

POLSKA AKADEMIA NAUK • INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO

URSZULA BIJAK

**NAZWY WODNE
DORZECZA WISŁY**
POTAMONIMY ODAPEŁATYWNE

KRAKÓW 2013

NAZWY WODNE
DORZECZA WISŁY

PRACE INSTYTUTU JĘZYKA POLSKIEGO PAN

142

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Piotr Źmigrodzki, Ireneusz Bobrowski,
Barbara Czopek-Kopciuch, Teresa Smółkowa

POLSKA AKADEMIA NAUK • INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO

URSZULA BIJAK

NAZWY WODNE
DORZECZA WISŁY

POTAMONIMY ODAPELATYWNE

KRAKÓW 2013

Publikację opiniował do druku
JERZY DUMA

Redaktor prowadzący
EWA BEDNARSKA-GRYNIEWICZ

Korekta
Tomasz Feliks

Projekt okładki
Piotr Rachwaniec

Na okładce wykorzystano obraz olejny Emilii Gąsienicy-Setlak „Zakrzówek”
(własność Urszuli Bijak)

© Copyright by Urszula Bijak, 2013

© Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, 2013

ISBN 978-83-62275-67-0

Skład i przygotowanie do druku
Wydawnictwo FALL
ul. Garczyńskiego 2, 31-524 Kraków
www.fall.pl

SPIS TREŚCI

| | |
|---|----|
| WSTĘP | 9 |
| 1. Wisła i jej dorzecze | 9 |
| 2. Zarys stanu badań nad polską hydronimią | 12 |
| 3. Cel i zakres pracy | 17 |
| 4. Materiał badawczy | 17 |
| 5. Założenia metodologiczne opracowania potamonimów w świetle metodologii innych kategorii nazw własnych | 17 |
| 6. Klasyfikacja hydronimów w kontekście stosowanych klasyfikacji onomastycznych | 20 |
| 7. Kompozycja pracy | 23 |
| I. NAZWY PRZEDSŁOWIAŃSKIE (TZW. STAROEUROPEJSKIE) – NAJSTARSZA WARSTWA HYDRONIMÓW | 25 |
| 1. Stan badań nad hydronimią przedślówiańską | 25 |
| 2. Hydronimy o niekwestionowanej archaiczności | 27 |
| 3. Hydronimy o dyskusyjnej archaiczności | 35 |
| 4. Nazwy wyeliminowane ze względów formalnych i z powodu innej koncepcji badawczej | 40 |
| II. WARSTWA HYDRONIMÓW PRASŁOWIAŃSKICH | 45 |
| 1. Stan badań nad hydronimią prasłowiańską | 45 |
| 2. Hydronimy o archaicznych podstawach słowiańskich | 47 |
| 3. Hydronimy wyodrębnione na podstawie kryterium pozajęzykowego | 53 |
| III. MŁODSZA WARSTWA NAZW WODNYCH – HYDRONIMY POLSKIE I INNOSŁOWIAŃSKIE Z OBSZARU POLSKI | 56 |
| 1. Proces onimizacji w hydronimii | 56 |
| 2. Hydronimy powstałe w procesie czystej onimizacji (derywacji semantycznej) | 60 |
| 2.1. Hydronimy od rzeczowników | 61 |
| 2.1.1. Hydronimy od podstaw topograficznych | 61 |
| 2.1.1.1. Hydronimy od apelatywów oznaczających wodę płynącą 61 ♦ 2.1.1.2. Hydronimy od leksemów określających koryto rzeki i jego części 67 ♦ 2.1.1.3. Hydronimy od apelatywów o znaczeniu ‘głębia, miejsce głębokie’ 71 ♦ 2.1.1.4. Hydronimy od apelatywów o znaczeniu ‘miejsce płytkie’ 72 ♦ 2.1.1.5. Hydronimy od apelatywów oznaczających wody stojące 72 ♦ 2.1.1.6. Hydronimy od apelatywów oznaczających bagna, tereny podmokłe 73 ♦ 2.1.1.7. Hydronimy od apelatywów oznaczających cechy wody 74 ♦ 2.1.1.8. Hydronimy pochodzące od określeń terenu 76 ♦ 2.1.1.9. Hydronimy od podstaw botanicznych 78 ♦ 2.1.1.10. Hydronimy od podstaw zoologicznych 82 | |
| 2.1.2. Hydronimy od podstaw kulturowych, związanych z działalnością człowieka | 83 |
| 2.1.2.1. Hydronimy od terminów hydrograficznych oznaczających obiekty sztuczne 83 ♦ 2.1.2.2. Hydronimy od apelatywów związanych z gospodarką leśną, rolną, hodowlaną 85 ♦ 2.1.2.3. Hydronimy od apelatywów oznaczających dzieła rąk ludzkich 87 ♦ 2.1.2.4. Nazwy od apelatywów związanych z osadnictwem i organizacją społeczno-gospodarczą 87 ♦ 2.1.2.5. Hydronimy metaforyczne 89 | |
| 2.1.3. Hydronimy o innosłowiańskich cechach fonetycznych lub leksykalnych | 90 |
| 2.1.3.1. Hydronimy wschodniosłowiańskie 90 ♦ 2.1.3.2. Hydronimy z cechami fonetycznymi czeskimi i słowackimi 91 | |

| | |
|--|-----|
| 2.2. Hydronimy od przymiotników | 92 |
| 2.2.1. Hydronimy od przymiotników o charakterystyce topograficznej | 92 |
| 2.2.2. Hydronimy od przymiotników związanych z kulturą materialną | 102 |
| 2.3. Hydronimy od liczebników | 105 |
| 2.4. Hydronimy od imiesłowów | 105 |
| 3. Hydronimy powstałe w procesie onimizacji rozszerzonej z użyciem formantów nazwotwórczych | 107 |
| 3.1. Derywaty paradygmatyczne | 107 |
| 3.2. Derywaty sufiksalne | 111 |
| 3.2.1. Derywaty hydronimiczne z formantami rzeczownikowymi | 113 |
| 3.2.1.1. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-awa</i> 113 ♦ 3.2.1.2. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-yni(a)</i> 115 ♦ 3.2.1.3. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-ka</i> i rozszerzeniami 117 ♦ 3.2.1.4. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-ica</i> i rozszerzeniami 133 ♦ 3.2.1.5. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-ik</i> i rozszerzeniami 147 ♦ 3.2.1.6. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-ec</i> i rozszerzeniami 151 ♦ 3.2.1.7. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-ina</i> 155 ♦ 3.2.1.8. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-nia</i> i rozszerzeniami 157 ♦ 3.2.1.9. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-'ak, -ak</i> i rozszerzeniami 159 ♦ 3.2.1.10. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-'e</i> i rozszerzeniami 160 ♦ 3.2.1.11. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-isko, -iszcz</i> e 162 ♦ 3.2.1.12. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-izna</i> 163 ♦ 3.2.1.13. Derywaty hydronimiczne z sufiksami <i>-acz</i> oraz <i>-icz</i> 164 ♦ 3.2.1.14. Derywaty hydronimiczne z innymi sufiksami (mało produktywnymi) 165 | |
| 3.2.2. Derywaty hydronimiczne z formantami przymiotnikowymi | 169 |
| 3.2.2.1. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-n-</i> 170 ♦ 3.2.2.2. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-sk-</i> 174 ♦ 3.2.2.3. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-ow-</i> 176 ♦ 3.2.2.4. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-in-</i> 179 ♦ 3.2.2.5. Derywaty hydronimiczne z sufiksem <i>-an-</i> 180 ♦ 3.2.2.6. Derywaty hydronimiczne z rzadkimi sufiksami przymiotnikowymi 180 | |
| 3.3. Derywaty od wyrażeń przyimkowych | 184 |
| 3.4. Hydronimy komponowane | 186 |
| 3.4.1. Zrosty | 186 |
| 3.4.2. Złożenia | 186 |
| 3.4.3. Zestawienia | 187 |
| 3.4.3.1. Zestawienia dwuczłonowe 188 ♦ 3.4.3.2. Zestawienia wieloczłonowe 199 | |
| IV. CHARAKTERYSTYKA HYDRONIMÓW ODAPELATYWNYCH W UJĘCIU SYNTETYCZNYM | 202 |
| 1. Chronologia, statystyka, stratygrafia | 202 |
| 2. Semantyka podstaw apelatywnych | 206 |
| 2.1. Metafora oglądu a przestrzeń hydronimiczna | 207 |
| 2.2. „Światy za nazwami”, czyli rekonstrukcja „rzeczywistości potamonimicznej” | 208 |
| V. POLIONIMIA – ZMIENNOŚĆ, WARIANTYWNOŚĆ, PARALELIZM HYDRONIMÓW | 212 |
| 1. Uniwerbizacje | 214 |
| 2. Dyferencjacje | 216 |
| 3. Sufiksacje substancywizujące | 219 |
| 4. Zmiany liczby | 220 |
| 5. Zmiany rodzaju | 221 |
| 6. Zmiany paradygmatu | 222 |
| 7. Wymiany sufiksów | 223 |
| 8. Rozwój nazw jednoczłonowych w zestawieniu | 225 |
| 9. Zmiany kolejności i wymiana członów w nazwach zestawionych | 226 |
| 10. Zmiany redukcyjne | 227 |
| 11. Zmiany łańcuchowe i renominacje | 227 |
| ZAKOŃCZENIE | 231 |
| 1. Uwagi podsumowujące | 231 |
| 2. Perspektywy badawcze | 233 |
| BIBLIOGRAFIA – ŹRÓDŁA I LITERATURA | 235 |
| SKRÓTY JĘZYKOWE | 251 |
| INDEKS HYDRONIMÓW | 253 |
| SUMMARY | 305 |

Niechaj Ci Wisła napój leje wszystką siłą,
[...]
Lubo się do Elbląga udała w bok prawy,
Lubo Leniwka gdańskie rozdziela żuławy,
I kamienista Biała, i Raba, co małym
Zbiera deszczem i nurtem brzeg ryje zuchwałym,
I z Tatr bieżący Poprad nieleniwym skokiem,
Wisłoka niespokojna z spokojnym Wisłokiem,
I bystrych wód Dunajec sławny łosiosiami,
I Nida pińczowskimi zabawna młynami,
I San skutom niepewny dla prądziny skrytej,
I Wisznia, co o Rzeczy słucha Pospolitej,
I Tanew czarna, i Wieprz, dla spustnych przekazów
Od młynów uwolniony prawem i od jazów,
I co dwie województwa Radomierz graniczy,
I Pilica, co czopowe pierwsze w Polsce liczy,
Bug ruską krwią pamiętny, i Narew gadziny
Nie cierpiąca, i pełen Muchawiec kłodziny,
I Liw, na którym kiedyś Jadźwingi siedzieli,
I co litewskie księstwo z Podlasiem Pis dzieli,
I Świder mazowiecki, i Ossa, co słupów
Bolesławowych tyka, świadectw pruskich łupów,
I Drwęca spod Brodnice, i Brda, co podnosi
W Bydgoszczy spore skrzynie na połów łososi,
I Motława, u której jak w porcie okręty
Cumuje gruba lina i postronek kręty.

Jan Andrzej Morsztyn, Rzeki

Wielki przestwór, blisko dwieście tysięcy kilometrów kwadratowych, leżący w niżowym Europy lądzie, zajmuje Wisły dorzecze.

Ponad brzegami jej dopływów ciągną się ziemie tłuste – proszowskie i kujawskie, urodzajne – lubelskie i sandomierskie, ziemie chude – kieleckie i radomskie, płone – mazowieckie i piotrkowskie, leżą błota i wydmy piasków bezpłodnych.

Ponad brzegami jej dopływów orze i sieje, kosi i żnie jeden jedyny lud.

Nad niemym głosem jej strumieni rozbrzmiewa żywy gwar mowy tej samej przez tysiąc lat.

Stefan Żeromski, Wisła

Pragnę podziękować wszystkim, którzy wspierali mnie i służyli pomocą podczas powstawania książki.

Słowa wdzięczności kieruję do Pani prof. dr hab. Marii Malec za „subtelną presję”, cenne uwagi i sugestie rozwiązań metodologicznych oraz do Pana prof. dr hab. Jerzego Dumy za trud recenzencki i wskazówki merytoryczne. Dziękuję Pani prof. dr hab. Barbarze Czopek-Kopciuch i Panu prof. dr hab. Piotrowi Żmigrodzkiemu za motywowanie mnie do pracy, a dr Rozalii Przybytek i mgr. Pawłowi Swobodzie – za wszelką pomoc.

Autorka

WSTĘP

1. WISŁA I JEJ DORZECZE

Na terytorium Polski można wydzielić dziewięć odrębnych obszarów hydrograficznych: dorzecza Wisły i Odry, zlewnie Zalewu Szczecińskiego i Wiślanego, pas rzek Przymorza oraz fragmenty zlewni czterech rzek wypływających poza granicami Polski: Niemna, Dniestru, Dunaju i Łaby. Powierzchnia dorzecza Wisły wynosi 193 866,03 km², z czego w obecnych granicach Polski – 169 774,73 km²; 87% powierzchni tego dorzecza znajduje się w Polsce, a 12,9% poza jej granicami. Dorzecze Wisły stanowi 54% obszaru Polski (por. mapa 1).

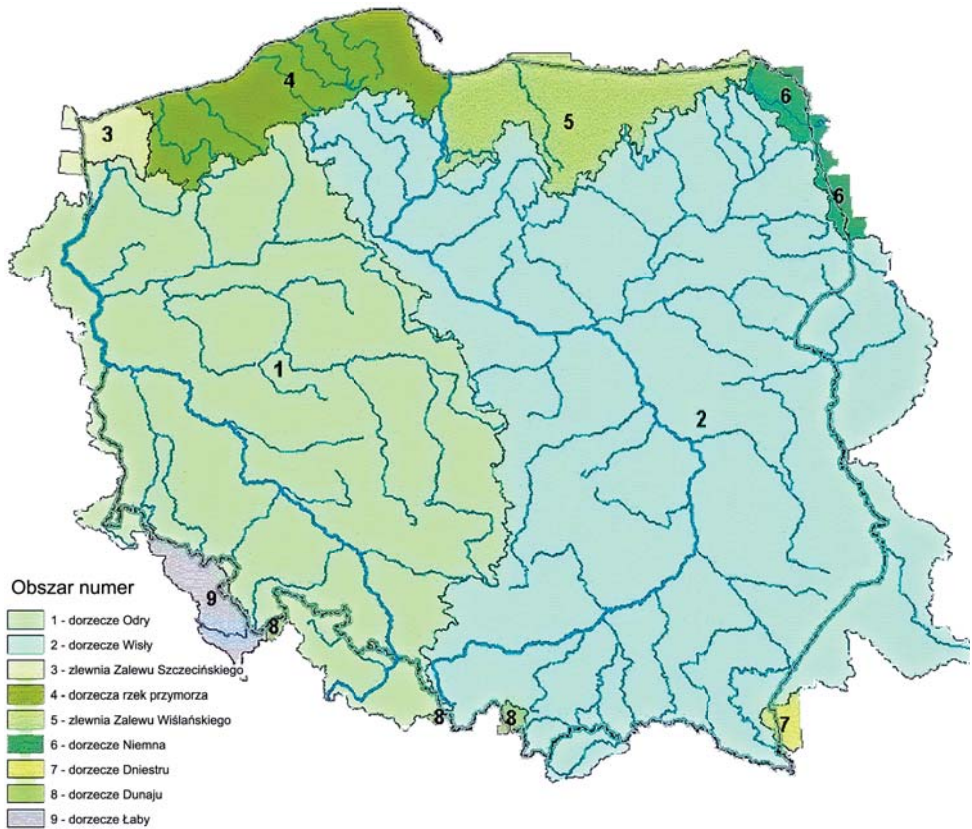
Rozkład powierzchni dorzecza Wisły jest asymetryczny: około 73% przypada na dopływy prawobrzeżne, a 27% – na dopływy lewobrzeżne, co ma związek z układem struktur geologicznych (Wisła 1982: 96). W hydrologii stosuje się podział obszaru hydrograficznego na sześć odcinków: Wisłę Śląską (od źródeł do ujścia Skawy i Przemszy), Małopolską (od ujścia Skawy do ujścia Sanu – od Bramy Krakowskiej po Kotlinę Sandomierską), Lubelską (od ujścia Sanu do ujścia Wieprza), Mazowiecką (od ujścia Wieprza do ujścia Skrwy – od Kotliny Kozienickiej po Kotlinę Płocką), Kujawską (od ujścia Skrwy do ujścia Brdy – od Kotliny Płockiej do przełomu Wisły pod Fordonem, cz. Bydgoszczy), Pomorską (od Fordonu po ujście do Zatoki Gdańskiej) (Wisła 1982: 89–93).

Powyższy podział hydrograficzny pokrywa się częściowo z mapą podziałów dialektalnych (por. mapa 3), co znajduje również odbicie w przymiotnikowych określeniach poszczególnych części dorzecza derywowanych od nazw historycznych regionów Polski: Śląska, Małopolski, Lubelszczyzny, Mazowska, Kujaw, Pomorza.

Niekiedy stosuje się podział na trzy odcinki: Wisłę górną, środkową i dolną. Dorzecze górnej Wisły (od źródeł do Zawichostu) obejmuje cztery obszary geomorfologiczne: Karpaty Zachodnie, Karpaty Fliszowe, Kotlinę Oświęcimsko-Sandomierską, Wyżynę Małopolską. Cechuje je bogata sieć hydrograficzna, obejmująca dopływy karpackie (Sołę, Skawę, Rabę, Dunajec z Popradem, Wisłokę, San z Wisłokiem) i małopolskie (Przemszę, Rudawę, Szreniawę, Nidę). Odcinek do ujścia Przemszy zwany jest też Małą Wisłą. Dorzecze środkowej Wisły wyznaczają ujścia Sanu i Narwi, natomiast odcinek powyżej Narwi do Bałtyku określany jest jako Wisła dolna (Wisła 1982: 289, 309, 333).

Wisła i jej dorzecze stanowią inspirację dla poetów i pisarzy, a także obiekt badań różnych gałęzi nauki, takich jak: hydrologia, geomorfologia, geografia historyczna czy onomastyka. Gdyby zebrać wszystkie „vistulana”, okazałyby się, że ich liczba jest imponująca.

Podstawowe jednostki hydrograficzne MPHP

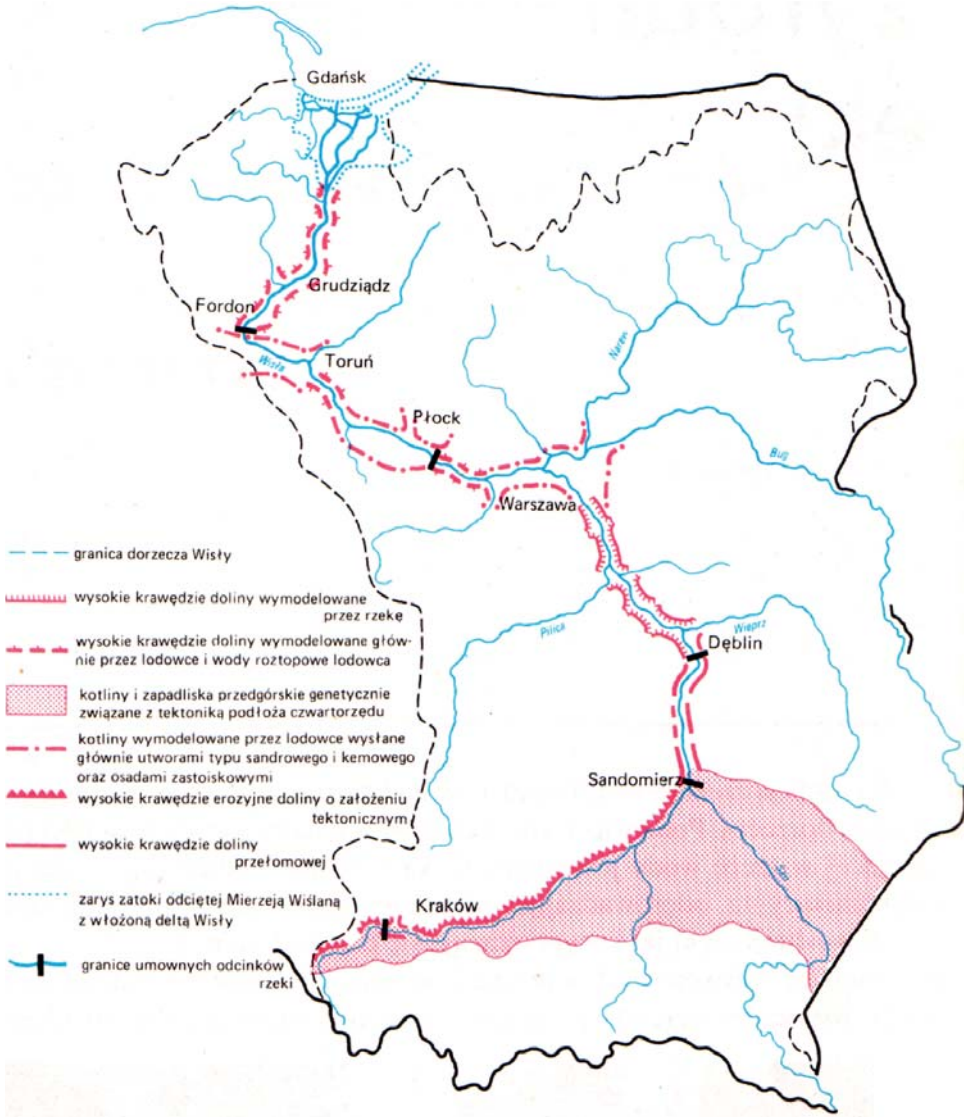
Mapa 1. Podział hydrograficzny Polski¹

Cytowany jako motto tej pracy fragment wiersza J. A. Morsztyna dokumentuje poetycko siedemnastowieczny układ hydrograficzny dorzecza Wisły wraz z „krajobrazem naturalnym i kulturowym”. Terytorium dorzecza i jego geografę historyczną utrwalił też w patriotycznym poemacie „Wisła” S. Żeromski.

Prezentowane mapy pokazują współczesny stan hydrograficzny (mapa 1), geomorfologiczny (mapa 2) oraz nakładający się na nie podział dialektalny tego obszaru (mapa 3). W monografii „Nazwy wodne dorzecza Wisły” analizie i interpretacji zostały poddane językowo-onomastyczne aspekty „mapy” hydronimicznej wód płynących dorzecza Wisły na przestrzeni tysiąca lat (z ograniczeniem zakresu do potamonimów² pochodzenia odapelatywnego).

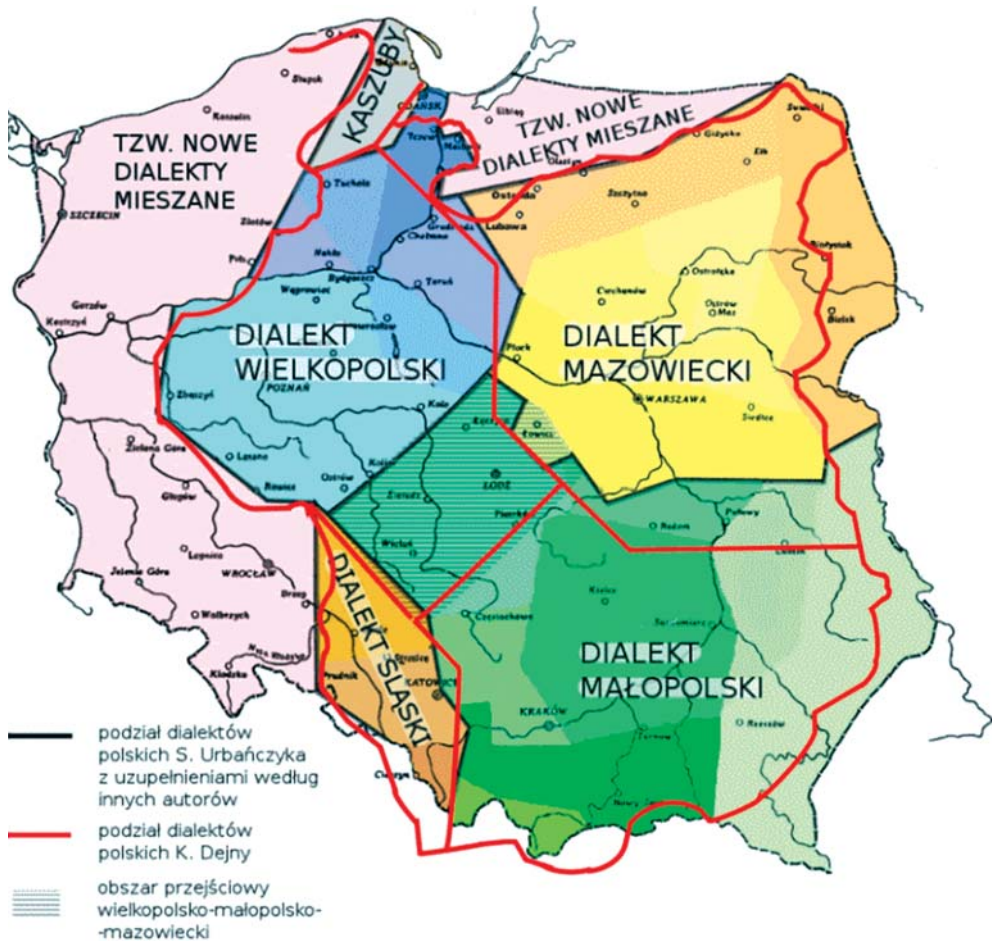
¹ http://www3.imgw.pl/wl/internet/zz/zz_xpages/hydrografia/podzial_hydrograficzny/podzial_hydrograficzny_pliki/mapa1.html

² Potamonim (od grec. ποταμός 'rzeka') – nazwa wody płynącej, termin niepomieszczony w wykazie „Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika” (1983), stosowany w onomastyce rosyjskiej. W encyklopedii „Słowiańska onomastyka” (SOE) pojawia się w opisach badaczy rosyjskich



Mapa 2. Rys morfologiczny doliny Wisły oraz jej podział na odcinki (za: Wisła 1982: 86)

(I 44), białoruskich (II 255), macedońskich (II 268), serbskich (II 275) i chorwackich (I 92). Na gruncie polskim upowszechnia go, podobnie jak inny termin hydronimiczny – *limnonim* (od grec. λίμνη 'jezioro') – nazwa wody stojącej, Z. Babik (33, 386, 444, 594). W toponomastyce polskiej mocno zakorzeniony jest termin hydronim dla wszelkich nazw wodnych, w niniejszym opracowaniu używany jest on wymiennie z potamonimem na określenie nazw cieków.



Mapa 3. Schematyczny podział dialektów polskich³

2. ZARYS STANU BADAŃ NAD POLSKĄ HYDRONIMIĄ

Nazwy wodne znalazły się w kręgu zainteresowania lingwistów na początku XX w. Badania i prace językoznawcze były ukierunkowane „etnogenetycznie”, a hydronimy służyły do ustaleń pierwotnego zasiedlenia ludów Europy. Szczególne miejsce zajmują tu wydane pośmiertnie „Studia nad nazwami wód słowiańskich” wybitnego sławisty i indoeuropeisty

³ Opracowanie: A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie map: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. 3, Warszawa 1968, mapa nr 3 (Schematyczny podział dialektów polskich); Encyklopedia języka polskiego, red. S. Urbańczyk, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, 413, mapa 1. Dialekty polskie (podział schematyczny) z uzupełnieniami innych autorów (<http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow>).

Jana Rozwadowskiego (1948)⁴, wykraczające tematycznie poza hydronimię polską. Tezy tej rozprawy zostały wykorzystane przez Tadeusza Lehra-Splawińskiego w dziele „O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian” (1946). Później problematyką tą zajmowali się również inni uczeni: M. Rudnicki (1959–1961), J. Nalepa (1968), Z. Gołąb (2004), L. Bednarczuk (1994), a także badacze niemieccy: W. P. Schmidt (1982) i J. Udolph (1979, 1990).

W badaniach nazw wodnych Polski prowadzonych od drugiej połowy XX w. wyróżnić można trzy etapy: pierwszy polegał na gromadzeniu hydronimów w układzie hydrograficznym, drugi obejmował historyczno-etymologiczne opracowania nazw wodnych z obszaru mniejszych dorzeczy, trzeci natomiast – słownikowe zestawienie na podstawie dotychczasowych prac wszystkich hydronimów z obszaru całej Polski, z ich pełną dokumentacją historyczną i gwarową oraz etymologią.

Pierwszy etap badań zamknęły publikacje nazw wodnych dwu wielkich dorzeczy: „Hydronimia Wisły. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym” pod red. P. Zwolińskiego (1965) oraz „Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym” pod red. H. Borka (1983).

Drugi etap opracowań hydronomastycznych zapoczątkował J. Rieger pracą „Nazwy wodne dorzecza Sanu” (1969). Kilka lat później ukazały się dwie kolejne monografie: J. Riegera i E. Wolnicz-Pawłowskiej „Nazwy rzeczne dorzecza Warty” (1975) oraz E. Rzetelskiej-Feleszko i J. Dumy „Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą” (1977). Lata osiemdziesiąte zaowocowały „Hydronimią dorzecza Orawy” M. Majtána i K. Rymuta (1985) oraz „Hydronimią dorzecza Pregoly z terenu Polski” M. Biolik (1987), a w latach dziewięćdziesiątych ukazały się „Nazwy wód stojących w dorzeczu Bałtyku między dolną Odrą a dolną Wisłą” A. Belchnerowskiej (1993). Opracowania te składają się z części słownikowych i krótkich rozdziałów syntetyczno-interpretacyjnych.

Kontynuację cyklu monografii mniejszych dorzeczy i zlewni stanowią prace serii „Hydronymia Europaea” (dalej: HE), powstałej w wyniku współpracy między Akademią Nauki i Literatury w Moguncji (jej sekcją Językoznawstwa Ogólnego i Indoeuropejskiego) a Instytutem Języka Polskiego PAN w Krakowie (wzorowanej na serii „Hydronymia Germaniae”⁵). W latach 1985–2005 ukazało się 20 tomów tej serii, wydanych w Stuttgarcie po niemiecku, jednolicie opracowanych przez polskich językoznawców. Są to: (I) H. Górnowicza „Gewässernamen im Flußgebiet der unteren Weichsel” (Nazwy wodne dorzecza dolnej Wisły) (1985), (II) E. Rzetelskiej-Feleszko „Die Zuflüsse zur Ostsee von der Weichselmündung bis zur Persante” (Dopływy Bałtyku od ujścia Wisły do Parsęty) (1987), (III) J. Riegera, „Gewässernamen im Flußgebiet des Wisłok” (Nazwy wodne dorzecza Wisłoka) (1988), (IV) J. Dumy „Zuflüsse zur unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante” (Nazwy dopływów dolnej Odry oraz Bałtyku po ujście Parsęty) (1988), (V) M. Biolik „Zuflüsse zur Ostsee zwischen unterer Weichsel und Pregel” (Nazwy wodne dopływów Bałtyku między dolną Wisłą a Pregolą) (1989), (VI) H. Mól „Gewässernamen im Flußgebiet des Wieprz” (Hydronimia dorzecza Wieprza) (1990), (VII) A. Belchnerowskiej „Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflußgebiet der Ostsee zwischen unterer

⁴ Fragmenty pracy ogłaszane były wcześniej w formie artykułów, których spis znajduje się w przedmowie wydawców dzieła T. Lehra-Splawińskiego i J. Safarewicza.

⁵ Jest to seria wydawnicza zainicjowana przez H. Krahego, która obejmuje 20 monografii (ukazujących się w latach 1962–2006) i zawiera słowniki nazw wodnych z obszaru Niemiec (dorzecza Renu, Dunaju, Wezery i Łaby).

Oder und unterer Weichsel” (Nazwy jezior w dorzeczu Bałtyku między dolną Odrą i dolną Wisłą) (1991), (VIII) M. Biolik „Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflußgebiet des Pregel und im Einzugsbereich der Zuflüsse zur Ostsee zwischen Pregel und Memel” (Nazwy wód stojących dorzecza Pregoly i dopływów Bałtyku między Pregolą a Niemnem) (1993), (IX) K. Rymuta „Gewässernamen im Flußgebiet der oberen Weichsel von der Quelle bis zu Soła und Przemsza” (Nazwy wodne dorzecza górnej Wisły od źródeł do Soły i Przemszy) (1993), (X) E. Bilut „Gewässernamen im Flußgebiet des Westlichen Bug” (Nazwy wodne dorzecza Bugu) (1995), (XI) M. Biolik „Die Namen der fließenden Gewässer im Flußgebiet des Pregel” (Nazwy wód płynących dorzecza Pregoly) (1996), (XII) K. Rymuta „Rechte Zuflüsse zur Weichsel zwischen Soła und Dunajec” (Nazwy wodne prawobrzeżnych dopływów Wisły między Sołą a Dunajcem) (1996), (XIII) K. Rymuta i M. Majtána „Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec” (Nazwy wodne dorzecza Dunajca) (1998), (XIV) J. Dumy „Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda” (Nazwy wodne w zlewisku lewych dopływów Wisły po ujście Brdy) (1999), (XV) K. Rymuta „Gewässernamen im rechten Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Dunajec und Wisłok” (Nazwy prawobrzeżnych dopływów Wisły między Dunajcem a Wisłokiem) (2000) oraz (XVI) „Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Przemsza und Pilica” (Nazwy lewobrzeżnych dopływów Wisły od Przemszy do Pilicy) (2001), (XVII) J. Riegera „Gewässernamen im Flußgebiet des San”, Teil I: Die fließenden Gewässer, A–O (Nazwy wodne dorzecza Sanu, cz. I: Nazwy wód płynących, A–O) (2003); (XVIII) J. Riegera „Gewässernamen im Flußgebiet des San”, Teil I: Die fließenden Gewässer, P–Ž; Teil II: Die stehenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Sanu, cz. I: Nazwy wód płynących, P–Ž; cz. II: Nazwy wód stojących) (2004), (XIX) M. Biolik „Gewässernamen im Flussgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza”, Teil I: Die fließenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Narwi od źródeł do ujścia Biebrzy, cz. I: Nazwy wód płynących) (2005) i (XX) M. Biolik „Gewässernamen im Flußgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza”, Teil II: Die stehenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Narwi od źródeł do ujścia Biebrzy, cz. II: Nazwy wód stojących) (2005). Seria objęła prawie całe dorzecze Wisły, obszar Przymorza, zlewnię Zalewu Wiślanego oraz dolną Odrę. Niestety, wbrew wcześniejszym zamierzeniom nie udało się opracować wszystkich hydronimów z obszaru Polski⁶. Zasady redakcyjne, cel oraz metody przedstawiono w zeszycie wstępnym wydanym po niemiecku (z polskim streszczeniem) pt. „Hydronymia Europaea. Einführung. Ziele. Grundlagen. Methoden” autorstwa W. P. Schmida, K. Rymuta i J. Udolph.

W monografiach z cyklu „Hydronymia Europaea” zaprezentowano w porządku alfabetycznym w obrębie danego dorzecza nazwy wód płynących i – osobno – nazwy wód stojących. Wykorzystano możliwie pełny materiał źródłowy oraz zapisy współczesne i gwarowe. Zamieszczono również bogaty materiał oikonimiczny i anojkonimiczny, genetycznie związany z konkretnymi hydronimami (tzw. kontekst onimiczny). Kanon źródeł serii HE zawiera ponad 1000 pozycji. Są wśród nich źródła rękopiśmienne (głównie z kartotek słowników historyczno-geograficznych Polski w średniowieczu), źródła drukowane,

⁶ Do opracowania pozostały dorzecza: prawobrzeżnej Wisły między Wieprzem a Bugiem, Narwi (od Biebrzy do ujścia do Wisły), prawobrzeżnej Wisły powyżej Narwi, Odry od źródeł do ujścia Warty oraz Noteci.

w tym najstarsze opublikowane dokumenty kancelarii królewskich i książęcych, księgi sądów i urzędów, rejestry podatkowe, wizytacje dóbr kościelnych i dekanatów, źródła kartograficzne od map osiemnastowiecznych po współczesne, katastry, słowniki, atlasy historyczne i geograficzne, spisy urzędowe. Poza serią wydane zostały po polsku opracowane w podobny sposób „Nazwy wodne dorzecza Warty od źródeł do ujścia Prosną” autorstwa E. Wolnicz-Pawłowskiej (2006) i „Nazwy wodne w dorzeczu Warty od Prosną do ujścia do Odry” (z wyłączeniem dorzecza Noteci) J. Dumy (2010). Monografie te mają charakter słowników etymologiczno-historycznych, nie zawierają jednak części syntetycznej.

Taka analiza została zaprezentowana dla jednego większego wycinka dorzecza Wisły w modelowym opracowaniu J. Dumy „Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (z całym dorzeczem Pilicy)” (1999), a także dla dwu mniejszych regionów: E. Jakus-Borkowej „Hydronimia powiatu świeckiego” (1989) i E. Pawłowskiego „Nazwy wodne Sądecczyzny” (1996). Poza tym ukazały się krótkie syntezы w formie artykułów: H. Górnowicza „Synteza hydronimii dorzecza dolnej Wisły” (1988) i H. Mól „Budowa słotowórcza nazw wodnych dorzecza Wieprza” (1996). Wspomnieć też należy o opracowaniach M. Biolik, która zajęła się hydronimiami dorzecza górnej Drwęcy (1984, 1988), mikrotoponią (w tym hydronimią) powiatu ostródzkiego (1994), a obecnie przygotowuje rozprawę o hydronimach Suwalszczyzny.

Podsumowanie tych dwu etapów prac stanowi publikacja „Nazwy wód w Polsce”, która zawiera indeksy a fronte i a tergo, zestawione przez W. Szulowską i E. Wolnicz-Pawłowską (2001, 2002) na podstawie: „Hydronimii Wisły” (1965) i „Hydronimii Odry” (1983), sześciu polskich monografi hydronimicznych wydanych w latach 1975–1993 (zob. wyżej) oraz 15 monografi z serii „Hydronymia Europaea”⁷.

Oprócz tych wielkich i mniejszych pozycji monograficznych ukazywały się także artykuły i szkice poświęcone problematyce hydronimicznej. Ich pełny przegląd podaje „Bibliografia onomastyki polskiej” (ponad 500 pozycji z tego zakresu)⁸. Dotyczą one m.in.: etymologii poszczególnych nazw rzek i jezior, budowy słotowórczej, semantyki podstaw, wariantywności i stosunków etnolingwistycznych. Miejsce szczególne w bibliografii hydronomastycznej zajmują dwa zbiory pokonferencyjne, wydane pod redakcją K. Rymuta pt. „Hydronimia słowiańska” (I – 1989, II – 1996), które przedstawiają osiągnięcia oraz wyznaczają kierunki tej dziedziny badań.

Obok opracowań onomastycznych na uwagę zasługuje zestawiony przy udziale językoznawców wykaz standaryzowanych nazw wodnych wraz z lokalizacją w układzie alfabetycznym, z podziałem na wody płynące i stojące: „Nazewnictwo geograficzne Polski” (t. I. Hydronimy, cz. 1: Wody płynące, źródła, wodospady, cz. 2: Wody stojące, 2006). Publikacja ta zawiera około 16 tys. nazw wodnych.

W trzecim etapie prac nad hydronimią zaplanowano opracowanie polskiego hydronomastykonu, obejmującego całość nazw wodnych na obszarze Polski. Na potrzebę powstania polskiego słownika hydronimicznego, po opracowaniu według jednolitych zasad monografii poszczególnych dorzeczy, wskazywał już J. Rieger na konferencji w Szczecinie

⁷ E. Wolnicz-Pawłowska jest również autorką książki „O nazwach wodnych w Polsce” (2013), która ukazała się po oddaniu do druku niniejszej publikacji i nie została w niej uwzględniona.

⁸ Artykuły i opracowania dotyczące problematyki omawianej w poszczególnych częściach pracy zostaną przywołane w odpowiednim miejscu.

drzyku w 1979 r.⁹ Cel, założenia metodologiczne, podstawowe zasady redakcyjne słownika „Nazwy wodne Polski”, a także propozycje organizacji pracy i różnice między pełnym hydronomastykonem a serią HE przedstawił w 2002 r. K. Rymut¹⁰, który w 2005 r. wystąpił z wnioskiem do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego o sfinansowanie projektu słownika nazw wodnych Polski w formie elektronicznej bazy tekstowej. Pod koniec 2005 r., po podpisaniu umowy na wykonanie projektu badawczego nr 1H01D01029, zespół pod kierownictwem K. Rymuta w składzie: Barbara Czopek-Kopciuch, Urszula Bijak, Wanda Makula-Kosek, Halszka Górny (od 2007 r.), Henryka Mól, Rozalia Przybytek, Elżbieta Supranowicz i Urszula Wójcik przystąpił do pracy. Bazą materiałową słownika stały się publikacje książkowe oraz kartoteki i materiały robocze przekazane przez autorów monografii serii HE, które były skanowane, niekiedy przepisywane i przetwarzane zgodnie z zasadami redakcyjnymi słownika. Podstawowa „baza” została uzupełniona nowymi zapisami sporządzonymi na podstawie map historycznych i współczesnych, opracowań historycznych – słowników historyczno-geograficznych średniowiecznych województw i ziem: województwa krakowskiego (1985 i n.), lubelskiego (1983), płockiego (1980, 1981), ziemi sanockiej (1991, 1998, 2002), wyszogrodzkiej (1971), chełmińskiej (1971), wydanych tomów atlasu szesnastowiecznych województw: krakowskiego (2008), sandomierskiego (1993), lubelskiego (1966), sieradzko-łęczyckiego (1998), mazowieckiego (1973), oraz „Słownika nazw miejscowych okręgu mazurskiego” Leydinga (1959). Wprowadzono także współczesne formy standaryzowane, oznaczenia długości rzek, zweryfikowano niepewne zapisy, niekiedy też identyfikacje i lokalizacje obiektów. Utworzono „załączki” artykułów hasłowych dotyczących hydronimów, które nie były dotąd opracowane. Z dorzecza prawobrzeżnej Wisły między Wieprzem a Bugiem i między Narwią (wraz z dolną Narwią) a Osą wyekscerpowano nazwy z „Hydronimii Wisły” (1965) oraz z odpowiednich słowników historyczno-geograficznych średniowiecza i ich kartotek. Jeśli chodzi o hydronimy z dorzecza Odry (od źródeł do ujścia Warty), to „rozpisano” „Hydronimie Odry” oraz uzupełniono materiał historyczny z wydanych tomów słownika „Nazwy geograficzne Śląska” (1970–2007) oraz „Słownika geograficznego Polski Zachodniej i Północnej” S. Rosponda (1951). Wspomniane opracowania wykorzystano również do zredagowania haseł z dorzecza Łaby. Dla dorzecza Noteci rozpisano materiał z „Hydronimii Odry” (1983) i skonfrontowano z materiałem nazewniczym zawartym w „Słowniku historyczno-geograficznym województwa poznańskiego w średniowieczu” (1982–2003). Wykorzystano również: rozprawę Z. Babika „Najstarsza warstwa nazewnicza na ziemiach polskich” (2001), materiały robocze Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych powstałe podczas standaryzowania hydronimów oraz wykaz nazw standaryzowanych „Nazewnictwo geograficzne Polski” (2006). Efektem projektu jest alfabetyczny słownik hydronimów (bez etymologii), obejmujący nazwy określające obiekty wodne naturalne i sztuczne, zaginione i istniejące w granicach współczesnej Polski. Ta ogromna baza elektroniczna jest ustawicznie uzupełniana nowymi hasłami i zapisami oraz przygotowywana do udostępnienia w Internecie¹¹.

⁹ Tekst tego wystąpienia został opublikowany w „Onomastikach” (XXVII: 186–189).

¹⁰ Artykuł zamieszczony w „Onomastikach” (XLVII: 37–48).

¹¹ Od 2012 r. realizowany jest kolejny projekt badawczy, finansowany przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, mający na celu uzupełnienie i przetworzenie bazy tekstowej na „Elektroniczny słownik hydronimów Polski”.

3. CEL I ZAKRES PRACY

Celem niniejszego opracowania była w pierwotnym zamyśle analiza lingwistyczno-onomastyczna całości systemu potamonicznego dorzecza Wisły na podstawie materiału historycznego i współczesnego, w tym: opis warstw chronologicznych, ustalenie źródeł motywacyjnych, zbadanie elementów systemu nazwotwórczego oraz zmian, jakim ów system podlega. Po zebraniu i wstępnym uporządkowaniu materiału okazało się, że analiza tak wielkiej liczby nazw, a także wielość zróżnicowanych zagadnień przekroczyłyby narzucone limity czasowe i wydawnicze. Zdecydowano zatem przedstawić pierwszą, autonomiczną część tak okrojonego opracowania, dotyczącą odapelatywnych nazw wodnych. Przedmiotem części drugiej, którą autorka ma nadzieję wydać jako kolejną monografię, będą potamonimy odonimiczne (utworzone od innych nazw własnych).

4. MATERIAŁ BADAWCZY

Materiał źródłowy został wyselekcjonowany z komputerowej bazy nazw wodnych opracowanej w ramach grantu MNiSW, znajdującej się w Pracowni Toponomastycznej Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Jej zawartość została opisana wyżej w podrozdziale dotyczącym stanu badań. Słownik potamonimów dorzecza Wisły obejmuje ponad 13,5 tys. nazw-referentów¹² (nie licząc kalk, wariantów morfologicznych) określających ponad 11 tys. obiektów. Z badań wyłączono: nazwy wód płynących delty Wisły (75 obiektów), według AtPHP nie należą one bowiem do dorzecza Wisły (por. mapa 1), a także nazwy źródeł (282 obiekty) i wodospadów (21 obiektów), które reprezentują inne modele nazewnicze. Poza zakresem analizy pozostały nazwy niemieckie oraz hydronimy z obszaru Warmii i Mazur, gdyż należą one do innojęzycznych systemów nazewniczych i wymagają nieco innych metod badawczych uwzględniających interferencje językowe, substytucje, adaptacje.

5. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE OPRACOWANIA POTAMONIMÓW W ŚWIETLE METODOLOGII INNYCH KATEGORII NAZW WŁASNYCH

Przywoływana przez wielu filozofów i językoznawców dychotomia: *nomina appellativa* – *nomina propria* nie oznacza, że funkcjonują one w izolacji od siebie:

Między tymi dwoma gromadami wyrazowymi nie ma przepaści, która by je osobno nakazywała traktować. Przeciwnie, doskonale się nawzajem uzupełniają i jedną całość tworzą (Taszycki 1963: 1).

Swoistość materiału proprialnego wymusza jednak inny jego ogląd, bowiem

Nazwy są częścią systemu językowego i razem z nim stanowią całość wtedy, kiedy jest rozpatrywany od zewnątrz. Rozpatrywane od wewnątrz kategorie różnią się między sobą nie tylko odniesieniem do rzeczywistości, nie tylko sposobem nominacji, ale też właściwościami gramatycznymi, pragmatycznymi, konotacyjnymi. Każda kategoria nazw własnych, determinowana przez cechy na-

¹² Nazwy równobrzmiące określające różne obiekty w statystykach traktowane są jako odrębne jednostki nazewnicze, o czym szerzej poniżej. Nazwy oboczne utworzone od różnych podstaw leksykalnych, dotyczące jednego obiektu, traktowane są jako odrębne hydronimy; posiada je 1315 obiektów (11%).

zywanych obiektów, wytworzyła sobie właściwe relacje i charakterystyczne dla niej elementy (Cieślíkowa 1996: 17).

Postępująca autonomizacja onomastyki w obrębie językoznawstwa oraz wyodrębnianie się poszczególnych gałęzi tej dyscypliny, wynikające ze świadomości wewnętrznego zróżnicowania onimii, stwarza potrzebę wypracowania w badaniach odpowiedniej metodologii:

[...] wytworzenia osobnych narzędzi opisu dla każdej kategorii, a przynajmniej [...] takiego zróżnicowania metod badawczych, by przyjęta konwencja interpretacyjna nie zamazywała owych wewnątrz-kategorialnych właściwości (Skowronek, Rutkowski 2004: 42).

Rozwiązania metodologiczne zastosowane w niniejszej pracy biorą pod uwagę powyższe konstatacje. Hydronimy traktowane są jako elementy systemu językowego, różne funkcjonalnie od wyrazów pospolitych i posiadające specyficzne cechy kategorialne w odróżnieniu od innych grup onimów.

Wśród kategorii czy klas nazw własnych hydronimy wraz z antroponimami i ojkonimami najwcześniej weszły w krąg zainteresowania językoznawców. Onomaści, obok prac leksykograficznych dotyczących różnych kategorii nazw własnych, podejmują zróżnicowane metodologicznie próby ich całościowego opisu. Imponujący jest dorobek antroponomastyki, gdzie badania materiałowe i interpretacyjne objęły okres staropolski, średniopolski i współczesny. Przegląd prac badawczych poświęconych tej kategorii onimów pozwala wyróżnić ujęcia syntetyczne poszczególnych stadiów rozwoju antroponimów powstałe na podstawie pełnych antroponomastykonów ogólnopolskich oraz prowadzone równoległe studia regionalne. Rysuje się tu tendencja do ujęć synchronicznych, takich jak opracowania poszczególnych subkategorii dla okresu staropolskiego (Cieślíkowa 1990; Kaleta 1981) czy synteza współczesnych nazwisk polskich (Skowronek 2001). Niektóre ujęcia posiadają szerszą perspektywę diachroniczną (Malec 1971, 1994). W zakresie toponimii badania prowadzone są nieco inaczej. Mają one przede wszystkim charakter regionalny. Pierwsze opracowania obok zasięgu regionalnego posiadały też cezurę chronologiczną – do XVI w. (Zierhoffer 1957; Lubas 1968; Rymut 1967), kolejne zaś miały charakter panchroniczny (Borek 1988a; seria „Pomorskie Monografie Toponomastyczne”; Czopek 1988; Przybytek 1993; Bijak 2001; Wójcik 2001). Istnieje tu także nurt stratygraficzny (Rospond 1969; Borek 1968; Rymut 1973; Rzetelska-Feleszko 1978a). W mikrotoponimii dominuje opis regionalny (np.: Mznter; Mrózek 1990). Niewiele jest charakterystyk całościowych dotyczących poszczególnych kategorii onimicznych. Za takie można uznać jedynie opracowanie ewolucji systemu antroponimicznego nazwisk na podstawie bogatego materiału słowiańskiego Z. Kalety (1991).

Różny jest sposób opracowywania w leksykonach antroponimów i toponimów, w tym hydronimów, zwłaszcza postrzeganie relacji: nazwa własna – obiekt (por. Cieślíkowa 1996: 10). Zjawiskiem powtarzalności nazw, posiadaniem przez nazwę więcej niż jednego denotatu zajmowali się filozofowie (por. Grodziński 1973) i lingwiści. Z. Kaleta (1998b: 32) stwierdza: „pomimo że ta sama nazwa własna powtarza się, wyznacza w danym kręgu społecznym za każdym razem inny, niepowtarzalny obiekt indywidualny”. Czy jest to rzeczywiście ta sama nazwa, czy raczej taka sama, tak samo brzmiąca? Leksykony antroponimiczne są słownikami nazw, a każdy artykuł hasłowy jest zbiorem tekstów dotyczącym danej nazwy osobowej, zbiorem form antroponimicznych. Na równobrzmiące antroponimy patrzy się przez pryzmat liczby nosicieli, również wielomotywyjności onimów (por. Cieślíkowa

1990: 6–7). Słowniki toponimiczne – choć nie wszystkie – konstruowane są odmiennie. Są to najczęściej zbiory nazw jednostkowych obiektów geograficznych zlokalizowanych w przestrzeni. Nazwy równobrzmiące (a właściwie równobrzmiące formy hasłowe) stanowią odrębne hasła słownikowe przypisane jednej miejscowości lub rzece. Zawierają one datowane zapisy odnoszące się do danego obiektu. Ta jednostkowość, wskazanie na jednego referenta, jest charakterystyczna dla toponomastykonów, w tym dwu największych: „Nazwy miejscowe Polski” i „Nazwy wodne Polski” (baza elektroniczna)¹³. Toponimy bowiem, powiązane z konkretnymi obiektami, mają wielowiekową historię i tradycję użycia. Ich trwałość w czasie i przestrzeni determinuje układ słowników, a także metodę analizy. Powtarzalność toponimów świadczy o żywotności pewnych podstaw, produktywności przyrostka czy też typu słowotwórczego. Choć zagadnienie nazw równobrzmiących nie jest przedmiotem szczególnej uwagi w opracowaniach toponomastycznych, można zaobserwować różne stanowiska badawcze. Przegląd większości monografii dotyczących toponimów pod tym kątem pozwolił stwierdzić, iż przeważa raczej traktowanie każdej nazwy równobrzmiącej, powiązanej za pośrednictwem aktu nazewniczego z obiektem, jako odrębnego toponimu, por.: studium o toponimach z sufiksem *-ov-*, *-in-* (Nieckula 1971: 372), opracowanie dotyczące sufiksu *-ica* (Rzetelska-Feleszko 1978a: 17) czy artykuły J. Dumy (2003a: 396). Inaczej ujmuje to zjawisko w mikrotoponimii R. Mrózek (1990: 80), dla którego równobrzmiące nazwy terenowe stanowią jedną nazwę określającą więcej niż jeden obiekt. Ponieważ powtarzalność nazw jest zjawiskiem dość charakterystycznym dla hydronimii odapelatywnej, wymaga pewnych rozstrzygnięć i określonego podejścia metodologicznego. Celowe wydaje się wprowadzenie pojęcia referencji, czyli wyznaczoności, i rozróżnienia: nazwa *Koprzywnica*, referent jednostkowy *Koprzywnica* odnotowany po raz pierwszy w 1256 r., pd. Cisownicy, oraz inne desygnaty o tej nazwie: *Koprzywnica*, dziś *Strawa*; *Koprzywnica*, dziś *Biała Przemsza*; *Koprzywnica*, ld. Wilgi; *Koprzywnica*, ld. Śliny (→ Narew); *Koprzywnica*, dwa dopływy górnej i dolnej Wisły, dziś nieistniejące¹⁴. Dane statystyczne prezentowane w niniejszym opracowaniu w odniesieniu do hydronimów równobrzmiących dotyczą głównie ich referencji jednostkowej¹⁵.

Hydronimia zajmuje ważną pozycję w obrębie nazewnictwa geograficznego. Prace wielu badaczy złożyły się na w miarę kompleksowe i jednolite metodologicznie (choć jeszcze niepełne) opracowanie polskich nazw wodnych. Oprócz studiów J. Rozwadowskiego i Z. Babika, dotyczących najstarszej warstwy hydronimów, dominują regionalne hydronomastykony poszczególnych dorzeczy; tylko niektóre z nich zawierają syntezy przedstawiające ewolucję systemu nazw na osi czasu. Jak zakładali inicjatorzy projektów hydronimicznych: H. Górniewicz, H. Borek i K. Rymut, dopiero po zgromadzeniu pełnego słownika nazw wodnych w Polsce będzie można przystąpić do ustalenia systemowych zależności i powiązań między poszczególnymi warstwami chronologicznymi hydronimów i badania wewnętrznej stratyfikacji strukturalno-typologicznej. Nazwy wodne różnią się od pozostałych klas toponimów cechami funkcyjno-rozwojowymi i strukturalnymi, wymagają zatem odrębnego potraktowania. Uwikłane są jednak w tzw. kontekst onimiczny – wzajemną sieć powiązań i zależności systemowych między tymi klasami nazw (por. Borek 1989: 12–13).

¹³ Inaczej zestawiany jest „Słownik nazw geograficznych Śląska” (1970–).

¹⁴ Zagadnienie to, również w kontekście toponimii, porusza W. Lubaś (2006: 264).

¹⁵ Nicco szerzej o zjawisku związanym z powtarzalnością nazw, czyli homonimią i polisemią, w onimii zob. s. 59–60.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę holistycznej syntezy znacznego fragmentu systemu hydronimicznego na przykładzie potamonimów dorzecza Wisły zróżnicowanych chronologicznie, strukturalnie i semantycznie, które cechuje również pewna niestabilność dynamizująca zjawiska systemowe. Ta różnorodność wewnątrzkatégorialna powoduje, iż dobór odpowiednich metod badawczych wymaga znajomości i analizy pełnego historycznego materiału nazewniczego.

W monografii wykorzystane zostały metody badawcze wypracowane przez polską szkołę onomastyczną, które łączą metodę filologiczną ze strukturalizmem oraz elementami stratygrafii i statystyki. W badaniu semantyki podstaw hydronimicznych wyzyskano również elementy paradygmatu kognitywnego. Uważam, za R. Grzegorzyczkową, że podstawą badań lingwistycznych, w tym onomastycznych, są metody językoznawstwa strukturalnego. Dostrzegam jednak wartość i przydatność metod pragmalingwistyki oraz językoznawstwa kognitywnego, które wiążą zjawiska językowe z zagadnieniami antropologicznymi. Pragmalingwistyka i semantyka kognitywna będzie w proponowanym ujęciu „konceptcją dopełniającą” w opisie hydronimii (por. Grzegorzyczkowa 2002: 86).

W ograniczonym stopniu stosuję metodę historyczno-porównawczą, gdyż jej dotychczasowe propozycje przyjmowane są sceptycznie. Przykładem wykorzystania tej metody jest monografia J. Udolpha, który zrekonstruował 76 podstaw apelatywnych, egzemplifikując swoje tezy słowiańskimi apelatywami i toponimami, głównie hydronimami zarówno derywowanymi, jaki i niederywowanymi (Udolph 1979). Moim dążeniem jest natomiast przedstawienie ewolucji systemu hydronimicznego przez wydzielenie warstw chronologicznych, przy czym zbiory nazw archaicznych (przedśłowiańskich) i prasłowiańskich nie są przedmiotem analiz szczegółowych. Głównym zadaniem jest tu ustalenie proporcji między poszczególnymi zbiorami. Poza dociekaniem badawczymi pozostaje również aspekt etnogenetyczny w problematyce hydronimicznej, gdyż został on już wyczerpująco opisany, choć opis ten nie przyniósł oczekiwanych rezultatów.

6. KLASYFIKACJA HYDRONIMÓW W KONTEKŚCIE STOSOWANYCH KLASYFIKACJI ONOMASTYCZNYCH

Ważnym składnikiem metodologii badań są klasyfikacje. Klasyfikacja naukowa – jak stwierdza Borek (1988b: 43), „ma charakter schematyzująco-porządkujący, służący wydobyciu istotnych cech analizowanego materiału”. Brak jest systematyzacji hydronimów na miarę klasyfikacji stworzonych dla słowiańskich nazw miejscowych: semantyczno-etymologicznej W. Taszyckiego (1958: 228–268), strukturalno-gramatycznej S. Rosponda (1957)¹⁶ czy genetyczno-funkcyjnej H. Borka (1988b). Podziały te nadal odgrywają dużą rolę w porządkowaniu i dekodowaniu ojkonimów słowiańskich, są wykorzystywane w segregowaniu materiału z innych klas toponimicznych¹⁷.

Opracowania hydronomastyczne należą głównie do nurtu etymologiczno-historycznego (także z ukierunkowaniem etnogenetycznym) badań onomastycznych, podobnie jest

¹⁶ Tytuł „Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych” sugeruje, iż obejmuje ona wszystkie nazwy geograficzne, dotyczy jednak tylko nazw miejscowych.

¹⁷ Zdezaktualizował się częściowo podział strukturalno-gramatyczny S. Rosponda na nazwy prymarne i sekundarne. Określenia te w odniesieniu do budowy słowotwórczej są nieadekwatne i niezgodne z terminami *prymarny* i *sekundarny*, które wprowadził strukturalizm (por. Kaleta 1998b: 50).

z artykułami, które wyjaśniają etymologię nazw archaicznych przedślwiańskich, archaicznych słwiańskich oraz bałtyckich. Omówienia syntetyczne są spotykane w nielicznych monografiach dorzeczy. J. Rieger, prezentując nazwy wodne dorzecza Sanu (1969), skupia się jedynie na wybranych zagadnieniach, wyróżnia warstwę najstarszą (indoeuropejską i przedślwiańską), nazwy słwiańskie i niejasne, więcej miejsca poświęcając strukturom sufiksalnemu, mniej – nazwom utworzonym bez użycia sufiksów. Podobne rozwiązanie zaprezentowane zostało w opracowaniu dorzecza Warty (1975), ale tu autorzy – J. Rieger i E. Wolnicz-Pawłowska – zwrócili uwagę na problem derywacji dezintegralnej, która widoczna jest głównie w hydronimach utworzonych od nazw miejscowości. E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma w monografii nazw rzecznych Pomorza (1977) wskazują na liczne czynniki tworzące obraz nazewnictwa rzeczno danego obszaru, takie jak: stosunki między produktywnością nazw w poszczególnych bazach semantycznych, proporcje nazw przymiotnikowych i rzeczownikowych, łączliwość poszczególnych form słowotwórczych z konkretnymi bazami semantycznymi, produktywność formantów. Autorzy wyodrębniają również grupy semantyczne nawiązujące do podziału znaczeniowego nazw miejscowych: hydronimy topograficzne (większość), kulturowe (grupa stosunkowo liczna), deminutywne (rzadkie na Pomorzu), dzierżawcze (i pamiątkowe). M. Majtán i K. Rymut w podsumowaniu hydronimów dorzecza Orawy (1985) przyjęli podobne ramy klasyfikacyjne, włączając jako podrzędny podział S. Rosponda na nazwy prymarne i sekundarne (rzeczownikowe i przymiotnikowe), „rozbijając” composita, których człony włączono do różnych zbiorów. Monografia J. Dumy, zawierająca nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (1999a), przynosi natomiast klasyfikację strukturalno-semantyczną. Autor wydziela nazwy: archaiczne – najstarszą warstwę hydronimów, prymarne, sekundarne, composita oraz nazwy dwuznaczne i niejasne. Nowatorsko sporządzony indeks daje jednocześnie obraz wariantowości hydronimów. Próbę klasyfikacji semantycznej nazw wodnych, głównie na podstawie hydronimów dorzecza Bugu, przedstawiła E. Bilut (1989: 151–166). Wyróżnia ona: nazwy hydrograficzne, charakteryzujące fizyczne i chemiczne właściwości płynącej wody, topograficzne, odzwierciedlające właściwości terenu, kulturowe, ukazujące wytwory kultury materialnej, społecznej i duchowej, a także dzierżawcze i etniczne. Każde z tych ujęć syntetycznych przedstawia pewien wycinek subsystemu hydronimicznego. Nie można jednak przeprowadzić klasyfikacji semantycznej czy strukturalnej hydronimów bez zwrócenia uwagi na warstwy chronologiczne. Jedną z ciekawszych propozycji autorskich jest klasyfikacja E. Rzetelskiej-Feleszko (1989: 105). Na podstawie przeprowadzonych badań nad hydronimią Polski z uwzględnieniem kryterium chronologiczno-etniczno-językowego wydzieliła ona następujące warstwy nazw rzecznych:

- I. Nazwy archaiczne; przedślwiańskie, tzw. staroeuropejskie.
- II. Nazwy obce, różne chronologicznie, ale odnoszące się do epok historycznych (bałtyckie, niemieckie, wołoskie).
- III. Nazwy słwiańskie, archaiczne, motywowane apelatywami lub toponimami pochodzącymi z różnych języków słwiańskich.
- IV. Nazwy polskie.

Interesujące rozwiązania klasyfikacyjne stosuje szkoła czeska, a podstawowe tezy tego ujęcia prezentuje R. Šrámek (1999: 203–204). Onimię każdego języka dzieli na dwie

wielkie grupy: odapelatywną (*deappellativa*) i odproprialną (*depropria*). Proces zmiany *appellativum* → *proprium* określa jako *proprializację* lub *onimizację*, proces przechodzenia *proprium* → *proprium* jako *transonimizację*. Problematyka onimizacji i transonimizacji pojawia się u A. Cieślíkovej (1990: 5; 2005: 135), która jednak zawęża te procesy do przechodzenia apelatywu do klasy nazw własnych i wędrowek onimu z jednej klasy onimicznej do innej bez użycia wykładników formalnych. Definicje te jednak zostały później nieco przez autorkę zmodyfikowane¹⁸.

Czeski onomasta R. Šrámek (2003–2004: 499–508) transonimizację ujmuje szerzej, wyróżnia mianowicie transonimizację właściwą, czyli tworzenie onimów odonimicznych bez wykładników formalnych, i rozszerzoną, obejmującą powstawanie derywatów fleksyjnych, słowotwórczych i komponowanych¹⁹. Takie spojrzenie na transonimy wymusza podobny ogłąd onimów odapelatywnych. Wydaje się, iż można użyć terminu *onimizacja rozszerzona* (analogicznie do pojęcia *transonimizacji rozszerzonej*) w odniesieniu do odapelatywnych derywatów paradygmatycznych, sufiksalnych i komponowanych. W wypadku nazw odapelatywnych onimizacja jest procesem, który ma miejsce w każdej kreacji nazwy od podstawy apelatywnej – tworzeniu nazwy (także przy użyciu środków słowotwórczych) towarzyszy proces wyodrębnienia danego obiektu z całej klasy podobnych i włączenia go do odpowiedniej kategorii nazw własnych. Onimizacja w szerszym rozumieniu byłaby synonimiczna z *proprializacją*. „Istota nazw własnych – jak stwierdza E. Rzetelska-Feleszko (1993: 398–399) – nie polega na jakimś specjalnym doborze wyrazów występujących w tej roli, ani na ich szczególnej budowie, lecz przede wszystkim na odmiennej funkcji [...]. Funkcja ta polega na wyróżnieniu [...] jednego obiektu spośród wszystkich takich samych lub podobnych obiektów danej klasy”. Właśnie ta cecha procesów nazwotwórczych powinna wybijać się na pierwszy plan aktu nominacyjnego i jako taka powinna znaleźć odzwierciedlenie w konstruowaniu ram klasyfikacyjnych. Dychotomia: *appellativa* – *propria*, podkreślana w każdej monografii onomastycznej i opracowaniach wykorzystujących wybiórczo materiał *proprialny*, powinna stanowić pierwszoplanowy element klasyfikacji materiału onimicznego.

Przyjęte w niniejszym ujęciu ramy klasyfikacyjne, mające charakter genetyczno-motywacyjny, nawiązują, z jednej strony, do koncepcji stosowanych w polskich opracowaniach hydronomastycznych, z drugiej natomiast – do koncepcji szkół czeskiej i słowackiej. Wyróżniam więc:

- I. Hydronimy archaiczne, przedślówiańskie.
- II. Hydronimy prasłowiańskie.
- III. Hydronimy polskie (oraz innosłowiańskie z obszaru Polski):
 1. hydronimy powstałe w procesie onimizacji:
 - 1.1. hydronimy powstałe w wyniku onimizacji właściwej,
 - 1.2. hydronimy powstałe w wyniku onimizacji rozszerzonej:
 - 1.2.1. derywaty paradygmatyczne,
 - 1.2.2. derywaty sufiksalne,
 - 1.2.3. derywaty komponowane;

¹⁸ „Przyjęcie stwierdzenia, że onimizacja (*proprializacja*) jest nadrzędnym pojęciem, w którym mieszczą się zarówno derywacja semantyczna, jak i słowotwórcza wyznaczałoby dwa sposoby powiększania zasobu nazw własnych: onimizację i transonimizację” (Cieślíkova 2006: 55).

¹⁹ Tę propozycję klasyfikacyjną upowszechniają badacze czescy (por. Tušková 2011: 485–491), a także słowaccy (Ološtiak 2010: 24–49).

2. hydronimy powstałe w procesie transonimizacji²⁰:

- 2.1. hydronimy powstałe w wyniku czystej transonimizacji (ponowienia),
- 2.2. hydronimy powstałe w wyniku transonimizacji rozszerzonej:
 - 2.2.1. derywaty paradygmatyczne,
 - 2.2.2. derywaty sufiksalne,
 - 2.2.3. derywaty komponowane (w których choć jeden człon motywowany jest przez onim).

IV. Hydronimy obce (bałtyckie, niemieckie, wołoskie).

V. Hydronimy niejasne, zniekształcone.

W klasyfikacji tej wyodrębnienie grup nadrzędnych nastąpiło przez zastosowanie kryterium chronologiczno-językowego. W grupie nazw polskich, które są w centrum zainteresowania, wyróżniono natomiast hydronimy odapelatywne (III.1.) i odonimiczne (III.2.). W obrębie hydronimów odapelatywnych zastosowano dodatkowo kryterium gramatyczne (onimy denominalne od rzeczowników, przymiotników, liczebników i dewerbalne od czasowników, imiesłowów) oraz kryterium semantyczne z głównym podziałem na nazwy topograficzne i kulturowe²¹. Wśród hydronimów odonimicznych (III.2.) jako elementy subpodziału wyróżniono typy onimów motywujących. Aby rozpoznać zjawiska systemotwórcze, nie wystarczy stworzyć funkcjonalnej klasyfikacji danej kategorii onimicznej, należy ponadto przeanalizować proprialny akt nominacyjny. Z pomocą przychodzi tu pragmalingwistyczne ujmowanie zjawisk onimicznych zaproponowane przez R. Šrámka, który wydzielił trzy płaszczyzny, trzy plany, trzy kolejne fazy nazywania, bez których udziału nie może dojść do kreacji nazwy własnej. Stanowią je:

1. Płaszczyzna prenominacyjna (faza ideacji), mająca charakter pozajęzykowy, w której dokonuje się wyodrębnienie obiektu, wybór motywacji. Motywacją nazewniczą staje się jedna cecha, własność wybranego do nominacji obiektu. Nazewnicze cechy relewantne (wybrane w akcie nominacyjnym) dla obiektów danej kategorii stanowią zbiór jednostek leksykalno-semantycznych, które później zostaną (w różnym stopniu) spetryfikowane.

2. Płaszczyzna nominacyjna (faza substancjalizacji), polegająca na kształtowaniu się konkretnego onimu przez zastosowanie leksykalnego i formalnego elementu systemu językowego, następnie weryfikację, regulację przez istniejący system proprialny, z finalnym etapem włączenia onimu do odpowiedniej klasy nazewniczej i desemantyzacji.

3. Płaszczyzna postnominacyjna to funkcjonowanie onimu i jego rozwój (por. Šrámek 1988: 19–31; Rutkiewicz-Hanczewska 2012: 355–363).

7. KOMPOZYCJA PRACY

Do tradycji opracowań historycznojęzykowych, w tym onomastycznych, należy prezentacja materiału. Nie jest możliwe, a nawet niecelowe byłoby zamieszczenie pełnego materiału nazewniczego. Słownik potamonimów dorzecza Wisły jest częścią bazy elektronicz-

²⁰ Punkt ten odnosi się do hydronimów dorzecza Wisły motywowanych przez inne nazwy własne, których opis znajdzie się w planowanej drugiej części monografii.

²¹ Hydronimy pochodzące od apelatywów osobowych oraz od ich derywatów przymiotnikowych o charakterystyce dzierżawczo-pamiętkowej zamieszczone zostaną w drugiej części pracy.

nej „Nazwy wodne Polski” (pochodzi głównie z prac już opublikowanych), dlatego też nie wszędzie w całości do monografii. Nie rezygnuję jednak z przedstawienia fragmentu materiału; najstarsze odczytane i datowane poświadczenia źródłowe przywołane są w kolejnych rozdziałach tej pracy. Zredagowane hasła dotyczące obiektów, których nazwy nie były publikowane w monografiach hydronimicznych, są umieszczane w przypisach²², podobnie jak uzupełnienia dokumentacyjne, lokalizacyjne i identyfikacyjne do haseł opracowanych w monografiach.

Jak zasygnalizowano w podtytule pracy i wspomniano wcześniej, przedmiotem tej części rozprawy będą tylko hydronimy odapelatywne, choć pojawiają się odwołania do hydronimów odonimicznych. Układ pracy uwzględnia w pierwszym rzędzie warstwy chronologiczne hydronimów, fazy aktu proprializacji, a kolejność poruszanych zagadnień zgodna jest ze schematem przyjętym w większości opracowań toponomastycznych. Syntezę hydronimów odapelatywnych rozpoczyna opis warstw najstarszych (rozdział I i II), którego celem jest archiwizacja oraz krytyczne spojrzenie na ten fragment zasobu nazewniczego. Część główną (rozdział III) stanowi analiza nazwotwórcza hydronimów odapelatywnych odpowiadająca statusowi propriów fazy drugiej aktu nominacyjnego. W rozdziale IV dokonano syntezy chronologii, statystyki, stratygrafii potamonimów oraz przeglądu semantyki podstaw apelatywnych o największej frekwencji, odtworzono wybory motywacyjne związane z płaszczyzną prenominacyjną. Rozdział V prezentuje wybrane zmiany formy hydronimów na osi czasu zarejestrowane w dokumentach, przedstawia fazę postnominacyjną i brak stabilności dość charakterystyczny dla tej kategorii propriальной.

Po ponad 20 latach nadal jest aktualne stwierdzenie H. Borka (1989: 12–13):

[...] mało wiemy o systemowych zależnościach i powiązaniach między poszczególnymi warstwami chronologicznymi hydronimów w konkretnych układach regionalno-hydrograficznych, [...] o ich wewnętrznej stratyfikacji strukturalno-typologicznej.

Niniejsza rozprawa ukazuje „mapę” odapelatywnych nazw wód płynących z terytorium dorzecza Wisły. Autorka żywi nadzieję, że ta propozycja badawcza stanowi skromną odpowiedź na niektóre postulaty i pytania formułowane przez wybitnych, cytowanych powyżej onomastów.

²² Zamieszczane są głównie hasła dotyczące obiektów z obszaru prawobrzeżnej Wisły między Wierprzem a Bugiem oraz między Narwią (od ujścia Biebrzy) a Drwęcą. Materiał został wyekscerpowany ze źródeł drukowanych należących do kanonu słownika „Nazwy wodne Polski” oraz z kartoteki słownika historyczno-geograficznego Mazowsza w średniowieczu (zawierającej źródła rękopiśmienne), znajdujących się w Instytucie Historii PAN. Budowa przedstawianych haseł jest podobna do układu w bazie *Nazwy wodne Polski*. Tytułem hasła jest urzędowa forma nazwy wodnej przyjęta przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, a w przypadku nazw zaginionych forma językowa najbardziej reprezentatywna, najpóźniej poświadczona. Następnie podawany jest typ obiektu wodnego, np. rz. (= rzeka), pot. (= potok), str. (= strumień, struga), informacja o długości cieków w kilometrach oraz wskazany jest następny obiekt wodny, do którego wpada dana rzeka, w nawiasie kolejne recypienty. Po dwukropku przytaczany jest materiał historyczny: oryginalny zapis historyczny, data, skrót źródła.

I. NAZWY PRZEDSŁOWIAŃSKIE (TZW. STAROEUROPEJSKIE) – NAJSTARSZA WARSTWA HYDRONIMÓW

1. STAN BADAŃ NAD HYDRONIMIĄ PRZEDSŁOWIAŃSKĄ

Celem tego rozdziału nie jest szczegółowa analiza koncepcji poszczególnych badaczy dotyczących najstarszych hydronimów, lecz – na podstawie obecnego stanu wiedzy, dotychczasowych opracowań i krytycznego ich oglądu – wyłonienie warstwy hydronimów uznanych za niemotywowane na gruncie języków słowiańskich, bałtyckich czy języka niemieckiego oraz sporządzenie inwentarza nazw archaicznych dorzecza Wisły.

W pierwszej połowie XX w. polscy badacze przypisywali hydronimom, dla których nie znajdowali objaśnienia na gruncie słowiańskim, przynależność do konkretnej niesłowiańskiej grupy językowej: wenezyjskiej, celtyckiej, iliryskiej. Prekursorem współczesnego podejścia do najstarszej warstwy nazewnictwa był J. Rozwadowski. Dokonał on pierwszej syntezy najstarszych polskich hydronimów, w której wiele „apelatywów wodnych” objaśnił na gruncie języka indoeuropejskiego. Ponad 60 hydronimom – oprócz Wisły i „jej gniazda” – przypisał pochodzenie indoeuropejskie, słowiańskie, a także celtyckie, bałtyckie, germańskie (Rozwadowski 1948: 280–303). Badania nad najstarszą warstwą hydronimów były prowadzone przez cały XX wiek. Indoeuropeiści niemieccy w odniesieniu do tych nazw używają określenia „staroeuropejskie”. Koncepcję hydronimii tzw. staroeuropejskiej stworzył H. Krahe, dla którego *Alteuropa* była pojęciem językowym odnoszącym się do fazy rozwojowej między prajęzykiem a językami historycznymi. Wyróżnił on i opisał 20 hydronimicznych baz leksykalnych (apelatywów wodnych) związanych z wodą i jej naturalnymi właściwościami (Krahe 1964). Pomysł ten poddał krytycznej analizie i rozwinął W. P. Schmid, dla którego *Alteuropa* jest pojęciem onomastycznym. Centrum indoeuropejszczyzny stanowią dla niego języki bałtyckie, ustalił też wschodnioeuropejski zasięg hydronimii staroeuropejskiej, co nie udało się H. Krahemu, m.in. z powodu braku znajomości słowiańskiej literatury onomastycznej, zwłaszcza pracy J. Rozwadowskiego. Według Schmidta hydronimia staroeuropejska jest warstwą nazewnictwa, którą skłonny jest identyfikować z hydronimią indoeuropejską. Nazwy należące do tej warstwy nie są motywowane na gruncie danego języka czy dialektu, muszą mieć dokładne morfologiczne odpowiedniki poza danym obszarem, indoeuropejską strukturę morfologiczną (element leksykalny + element słotwórczy + element fleksyjny) i bazy apelatywne, sprowadzające się do określeń wody, rzeki, płynięcia, kolorów wody itp. (Schmid 1982). Kontynuatorem badań W. P. Schmidta jest J. Udolph, który zajął się starą hydronimią z obszaru współczesnej Polski i wydzielił 50 gniazd hydronimicznych (Udolph 1990). Jest to drugie po dziele J. Rozwadowskiego syntetyczne ujęcie

najstarszych nazw wodnych z terenu Polski. Historię badań nad nazwami „archaicznymi” przedstawiają: H. Borek (1983a), Z. Babik (2001: 22–34) oraz E. Rzetelska-Feleszko (2001a: 148), która stwierdza, że „teorię «hydronimii staroeuropejskiej» zaakceptowała w Polsce większość badaczy nazw wodnych”. Część onomastów w odniesieniu do tych hydronimów używa określenia „staroeuropejskie” (m.in. Górniewicz 1988: 30), część jednak nazywa je „archaicznymi”, choć utożsamia ze „staroeuropejskimi” (Duma 1999a: 27). Szczegółowe uwagi przedstawił L. Bednarczuk w swojej recenzji pracy J. Udolpha. Uważa on mianowicie, że „poważna dyskusja nad przedślwiańską hydronimią Polski będzie możliwa po opracowaniu całych dorzeczy Odry, Wisły, a także Niemna, Dźwiny, Dniepru” (1992: 260). Zaproponował metodę badań arealowych, którą rozwinął w komunikacie „Arealy i procesy językowe w przedhistorycznej Polsce” (Bednarczuk 1994: 13–17). Podzielił on Polskę na 6 regionów hydronimicznych: północno-wschodni (mazowiecko-podlaski z przewagą nazw bałtyckich), północno-zachodni (pomorsko-wielkopolski), centralny (łęczycko-kielecko-częstochowski), południowo-zachodni (podsudecki), podkarpacki (Małopolska płd.) i południowo-wschodni (lubelsko-zamojski).

Na temat hydronimów archaicznych napisano wiele, najbardziej interesowały one badaczy związanych z nurtem etniczno-językowym. Podkreślano wielokrotnie wyjątkową rolę tej archetypicznej warstwy w odtworzeniu najstarszych stosunków etniczno-językowych. Krytyczne omówienie prac dotyczących hydronimii obszarów słowiańskich w kontekście dociekań etnogenetycznych przedstawiła H. Popowska-Taborska (1989; 1993: 36–48). Sceptyczne podejście do użyteczności hydronimów w badaniach nad etnogenezą Słowian pojawiło się również w artykule E. Rzetelskiej-Feleszko (1989).

Podsumowaniem dotychczasowych osiągnięć badawczych w zakresie onomastyki polskiej i słowiańskiej są dwa kompendia: „Polskie nazwy własne” (1998) i „Słowiańska onomastyka” (SOE). Zagadnieniu najstarszych onimów w krajach słowiańskich poświęcony jest rozdział 7 SOE I pt. „Przedślwiańskie a słowiańskie nazwy własne”, w którym omawiane są głównie makrohydronimy¹. Autor rozdziału dotyczącego Polski J. Duma (2002b: 156–160) przedstawił zwięzłą syntezę najstarszej warstwy nazewniczej wraz z interesującą mapką 144 hydronimów staroeuropejskich, bałtyckich i słowiańskich z obszaru współczesnej Polski. Jest to dość lapidarny, ale i wnikliwy opis stosunków nazewniczych na tle innych słowiańskich podsumowań zamieszczonych w tym opracowaniu. Z obszaru dorzeczna Wisły J. Duma uważa za staroeuropejskie następujące nazwy większych rzek: *Achna* (*Ochnia*), *Błoga*, *Bug*, *Bzura*, *Drwęca*, *Dunajec*, *Janka*, *Krzłynia*, *Łydynia*, *Mroga*, *Narew*, *Nida*, *Nrowa* (*Utrata*), *Osa*, *Pilica*, *Por*, *Rawka*, *San*, *Skrwa*, *Sola*, *Świder*, *Tanew*, *Uszwa* (*Uszwica*), *Wda*, *Wierzyca*, *Wisła*, *Wisłok*, *Wisłoka* (ogółem 28), natomiast nazwę *Liwiec* zalicza do staroeuropejskich lub staropruskich, *Nur* (*Nurzec*) – do staroeuropejskich, słowiańskich lub staropruskich, a *Brdę*, *Brok*, *Luciążę*, *Łup(i)ę* (*Skierniewkę*), *Przemszę*, *Rabę*, *Tyśmienicę*, *Wieprz* – do staroeuropejskich lub słowiańskich (por. Duma 2002b: 159).

Większość najstarszych hydronimów została wielopłaszczyznowo zbadana przez wybitnych językoznawców. Przegląd dotychczasowych hipotez wraz z bogatą dokumentacją źródłową i własnymi propozycjami objaśnień prezentuje Z. Babik w obszernej monografii „Najstarsza warstwa nazewnicza na ziemiach polskich” (2001). Autor zebrał i zmapował 189 toponimów

¹ Termin *makrohydronim* jest funkcjonalny, ale dość dyskusyjny, element *makro-* nie odnosi się bowiem do samego proprium, lecz do obiektu o dużych rozmiarach określanego przez onim; por. R. Šrámek, *Aspekty „mikro” i „makro” jako interpretacni a klasifikačni problem v onomastice* (w druku).

tw. warstwy I i poddał ostrej krytyce wiele dotychczasowych etymologii nazw zaliczanych przez innych badaczy do archaicznych. Jest to, jak do tej pory, najpełniejsza synteza tej grupy nazw, choć w opinii E. Rzetelskiej-Feleszko (2001a: 149) nie ma w niej „nowych, przekonujących pomysłów poza radykalną polemiką z interpretacjami J. Udolpha i z teorią «staroeuropejską» oraz przesunięciem akcentów w stronę słowiańskiego pochodzenia niektórych nazw”. W dorzeczu Wisły Z. Babik (91–92 i mapa 14) umieszcza 112 toponimów należących do tzw. warstwy I, definiowanej „jako grupa nazw [...] niemotywowanych na gruncie języków używanych na tym obszarze w okresie średniowiecza i nowożytności”. Warstwa I nie jest dla autora rozprawy synonimiczna z warstwą przedśłowiańską i tego określenia on unika (por. Babik 11, 13). Zbiory J. Dumy i Z. Babika różnią się liczebnie, niekiedy też jakościowo. Elementy tych zbiorów są w dalszej części rozdziału weryfikowane, uzupełniane lub eliminowane.

2. HYDRONIMY O NIEKWESTIONOWANEJ ARCHAICZNOŚCI

Pełna literatura, jej krytyczne omówienie, propozycje etymologiczne oraz dyskusje dotyczące poszczególnych nazw szeroko zostały zaprezentowane w opracowaniu Z. Babika. Wobec hipotetyczności zarówno rekonstrukcji rdzeni indoeuropejskich, jak i ich znaczenia (co jest widoczne w próbach podważania i falsyfikowania poszczególnych hipotez) ograniczę się tylko do przedstawienia hydronimów (w kolejności alfabetycznej) i bardzo krótkiego omówienia nowszych koncepcji etymologicznych.

Brzura (1241), dziś *Bzura*, rz. o dł. 173,45 km, pd. Wisły. Nazwa izolowana, etymologizowana współcześnie od ide. rdzenia **breu-* ‘nabrzmiwać, wzdymać’ (Nalepa 1993: 87–91), też **bher-/*bhr-*² ‘nieść, bieć’ (HE XIV 16–17; Duma 1999a, 28–29), zestawiana z grec. φρέαρ ‘źródło’ (Udolph 1990: 84–85; Babik 106–110).

Bug (1018), rz. o dł. 773,91 km, ld. Narwi. Hydronim, jak większość nazw dużych obiektów, ma bogatą literaturę; objaśniany był jako germański, bałto-słowiański, słowiański, a ostatnio – jako staroeuropejski, związany z ide. **bheug-*, **beug(h)-* ‘skręcić’ Pokorny I 152–153 (por. HE X 22–26; Udolph 1990: 79; Babik 104–106).

Drwęca (1203?), rz. o dł. 230,83 km, pd. Wisły. Nazwa interpretowana jako bałtycka, celtycka, iliryjska, wenetyjska, staroeuropejska, rekonstruowana jako **Dr(o)u(ū)entiā* od ide. rdzenia **dreu-* ‘pędzić, bieć, spieszyć się’ (Udolph 1990: 111; Babik 114–117).

Dokawa (1498), pot. o dł. 13,19 km, ld. Pszczyнки (→ Wisła). Dla K. Rymuta podstawa nazwy była niejasna, J. Udolph w uwagach do jego objaśnień zestawia hydronim z onimami na **Dak-* pochodzącymi z różnych języków indoeuropejskich, a także z bałtyckimi *Dacytien*, *Dakow* (HE IX 24). Z. Babik (112), ze względu na sufiks *-awa*, uważa nazwę za odprysk arealu „śląskiego” i z braku słowiańskich wyrazów na **dok-* zalicza do warstwy I.

Parallele hydronimy **Huczow** (1400), dziś *Huczwa*, rz. o dł. 77,45 km, ld. Bugu, i **Hoczew** (1400), dziś *Hoczewka*, rz. o dł. 28,04 km, ld. Sanu, genetycznie identyczne, często były objaśniane jako rodzime, pochodzące od czasownika *huczeć* (por. HE X 54–55)³.

² W związku z niejednorodnymi rekonstrukcjami pierwiastków ide. oraz ich znaczenia etymologicznego w monografiach, rdzenie i znaczenia podawane są głównie za słownikiem J. Pokornego (1949–1969), z modyfikacjami wynikającymi ze współczesnego „opinio communis”

³ Za taką etymologią opowiadali się również pośrednio E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma (1977: 71). Szukając dewerbalnych nazw z suf. *-awa*, przywołali oni formę *Huczawa*, która funkcjonowała tylko w XVIII w.

J. Rieger, zgodnie z sugestiami J. Udolpha i W. P. Schmida, wiązał nazwy z łac. *aqua*, uznając *h-* za protezę (1989: 60). Z. Babik (131–133) falsyfikuje obie hipotezy, podstawy uważa za niejasne, a nazwy zalicza do warstwy I.

Isla (1405), dziś *Zawadka*, pot. o dł. 14,40 km, ld. Wielopolki (→ Wisłoka), omówiona przez J. Rozwadowskiego (od którego pochodzą najstarsze przekazy) i wiązana z pierwiastkiem ide. **eġs-/ *is-* ‘poruszać się szybko’ (1948: 107). K. Rymut dokumentuje tę nazwę tylko zapisem z „Hydronimii Wisły” (por. HE XV 163–164), a J. Udolph (1990: 349) i Z. Babik (135–136) zestawiają ją z pierwotną n. *Ilżanki*.

Islża (1419), dziś *Ilżanka*, rz. o dł. 77,41 km, ld. Wisły. Nazwa objaśniana jako słowiańska (HE XVI 45–46), staroeuropejska, od ide. rdzenia **eġs-, *is-* ‘poruszać się szybko’ (Udolph 1989: 197), przez Z. Babik określaną jako izolowana i warunkowo zaliczona do warstwy I (Babik 134–135).

Jan(i)a (1274), dziś *Janka*, rz. o dł. 31,38 km, pd. Wierzycy. Hydronim ten J. Rozwadowski uznał za przedślowiański (1948: 117–123) i przekonanie to podziela większość badaczy. E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma (1977: 44), J. Udolph (1990: 126–128), L. Bednarczuk (1992: 252) wiążą nazwę z ide. **iā-* ‘jechać’, inaczej H. Górniewicz (HE I 9)⁴. Z. Babik (402–403) opowiada się za motywacją antroponimiczną od imienia *Jan*. Ojkonimy z imieniem *Jan* w podstawie pojawiają się już w w. XIII, *Jania* byłaby więc najstarszą nazwą wodną od imienia chrześcijańskiego z obszaru Polski. Wielkość rzeki i gniazdo onimiczne wskazywałyby raczej na archaiczność hydronimu.

Jasiel (1352), dziś *Jasiołka*, rz. o dł. 81,22 km, pd. Wisłoki. Onim etymologizowany jako słowiański, związany z przym. *jasny* ‘błyszczący’ (por. m.in. RymNmiast 92), w nowszej literaturze – jako staroeuropejski, od ide. **iēs-* ‘wrzeć, kipieć, burzyć się’ Pokorny I 506 (HE XV 54–55, por. też uwagę Udolpha), dla Z. Babik – nazwa niejasna etymologicznie, izolowana, włączona do warstwy I (Babik 137–139).

Krzna (1475), rz. o dł. 107,44 km, ld. Bugu (→ Narew). Według J. Udolpha nazwa staroeuropejska, nawiązująca do rdzenia **(s)krej-s-* ‘kręcić się’ Pokorny I 618 (por. uwagi tłumacza w HE X 83). E. Bilut (HE X 82–83) i L. Bednarczuk (1996: 127) odwołują się do bałt. **kirsna* ‘czarny’, Z. Babik (149–150) nie wyklucza prapostaci **Kirsnā*, a nazwę uznaje za niesłowiańską i przedślowiańską.

Liw (1427), dziś *Liwiec*, rz. o dł. 142,16 km, ld. Bugu. Hydronim uważany za staroeuropejski, pochodzący od ide. **liū-/ *leiū-* ‘płynąć, lać, kapać’ (Udolph 1990: 141–145, HE X 92–93), lub bałtycki, por. łot. *līv(en)is* ‘rodzaj bagna’ (Bednarczuk 1994: 14). Z. Babik (155–157) opowiada się za związkiem z apelatywami bałtyckimi i umieszcza nazwę w warstwie I.

Lsna (1475), dziś *Leśna*, rz. o dł. 143,05 km, pd. Bugu (→ Narew). E. Bilut uważa za pierwotną postać **Ils(z)na* i zestawia z litewską n. w. *Īšlynas* (: *išlynas, išlyna* ‘siwa glina’: *šlŷnas* ‘biała glina’ SESmocz 646). J. Udolph (tłumacząc monografię Bilut) rekonstruuje pierwotną formę jako **Ilsna* i wiąże ją z ide. rdzeniem **ils-*, ten może od **el-/ *ol-* ‘płynąć’ (HE X 88–89), dla Z. Babik jest to nazwa przedślowiańska i niebałtycka (Babik 154).

***Luci(a)za/Lutcisa** (1229), dziś *Luciąża*, rz. o dł. 52,96 km, ld. Pilicy. Już J. Rozwadowski (1948: 301) przypuszczał, że potamonim ma pochodzenie przedślowiańskie. J. Udolph (1990: 145–146) wywodzi go od ide. **leut-* ‘błoto (?)’, podobnie L. Bednarczuk

⁴ Nazwa wodna jest według autora motywowana przez ide. **iānā* ‘potok’.

(1992: 253) i J. Duma (1999a: 29). Te opinie podważa Z. Babik (157–159), choć oprócz odczytania pierwotnego brzmienia nazwy jako *Luciaza/Lucioza* i zaliczenia jej do warstwy I nie proponuje objaśnienia.

Łada (1245), rz. o dł. 62,80 km, pd. Tanwi (→ San). J. Rieger wiąże hydronim z ide. rdzeniem **el-/*ol-* ‘płynąć’ (HE XVII 142). Z. Babik (161–162) rozważa możliwość etymologii słowiańskiej, ale ostatecznie ją falsyfikuje i zalicza n. „bez zastrzeżeń do warstwy I”.

Lydynia/Littuna (1295), rz. o dł. 74,12 km, ld. Wkry (→ Narew). Wahania w zapisach nazwy utrudniają ustalenie postaci wyjściowej i jej objaśnienie. J. Udolph (1990: 157–159) i L. Bednarczuk (1993: 254) uważają nazwę za niesłowiańską, dla Z. Babika (165–166) jest to nazwa niejasna, a według E. Rzetelskiej-Feleszko (1999: 264) to „pożyczka bałtycka”.

***Melgiew/Meglewy** (1486)⁵, dziś *Stawka*, rz. o dł. 23,50 km, ld. Wieprza. H. Mól rekonstruuje nazwę jako **Mьlgь*, **-ьve*, ale nie proponuje żadnej etymologii (HE VI 37). Dla J. Udolph (1998: 40) nazwa staroeuropejska od ide. rdzenia **melgh-* ‘puchnąć, nabrzmiwać’. Z. Babik (170), po sfalsyfikowaniu tej i innych hipotez, stwierdza jedynie, że onimu nie da się objaśnić na gruncie rodzimym.

Cztery poniższe hydronimy powstały (zapewne) paralelnie od tej samej podstawy:

Mień (1233), rz. o dł. 55,91 km, pd. Wisły; **Mień** (1440), dziś *Mianka*, rz. o dł. 27,15 km, pd. Nurca (→ Bug); **Mienia** (1446), rz. o dł. 47,27 km, pd. Świdra (→ Wisła), oraz ***Mienina/Mienina** (1447), dziś *Minina*, rz. o dł. 44,53 km, ld. Wieprza. Nazwy te uważane były w przeszłości za celtyckie, iliryskie, wenezyjskie, słowiańskie. Według J. Udolph (1990: 159–164) tworzą gniazdo staroeuropejskie związane z rdzeniem **mejn-/*mojn-/*mñ-* ‘mijać, przechodzić obok’ (por. też HE VI 24–25 i X 101–102). L. Bednarczuk (1994: 14) uważa hydronimy za bałtyckie i zalicza je do arealu północno-wschodniego. Z. Babik (171–175) wskazuje na zwarty obszar, który tworzą te obiekty w środkowym dorzeczu Wisły z kontynuacją w kierunku północno-wschodnim, i łączy nazwy z ap. **mojno-*, **mojni-* ‘błoto’, etymologicznie ‘to, co się mija’, który ma odpowiednik w łotewskim *maiņa* ‘błoto’.

Mroga (1333)⁶, rz. o dł. 67,31 km, pd. Bzury. Nazwa od dawna pozostawała w kręgu zainteresowania etymologów. Łączona była z europejskimi n. w. na **Marg-*, a etymologicznie – z wyrazami o znaczeniu ‘granica; pstry; łąka’ i objaśniana jako celtycka, wenezyjska, niesłowiańska, słowiańska, indoeuropejska, staroeuropejska. J. Duma (1999a: 30) z pewnym wahaniem zalicza ją do przedśłowiańskich, podając dwie możliwe podstawy: ide. rdzeń **mori-/*mōri-* ‘morze, wody stojące’ lub ide. **mer(ə)g^u-* ‘ciemny’ (por. HE XIV 52–53). Z. Babik (464–465) określa hydronim jako „niezupełnie niejasny, ale nie ciemny” i nie zalicza do „pełnowartościowych reprezentantów warstwy I”. Z braku przekonującego objaśnienia na gruncie słowiańskim umieszczam go jednak w grupie nazw archaicznych.

Mtawa (1319), dziś *Moltawa*, rz. o dł. 36,77 km, pd. Wisły. Ten mazowiecki potamonim został wprowadzony do najstarszego zasobu przez Z. Babika (175–176), który uważa, że jest on niemotywowany na gruncie rodzimym.

Narew/Navrche⁷ (1065–1155), rz. o dł. 486,67 km, pd. Wisły. Hydronim uważany był za iliryski, najczęściej za bałtycki (por. Bednarczuk 1992: 254) oraz staroeuropejski, od ide. rdzenia **ner-/*nor-* ‘zanurzać’ (Udolph 1990: 170–174; HE XIX 129–131). Z. Babik

⁵ Toponim *Melgiew* wtórny, ale notowany wcześniej niż hydronim; por. in *Melgwi* (1317) NMPol VII 20.

⁶ Forma *Mrocza* (!) z dokumentu z 1333 r. powinna być emendowana jako *Mroga*; por. Babik 464–465.

⁷ W dokumencie, który jest falsyfikatem, zapis *Navrche* jest zniekształcony; por. KMaz I nr 22.

(180–181) zalicza go do warstwy I, niejasna jednak jest dla niego wyjściowa forma onimu, sprzed włączenia do słowiańskich tematów na *-ū-

Paralelne hydronimy: **Nida** (1135), rz. o dł. 154,25 km, ld. Wisły, i **Nida** (1260)⁸, gb. *Wkry*, rz. o dł. 255,47 km, pd. Narwi, łączone są przez zwolenników teorii staroeuropejskiej z ide. rdzeniem **nejd-/nīd-* ‘płynąć’ Pokorny I 761 (Udolph 1990: 181–185; HE XVI 95–96). Wcześniejsze hipotezy o celtyckim, słowiańskim, czy bałtyckim pochodzeniu nie wytrzymały próby czasu (por. Babik 181–183).

***Nrowa/Mrowa** (1313), dziś *Utrata*, rz. o dł. 78,21 km, pd. Bzury. J. Udolph (1990: 172–174) uznaje formę **Nrowa* za pierwotną i łączy ją z ide. rdzeniem **ner-/nor-* ‘zanurzać’ Pokorny I 766; podobnie J. Duma (1999a: 30–31, HE XIV 90–91). Z. Babik (178–179) określa nazwę jako izolowaną, pozbawioną nawiązań słowiańskich i bez zastrzeżeń włącza ją do warstwy I.

Oslawa (1400), rz. o dł. 68,65 km, ld. Sanu. Nazwa o hipotetycznym pochodzeniu przedśłowiańskim i słowiańskim, od psł. **osla* ‘kamień’ (HE XVII 182–183). J. Udolph (1990: 229, 232, 319) wiąże ją z rdzeniem **as-* ‘suchy’, por. ide. **ās-* ‘palić, prażyć’ Pokorny I 68. Z. Babik (211–212) podaje w wątpliwość zarówno próby słowiańskiej etymologii, jak i hipotezę J. Udolpha, sugeruje związek z arealem naddunajsko-karpackim.

Rekonstrukcja ***Pielwel** dotyczy zapisów dwu obiektów z obszaru karpackiego: **Pele** (1390?)⁹1456, dziś *Pielnica*, rz. o dł. 30,45 km, pd. Wisłoka (→ San), i **Pewel Wielka** (XVI), dziś *Pewlica*, pot. o dł. 7,78 km, pd. Koszarawy (→ Soła). J. Udolph (1990: 243) zestawia te hydronimy z Pilicą, co czynili już wcześniej polscy językoznawcy (por. Rieger 1969: 122). Z. Babik (219–221) neguje rekonstrukcję J. Udolpha, odczytuje za W. Makarskim (MakSk 124) nazwę jako **Pielwel* i wobec braku nawiązań rodzimych oraz zadowalającej etymologii włącza ją do warstwy I. Hydronim **Pielwel* może być też rekonstruowany jako zrost od ide. rdzenia **pel-/pol-/pļ-* ‘płynąć, łać się’ na stopniu zanikowym⁹ i od **vel-* (< **uel-*) ‘wilgoć’¹⁰, choć to dyskusyjne.

***Pilca/Pelza** (1136), dziś *Pilica*, rz. o dł. 332, 56 km, ld. Wisły. Nazwa obecnie dość powszechnie uważana za przedśłowiańską. Zwolennicy teorii staroeuropejskiej wiążą ją z ide. rdzeniem **pel-/pol-/pļ-* ‘płynąć’ (Udolph 1990: 243–246; HE XIV 60–62), na co wcześniej wskazywał J. Rozwadowski (1948: 301). Pierwotne brzmienie trudne do ustalenia, najbardziej prawdopodobna postać to **Pilca* (por. Babik 221–224).

Hydronim **Poltew, Pelty**, dziś *Pelta*¹¹ objaśniany był na gruncie germańskim, przez J. Udolpha (1990: 245) zestawiany z ide. **pel-*. Z. Babik (218–219), po przeanalizowaniu propozycji etymologicznych pojawiających się od początku w. XX, rekonstruuje prapostać

⁸ **Nida**, gb. *Wkry* (do uj. Szkotówki): *Nida* 1260 Woel I nr 59; aquam *Nida* (1331–35), *Nida* 1343 KMaz II nr 213, 260; nec a *Nida* 1379 KMaz III 243; *Nida* a. (*Niede*) a. (*Neide*) 1965 HW nr 551; *Nida*, -y 2006 HPol I 184.

⁹ Jak w **plo(s)*, **plese* ‘jezioro’, por. czes. *pleso* ‘górskie jezioro’ (V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého, Praha 1968, 458–459), pol. *Gopło*.

¹⁰ Por. *Wawel* (< **vǫ-vǣlb*, ‘suche miejsce wśród wód i mokradeł’ (Boryś 1975: 165).

¹¹ **Pelta**, rz., dł. 48,88 km, pd. Narwi (→ Wisła), płynie we wsi Karniewo, Wronowo, uchodzi koło Przemiarowa: rivulum dictum *Polthew* (1366!, 1368?), in fluvio qui *minor Pelthi* dicitur (1380)1473, *Pelthi* 1380 KMaz III 112, 250; riwulo *Pelthwe* 1403 SHGMz(Kap. P 133); *Pethwa* 1425 MkM I nr 19; *Pelthwe* 1433 MkM II nr 445; *Peltheph* dicta struga 1465, 1474 SHGMz(MK 6, 50v); *Palthew* 1477 SHGMz(MK 6, 112); *Pelteph* 1512 SHGMz(C 53, 103v); *Pelta* al. *Peltew* 1886 SG VII 941; *Pelta* a. *Peltew* a. *Sona* 1965 HW nr 544; *Pelta*, -ty 1971 UN 129, 20; *Pelta*, -y 2006 HPol I 204. Lit.: Babik 218–219.

jako **Pь/bly*, **-ьve*, dla której brak objaśnień na gruncie słowiańskim i poprzestaje na zaliczeniu nazwy do warstwy I.

Poprad (1209–1246), rz. o dł. 169,26 km (z tego ponad 100 km na terytorium Słowacji), pd. Dunajca. Nazwa przez cały ubiegły wiek pozostawała w kręgu zainteresowania językoznawców. Przypisywano jej pochodzenie irańskie, germańskie, iliryjskie, a także słowiańskie oraz staroeuropejskie, z reduplikacją rdzenia, i rekonstruowano jako **Po-pord-*. Bogatą literaturę, przegląd hipotez i dyskusji dotyczących tego hydronimu obszernie referuje Z. Babik (226–230), który uznaje nazwę za ślad „substratu karpackiego” i „jeden z najlepszych przykładów przedśłowiańskich nazw ziem polskich”.

Por (1399), dziś *Pór*, rz. o dł. 46,75 km, ld. Wieprza (→ Wisła). Nadal aktualna pozostaje hipoteza J. Rozwadowskiego (1948: 300) o związku nazwy z ide. rdzeniem **per-* ‘przeć’, którą powtórzyła H. Mól (HE VI 29)¹². Wobec całkowitej izolacji hydronimu w skali ogólnosłowiańskiej oraz znacznych rozmiarów obiektu Z. Babik (230–231) włącza go do warstwy najstarszej, rozważając ewentualny związek z ide. **per-* w znaczeniu ‘gnić’.

Raba (1198), rz. o dł. 131,13 km, pd. Wisły. Nazwę określano jako celtycką, iliryjską, „wenecką”, indoeuropejską oraz staroeuropejską i rekonstruowano różnie, najczęściej jako **Ar(ə)-b(h)ā*, od pierwiastka ide. **ar(ə)-* ‘orać’ Pokorny I 62 (por. HE XII 158–160). Z. Babik (234–236), po przeanalizowaniu poglądów etymologicznych od Szachmatowa po Rymuta, poprzestaje na określeniu jej jako przedśłowiańskiej, „karpackiej”, o niejasnej prapostaci. Rdzeń ten jednak dobrze znany językom indoeuropejskim (por. łac. *aratrum* ‘pług’, pol. *radło*, *orać* SEBor 508), a rozszerzenie sufiksalne *-bh-* wskazuje na archaiczność nazwy.

***Radawa/Radawka** (1877–1905), str. o dł. 17,98 km, pd. Lubaczówki (→ San). Hydronim ma poświadczenie dopiero w XIX w., odnotowana wtedy forma jest derywatem od n. m. *Radawa*, mającej dokumentację od XIV w. (por. NMPol (kartoteka)). Pierwotna zapewne była nazwa wodna, z sufiksem *-awa*, o niezbyt jasnej podstawie. J. Udolph wiąże ją z rdzeniem ide. **redh-* ‘płynąć’ (1990: 249), W. Makarski – z **rēd-//*rōd-* ‘skrobać, grzebać, ogryzać’ (MakPrz 218); dla J. Riegera (HE XVIII 38) nazwa niejasna. Z. Babik (236), mimo niepewnej formy wyjściowej, włącza onim do warstwy I.

Rata (1455–1480), rz. o dł. 76,89 km, ld. Bugu (wypływa na terenie Polski, do Bugu uchodzi na Ukrainie). Hydronim pojawia się w opracowaniu dorzecza Bugu i łączony jest przez E. Bilut z psł. apelatywem **ortь* ‘wojna’, co bardzo wątpliwe. J. Udolph (w uwagach tłumacza) to objaśnienie odrzuca i podaje jako możliwą podstawę ide. **er-/*or-* ‘poruszać się szybko’ (HE X 136). Z. Babik (238) uważa nazwę za izolowaną i skutecznie opierającą się próbom objaśnienia. Rozważyć należy związek n. *Rata* z hydronimem *Raba*, tu z rozszerzeniem sufiksальnym *-th-*.

Rawa (1278), dziś *Rawka*, rz. o dł. 105,13 km, pd. Bzury. Nazwa łączona była przez J. Rozwadowskiego (1948: 256–258) z pierwiastkiem **rōu-* ‘spokojny’. J. Udolph (1979: 464–467), za Trubaczowem, skłania się ku pochodzeniu słowiańskiemu, por. słowac. *riava* ‘potok górski’, J. Duma (1999a: 33) wywodzi ją od rdzenia ide. **reuH-/*rouH-/*ruH-* ‘rozrywać, rozbijać’ (por. też HE XIV 68–69), a Z. Babik (239–240) skłania się ku propozycji Rozwadowskiego.

¹² Do ide. **per-/*por-* por. psł. **perti* m.in. ‘wywierać nacisk, przeć’, **zapora/*zaporь* : **za-perti*, pol. *zapor* SEBor 489, 729.

San (1097), rz. o dł. 457,81 km, pd. Wisły. Hydronim objaśniał już J. Rozwadowski, łącząc go z rdzeniem ide. **snā-* ‘płynąć’ (1948: 189–191). Propozycja J. Udolph (1990: 264–270), rekonstruującego podstawę jako ide. **sindhu-* ‘rzeka’ oraz opowiadającego się za pierwotną postacią ukr. *Sjan* > pol. *San*, spotkała się z krytyką, zwłaszcza pierwotność postaci ukraińskiej, na co brak dowodów. Obszernie dyskusję relacjonuje Babik (246–250), który samą nazwę uznaje za niejasną etymologicznie.

Hydronim **Sawa**, określający dwa obiekty: **Sawa** (1405), dziś *Sawka*, pot. o dł. 9,23 km, pd. Stradomki (→ Raba), i **Sawa** (1849–1854), str. o dł. 22,95 km, pd. Wisłoka (→ San), zwolennicy teorii staroeuropejskiej objaśniają, odwołując się do ide. rdzenia **seu-* ‘wydzielać sok’, por. **seu-*, **seuθ-*, **sū-* Pokorny I 912 (HE III 70). L. Bednarczuk (1994: 15), a za nim Z. Babik (252–253), uważają obie nazwy za substratowe, nawiązujące do arealu „karpacko-bałkańskiego”.

Sidra (1559), rz. o dł. 35,15 km, ld. Biebrzy (→ Narew). J. Udolph (1990: 270) objaśnia hydronim jako staroeuropejski (*Sidra* < **Sīdra*) i łączy go z ide. rdzeniem **sej-/soj-/sē(i)-/si-/sī-* ‘kapać, sączyć się, ciec; wilgotny’ Pokorny I 889. M. Biolik skłonna jest uznać go za bałtycki, może jaćwieski **Zigzdrā*, por. prus. **sixdre*, lit. *žiėgždras* : *žiezdrā* ‘piasek’ i prus. n. rz. *Syxdro*¹³, jez. *Syxdrin* (HE XIX 169–170), dla Z. Babika (253–254) zaś pozostaje on niejasny, niemający motywacji w apelatywach znanych języków.

Skrwa (1248), rz. o dł. 117 km, pd. Wisły. „Jeden z najpewniejszych przykładów hydronimii starogermańskiej dorzecza Wisły”, o ustalonej przez J. Rozwadowskiego (1913: 54) etymologii od germ. *strukō* ‘strumień, rzeka’, której nie zdołano podważyć, jak stwierdza Babik (254). J. Udolph (1998: 43) zalicza jednak nazwę do staroeuropejskich, od ide. rdzenia **sreu-* ‘płynąć, łać się, ciec’ Pokorny I 1031, a J. Duma (1999a: 66–67) – do przed-słowiańskich, od pie. **s(t)r-* (/ **ser-*/ **sor-*) ‘płynąć’ (por. też HE XIV 77).

Sona¹⁴ notowana jest od w. XV i jej postać właściwie nie podlegała zmianom formalnym. J. Rozwadowski (1948: 190–192) widział w nazwie ide. rdzeń **snā-* ‘płynąć’, podobnie K. Zierhoffer (ZMaz 343). Z. Babik (336–337) dopuszcza pierwotną formę **Suna* i łączy onim z hipotetycznym psł. przymiotnikiem **sunb* ‘czerwony’. Forma z *-u-* wydaje się jednak wtórna, gdyż takie zapisy pojawiają się w XV i XVI w. tylko w odniesieniu do odhydronimicznej nazwy miejscowej *Sońsk/Suńsk*, natomiast w zapisach nazwy wodnej *-u-* nie występuje. Dlatego też rekonstruowana postać **Suna*, będąca podstawą zaliczenia nazwy do słowiańskich (warstwa I/II), budzi wątpliwości.

Świder¹⁵ to hydronim izolowany, łączony przez większość badaczy z rdzeniem **sueid-/suid-* w znaczeniu ‘połykiwać, błyszczyć’¹⁶. Z. Babik (276–278), analizując ko-

¹³ Por. też PrzybBalt 352, 194.

¹⁴ **Sona**, rz., dł. 71,69 km, ld. Wkry (→ Narew → Wisła): in *Uszcie* (!) (1375)1563 KMaz III 176; *Sona* (1425) Mkm I nr 106; *Sona* 1432 Mkm II nr 345; *Sona* (1440)1456 SHGMz(MK 3, 153v); *Ssoną*, *Szoną* (1565) Lumaz I 160, 166; *Sona*, *Sonie* 1617 Lumaz I 32; 34; *Sona* a. *Sonia* (!) (= ? *Sowa* 1) 1965 HW nr 557; *Sona*, -y 2006 HPol I 261. Lit.: Babik 336–337.

¹⁵ **Świder**, rz., dł. 99,74 km, pd. Wisły, wypływa na zach. od wsi Jagodne, płynie przez Świder, uchodzi na zach. od Świdrów Małych: *Swider* (1416)1456 SHGMz(MK 3, 117v); *Swider* 1422 KMaz I 167–169; *Swider* 1423, *Swyder* 1428 Mkm I nr 570, 671; *Swyder* 1455–80 DługoszAnn I 77; *Swyder* 1480 SHGMz(MK 5, 198); *Szwider* 1526 SHGMz(MK 41, 145v); *Świdrze* 1617–20 Lumaz I 201; *Swider* 1783 MpPerMz; *Świder* a. *Różanka* 1965 HW nr 350; *Świder*, -dra 2006 HPol I 291. Lit.: Babik 277–279.

¹⁶ Por. też VanagasLHŽ 323.

lejne hipotezy etymologiczne, wskazuje na rodzaj męski nazwy (podobnie jak *Liw*, *Bug*, *Brok*), charakterystyczny dla starszej grupy nazw wschodniego Mazowsza i zalicza nazwę do warstwy I.

Tyrawa (1546)¹⁷, dziś *Tyrawka*, rz. o dł. 23,04 km, pd. Sanu. Nazwa wodna, choć notowana o wiek później niż ojkonim *Tyrawa*, jest pierwotna i pochodzi od rdzenia ide. **tūr-* ‘szybki, prędko’ Pokorny I 1083 (por. HE XVIII 109). Z. Babik (285–286) referuje poglądy językoznawców bez uwag krytycznych i umieszcza hydronim w warstwie najstarszej.

Uszwa (1262), dziś *Uszwica*, rz. o dł. 67,45 km, pd. Wisły. Hydronim zestawiany przez badaczy z ide. rdzeniem **ues-* ‘mokra, wilgotna gleba, trawa, bagna, mokradła’ (por. HE XII 210–211). Z. Babik (288–290) uważa go natomiast za niejasny, wątpi w pierwotność postaci **Us(z)y*, *-wie* i przynależność do tematów na *-ū-*.

Wda (1209) stanowi znakomitą ilustrację trudności, jakie napotyka badacz w analizowaniu nazw warstwy najstarszej ze względu na różnorodność dotychczasowych hipotez, z których część można sfalsyfikować, lecz część mieści się w granicach prawdopodobieństwa. Trzy hipotezy wydają się prawdopodobne w tym samym stopniu: pochodzenie od ide. **ueīd-*, **uid-*, **uej-* ‘wić się, kręcić się’ Pokorny I 1120, od bałt. **vid-* ‘średni, środkowy’ i od germ. **widu-* ‘drewno, las’ (HE I 35–36; Udolph 1990: 293). Jest to również przykład „(nie)trwałości i szybkiej zmienności nazw wodnych”, będącej skutkiem „zaniku zbiorowej pamięci” (por. Babik 297–299). Mimo trwałości odhydronimicznych ojkonimów doszło prawie do całkowitego zaniku starej nazwy *Wda*, która jednak została przywrócona podczas standaryzacji¹⁸.

W(i)el (1257), dziś *Wel*, według M. Biolik to potamonim staroeuropejski, od ide. **uel-* ‘wilgoć’ (por. Ostr 141). Z. Babik (301) wyklucza możliwość jego słowiańskiej interpretacji i wstępnie zalicza do warstwy I.

Węgra (1414–1425) 1456, dziś *Węgierka*¹⁹, nazwa dotąd dokładnie nie analizowana, a jej etymologię zaproponował dopiero Z. Babik (302). W zestawieniu z n. m. *Węgra* uznaje on hydronim za pierwotny (inaczej ZMaz 375), ale izolowany, niezwiązany z etnonimem

¹⁷ Zarówno Z. Babik, jak i J. Rieger nie podają najstarszych zapisów nazwy rzeki ze słownika A. Fastnacha, por.: *Tyrawa* 1546, *Tyrawka* 1554 SHGSK III 205.

¹⁸ **Wda**, rz., dł. 198,04 km, ld. Wisły, wypływa z Jez. Wieckiego, płynie m.in. przez jez. Wdzydze, uchodzi pod Świeciem: *Vdo* (1209)1260 AM XXVII 196; *Vda* 1239, *Vda* 1250 Perl 59, 159; *Wda* 1328 PrUr II 417; *Bda*, *Bdo* 1338 PrUr III 132; *Bedo* 1400 Lor X 202; *Bedo* 1497 ASPK III 274; *Wda* 1523 Matr IV/2, nr 13705; rzeka *Bda* 1565 Lupom 92; nad rzeką *Wdq* 1624 LuPrus 208; przyległe rzece *Czarney* 1767 WAPG(Sign. ZWP Nr 55–27); *Schwarzwasser* oder *Czarna Woda* 1796–1802 MpSchröt IX; *Czernica* 1880 SG I 705; nad *Czarną* 1863 SG IV 174; *Czarna Woda* al. *Wda* 1893 SG XIII 184; Das *Schwarzwasser* 1902 Seligo I; *Czarna Woda* a. *Czarnawoda* a. *Wda* a. *Gwda* a. *Schwarzwasser* a. <*Bda*> 1965 HW nr 713; *Czarna Woda*, *-nej -dy* 1971 UN 186, 5; *Wda*, *-y* 2006 HPol I 307; gw. *vda*, *vdi*, *čarna voda*. Lit.: HE I 35–6; Babik 297–299.

¹⁹ **Węgierka**, rz., dł. 44,82 km, pd. Orzyca (→ Narew → Wisła), płynie przez wsł Węgra, uchodzi koło Młodzianowa: fluvio *Vangra* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 87); *Wangra* 1426 MkM I nr 266; *Vangra* (1438)1456 SHGMz(MK 3, 161v–162); *Vangra* (1438)1456 SHGMz(MK 3, 161v); *Vangra* (1449)1456 SHGMz(MK 4, 90); *Wangra* 1470 SHGMz(MK 5, 138); *Vangra* 1495 SHGMz(MK 6, 329v); *Wangra* 1512 SHGMz(C 53, 305); *Wangra* 1530 Matr IV/1, nr 5484; *Węgrą* (1565) Lumaz II 12; na rzece *Węgrze* 1617–20 Lumaz I 65; *Węgierka*, *Węgra* 1781 ZPrzasn 110, 133, 140; *Węgra* 1783 MpPerMz; *Węgierka* al. *Mrówka* 1893 SG XIII 250; *Węgierka* a. *Mrówka* a. <*Węgra*> 1965 HW nr 543; *Węgierka*, *-ki* 1972 UN 140, 14, 15; *Węgierka*, *-i* 2006 HPol I 308. Lit.: Babik 302.

Węgier. Wywodzi go od pierwiastka ide. **ueng-* ‘wić się, kręcić się’, por. też lit. *vingris* ‘zakręt, wygięcie’, *vingrūs* ‘kręty’ SESmocz 734–735.

Wiagr (1097), dziś *Wiar*, rz. o dł. 74,65 km, pd. Sanu. Badacze, począwszy od J. Rozwadowskiego (1948: 298–9), przyjmują za wyjściową postać **Vęgrъ*, którą łączą ze znaczeniem ‘kręty’, por. wyżej ide. **ueng-*. Z. Babik (303–304) odrzuca możliwość uznania nazwy za bałtycką lub germańską i włącza ją do warstwy najstarszej. Polska forma *Wiar* została przejęta z ukraińskiej **Vjahr* (por. HE XVIII 117–118).

***Wierzysa** (1198), dziś *Wierzyca*, rz. o dł. 170,49 km, ld. Wisły. Hydronim ten przez większość badaczy uważany jest za przedślowiański, określane jako: celtycki, iliryski, wenedyjski, obecnie staroeuropejski, z suf. *-is(s)a* od rdzenia **uer-* ‘woda, wilgoć’ (Udolph 1990: 301–303; Bednarczuk 1992: 258; HE I 36–37). Z. Babik (308–310), nie akceptując prapostaci **Wierzysa*, podejmuje próby rekonstrukcji pierwotnej formy, a także wyprowadzenia alternatywnej etymologii, ale bezskutecznie.

Wisa (1335–1341), dziś *Wissa*, rz. o dł. 51,65 km, pd. Biebrzy (→ Narew). Nazwa uważana niekiedy za bałtycką, obecnie za staroeuropejską, od **ueis-/uis-* ‘płynąć’ (por. Pokorny I 1134, HE XIX 205–206). Z. Babik (311) wyklucza jej motywację słowiańską i zalicza ją do najstarszej warstwy nazewnictwa.

***Wistla** (I w. n.e.), dziś *Wisła*, rz. o dł. 1020 km, największy obiekt wodny Polski. Od XIX w. datują się próby ustalenia pierwotnego brzmienia i etymologii hydronimu. Nazwa zaświadczona już w starożytności, literatura na jej temat jest bardzo obszerna (bibliografia liczy kilkaset pozycji²⁰). W serii „Hydronymia Europaea” zabrakło niestety całościowej prezentacji zapisów i dokładnego omówienia, na jakie ten obiekt zasługuje. Hydronim przedstawiany jest fragmentarycznie w czterech tomach, por.: HE I 17, 38–39; IX 19, 135–136; XII 222; XV 156–157. Przegląd propozycji dotyczących prapostaci i etymologii prezentuje natomiast obszernie Z. Babik (311–115). Ugruntowana pozostaje pierwotna forma nazwy **Uejs-tlā* (: ide. **uejs/*uis* ‘płynąć’) i jej przedślowiańskość.

Poniżej omówione nazwy wodne cieszą się mniejszym zainteresowaniem badaczy, a ich geneza nie jest szeroko dyskutowana.

Achna (1250), dziś *Ochnia*, rz. o dł. 49,42 km, ld. Bzury. J. Duma interpretuje nazwę jako przedślowiańską, związaną z ide. rdzeniem **akya* ‘woda’, z suf. **-n(j)a* (HE XIV 55–56). Nie jest ona uwzględniona w syntezach J. Udolpha i Z. Babika.

***Oludza/Olucza** (1319), dziś *Żebrówka*, rz. o dł. 26 km, pd. Krztyni (→ Pilica). Wcześniej notowany jest ojkonim²¹, lecz J. Duma za pierwotną, przedślowiańską uznaje nazwę rzeki od ide. rdzenia **el-/ol-* ‘biec, płynąć’, z sufiksem **-ud* + **-ja* (HE XIV 99–100).

Meta (1358), dziś *Netta*, rz. o dł. 113,40 km, pd. Biebrzy (→ Narew). M. Biolik w swojej monografii fragmentu dorzecza Narwi zalicza hydronim do archaicznych, zawierających rdzeń **met-* lub **net-*, związany z ide. pierwiastkiem **snā-/snat-/snet-* ‘płynąć, wilgoć’ (Pokorny I 971), tym samym, który występuje w nazwie rzeki *Noteć* (HE XIX 79, 133–134).

²⁰ Por. Bibliografia onomastyki polskiej 1960–2012.

²¹ Por.: *Oluzam* 1198, *Oludza* (1257)XV NMPol VIII 117.

3. HYDRONIMY O DYSKUSYJNEJ ARCHAICZNOŚCI

Niżej przedstawione nazwy wodne, umieszczone przez Z. Babika w warstwie I, mają alternatywne, choć nie zawsze dość przekonujące etymologie słowiańskie, a wielkość obiektów może przemawiać za ich archaicznością.

Brok (1421), rz. o dł. 79,61 km, pd. Bugu (→ Narew). Nazwa uważana za słowiańską, zestawiana ze słów. **broktiti* ‘broczyć’ (o niejasnej etymologii), łot. *brakas* o pierwotnym znaczeniu ‘krwawić’ (HE X 18–19), co budzi wątpliwości Z. Babika (102–104) i skłania go do zaliczenia onimu do warstwy I.

Hanna (1963), dziś *Hanka*, rz. o dł. 27,39 km, ld. Bugu (→ Narew). Hydronim odnotowany dopiero współcześnie (HE X 51). Wcześniej pojawia się w źródłach n. m. *Hanna*, która jednak w NMPol uznana została za odantroponimiczną²² i nie jest łączona z n. w. Z. Babik włącza nazwę do warstwy I, rekonstruuje jako **Gana* i zalicza do niejasnych. To objaśnienie jednak nie przekonuje, podobnie jak związek ojkonimu z imieniem *Hanna*, dlatego z pewnym wahaniem umieszczam nazwę w warstwie najstarszej.

Kasina (1254), dziś *Kasinianka*, pot. o dł. 17,03 km, pd. Raby. W. Lubaś (1968: 64) oraz K. Rymut (HE XII 79–80) uznają potamonim za rodzimy, od ap. *kwasina* zachowanego w n. wsi, por. zapis *Qwaszina* 1470–1480 NMPol IV 368. Z. Babik (142–143), po krytycznym przedstawieniu dotychczasowych hipotez, włącza go do warstwy I i stwierdza, iż „etymologia i interpretacja językowa [są] niejasne”.

Mirzawa (1243), dziś *Mierzawa*, rz. o dł. 64,18 km, pd. Nidy (→ Wisła). Nazwę tę K. Rymut uważa za słowiańską, wiążąc ją z ap. *mir* ‘spokój, rzeka spokojna’ (HE XVI 85–86). Formacje z *-awa*, występujące w zwartym skupisku i dodawane do podstaw niesłowiańskich, mogą mieć pochodzenie starogermańskie. Model ten nie jest typowy dla Małopolski. Z. Babik (175) trochę bez przekonania zalicza nazwę do warstwy I (chyba ze względu na duże rozmiary obiektu) i konkluduje: „[...] w sumie sytuacja niejasna”.

Włodawa (1455–1480), dziś *Włodawka*, rz. o dł. 53,45 km, ld. Bugu (→ Narew). Nazwa wodna łączona przez K. Rymuta z podstawą *włod-*, por. stp. *włodać* ‘panować’ (RymNmiast 266), J. Udolph, uzupełniając wywody E. Bilut, widzi tu rdzeń **ueld-/uold-* ‘kręcić, obracać, przesuwac’ Pokorny I 1140 (HE X 188–189). Z. Babik (320) zalicza hydronim do przedśłowiańskich, ale zakłada też możliwość genezy germańskiej (z elementem *wald-*).

***Zgowiądz** (1250), dziś *Zgłowiączka*, rz. o dł. 87,92 km, ld. Wisły. A. Bańkowski (1986: 21) odczytuje pierwotną nazwę jako **Zgowiądz*. J. Duma uważa hydronim za wtórny w stosunku do ojkonimu²³, który wiąże z psł. apelatywem **govędb* ‘bydło’ (HE XIV 95–96). Z. Babik (326–328, też 52) tę hipotezę odrzuca, a nazwę włącza do starych złożzeń i umieszcza w warstwie I.

Żółkiew (1406), dziś *Żółkiewka*, rz. o dł. 32,96 km, ld. Wieprza (→ Wisła). Nazwę powszechnie wiązano z czas. *żółknąć*. Taką etymologię przedstawia H. Mól w monografii dorzecza Wieprza, ale W. P. Schmid w uwagach redaktora proponuje alternatywną bałtycką i zestawia nazwę z lit. *žālias*, prus. *saligan* ‘zielony’ (HE VI 48). Z. Babik (328–329) skłonny jest uznać ją za archaiczną ze względu na izolację, choć nie wyklucza związku z podstawą **žalk-*, jak w ‘żółć’.

²² Por. *Hanna* XIV NMPol III 464.

²³ Toponim notowany wcześniej, por.: *Segovend* 1155, *Zgovetka* 1282, *Zgłowiątka* 1634, *Zgłowiączka* 1796 NMPol (kartoteka).

Wyodrębniona poniżej grupa nazw reprezentuje w ujęciu L. Bednarczuka (1994: 13–17) areal północno-wschodni mazowiecko-podlaski z przewagą nazw bałtyckich. Hydronimy te objaśniane są także jako staroeuropejskie, ale dla części badaczy ich pochodzenie bałtyckie nie ulega wątpliwości.

Dybla (1426), str. o dł. 12,20 km, pd. Biebrzy (→ Narew). Nazwa już przez K. Zierhoffera uznawana za bałtycką, ale bez przekonującego objaśnienia (por. ZMaz 84, 163). M. Biolik w monografii górnej Narwi odczytuje nazwę jako **Dūbla* i łączy z lit. *dublūs*, *dubūs* ‘wkłęsły, głęboki’ lub łot. *dubļi*, lit. *duṁblas* ‘ił, szlam, osad’ (HE XIX 44–45, SESmocz 132). Z. Babik (119) kwalifikuje ją jako niejasną i zalicza do warstwy I.

Golda (1770), str. o dł. 11,65 km, pd. Kosodki (→ Biebrza → Narew). Hydronim opisywany jako bałtycki (Bednarczuk 1996: 126). M. Biolik uważa go za jaćwieski **Galdā* i wiąże z prus. *galdo* ‘niecka, kotlina, koryto’ (HE XIX 53–54), por. też lit. *gėlda* ‘niecka, koryto’ SESmocz 167. Dla Z. Babika (25) nazwa jest niejasna etymologicznie i niecharakterystyczna dla nazw bałtyckich.

Jakać (1428)²⁴, str. o dł. 14,26 km, pd. Ruża (→ Narew). J. Udolph interpretuje nazwę jako bałtycką (1981: 81). Z. Babik (137) tę hipotezę podważa, a hydronim uznaje za całkowicie izolowany i etymologicznie niejasny, pierwotny w stosunku do ojkonimu.

Kotra (1863), dziś *Koterka*²⁵, str. o dł. 14,52 km, pd. Pulwy (→ Bug). E. Bilut uznaje nazwę za niejasną, przywołuje stp. i gw. ap. *kotery* ‘pagórki na łąkach; kawały zoranej ziemi nierozsypujące się’ (SW), a J. Udolph w uwagach tłumacza skłania się ku pochodzeniu staroeuropejskiemu (HE X 78). Z. Babik (147) przyjmuje „tożsamość z nazwą oddalonego o ok. 130 km w linii prostej dopływu Niemna pod Grodnem *Katrā*”, nie wyklucza ponowienia, mapuje hydronim w warstwie najstarszej; por. lit. n. w. *Katrā*, *Katrėlka*, od ide. **kataro-* ‘rzeczka, prąd wodny, nurt, strumień’ VanagasLHŽ 150. Ze względu na niewielkie rozmiary obiektu i późną dokumentację nazwa została z pewnym wahaniem zaliczona do warstwy najstarszej.

Kubra (1416), dziś *Przytulanka*, str. o dł. 21,36 km, pd. Matlaka (→ Biebrza → Narew). Nazwa uważana powszechnie za bałtycką, może jaćwieską **Kubra*, por.: lit. *kūbris* ‘grób, kopiec, grzbiet, kark’, *kūbūrė* ‘wzgórze, kopiec’ (HE XIX 99–101). J. Udolph (1990: 130–133) rozważał pochodzenie „staroeuropejskie”, nie wykluczając genezy bałtyckiej, co wywołało sprzeciw L. Bednarczuka (1993: 253), optującego za pewnym pochodzeniem bałtyckim. Z. Babik (150–151) podchodzi z ostrożnością do interpretacji „etnojęzykowych” i włącza hydronim do warstwy I.

Liza (1440), rz. o dł. 20,65 km, ld. Narwi. Dość powszechnie przyjmuje się dla tego potamonimu genezę bałtycką (HE XIX 110–111); por. lit. n. w. *Lyženā*, od *liežti* ‘obdzierać, zmywać, podmywać (o rzece, wodzie)’ VanagasLHŽ 190, 195. Dla Z. Babika (157) jest to nazwa „przedślwiańska z odpowiednikami na obszarze bałtyckim, ale etymologicznie niebałtycka”, włączona do warstwy I.

²⁴ **Jakać**, str., dł. 14,26 km, pd. Ruża (→ Narew → Wisła), wypływa koło Śniadowa, płynie koło Jakaci Młodej, uchodzi na zach. od wsi Szabły Młode: *Trczanka* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 16v); *Trczanka* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 29) (tu?); *Jacacz* 1428 Mkm I nr 579; *Trzanka* 1476 SHGMz(MK 9, 68) (tu?); R. *Śniadowo* (!) 1839 MpKwat V 3; <*Jakać*> a. <*Trzcianka*> 1965 HW nr 520; *Jakać*, -ci 2006 HPol 190. – Nazwa miejscowa *Jakać* notowana już w XIII w., por. *Jakacz* (1230) NMPol IV 34. Lit.: Babik 137.

²⁵ Toponim *Kotera*, wtórnie *Koterka*, notowany w 1902 r. (SG XV/2, 140).

Luk (1097) 1377, dziś *Elk*, rz. o dł. 122,64 km, pd. Kanału Rudzkiego (→ Biebrza → Narew). Kontrowersje wzbudza pierwotne brzmienie nazwy i w związku z tym jej pochodzenie. Próbowano objaśniać ją jako słowiańską (RospSEMIG 84), staroeuropejską (Udolph 1990: 113–117), od rdzenia ide. **leiku-* lub **lik-* ‘płynąć’ Pokorny I 669. Według L. Bednarczuka (1992: 252) jest to nazwa jaćwieska, pochodząca od apelatywów związanych z piciem. E. Biolik (za Bügą, Gerulisem i Toporowem) rekonstruuje postać prus. **Lukā*, później **Lęk*, związaną z rdzeniem **lek-*, wskazującym na teren mokry, bagno (HE XIX 37, 46–48). Z. Babik (120–121) włącza hydronim „bez zastrzeżeń do warstwy I, choć na terenie pogranicznym to pojęcie ma charakter raczej umowny”.

Omolew (*Mallien* 1331–1335)²⁶, dziś *Omulew*, rz. o dł. 127,20 km, pd. Narwi. J. Udolph (1998: 41) wiąże hydronim z ide. rdzeniem **am-* ‘kanał, koryto rzeki’, dla E. Rzetelskiej-Feleszko (1999: 265) jego „bałtyckie pochodzenie [...] nie ulega wątpliwości”. Z. Babik (204), choć stwierdza, że najłatwiej byłoby go objaśnić na bazie bałtyckich apelatywów określających jemień (por. lit. *āmalas*), zalicza nazwę do warstwy I.

***Orzyc/Naritze** (1331–1335)²⁷, dziś *Orzyc*, rz. o dł. 142,14 km, pd. Narwi. Większość autorów, m.in. J. Rozwadowski (1948: 303), L. Bednarczuk (1994: 14), E. Rzetelska-Feleszko (1999: 265), przyjmuje bałtyckie pochodzenie nazwy, J. Udolph (1990: 224–226) łączy ją z ide. **er-/or-* ‘poruszać się szybko’. Z. Babik (208–210), po omówieniu dotychczasowych hipotez, stwierdza, iż nazwy na gruncie słowiańskim nie da się zanalizować i należy zaliczyć ją do warstwy I.

Pisa (1314–1335)²⁸, rz. o dł. 146,74 km, pd. Narwi. Hydronim dość powszechnie uważany jest za bałtycki (Rozwadowski 1948: 303), zestawiany z łot. *pīsa* ‘bagno’ (Rzetelska-Feleszko 1999: 265), także przez W. P. Schmida (1982: 66), który jednak sugeruje pochodzenie staroeuropejskie, por. ide. rdzeń **peis-*?, **pis-* ‘rozgnieść, zmiażdżyć’ Pokorny I 796. Z. Babik (225–226) za pierwotną uznaje postać **Pisz*, odrzuca związek z bałtyckim apelatywem i włącza „całe gniazdo” do warstwy I.

Dwie paralelne nazwy wodne, których pierwotna postać trudna jest do odczytania: **Ruz** (1240)²⁹, dziś *Ruziec*, rz. o dł. 44,46 km, ld. Drwęcy (→ Wisła), oraz **Russ** (1378 lub 1379)³⁰, dziś *Ruż*, rz. o dł. 39,10 km, ld. Narwi, zaliczane były zwykle do bałtyckich, głów-

²⁶ **Omolew**, rz., dł. 127,20 km, pd. Narwi (→ Wisła): *Mallien* 1331–35 Ley II 344–5; KMaz II 213; fluvium *Malie* 1341, ad rivulum, que dicitur *Omolow* 1343? KMaz II 251, 260; Fluminibus ... Nari et *Omolew* ... (1373)1486 KMaz III 142; *Omolew* (1414)1456 SHGMz(MK 3, 3); *Omelew* 1426 Mkm I nr 387; *Omolew* 1426 Mkm I nr 388; *Omolew* 1428 Mkm I nr 646; *Omolew* 1483 SHGMz(MK 6, 162); *Omolewo* 1516 SHGMz(PT 1, 470); *Homului* (1565) Lumaz II 42, 43; *Mulewsken* 1565 Ley II 344; *Omuleff*, *Mallien*, *Molye* 1595 HenErcI II 17; *Omołwi*, *Omolew*, *Omołwi*, *Omołwią* 1617–20 Lumaz I 96, 97, 100; *Omulew* 1781 ZPrzasn 25; *Omulew* 1886 SG VII, 532; *Omulewka* 1923 Ley II 345; *Omulew* 1959 Ley II 345; *Omulew*, -wa 1972 UN 140, 9; *Omulew*, -lwi 2006 HPol I 196. – Por. też n. m. *Małga*, która została ponowiona z n. obiektu wodnego, i objaśnienia etymologiczne (NMPol VI 485–486).

²⁷ Por. n. m. *Orzyc* notowaną od XV w. NMPol VIII 158.

²⁸ Por. też n. m. *Pisz* zapisaną w XIV w. PrzybBalt 215; NMPol VIII 497.

²⁹ **Ruziec**, rz., dł. 44,46 km, ld. Drwęcy (→ Wisła), wypływa na pld. od Brzeszczk Małych, płynie w pobliżu Pinina, uchodzi na zach. od wsi Rudzicz: fluium *Ruz*, fluij *ruz* 1240 KMaz I 410; rzyka *Rujscem* nazwana, rzeka *Róziec* 1781 ZDobrz 275, 281; *Ruziec Fl.* 1802–03 MpGillyPr; *Ruziec* a. *Ruzica* a. *Róžec* a. <*Ruz*> a. <*Bug*> I 1965 HW nr 645; *Ruziec*, -żca 2006 HPol I 243.

³⁰ **Ruż**, rz., dł. 39,10 km, ld. Narwi (→ Wisła): a fluvium *Russ* (1378 lub 1379) KMaz III 235, fals XV (tu?); *Ruziec* 1393 HMil 434; *Rusz* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 10); *Ruszczech* (1414–1425)1456

nie ze względu na osobliwe brzmienie (RospSEMIG 330–331). Trudności sprawia zrekonstruowanie formy wyjściowej. Z. Babik (546–547) odczytuje nazwę jako **Rudz*, objaśnia ją jako dzierżawczą, derywowaną od antropimów na **Rud-* (co nie przekonuje), i umieszcza wśród zweryfikowanych negatywnie. Stwierdza też, iż odczytanie **Ruz* zmuszałoby do zaliczenia nazwy do najstarszej warstwy.

Sokol(da) (1385), rz. o dł. 44,10 km, pd. Supraśli (→ Narew). Nazwa uznawana za bałtycką, M. Biolik wywodzi ją od ap. *sokól*, z suf. *-da* (HE XIX 174–175). Z. Babik (258–259) opowiada się za przedślówiańskim pochodzeniem onimu i neguje kwalifikowanie go jako bałtyckiego. Podaje też pierwszy jego zapis z 1358 r.: *Mala Sucholda*. Tymczasem jest to średniowieczna oboczna n. Czarnej, dopływu Supraśli, której źródła znajdują się w bliskim sąsiedztwie Sokołdy, a nazwa jest transnimelem dyferencyjnym (trochę zniekształconym zapewne wskutek adideacji do przym. *suchy*), z członem *Mala*. Ten sam autor zwraca jednocześnie uwagę na zgrupowanie nazw z rzadkim w hydronimii formantem *-da*, charakterystycznym dla dorzeczy górnej Narwi, górnego Niemna i Jasiołdy.

Sprzaśla (1358), dziś *Supraśl*, rz. o dł. 103,13 km, pd. Narwi. L. Bednarczuk (1996: 127) wskazuje na bałtycki sufiks *-śl* o funkcji hydronimicznej, podstawę jednak uznaje za niejasną, należącą do substratu zachodniobałtyckiego. M. Biolik uważa n. za słowiańską, (por. *prąd*, *prędko*) nawiązując do propozycji Jaszkuńskiego z 1927 r., powtarzanej przez polskich onomastów (HE XIX 185–186). Z. Babik (264–265) natomiast przyjmuje substratową genezę hydronimu o nieznanym etymologii, podważając też obecność sufiksu *-śl*.

Strabla (1576), dziś *Strabelka*, rz. o dł. 21,27 km, ld. Narwi. Nazwa uważana za bałtycką, związaną z lit. *strambas*, *stramblys* ‘łodyga rośliny’ (KondBałt 70). M. Biolik interpretuje ją jako staroeuropejską, pochodzącą od ide. rdzenia **srey-* ‘płynąć’ (HE XIX 180–181). Z. Babik (261) zwraca uwagę na nieprzejrzystość całej formacji i optuje za przedślówiańskim rodowodem.

Dwie paralelne – jak się wydaje – formacje: **Szczkwa** (1445) 1456³¹, dziś *Szkwa*, rz. o dł. 74,33 km, pd. Narwi, i **Szkwa** (1244)³², dziś *Raciaznica*, rz. o dł. 56,96 km, pd. Wkry (→ Narew), nie były przedmiotem wielu analiz. J. Udolph (1990: 328) wstępnie określa nazwę *Szkwa* jako przedślówiańską, E. Rzetelska-Feleszko (1999: 326) natomiast „podejrzewa nazwę o pochodzenie bałtyckie” i łączy z lit. ap. *šukė* ‘skorupa, szczyrba’, (SESmocz 651), a hipotezę tę uprawdopodobnia obecnością pokładów bursztynu wzdłuż tej rzeki. Wspomina również o istnieniu dwu obiektów o tej nazwie, choć w odniesieniu do

SHGMz(MK 3, 38); *Rus* 1417 HMil 487; *Ruszczyca* 1426 Mkm I nr 231; *Russz* (1438)1456 SHGMz(MK 3, 216); fluvii *Ruza* 1473 SHGMz(MK 6, 26v–27); *Rvssz* 1476 SHGMz(MK 6, 77); *Rusch* 1493, 1495 SHGMz(MK 18, 80–80v); rzeka *Russa*, na rzece *Ruszie*, na rzece *Rusz* (1565) Lumaz II 40, 90, 100; *Rusz* 1617–20 Lumaz I 105; *Ruż* 1781 ZMak 17; *Ruż* a. *Ruż*; gb. <*Rużec*> 1965 HW nr 520; *Róż*, *-ża* 1971 UN 129, 7; *Ruż*, *-a* 2006 HPol I 243. Lit.: Babik 546–547.

³¹ **Szkwa**, rz., dł. 74,33 km, pd. Narwi (→ Wisła): fluvium dictum *Ditwo* (!) (1331–35), fluvium dictum *Dincowa* 1335–41 KMaz II 213, 251; *Szczqua* (1445)1456 SHGMz(MK 4, 74); *Szczqua* 1500 SHGMz(MK 18, 114v); *Szczkwa* 1783 MpPerMz; *Skwa* 1890 SG XI 925; *Skwa* a. *Szkwa* a. *Skrwa* a. (*Schkwa*) a. <*Sikwo*> a. <*Ditwo*> 1965 HW nr 521; *Szkwa*, *-y* 2006 HPol I 286. Lit.: Babik 267–268.

³² **Raciaznica**, rz., dł. 56,96 km, pd. Wkry (→ Narew → Wisła): *Szkwa* 1244 KMaz I nr 450; *Szczqua* 1374 KMaz III 156; *Strzqua* 1430 Mkm II nr 609; *Raciaznica* 1435 SHGPi 250; *Szczwa* 1453 SHGMz(MK 337, 105); *Raczyaschnyca* 1483 SHGMz(MK 6, 161v–162); [*Raciaznica* (*Szkwa*)] XVI AtMz 248; *Olszewka*, *Olszowka* 1775 ZPłoń 103, 139 (tu?); *Szła* 1775 ZPłoń 116; nad rzeką *Raciaznicą* 1888 SG IX 355; *Raciaznica* a. *Raciazka* a. *Szko* 1965 HW nr 555; *Raciaznica*, *-y* 2006 HPol I 228.

Szkwy, dziś *Raciążnicy*, zna tylko zapisy z XVIII w. Oba obiekty mają dość duże rozmiary i trudno ustalić, czy ich nazwy powstały równolegle (pary nazewnicze są na tym obszarze często spotykane), czy może też jedna z nich jest transonimem. Z. Babik (267–268) ze znamiennego zapytania zalicza hydronim do warstwy I³³.

***Więc(z)ęta** (1335–1341)³⁴, dziś *Wincenta*, rz. o dł. 25 km, ld. Pisy to hydronim, którego nie analizowano. Próby wyjaśnienia etymologii tej nazwy podjął Z. Babik (310–311), wydzielił w niej sufiks *-ent-*, charakterystyczny dla nazw bałtyckich, lecz z powodu braku odpowiednika morfologicznego w toponimii bałtyckiej nie sformułował hipotezy o bałtyckiej genezie i zaliczył hydronim do warstwy I, w konkluzji uznając go za niejasny. Tu por. jednak lit. n. w. *Vintarà*, *Venÿs*, *Venta*, *Až-vintis* VanagasLHŽ 386, 372, od rdzenia *vent-* > *vint-* : *ven-*, który można zestawiać z lit. *vėnteris* ‘sieć na ryby, zwana więcierzem’ SE-Smoc 735.

Wkra (1065–1155), rz. o dł. 255,47 km, pd. Narwi. Badacze określali nazwę jako bałtycką (Bednarczuk 1992: 7; 1993: 259; 1994: 14) lub bałtycko-staroeuropejską (Bioliak 1982) albo staroeuropejską (Udolph 1990: 311–313) i zestawiali z lit. *vikrūs* ‘żwawy’, ide. rdzeniem **uejg-/*uejk-* ‘wygiąć, zgiąć’ Pokorny I 1130. Z. Babik (318–320) zalicza ją „bez zastrzeżeń” do warstwy I.

Wszerec(z) (1414–1425) 1456³⁵, str., dziś bez nazwy, pd. Ruża jest niewielkim ciekim płynącym na Mazowszu. Hydronim właściwie nieetymologizowany przez badaczy. Z. Babik (323–324), ze względu na fleksję na **-i-*, opowiada się za archaiczną, przedślówiańską genezą i zalicza go do warstwy I.

Archaiczność poniższych czterech hydronimów w ujęciu teorii staroeuropejskiej budzi pewne wątpliwości. Należałoby je klasyfikować jako starogermańskie (por. Z. Babik 2001).

Drybok (1275), str. o dł. 17,51 km, ld. Wisły. H. Górniewicz zalicza nazwę do genetycznie niemieckich, podając jako podstawę dolnoniemiecki apelatyw *drōge* ‘suchy’, z adnotacją: „wyjątkowo nazwa stara, już z XIII w.” (HE I 7, 1988: 33). E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma (1977: 35) sugerują genezę starogermańską, od *drī* > *drei* ‘trzy’³⁶ i *bēk* > *Bach* ‘potok’. Z. Babik (118) lokuje hydronim w warstwie I, twierdząc, że „jest to piąte z dających się zidentyfikować na ziemiach polskich starogermańskich złożzeń z **bak-* ‘potok’”, natomiast człon pierwszy jest dla niego niejasny.

³³ Uwzględnia on tylko jeden obiekt – dopływ środkowej Narwi.

³⁴ **Wincenta**, rz., dł. 25 km, ld. Pisy → Narew → Wisła): *Wiccenco* (1335–41) PrUr III nr 417; *Wecencho*, *Wencencho* 1341, *Wenczeta*, *Wicenco*, *Wicento* 1343 KMaz II 251, 260, 262; od fluvii *Vincenta* 1343 Kuj nr 26; *Wanczatha* (1413) Cruc II 180; fluvium *Wanczathy* (1414–1425) 1456 SHGMz(MK 3, 31–31v); *Winczanta* 1426 Mkm I nr 317; *Wanczatha* 1428 Mkm I nr 607; *Wyanczatha* (1437) 1456 SHGMz(MK 3, 204v); *Yyczatha* 1473 SHGMz(MK 6, 25v–26); *Yyczatha* 1500 SHGMz(Ep. 16, 88v); *Vincentha* 1503 SHGMz(MK 18, 164); *Vincent* 1595 HenErl II 24; *Winzenta* 1925, gw. *Wincenta* 1928; *Johannis Fliess* 1938, *Wincenta* 1959 Ley II 279; *Wincenta* a. *Wycięta* (!) a. (*Winzenta*) a. (*Johannis Fliess*) a. <*Vincent*> 1965 HW nr 515; *Wincenta*, -y 2006 HPol I 314. Lit.: Babik 310–311. (W opracowaniu Babika jest to dopływ Skrody, w HPol – ld. Pisy).

³⁵ **Wszerecz**, str., dziś bez nazwy, pd. Ruża (→ Narew → Wisła), uchodzi na zach. od Tarnowa: super fluvii Rusz et *Wszerecz* (1414–1425) 1456 SHGMz(MK 3, 58); *Woszerecz* 1417 HMil 487; *Vszerecz*, *Vyszerecz* 1493, 1495 SHGMz(MK 18, 80–80v); <*Wszerecz*> p 1965 HW nr 520. – Por. równobrzmiący ojkonim: bonorum *Wszerecz* (1377–79) 1519 KMaz III 235. Lit.: Babik 323–324.

³⁶ Dolny bieg jest siecią drobnych cieków.

Hydronim **Lutryna** (1880)³⁷ J. Udolph (1990: 147) zestawia z innymi na *Lut-* (< **leut-* ‘błoto?’) z obszaru polskiego. Z. Babik (160) określa nazwę jako zagadkową i zalicza ją jednak do warstwy I. Przypadek ten jest kontrowersyjny, gdyż hydronim notowany jest dopiero w XIX w., a w średniowieczu jako nazwa tego obiektu odnotowana była *Mała Ossa* (transonim dyferencyjny od n. rz. *Osa*), może więc *Lutryna* to nazwa pochodzenia niemieckiego, por. *lauter* ‘czysty’.

W swojej syntezie najstarszej warstwy nazewnictwa Z. Babik nie wspomina o mazowieckiej **Mławie** (1425)³⁸, dziś *Mławka*, której później poświęcił artykuł. Zakwestionował w nim słowiańską genezę nazwy zaproponowaną przez S. Rosponda (por. *RospSEMIG* 230) i opowiedział się za pochodzeniem starogermańskim lub nawet przedgermańskim. Uważa hydronim za niemotywowany na gruncie późnoprasłowiańskiego systemu leksykalno-, słowo- i nazwotwórczego, wyodrębnia sufiks *-awa*, zakłada związek z n. m. *Młądz* i obie nazwy włącza do starogermanizmów, głównie jednak ze względu na formanty (por. Babik 2003: 139–150).

Listę starogermanizmów zamyka mazowiecki potamonim **Trłoga** (1420)³⁹, dziś *Tryłoga*, który ma równoległe postaci na Kujawach: n. jez. i n. m. *Trłąg*. Z. Babik (283–284) nie widzi w nazwie nawiązań bałtyckich ani słowiańskich, uznaje ją za genetycznie germańską i zalicza do warstwy I.

4. NAZWY WYELIMINOWANE ZE WZGLĘDÓW FORMALNYCH I Z POWODU INNEJ KONCEPCJI BADAWCZEJ

Nie włączam do niniejszego opracowania hipotetycznych hydronimów, które nie posiadają żadnej dokumentacji historycznej, a są uznawane za pierwotne w stosunku do notowanych nazw miejscowych. Z inwentarza zaproponowanego przez Z. Babika usunęłam więc ojkonimy: *Życ* być może pierwotna n. rz. *Koprzywianki* (Babik 329), *Sadług* (odczytany jako *Sablóg*), uważany za pierwotny limnonim (Babik 246); *Zbląg* (czytany jako *Śćblądz*), uważany za ponowiony z limnonimu (Babik 325); mazowiecki *Drwęcz* (< *Drwęcza*), „pierwotnie zapewne nazwa jakiejś rzeki, chyba przepływającego przez wieś dopływu Orzu” (Babik 117); *Romoka/Rumoka* i *Oskobłok*⁴⁰ (Babik 243–244; 210–211), także n. wsi *Tymawa*,

³⁷ **Lutryna**, rz., dł. 35,63 km, ld. Osy (→ Wisła), źródło na wsch. od Grzybna, płynie przez Jez. Chojęńskie, uchodzi koło Świecia nad Osą; *Mała Ossa* 1404 Froel I 322–3; *Lutryna* 1880 SG I 366; *Lutryna*, *Lutryzna* 1884 SG V 492; *Lutryna* a. *Lutryzna*, a. *Mała Osa* 1965 HW nr 757; *Lutryna*, *-ny* 1971 UN 178, 18; *Lutryna*, *-ny* 2006 HPol I 172. Lit.: SHGCh 71, 129–130; Babik 160.

³⁸ **Mławka**, rz., dł. 44,02 km, ld. Wkry (→ Narew → Wisła), uchodzi koło Ratowa; *Mława* 1425 SHGP I 200; *Mława* 1432, 1530 Matr IV/3, nr 662; *Mławka* 1450 SHGMz(MK 335, 90v); *Mława* 1459 SHGMz(MK 335, 167v); nad rzeką *Mławką* 1570, nad rzeką *Mławką* 1616 Luploc 53, 79; *Mławka* 1784 MpPerP I; *Mławka* 1885 SG VI 531; *Mławka* a. *Mławka* 1965 HW nr 553; *Mławka*, *-ki* 1972 UN 131, 32; *Mławka*, *-i* 2006 HPol I 167.

³⁹ **Tryłoga**, str., dziś bez nazwy?, d. Orzyca (→ Narew → Wisła): *rivula Trłoga* (1420)1456 SHGMz (MK 3, 65v); *riwuli Trłoga* 1493, 1494 SHGMz(MK 6, 305–305v); < „*Trłoga*” > p 1965 HW nr 542. *Tryłoga*, *-gi*, rów melioracyjny we wsi Bagienice-Folwark 1971 UN 129, 6. – Śladem po n. w. jest n. uroczyska *Tryłoga*, notowana współcześnie, por. Geoport. Lit.: Babik 283–284.

⁴⁰ Wieś według Babika zanikła. Zanikła jedynie nazwa *Oskobłok*, por. *Oskobłok* (1426), *Smoleń Oskobłok* (1519), dziś *Smoleń-Daćbogi*, por. NMPol (kartoteka).

rzekomo pierwotny hydronim, koło Gniewu (Babik 285⁴¹). Poza zestawieniem pozostanie również n. *Wieldzadz*, określająca jezioro i wieś, a pierwotnie może Bachę, dopływ Drwęcy, którą Babik (306–308) zalicza do warstwy I i mapuje także w grupie domniemanych germanizmów.

Główny zrąb podziału hydronimów w niniejszej monografii zasadza się na rozróżnieniu formacji odpelatywnych i odonimicznych. To kryterium zastosowane jest również w odniesieniu do nazw archaicznych. Na osobne potraktowanie zasługują dwa hydronimy należące do „gniazda Wisły” (używając określenia Rozwadowskiego): *Wisłoka* i *Wisłok*, które J. Duma umieszcza wśród archaicznych (2002b: 159). Z. Babik (316–317) zalicza do warstwy I nazwę *Wisłoka* (pd. Wisły), uważając ją za formę deminutywną utworzoną za pomocą sufiksu *-ok* (gw. realizacja *-ak*) na płaszczyźnie onimicznej. Nazwę *Wisłok* (d. Sanu) uznaje natomiast za ponowioną z poprzedniej w rezultacie jakichś ruchów migracyjnych. W związku z tym nie widzi podstaw do rekonstrukcji apelatywów **vislok*, **visloka*. Podzielając ten pogląd, zaliczam obie nazwy do grupy tranonimów. Analogicznie traktuję nazwę *Dunajec* – tranonim powstały od hydronimu *Dunaj*, ze słowiańskim sufiksem *-ec*. W „warstwie I” Z. Babik umieszcza i mapuje (z nr 3) *Rawę*, pd. Brynicy w dorzeczu Przemszy, notowany w 1708 r. (wcześniej obiekt nazywał się *Roździenka*). W omówieniu szczegółowym hydronimu *Rawa* stwierdza, że „prawdopodobnie stanowi ona przeniesienie nazwy płynącej po drugiej stronie wododziału (okolice Mikołowa) *Rawy*, dopływu Kłodnicy, posiadającej starszą dokumentację”, lecz tej dokumentacji nie przytacza (Babik 240). Ciek ten nie jest notowany w „Hydronimii Odry”. *Rawa*, dopływ Brynicy, została przeze mnie zaliczona do hydronimów ponowionych (tranonimów) – od n. *Rawa*, dziś *Rawka*, w dorzeczu Bzury. W najstarszej warstwie w opracowaniu Z. Babika znalazła się też n. *Ni(e)dzica*, dziś *Niedziczanka*, pd. Dunajca. Autor stawia hipotezę, iż pierwotną nazwą Dunajca była **Nida*, a *Niedzica* jest derywatem odonimicznym, z sufiksem *-ica* (Babik 184, 93). Uważając hipotezę tę za prawdopodobną, zaliczam *Niedzicę* do derywatów odhydronimicznych, podobnie jak *Lutobrok*, dziś *Prut*⁴², gdyż jest to złożenie od przymiotnika *luty* ‘zimny’ i od n. w. *Brok*. Choć obiekt nie jest dopływem Broku i oba te cieki dzieli 20 km, to mogło nastąpić przeniesienie tej nazwy (por. Babik 160). Ojkonim *Łomża* przez wielu autorów uważany jest za słowiański, łączony z ap. *lom* (por. choćby RymNmiast 140), z psł. czasownikiem **lomъzati*, **lomъžō* ‘łaskotać, stukać’ (SESł V 184). S. Rospond interpretuje go jako hybrydę: pol. *lom*, z bałtyckim formantem *-ž-* (por. RospSEMIG 205–206). Z. Babik (162) odczytuje nazwę jako **Łomza*, zalicza do najstarszych o niejasnej podstawie i mapuje wśród hydronimów niepoświadczonych jako pierwotne. Ta pierwotność w odniesieniu do nazwy miejscowej budzi wątpliwości. Nazwa *Łomza/Łomża* tworzy dość rozbudowane gniazdo onimiczne. Najwcześniej powstała *Łomża*, dziś *Stara Łomża*, por. *Staralompza* (1410) 1456 SHGMz (MK 3, 83v), wieś i grodzisko (z XI w.) położone nad Narwią poniżej miasta, którego powstanie datowane jest na lata 1390–1395, a jego nazwa ponowiona została z n. tej wsi, por. NMPol VI 358–359. Hydronim należący do tego

⁴¹ Babik (za Kozierowskim SIOcc X 216), wskazuje na zapis z 1355 r., który zawiera n. w. *Tymawka*, choć dokładna postać z dokumentu nie jest znana. Pierwotny hydronim w postaci **Tymawa* zalicza do nazw przedśłowiańskich i podaje w wątpliwość związek z nazwami „iliryjskimi” oraz ze słowiańskim **tyměno* lub **tymę, -ene*.

⁴² Współcześnie *Lutobrok* identyfikować należy raczej z Prutem, ld. Narwi, niż z Wymakraczem, jak chce Babik (160).

gniazda notowany jest od XV w. jako *Łomżyca*, później *Łomżyczka*⁴³. Rzeka to obiekt o niezbyt dużych rozmiarach, a jej nazwa chyba jednak jest wtórna w stosunku do ojkonimów i od nich derywowana (por. Rzetelska-Feleszko 1978b: 54).

W r. 1378 pojawia się w źródłach n. jeziora *Sugana* i n. rz. *Suganica*, według Z. Babika (264) nieanalizowane z punktu widzenia slawistycznego. Obecność sufiksu *-ica* w n. rzeki *Suga(j)nicy* sugerowałaby jej wtórność w stosunku do n. jeziora, rzeka ma kilkanaście kilometrów długości, więc jak na obiekt z tej grupy jest niewielka. Włączona została do grupy derywatów zakończonych na *-ica*, pochodzi od limnonimu, który uznają za pierwotny. Kolejnym hydronimem niepomieszczonym w moim zestawieniu jest *Ubiadek*, pd. Dunajca o długości ok. 4 km, notowany w XVIII w., mapowany wśród niepoświadczonych jako pierwotny (Babik 288, 92). Jest on raczej derywatem odmiejscowym z sufiksem *-ek*, od n. m. *Ubiad* (notowanej od XV w. jako: *Olbeda* 1409, *Olbiath* 1538, *Ubiad* 1794 NMPol (kartoteka)). Nazwa miejscowa nie jest jasna, jeśli jednak została ponowiona z n. obiektu wodnego, to raczej chyba jakiegoś większego lub oronimu. W warstwie I Z. Babik (128) umieszcza hydronim *Grzywda/Hrywda*, pd. Narewki w Puszczy Białowieskiej, podając jedynie zapis z „Hydronimii Wisły”, i zestawia go z n. *Hrywda* w dorzeczu Niemna. W monografii dorzecza Narwi znajdujemy tę nazwę jako wariant hydronimu *Hwoźna*, notowany w XIX w. w „Słowniku geograficznym”, motywowany przez apelatyw *krzywda* ‘niesprawiedliwość’, też ‘krzywizna’ lub przez n. os. **Hrywda* (< *Krywda*), ze zmianą nagłosowego *kr-* > *gr-* (por. HE XIX 61–62, 34). Choć etymologia M. Biolik nie całkiem przekonuje, to jednak umieszczenie nazwy w grupie archaicznych nie wydaje się słuszne, gdyż jest to jedynie wariant efemeryczny. Można więc dopuścić ponowienie nazwy z większej rzeki lub raczej onimizację (zob. III.2.1.).

Poza opracowaniem znajdują się, jak wspomniano we wstępie, nazwy obiektów z obszaru dolnej Wisły, które hydrologicznie nie należą do dorzecza Wisły, lecz do zlewni Zalewu Wiślanego⁴⁴: *Motława*, *Szpegawa*, *Styna*, zaliczane przez Z. Babika do warstwy I, u J. Udolph'a nie występujące. W opracowaniu H. Górnowicza (1988: 31, 33) *Styna* to n. staroeuropejska, *Motława* i *Szpegawa* – staropruska, podobnie u J. Dumy (2002b: 159).

Zaprezentowany rejestr nazw archaicznych zawiera hydronimy o różnym stopniu „archaiczności”. Jak wynika z krótkiego przeglądu hipotez etymologicznych, badacze w niewielu przypadkach są zgodni co do genezy nazwy, w większości poszczególne pomysły motywacyjne są poddawane krytyce. Etymologizowanie nazw najstarszych jest niezwykle trudne, poszczególni autorzy, proponujący kolejne etymologie, szukają hipotez zgodnie ze specjalnością, ukierunkowaniem swoich badań. Współcześnie, po ustaleniu zasobu hydronimów staroeuropejskich na obszarze Polski, część badaczy hipotezy te akceptuje lub falsyfikuje, zwłaszcza gdy chodzi o nazwy o paralelach bałtyckich. Moim celem nie jest tworzenie nowych hipotez ani falsyfikowanie dotychczasowych, a jeśli tak – to tylko niektórych. Po kilkudziesięciu latach badań w wielu wypadkach jedyną konkluzją jest stwierdzenie „nazwa

⁴³ *Łomżyczka*, rz., dl. 20,79 km, ld. Narwi (→ Wisła): a fluvio *Russ* (1378 lub 1379) KMaz III 235 (tu?); *Lompzicza* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 119v–120); *Lomzicza* (1442)1456 SHGMz(MK 3, 266–266v); in torrente *Lomzicza* 1522, 1532 Matr IV/2, nr 16601; *Łomżyczka* 1839 MpKwat V 2; *Łomżyczka* a. <*Łomżyca*> 1965 HW nr 470; *Łomżyczka*, -i 2006 HPol I 150. – Wydawcy KMaz identyfikują ten zapis z *Łomżycą*. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 69; Babik 162.

⁴⁴ Por. mapa 1.

niejasna etymologicznie”, które (po drobiazgowych analizach) pojawia się wielokrotnie na stronach ostatniej monografii syntetycznej tej grupy nazw (por. Babik 225, 230, 232, 233, 235, 236, 241, 245, 246).

Do zbioru archaicznych nazw wodnych dorzecza Wisły włączono, nie bez wątpliwości, 87 potamonimów. Są to w większości makrohydronimy o bardzo starej dokumentacji. Najdłuższym obiektem o długości powyżej 1000 km jest *Wisła*. W przedziale powyżej 100 km mieści się 25 rzek, między 50 a 100 km – 22, między 30 a 50 km – 19, a poniżej 20 km – 13. Dokumentację od starożytności ma jedynie nazwa *Wisły*. W XI w. zapisano 6 hydronimów: *Bug*, *Elk*, *Narew*, *San*, *Wiar* oraz *Wkra*, określających obiekty położone w części prawobrzeżnej dorzecza; w XII jedynie 4: *Nida*, *Pilica*, *Raba*, *Wierzyca*. W w. XIII pojawia się 20 nowych nazw: *Bzura*, *Drwęca*, *Drybok*, *Janka*, *Kasinianka*, *Luciąża*, *Łada*, *Łydyńia*, *Mień*, *Mierzawa*, *Ochnia*, *Poprad*, *Rawka*, *Skrwa*, *Szkwa* (*Raciążnica*), *Uswicza*, *Wda*, *Wel*, *Zgłowiączka*. Są to obiekty rozproszone po całym dorzeczu, od górnej po dolną Wisłę, od Małopolski po Pomorze. Zwracają uwagę dwa hydronimy określające obiekty o długości poniżej 20 km: *Drybok* i *Kasinianka*, których zaliczenie do tej grupy budzi kontrowersje. W XIV w. odnotowano przyrost 17 nazw, w XV zapisano w źródłach 29 nowych nazw dla obiektów położonych w większości w dorzeczu prawobrzeżnej (z wyjątkiem *Ilżanki*), środkowej Wisły (najwięcej w dorzeczu Wieprza – 3, Bugu – 8, Narwi – 9), o zróżnicowanej długości, w tym 7 – poniżej 20 km: *Dokawa*, *Dybla*, *Isla* (*Zawadka*), *Jakać*, *Sawka*, *Tryłoga*, *Wszerecz*. Do końca XV w. ujawniło się w dokumentach 87% nazw uznanych za archaiczne. W w. XVI zapisano 4 nowe hydronimy: z obszaru górnej Wisły – *Pewlicę* i *Tyrawkę*, oraz z dorzecza Narwi – *Sidrę* i *Strabelkę*; w XVIII w. – jedynie *Goldę*, również w dorzeczu Narwi. W XIX w. pojawiają się nazwy: *Koterka*, *Lutryna*, *Radawka*, *Sawa*, a w XX – *Hanka*. Nieprzypadkowo wśród tych najpóźniej notowanych znajdują się nazwy, których archaiczność budzi spore wątpliwości, np.: *Hanka*, *Koterka*, *Lutryna*.

„Wiślańskie” hydronimy archaiczne to głównie formacje rodzaju żeńskiego, zakończone na *-a* (58), pozostałe, zakończone na spółgłoski, reprezentują rodzaj męski, niekiedy żeński. W niektórych nazwach wyodrębnić można stare sufiksy (typu *-awa*, *-ew*), za których pomocą adaptowano archaiczne formy.

Wątpliwości budzi klasyfikowanie nazw małych obiektów jako archaicznych (niekiedy bez znajomości pełnej dokumentacji). Nazewnictwo małych obiektów wodnych jest niestabilne w okresie historycznym, kiedy istnieje ciągłość osadnicza, na co w badanym materiale znaleźć można mnóstwo przykładów. Czy można zakładać jego stabilność i przetrwanie, gdy ciągłość osadnicza jest niepewna, a dokumentacja późna? H. Popowska-Taborska (1993: 47) uważa, że istnienie nazw małych obiektów o przedślowiańskiej etymologii świadczyłoby o jakiejś ciągłości osadniczej, potrzebnej w przekazywaniu nazw. Wśród nazw uznanych za archaiczne 13 obiektów ma długość poniżej 20 km; są one notowane między XV a XIX w. Poczynając od górnego, „śląskiego” odcinka Wisły, są to: *Dokawa* (sugeruje się pochodzenie starogermańskie nazwy), w zlewni Soły – budząca kontrowersje *Pielwel* (*Pewlica*), w zlewni Raby – *Sawa* i *Kasina* (*Kasinianka*), uznawana też za słowiańską, w zlewni Wisłoki – *Isla* (*Zawadka*), o niepewnej dokumentację, w zlewni Sanu – **Radawa* (*Radawka*), o pierwotnej formie rekonstruowanej z ojkonimu, w zlewni Bugu – *Kotra* (*Koterka*) oraz w zlewni Narwi – *Dybla*, *Golda*, *Jakać*, *Trłoga*, *Wszerecz*, zaliczane do areału mazowiecko-podlaskiego i uważane za bałtyckie. Żadna z tych nazw ze względu na kontrowersje etymologiczne nie może stanowić raczej dowodu ciągłości osad-

niczej. Nie wydaje się celowe umieszczanie wśród archaicznych nazw małych obiektów, w których podstawach tkwią apelatwy stanowiące polską kontynuację starych indoeuropejskich rdzeni, np. *Łupia*, *Łuplanka*.

Zwyczaj się przyjmować, iż w nazwach staroeuropejskich semantyka podstawy wiąże się z polem znaczeniowym 'rzeka, woda, płynąć' (Rymut 1998: 271). W objaśnieniach wyżej przedstawionych hydronimów pojawiają się pierwiastki indoeuropejskie odwołujące się głównie do tych trzech podstawowych znaczeń, zwłaszcza ujawniają się tu często czasownikowe rdzenie o rekonstruowanym znaczeniu 'płynąć, ciec, kapać, lać się', por. ide. **el-/ *ol-*, **līu-/ *leiū-*, **leikū-/ *līk-*, **neid-/ *nid-*, **pel-/ *pol-/ *pl-*, **redh-*, **sej-/ *soj-/ *sē(i)-/ *si-/ *sī-*, **snā-/ *snā-*, **sreū-*, **s(t)r-/ (*ser-/ *sor-)*, **ueis-/ *uis-*.

Poniższe pierwiastki nominalne i werbalne obecne w podstawach nazw archaicznych rozszerzają nieco to pole semantyczne: **am-* 'kanał, koryto rzeki'; **ar(ə)-* 'orać'; **as-* 'suchy', por. ide. **ās-* 'palić, prażyć'; **bher-/ *bhṛ-* 'nieść, biec'; **bheug-*, **beug(h)-* 'skręcić'; **breū-* 'nabzmiewać, wzdymać'; **dreū-* 'pędzić, biec, spieszyć się'; **ejs-/ *is-* 'poruszać się szybko'; **iānā* 'potok': **ej-/ *ia-* 'chodzić, jechać, być w ruchu'; **ies-* 'wrzeć, kipieć, burzyć się', **er-/ *or-* 'poruszać się'; **mejn-/ *mojn-/ *mñ-* 'mijać, przechodzić obok'; **melgh-* 'puchnąć, nabzmiewać'; **mer(ə)g^u-* 'ciemny'; **ner-/ *nor-* 'zanurzać'; **pejs-?/ *pis-* 'rozgnieść, zmiażdżyć'; **per-* 'przeć' lub 'gnić'; **rēd-/ *rōd-* 'skrobać, grzebać, ogryzać'; **reūH-/ *rouH-/ *ruH-* 'rozrywać, rozbijać'; **seū-* 'wydzielać sok'; **(s)krei-s-* 'kręcić się'; **sueid-/ *suid-* 'połykiwać, błyszczyć'; **tūr-* 'szybki, prędko'; **ues-* 'mokra, wilgotna gleba, trawa, bagna, mokradła'; **ueid-/ *uid-/ *uei-* 'wić się, kręcić się'; **ueig-/ *ueik-* 'wygiąć, zgąć'; **ueld-/ *uold-* 'kręcić, obracać, przesuwając'; **ueng-* 'wić się, kręcić się'. W zestawieniu pojawiają się rdzenie związane z typem obiektu (innym niż rzeka), wilgocią, cechami wody (barwa), nurtu (prędkość) i koryta rzeki (krętość), głównie jednak dewerbalne, dotyczące ruchu wody, też jej działania. Badacze, którzy pokusili się o ujęcia syntetyczne czy syntetyzujące poświęcone hydronimom, oprócz zestawienia hydronimów archaicznych określają także ich zasób w całym zbiorze hydronimów danego obszaru. H. Borek (1983: 342) uważa, iż zasób hydronimów staroeuropejskich w hydronimii danego obszaru może wynosić ok. 2–3%. E. Rzetelska-Feleszko stwierdza natomiast, że „w polskiej hydronimii nazwy przedślowiańskie stanowią zwykle niewielki procent (ok. 1%)” (1991: 62). Cytowani badacze podawali raczej dane szacunkowe, bo trudno jest w liczbach bezwzględnych ustalić sumę wszystkich obiektów czy hydronimów dla dużego obszaru, a w związku z tym – proporcję hydronimów archaicznych do całego zbioru. Wśród hydronimów odapelatywnych dorzecza Wisły nazwy archaiczne stanowią 1,3%. Proporcja potamonimów archaicznych do wszystkich potamonimów (biorąc pod uwagę liczbę referentów) w dorzeczu Wisły jest jeszcze mniejsza – poniżej 1%. Zwrócić trzeba jednak uwagę, że nazwy archaiczne to głównie makrohydronimy, których denotaty stanowią podstawową „siatkę” hydrograficzną każdego większego dorzecza.

II. WARSTWA HYDRONIMÓW PRASŁOWIAŃSKICH

1. STAN BADAŃ NAD HYDRONIMIĄ PRASŁOWIAŃSKĄ

Na początku XX w. powstała pierwsza praca dotycząca onimii słowiańskiej – Franz Miklosich opracował toponimy i antroponimy z różnych języków słowiańskich i na podstawie ich analizy starał się wydobyć zbiór nazw, które mogły powstać w okresie prasłowiańskim (1927). Badania te miały charakter historyczno-porównawczy i stanowiły próbę zrekonstruowania zasobu nazw własnych w okresie prasłowiańskim. Podobne studia dotyczące niektórych typów słowotwórczych antroponimów i toponimów były podejmowane później. Ich charakterystykę i przegląd przedstawił K. Rymut (1997: 11–19) w artykule dotyczącym możliwości badawczych w zakresie onimii prasłowiańskiej. Językoznawcy zajmujący się hydronimami z obszaru Słowiańszczyzny wydzielają wśród warstw chronologicznych oprócz hydronimów archaicznych, staroeuropejskich, przed-słowiańskich także hydronimy stanowiące wspólne prasłowiańskie dziedzictwo poszczególnych języków. Powstało kilka większych monografii, które na podstawie danych hydronimicznych wnioskuje o etnogenezie Słowian. Zastosowana tam metoda arealowa nie dała jednoznacznych rezultatów, a prace zostały poddane krytyce. W pracy J. Udolpha (1979) zanegowano zwłaszcza wnioski etnogenetyczne (por.: Rospond 1981: 65, Popowska-Taborska 1981: 82), ale też dobór baz hydronimicznych (por. Babik 79–82). Hydronimię prasłowiańską z obszaru zachodniej Ukrainy opracował W. P. Szulgacz (Šul'gač 1998). Zrekonstruował on 564 prahydronimy, czyli nazwy wodne odnoszące się do epoki wspólnoty prasłowiańskiej. Praca ta przeszła bez echa w środowisku polskich hydronomistów. Autor zaprezentował w niej, z jednej strony, stereotypowe nazwy ukraińskie czy wschodniosłowiańskie, z drugiej natomiast – nazwy, których za słowiańskie uważać nie można. H. Popowska-Taborska (1989; 1993: 48) podaje w wątpliwość możliwość wyodrębnienia słowiańskiej warstwy hydronimów związanej z czasami „sprzed historycznie udokumentowanych dziejów Słowian” i sceptycznie odnosi się do wykorzystywania faktów hydronimicznych w dociekaniach nad słowiańską etnogenezą i typogenezą. Czy można więc ustalić zestaw hydronimów prasłowiańskich, baz hydronimicznych i jakimi kryteriami należy się kierować? Sceptyczne podejście H. Popowskiej-Taborskiej prowadzi do tego, iż badaczka, prezentując te kryteria, jednocześnie częściowo je kwestionuje; przejrzystość semantyczną podstaw apelatywnych zestawia z sytuacją zaniknięcia części leksemów słowiańskich, a zestaw prawdopodobnych baz semantycznych – z bazami mniej prawdopodobnymi, ale możliwymi. Stwierdza też, że zestaw leksyki słowiańskiej

w okresie formowania się hydronimów był inny niż współcześnie, a próby W. P. Schmida (1979) i J. Udolph (1979), którzy wyodrębniając starą hydronimię słowiańską posługiwali się słowiańskimi apelatywami wodnymi, wykryły raczej warstwę późną, powstałą już może nawet w okresie kolonizowania przez Słowian nowych obszarów (por. 1993: 46–47). Konfrontowanie hydronimicznych baz motywacyjnych ze „Słownikiem prasłowiańskim” też nie przynosi jednoznacznych rezultatów. Słownik ten, rekonstruuje stan prasłowiańszczyzny w VII–VIII w. n.e., zawiera bowiem dwie warstwy leksykalne: wyrazy prasłowiańskie mające odpowiedniki indoeuropejskie, zbudowane przy użyciu środków morfologicznych nieproduktywnych w językach słowiańskich oraz formacje żywe, produktywne, które mogły powstawać w różnych okresach i na różnych obszarach słowiańskich (por. Sławski 1974: 8).

W hydronomastyce polskiej wyróżnia się prasłowiańskie (słowiańskie) nazwy wodne oraz nową warstwę, powstałą na gruncie języka polskiego (tzw. późne innowacyjne nazwy polskie). K. Rymut (1997; 2001: 45) dość optymistycznie uważał, że można zrekonstruować zestaw prasłowiańskich hydronimów, do których skłonny był zaliczyć nazwy wodne określające duże rzeki o starych zapisach historycznych i o słowiańskich podstawach apelatywnych, nieużywanych już w okresie historycznym. Hydronimiczna baza leksykalna w czasach prasłowiańskich uległa rozszerzeniu o wyrazy oznaczające barwę, roślinność, faunę i teren sąsiadujący z obiektami wodnymi. Pojawiły się nowe sufiksy i nowe kategorie słowotwórcze. Do starszej warstwy słowiańskiej zaliczane są przez K. Rymuta: hydronimy utworzone od przymiotników oznaczających kolor wody lub podłoża, formacje z sufiksami *-awa*, *-ica*, także pochodzące od przymiotników archaicznych bezsufiksalnych, od podstaw roślinnych i zwierzęcych, sufiksalnych, z przyrostkami **-bn-*, **-bšk-* (por. Rymut 1998: 273; 2003: 229–230). E. Rzetelska-Feleszko wśród nazw „o cechach wspólnych dla hydronimii słowiańskiej” widzi formacje powstałe w wyniku derywacji semantycznej od przymiotników typu *biały*, *suchy*, *bystry* i rzeczowników typu *struga*, *dąbek*, *topiel*, a także derywaty sufiksalne od tych podstaw z suf. *-ica*, *-ka*. Traktuje ona cechy wspólne szerzej niż K. Rymut, włączając w zakres swoich badań również odapelatywne nazwy zestawione oraz derywaty sufiksalne od nazw rzek, jezior, gór, lasów i innych obiektów topograficznych. Wskazuje na związek polskiego systemu nazw wodnych z systemem prasłowiańskim (por. Rzetelska-Feleszko 1991: 62–64). W onomastyce polskiej rozróżnienie na warstwę starszą – prasłowiańską (słowiańską) – i późniejszą stosowane jest dość niekonsekwentnie. Nie ma grupy nazw prasłowiańskich w syntezie hydronimów dorzecza Sanu J. Riegera (1969) ani w jego późniejszej pracy dotyczącej dorzecza Warty (Rieger, Wolnicz-Pawłowska 1975). Tej grupy nazw nie wydziela również H. Górniewicz (1988), omawiając nazwy dolnej Wisły, ani J. Duma (1999a) w monografii nazw rzek lewobrzeżnego Mazowsza. Swoje poglądy na ten temat zaprezentował on we wspomnianym już kompendium „Słowiańska onomastyka” (SOE). Na przedstawionej tam hydronimicznej mapie Polski umieścił następujące słowiańskie nazwy większych rzek z dorzecza Wisły: *Biała* (2 ×), *Brynica*, *Brzozówka*, *Bystrzyca*, *Chodelka*, *Czarna* (3 ×), *Drzewiczka*, *Giełczew*, *Huczwa*, *Iłzanka*, *Jasiołka*, *Jeziorna*, *Kamienna* (2 ×), *Kamionka*, *Koprzywianka*, *Lubaczówka*, *Łęg*, *Mleczka*, *Orla* (*Orlanka*), *Radomka*, *Ropa*, *Skawa*, *Śludwia*, *Sołokija*, *Szreniawa*, *Wilga*, *Wolbórka*, *Wyżnica*, *Zgłowiączka* (ogółem 33 obiekty). Za słowiańskie lub bałtyckie badacz uznaje *Supraśl* i *Biebrzę*. Zaprezentowane zostały nazwy odapelatywne (większość) oraz odtoponimiczne (czy odantroponimiczne, jeśli uznać pierwotność nazw wodnych, a nie ojkoni-

mów): *Lubaczówka* (1824), dawniej *Hodwisznia* (1565)¹; *Radomka* (1789), dawniej *Radomirza* (1230)²; *Wolbórka* (1775), wcześniej *Wolborzyca* (1228), *Wojborza* (1262)³ (por. Duma 2002b: 159).

Z. Babik natomiast do warstwy nazwanej I/II, którą określić można jako późnoprąsłowiańską, zalicza trzy hydronimy z dorzecza Wisły: *Tanew*, *Śludwię* i *Sone*. Uważa on, iż nie da się oddzielić nazw powstałych w okresie prąsłowiańskim od nazw, które się pojawiły w okresie historycznym (Babik 81). Poglądy tego badacza jednak ewoluują i ponad dziesięć lat później zwiększył on zestaw hydronimów, którym skłonny jest przypisać pochodzenie prąsłowiańskie, do kilkunastu: *Bochotnica* i *Bachotek*, *Głbiączka*, *Glemieniec*, *Krzynowłoga*, *Łomżyca*, może *Muzgawa*, *Płyćwa* i *Płytwica*, *Przeżinia*, *Rylka*, *Śludwia*, *Szreniawa* i *Szronka*, *Tanew*, *Wartopnik*; przygotowuje monografię, w której problematyka ta zostanie omówiona szerzej⁴.

Celem niniejszej pracy nie jest ustalenie zasobu prąsłowiańskiego, ale wydobycie hydronimicznych typów motywacyjnych i baz leksykalnych obecnych w nazwach oraz przedstawienie ich rozwoju. Nie oznacza to jednak, że całkowicie zrezygnowano z ustalenia zbioru takich nazw. Poszukiwania hydronimów prąsłowiańskich w dorzeczu Wisły są wypadkową dotychczasowych ustaleń wybitnych badaczy, sceptycyzmu prezentowanego przez niektórych oraz weryfikacji hipotez na podstawie najpełniejszej hydronimicznej bazy materiałowej, jaką się udało obecnie zgromadzić. Jest to jedynie pewna propozycja, w której obok kryterium językowego zastosowano także pozajęzykowe, biorąc pod uwagę wczesne pojawienie się nazwy w źródłach i jej stabilność oraz wielkość określanych obiektów. Autorka zakłada (jednak nie bez wahania), iż przy braku stabilności nazewnictwa w hydronimii, zwłaszcza w odniesieniu do cieków o niezbyt dużych rozmiarach, jedynie nazwy większych obiektów mogły przetrwać kilkanaście stuleci (por. Rymut 1997: 17–18).

2. HYDRONIMY O ARCHAICZNYCH PODSTAWACH SŁOWIAŃSKICH

Na poniższy zestaw hydronimów składają się nazwy, których powstanie można odnieść do epoki prąsłowiańskiej ze względu na archaiczność podstaw. Kolejnym kryterium, choć nie stosowanym bezwzględnie, jest wielkość obiektów. Wykaz uwzględnia nazwy o różnej budowie, objaśniane są ich podstawy, każdy natomiast z opisywanych hydronimów jest umieszczony w odpowiedniej podgrupie nazwotwórczej w rozdziale III i uwzględniony w danych statystycznych.

¹ Nazwa *Hodwisznia* jest tranonimem, pochodzi od wyrażenia przyimkowego *od Wiszni*, zawierającego n. w., por. HE XVII 139–140.

² Nazwę *Radomirza* uznaję za odantroponimiczną, pochodzącą od imienia złożonego, z sufiksem *-ja*. Pozostaje ona w związku z n. m. *Radom* (1154), także genetycznym – obie zostały utworzone od tego samego imienia *Radomir*, skrótowiec: *Radom*. Ojkonim notowany jest wcześniej, więc może on tkwić w podstawie hydronimu, a później nastąpiły zmiany dyferencyjne.

³ Odantroponimiczna n. m. *Wolbórz* udokumentowana jest już w XI w., por.: *Woybor* (1065)1103, *Wolborz* (1331) XVI–XVII NMPol (kartoteka), por. imię złożone *Wojbor*.

⁴ Założenia metodologiczne i zestaw toponimów został przedstawiony w wystąpieniu (w marcu 2013 r. w Instytucie Filologii Słowiańskiej UJ) „Słowiańskie leksemy toponimiczne w nazewnictwie (miejscowym) ziem polskich jako terenu niemacierzystego”.

Biebrza (1314–1335), rz. o dł. 163,77 km, pd. Narwi. Nazwa dość powszechnie uważana za słowiańską (por. HE XIX 19–20; Babik 348–349), pochodzi od psł. **bobrŭ*/**bebrŭ*/**bŏbrŭ* ‘bóbr’; pierwotne znaczenie ‘brunatny’ (SEBor).

Bloga (1227), rz. dziś nieistniejąca, pd. Pilicy. Śladem po n. w. jest nazwa doliny *Bluga* (Geoportal). J. Udolph (1990: 69–76) zestawia hydronim z niem. ap. *balge* m.in. ‘wyżłobiony przez wodę kanał’, z lit. ap. *balà* ‘błoto’; J. Duma łączy ją z ide. rdzeniem **bhelg-*, **bhelgh-*, który ma m.in. znaczenie ‘błyszczec, lśnić’ (HE XIV 12–13; Duma 1999a: 27–28). Za Z. Babikiem (349–350) opowiadam się za słowiańską genezą hydronimu, od psł. **bolgŭ* ‘dobry, miły, jasny’, pol. *blógi*, który związany jest z ide. pierwiastkiem **bhelg-* (por. SEBor).

Prasłowiański rdzeń **brŏn-* tworzył kilka derywatów apelatywnych już w najstarszym okresie, jest on również często wykorzystywany w toponimii (por. NMPol). W dorzeczu Wisły nazwy pięciu obiektów uznano za odapelatywne, utworzone bezsufiksalnie od tej podstawy.

Brana (1886), dziś *Struga Podłęska*, rz. o dł. 21,36 km, ld. Nidy, od psł. **brŏna* ‘błoto, mokradło’ (Spsł).

***Brenna/Brynnica** (1621), rz. o dł. 17,18 km, pd. Wisły. Nazwa od psł. **brŏnŏnŏ* ‘z błota, z gliny, gliniany’ (Spsł), rekonstruowana na podstawie wcześniej notowanej n. m., por. *Brenna* (1490) NMPol I 336.

***Brona/Bronka** (1576), rz. o dł. 19,91 km, pd. Nurca (→ Bug).

Breń (1354), rz. o dł. 53,56 km, pd. Wisły. J. Rozwadowski (1948: 12–20) dopatrywał się w nazwie śladów substratu germańskiego, większość badaczy natomiast opowiada się za słowiańskim rodowodem nazwy, od psł. **brŏna* : **brŏnŏje* ‘rozmiękła ziemia, błoto, glina’ (Spsł), choć jej pierwotna postać pozostaje dyskusyjna (HE XV 18–19; Babik 357).

Breń (1470–1980), kan. o dł. 29,73 km, ld. Wisłoki. Nazwa ta może być derywatem odapelatywnym lub ponowieniem z *Brnia*, pd. Wisły, gdyż ujścia tych rzek leżą w odległości ok. 14 km od siebie, a źródła znajdują się w pobliżu. Trudno stwierdzić, czy są to nazwy paralelne, czy jedna z nich jest transonimem (por. HE XV 19; Babik 357). Oprócz onimów bezsufiksalnych od tej podstawy powstało wiele hydronimów derywowanych, por.: *Branew*, także *Brennica*, *Brynnica*, dość wcześnie notowanych. Mimo archaicznej podstawy nie można czasu powstania wszystkich tych hydronimów przesuwac aż do okresu prasłowiańskiego.

Dbra (1145), dziś *Brda*, rz. o dł. 245,32 km, ld. Wisły. J. Rozwadowski (1948: 52–55) uznał nazwę za celtycką, H. Górniewicz (1985: 32) – za staroeuropejską. Z. Babik (353–355), wywodzi ją od psł. ap. **dŏbra* ‘wąwóz, parów’, co jest przekonujące.

Dłubna (1222), dziś *Dłubnia*, rz. o dł. 50,76 km, ld. Wisły. K. Rymut słusznie łączy tę nazwę z czasownikiem *dłubać* (HE XVI 33–34), bezpośrednią podstawą jest jednak psł. **dŏbŏnŏ* ‘związany z dłubaniem, służący dłubaniu; dłubany’ (Spsł)⁵. Nazwa ta klasyfikowana jest też jako staroeuropejska, utworzona od pierwiastka **dhelbh-* ‘dłubać, żłobić’ (por. Udolph 1990: 94–99).

Drwiena (1262), dziś *Drwinka*, rz. o dł. 30,50 km, pd. Wisły. K. Rymut łączy hydronim z ap. *drewno*, *drzewo*, ale nie wyklucza związku z ide. rdzeniem **drey-*/**droy-* ‘pły-

⁵ Por. też psł. **dŏbŏnŏ* ‘dłubanie, żłobienie, coś wydłubanego (np. koryto)’, odtworzone m.in. na podstawie n. w. *Dłubnia* (Spsł). Pierwsze zapisy hydronimu wskazują jednak na brak miękkości i motywację odprzymiotnikową (szerzej por. Babik 365–367).

nać; rwąca, pędząca, wartka' (HE XII 43). Nazwę tę uznaję za archaizm słowiański, od przym. *drwěna* 'związana z drewnem' (Spsł), por. też stp. *drwa*. Za tą motywacją dodatkowo przemawia fakt, że rzeka płynie przez Puszcze Niepołomicką. Notowany jest również inny obiekt o tej nazwie: *Drw(i)ana* (1410), dziś *Drwina Długa*, pot. o dł. 5,48 km, ld. Serafy (→ Wisła). Jego nazwa zapewne jest ponowiona z *Drwiny/Drwinki* (posiadającej starszą dokumentację). Współcześnie ujście Drwiny Długiej od górnego biegu Drwinki dzieli jedynie około 5 km.

Krtynia (1257), dziś *Krztynia*, rz. o dł. 29,49 km, ld. Pilicy. W opracowaniu J. Dumy (1999a: 29) nazwa uznana za archaiczną, od rdzenia **krut-*, tkwiącego w lit. *krūtis* 'zważy'. Wydaje się jednak słowiańska, uformowana za pomocą suf. *-ynia* od ap. *kret* (por. Babik 422) lub od podstawy *krzt-*, por. *krtaiñ*, *krztusić* (SEBor).

Lup(i)a (1330) XVI, dziś *Skierniewka*, rz. o dł. 61,44 km, pd. Bzury. J. Udolph (1990: 152–157), a za nim J. Duma, uznaje nazwę za staroeuropejską i wywodzi od rdzenia ide. **leyp-/leubh-* 'obdzierać, obłupywać' (HE XIV 75–76; Duma 1999a: 30). Zanegował to jednak L. Bednarczuk (1992: 253) w recenzji książki J. Udolpha, sugerując późniejsze powstanie nazwy i wskazując na związek z czas. *lupić*. Z. Babik (447) za pierwotną uważa formę *Lupia* z efemerycznym wariantem *Lup'*, od ap. słowiańskiego **lupja* o prawdopodobnym znaczeniu 'koryto, dolina rzeki'.

Nazwy: **Mozgawa** (1195), rz. o dł. 14,82 km, pd. Mierzawy (→ Nida) i ***Mozgawa/Mozgawka** (1787), str. o dł. 6,49 km, pd. Nidy, uważane są za słowiańskie, choć o ich etymologii opinie są różne (szerzej zob. s. 113).

Myśla (1909), rz. o dł. 22,10 km, ld. Bugu. Równobrzmiący hydronim zanotowano w XIII w. w dorzeczu Odry⁶ i to on poddawany był analizom. E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma (1977: 78), podobnie jak E. Bilut (HE X 111), opowiadali się za słowiańską genezą nazwy od czas. **my-ti* 'myć', z sufiksem *-śla*. J. Udolph (1990: 168–169) uważa ją za straoeuropejską, od pierwiastka **mūs-* 'mech'. Z. Babik (468) za A. Bańkowskim skłania się ku pochodzeniu odantroponimicznemu od n. os. *Mysł* (: *Mysłibor*), z sufiksem *-ja*, lub od ojkonimu odantroponimicznego, choć nie odnotowano takiego na tym obszarze.

Neresna (1396), dziś *Nereśl*, rz. o dł. 45,13 km, pd. Narwi. M. Biolik (HE XIX 132–133) wskazuje na staroeuropejską genezę nazwy od rdzenia ide. **ner-/nor-* 'nurzać; zagłębianie, jama'. Z. Babik (476) szuka objaśnień na gruncie słowiańskim, łącząc nazwę (za ESSJ) z psł. ap. **nerstb* 'rzeka, w której odbywało się tarło', przym. **nerstbnb*, i jest to interpretacja dość przekonująca.

Niechwarcz (1330), dziś *Niechwarszcz*, rz. o dł. 40,61 km, pd. Wdy. Hydronim ma trzy konkurencyjne etymologie. E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma (1977: 78–79) objaśniają go jako nazwę rodzimą, związaną z kasz. czas. *χvarščec* 'szeleścić, szumieć', z negacją. H. Górniewicz (HE I 21; 1988: 33) rekonstruuje pierwotną postać jako **Ne-k(w)art-is* i opowiada się za bałtyckim pochodzeniem od rdzenia **kart-* (por. stprus. *pracartis* 'koryto, niecka') z negacją *ne-* w znaczeniu 'rzeka bez dna, rzeka wylewająca'. Z. Babik (479–480) za formę wyjściową uznaje *Niechwarszcz* i wiąże ją z psł. **nechvorščb* 'różne gatunki piołunu', też 'mały las'. Oba objaśnienia na gruncie słowiańskim są równie prawdopodobne.

Nur (1113–1136), dziś *Nurzec*, rz. o dł. 107,23 km, pd. Bugu. Dla J. Udolpha (1990: 175–176) jest to nazwa staroeuropejska, łączona z rdzeniem ide. **nāu-/nəu-/nū-*, rozsze-

⁶ Por. *Mizla* 1232 CdB A XIX 1.

rzonym o *-r-*, w dawnym znaczeniu ‘koryto, rynna, rzeka’ (por. VanagasLHŽ 232); nazwa archaiczna także dla E. Bilut (HE X 114–115). L. Bednarczuk (1994: 15) i Z. Babik (483–484) poszukują objaśnienia na gruncie apelatywów słowiańskich, por. psł. **nurь* ‘zagłębienie, dolina, jama’, też **noriti*, **nuriti* ‘zanurzać, pogrążyć’, stp. *nor*, *nur* ‘ptak wodny’, dial. ‘dzika kaczka, borsuk’ (SEBor).

Płyćwa (1331) 1512, dziś *Uchanka*, rz. o dł. 26,30 km, pd. Bzury. J. Duma (HE XIV 89–90; 1999a: 119) wywodzi nazwę od psł. czasowników **plyti*/**pluti* ‘płynąć’ z suf. *-va* (< **-ьva*). Bardziej jednak prawdopodobny jest związek z psł. przym. **plytь* : **plytьvь*, fem. **plytьva*, o pierwotnym znaczeniu ‘szeroki, płaski’, ale też ‘niegłęboki, płytki’ (por. Boryś, 2007: 193–195; Babik 1999: 34–35).

Dwa hydronimy małopolskie **Przegini** (1136), dziś *Rudno*, pot. o dł. 16,53 km, ld. Wisły, oraz **Przeginia** (1531), pot. o dł. 12,76 km, pd. Tarnawki (→ Stradomka → Raba), K. Rymut wiąże z psł. **pergybni* ‘okolica górzysta’ (HE XVI 126; XII 138). A. Bańkowski rekonstruuje apelatyw jako **przeginia* ‘miejsce strome, nie do przejścia, jar, urwisko’ (SEBań); podobnie Z. Babik (510–511), choć z nieco innym, zmodyfikowanym znaczeniem ‘rozpadlina, nierówna, niedostępna powierzchnia; wąwóz, parów’, por. psł. **pergyjni* < germ. **fergün-*.

Rądza (1445) 1456, dziś *Rządza*⁷, rz. o dł. 66,35 km, ld. Narwi (zb. Dębe). Według Z. Babika (548–549) hydronim derywowany od antropimów typu *Rąd*, *Ręda*, *Rądza*, te jednak notowane są dopiero współcześnie. Podaje on również alternatywną propozycję genezy od etymonu apelatywnego **rądj*a o znaczeniu ‘bujny, obfity’ : przym. **rądzь*. Bardziej prawdopodobne wydaje się odapelatywne pochodzenie hydronimu, związane właśnie z przym. **rądzь* (: *rąditi*) o znaczeniu ‘umiejętnie coś szeregujący, porządkujący, prawidłowy, odpowiedni, dobry’, też ‘zwinny’, por. kasz. *rądi* ‘zwinny, zdrowy, wesoły’ (SEKasz), i w związku z tym należałoby go zaliczyć do archaizmów słowiańskich⁸.

Rena (1415) 1456, dziś *Rynia*⁹, str. o dł. 13,35 km, pd. Cienkiej (→ Rządza → Narew). Ta mazowiecka nazwa nie jest jasna. Hipotezy o bałtyckiej i staroeuropejskiej genezie podważa Z. Babik, który uznaje hydronim za derywat dzierzawczy o pierwotnej formie *Rania*, od n. os. *Rana* (ta jednak notowana tylko współcześnie), z sufiksem *-ja*. Obiekt jest niewielki, nazwa izolowana, a wskazane objaśnienie nie przekonuje nawet samego autora, który w konkluzji stwierdza, iż „podejrzewanie jej [nazwy] o przedśłowiańskie pochodzenie, choć nie dające się jednoznacznie wykluczyć, nie może być też jednoznacznie potwierdzone” (Babik 547–548). Możliwy wydaje się związek z psł. czasownikiem **rinōti*, **rinō* ‘wprawiać w ruch, sprawiać, że coś się porusza, płynie’ (Spśł), a formy nazwy zawierałyby wschodniosłowiańską realizację *ř*, por. też może związany z tym czasownikiem ap.

⁷ **Rządza**, rz., dł. 66,35 km, ld. Narwi (zb. Dębe) (→ Wisła), uchodzi koło Starych Załubic: *Randza* (1445)1456 SHGMz(MK 3, 326); *Randza* 1470 SHGMz(MK 5, 133v); *Randza* 1494 SHGMz(MK 18, 68v); *Radza* 1514 SHGMz(PT 1, 215); *Rądza* 1524 SHGMz(MK 32, 238–238v); *Rzędza*, *Rządza* 1775 ZWarsz 124, 144; *Rządza* a. <*Raczca*>; gb. *Struga* 1965 HW nr 549; *Rządza*, -y 2006 HPol I 245. Lit.: Babik 548–549.

⁸ O rozwoju znaczeniowym psł. przym. **rądzь* zob. Jakubowicz 2010: 105–106.

⁹ **Rynia**, str., dł. 13,35 km, pd. Cienkiej (→ Rządza → Narew → Wisła): *Rena* (1415)1456 SHGMz(MK 3, 6); *Renya* (1445)1456 SHGMz(MK 3, 326v); *Renya* 1455–80 DługoszAnn I 78; fluvium dictum *Renya* 1473 SHGMz(AG 6691); *Renya* 1526 SHGMz(MK 41, 162v); fluvii granitialis dicti *Renya* 1521 SHGMz(Warsz 13, 65); z rzeki *Rynyej* 1526 Warsz nr 2454; *Rynia* a. <*Renia*> 1965 HW nr 549; *Rynia*, -i 2006 HPol I 245. Lit.: Babik 547–548.

ryń, reń, rynia 'odsypisko na Dniestrze, naniesione wodą z jaru mającego ujście do koryta rzeki, naniesiony odsyp kamieni' (SW). Położenie miejscowości: *Rynia*, gm. Nieporęt, we współczesnym pow. legionowskim u ujścia Rządzy, *Rynia* w gm. Dobrze, w pow. mińskim, u źródeł Ryni, a także bieg rzek *Rynia* → *Cienka* → *Rządza* nasuwają przypuszczenie, iż w przeszłości mógł być to jeden obiekt o nazwie *Rynia*.

Ropa (1279) 1336, rz. o dł. 83,82 km, ld. Wisłoki. Nazwa objaśniana jako słowiańska, od psł. ap. **ropa* 'gęsta ciecz' (SEBor), por. HE XV 115–116; Babik 539–540.

Skawa (1229), rz. o dł. 97,77 km, pd. Wisły. J. Rozwadowski (1948: 204–206) wywodzi hydronim od psł. **skava* 'kręta'; jego hipotezę zaaprobowali polscy badacze, por.: HE XII 176; Babik 554–556. W. P. Schmid (1991) interpretuje nazwę jako staroeuropejską, od pierwiastka ide. **skeu-* 'dzielić; owinąć', co się wydaje mniej prawdopodobne.

Scarde (1314–1335) XV, dziś *Skroda*¹⁰. Nazwa uważana za bałtycką, ze względu na geografie oraz istnienie odpowiedników toponimicznych (VanagasLHŽ 301) i apelatywnych na obszarze bałtyckim (por. *skerd-/skird-* 'który pękł, oddzielił się' SESmocz 556, 560). Analogiczne wyrazy (por. **skorditi* 'bronować, spulchniać ziemię') i toponimy notowane są jednak w językach słowiańskich. Z. Babik (557) rekonstruuje dewerbalny ap. **skorda* 'bruzda > zagłębienie > wyżłobiona, głęboka dolina'. Rzeka płynie przez historyczne północne Mazowsze, tam też odnotowano drugi obiekt o tej nazwie, lecz bez dokładnej identyfikacji i starszej dokumentacji¹¹.

Słodew (1334) 1534, dziś *Studwia*, rz. o dł. 44,51 km, ld. Bzury. J. Duma rekonstruuje pierwotną postać nazwy jako **Słodzew* i wywodzi ją od nazwy młyna *Słodzew*, notowanego w XV w., ta zaś od n. os. **Słódź* : *słodzić* (HE XIV 78–79; Duma 1999a: 60). Z. Babik (334–335) widzi tu raczej związek z przym. **soldv* 'słodki', teoretycznie rozważa też związek z przym. **soldvb* 'słodki', lecz brak poświadczenia tej postaci w językach historycznych. Można też rozważyć związek z czas. **solditi* 'czynić przyjemnym, smacznym, słodkim' (SEBor).

Słoja (1900), rz. o dł. 32,27 km, pd. Supraśli (→ Narew). Nazwa uważana za staroeuropejską, związana z rdzeniem ide. **sł-* (**sel-/sol-*) 'potok, płynąca woda, prąd' (por. HE XIX 172–173). Z. Babik (557) wywodzi hydronim od ap. **sloja/sloj* (< psł. **slōja* : **slōjъ*), który mógł oznaczać 'miejsce zlania się dwu rzek, ujście rzeki'.

Słucza (1414–1425) 1456, gb. *Matlaka*, rz. o dł. 18,70 km, pd. Wissy (→ Biebrza → Narew). Nazwa (podobnie jak poprzednia) uważana za staroeuropejską, od rdzenia ide. **sł-*, por. HE XIX 173–174. Wcześniej wysuwano hipotezy o jej słowiańskim rodowodzie, por. **slučь* (por. ros. *slukij* 'krzywy, w kształcie łuku') VasmerREW II 666 lub **slučь* 'wilgotny' z suf. **-j(a)* (Lehr-Splawiński 1960: 15).

Srzeniawa (1244), dziś *Szreniawa*, rz. o dł. 87,28 km, ld. Wisły. T. Lehr-Splawiński (1946: 64) zaliczał tę nazwę do grupy bałto-słowiańskich, później już do słowiańskich (por. Lehr-Splawiński 1960: 10). J. Udolph (1990: 344–345) opowiada się za pochodzeniem sta-

¹⁰ **Skroda**, rz., dł. 55,06 km, ld. Pisy (→ Narew → Wisła), uchodzi koło wsi Rudka-Skroda: *Scarde* (1314–1335) XV PrUr II nr 882; *Scharde* przed 1343 KMaz II 259; *fluvii dicti Skroda* 1407, 1474 SHGMz (MK 6, 60); *Skroda* 1411 HMil 232; *Scroda* (1416)1456 SHGMz(MK 3, 110); *Scroda* (1414–1425)1457 SHGMz(MK 3, 22); *Skroda* 1425 MkM I nr 108; *Scroda* 1429 MkM II nr 79; *Scroda* 1430 MkM II nr 626; *Scroda* 1501, 1505 SHGMz(MK 18, 222); na rzece *Skroda* (1565) Lumaz II 107; *Skroda* 1889 SG X 717; *Skroda* a. *Szkroda* 1965 HW nr 517; *Skroda*, -y 2006 HPol I 256. Lit.: Babik 557.

¹¹ **Skroda**, str., dziś nieistniejąca, ld. Węgierki (→ Orzyc → Narew → Wisła): <*Skroda*> 1965 HW nr 543.

roeuuropejskim, od ide. **ser-* ‘płynąć’. Nazwę łączyć trzeba z psł. **sernъ*, **sernjavъ* ‘biały, białawy’ (por. HE XVI 152–153; Babik 580–581).

Ślina (1413), rz. o dł. 39,26 km, ld. Narwi, płynący na Podlasiu. Potamonim zaliczany do bałtyckich, staroeuropejskich, wiązany z rdzeniem ide. **sł-* (HE XIX 190–191). Znajduje też przekonujące objaśnienie na gruncie słowiańskim, por. psł. **slina* ‘ślina’ < ide. *(s)leǵ- ‘śluzowaty, kleisty’ (SEBor; por. Babik 582).

Tana (1500), dziś *Tamka*¹², str. o dł. 14,22 km, pd. Orzyca (→ Narew), to mazowiecki hydronim, który nie był dotąd analizowany. Wzmiankowany jest wprawdzie przez K. Zierhoffera przy odhydronimicznej n. m. *Tańsk*, jednak bez próby etymologii – autor nie dysponował wtedy też pełną dokumentacją hydronimu (ZMaz 364–365). Formą posiadającą dokumentację od początku XV w. jest *Tana*, pierwotnie zapewne **Tna* (z wtórnym *a*), którą należy wiązać z psł. przym. **тънъ*, fem. **тна*, por. *cienki*. Postać z sufiksem *-ka* i spółgłoską *m*, powstała zapewne w wyniku adideacji do *tama*, *tamka*, pojawia się dopiero w XIX w.

Tnew (1469) 1502, dziś *Tanew*, rz. o dł. 114,25 km, pd. Sanu. Jak wykazał J. Rieger (1969: 167), pierwotną formą hydronimu jest *Tnew* (< **Тъны*, *-ъve), z wtórną samogłoską *a*; ten sam autor w późniejszych opracowaniach widzi jednak związek z ide. **tin-* ‘błoto’ (HE XVIII 100–101). J. Udolph (1990: 328–330) zalicza nazwę do staroeuropejskich i przedśłowiańskich, a Z. Babik (337–338) łączy jej podstawę z rdzeniem psł. **тън-*, jak w **тънѣкъ* ‘cienki’ (realizacja **ten-*, wtórnie zmiana *-eN-* > *-aN-*). Podobnie jak w wypadku przymiotników **plytъ* : **plytѣкъ* : **plytѣнъ* (por. Boryś 2007: 194 i n. w. *Płyćwa*), można zakładać paralelne formy **тънъ* : **тънѣкъ* : **тънѣнъ*.

***Wągromadnica/Wągromadisa** (1229), dziś *Węgiermuca*, rz. o dł. 30,32 km, pd. Wierzycy (→ Wisła). E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma zestawiają nazwę z kasz. *vogroda* ‘miedza graniczna’ (1977: 132). H. Górniewicz widzi tu stare złożenie od ide. **ueng-r* ‘kręty’ i **mad-* ‘ciec’, a W. P. Schmid w uwagach redaktora dodaje jeszcze nawiązanie do stprus. **angurgis* ‘węgorz’ (HE I 36). Dla Z. Babika słowiańskość nazwy nie podlega dyskusji, a jako podstawę rekonstruuje ap. **ogromadъ* lub **ogromadъje* ‘coś co znajduje się między (w) tym, co określa się jako **gromada* w znaczeniu topograficznym ‘usypisko, wydma, namulisko > dolina między wydmami’ lub ‘dolina, koryto rzeczne z namuliskami’ (Babik 602–604).

Wietwca (1198) 1262, dziś *Wietcisa*, rz. o dł. 44,64 km, ld. Wierzycy (→ Wisła). H. Górniewicz uważa nazwę za staroeuropejską, pochodzącą od bazy **ueid-*, z formantem *-issa* (HE I 37–38; 1988: 31), choć W. P. Schmid w uwagach redaktora do jego etymologii podaje konkurencyjną hipotezę, rekonstruując pierwotną formę jako **Větvъca* (od psł. **větvъ*, *větvъ*, pol. gw. *wietwa* ‘gałąź’), wtórnie *Wietcisa*. Tę propozycję rozwija i modyfikuje Z. Babik (615–616), objaśniając dalszy rozwój fonetyczny nazwy.

Wilga (1335), rz. o dł. 25,01 km, pd. Wisły. K. Rymut zestawia hydronim z stp. *wilgi* ‘wilgotny, mokry’, co zanegował J. Udolph w uwagach tłumacza, podając jako podstawę pierwiastek ide. **uelg-* (HE XII 220). Z. Babik nie wątpi w słowiańskość nazwy i rekon-

¹² **Tamka**, str., dł. 14,22 km, pd. Orzyca (→ Narew → Wisła), płynie w Dobrogostach, Dzierzgowie, Tańsku-Przedborach: parte fluvii *Thana* 1500 SHGMz(MK 18, 115); *Tana* 1781 ZPrzasn 31; R. *Tana* 1839 MpKwat IV 1; *Tamka* 1892 SG XII 152; *Tamka* a. <*Tana*> 1965 HW nr 541; *Tamka*, *-ki* 1972 UN 140, 19; *Tamka*, *-i* 2006 HPol I 294.

struje dwa psł. przymiotniki, które mogły być jej podstawą: *v_l'gъ i *v_l'gъkb 'wilgotny' (Babik 617–618).

Wilka (1478), dziś *Wilga*¹³, rz. o dł. 67,53 km, pd. Wisły. Pierwotna postać nazwy to *Wilka*, forma *Wilga* zastąpiła starszą w XVIII w. Istnieją dwie etymologie, obie prawdopodobne. T. Lehr-Spławiński (1960: 12) wywodzi nazwę od przym. **wilgki* > **wilkki* > *wilki*, a E. Rzelewska-Feleszko (1982: 265) od ap. *wilk*, w formie archaicznego przymiotnika (typu **dęba*).

Powyższe hydronimy wyodrębniono na podstawie archaicznych, rzadkich podstaw słowiańskich, dawności dokumentacji i wielkości określanego obiektu. Można dopuścić ponowienie w wypadku dwu nazw: *Drwieny*, niewielkiego obiektu, oraz *Skrody*, nieposiadającej wczesnej dokumentacji i zapewne niewielkiej strugi.

3. HYDRONIMY WYODRĘBNIONE NA PODSTAWIE KRYTERIUM POZAJĘZYKOWEGO

Przy wyborze tej grupy nazw wodnych brano pod uwagę czas zanotowania (XIII–XV w.), wielkość określanego obiektu (powyżej 30 km) oraz stabilność nazwy w ciągu wieków¹⁴. Wyselekcjonowane hydronimy poddano analizie językowej, mającej na celu ustalenie, czy podstawy nazw i ich budowa słowotwórcza mogą korespondować (lub nie są sprzeczne) z rekonstruowanym stanem z okresu późnoprąsłowiańskiego. W ten sposób zbiór powiększono o 28 dodatkowych hydronimów, utworzonych w wyniku czystej onimizacji: **Biała** (1229), rz. o dł. 105,14 km, pd. Dunajca; **Bobrowa** (1375), dziś *Bobrówka*, rz. o dł. 38,78 km, pd. Bzury; **Bobrza** (1351), rz. o dł. 50,75 km, pd. Czarnej Nidy (→ Nida); **Bystrzyca** (1364), rz. o dł. 81,95 km, ld. Wieprza; **Bystrzyca** (1437), rz. o dł. 56,5 km, pd. Tyśmienicy (→ Wieprz); **Czarna** (1235), rz. o dł. 66,07 km, ld. Wisły; **Czarna** (1364), rz. o dł. 52,28; pd. Pilicy; **Czarna** (1414–1425), rz. o dł. 47,66 km, ld. Wisły; **Czarna** (1457), rz. o dł. 32,44 km, pd. Tyśmienicy (→ Wieprz); **Czarna** (1473), rz. o dł. 60,22 km, pd. Kanału Żerańskiego (→ Narew); **Czerna** (1227), rz. o dł. 87,87 km, pd. Pilicy; **Długa** (1426), rz. o dł. 48,58 km, pd. Kanału Żerańskiego (→ Narew); **Horz** (1406), dziś *Orz*, rz. o dł. 60,66 km, ld. Narwi; **Jabłoń** (1428), dziś *Jabłonka*, rz. o dł. 30,92 km, pd. Gaci (→ Narew); **Jezióra** (1404), dziś *Jeziorka*, rz. o dł. 71,54 km, ld. Wisły; ***Kamiona** (1210), dziś *Kamienna*, rz. o dł. 149,2 km, ld. Wisły; **Kamienica** (1292), rz. o dł. 33,08 km, pd. Dunajca; **Kamienica** (1330), rz. o dł. 33,51 km, ld. Dunajca; **Kamiona** (1273), dziś *Kamionka*, rz. o dł. 69,49 km, pd. Brdy; **Osa** (1222), rz. o dł. 96,2 km, pd. Wisły; **Pelch** (1418), dziś *Pelchówka*, rz. o dł. 34,27 km, ld. Nurca (→ Bug → Narew); **Płona** (1440), dziś *Płonka*, rz. o dł. 43,37 km, pd. Wkry (→ Narew); **Rudawa** (1254), rz. o dł. 36,09 km, ld. Wisły; **Schodn(i)a** (1382), dziś *Wschodnia*,

¹³ **Wilga**, rz., dł. 67,53 km, pd. Wisły: *Vilka* (1478) SHGMz(MK 5, 185); *Vilka* 1495 SHGMz(MK 18, 83); *Wylka* (1508)1540 SHGMz(MK 8, 21); *Vilka* (1508)1539 Matr IV/1, nr 6506; *Wilka* 1526 SHGMz(MK 41, 155v); nad rzeką *Wilką* (1565) Lumaz I 87; *Wilka* 1617–1620 Lumaz 169; *Wilga* 1783 MpPerMz; *Wilga* a. *Garwólka* 1893 SG XIII 467; *Wilga* a. *Garwólka* a. <*Wilka*> 1965 HW nr 350; *Wilga*, -i 2006 HPol I 314. Lit.: Babik 618–619.

¹⁴ Za niestabilność uznają istnienie nazw obocznych świadczących o braku ciągłości nazewnictwa. Zmiany dyferencyjne związane z kontekstem onimicznym, obecnością równobrzmiącego ojkonimu, wtórnego w stosunku do hydronimu, traktuję natomiast jako przejaw „zakorzenienia” onimicznego i interakcji „wibracji” wewnątrzsystemowej, co ma większe znaczenie niż pojedynczy zapis nazwy z archaiczną podstawą.

rz. o dł. 48,01 km, pd. Czarnej; **Szckło** (1425), dziś *Szckło*, rz. o dł. 78,03 km, pd. Sanu; **Soła** (1272), rz. o dł. 89,17 km, pd. Wisły; **Wieprz** (1236), rz. o dł. 348,67 km, pd. Wisły; **Wisznia** (1358), dziś *Wisznia*, rz. o dł. 83,54 km, pd. Sanu.

Powstanie ponad 20 derywatów sufiksalnych i paradygmatycznych również można nieść do okresu sprzed pierwszego zanotowania: **Białka** (1415), rz. o dł. 35,16 km, pd. Tyśmienicy (→ *Wieprz*); **Brennica** (1228), dziś *Brynica*, rz. o dł. 57,2 km, pd. Czarnej Przemszy; **Chelmenica** (1228–1235), dziś *Chelmiczka*, rz. o dł. 33,12 km, pd. Wisły; **Chocina** (1291), rz. o dł. 38,88 km, ld. Brdy; ***Gielczew/Gielczwica** (1425), dziś *Gielczewka*, rz. o dł. 50,27 km, ld. Wieprza; **Kostrzyn** (1436), dziś *Kostrzyń*, rz. o dł. 49,62 km, ld. Liwca (→ *Bug* → *Narew*); **Łososina** (1287), dziś *Wierna Rzeka*¹⁵, rz. o dł. 39,54 km, ld. Białej Nidy (→ *Nida*); **Łososina** (1333), rz. o dł. 56,91 km, ld. Dunajca; ***Maława/Montau** (1350), dziś *Maława*, rz. o dł. 59,76 km, ld. Wisły; **Mlecza** (1405), rz. o dł. 47,15 km, pd. Wisłoka (→ *San*); **Moszczenica** (1350), rz. o dł. 55,08 km, pd. Bzury; **Okrzeja** (1470), dziś *Okrzejka*, rz. o dł. 73,56 km, pd. Wisły; **Osetnica** (1405), rz. o dł. 34 km, pd. Skrzy Lewej; **Prądnik** (1228), rz. o dł. 35,9 km, ld. Wisły; ***Przemzew/Przemsza** (1303), rz. o dł. 86,95 km, ld. Wisły; **Sapolna** (1240), rz. o dł. 41,22 km, pd. Brdy; **Solina** (1376), dziś *Solinka*, rz. o dł. 38,25 km, ld. Sanu; **Stobnica** (1359), rz. o dł. 45,75 km, pd. Wisłoka (→ *San*); **Tuczna/Tuczna** (1470), dziś *Toczna*, rz. o dł. 39,71 km, ld. Bugu (→ *Narew*); **Tyśmienica** (1425), rz. o dł. 74,47 km, pd. Wieprza.

W zbiorze tym nie ma nazw komponowanych, gdyż nie spełniają one wszystkich wymienionych kryteriów, choć można przypuszczać, że dwie poniższe powstały kilka wieków wcześniej niż zostały zapisane w źródłach: **Wielka Struga** (1358), dziś *Brzozówka*, rz. o 56,75 km, ld. Biebrzy (→ *Narew*), i **Krzynowłoga** (1397), dziś *Ulatówka*, rz. o 25 km, pd. Orzyca (→ *Narew*).

Rozmieszczenie geograficzne obiektów określanych przez nazwy wyodrębnione w tym zbiorze jest dość równomierne na badanym obszarze, z pewnym zagęszczeniem w części środkowej dorzecza. Licząc od górnego biegu, można stwierdzić, że w części prawobrzeżnej położonych jest 48 obiektów: **Brenna/Brynica, Soła, Skawa, Przeginia, Wilga, Drwinika, Biała, Kamienica* (2 ×), *Łososina* (w dorzeczu Dunajca); *Breń* (2 ×), *Ropa, Mlecza, Stobnica* (w dorzeczu Wisłoka); *Solinka, Szckło, Tanew, Wisznia* (w dorzeczu Sanu); *Wieprz z Bystrzycą, Czarną, Gielczewką* oraz *Tyśmienica* wraz z *Białką* i *Bystrzycą, Okrzejka, Wilga, Rynia, Rządza, Długa, Toczna, Myśla* koło Drohiczyzna, *Kostrzyń, Nurzec* wraz z *Pełchówką* i *Bronką* (w dorzeczu Bugu); *Nereśl, Słoja* i *Biebrza, Czarna, Orz, Jabłonka, Skroda, Tamka, Płonka* (w dorzeczu Narwi); *Chelmiczka, Osa*. W części lewobrzeżnej jest to 31 obiektów: *Przemsza* wraz z *Brennicą, Przeginia/Rudno, Rudawa, Dłubnia, Prądnik, Szreniawa, Brana/Struga Podłęska, Bobrza, Łososina, Czarna* wraz ze *Wschodnią, Kamienna, Błoga, Czarna* (2 ×), *Czerna, Krztynia* (w dorzeczu Pilicy); *Jeziorka, Bobrówka, Moszczenica, Słudwia, Płyćwa/Uchanka* (w dorzeczu Bzury); *Osetnica, Brda* z *Chociną, Sapolną, Kamionką, Maława, Niechwaszcz, Wągromadnica/Węgiermuca, Więcisa*.

Na postawie danych hydronimicznych nie udało się – jak dotąd – wyodrębnić przedhistorycznego słowiańskiego arealu toponimicznego. Z prezentowanego zbioru i jego rozmieszczenia nie można wyciągać wniosków etnogenetycznych, można go natomiast uznać

¹⁵ W tym wypadku odstąpiono od kryterium stabilności nazwy, gdyż zmiana została dokonana administracyjnie w XX w. pod wpływem hydronimu literackiego.

za kolejną chronologicznie warstwę nazw wodnych pojawiających się na mapie hydronimicznej, po hydronimii staroeuropejskiej. Wśród 81 nazw o możliwym pochodzeniu prasłowiańskim znajdują się hydronimy utworzone prawie wyłącznie od podstaw topograficznych. W stosunku do nazw archaicznych nastąpiło poszerzenie pól semantycznych podstaw motywacyjnych. Pojawiają się hydronimy od leksemów określających: kolor wody (*Biała, Białka, Czarna, Mleczka, Szreniawa, Rudawa*), lśnienie, błyszczenie (*Błoga, Szkło*), właściwości nurtu (*Bystrzyca, Prądnik, Chocina*), jakość wody (*Płonka, Toczna, Nereśl*), smak (*Mątawa, Ropa, Ślina, Studwia, Soła, Solina*), cechy akustyczne (*Gielczew, Niechwaszcz, Tyśmienica*), cechy koryta i jego kształt (*Brda, Nur, Słoja, Skawa, Skroda, Przeginia*), długość i głębokość (*Długa, Płyćwa, Tanew, Tana*), charakter podłoża (*Breń* i pozostałe z tą podstawą, *Chelmenica, Kamienna, Kamienica, Kamionka*). W nazwach wykorzystywana jest motywacja związana z nadbrzeżną roślinnością: *Drwi(e)na, Jabłoń, Kostrzyń, Okrzeja, Osetnica, Przemszew, Wysznia*, z fauną: *Bobrowa, Bobrza, Łososina (2 ×), Horz, Osa, Pelch, Wieprz*. Trzy nazwy mają motywację kulturową (materialną): *Moszczenica, Sapolna* i *Stobnica*.

Jeśli chodzi o budowę słowotwórczą wyodrębnionych hydronimów, to reprezentują one formacje rzeczownikowe bezsufiksalne: *Breń, Dbra, Horz, Pelch, Ropa, Skroda, Wieprz*, oraz sufiksalne (powstałe w wyniku onimizacji czystej lub rozszerzonej) na *-awa*: *Mątawa, Rudawa, Szreniawa*; **-y, *-bve*: *Gielczew, Przemszew, Słodew*; *-yni(a)*: *Krtynia, Przeginia (2 ×)*; *-ica*: *Brennica, Bystrzyca, Chelmenica, Kamienica, Moszczenica, Osetnica, Stobnica, Tyśmienica, Wągromadnica*; *-eja*: *Okrzeja*; *-ina*: *Chocina, Łososina, Solina*; *-ka*: *Białka, Mleczka*. Wiele też jest hydronimów odprzymiotnikowych, utworzonych zarówno od przymiotników niemotywowanych typu: *Biała, Błoga, Czarna, Długa, Płona, Soła, Tana, Wilga*, jak i motywowanych, np. archaiczne *Kamiona, Osa*, z suf. *-vb*: *Płyćwa, Tanew*; *-ja*: *Biebrza, Bobrza*; *-na*: *Brenna, Dłubna, Neresna*; *-owa*: *Bobrowa*. Do nazw odczasownikowych należą *Myśla* i *Niechwarz*.

Pojawiające się w tym zestawieniu nazwy mają wyznaczniki prasłowiańskich nazw wodnych, wyróżnione przez K. Rymuta (1998: 272–274). Nie występuje tu jednak żaden derywat na **-bšk-*, niewiele jest też hydronimów określających duże cieki, utworzonych od podstaw roślinnych.

Proponowany zbiór słowiańskich nazw archaicznych obejmuje zarówno nazwy, które mają odpowiedniki indoeuropejskie, jak i hydronimy należące do nowszej warstwy, niekiedy także formacje żywe i produktywne, służące ciągle jako matryca do tworzenia nowych derywatów. Wyselekcjonowane hydronimy, których powstanie może się odnosić do okresu prasłowiańskiego, stanowią 1,2% ogółu nazw odapelatywnych dorzecza Wisły.

III. MŁODSZA WARSTWA NAZW WODNYCH – HYDRONIMY POLSKIE I INNOSŁOWIAŃSKIE Z OBSZARU POLSKI

1. PROCES ONIMIZACJI W HYDRONIMII

Stwierdzenie, że nazwy własne są wtórne w stosunku do apelatywów, pojawia się w większości prac onomastycznych i językoznawczych (por. np. Rymut 1987: 100; Kucharzyk 2010: 7). W dotychczas publikowanych polskich monografiach onomastycznych tworzenie nazw własnych od apelatywów opisywane jest jako proces onimizacji, derywacji nazwotwórczej (w tym paradygmatycznej, słowotwórczej) i kompozycji. Onimizację definiuje się jako przejście ze zbioru apelatywów do zbioru nazw własnych w wyniku zmiany funkcji (Osnoven sistem 15; Cieślíkova 1990: 5). W niniejszym opracowaniu onimizacja pojmowana jest szerzej, jako proces proprializacji apelatywów bez użycia formantów oraz z użyciem formantów paradygmatycznych, sufiksalnych, kompozycji, czemu towarzyszy utrata znaczenia apelatywnego (derywacja semantyczna) i uzyskanie referencji jednostkowej. W ujęciu tym indywidualizacja, uzyskanie referencji jednostkowej, powiązanie nazwy z danym obiektem (referentem), a także włączenie do odpowiedniej kategorii onimicznej stają się nieodłącznymi elementami każdego aktu nominacji. Prekursorem podejścia teoretyczno-metodologicznego, zakładającego, iż powstaniu onimów odpelatywnych towarzyszy zawsze onimizacja, jest R. Šrámek, a upowszechnia je szkoła czeska i słowacka.

Wyłanianie się propriów z warstwy apelatywnej dokonywało się i dokonuje etapowo. W rozdziale tym rozważania teoretyczne obejmują drugą fazę procesu nominacyjnego (por. Šrámek 1988: 26–27). Formowanie się konkretnego onimu, w tym wypadku potamonimu (odapelatywnego), odbywa się przez wybór z apelatywnego systemu leksykalnego i słowotwórczego odpowiednich środków, wpasowanie ich w model onimiczny lub stworzenie takiego modelu, co powoduje powstanie jednostki leksykalnej mogącej pełnić funkcję nazwy własnej.

Relacje apelatyw → hydronim układają się w kilka modeli:

apelatyw + onimizacja (derywacja semantyczna) → hydronim, np.: *Potok, Biała*

apelatyw + derywacja paradygmatyczna + onimizacja → hydronim, np.: *Strużek, Borucza*

apelatyw + derywacja sufiksalna + onimizacja → hydronim, np.: *Mleczka, Pirsna, Jasienica*

apelatywne wyrażenie syntaktyczne + onimizacja → hydronim komponowany (zestawienie), np.: *Głęboki Potok, Potok spod Góry*

apelatywne wyrażenie syntaktyczne + derywacja (paradygmatyczna, słowotwórcza, dezyntegralna) + onimizacja → hydronim komponowany (złożenie), np. *Krzynowłoga, Migrąd*
 apelatywne wyrażenie syntaktyczne + derywacja redukcyjna/uniwerbizacja eliptyczna lub słowotwórcza + onimizacja → hydronim (jednoczłonowy)¹.

Trzeba przyjąć, że onimizacja jest procesem długotrwałym i nie zawsze występuje ostra granica między apelatywem a onimem. W związku z tym założyć należy istnienie strefy przejściowej, w której ustala się więź (silna lub mniej stabilna) między obiektem onimicznym i onimem (por. Rymut 1987: 102; Šrámek 1999: 54). Podstawy apelatywne antroponimów i toponimów nazywane są odpowiednio: *antropoleksemami – apelatywami antroponimicznymi*, oraz *topoleksemami – apelatywami toponimicznymi* (por. Borek 1987a: 113–119, SPWT 9). W odniesieniu do apelatywnych podstaw nazw wodnych proponuje się użycie określeń: *hydroleksem – apelatyw hydronimiczny* (por. Św 87; Rymut 1998: 270). Apelatywy tkwiące w onimach są definiowane różnie. Dla K. Rymuta (1987: 319) np. apelatyw antroponimiczny to „taki apelatyw, który po przejściu do kategorii nazw własnych funkcjonuje jako nazwa osobowa, nie przyjmując dodatkowego formantu onimicznego” lub „apelatyw zrekonstruowany z antroponimu”. A. Cieślikowa (1990: 201) widzi tu raczej wyraz zrekonstruowany z antroponimu, który zachowuje związek ze znaczeniem motywującego apelatywu. Podobnie H. Borek (1987b: 7) interpretuje wyrazy toponimiczne, czyli formy apelatywne, które zostały użyte jako podstawy nazw geograficznych i dają się zrekonstruować z ich zasobu. K. Rymut wskazuje także etapy eliminowania elementów znaczenia leksykalnego apelatywów w procesie onimizacji, które dokonuje się stopniowo w tzw. strefie przejściowej. W wypadku toponimizacji w pierwszej fazie utrzymuje się znaczenie podstawowe, większe jest też prawdopodobieństwo określenia znaczenia zrekonstruowanego z apelatywu toponimicznego niż antroponimicznego (Rymut 1987: 103). W niniejszym opracowaniu określenia: apelatyw hydronimiczny – hydroleksem używane są wymiennie w znaczeniu: podstawa apelatywna hydronimów, rzadziej: apelatyw zrekonstruowany.

Podstawowym, prototypowym hydroleksemem jest termin hydronimiczny *rzeka*. Obok ustabilizowanych hydronimów typu *Rzeka*, używanych w dokumentach, na mapach, w obiegu administracyjnym, istnieją warianty gwarowe typu *żyka, żyčka* (też gwarowe warianty innych terminów hydronimicznych), dość częste w materiale hydronimicznym na określenie obiektów, które posiadają również inną nazwę. W pracy przyjęto, że tego typu warianty gwarowe są używane raczej jako nazwy pospolite, a nie nazwy własne, i z tego względu nie będą one poddawane analizie i włączane do statystyk.

W wyznaczaniu podstawy motywacyjnej kierują się tezami H. Borka, wypracowanymi podczas przygotowywania „Słownika polskich wyrazów toponimicznych” (dalej: SPWT). Zerwał on z praktyką ustalania tematów-rdzeni tkwiących w nazwach, a zalecał wyodrębnienie konkretnej podstawy nazwotwórczej, pełnego wyrazu według przynależności do odpowiedniej klasy czy kategorii morfologicznej. Starał się ustalić granicę między formacjami odapelatywnymi powstałymi w wyniku derywacji semantycznej a odapelatywnymi derywatami sufiksalnymi powstałymi w drodze derywacji toponimicznej.

¹ Ostatni model, nie do uchwycenia w procesie nominacji, można odtworzyć na podstawie zmian językowych w composiach.

Traktował mechanizmy nazwotwórcze podobnie jak apelatywne mechanizmy słowotwórcze i skłaniał się ku opinii, iż derywacja semantyczna jest dominującym procesem nazwotwórczym w toponimach odapelatywnych (por. Borek 1985: 67–71). Projekt słownika H. Borka E. Rzetelska-Feleszko określa jako „ogromnie interesujący, ale też niemal rewolucjonizujący dotychczasowe poglądy”, choć do rekonstrukcji apelatywów na podstawie toponimów prezentuje podejście nieco sceptyczne. Przyjmuje, iż toponimy to pierwotne apelatywy przeniesione w procesie derywacji semantycznej oraz derywaty sufiksalne powstałe w procesie toponimizacji. Obecność większej liczby nazw identycznych może świadczyć o przeniesieniu gotowych leksemów z zasobu apelatywnego na drogę derywacji semantycznej, natomiast w wypadku nazw rzadkich i izolowanych powielane są modele toponimiczne (Rzetelska-Feleszko 1997: 235, 238). Zjawiska takie są sygnalizowane w niniejszej pracy, a potencjalne apelatywy wydobyte z analizowanego materiału. Kryteria włączania hydronimów do odpowiedniej klasy czy subkategorii są podobne do kryteriów klasyfikacyjnych stosowanych w odniesieniu do apelatywów. Uwzględnia się: sposób (model) tworzenia, formant nazwotwórczy, kategorie leksykalno-gramatyczne podstawy i derywatu, natomiast struktura onomazjologiczna podstaw nie jest przedmiotem analiz (por. Dokulil 1979: 272).

Interpretacja słowotwórcza materiału hydronimicznego nastęrcza wielu trudności, nie zawsze bowiem jednoznacznie można wydzielić podstawę derywacyjną, a badacze różnie wyznaczają granice morfologiczne hydronimów. Jak pokazuje bogaty materiał hydronimiczny, tak samo brzmiące nazwy mogły powstawać w różny sposób, różna też mogła być ich motywacja. Analiza nazwotwórcza, motywacyjna w odniesieniu do hydronimów ma charakter diachroniczny, ujmuje dynamikę systemu, jego różnorodność, a także kontekst onimiczny. Grupując hydronimy tej subkategorii, należało oddzielić nazwy powstałe w wyniku derywacji sufiksальной od derywatów bezsufiksalnych na płaszczyźnie onimicznej. Jest to główny problem w analizie nazwotwórczej materiału onomastycznego. Nierzadko bowiem trudno jest ustalić, czy hydronim jest formacją sufiksálną, czy bezsufiksálną. Autorzy syntez skłaniają się raczej do wydzielenia sufiksu, mimo istnienia równobrzmiącego rzeczownika czy przymiotnika (por. Rzetelska-Feleszko, Duma 1977: 158–160). Niekiedy też nie wskazują bezpośrednich podstaw motywacyjnych, podając np. dwa apelatywy: *żarna*, *żarnów* czy *olszyna*, *olszynka* (HE XII 13, XVI 175), a także często nazwy miejscowe i terenowe związane genetycznie z hydronimem bez ustalenia stosunku pierwotności. Wiele nazw równobrzmiących w różnych monografiach objaśnianych jest nieco odmiennie, dotyczy to zwłaszcza granicy morfologicznej między podstawą a sufiksem. Opis i usystematyzowanie tak dużego materiału wymusza rezygnację z drobiazgowych analiz na rzecz pewnych ujednoczeń i uproszczeń, gdyż mnożenie nazw wieloznacznych utrudnia stworzenie całościowego obrazu. W niniejszej pracy przyjęto, iż odnotowanie w słownikach apelatywu (także motywowanego) mogącego stanowić podstawę hydronimu przemawia za powstaniem tego ostatniego w procesie czystej onimizacji, czyli przeniesienia istniejącego wyrazu pospolitego (też apelatywnego derywatu sufiksálnego) do kategorii nazw własnych. Bliskie jest to koncepcji twórców niezrealizowanego „Słownika polskich wyrazów toponimicznych”, którzy wyróżniają jako samodzielne jednostki leksykalne nie tylko wyrazy podstawowe, niemotywowane, ale też różne struktury derywacyjne, także takie poza toponimią niespotykane (SPWT 9). Analizowany materiał skłania również do uznania derywacji semantycznej za dominujący proces w tworzeniu hydronimów odapelatywnych

i może on stanowić pewne uzupełnienie fragmentarycznie udostępnionego i nieukończonego wspomnianego wyżej słownika topoleksemów.

W wypadku hydronimów i mikrotoponimów, a także ojkonimów utworzonych od tych samych podstaw, główną trudność stanowi ustalenie stosunku pierwotności. W pracy przyjęto stanowisko historyczno-chronologiczne, tzn. jako pierwotny traktowany jest hydronim notowany wcześniej i w związku z tym umieszczany jest wśród onimów odapelatywnych. Jeśli zaś nazwa miejscowa lub terenowa ma wcześniejsze poświadczenia źródłowe niż hydronim, a podstawa motywacyjna nie nosi cech semantycznych leksemu hydronimicznego, wtedy przyjmuje się pierwotność ojkonimu lub anojkonimu, natomiast hydronim zalicza do derywatów transonimicznych. Dlatego też równobrzmiące hydronimy (dotyczące jednak różnych obiektów) znajdują się niekiedy w różnych podklasach (subkategoriach). W wielu wypadkach, choć hydronim zaklasyfikowano jako odapelatywny, pierwotny w stosunku do równobrzmiących ojkonimów czy mikrotoponimów, w przypisach sygnalizowana jest obecność takich nazw. Niejednokrotnie rozstrzygnięcie o pierwotności czy wtórności hydronimu w stosunku do nazwy miejscowej jest niemożliwe (por. Rzetelska-Feleszko 2001b: 37).

Szczególną uwagę zwraca istnienie wśród hydronimów odapelatywnych form równobrzmiących. Kwestią diskutowaną w środowisku językoznawców jest stosowanie terminu *homonimia* na określenie powtarzalności onimów. Z. Kaleta (1998b: 32) stwierdza, że użycie określenia *homonim* w odniesieniu do onimu jest „nieadekwatne i może być mylące”, gdyż z definicji *homonimu* wynika, iż jest to wyraz posiadający kilka różnych znaczeń leksykalnych, a onimy są tego typu znaczenia pozbawione. Mimo tego kategorię stwierdzenia zamieszczonego w encyklopedii „Polskie nazwy własne”, dziesięć lat później zagadnieniu temu poświęcono konferencję, której efektem jest tom „Słowiańskie homonimy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne w diachronii i synchronii” (2009). Większość zawartych w nim artykułów jest skoncentrowana wokół materiału antroponimicznego, kilka dotyczy toponimii, żaden jednak hydronimii. Z wielu poruszanych problemów najistotniejsze wydaje się to, iż mimo różnic w rozumieniu terminu nikt nie zakwestionował istnienia homonimii w onimii. Teoretyczno-terminologiczne zagadnienia homonimii apelatywnej i proprijalnej przedstawił najszerzej R. Mrózek (2009: 165–170), inni autorzy rozpatrywali różne jej przejawy: homonimię apelatywno-onimiczną związaną z procesem onimizacji, homonimię onimiczno-onimiczną, łączącą się z transonimizacją, homonimię etymologiczno-motywacyjną (por. np. Cieślikowa 2009: 72, 73, 75). We wnioskach badacze, wskazując na niejednoznaczność w definiowaniu homonimii, postulują jej szersze opracowanie w sferze onimii (por. Cieślikowa 2009: 77), tak by proponowane rozstrzygnięcia mogły stać się składnikiem teorii onomastyki słowiańskiej (Mrózek 2009: 169–70). Mimo dostrzegania potrzeby całościowego opisu tego zjawiska w onimii, który nie został do tej pory zrealizowany, w niniejszym opracowaniu problematyka homonimii/polisemii w nazwach wodnych jest jednak tylko zasygnalizowana i podporządkowana opisiowi systemu.

Na gruncie hydronimii oprócz zjawisk typowych dla wszystkich kategorii proprijalnych, jak wspomniana wyżej homonimia apelatywno-onimiczna, onimiczno-onimiczna, czyli międzykategorialna, zwraca uwagę powtarzalność nazw określających różne denotaty w obrębie jednej klasy onimicznej. Pojawia się ona na większych obszarach, w obrębie większych dorzeczy, gdzie wiele onimów określających różne obiekty ma podobną lub

taką samą motywację. Polisemii i homonimii w hydronimii poświęca kilka uwag we wstępie do monografii dorzecza Turca słowacki językoznawca J. Krško (2003: 14–22). Przegląd ujęć tej problematyki w onomastyce słowiańskiej wraz ze stosowaną terminologią przedstawia również L. Sičaková (2011: 87–89). Badacze słowaccy, wychodząc od ogólnych definicji homonimii i polisemii apelatywnej, przenoszą je do onimii i równobrzmiące hydronimy o tej samej motywacji oraz genezie traktują jako polisemy, a mające różną motywację – jako homonimy. W opisie tych zjawisk w onomastyce słowackiej funkcjonują określenia: *onimiczna polisemia*, *homonimia onimiczna* i *onimiczna polireferencjalność* jako szersze pojęcie nazywające oba zjawiska. W wypadku równobrzmiących hydronimów odpelatywnych motywowanych przez ten sam leksem można dopatrywać się onimicznej polisemii, lecz w odniesieniu do powtarzalności onimów w ogóle bardziej adekwatny jest termin polireferencjalność, wskazujący na istnienie wielu referentów jednej nazwy i odróżniający jednocześnie zjawiska polisemii/homonimii na gruncie apelatywnym i proprialnym. Spojrzenie na polireferencjalność przez pryzmat kryterium statystyczno-chronologicznego pozwoli ustalić prototypowe modele hydronimiczne.

W niniejszym rozdziale, przynoszącym klasyfikację nazwotwórczo-motywacyjną hydronimów, prezentowane są odczytane pierwsze zapisy nazw, wraz z datą ich sporządzenia. Jeśli nazwa ulegała przeobrażeniom lub zmianie, w indeksie podawana jest późniejsza (w wypadku dziś nieistniejących) lub współczesna forma nazwy, która jest wyrazem hasłowym w elektronicznej bazie „Nazwy wodne Polski”, a także w tomach serii „Hydronymia Europaea”². Indeks ilustruje jednocześnie brak stabilności hydronimów, dość charakterystyczny dla tej kategorii proprialnej.

W dotychczasowej literaturze brak jest jednolitej klasyfikacji semantycznej nazw wodnych. Badacze prezentujący syntezę poszczególnych dorzeczy tworzą na ich użytek subpodziały według różnych kryteriów semantycznych. Niekiedy przybierają one formę dość drobiazgowych opisów, por. np. propozycję E. Bilut (1989: 151–166), która wyróżnia kilkanaście podgrup, a w ich obrębie również stosuje subpodziały. W niniejszej monografii niemożliwe i chyba niecelowe byłoby zastosowanie bardzo szczegółowych podziałów semantycznych. Są one ograniczone do subpodziałów, które pozwolą uchwycić charakterystyczne, typowe i seryjne nazwy, z dwiema głównymi grupami: hydronimami o charakterystyce topograficznej i kulturowej.

2. HYDRONIMY POWSTAŁE W PROCESIE CZYSTEJ ONIMIZACJI (DERYWACJI SEMANTYCZNEJ)

Wśród podstaw apelatywnych, kreujących hydronimy w procesie czystej onimizacji, znajdują się rzeczowniki i przymiotniki niemotywowane i motywowane³, liczebniki oraz imiesłowy o semantyce topograficznej i kulturowej. W grupie nazw powstałych w procesie derywacji semantycznej umieszczono również hydronimy pluralne. Na temat pluralizacji jako formantu onimizującego zdania badaczy są podzielone. Jedni skłonni są widzieć tu

² Tytuł hasła w bazie „Nazwy wodne Polski” i monografiach z serii „Hydronymia Europaea” nie zawsze jest taki sam, gdyż wprowadzone zostały korekty lokalizacyjne, identyfikacyjne oraz nazwy standaryzowane.

³ Przyjmuję, że sufiksacja nastąpiła na gruncie apelatywnym, a hydronimy utworzone zostały w procesie czystej onimizacji, gdyż odpowiednie apelatywy są notowane w słownikach.

derywację fleksyjną (por. Rzetelska-Feleszko 1980a: 607), inni dostrzegają dwoistość interpretacyjną, uniemożliwiającą jednoznaczne rozstrzygnięcia (Mrózek 1990: 33–34), lub decydują się na jednoznaczne zaliczenie do onimów prymarnych, a więc powstałych w wyniku onimizacji pluralnych apelatywów (Duma 1999a: 52). Dostrzegając również tę dwoistość, rozumianą jako istnienie hydronimów powstałych w wyniku zmiany paradygmatu singularnego na pluralny oraz w wyniku onimizacji pluralnych apelatywów (co może mieć związek z pierwotną wielością obiektów), zamieszczam je w grupie derywatów powstałych przez przeniesienie apelatywu (tu: pluralnego) do kategorii hydronimów. Zdaję sobie sprawę, że powstają w ten sposób pluralia tantum, a więc onimizacji towarzyszy utrata opozycji: liczba pojedyncza – liczba mnoga. Problem form plurale tantum, które tu włączono, jest jednak nadal dyskusyjny.

2.1. Hydronimy od rzeczowników

2.1.1. Hydronimy od podstaw topograficznych

Terminologia hydrograficzna została uwzględniona w opracowaniu polskiej terminologii geograficznej P. Nitschego (1964). Ukraińską terminologię hydrograficzną przebadał M. Jurkowski (1971). W niektórych monografiach hydronomastycznych zamieszczono zestawienia terminów hydrograficznych motywujących hydronimy odpowiednich dorzeczy. Krótki artykuł tej grupie hydronimów odapelatywnych poświęciła W. Łukasik-Szulowska. Omówiła w nim 13 apelatywów hydronimicznych (*bystra, macica, nieciecz, ponik, potok, rzeka, samica, starka, stok, struga, strumień, woda, źródło*) oraz motywowanych przez nie hydronimów z dorzecza Wisły i Warty (1974: 93–102). Obszerną monografię dotyczącą 76 słowiańskich baz wodnych wraz z obfitym materiałem apelatywnym i gniazdami toponimicznymi oraz ich analizą strukturalną zaprezentował J. Udolph (1979). Ta imponująca praca, stanowiąca podsumowanie pewnego etapu badań hydronimicznych Słowiańszczyzny, podporządkowana była głównie dociekaniom etnogenetycznym. Zebrany przeze mnie materiał z dorzecza Wisły zostanie skonfrontowany z wymienionymi opracowaniami, niekiedy wzbogacony, a dane dotyczące chronologii i geografii ulegną modyfikacji i uściśleniu.

2.1.1.1. Hydronimy od apelatywów oznaczających wodę płynącą

Dunaj. Apelatyw hydronimiczny *dunaj* ‘głęboka woda, głębina, rzeka, woda w ogóle’⁴ powstał w wyniku apelatywizacji n. rz. *Dunaj* (por. Duma 1999a: 47). Niektórzy badacze uważają jednak psł. apelatyw **dunajb* na określenie ‘wielkiej rzeki, wielkiej wody, rozlewu wody’ za pierwotny (por. Jurkowski 1971: 22–23), co jest mało prawdopodobne. Sama n. *Dunaj* (d. Morza Czarnego) jest archaiczna, por. goc. **Dōnawi* : celt.-łac. *Dānuvius* (< ide. **Dānu-* ‘rzeka’ < **dā-* ‘płynny; płynąć’) Spsł V 92–94. Najstarszy hydronim *Dunaj* w dorzeczu Wisły ma poświadczenie z XVI w. i dotyczy pd. Przewodówki w dorzeczu

⁴ Znaczenia apelatywne podaję z reguły za opracowaniami monograficznymi, gdzie cytowane są odpowiednie słowniki języka polskiego (historyczne, gwarowe, współczesne), często dokonuję jednak uściśleń, wprowadzam też nowe propozycje motywacyjne zaopatrzone w skróty odpowiednich słowników. Ograniczenia objętości pracy wymusiły rezygnację z cytowania powszechnie znanych definicji.

Narwi, pozostałe pojawiają się w źródłach z XVIII (1), XIX (2) i XX w. (3), głównie w dorzeczu środkowej Wisły.

Krynica. Wyrząd *krynica* oznacza miejsce, gdzie z ziemi wytryska woda, źródło, zdrój, stok, struga (Sstp). Pierwotną polską postacią była *krzynica*, notowana od XVI w., a forma z *-ry-* powstała zapewne pod wpływem ukraińskim (por. psł. **krinica* o wtórnym znaczeniu 'wydrążenie, jama, w której zbiera się woda > źródło, zdrój' SEBor). Obok formy *krzynica* istniała zapewne również postać **krzynka* (por. psł. **krinьka* 'zagłębienie, małe źródło'), którą poświadczają dwa nieistniejące dziś małopolskie hydronimy *Krzynka* (1347, 1509), łączone przez K. Rymuta z ap. *skrzyńka/krzynka* (HE XII 94), por. też n. *Skrzynka* określającą liczne jeziora w dorzeczu Warty (Duma 2010: II 337–341). W badanym materiale odnotowano od XVI w. 10 obiektów o nazwie *Krynica*, 1 w plurale tantum *Krynice* oraz 4 utworzone od postaci deminutywnych apelatywu: *Kryniczka*, *Kryniczki*, *Kryniecza*, głównie w dorzeczu Narwi (6 obiektów na obszarze od źródeł do ujścia Biebrzy), Sanu (3), Bugu (3) (w ich górnych odcinkach, w zasięgu wpływów dialektów wschodniosłowiańskich), pojedyncze – w dorzeczu Wieprza i Popradu.

Macica. Apelatyw *macica* w znaczeniu 'źródło strumienia lub rzeki', też 'główny zdrój, główne źródło' notowany jest od XV w. (SEBor). W tym samym czasie pojawia się również jednostkowy hydronim *Macica* (1437), na określenie obiektu (dziś nieistniejącego) w dorzeczu Wisłoki; współcześnie w tym samym dorzeczu notowany jest hydronim *Matyca* (1985), o cechach fonetycznych wschodniosłowiańskich (temk.). Termin hydrograficzny *macica* nie jest charakterystyczny dla dorzecza Wisły, częściej występuje w dorzeczu Odry na terenie Wielkopolski (por. Łukasik-Szulowska 1974: 94). Na badanym obszarze odnotowano natomiast 5 obiektów o nazwie *Macocho*, pierwszy w 1555 r., dotyczący rzeki o dł. ponad 25 km w dorzeczu Soły. Pozostałe pojawiają się w wykazach współczesnych i są zgrupowane w pobliżu głównego koryta górnej Wisły. Wprawdzie apelatywu *macocha* w znaczeniu hydrograficznym nie notują słowniki ani językoznawcze wykazy terminologii hydrograficznej, lecz obecność tych hydronimów świadczy o prawdopodobnym istnieniu znaczenia hydrograficznego. Termin *matka* 'główne lub stare koryto rzeki' stał się podstawą hydronimu *Matka* określającego ciek w dorzeczu Wisłoka i Bugu, notowanego w XX w.

Nieciecz. Termin hydrograficzny *nieciecz*, *nieciecza* oznacza zbiornik wody stojącej; jeziorko nadbrzeżne, utworzone przez zalanie wądołu w czasie wylewu rzeki, też wodę wolno płynącą (SW). W dorzeczu Wisły potamonimy *Nieciecz* (2 obiekty) i *Nieciecza* (4) spotykamy prawie wyłącznie w Małopolsce, wśród cieków lewobrzeżnej części dorzecza między Rudawą a Kamienną, ale również w części prawobrzeżnej, na Mazowszu w dorzeczu Narwi. Większość z nich była odnotowana już w XV–XVI w. i współcześnie nie występuje. Do gniazda tego włączyć można nazwy o cechach fonetycznych wschodniosłowiańskich: *Netecz* (1849–1854, ukr. *neteća*), dziś *Wirowa*, w dorzeczu Sanu, oraz *Nietecz* (2006, por. ukr. *neteč*, pol. *nietecz* 'woda stojąca') w dorzeczu Wisłoka.

Potok. Odapelatywnym potamonimem o bardzo wysokiej frekwencji jest *Potok* (71 referentów), występujący także w formie plurale tantum *Potoki* (15). Pojawia się on w źródłach od XIV w., podobnie jak apelatyw *potok* (por. psł. **potokъ* 'mała rzeczka, potok, strumień': **po-tekti* 'pociec, popłynąć' SEBor), ale 60% wystąpień tych nazw rzecznych przypada dopiero na wiek XX. Dotyczą one obiektów niewielkich rozmiarów, poniżej 10 km, które w 80% są rozmieszczone po prawobrzeżnej stronie Wisły, między Solą a Sanem, choć spotykamy je również w małopolskiej części lewobrzeżnej, między Nidą

a Pilicą (6), a także sporadycznie w dorzeczu Bugu (2) i Drwęcy (1). Nazwa *Patoka/Potoka* (1909), od starszego derywatu odczasownikowego *patoka* dial. 'miejsce zalane wodą, wilgotne, bagniste; wielka głębia w rzece' (por. psł. **patoka* 'to co spływa, co płynie', z archaicznym wzdłużeniem przedrostkowego *po-* > *pa-* SEBor), występuje jedynie raz jako wariant *Sechlańskiego Potoku* (por. HE XIII 222). W dorzeczu górnej Wisły po San zlokalizowanych jest ponadto kilkanaście obiektów o nazwie *Potoczek*, plurale tantum *Potoczki*.

Rzeka. Jednym z częściej wykorzystywanych w potamonimii leksemów hydronimicznych jest *rzeka*, najbardziej prototypowe określenie wody płynącej, apelatyw notowany w języku polskim od XIV w. (por. psł. **rēka* < ide. **roj-kā* SEBor). Wraz z derywatami i postaciami gwarowymi występuje w podstawach nazw 169 obiektów. Pierwszy potamonim *Rzeka* pojawia się w źródłach w XIV w. na określenie obiektu w dorzeczu Wisłoka. W XV w. zapisano dwa kolejne, współcześnie już nieistniejące; w XVI w. odnotowano nazwę *Rzeka* (1530) jako wariant n. *Brzeźnica* w dorzeczu Nidy, następnie w XVIII w. (3), XIX (8), a najwięcej w XX w. (88). Zwrócić trzeba uwagę, że zapisy dwudziestowieczne w większości pochodzą z UN-ów, a więc mogą być, podobnie jak poświadczenia gwarowe, nazwami używanymi potocznie, nie w pełni proprialnymi. Jako onim pojawia się również forma pluralna *Rzeki*, dotycząca 14 obiektów notowanych głównie w XX w. Wśród cieków tak określanych dominują małe, o długości poniżej 10 km. Hydronim *Rzeka* jako nazwa oboczna identyfikował okresowo także i większe obiekty, takie jak: *Mleczna* (22 km), *Rada* (28 km), *Sokołda* (44 km), *Stradomka* (44 km). *Rzeka* pojawia się częściej na określenie cieków w części prawobrzeżnej górnego odcinka Wisły (ponad 70 obiektów); wyróżnia się tu dorzecze Raby, Dunajca, Wisłoki, Wisłoka i Sanu, w części lewobrzeżnej między Przemszą a Pilicą odnotowano natomiast tylko 23 takie obiekty. Pojedyncze hydronimy *Rzeka* spotykamy również w dorzeczu Wieprza i Supraśli. Pojawiają się również hydronimy od apelatywów deminutywnych: *Rzeczka*, *Rzeczki/Rzyczki* (26) na obszarze całego dorzecza, od górnej Wisły po Biebrzę, *Rzeczyna* (4, *rzeczyna* 'mała rzeczka'), *Rzeczulka* (1, *rzeczulka* 'mała rzeczka'); są to głównie nazwy notowane w XX w. Wśród nich na uwagę zasługuje n. *Rzeczyna* (w dorzeczu Wierzycy) odnotowana już w 1198 r. Wśród apelatywów hydronimicznych należących do tego gniazda wyróżnić jeszcze trzeba rzeczowniki *rzeczyca* i *rzeczysko* oznaczające dawne koryta rzeki. *Rzeczyca* jako hydronim pojawia się 9 razy, a *Rzeczysko* 5 w XV–XX w. W dorzeczu Raby notowana jest w XIV w. nazwa *Porzycze*, a w dorzeczu Skawy – *Porzeczce*, nazwa zapisana w XVIII w.; obie pochodzą od gw. ap. *porzeczce* 'miejsce nad rzeką' (SGPKar). Zwraca uwagę brak hydronimów od apelatywu *rzeka* i pochodnych w lewobrzeżnej części dorzecza Wisły między Pilicą a Brdą, gdzie natomiast pojawia się często hydronim *Struga* (zob. niżej).

Samica. Termin hydrograficzny *samica* oznacza 'główne koryto rzeki', w tym znaczeniu od XIV w. (SEBor). W dorzeczu (górnym i środkowym) Wisły hydronim ten pojawił się 8 razy, w tym dwa razy zanotowano go w XV w., pozostałe wystąpienia są współczesne. Częściej spotykamy go w dorzeczu Odry.

Snoza. P. Nitsche termin hydrograficzny *snoza* definiuje jako 'głęboki potok górski' (1964: 161). Jest to jedno z wielu znaczeń tego gwarowego apelatywu, notowane w okolicach Jabłonkowa (por. SGPKar). Prasłowiańskie dial. **s̥noza* objaśnia się jako 'drażek, kolek łączący, spajający części jakiegoś przedmiotu, zatyczka' i to lub podobne znaczenia pojawiają się w gwarach polskich, też kaszubskich. Jest to deverbativum od psł. **s̥b-noziti* 'przebijać, przenikać' o pierwotnym znaczeniu 'to, co przebija coś, przechodzi przez części

czegoś spajając je' (por. SEKasz). W okresie staropolskim apelatyw ten odnotowany został raz (XV w.) i prawdopodobnie oznaczał element młyńskiego koła nasiębiernego (Sstp). Hydronim *Snoza* został zapisany po raz pierwszy w XVI w. na określenie potoku w dorzeczu Soły, por. *Snoza* (1514), w formie plurale tantum *Snozy* pod koniec XVI w. w odniesieniu do młynówki w dorzeczu Wilgi; nazwy tych dwu cieków motywowane są właśnie obecnością młynów. Pozostałe 8 obiektów o nazwie *Snoza*, *Snózka/Snóska* odnotowano w XVIII–XX w. na obszarze Śląska Cieszyńskiego i Nowosądeckizny. Interesujące, że w gwarach ziemi cieszyńskiej ap. *snoza* spotykamy w znaczeniu 'wawóz', też 'połączenie dwu pośladków' (SGŚCiesz). Na podstawie gwarowych znaczeń topograficznych można rekonstruować pierwotne 'wybite przez wodę głębokie koryto'. Motywacja tych hydronimów jest jednak zróżnicowana chronologicznie i geograficznie.

Stok. Leksem **jbzokb* 'spłynięcie, ścieknięcie' (: **jbz-tekci* 'ściec') ma zasięg ogólnosłowiański (SEBor), choć w językach wschodniosłowiańskich występuje w znaczeniu 'zlanie się dwóch rzek, potoków' (por. Jurkowski 1971: 54). Apelatyw *stok*⁵ w języku polskim pojawia się w XV w. i oznacza strumień, potok, źródło. Pierwszy obiekt o tej nazwie został zapisany już w drugiej połowie XIV w. – *Stok* (1365), dziś *Popławka*, kolejne 4 – w XV w. Najstarsze zapisy dotyczyły obiektów położonych w granicach historycznego Mazowsza, zarówno bliższego, jak i dalszego. Ogółem odnotowano 18 obiektów o nazwie *Stok*, 4 w plurale tantum *Stoki* i 8 o nazwie *Stoczek* odnoszących się do cieków położonych na obszarze historycznej Małopolski i Mazowsza, w części lewobrzeżnej od Przemszy po Jeziorkę (11), a w części prawobrzeżnej od Sanu (2), przez dorzecze Wieprza (4), Świdra (2), Bugu (1), po dorzecze Narwi (8). W zebranych materiale występuje również hydronim wschodniosłowiański *Istok* (1554), dotyczący obiektu w dorzeczu Sanu.

Struga. Apelatyw notowany od XIII w. w znaczeniu 'mała rzeczka, strumień', w stp. też *strug* 'pewna ilość cieczy płynącej, lejącej się wąskim pasmem' (por. psł. **struga* 'strumień', to z ide. suf. **-gā* od czas. **sreū-* 'płynąć, ciec', z wstawnym *-t-* SEBor). Ogółem odnotowano 147 obiektów o nazwie pochodzącej od tego apelatywu i jego derywatów. W XV–XVI w. pojawiło się w źródłach 12 obiektów o nazwie *Struga* i 2 o nazwie *Strug*, kolejnych 11 – w XVII–XIX w., natomiast w XX w. zapisano 96 obiektów o nazwie *Struga*, 5 o nazwie *Strug* oraz 7 w formie plurale tantum *Strugi*. W większości hydronimy te dotyczą cieków o długości poniżej 10 km, choć również określają objekty duże, np. *Strug*, d. Wisłoka (dł. 33,92 km), czy *Struga* d. Drwęcy (dł. 34,69 km); występują w całym dorzeczu Wisły, z wyjątkiem jej górnego biegu. Odnotowano tylko jeden obiekt w dorzeczu Przemszy, między Przemszą a Pilicą – 36, a powyżej Pilicy po Brdę – 24. W części prawobrzeżnej od Soły po San – jedynie 22 objekty, w części środkowej – 26, a powyżej Narwi – 24. Hydronim *Strużka* spotykamy 13 razy, a plurale tantum *Strużki* – 1 (nazwa określa rowy w pow. mieleckim). Na badanym obszarze brak jest potwierdzonych w dorzeczu Odry hydronimów utworzonych od innych derywatów sufiksalnych podstawowego apelatywu: *Strużysko*, *Strużyszczka*, *Strużnica*, *Strużnik*, *Strużaj* (por. Łukasik-Szulowska 1974: 96).

Strumień. Termin hydrograficzny *strumień* 'potok, struga' (notowany od XIII w.) dość często występuje w funkcji potamonimu. Ogółem odnotowano 15 razy nazwę *Strumień*: między XIII a XVI w. – 6 razy, a najstarszy przekaz dotyczy nieistniejącej n. *Strumień* (1283), odnoszącej się do obiektu w dorzeczu górnej Wisły; w XVIII–XIX w. pojawiły się

⁵ Z zanikiem nagłosowego *i-* < **jb-*; por. *skra* : *iskra*.

3 nowe, a w XX – 6. Współcześnie spotykamy również potamonimy utworzone od postaci deminutywnej *strumyk* (7 obiektów). Trzeba jeszcze zwrócić uwagę na archaiczną postać apelatYWu *strumy* (por. psł. **strumy*, **strumene*, to od ide. czas. *srey-* ‘płynąć, ciec’, z przyrostkiem *-men-* i wstawnym *-t-* SEBOR), zachowaną w potamonimie określającym ciek w dorzeczu Wisłoka – *Strumy* (1548–1549). Obiekty o nazwach *Strumień*, *Strumyk* występują w dorzeczu górnej i środkowej Wisły aż po Narew i Bzurę na północy.

Studnia. Staropolski ap. *studnia*, oprócz znaczenia ogólnie znanego, był również leksemem hydrograficznym oznaczającym ‘naturalne źródło’ (por. SEBOR), podobnie jak jego derywaty *studnisko*, *studzienka*, *studzionka* (por. Nitsche 1964: 180). Wyrazy te stały się podstawą ponad 20 potamonimów singularnych i pluralnych, spotykanych głównie w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły, ale również lewobrzeżnej, także w dorzeczu Bugu i mazowieckiej części dorzecza Wisły: *Studzianka* (1494, 1845, 1915)⁶, *Studzienka* (1544, 1855, 1966 3 ×), *Studzionka* (1460, 1786–1788, 1995), *Studzianki* (1579, 1786–1788, 1966), *Studzienki* (1963, 1965 2 ×, 1969), *Studzionki* (1786–1788 2 ×), *Studniska* (1786–1788). W dorzeczu Wisłoki odnotowano także potamonimy o cechach wschodniosłowiańskich, por. *Studnik* (1965, łemk. *studnyk* ‘źródło, krynica, studnia’), *Stunnyk* (1985).

Zdrój. ApelatYW *zdrój* ‘źródło’ notowany jest od XV w.; kontynuuje on psł. dial. **jbzroj* ‘źródło’, ma zasięg północnosłowiański. W XV w. notowany jest również ap. *wzroj/wzdroy* ‘strumień, potok’ (SEBOR) i to znaczenie stało się motywacją nazw tu prezentowanych. Potamonim *Zdrój* określa 15 obiektów, *Zdroik*, *Zdrojek* – pojedyncze, plurale tantum *Zdroje* – 3, a *Wzdroje* – 1. Centrum występowania przypada na dorzecze Biebrzy i Narwi (przed ujściem Biebrzy), także Bugu, na północny wschód od granic historycznego Mazowsza, na obszarze Suwalszczyzny i częściowo Podlasia, co dowodzi, że apelatYW nie był typowy tylko dla Wielkopolski (jak wynikałoby to z badań J. Udolph 1979: 461–464). Zapisy pochodzą w większości z materiałów gwarowych z lat sześćdziesiątych XX w. Dwa hydronimy w formie plurale tantum określają cieki znajdujące się w dolnej i środkowej części lewobrzeżnej Wisły: *Wzdroje*, notowany w 1358 r. (a więc wcześniej niż stp. ap. *wzdroy*) nieistniejący dziś ld. Wisły na Kujawach, oraz *Zdroje* (1802), dziś *Stawiska*, ld. Jeziorki.

Do grupy hydronimów utworzonych od podstaw związanych znaczeniowo z wodą płynącą należą również: *Bicz* (1888, zapewne od *bicz* na określenie wody, kaskady, wodospadu), *Ciecza* (1786–1788, 1965, *ciecza* ‘płyn, ciec’, tu zapewne w znaczeniu ‘potok, strumień’ por. ukr. ap. *teča* ‘tok wodny, prąd’), *Jarek* (1849–1854, 1965, *jarek* ‘potok; głębokie miejsce w wodzie’), *Kołodziądz* (1456, por. psł. **koldędz*, **koldędz* ‘b’ ‘źródło, krynica, studnia’ < germ. **kaldinga* : *kald* ‘zimny’ ESSJ 10, 124–125)⁷, *Liwa* (1849–1854, *liwa* ‘potok

⁶ Kilka dat umieszczonych w nawiasie po cytowanym hydronimie świadczy o istnieniu kilku różnych referentów o danej nazwie, a znak × i liczba sygnalizują istnienie kilku obiektów o jednej nazwie notowanych w tym samym czasie.

⁷ **Kołodziądz**, str., pd. Świdra (→ Wisła), koło wsi Kołodziądz: *Colodzyancz* 1456 SHGMz(W 6, 617–19); super fluvius Swider, *Colodzyancz* 1456, 1473 SHGMz(MK 5, 171v); *Kołodziądz* (1565) Lumaz I 134, 191; <*Kołodziądz*> 1965 HW nr. 351. – N. młyna i wsi notowane w XV i XVI w. wtórnie w stosunku do hydronimu. Postać *Kołodziądz* z realizacją **kold-* > *kołod-* wynika zapewne z adideacji do ap. *koło*, *kołodziej* lub z wpływów wschodniosłowiańskich (por. Babik 1999: 31–34).

wody deszczowej⁸), *Martwica* (1963, *martwica*, tu zapewne określenie bardzo powolnego nurtu rzeki, braku ryb, roślinności lub starego koryta), *Ponik* (1966, *ponik* 'rzeka ginąca pod ziemią, w bagnach'), *Przetok* (1962, gw. *przetok* 'cieśnina wodna'⁹), *Ruczaj* (2006 2 ×), *Schudnica* (1788, *schodnica* 'mały rowek; ścieki wód po polach' SGPREi), *Siklawka* (2006, *siklawka* 'wodospad w górach'¹⁰ SGPKar), *Sopot* (1455–1480¹¹, 2005, gw. *sopot* 'źródło'), *Sopotnia* (1704–1725, *sopotnia* 'ts.'), plurale tantum *Splawy* (1966, *splaw* m.in. 'zbieg dwóch rzek; miejsce przygotowywania barek lub tratw do spławu'), *Wierzysko* (1963, może od *wywierzysko* 'miejsce, skąd źródło wytryska'), *Wirek* (1961–1970, 1966, dem. *wirek* : *wir*), *Wodąca* (1964, por. *woda*, *wodąca* 'wodę wiodąca' = *wodomcza* SGPKar), *Wodomcza* (1537, *wodomcza*¹² 'strumyk, koryto'), *Wodonica* (1964, 1966, *wodonica* 'rów na polu, którym wody ściekają' SW), *Wodończa* (1568, *wodończa* 'wyrwa wodna w polu'¹³ SW), *Wodyńcza* (1969), plurale tantum *Wodospady* (XX w.), *Wódki* (1965), *Wykap* (1964, gw. *wykap* 'źródło w górach'), *Zarywka* (1961, *zarywka* 'strumyk' SGPKar), plurale tantum *Zarywy* (1964, *zaryw* 'zarwanie' SW), *Zwara* (1965, *zwara* 'silny wir na rzece'), *Zwodnica* (1990 2 ×, *zwodnica* 'rów w polu, którym woda spływa'), plurale tantum *Źródła* (1966), *Źródliśka* (1889, 1882, *źródliśko* 'mokradło' SGPREi).

Wśród baz od terminów hydrograficznych znalazły się głównie leksemy genetycznie słowiańskie. Wzmianki wymagają dwa hipotetyczne apelatwy: **flisa*, **flisia* > **pisia* (< niem. *Fliess* 'rzeka')¹⁴ oraz **bacha* (< niem. *Bach* 'strumień, potok') i hydronimy z nimi związane, por. *Pisia* (1781¹⁵, 1812, 1889), *Bacha* (1965¹⁶, 1971 2×¹⁷). Pozostaje jednak pytanie, czy to

⁸ *Liwa* to zanotowany jedynie w XIX w. wariant n. *Czarna*, ld. Mrowli (→ Wisłok → San), umieszczony przez J. Udolphę (1990: 141–145) wśród nazw staroeuropejskich, a przez J. Riegerę łączony z ros. gw. *liwa*, *lyva* 'błoto' (HE III 36, 48–49). Krytyczną analizę tych objaśnień prezentuje Z. Babik. Wiąże on nazwę z gw. ap. *liwa* 'ulewa' (: *liwać*), z możliwością dalszego rozwoju znaczeniowego: 'potok wody deszczowej'; por. Babik 426–427. Objaśnienie to wydaje się przekonujące.

⁹ Materiał wschodniosłowiański, a także słowacki poświadcza znaczenie 'strumyk, koryto rzeki'; por. Jurkowski 1971: 25.

¹⁰ Być może kontaminacja *sikać* 'tryskać' i *sichla* 'łąka mokra na górze', z suf. *-awa* RospSEMIG 444.

¹¹ Zapis uzupełniony z DługoszAnn I 77; brak go w HE XVIII 78.

¹² Zapewne od pierwotnego **vodo-měča* 'miejsce, w którym przez wyrwę woda pomyka'.

¹³ Pokrewne etymologicznie i znaczeniowo z ap. *wodomcza*.

¹⁴ Hipotezę taką przedstawił Z. Babik (506), przychyliła się do niej i ją rozwija E. Wolnicz-Pawłowska (2007: 463–5).

¹⁵ *Pisia*, rz., dł. 33,70 km, ld. Brynicy (→ Kanał Brynicy → Drwęca → Wisła), wypływa na wsch. od wsi Grzęby, płynie w pobliżu wsi Zduny, przez jez. i wś Skrobację, uchodzi na pln. od wsi Bartniczka: *Ksenithe* fluvium 1317 KMaz II 145; fluvio *Xanthi* 1492 SHGMz (Ep. 15, 236); *Bachorka* 1781 ZDobrz 149 (tu jako d. Brynicy koło Grązaw); *Pissa* 1781 ZDobrz 154; *Pisia* a. *Pisa* a. *Pissa* a. *Ksenita* a. *Ksienita* 1965 HW nr 638; *Pisia*, *-si* 1972 UN 173, 10, 16, 18, 25; *Pisia*, *-i* 2006 HPol I 209. Lit.: Babik 505–506.

¹⁶ *Bacha*, rz., dł. 54,41 km, pd. Drwęcy (→ Wisła), źródło na pln.-zach. od Wąbrzeźna, ujście na zach. od Lubicza Górnego: *Bostolz* 1262 PrUr I/2 nr 156; nad strum. *Postolsk* (*Bostolz*) 1887 SG VIII 850; *Gr. Bache* 1909 MpMbl (Thorn, 2977); *Mokra* a. *Muckir* a. *Mockera*; gb. *Wieczny, Kanał-* (od jez. Wieczno do Jez. Mlewickiego); db. *Wilcza Struga* a. *Bacha* a. *Wolfs Fliesschen* p 1965 HW nr 651; *Bacha*, *-chy* 1972 UN 187, 10; *Bacha*, *-y* 2006 HPol I 2.

¹⁷ *Bacha*, *Duża*, rz., dł. 21,16 km, ld. Lutryny (→ Osa → Wisła): *Brudawska Struga* I 1965 HW nr 758; *Bacha*, *-chy* 1971 UN 178, 18; *Duża Bacha* 2005 AtPHP (F-4); *Duża Bacha*, *-ej -y* 2006 HPol I 60.

Bacha, *Mala*, r., dł. 6,62 km, ld. Dużej Bachy (→ Lutryna → Osa → Wisła), źródło w pobliżu Nowych Łopatek, ujście na pld.-zach. od Piwnic: *Bacha*, *-chy* 1971 UN 178, 18; *Mala Bacha* 2005 AtPHP (F-4); *Mala Bacha*, *-ej -chy* 2006 HPol I 156.

niemieckie nazwy pospolite były adaptowane do języka polskiego i funkcjonowały jako terminy, wtórnie jako hydronimy, czy też do adaptacji dochodziło na gruncie hydronimii.

2.1.1.2. Hydronimy od leksemów określających koryto rzeki i jego części

Bania. Apelatywu *bania* (< psł. **ban'a* 'łaźnia; kopuła; naczynie kopulaste, pękate') ani jego derywatów: *banica* ('wir wodny, dołek'), *baniska* ('baseny wodne, charakterystyczne dla górskich potoków'), *baniocha* ('część dawnego koryta rzeki') nie zawiera wykaz terminów geograficznych P. Nitschego (1964). M. Jurkowski (1971: 35) notuje ukraiński termin hydrograficzny *banja* 'źródło mineralne, też ciepłe źródło'. K. Rymut podaje znaczenie hydrograficzne ap. *bania* 'dół, wgłębienie', też 'głębokie miejsce w potoku, wir wodny' (HE IX 2; XII 1). Odnotowano 6 obiektów o nazwie *Bania* (zapisanych w XVIII–XX w.), 2 o nazwie *Baniska* (1846), 3 o nazwie *Banica* (1786–178, 1847¹⁸, 1880¹⁹) oraz jeden obiekt o nazwie *Baniocha* (1965). Cieką tak nazwaną spotykamy w dorzeczu górnej Wisły, w jej części prawobrzeżnej po Rabę i Poprad wraz z Dunajcem, jedynie *Baniocha* to obiekt znajdujący się w dorzeczu Wieprza.

Debrz/Debrza. Staropolski ap. *debrz* (< psł. **d̥bra*) 'dolina, zarośla, ciernisko', dial. *debrze*, *debrza* (SESł), stał się podstawą kilkunastu hydronimów. Najwcześniej, bo w XV w., pojawia się w źródłach (dziś nieistniejący) hydronim *Debrz* (1441) na określenie obiektu w dorzeczu Nidy, co jednocześnie wyznacza północną granicę występowania potamonimów z tą podstawą. W XVI w. pojawiają się dwa kolejne: *Debrz* (1582) i *Debrza* (1525). W XVIII w. odnotowano tylko jeden nowy obiekt (dziś już nieistniejący) o nazwie *Debrz* (1786), pozostałe występują dopiero w wieku XX. Są to małe cieką, często współcześnie już nienotowane, położone w większości w prawobrzeżnej, górnej części dorzecza Wisły, najliczniej w dorzeczu Wisłoki (9).

Dolina. Leksem *dolina* 'ziemia nisko położona, dół, wgłębienie, wąwóz' (SESł) oznaczał również dawniej 'koryto, łożysko rzeki' (Nitsche 1964: 186). Wraz z derywatami stał się podstawą 3 hydronimów określających 13 obiektów notowanych od XVIII w.: *Dolina* (1786–1788 4 ×, 1890, 1965), *Dolinka* (1849–1854, dem. *dolinka* : *dolina*), plurale tantum *Doliny* (1845, 1889, 1964, 1965 2 ×, XX w.).

Jama. P. Nitsche (1964: 43) umieszcza *jamę* wśród terminów speleonimicznych, a M. Jurkowski (1971: 120) uwzględnia go wśród ukraińskich terminów hydrograficznych na oznaczenie doliny potoku, też głębi, wyrwy wodnej. Znaczenie podawane w słownikach etymologicznych to 'znaczne wgłębienie gruntu, dół, loch, jaskinia' (SEBor). Frekwencja nazw z tą podstawą w hydronimii (por. też hydronimy przymiotnikowe i derywaty sufiksalne) sprawia, iż można ap. *jama* uznać za termin hydrograficzny. Do nazw powstałych w wyniku czystej onimizacji należą: *Jama* (1786–1788, 1877–1905, 1965), plurale tantum *Jamy* (1786–1788, 1965) i *Jamki* (2006, dem. *jamka* : *jama*), które określają obiekty położone w części prawobrzeżnej dorzecza Wisły od Skawy po San.

Łacha. Leksem *łacha* (też *łach*), notowany od XIV w., oznacza odnogę rzeki lub dawne jej koryto, piaszczystą mieliznę rzeki; został zapożyczony ze śrwniem. *łache* 'kałuża, teren bagnisty, boczne koryto rzeki oddzielające się od głównego' (SEBor). Potamonim

¹⁸ Hydronim rekonstruowany z nazwy miejscowej, która jest wtórna; por. NMPol I 69.

¹⁹ Wcześniej notowana nazwa miejscowa; por. z *Banice* 1600 NMPol I 69.

Łacha określa 18 obiektów w dorzeczu Wisły, większość z nich to stare koryta bądź rozlewiska Wisły, a z ponad 40 odnotowanych (łącznie z wodami stojącymi) w całej Polsce tylko 2 dotyczą innego obszaru niż dorzecze Wisły, mianowicie starorzecza Warty²⁰ (por. Duma 2010: I 129) oraz śląskiego dorzecza Baryczy (por. SNGŚI VII 43). Pierwszy potamonim *Łacha* został zapisany w 1395 r. na Mazowszu w okolicach Wychodźca, kolejne 5 – dopiero w XIX w., a pozostałe – w XX w. *Łacha* to nazwa typowa dla dorzecza Wisły, zwłaszcza części środkowej (małopolsko-mazowieckiej), pojawia się od Liszek koło Krakowa po Siekierki w Warszawie i od Skawiny na południu po Zakroczym i wieś Wychódźc w gm. Czerwińsk nad Wisłą na północy. Występuje także hydronim *Łach* (1839, 1863), określający 2 obiekty w dorzeczu Zagożdżonki, który już w XIX w. zmienił formę na żeńską *Łacha*, oraz plurale tantum *Łachy* (1965, 2006).

Odnoga/Otnoga. Wyraz *odnoga/otnoga* ‘odgałęzienie np. rzeki, łąki’ pojawia się w źródłach od XIV w., pochodzi od wyrażenia przyimkowego *od nogi* (SEBor). W tym samym czasie co apelatyw odnotowano hydronim *Otnoga* (1375), identyfikujący 2 cieki w dorzeczu Wisłoka. Współcześnie pojawia się dwukrotnie w dorzeczu Dunajca i koło Stężycy w pow. ryckim.

Parowa. Staropolski ap. *parowa* określa dolinę; od XVII w. występuje w leksykonach wyraz *parów* o znaczeniu ‘wąska dolina wyżłobiona przez wodę, wąwóz, jar’ (SEBor). Hydronim *Parowa* został odnotowany w XX w. jako nazwa 4 obiektów. Znajdują się one w środkowej części dorzecza Wisły: 2 – w części lewobrzeżnej i 2 – w prawobrzeżnej. Cieki o tej nazwie w dorzeczu Biebrzy i Bzury oznaczają stare koryta. Częściej potamonim ten spotykany jest w dorzeczu Odry (kilkanaście obiektów).

Paryja. Gwarowy apelatyw *paryja* oznacza ‘wąską dolinę, wąwóz; dół naturalny ze stromymi brzegami, przez który płynie strumyk’ (SGPKar). P. Nitsche łączy go z rum. *pârâu, pârâu, pârâu* ‘potok’ (1964: 60), natomiast A. Bańkowski widzi związek z czas. *ryć* (SEBań II 506). Hydronim *Paryja* został zapisany w XX w. na oznaczenie 7 obiektów, położonych głównie w części górnej, prawobrzeżnej dorzecza Wisły, w dorzeczu Dunajca, Wisłoki i Wisłoka. Jeden ciek znajduje się w części lewobrzeżnej, w okolicach Kazimierzy Wielkiej.

Przerwaniec. Gwarowy wyraz *przerwaniec* ‘miejsce nad wodą, gdzie stoi woda’ (SGPREi)²¹ odnotowany został na Lubelszczyźnie i w pogranicznym pow. garwolińskim. Pochodzący od niego hydronim *Przerwaniec* związany jest również z tym regionem. Obiekty o nazwie *Przerwaniec* (4) znajdują się wyłącznie w dorzeczu Wieprza i zostały zapisane w XX w. (1937²², 1965, 1969 2 ×).

Przyrwa/Przerwa. W staropolszczyźnie ap. *przyrwa* oznaczał ‘wybrzeże, zatokę’, później ‘jar, dziurę’, znany był też we wschodniej Słowiańszczyźnie (por. Jurkowski 1971: 98), etymologicznie związany z czas. *rwać* (< psł. **rvati*). W XIX i XX w. odnotowano 13 obiektów o nazwie *Przyrwa*, większość (9) znajduje się w części prawobrzeżnej od Skawy aż po Wieprz, a 4 – w lewobrzeżnej po dorzecze Nidy. Są to głównie małe cieki, z wyjątkiem *Przyrwy*, ld. Łęgu w gm. Dzikowiec, pow. kolbuszowski, o dł. ponad 34 km. Gwarowy ap. *prze-*

²⁰ Tu pojawia się n. w. *Łacha*, zapisana już w pierwszej połowie XIV w., nieco wcześniej niż w dorzeczu Wisły.

²¹ Także ‘przetacznik zwyczajny’ (SGPKar).

²² Nazwa oddaje charakter obiektu wodnego, który składa się z krótkich odcinków rozciągniętych na długości około 5 km.

urwa określa 'wyrwę, nowe koryto rzeki, powstałe wskutek przedarcia się przez groblę, nasyp' (SGPKar). Hydronim *Przerwa* określa 6 obiektów rzecznych (nazywa też w 12 wypadkach wody stojące), notowanych w XVIII–XX w., a ich rozmieszczenie nie wykracza poza obszar zakreślony dla potamonimu *Przyrwa*. Najstarsze poświadczenia hydronimu *Przerwa* (1786–1788 2 ×) odnoszą się do dziś nieistniejących obiektów w pow. suskim (HE XII 155–156).

Rosocha. Apelatyw *rosocha* notowany jest od XV w. w znaczeniu 'rozgałęziony pień drzewa, rozgałęziona gałąź', por. słow. **orz(ъ)socha* (SEBor). W zestawieniu terminologii geograficznej P. Nitschego nie występuje. J. Rieger w objaśnieniach nazw z dorzecza Sanu wprowadza znaczenie hydrograficzne tego apelatywu 'rozwidlenie potoku' (RiegSan 138), podobnie Z. Babik (542), rekonstruując pierwotną postać mazowieckiej nazwy *Rozoga*²³ jako **Rosocha*. Hydronim ten jest poświadczony już w XIV w. Odnotowano 3 obiekty o nazwie *Rosocha* (zapisy pochodzą z XIX i XX w.), 2 w formie plurale tantum *Rosochy* (notowane w XVI w.), jeden od ap. w formie deminutywnej *Rososzka* (pochodzący z XVI w.) oraz 2 w plurale tantum *Ros(z)uszki* (1965), *Rososzki* (1596). Najwięcej nazw należących do tego gniazda onimicznego (5) odnosi się do cieków w dorzeczu Sanu. Na tym obszarze odnotowany jest również potamonim o cechach fonetycznych wschodniosłowiańskich *Rasocha* (1849).

Roztoka. Zapisany w XV w. wyraz *roztoka/roztok* oznacza dolinę górską wyżłobioną przez potok, także potok górski (por. psł. **ortokal/*ortokъ* 'rozplynięcie się, rozdzielanie się płynącej wody' SEBor). Stał się on podstawą potamonimu *Rostoka*, *Roztoka* (28 obiektów), *Rostok* (2 obiekty) oraz *Rostoki*, *Roztoki* w formie plurale tantum (8 obiektów). Postać deminutywna *rostoczka/roztoczka* motywowała nazwę *Rostoczka*, *Roztoczka* (3 obiekty) oraz plurale tantum *Rostoczki*, *Roztoczki* (4 cieki). Pierwszy raz hydronim *Rostoka* został odnotowany w XV w., kilka w XVII, natomiast większość zapisów pochodzi z w. XIX i XX. Obiekty tak nazwane rozmieszczone są prawie wyłącznie w zlewiskach prawobrzeżnych dopływów Wisły, od Soły po San, na obszarach górskich (co wiąże się z semantyką apelatywu). Wyjątek stanowi tu nazwa oboczna *Rostoka*, odnotowana w XVII w. na oznaczenie Kanału Zaborowskiego w dorzeczu Bzury (HE XIV 36). W dorzeczu Soły spotykamy kilka obiektów o nazwach pochodzących od tej podstawy motywacyjnej, wykazujących słowackie cechy fonetyczne (rozwój psł. grupy **ort-*): *Rastoka* (1786–1788 2 ×, 1845, 1846, 1962), *Rasztoka* (1964, 2006, słowac. *rástoka* 'potok płynący w dole, dział wodny'), plurale tantum *Rastoki* (1846).

Urwa, Urwisko. Leksem *urwa*, *urwisko* notowany jest jako termin topograficzny w znaczeniu 'stroma, zwykle pionowa ściana' (por. Nitsche 1964: 40). Istnienie jednak hydronimów *Urwa*, określającego 1 obiekt, i *Urwisko*, notowanego 10 razy w źródłach od XVIII w., sprawia, iż należy wziąć pod uwagę apelatyw nie tylko w znaczeniu topograficznym, lecz także hydrograficznym, na określenie potoku o stromych, poszarpanych brzegach (por. HE IX 126). Cieki o nazwie *Urwisko* pojawiają się w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły od Soły po Oslawę.

²³ **Rozoga**, rz., dł. 83,10 km, pd. Narwi (→ Wisła): *Rusow* (1335)XV; *Rutzogo*, *Ru(t)zogo* 1341; *Rozogi* 1343 KMaz II 213, 251, 260; *Rososzna* XVI AtMz; *Rosoga* 1783 MpPerMz; *Rozoga* a. *Rozoża* a. *Rosoga* a. *Rutzogo* a. *Rusow* 1965 HW nr 522; *Rozoga*, -i 2006 HPol I 237. – Hydronim określany zazwyczaj jako bałtycki lub przedślowiański (Rozwadowski 1948: 303; RospSEMIG 330). Z. Babik (542–545) proponuje etymologię słowiańską od ap. *rosocha* (co ma uzasadnienie w widocznym na mapach rozwidleniu w pobliżu ujścia), a postać *Rozoga* uważa za powstałą pod wpływem niemieckim.

Widły. Termin *widły* P. Nitsche (1964: 205) odnotowuje w znaczeniu 'kąć między dwiema łączącymi się rzekami', a więc semantycznie jest on zbliżony do leksemu *rosocha* (zob.). W dorzeczu Wisły wystąpiło 5 obiektów o nazwie *Widły*; pierwszy zapis pojawił się w XV w. i określał nieistniejący już ciek w okolicach Siewierza. Pozostałe odnotowano w XIX i XX w.: 2 w dorzeczu Soły i 2 w dorzeczu Bugu. Ze względu na semantykę podstawy do tej samej grupy hydronimów odapelatywnych należy również zaliczyć n. w. *Widelka* (1965). Wcześniej notowana n. m. ma postać *Widelki* (1654) NMPol (kartoteka) i jest ona zapewne ponowiona z hydronimu, który można rekonstruować jako **Widelki* (: dem. *widelki*). Forma *Widelka* jest wtórna, powstała wskutek singularyzacji, dyferencyjna w stosunku do n. wsi (por. HE XV 152–153).

Wyrwa, Wyrwisko. Wyraz *wyrwa* ma znaczenie 'rowek wyrwany zwłaszcza na stoku przez wody staczające się ze szczytu góry na dół podczas roztopów lub ulewy', a *wyrwisko* 'wyrwa, dziura zrobiona wyrwaniem, wklęsłość, jama, wyźłobienie, np. od prądu wody, wymuł' (SW). Hydronim *Wyrwa* pojawia się w XIX i XX w., identyfikując 5 dużych obiektów (o długości od 12 do 35 km), które są położone w prawobrzeżnej części dorzecza Wisły, głównie w dorzeczu górnego Sanu (3) oraz w dorzeczu Wdy. W badanym materiale odnotowano również potamonim *Wyrwisko* określający d. Skawinki.

Pozostałe hydronimy od podstaw o podobnej semantyce (w tym wiele w formie pluralie tantum) to: *Dłużnica* (1963, gw. *dłużnica* 'długi, wąski, pas pola lub łąki' SGPRei, tu w znaczeniu 'wąska, długa rzeka'), *Doły* (1786–1788, 1847, 1965), *Dule* (1965 2 ×, zapewne od ap. *dól*, z podwyższeniem artykulacji samogłoski przed *-l-*, stąd zmiana *doły* > *dule*), *Dolki* (1963), *Dulec* (1970, *dolec* 'mały dół'), *Dolce* (1419), *Dukla* (1336, por. psł. **dukъla* 'wglębie, zagłębienie, otwór', por. też dawne górnicze *dukla* 'wąski szybk', gw. 'dół na ziemniaki', też 'przerębla' Spśl)²⁴, *Dupa* (1965, *dupa* w pierwotnym znaczeniu 'wydrążenie, wglębie' SEBor), *Dupiny* (1733, *dupina* 'wydrążenie, zagłębienie'), *Grapa* (1844, 1845, *grapa* 'parów', por. rum. *groapă* 'dół, jama' SESł), *Kotlina* (1786–1788 2 ×), *Kotliny* (1786–1788, 1845), *Łożyska* (1966, *łożysko* 'koryto rzeki'), *Łuża* (1961–1970, *łuża* 'jama, kotlina zalana wodą'), *Padoly* (1786–1788, 1961–1970, gw. *padól*, *padolek* 'dolina, niziina, wąwóz', ale też 'mała studzienka, której wody używają tylko do pojenia bydła' SGP-Kar), *Padolki* (1786–1788), *Podól* (1963 2 ×, ts. co *padól*), *Podoly* (1846, 1964), *Pastrug* (2006, gw. *pastrug* 'rów, wądół'), *Połonki* (2003, *połonka* 'przerębel'), *Prowały/Przewały* (1786–1788, ukr. *prował* 'przepaść, wąwóz', pol. *przewał* 'dziura, tama, grobla'), *Przepusta* (1786–1788, *przepusta* 'szczierba'), *Radła* (1965, *radło* 'rozwidlenie rzeki'), *Rynwy* (1970, *rynwa* 'rynna, ściek wody' SW, por. niem. *Rinne*), *Rypa* (1882, gw. *rypa* 'duża przestrzeń zarzucona zwaliskami skał', zachukr. *rypa* 'wysokie, skaliste koryto; przepaść, wąwóz, rów'), *Rywa* (1964, gw. *rywa* 'rów', ts. co *rynwa*), *Szachty* (1515, *szachta* 'zagłębienie, dół', por. niem. *Schacht* 'szyb'), *Wądołek* (1964), *Wąkop* (1849–1854, *wąkop* 'dolina, wąwóz'), *Wąsosz* (1960, 1965, *(v)łosoš-ъje) 'miejsce spłynięcia dwu rzek'), *Wąwóz* (1786–1788), *Wodnica* (1786–1788, 1963, 1965, 1966, *wodnica* 'nazwa niektórych gatunków roślin', też 'bruzda')²⁵, *Zapad* (1965, gw. *zapad* 'dolina'), *Zapat* (1453), *Zapadliska* (2006, *zapadlisko*

²⁴ Nazwa ma także inne etymologie, ale współcześnie dominuje pogląd o słowiańskim – polskim – pochodzeniu nazwy; por. HE XV 39; Babik 373–374.

²⁵ Ze względu na znaczenie podstawy apelatywnej nazwa niejednoznaczna, umieszczona jednak w grupie leksemów hydrograficznych.

'bagno'), *Zapadzisko* (1786–1788 3 ×, *zapadzisko* 'miejsce zapadnięte, najczęściej na skutek podmycia przez wodę'), *Żłabina* (1789, *złabina, żłabina, żłobina* 'wklęsłość na wierzchołkach gór', por. też ap. *złób* 'koryto drewniane; dolina, rów'), *Żłobina* (1786–1788).

Do hydronimów od apelatywów charakteryzujących części koryta rzeki należą również: *Brzeg* (1965, *brzeg* 'brzeg nadwodny, pobrzeże; koryto rzeki', też 'pagórek, wzniesienie'), *Brzegi* (1965), *Buchta* (1965, *buchta* 'zatoka utworzona przez zakręt rzeki', por. niem. *Bucht* 'zatoka'), *Czoło* (1934, *czoło* przenośnie 'przednia, wierzchnia strona czegoś'), *Flader* (1934–1937, *flader* 'żyła w drzewie albo kamieniu', ap. pochodzenia niemieckiego), *Pazuchy* (1788, *pazuchy* 'zatoka'), *Uchód* (1966, *uchód* 'uchodzenie, ujście; miejsce, przesmyk do ujścia'), *Upust* (1892, 2006), *Uście* ((1375) 1563), *Ujście* (1855), *Wierchowina* (1964), *Wierchowina* (1786–1788 3 ×, 1962, *wierchowina* 'górny początkowy bieg rzeki lub strumienia wraz z dopływami; górna, płystsza część stawu na rzece, też przylegający do nich teren' Sstp), *Wierchowiny* (1786–1788), *Wirchowisko* (1369, *wierchowisko* 'górny bieg rzeki, wód'), *Wila* (1960, *wila* 'meander'), *Wrotki* (1786–1788, gw. *wrotki* 'wrota'), *Wyspa* (1965), *Wysza* (1786–1788, *wysza* 'wysokość; górny bieg'), *Wywierzysko* (2006), *Zady* (1964), *Zagłówki* (1960), *Zakręt* (1786–1788, *zakręt* 'skręt, łuk, zakół'), *Zakręty* (1845), *Zatoka* (1643, 2006), *Zatoki* (1889, 1966), *Zwrotnica* (1786–1788).

2.1.1.3. Hydronimy od apelatywów o znaczeniu 'głębia, miejsce głębokie'

Belk/Belch. Apelatyw *belk* jest częstą bazą toponimiczną. Termin ten notowany jest przez P. Nitschego (1964: 72) w znaczeniu 'błoto, kał, głębokie miejsce w wodzie, wir'. Wyraz ten, określany jako zachodniosłowiański, ma kilka znaczeń: 'huczenie, huk, łoskot'; 'topiel wodna, wir'; od XV w. i w gwarach 'głęboka woda koło młyna'; woda spadająca na turbinę koła młyńskiego' oraz 'grzęzawisko, błoto' (por. SPWT 44); to ostatnie znaczenie uznawane jest za dominujące w toponimach. Potamonim od tej podstawy odnotowano 7 razy. Pierwszy zapis pochodzi z XV w. i określa obiekt w okolicach Tarnowa, pozostałe – dopiero z w. XX. Odnotowano również nazwę wodną od formy deminutywnej *belszek* – potamonim *Belszek* (1787) w dorzeczu Nidy. Nazwy *Belch, Belk*, plurale tantum *Belki* charakterystyczne są głównie dla północnej Małopolski (lewobrzeżna część dorzecza Wisły).

Do podgrupy tej należą także: *Bączal* (1880, 1849–1954, gw. *bączal* 'głębokie miejsce w rzece', też 'moczarowate pole lub łąka, trzęsawisko' SGPREi), *Belza* (1881, *belza* 'głęboka przepaść, głęboka woda')²⁶, *Bezdnia* (1970, *bezdnia, bezodnia* 'niezgruntowane jezioro', ukr. *bezodnia* 'głębia, przepaść, otchłań wodna, głębokie miejsce w rzece', psł. **bezdyňa* 'przepaść, otchłań' Spst I 220), **Głąbia/Gąbia* (1545), *Głęboczna* (1789, *głęboczyna* 'głębia' SW), *Głęboczyna* (2006), *Topielisko* (1961–1970, *topielisko* 'głębokie miejsce w rzece'), *Przepaść* (2006), *Przezeń* ((1352) 1519²⁷, *bezeń* 'otchłań').

²⁶ Termin *belza* nie ma poświadczenia formy apelatywnej w języku polskim, w prasłowiańszczyźnie rekonstruowana jest postać **bľ'zьb/*bľ'za* 'coś błyszczącego, białego', por. Spst I 285. Wśród określeń ukraińskich M. Jurkowski (1971: 120, 94) notuje *bewz* 'głęboka, ciemna, pozarastana dolina potoku ze stromymi brzegami, głęboka przepaść, bezeń', *bewza* 'głęboka woda'. Toponimy z tą podstawą zgrupowane są w pld.-wsch. części województwa lubelskiego i na pogranicznych terenach ukraińskich, por. SPWT 47.

²⁷ Pierwotna jest zapewne forma *Bezeń*, por. n. m. *Bezeń* (dziś nieistniejąca): *Besgen* (1166–1167) 1533, *Bezden* 1261 NMPol I 126; forma z nagłosowym *przez-* zamiast *bez-* pochodzenia przyimkowego powstała w wyniku wymiany pierwotnego przyimka, co nie jest zjawiskiem rzadkim.

2.1.1.4. Hydronimy od apelatywów o znaczeniu 'miejsce płytkie'

Bród. Apelatyw *bród* (dem. *brodek*) notowany od XIV w., posiada ogólne znaczenie 'płytkie miejsce rzeki, przez które można przejść lub przejechać na drugi brzeg', jako termin hydrograficzny zapewne 'płytki strumień', por. też gw. 'leśna struga z twardym dnem' (Nitsche 1964: 159; Jurkowski 1971: 21). Nazwa wodna *Bród* pojawia się w źródłach od XVI w. (3 obiekty), wcześniej, bo w XIV w., występuje *Brodek* (1 obiekt). Ogółem odnotowano 28 obiektów o nazwach: *Bród*, *Brodek*, plurale tantum *Brody*, *Brodki/Bródki*, głównie w dorzeczu środkowej Wisły: w części lewobrzeżnej – 12 obiektów, w prawobrzeżnej – 9; 2 obiekty o tej nazwie zlokalizować można również w dorzeczu Przemszy, 4 – w dorzeczu Sanu i 1 w dorzeczu Bzury.

Przewłoka. Wyraz *przewłoka* oznacza niskie miejsce między rzekami, związany jest z żeglugą śródlądową i tzw. przewłoczeniem łodzi przez miejsce płytkie, por. stp. 'miejsce przeciągania łodzi z jednej rzeki do drugiej' (Sstp). Hydronim *Przewłoka* został odnotowany w XV i XVI w. na określenie dwu obiektów w dorzeczu Wieprza i Bugu.

Inne nazwy od pokrewnych znaczeniowo leksemów identyfikują pojedyncze ciekii: plurale tantum *Haczyska* (1849–1854, *haczysko* 'piasek podwodny niebezpieczny dla statków, mielizna; krótka mielizna o półkolistym brzegu') oraz *Nakiel* (1565, **nakiel* 'piaszczyste namulisko w zakrętach rzecznych'²⁸).

2.1.1.5. Hydronimy od apelatywów oznaczających wody stojące

Zastanawia występowanie potamonimii leksemów limnonimicznych semantycznie związanych z wodami stojącymi. Większość tych nazw określa obiekty o niewielkich rozmiarach, często starorzecza; niejednokrotnie są to nazwy oboczne. Od apelatywu *jezioro*, jego form pluralnych, deminutywnych, a także sufiksalnych utworzono 5 potamonimów określających 18 obiektów: *Jezioro* (1786–1788, 1964, 1965 2 ×, 1973, 2006), plurale tantum *Jezióra* ((1404) 1541, 1855 2 ×, 1963, 1966 2 ×), *Jeziorko* (1786–1788), *Jeziorek* (1965, 1966 : *jeziorek* 'jeziorko, staw' SGPREi), *Jezieryska* (1585, *jezierysko* 'zanikające jezioro, rozlewisko i bagnisko po starym, zanikającym jeziorze' Sstp), *Podjeziorze* (1964, *podjeziorze* 'miejsce nad jeziorem'). Od leksemu *staw* 'śródlądowy zbiornik wodny (naturalny lub sztuczny)' (SEBor) i pochodnych *stawek*, *stawik*, *stawisko* (wraz z formami pluralnymi) utworzono 8 potamonimów nazywających 46 obiektów, które dotyczą rzek o niewielkich rozmiarach: *Staw* (1786–1788, 1965), *Stawek* (XVI w., 1914), *Stawik* (1966), *Stawisko* (1568, 1786–1788 2 ×, 1839, 1849–1854 2 ×, 1961, 1961–1970 2 ×, 1965, gw. *stawisko* 'miejsce, gdzie poprzednio był staw', też 'rowek przeorany pługiem dla ścieku wody' SGKar), *Stawisko/Stawiska* (1786–1788), pluralia tantum: *Stawy* (1849–1854 2 ×, 1940), *Stawki* (1643, 1786–1788 3 ×, 1789, 1849–1754, 1881, 1964, 1965 2 ×), *Stawiska* (1802–1803, 1839, 1845, 1848, 1849–1854 2 ×, 1855, 1884, 1890 2 ×, 1904, 1962, 1964 2 ×, 1965, 1966), *Stawiski* (1845, 1963). Pozostałe to: *Kaluża* (1919), *Kołomyja* (1414,

²⁸ Apelatyw **nakiel* (< **nakǫľ*), nienotowany w słownikach języka polskiego i zrekonstruowany na podstawie kilkunastu nazw miejscowych i wielu terenowych (por. NMPol VII 338–339), jest w hydronimii rzadki (jedynie 2 nazwy w dorzeczu Wisły).

1965, *kołomyje* 'głębokie wyboje wypełnione wodą'), *Okno* (2006 2 ×, *okno* 'niezarosnięte miejsce na bagnie, otwór napełniony wodą w grzańskim bagnie' SGPKar), plurale tantum: *Kaluże* (2006), *Oczka* (1962, *oczko* 'małe, okrągłe jezioro').

2.1.1.6. Hydronimy od apelatywów oznaczających bagna, tereny podmokłe

Toponomom od podstawy *baba* poświęciła swój obszerny artykuł E. Wolnicz-Pawłowska (2005: 151–171). Hydronim *Baba* (głównie nazwa wód stojących) występuje liczniej niż inne nazwy geograficzne, jest też dość powszechny w innych krajach słowiańskich. W zestawieniu prezentowanym przez autorkę znalazło się 29 cieków z dorzecza Wisły o nazwach z tą podstawą, w tym 3 obiekty o nazwie *Baba* (1365, 1564, 1965) w dorzeczu Przemyszy i Brdy. Brak w jej spisie potamonimu *Baba* (1401)²⁹, obocznej nazwy *Dulówki*, w dorzeczu Rudawy. Autorka kwestionuje istnienie terminu hydrograficznego w znaczeniu 'trzęsawisko, grzańskie miejsce na bagnie', który podaje Jurkowski (1971: 145), opowiada się natomiast za metaforycznym użyciem tego wyrazu w odniesieniu do toponimów, opartym na skojarzeniu z okrągłymi, pulchnymi kształtami kobiecymi, z cechami takimi jak miękkość, galaretowatość w wypadku trzęsawisk (por. Wolnicz-Pawłowska 2005: 169).

Podstawa **bachor-/*bochur-*, oznaczająca w terminologii fizjograficznej 'bagno, błoto', por. też ap. *bachorza, bachorze* 'błotnista nizina, bagno, błoto' (Nitsche 1964: 68), tkwi w następujących nazwach wodnych: **Bochur(z)/Bochurzec* ((1448) 1574)³⁰, *Bachorza* (1297) 1552, **Bachorza/Bachorz* (1880), *Bachórz* (1961). Kolejną archaiczną podstawą jest **baryčb* (por. psł. **bara* : dial. wschłów. **barb* 'moczar, bagnisko, woda stojąca' Spsł), z którą związany jest hydronim **Barycz/Baryczka* (1849–1854)³¹, w dorzeczu Sanu, może też współcześnie notowany *Bar* (2006), w dorzeczu Dunajca.

Leksemy *ruda* 'błoto, niewysychające bagnisko', *rudka* 'błoto, mokradło, na którego powierzchni zbiera się ruda żelazna', *rudnia* 'miejsce błotniste z którego wypływa rzeka albo jezioro' i gw. *rudawa* 'odmiana bagna, zapewne od rudawego koloru' (SW) stały się podstawą kilku potamonimów określającym ponad 20 obiektów: *Ruda* (1383, 1855, 1880, 1888, 1934–37, 1961, 1964, 1961–1970, 2005), *Rudka* (1888, 1965, 1966, 1970, 2006), *Rudka/Rudki* (1965), plurale tantum *Rudki* (1965), *Rutka* (1848, 1966), *Rudnia* (1888, 1889, por. też brus. *rudnia* 'wytwórnia potażu', ukr. *rudnia* 'miejsce wydobywania i przerobu rudy żelaznej'), *Rudawa* (1254, 1365³², 1786–1788 2 ×, 1849–1854).

Pozostałe nazwy wód płynących w tej grupie semantycznej to: *Bagno* (1847, *bagno*), *Badoń* (1965, gw. *badoń* 'bagno, grzęzawisko, mokradło' SGPREi³³), *Błoto* (1854), *Błotnica* (1487, 1521³⁴, *błotnica* 'Pratum palustre' Sstp), *Borowina* (1929–1936, gw. *borowi-*

²⁹ Por. HE XVI 35–36.

³⁰ Nazwa wodna zrekonstruowana na podstawie n. m. *Bachórz*, notowanej w XIV w. (por. NMPol I 54); wtórnie dyferencjacja za pomocą dodania suf. *-ec*.

³¹ Od XV w. notowana n. m. *Barycz* (NMPol I 97), która jest podstawą rekonstrukcji hydronimu.

³² *Rudawa* (1254) to lewy dopływ Wisły, natomiast równobrzmiąca *Rudawa* (1365) to nazwa odnogi Rudawy u jej ujścia do Wisły, która również ma dyferencyjne n. *Rudawka* i *Parva Rudawa*. W HE XVI 124–125 stanowią one odrębne hasła, co sugeruje, że są to różne obiekty. Czy rzeczywiście? Możliwe, że jedna nazwa jest tranonimem albo że są to struktury paralelne.

³³ Apelatyw notowany na tym samym obszarze co hydronim, w okolicach Lubatowej (pow. krośnieński).

³⁴ Por. też n. m. *Błotnica* 1577 NMPol I 228.

na 'rodzaj mułu leczniczego używanego do kąpeli błotnych; torf; borówka'), *Brodnica* (1966, gw. *brodnica* 'moczary, trzęsawisko' SGPREi), *Chechel* (1288, 1438, **che(l)chel* < **chъchъlъ*, por. gw. *chechło* 'mokradło, bagno', *chelchy* 'mokradła, łąki podmokłe' SEBań), *Chechło* (1966), *Czeretnik* (1713, *czeretnik* 'bagno wśród lasu zarosłe trzcina, sitowiem albo tatarakiem' SW), *Jaruga* (1849–1954, *jaruga* 'jar głęboki, błotnisty; błoto rzadkie, deszczowe; kałuża, bagno'), *Kaluga* (1961–1970, rus. *kaluga* 'bagno, błoto', pol. *kałuża* 'kałuża'), plurale tantum *Kalugi* (1966), *Moczarysko* (1786–1788, *moczarysko* 'moczar'), *Moczarka* (1786–1788, *moczarka* 'trzęsawisko, mokradło', też *moczarka* 'gatunek rośliny rosnącej na podmokłym gruncie'), plurale tantum *Moczary* (1849–1854, 1964, *moczar* 'grunt bagnisty, pokryty roślinnością wodną, mokradło, bagno, trzęsawisko'), *Miękinia* (1848, **miękinia* < **męg-ъk-ynà* lub **męk-ъk-ynà* 'grząski, podmokły teren, położony nad wodą', por. BER III 719), **Mokradło/Mokradl* (1594)³⁵, *Mokrzowa* (1660–1664, *mokrzawa* 'moczar, niski mokry grunt, miejsce mokre, sap, ziemia, na której niedawno woda stała'), *Sigła* (1965), *Syhla* (1882, gw. *sihla* 'moczar na górze lesistej', ukr. *syhla* 'bagno', też 'gęsty las iglasty'³⁶), *Stawarka* (1845)/*Stawiarka* (1855), *stawiarka*, *stawarka* 'szlam, czyli muł w stawie' SGPKar), *Wyżar* (1961–1970, *wyżar* 'na gruncie bagnistym lub torfowym, miejsce od pożaru ziemnego wypalone, na którym w czasie mokrym woda zbierać się może'), *Ząza* (1965, por. *zęza* 'błoto, bagnisko' SW, gw. *zazelić* 'łajać kogoś' SGPKar), plurale tantum *Bagniska* (1883, *bagnisko*), *Opary* (1976, *opary* 'mgły unoszące się nad bagnami, miejscami wilgotnymi'), *Pary* (1961, 1965, gw. *para* 'bagno'), *Tymiany* (XVI w., **tymiano* 'bagno' Nitsche 1964: 90).

2.1.1.7. Hydronimy od apelatywów oznaczających cechy wody

W obrębie tej grupy panuje dość duża różnorodność semantyczna. Cechy wody postrzegane są różnymi zmysłami, pojawiają się więc nazwy od podstaw, które określić można jako akustyczne, kolorystyczne, zapachowe, smakowe, kinetyczne.

Do określenia prędkości przepływającej wody najczęściej używane są leksemy z podstawą *bystr-* w znaczeniu 'szybki, ruchliwy'. Polskim hydronimom z tym rdzeniem poświęcił dwa bardzo szczegółowe artykuły J. Duma (2002a i 2003b). Materiał z dorzecza Wisły potwierdza jego ustalenia. Odrzeczownikowe derywaty z tą podstawą to: *Bystrz* (1786–1788, *bystrz*, *bystrze* 'nurt, pęd wody, prąd', por. psł. **bystrъ* dial. płn. 'wartki, rwący prąd wody' Spsł)/*Byszcz* (1918), *Bystrze* (1965)/*Byszcz* (1966)³⁷, *Bystrzec* (1379) 1606, 1558, XVI, *bystrzec* 'wir na rzece', psł. **bystrъcb* 'rwący potok, rwący nurt, prąd rzeki' Spsł), *Bystrzyca* (1364, 1417, 1437, 1447, 1456, 1839, 1965, 1970, *bystrzyca* 'miejsce wartkiego, szybkiego prądu na rzece lub potoku' < psł. **bystrica* Spsł). Obiekty tak nazwane spotykamy zarówno w dorzeczu górnej Wisły, gdzie nurt jest z natury szybki, jak i w dorzeczu Nidy, Wieprza, Broku. Potamonimy od innych apelatywów o podobnej

³⁵ **Mokradło**, str., ld. Sierpienicy (→ Skrwa → Wisła): torrentem dictum *Mokradl* 1594 SHGPI 205; <*Mokradl*> 1965 HW nr 580.

³⁶ Ap. gw. *sigła/sihla* jest karpacyzmem, por. rum. *sihlă* 'las'. W nazwach wód płynących dorzecza Wisły występuje niezbyt często, a w toponimii słowiańskiej ograniczony jest do regionu karpackiego; por. Udolph 1979: 388–393.

³⁷ Rymut wiąże n. z ap. *byszcz* 'połysk, blask', por. HE XVI 23. Wydaje się jednak, że jest to gwarowa realizacja n. *Bystrze*.

semantyce są nieliczne, należą do nich: *Papry* (1966, gw. *papry* ‘płytką, lecz bystra woda w miejscu, gdzie rzeka chce wydrzeć koryto’ SW), *Sz(n)ur* (1970, gw. *šur*, por. ap. *szur* ‘muł i piasek naniesiony przez wodę bieżącą i zakryty wodą, więc niebezpieczny’, też *sur* ‘prąd bystrej wody’). Dwie kolejne nazwy można uznać za metaforyczne, utworzone od apelatywów, które konotują znaczenie związane z prędkością, szybkością: *Sikawka* (1593, *sikawka*³⁸), *Rakieta* (1965). Z powolnym ruchem wody związana jest nazwa *Bujawka* (XVI–XVIII w., *bujawka* ‘to, co się buja, huśtawka’) z dorzecza Narwi.

Od podstaw uwarunkowanych znaczeniowo właściwościami akustycznymi utworzono jedynie 2 nazwy, które dotyczą obiektów w dorzeczu Sanu: *Szum* (1790), *Bech* (1849–1854). Ostatni związany jest z wyrazem dźwiękonaśladowczym *bech* ‘o dźwięku powstałym wskutek nagłego ruchu, uderzenia’, por. *bechnąć* ‘gwałtownie rzucić, wlać coś lub wylać’ (SGPRei).

Wśród hydronimów derywowanych od podstaw rzeczownikowych tzw. kolorystycznych dominują leksemy związane z barwą rudawą, rdzawą, oznaczającą często też tereny bagienne lub zawierające rudę żelaza: *Rudawka* ((XVIII w.) 1977, 1859, 1867, 1961–1970 2 ×, 1967, *rudawka* ‘woda rudawego koloru na bagnach, na grząskich terenach’), *Rzawka* (1847, gw. *rzawka* ‘rdzawa woda’ SGPKar, por. *rdza*, pokrewne z *ruda*, *rudy*). Do tej grupy należą też hydronimy z podstawami od substantywizowanych przymiotników na *-awa*: *Czarniawa* (1965), *Czernawa* (1938, 1961, 1962), *Czerniawa* (2006), związanymi znaczeniowo z przymiotnikiem *czarny*, oraz od apelatywu *smółka* (: *smoła*): *Smółka* (1966), plurale tantum *Smółki* (1971). Etymologicznie z podstawą *biały* związane są odrzeczownikowe hydronimy: *Bielica* (1293³⁹, 1416, 1524, 1552, *bielica* ‘mokradło, bagno’⁴⁰), *Bielina* (1468, 1881, psł. **bělina* ‘coś białego, biel’ Spsł). Pozostałe pochodzą od wyrazów, które w sposób metaforyczny konotują określone barwy (przezroczysty, białawy, błyszczący itp.): *Bąbel* (1964, *bąbel* m.in. ‘bańka, pęcherzyk’), *Gwiazda* (2006), *Iskra* (1961–1970), *Kożuszek* (1961–1970), *Maślanka* (1791, 1847, *maślanka*), plurale tantum *Maślanki* (1849–1854), *Pianka* (1961–1970), *Śćkło* (1425), *Szkoło* (1934–1937, 1964), *Ślina* (1413)⁴¹, *Rubinek* (2006, *rubinek* – zapewne od koloru wody lub roślinności nadrzecznej)⁴².

Podstawy odnoszące się do właściwości mineralnych wody motywowały wymienione poniżej potamonimy. Apelatyw *ślotwina*⁴³, stp. *śłocwina* ‘podmokła łąka’, też ‘źródło słone względnie kwaśne’ jest jednym z częściej wykorzystywanych leksemów w tej grupie. Hydronimy *Ślotwina* (7 obiektów), plurale tantum *Ślotwiny* (2), *Ślotwinka* (1) notowane są w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły od Skawy przez Rabę, Dunajec po San, również w dorzeczu Bugu (1). Po raz pierwszy

³⁸ Por.: stp. *sikawka* ‘przyrząd do robienia lewatywy’, *sikadlo* ‘woda wytryskująca spod ziemi; źródło’ (SEBor). Może więc istniał w tym okresie neosemantyzm *sikawka* o znaczeniu ‘strumień wytryskujący spod ziemi’.

³⁹ **Bielica**, str., pd. Drwęcy od Gniliższczyzny do Mokrej (→ Wisła): *Beliza* 1293 PrUr I/2, nr 609; *Belis*, *belisbach* [bez daty] SHGCh 6; *Struga* a. *Bielica* p 1965 HW nr 651. Lit.: SHGCh 6, 31, 64, 80.

⁴⁰ To apelatywne znaczenie związane jest z obszarem Mazowsza (por. Spsł I 229), a te cztery obiekty położone są właśnie w części mazowieckiej, też pomorskiej dorzecza.

⁴¹ Dopuszczyć można związek z ap. *ślina*, który w użyciu metaforycznym oznaczać mógł bezbarwną lub białawą, gęstą ciecz, z reguły spienioną (Babik 582), por. psł. **slina* < pie. **(s)lej-* ‘śluzowaty, kleisty’ SEBor.

⁴² **Rubinek**, str., dl. ok. 0,5 km, pd. Bugu (→ Narew → Wisła), uchodzi w okolicy wsi Mielnik: *Rubinek*, -nka 2006 HPol I 239.

⁴³ Por.: psł. **soltŷve* ‘bagno, błoto ze słoną wodą’, **soltwina* ‘słona woda mineralna, słone źródło’ Spsł I 122.

potamonim *Slotwina/Słoćwina* pojawił się w źródłach w XIV w. (kilkanaście lat wcześniej niż apelatyw) i dotyczył nieistniejącego już obiektu w dorzeczu Dunajca, lokalizowanego koło wsi Zabrzeż, gm Łącko, pow. nowosądecki (HE XIII 231). Oprócz wymienionych formacji istnieje też kilka potamonimów od tej podstawy z cechami fonetycznymi wschodniosłowiańskimi: *Solotfina/Slotwina* (1512), *Solotwa* (1849), *Solotwina* (1786, 1890, 1965, 2006), głównie w dorzeczu Sanu, oraz z cechami fonetycznymi słowackimi: *Statwiny* (1962) w dorzeczu Dunajca. Hydronimy te nie wykraczają poza teren południowo-wschodniej Polski, który należy do „karpackiego” zwarłego obszaru występowania toponimów z tą podstawą (por. Udolph 1979: 261–268).

Liczne są również nazwy od ap. *ropa* ‘gęsta żółtawa wydzielina gromadząca się w ranach; ropa naftowa’ i pochodnych. Najwcześniej notowany jest makrohydronim *Ropa* (1279) 1336, rz. o dł. 83,82 km, ld. Wisłoki. Pozostałe nazwy odnoszą się do mniejszych obiektów: *Ropa* (1849–1854 3 ×, 1965, 2006 2 ×), *Ropienka* ((1513) 1616), *Ropianka* (1965, 2005, *ropianka* ‘olej skalny, nafta surowa’). Hydronimy, a także ojkonimy z tą podstawą skoncentrowane są na jednym obszarze, który wyznaczają geologiczne właściwości terenu – złoża ropy naftowej w regionie karpackim (dorzecze Wisłoki, Wisłoka, Sanu). Inne nazwy związane są ze składem chemicznym wody lub jej właściwościami cieplnymi i zapachowymi: *Bździna* (1892, por. *bździc* < psł. **pъzděti*, wtórnie **bъzděti* SEBoR), *Cieplica* (1789, *cieplica* ‘miejsce i źródła ciepłych wód leczniczych’), *Kwaszenina* (1511, *kwaszenina* ‘coś kwaśnego’), *Obornik* (1262, *obornik* ‘mierzwa, gnój gęsty na nawóz’), *Pieczynia* (1907, *pieczynia* ‘słone źródło, studnia’), *Siara* ((1363) 1636, *siara* ‘siarka’, też ‘mleko wydzielające się z gruczołów mlecznych w pierwszych dniach po porodzie’), *Solnisko* (1786–1788, *solnisko* ‘step przesycony solą’), *Szczawa* (1578, 1855, 2006, *szczawa* ‘mineralna kwaśna woda’).

2.1.1.8. Hydronimy pochodzące od określeń terenu

Potamonimy od rzeczowników określających teren i jego właściwości tworzą dość duży zbiór. Apelatywy różnicujące określane obiekty na podstawie cech topograficznych mogły być pierwotnie nazwami terenowymi ponowionymi na obiekty wodne, brak jednak takiej dokumentacji w odniesieniu do poniższych formacji. Związane są one z różnorodnymi obiektami topograficznymi znajdującymi się w pobliżu rzeki.

Hydronimy od apelatywów określających obszary łąkowe, podmokłe *Łączka* (1425, 1786–1788), *Łąka* (1965), plurale tantum *Łączki* (1849–1854), *Łąki* (1849–1854, XX w.), **Łąg/Łąk* (1511–1523, *ląg* ‘łąka często podmokła, zwykle w dolinie rzeki, porośnięta niekiedy krzewami’), pluralia tantum: *Łągi* (1849–1854), *Łązek* (1918), *Łązki* (1786–1788), *Łęgi* (1849–1854), *Łęka* (1849–1854, 1964, 1965, 1970, 2006), plurale tantum *Łęki* (1884, 1969), *Łąkta* (1847, *ląkta* ‘zakręt, wygięcie terenu; łąka’), *Łękawa* (1884, *łękawa* ‘coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata’, też ‘łęk, łąka’), *Łęg* (1846, 1849–1854, 1855, 1983, *łęg* ‘las lub łąka na błotach’), *Ług* (1849, 1964, 1970, 2006, *lug* ‘bagnio, mokradło, łąka bagnista’), plurale tantum *Ługi* (1961), *Ryja* (1847, 2006, gw. *ryja* ‘mokra łąka’ Nitsche 1964: 116), *Smug* (1418, 1511–1523, 1966 3 ×, 1969 2 ×, *smug*, *smuga* ‘łąka; miejsce niższe między polami; kawałek pola; bagno’), *Smuga* (1961, 1965, 1966, 2006), plurale tantum *Smugi* (1966 2 ×, 2006).

Hydronimy od apelatywów określających pole i jego części, polany, pustki
Bagieniec (1786–1788 2 ×, *bagieniec* ‘pole powstałe w wyniku osuszenia bagien’), plura-
 le tantum *Celiny* (1539, 1963, gw. *celina* ‘gлина, pole niezaorane’), *Cupel* (1964, *cupel*
 ‘cypel, pole ostro wchodzące między lasy albo wody, układające się w szpiczasty klin’),
Kęt (1849–1854), plura le tantum *Kęciny* (1786–1788, *kęcina* ‘lichy kąt; wrębek w lesie
 pod kątem’), *Kąty* (1849–1854 2 ×, 1893–1895), *Klin* (1961), *Klinik* (2006), plura le tan-
 tum *Kliniska* (1849–1854, *klinisko*), *Krępa* (1390, (1443) 1453, 1404, 1471, 1964, 1965,
krępa ‘sucha wyniosłość na bagnie’), plura le tantum *Łysce* (1786–1788, *łysiec* ‘łysy’, tu:
 ‘pozbawiony roślinności’), *Niwa* (1961), plura le tantum *Niwy* (1964, 1974), *Niwka* (1447)
 1511/12, 1965, 2006), *Obszar* (1855), plura lia tantum: *Obszary* (1892), *Opaka* (1262,
 **opaka* ‘miejsce strome, niezdatne do uprawy, północne’⁴⁴), *Opusta* (1855, 1965, 2006,
 gw. *opusta* ‘kawałek ziemi między bruzdami, nietknięty lemieszem w oraniu’), *Ostrów*
 (1610, *ostrów* ‘miejsce otoczone wodą, wyspa’ SW, por. psł. **o(b)strovъ* ‘wyspa’, od ide.
 pierwiastka **srey-* ‘płynąć’ SEBor), *Ostrówek* (1965, 1966, 2006), *Par* (1964, *par* ‘odłóg,
 zaorany ugor’), *Polanka* (1887), plura le tantum *Pasy* (1973), *Polana* (1786–1788), plura-
 lia tantum: *Polanki* (1887), *Polany* (1786–1788), *Pólko* (1966), *Wzor* (1562–1565) XVIII,
wzor ‘pole zaorane, uprawne’), *Dezerta* (2006, *dezerta* ‘pustka’, por. łac. *desertum* ‘pusty-
 nia’), plura le tantum *Pustki* (1786–1788 2 ×, *pustka* ‘miejsce puste; pole’), *Zakęcie* (1849–
 1854, *zakęcie* ‘ubocze, stronie’).

Hydronimy od apelatywów określających glebę, podłoże, miejsce kamieniste
Czernica (1781, 1886, 1965, *czernica* ‘czarnoziem’), *Glinka* (1704–17, *glinka* ‘grunt gli-
 niasty, gatunek gleby nieprzepuszczającej wody’), *Glinik* (1847, 1961, 1964 3 ×), plura le
 tantum *Glinki* (1786–1788, 1961–1970), *Gliniki* (1964, 1973), *Glinnik* (1444, 1489, 1568,
 1583, 1597, 1849–1854, 1964), *Glinianka* (1965, *glinianka* ‘miejsce, gdzie kopano lub
 kopie się glinę, dół po glinie wybranej na cegły, napelniony zwykle wodą’), plura le tan-
 tum *Piaski* (1839 2 ×, 1966), *Rędzina* (1846, 1966; *rędzina* ‘grunt gliniasty zmieszany
 z iłem, gliną popielatą i marglem rolniczym’), plura le tantum *Rędziny* (1786–1788), *Gła-
 za* (1786–1788, *głaza* ‘kamień polny o znacznych rozmiarach’), *Kamień* (1854, 1974), plu-
 ra le tantum *Kamienie* (1855), *Kamyk* (1964), *Krzemienica* (1961, 1966, *krzemienica* ‘grunt
 krzemienisty’ SW), *Krzemienical/Krzemieniec* (1880), *Krzemianka* (1839, 1900, *krzemion-
 ka* ‘miejsce, gdzie występuje dużo kamieni’), *Krzemionka* (1890, 1963, 1965).

W grupie tej wyróżniają się frekwencją potamonimy: *Kamianka* (: *kamianka* ‘określa-
 jąca strumyk lub miejsce kamieniste’), *Kamionka* (: *kamionka* ‘kupa kamieni’⁴⁵), *Kamie-
 nica* (: *kamienica* ‘kamieniołom’ Sstp, ‘miejsce pełne kamieni’ SW), *Kamieniec* (: *kamie-
 niec* ‘miejsce kamieniste; nagromadzony przez górskie wody stos kamieni; brzeg potoku
 zasłany kamieniami’), pochodzące od równobrzmiących apelatywów. Wyrazy te stanowią
 pierwotne nomina loci, oznaczające miejsca kamieniste, które ze względu na częstotliwość uży-
 cia w hydronimii mogły stać się również terminami hydrograficznymi oznaczającymi stru-
 mienie czy potoki o kamienistym korycie i brzegach. Najwcześniej notowana jest *Kamie-*

⁴⁴ Na podstawie materiałów toponimicznych wydaje się możliwe zrekonstruowanie apelatywu w tym
 znaczeniu, por. *opacze* SEBań II 413.

⁴⁵ Część autorów monografii hydronimicznych widzi w tej nazwie derywat odapelatywny z suf. *-ka*
 (por. Duma 1999a: 92). Duża liczba obiektów o nazwie *Kamionka* skłania do uznania jej za derywat po-
 stały w wyniku czystej onimizacji.

nica (1235)⁴⁶, pd. Wisły w historycznej ziemi dobrzyńskiej; pozostałe obiekty o tej nazwie (9) położone są głównie w dorzeczu górnej Wisły po Dunajec. Cieki o nazwie *Kamianka* (7), notowane od XV w., rozmieszczone są na obszarze całego dorzecza, podobnie jak *Kamionka* (38), również udokumentowane od początku XV w. po współczesność. Potamonim *Kamieniec* pojawia się jako nazwa 10 obiektów w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San.

Hydronimy od apelatywów określających góry, wzniesienia, pochyłości, stromizny *Góra* (1507, 1844), *Górka* (1846, 1855), pluralia tantum: *Góry* (1965), *Górki* (1849–1854, 1965), *Goraj* (XX w., *goraj* ‘miejsce górzyste’), plurale tantum *Grądy* (1966, *grąd* ‘miejsce wśród bagien, wyższe i suche, porośnięte lasem’), *Grąbka/Grąpka* (1429, *grąbka* ‘wzgórze, stromy pagórek, wzniosłość ziemi’ SW), *Grąbka* (1786–1788), *Gruń* (1965, *groń* ‘szczyt, góra’), *Gronik* (1786–1788, 1977⁴⁷, 1961, dem. *gronik* : *groń*), *Groniczek* (1786–1788 2 ×, *groniczek* : *gronik*), plurale tantum *Kopliny* (1964, gw. *koplina* ‘miejsce wyniosłe, wolne od śniegu; ziemia pokazująca się spod śniegu wśród odwilży’), *Pagor* (1933, *pagór* ‘wzniesienie, góra’), *Przegibek* (1877–1905, *przegibek* ‘miejsce w górach leżące na pochyłości, przełęcz’), *Przypór* (1846, *przypór* ‘stromie miejsce’), *Przysłop* (1786–1788, 1844, gw. *przysłop* ‘miejsce na grzbiecie góry, przełęcz’), *Skala* (1848, 1965), *Skalka* (2006), *Skarpa* (1960, 1961, 1964, *skarpa* ‘pochyły nasyp’)/*Szkarpa* (1962, 1965), *Stronie* (1845, *stronie* ‘jedna strona góry’), *Tatra* (1937, *tatra* ‘wysoka skała’ SL⁴⁸), *Ubocz* (1849–1854, *ubocz* ‘pochyłość góry, dział, wierzchowina’), *Połom* (1884), *Zawale* (1786–1788 2 ×, 1845, gw. *zawale* ‘lekkie nachylenia gruntu’). Do tego zbioru zaliczyć można jeszcze nazwę *Bęben* (1963, *bęben*, tu może w przenośnym znaczeniu ‘wypukłość terenu’), która w sposób metaforyczny określa wzniesienie.

Inne nazwy związane z określeniami terenowymi

Leżaje (1888, 1962, *leżaj* ‘legowisko zwierząt’), *Międzydroże* (1961–1970, 1965, *międzydroże* ‘miejsce, przestrzeń między dwiema drogami’), *Międzygórze* (1965, *międzygórze*), *Równia* (1985, *równia* ‘równa płaszczyna, równina’).

2.1.1.9. Hydronimy od podstaw botanicznych

Wśród potamonimów florystycznych spotykamy formacje utworzone zarówno od nazw drzew (pojedynczych, pluralnych, określeń zbiorowych derywowanych sufiksalnie na gruncie apelatywnym), jak i krzewów, bylin oraz traw.

Podstawa *brzoza* w hydronimii (podobnie jak w ojkonimii) jest dość częsta na terenie całej Polski (por. SPWT 76). Apelatywy hydronimiczne z tą podstawą są zróżnicowa-

⁴⁶ Por. też nazwę wsi *Kamienica*, notowaną od 1434 r. (NMPol IV 285).

⁴⁷ **Groniki**, pot., dł. 2,20 km, d. Poniwca (→ Wisła): *Gronik* 1977 Geoportal, Mp-25(Ustroń); Potok *Groniki* 1989 Geoportal, Mp-10(Ustroń); Potok *Gronik* 1995 Geoportal, Mp-50(Skoczów); *Groniki*, -ów 2006 HPol I 82.

⁴⁸ Wyraz powstał w wyniku apelatywizacji oronimu. Nazwa *Tatry* jest przedślowińska, zapewne od ide. **ter-*, por. sanskryckie *tárman* ‘szpic słupa ofiarnego’, grec. *Tάρταρος* ‘kraj umarłych’, pierwotnie może ‘otchłań, bezden’. W odmianie zredukowanej i zreduplikowanej kontynuowane może przez psł. **tŕtra* ‘głaz, wzgórze skaliste, skała’ Słownik starożytności słowińskich VI 34–35.

ne: od formy niemotywowanej *brzoza*, przez deminutywną *brzoska/brzózka*, po postaci derywowane sufiksalnie o znaczeniu 'las lub lasek brzozowy': *brzezie*, *brzezina/brzeziny*, *brzezinka/brzezinki*, *brzeźnica*, *brzeźnik*, *brzozowiec*, *brzeźnica* (Sstp). Na badanym obszarze odnotowano następujące potamonimy motywowane tymi podstawami: *Brzoza* (1448, 1564–1565, 1989), *Brzóska* (1530, 1542), *Brzózka* (1967), *Brzezie* (1965), *Brzezina* (1786–1788 3 ×, 2006), plurale tantum *Brzeziny* (1786–1788), *Brzezinka* (1844, 1880, 1964, 1985, 2006), plurale tantum *Brzezinki* (1525), *Brzeźnica* (1317, 1322, 1328, 1470–1480, 1880), *Brzeźnik* (1849–1854, 1966), *Brzozowiec* (1519).

Od wyrazów motywowanych przez podstawę *buk-*, takich jak: *bucznik*, *buczyna*, *bukowiec*, *bukowina* o znaczeniu 'las lub lasek bukowy' (SGPREi), utworzono 4 hydronimy określające 15 obiektów: *Bucznik* (1786–1788, 1846, 1964 3 ×, 2006), *Buczyna* (1786–1788), *Bukowiec* ((1444) XVI w.⁴⁹, 1524, 1884⁵⁰, 1965, 2006), *Bukowina* (1786–1788, 1962, 2006). Wszystkie te obiekty zgrupowane są w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po dorzecze Sanu.

Na 13 potamonimów z podstawą *dąb-* (nazywających ponad 40 obiektów) tylko jeden pochodzi od wyrazu podstawowego: *Dąb* (1414–1425); od form deminutywnych utworzono dwie nazwy: *Dąbek* (1457) i *Dębczak* (1964). Pozostałe hydronimy pochodzą od rzeczowników motywowanych: *dąbie*, *dąbrowa*, *dąbrówka*, *dębica*, *dębina*, *dębinka*, *dębczyna*, *dębnica*, *dębowiec*, *poddębie*, oznaczających las, lasek, gaj dębowy, miejsce pod dębami (Sstp, SGPREi), por. *Dąbie* (1965, 2006), *Dąbrowa* (1379, 1849–1854 2 ×, 1963, 1965, 1973), *Dąbrówka* (1538, 1786–1788, 1878, 1884, 1885, 1880, 1936–1937, 1938, 1965 2 ×, 2005, 2006 5 ×), *Dębczyna* (1965 2 ×), *Dębica* (1585), *Dębina* (1845, 1961, 1965 4 ×), *Dębinka* (1964, 2006), *Dębnica* (1459, 1902), *Dębowiec* (1931), *Poddębie* (1567). Większość cieków o wymienionych nazwach znajduje się w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San (27), także środkowej aż po Narew (6); pozostałe (9) występują w części lewobrzeżnej po Pilicę.

Podstawa *grab-* tkwi w 5 hydronimach nazywających 10 obiektów. Podobnie jak w wypadku innych nazw florystycznych rzeczowniki motywujące hydronim oznaczają miejsca, gdzie rosną graby: *Grabówka* (1510, 1845, 1965, 2006), plurale tantum *Graby* (2006), *Grabina* (2006 2 ×), *Grabnik* (1849–1854 2 ×), plurale tantum *Grabniki* (1849–1854). Cieki położone są głównie w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły.

Od apelatywu *jawor* utworzono jeden potamonim *Jawor* (1849–1854, 1964, 1966) określający trzy obiekty. Rzeczownikowe derywaty oznaczające miejsca, gdzie rosną jawory, stały się podstawą nazw kolejnych 10 obiektów: *Jawornik* (1526, 1531, 1836), *Jaworzniak* (1827), plurale tantum *Jaworzniaki* (1415), *Jaworzyna* (1846, 1847, 1962, 1964, *jaworzyna* 'gaj jaworowy, miejsce zarosłe jaworami'), *Jaworzyna/Jaworzyny* (1846).

Wyraz *jodła* i pochodne uformowały 4 potamonimy (dla 6 obiektów): *Jodła* (1520), *Jelnia* (1965, *jedlnia* 'jodła'), *Jedlina* (1786–1788 2 ×, 1845, *jedlina* 'las jodłowy'), plurale tantum *Jedliczki* (1786–1788, dem. *jedliczka* 'jodła').

Rzeczowniki związane z podstawą *lipa* tworzą gniazdo 5 potamonimów: *Lipa* (1885, 1961–1970), *Lipka* (1503, 1966, 2004), plurale tantum *Lipki* (1643, 1786–1788), *Lipnik*

⁴⁹ Por. n. wsi *Bukowiec* 1580 NMPol I 451.

⁵⁰ Odnotowana także n. m. *Bukowiec* (1961) oraz n. lasu *Bukowiec* 1964 HE XIII 21, 28.

(1786–1788, 1965), plurale tantum *Lipinki* (1855, 1884). Najwcześniej, bo już w XV w., odnotowano nazwę *Lupka* (1483, z wahaniem *lu-* > *li-* w nagłosie), w dorzeczu Bugu.

Z wyrazem *olsza/olcha* i pokrewnymi, takimi jak: *olszyna* 'olcha, las olchowy', *olszynka*, *olszowiec* 'las olszowy' (SGPREi), związanych jest 6 potamonimów (dla 18 obiektów): *Olsza/Olcza* (1846), *Olszyna* (1786–1788, 1877–1905, 1886, 1961–1970 2 ×, 1965 2 ×), plurale tantum *Olszyny* (1881, 1886, 1965, 1966, 1971), *Olszynka* (1937, 1965, 2006), *Olszowiec* (1961, 1983). Obiekty o tych nazwach zgrupowane są głównie w dorzeczu górnej (zwłaszcza prawobrzeżnej) Wisły, jeden znajduje się w dorzeczu Biebrzy.

Od rzeczowników *leszcz*, *leszczyna* i pochodnych utworzono 5 nazw wodnych (dla 8 obiektów): *Liszcz* (1847, 1942)⁵¹, *Liszczyna* (1787), plurale tantum *Leszczyny* (1846, 1965), *Leszczynka* (2006), *Laskowiec* (1629, 1786–1788, 2004, *laskowiec* 'gaik leszczynowy').

Do omawianej grupy formacji należą także potamonimy z apelatywem *osika* i pokrewnymi w podstawie: plurale tantum *Osiki* (1786–1788, gw. *osika* 'topola'), *Osina* (1849–1854), plurale tantum *Osiny* (2006), *Ośnica* (1518, *ośnica* 'osa, osika').

Apelatywy określające inne drzewa lub ich skupiska stały się podstawą pojedynczych nazw wodnych, głównie singularnych: *Chojna* (1343), *Czrześnia* (1333, 1456), *Jabłoń* (1428)⁵², *Rokita* (1802–1803, 2003, *rokita*), *Sosna* (2006), *Szczyp* (1883, gw. *szczep*, *szczyp* 'jabłoń' SGPKar), *Topola* ((1440) 1511/1512), *Trześn(i)a* (1660–1664), *Wierzba* (1964); *Borcok* (1786–1788, *borczak* 'sosna', por. bułg. *бop* 'sosna', *бopче* 'sosenka'), *Cisowiec* (1786–1788), *Ispina* (1786–1788, *ispina* 'drzewo ispy, wiklina, giętkie gałązki, młode wici'), *Iwina* (1891, 1855, *iwina* 'drzewo iwy, gatunku wierzby'), *Rokitka* (1847, dem. *rokitka*), *Smerek* (1529, 1849–1854), *Smreczyna* (1964, *smreczyna* 'świerk'), *Smyrek* (1962), *Sosenka* (1919), *Soślina* (1960, *soślina* 'sosna'), *Sośnica* (1786–1788, *sośnica* 'sosna' SW), *Sośnina* (1849–1854, *sośnina* 'las sosnowy'), *Świerk* (1849–1854, *świerk*), plurale tantum *Jasiony* (1855), *Jasionowiec* (1511, *jesionowiec* 'skupisko drzew jesionowych' SGPREi), *Modrzewie* (1961, *modrzew*).

Na uwagę zasługują potamonimy, w których podstawą jest – jak się wydaje – apelatyw *wiśnia*, stp. i dial. *wisznia*, psł. **višnā* 'drzewo owocowe' (SEBor). Pochodzenie nazw dwu obiektów w dorzeczu górnej Wisły: *Wisznia* (1519), dziś *Wiśnia*, pd. Brnia (→ Wisłoka), oraz *Wiśnia* (1966), dziś *Stara Wiśnia*, ld. Wisłoki (HE XV 158), nie budziło wątpliwości. Hydronim *Wysznia* (1358), *Wiśnia* (1565), dziś *Wisznia*, pd. Sanu (dł. ponad 80 km) miał natomiast kilka objaśnień. J. Rozwadowski (1948: 269) odnajdywał tu stary rdzeń indoeuropejski, ten sam co w n. *Wisła*; za tą propozycją opowiadał się również J. Rieger (por. HE XVIII 123). Z. Babik uznał nazwę za rodzimą, podając trzy możliwe motywacje: od przym. **vyšnij* 'górny' w odmianie prostej, od ap. **višnā* lub od archaicznego przym. **višn(j)ǵ* 'wiśniowy', lub od ap. **višb* 'roślina błotna' z suf. *-bnb* (Babik 620).

Potamonimy od apelatywów typu *las*, *bór*, *gaj*, *gąszcz*, oznaczających ogólnie roślinność i miejsca związane z tymi ogólnymi określeniami, zostały włączone do grupy florystycznej⁵³:

⁵¹ Pierwotna jest raczej postać *Leszcze*, od gw. *leszcz* 'leszczyna', w l. mn., wtórnie singularyzacja nazwy. Postać *Liszcz* to wynik przejścia *e > i*; podobnie w n. *Liszczyna*.

⁵² **Jabłonka**, rz., dł. 30,92 km, pd. Gaci (→ Narew → Wisła), uchodzi koło wsi Milewo: super r. *Yablon* 1428 MkM I nr 681; flumine *Jablon* (1435)1456 SHGMz(MK 3, 173v); fluvium *Jablonya* 1472 SHGMz(MK 6, 17v); fluvii *Jablony* 1496 SHGMz(MK 9, 206v); torrentis *Jablona* 1521 SHGMz(MK 32, 102v–103); na rzece, którą zowią *Jablona* (1565) Lumaz II 85; *Jablonka*, *Jablonna* 1882 SG III 344; *Jablonka* a. *Jabłoń* a. *Jablonna* a. *Gać* a. *Jablona* < *Jablona* > 1965 HW nr 469; *Jablonka*, -i 2006 HPol I 89.

⁵³ Podobnie jak w opracowaniu R. Mrózka (1990: 53).

Bór (1885), *Borek* ((1349) 1570, 1564–1565, 2006), *Gaj* ((1765) XVIII w., 1961–1970 2 ×, 1966), *Gaik* (1961–1970), *Gąszcz* (1786–1788, 1964), *Gózd* (2006, dem. *gózd* : *gózd* ‘las’, por. psł. **gozďb* Spśl), *Gwoździec* (1786–1788, 1849–1854, *gwoździec* ‘lasek’), *Kruchynia* (1786–1788, *kruchynia* ‘gęstwina’), *Lasek* (1786–1788 2 ×), pluralia tantum: *Lasy* (1889), *Laski* (1938), *Lesiska* (1961), *Narty* (1966, stp. *nart* ‘las’⁵⁴), *Porąbka* (1983), *Porąbki* (1786–1788, 1849–1854, dem. *porąbka* : *poręba* ‘zagajnik’ SGPKar), *Podlasie* (1786–1788, *podlasie* ‘teren położony pod lasem’), *Podlesie* (1884, *podlesie*), *Przylasek* (1786–1788, 1875, 1964, *przylasek* ‘mały lasek przy wielkim’), *Sady* (1848–1854).

Od określeń krzewów i krzewinek utworzono 15 hydronimów: **Bestwina/Bezwina* (1786–1788)⁵⁵, *Borzyna* (1847, *borzyna* ‘borówka, brusznica’), *Ciernówka* (1802–1803, *ciernówka* ‘jeżyna’), *Jagódka* (2006), *Kalina* (1786–1788, 1965), *Malina* (XVI w.), *Malinka* (1724), **Ostrężyny/Ostrężny* (1786–1788, *ostrężyna* ‘jeżyna’ SW), *Malenie* ((1446) 1456, 1791, **malenie* ‘malinowe zarośla, zbiorowisko malinowych krzewów; maliniak’), *Malennik* (1965, *malennik* ‘maliniak, zarośla malinowe’), *Maliniak* (1964), pluralia tantum *Malinowiska* (1786–1788, *malinowisko* ‘miejsce, gdzie rosną maliny’).

Byliny, trawy, rośliny uprawne, zboża w podstawach potamonimów reprezentowane są w nazwach: *Bylina* (1937), *Chmielnik* (1554), *Dzierzega* (1426, *dzierzega* ‘rzęsa wodna’ SpXVI), *Kapuśnik* (1786–1788, gw. *kapuśnik* ‘pole pod kapustę albo po kapuście’), *Kicz* (1883, *kicz* ‘pałka, trzcina, pęczek rokiciny’), *Kobylak* (1964, *kobylak* ‘szczaw koński’), *Kocanek* (1704–1725, 1855), *Kocierz* (1934, bliżej nieokreślona roślina lub jej owoc), *Kosina* 1849–1854, *kosina* ‘roślina ścieląca się’), pluralia tantum: *Kotyśka* (1938, *kotyśki*, *kotyśki* ‘gałązki rokity, z młodymi, nierozwiniętymi pąkami’), *Kozielec* (1964, *kozielec* m.in. ‘koziol, samiec kozy’, ale też ‘gatunek rośliny, zawilek żółty’), *Łączeń* (1963, *łączeń* ‘gatunek rośliny’), *Łopień* (1884), pluralia tantum *Makowiska* (1895, *makowisko*), *Narwa* (1965, gw. *narwa* ‘narost, porost trawy, darń, darnina’), *Ostrózek* (2006, dem. *ostrózek* : *ostróg*), *Owies* (1786–1788), *Palczawka* (1849–1854, *palczatka* ‘roślina z rodziny traw’), *Palcznica* (1351, *palcznica* ‘roślina z rodziny traw’), *Paprotka* (2006), *Pasternak* (1846, *pasternak* ‘gatunek rośliny’), *Rogoż* (1961–1970, *rogoż*, *rogoża* ‘sitowie’), pluralia tantum: *Runki* (1964, *runek* ‘rumianek’), *Ruty* (1849–1854, *ruta*), *Rzepka* (2006, dem. *rzepka* : *rzepa*), *Rzepnik* (1576, 1963, *rzepnik* ‘gatunek rośliny’), *Rzeżucha* (1961–1970), *Rzoska* (1961, *rząska* ‘rzęsa, rodzaj rośliny wodnej’ z zanikiem nosowości), *Tatarka* (1409, 1980, *tatarka* ‘gryka’), pluralia tantum: *Trzciny* (1971), *Trzcionki* (1786–1788), *Sita* (1965, gw. *sit* ‘trzcina’), *Włosienica* ((1285) 1643, 1936–1939, *włosienica* ‘gatunek trawy’ SW), *Włosień* (1786–1788, gw. *włosień*, *włosiń* ‘trawa twarda rosnąca na brzegach bagien’ SW).

Szerszego omówienia wymaga mazowiecka n. *Gielnica*, później *Gielczanka*⁵⁶. W „Słowniku staropolskim” odnotowany został ap. *gielnica* ‘tasznik pospolity’ (też w tym

⁵⁴ Apelatyw *nart* jest derywatem od wyrażenia przyimkowego **na rьtѣ* ‘na szpicu, na końcu’: *rьtѣ* ‘coś wysuniętego ku przodowi, ostry szpic, czubek czegoś’, por. kasz. *nórt* m.in. ‘kraniec, przyładek’ SE-Kasz III 325–327. *Nart*, *Narty* to częsta nazwa lasów oraz wsi w Wielkopolsce, w tym na Kujawach, oraz na Mazowszu; por. NMPol VII 351.

⁵⁵ Toponimy typu *Bestwin*, *Bestwina*, *Bestwiny*, występujące w Polsce, a także w Czechach i Rosji, świadczą o istnieniu ap. **bestwina*, związanego z psł. **bьzьbь*, **bьzďbь* ‘bez – *Sambucus*’; por. NMPol I 125.

⁵⁶ **Gielczanka**, str., pd. Łomżycki (→ Narew → Wisła), uchodzi koło Konarzyc: na rzece *Galnizi*, rzece *Gielniczi*, rzece *Gielnizi* (1565) Lumaz II 74; *Gielczanka* 1839 MpKwat V 2; *Gielczanka* 1965 HW nr 470. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 67.

samym znaczeniu *igielnik*⁵⁷) i właśnie ten wyraz może być podstawą motywacyjną hydronimu utworzonego w procesie czystej onimizacji, choć niewykluczona jest również geneza bałtycka, por. lit. *geĩtas* ‘żółty, żółtawy’ SESmocz 167.

E. Rzetelska-Feleszko (1978b: 67) wiąże n. *Gielnica* z podstawą **gĭltnь*/**gĭltnь*, por. stp. i dial. *gielń* ‘kawał chleba’, dial. *gielnik* ‘kawałek chleba, sera’, *gielka* ‘gałka np. chleba; niedojrzały owoc na drzewie’, o niejasnej etymologii, też psł. **glĕnъ* ‘śluz, lepka, ciągnąca się substancja’ i **glъjъ* ‘ziemia gliniasta, lepka’ (Spsł). Późniejsza postać hydronimu pozostaje w związku z nazwą leżącej u źródeł strumienia wsi *Gielczyno*, poświadczonej od 1414 r. (NMPol III 124–125).

Kilkanaście potamonimów trudno jest zakwalifikować do określonego zbioru semantycznego, pochodzą one od apelatywów, które można łączyć ogólnie z roślinnością: *Chmyz* (1961–1970, *chmyz* ‘drobny chrust, badyle, chwasty; krzew liściasty, krzaczasty; niedorodne zboże’), *Kierzek* ((1442) 1456, 1839), *Korzeń* (1894, 1938), *Korzeczek* (1855, gw. *korzy-czek* ‘korzeń’), *Słomka* (1889, 1966), pluralia tantum: *Chrusty* (1963), *Krzaki* (1786–1788), *Strącze* (1786–1788, *strącze* ‘strąki’), *Wikle* (1847, *wikle* ‘chaszczce’), pluralia tantum *Wiszy* (1966, *wis* ‘zarośle, zielsko czepne, zachwaszczone’), *Wyszulec* (1845, *wyszulec* ‘wisz, wieszak, którym pokrywają strzechy’).

2.1.1.10. Hydronimy od podstaw zoologicznych

Potamonimy od nazw zwierząt stanowią mniej liczną grupę niż nazwy pochodzące od określeń botanicznych. Podstawami nazw wodnych stały się określenia zarówno zwierząt żyjących w wodzie, jak i na lądzie, nazwy ryb, owadów, ptaków i ssaków. Niewiele jest hydronimów pochodzących od nazw gatunków ryb, są one notowane głównie wśród cieków górnej Wisły: pluralia tantum *Jaźwice* (1962, *jaźwica* ‘gatunek ryby’), *Karasie* (1966, *karaś*), *Leszcz* (1786–1788, *leszcz*⁵⁸), pluralia tantum *Leszcze* (1786–1788, 1964), *Lipień* (1846, *lipień* ‘ryba łososiowata’), *Miętus* (2006, *miętus* ‘ryba’).

Od określeń płazów i gadów pochodzą potamonimy: *Żaba* (1964) i *Jaszczurka* (2006).

Liczną grupę stanowią nazwy wodne utworzone w wyniku onimizacji mian ptaków: *Ceranka* (1787), *Cieciorka* (1534 2 ×)⁵⁹, *Cietrzew* (1786–1788), *Dropa* (2006, *dropa* ‘ptak, grzyb’), *Dzięciołek* (1979)⁶⁰, *Gawron* (1786–1788), *Jaskółka* (1970), **Jastrząb/Yostre* (1402), *Kania* (1664, 1883, 1966, 2006 3 ×, *kania* ‘ptak drapieżny z rodziny sokołów’, też ‘nazwa grzyba’), *Kruczek* (1784, *kruczek* ‘czarny gołąb; owad, turkuć podjadek’), *Kukawka* (1882, *kukawka* ‘kukułka’), *Łastawka* (1893, gw. *łastawka*, *lastawka* ‘jaskółka’), *Nurka* (1929, *nurka* ‘nazwa dzikiej kaczki’), *Sikorka* (1889), *Słaka* (1962, *słonka*, *słęka* ‘ptak

⁵⁷ Nazwa związana z charakterystyczną wysoką łądą, z osadzonymi owocami przypominającymi szpilki. Według informacji mieszkańca tego terenu tasznik pospolity rośnie nad brzegami bezimiennego dziś strumienia.

⁵⁸ Oprócz gatunku ryby ap. *leszcz*, *leszcza* oznacza w gwarach też leszczynę, gałąź leszczynową bądź kij leszczynowy, a więc nie można wykluczyć motywacji florystycznej.

⁵⁹ Obie nazwy notowane są w jednym dokumencie, a między obiektami, które określają, istnieje relacja dopływ → recipient. Trudno więc orzec, czy powstały równocześnie od apelatywu, czy jedna z nich jest ponowieniem.

⁶⁰ Notowana jest również n. ter. *Dzięciołek*, a rzeka przepływa przez rezerwat ptaków w okolicy os. Brzózka (gm. Łochów, pow. węgrowski).

z rodziny bekasów⁶¹), *Wilga* (1964). Do tej grupy można zaliczyć również dwa potamonimy w formie plurale tantum: *Jastrząbki* (1965) i *Kawki* (1966)⁶¹.

Wśród hydronimów od apelatywów entomologicznych wyróżnia się wczesną dokumentacją nazwa *Muszka* (1326, dem. *muszka* : *mucha*), średniowieczny wariant n. *Siemichowianka*⁶². Pozostałe notowane są w XIX i XX w.: *Komar* (1965), *Mrówka* (1893), *Mucha* (1961–1970, 1970, 1980), *Pszczółka* (1859), *Żuk* (2006).

W podstawach 25 hydronimów utworzonych od nazw ssaków spotykamy zarówno rzeczowniki w formach podstawowych, jak i deminutywnych (w równych proporcjach). Najstarsze poświadczenie ma n. rz. *Wieprz* (1236), określająca najdłuższy (348,67 km) obiekt w tej grupie. W starszej literaturze nazwę tę łączono z apelatywem *wieprz* (por. Rozwadowski 1948: 293), J. Udolph (1990: 296–300) wywodzi hydronim, podobnie jak i inne z tą podstawą, od ide. **vipro-* 'kręty'. Z. Babik (609) powraca do tradycyjnego łączenia nazwy z bałto-słowiańskim apelatywem oznaczającym samca świni. Potamonim *Wieprz* (1786–1788) identyfikuje również mniejszy obiekt w dorzeczu Skawy. Kolejnym hydronimem zoologicznym, który był przedmiotem wielu analiz etymologicznych, jest mazowiecki *Horz* (1406, *orz*, *horz* 'koń, rumak, wałach' Sstp), dziś *Orz*, ld. Narwi. J. Udolph (1990: 224) odrzucił sugerowany przez M. Vasmera związek ze słowiańskim ap. *orb* 'koń, ogier' i zaproponował etymologię staroeuropejską, od **er-/*or-* 'poruszać się szybko'. Z. Babik (490–491) podważa tę hipotezę i opowiada się za rodzimą motywacją.

Pozostałe hydronimy pochodzące od nazw zwierząt to: *Jeleń* (1934–1937), *Koza* (1880), *Maciora* (2006), *Niedźwiedź* (1564–1965, 1564), *Pelch* (1418, *pilch* 'gryzoń, szczur'⁶³), *Suka* (1892), *Tur* (1963), *Wydra* (1849–1854), plurale tantum (?) *Zebrze* (1786–1788, *zqbr/zqbrze* 'żubr' SEBor); od apelatywów deminutywnych: *Byczek* (1963), *Konik* (1839, 1880), *Niedźwiadek* (1964), *Świnka* (1531, 1890, 1960, 1961, 1965, 1972, 1983, 2006), *Wieprzyk* (1961). W grupie tej zwraca uwagę częste występowanie apelatywów: *wieprz*, *wieprzyk*, *świnka* w funkcji nazw rzecznych, co jest uwarunkowane bytowaniem dzikich świń nad brzegami rzek.

Podstawami kolejnych potamonimów są nomina loci określające miejsca bytowania zwierząt: *Gawroniec* (1937, 1965, 1972⁶⁴, gw. *gawroniec* 'miejsce, gdzie zbierają się gawrony' SGPREi), *Wilczyniec* (1846 2 ×, *wilczyniec* 'miejsce wśród lasu, gdzie gromadzą się wilki'), *Zwierzyniec* (1963), *Żabieniec* (1786–1788, *żabieniec* 'miejsce, gdzie lęgną się żaby', 2006), *Żabiniec* (1789, 1965, 1966), *Żabnik* (1848, 1965 2 ×, gw. *żabnik* 'miejsce, gdzie jest dużo żab' SGPKar). Niewykluczone, iż pierwotnie były to nazwy terenowe ponowione na obiekty wodne.

2.1.2. Hydronimy od podstaw kulturowych, związanych z działalnością człowieka

2.1.2.1. Hydronimy od terminów hydrograficznych oznaczających obiekty sztuczne

Wśród potamonimów związanych z tzw. krajobrazem kulturowym dominują formacje utworzone od leksemów oznaczających różne typy sztucznych obiektów wodnych.

⁶¹ Notowana jest też w tym samym czasie równobrzmiąca nazwa terenowa.

⁶² K. Rymut dopuszcza też motywację przez n. os. *Muszka* (HE XIII 224).

⁶³ J. Udolph zalicza n. do staroeuropejskich od ide. **pel-/*pol-* (HE X 121), natomiast E. Bilut (tamże) i Z. Babik (500) wiążą n. z ap. *pilch* (z realizacją sonatu / najpierw jako *ol*, później *el*).

⁶⁴ Tu też jest notowana n. ter. *Gawroniec* 1972 (HE X 45).

Młynówka. Najczęściej reprezentowanym apelatywem w tej grupie terminów jest *młynówka* 'sztuczna odnoga rzeki albo strumienia, prowadząca wodę na koło młyńskie'. Hydronim *Młynówka* określa ponad 100 obiektów, notowanych w w. XVIII (5) i XIX (14), większość jednak ma dokumentację współczesną. *Młynówki* spotykamy głównie w dorzeczu górnej Wisły przez dorzecze Raby, Dunajca, Sanu, częściej w prawobrzeżnej części niż lewobrzeżnej, także w dorzeczu środkowej Wisły, wśród dopływów Bugu i Biebrzy oraz Bzury i Brdy. Są to zazwyczaj niewielkie ciekі, choć w kilku wypadkach *Młynówka* jest nazwą oboczną (zapewne odcinkową) większych rzek, np.: *Młynówka* (1854), dziś *Sołokija*, rz. o dł. 89,45 km; *Młynówka* (1965), dziś *Gielczewka*, rz. o dł. 50,27 km, czy *Młynówka* (1938), dziś *Gróbka*, rz. o dł. 40,57 km. Podobne znaczenie co *młynówka* ma apelatyw *młynka*, który stał się podstawą hydronimu *Młynka* (1789, 1848⁶⁵, 1880, 1962, 1993, 2006) i plurale tantum *Młynki* (1849, 1962).

Kanał. Apelatyw *kanał* (z łac. *canalis* 'rura, rów' m.in. 'rów napełniony wodą ściekową; rów do odpływu lub dopływu wody' (SW) występuje dość licznie w hydronimii. Odnotowano 28 obiektów o nazwie *Kanał*, z których dwa mają dokumentację dziewiętnastowieczną, pozostałe współczesną. Pojawiają się również nazwy od postaci deminutywnych: *Kanałik* (1961 2 ×) i *Kanałek* (1965, 1976). Większość dotyczy obiektów położonych w górnym dorzeczu prawobrzeżnej Wisły. W zestawieniu zwraca uwagę nazwa *Kanar* (1975), pd. Pszczynki, która wywodzi się od gw. śląskiego ap. *kanar* 'kanał'.

Przykopa. Apelatyw *przykopa* oznacza 'rów krótki; sztuczne koryto, którym wodę z potoku skierowują do młyna lub tartaku' (SGPKar). Utworzono od niego nazwy (singulare i plurale tantum) 24 cieków, notowanych od XVIII w., por. *Przykopa* (1786–88), obiekt w dorzeczu górnej Wisły, pozostałe w XIX i XX w. Wcześniej notowane są potamonimy od wariantu *przekopa*: *Przekopa* (1470–1480; XVI w.⁶⁶), plurale tantum *Przekopy* (1423). Nazwy te mają starszą dokumentację niż *Młynówka* (zob. wyżej). Występują też hydronimy, pochodzące od apelatywów wariantywnych, takie jak: *Przypopa* (1965), *Krzykopa* (1964, 1965, 1966), *Krzy-popa* (1964 2 ×), *Krzepopa* (1965), zapisane w XIX i XX w., oraz od formy deminutywnej, por. plurale tantum *Krzypopki* (1965). Ciekі o tych nazwach spotykamy głównie w dorzeczu górnej Wisły, z zagęszczeniem w części prawobrzeżnej (ponad 20 obiektów).

Rów. Apelatyw *rów* 'przekop, podłużny dół wykopany w ziemi' (SEBor), notowany od XV w., wraz z formą deminutywną *rowek*, stał się także podstawą potamonimów. Rozmieszczenie geograficzne cieków tak nazwanych (ogółem 28) nie wykazuje cech charakterystycznych. Hydronim *Rów* został odnotowany już w 1466 r. i dotyczył lewego dopływu Wisły koło Ciechocinka, natomiast w XVIII w. zapisano dwie takie nazwy, w XIX – 4, a pozostałe współcześnie.

Rybnik. Ogólnosłowiańskim terminem oznaczającym staw, staw z rybami jest apelatyw *rybnik* (por. Jurkowski 171: 65). W dorzeczu Wisły motywuje on nazwy wód stojących, a od XIX w. także nazwy wód płynących. Odnotowano 4 ciekі o n. *Rybnik* i 1 o n. *Rybniczek* (: dem. *rybniczek*), występują one w dorzeczu Sanu i jeden w dorzeczu Narwi.

Wątok. Staropolski apelatyw *wątok* 'rów naturalny lub przekop, kanał prowadzący wodę, (Sstp), 'kanał murowany, kanał wodny sztuczny' (SW) jest ostatnim w tej grupie terminem

⁶⁵ Choć hydronim jest notowany dopiero w XIX w., to ze względu na znaczenie podstawy jest on raczej pierwotny w stosunku do n. m. *Młynka*, zapisanej w XV w. (NMPol VII 180).

⁶⁶ Obiekt ten został omówiony w dwu monografiach, por.: HE IX 51 i HE XVI 115.

będącym podstawą większej liczby hydronimów. W dorzeczu Wisły spotykamy 6 obiektów o n. *Wątok* i 2 w plurale tantum *Wątoki*. Nazwę *Wątok* (określającą obiekt o dł. 23 km) odnotowano po raz pierwszy w 1890 r. w dorzeczu Dunajca; pozostałe zapisy, pochodzące z w. XX, dotyczą obiektów położonych w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po Wisłok. Rozmieszczenie hydronimów w południowo-wschodniej Małopolsce zbieżne jest z zasięgiem gwarowym apelatywu, który jest zapewne archaicznym derywatem odczasownikowym, por. pol. *wciec* < psł. **vьtekti* 'wplynąć do wewnątrz, w głąb czegoś' (Boryś 1975: 154–155).

Inne hydronimy mające po kilka referentów, notowane współcześnie to: *Fosa* (7), *Śluzza* (5), *Burzowiec* (3, od ap. *burzowiec* 'kanał burzowy'), plurale tantum *Sadzawki* (3).

Na specjalną wzmiankę zasługuje hydronim *Kineta* (1964), dziś *Kanał Jadownicki*, oraz *Kineta* (2006), ld. Wisły. Jak ustalił Z. Babik (2005: 184), ap. *kineta* (z niem. *Künette*) jest terminem oznaczającym rodzaj wykopanego rowu, też dren, studzienkę kanalizacyjną, rowek w studzienice kanalizacyjnej, sztucznie pogłębione dno morza. K. Rymut łączył n. *Kineta* z antroponimem *Kinet* (por. HE XII 81).

Pozostałe nazwy kulturowe od leksemów hydrograficznych: *Akwadukt* (1966, *akwedukt* 'wodociąg nadziemny doprowadzający wodę ze źródeł górskich, którymi woda płynęła na zasadzie naturalnego spadku, stosowany obecnie głównie w melioracjach', por. łac. *aquaeductus*), *Doprowadzalnik* (2006, gw. *doprowadzalnik* 'rów doprowadzający wodę' SGPREi), *Jaz* (1965, 1966, *jaz* m.in. 'sztuczna tama, grobla zwracająca wodę na koło młyńskie; płot przez rzekę do wstrzymywania i łowienia ryb', też gw. 'miejsce płytkie, łączące głębsze wody'), *Riwa* (1855, gw. *rywa* 'rów'), *Stola* (XVI w., dwa obiekty w dorzeczu Przemszy, ap. *stola*, *sztola*, *sztolnia* 'rów, przykop, kanał', też 'szyb górniczy'), plurale tantum *Stoły* (1528), *Tamy* (1965), *Ulga* (1962, *ulga* 'kanał przeciwpowodziowy'), *Zastawa* (1796–1802, *zastawa* 'rodzaj zbiornika na ryby'), *Wągroda* (1971, 1983, gw. *wągroda* 'ogród', też 'płot, miedza', tu może 'tama, jaz').

2.1.2.2. Hydronimy od apelatywów związanych z gospodarką leśną, rolną, hodowlaną

Nazwy wodne tej grupy utworzone zostały od rzeczowników, których znaczenie odnosi się do pozyskiwania nowych terenów przez karczowanie i wypalanie lasów, do uprawy roli, hodowli, ogrodnictwa, pszczelarstwa. Są to: *Barć* (1561), *Binduga* (1966, *binduga* 'miejsce przy rzece, gdzie drewno splawiają', por. średniem. *bindinge* 'połączenie'), *Brodło* (1848, *brodło*), *Cerchła* (1895), *Cerhel* (1786–1788), *Cyrhla* (1846), *Czerszla* (1962, 2006, gw. *cerhla* 'polana na miejscu wytrzebionego lasu', też 'nazwa osiedla powstałego na miejscu wytrzebionego lasu'⁶⁷, stp. *czersł* 'część lasu, w której drzewa uschły po wycięciu na pniach obrączkowatych pasów kory'), *Dyl* (1961–1970, *dyl* 'tarcica, gruba deska, bal'), *Gnojnik* (1849–1854), *Gródź* (1961–1970 2 ×, 1960, *gródź* 'ogrodzona łąka; miejsce ogrodzone'), *Gródza* (1965, *gródza* 'ogrodzenie, miejsce ogrodzone'), *Kadlub* (1786–1788, *kadlub* pierwotnie 'pień wydrążony wstawiony w ziemię do ujęcia wody źródlanej'), pluralia tantum: *Kadlubki* (1964), *Limirzyska* (1845, 1855, *lemierzysko* 'miejsce po wypaleniu węgla'), *Karczunek* (1959), *Karpa* (1965, *karpa* 'pniak, karcz, kłoda w rzece czy w stawie, o które może zaczepić łódź czy sieć rybacka'), plurale tantum *Kopaliny* (1847, 2006), *Kopanina* (2006, *kopanina* 'dół, zagłębienie w ziemi; karczowisko'), *Kopań* (1786–1788, *kopań* 'naczynie wydrążone w drzewie, niecka'), *Kozieniec* (1786–1788,

⁶⁷ Por. W. Herniczek-Morozowa, Terminologia polskiego pasterstwa górskiego, Wrocław 1975, 47–48.

1938, 1961, *kozieniec* 'pomieszczenie dla kóz; roślina z rodzaju wiciokrzewów'), *Lan* (1849, 1965), *Łaz* (1849–1854, 1965, *laz* 'grunt uprawny na miejscu wyrobionym w lesie, czyli wyciętym i wypalonym'), plurale tantum *Łazy* (1884), *Łazek* (1965 2 ×, dem. *łazek* : *laz*), pluralia tantum: *Łazki* (1849, 1964), *Łaziska* (1786–1788, 1964, *łazisko*), *Łowisko* (1884, *łowisko*), *Matnia* (1965 3 ×, *matnia* 'część sieci rybackiej, pułapka'), *Milerz* (1477, 1965, *milerz/mielierz* 'stos drzewa, z którego wypala się węgle, ułożony na kształt stoгу'), plurale tantum *Milerzyska* (1433, *mielierzysko* 'kotlina okryta prochem węglowym, po skończeniu węglenia'), *Moczydło* (1391, 1786 2 ×, 2003, *moczydło* 'stawek, kałuża a. dół z wodą do moczenia lnu i konopi, zbiornik wody'), *Mocznik* (1960, gw. *mocznik* 'miejsce gdzie się moczy len' SGPKar)⁶⁸, *Mrażnica* (1895, 1964, 2006, *mrażnica* 'rodzaj zagrody dla bydła; miejsce w górach, gdzie zimowały i kociły się owce'), *Nawrocie* (1786–1788, *nawrocie* 'partia gruntu opuszczona podczas orania' SGPRei)⁶⁹, *Otoka* (1931, *otoka* 'obszar leśny z ulami, pasieka'), *Paciorka* (1496, gw. *paciorka* 'część międlicy do otłukiwania konopi', por. też *paciórka* 'pacierz'), plurale tantum *Paleniska* (1597), *Pasieka* (1883, 1846, 1886, 1961, 2006 2 ×), plurale tantum *Pasieki* (1964), *Pasionek* (1786–1788 3 ×, gw. *pasionek* 'pastwisko, łąka przeznaczona do wypasu bydła'), *Pasternik* (1849–1854, gw. *pasternik* 'pastwisko'), *Pastewnik* (1846, 1966, *pastewnik* 'pastwisko, szczególnie ogrodzone'), *Pastornik* (1846), *Pastwisko* (1973, *pastwisko*), plurale tantum *Pastwiska* (1786–1788, 1971, 1973), *Plachta* (1513) 1518, *plachta* 'jama po wydobytym kruszcu'), *Płosa* (1712, *płosa* 'kawały ziemi ornej pośród wykarczowanych lasów'), *Pluczka* (1788–1792, *pluczka* 'miejsce, urządzenie służące do płukania'), *Poręba* (1847, *poręba* 'miejsce po wyrąbanym lesie' Sstp), *Potasz* (1846, *potasz*, *potaż* 'węglan potasu, popiół z drzew palony i stopiony'), *Požoga* (1786–1788, *pożoga* 'pożar'), *Przegon* (1511–1523, *przegon* 'miejsce przeprawy bydła przez rzekę'), *Przeseika* (1839, 1909, *przeseika* 'wycięty las'), plurale tantum *Przygony* (1963), *Rubomiska* (!) (1846, *rąbanisko* 'wyrąbany las'), *Rudnik* (1565 2 ×, 1839, 1931, 1964, 1972, *rudnik* 'kopalnia rudy'), plurale tantum *Rżyska* (1880, *rżysko* 'pole po pszenicy, jęczmieniu'), *Sadziska* (1965, **sadzisko* 'sad owocowy'), *Skotnia* (1965, *skotnia* 'wygon, droga koło lasu do pędzenia bydła'), *Szkotnia* (1963), *Skotnica* (1486, 1855, 2006, *skotnica* 'droga dla bydła na pastwisko'), pluralia tantum: *Smolarki* (1786–1788), *Soliska* (1786–1788, 1846, *solisko* 'miejsce, gdzie sypano sól dla owiec'), *Spaleniska* (1786–1788), *Splawie* (1964, *splawie* 'duża skrzynia zbita z desek, używana do transportu ryb na rzekach' SGPKar), *Stog* (1966, *stog*, *stóg* 'bróg'), *Stos* (1962, *stos*), plurale tantum *Strągi* (1786–1788, gw. *strąga* 'miejsce zagrodzone do dojenia owiec'), *Szychta* (1867, *szychta* 'wielki skład drewna pod gołym niebem'), *Sztolnia* (1964, *sztolnia* 'poziome lub lekko nachylone wyrobisko korytarzowe prowadzące ze stoku w głąb góry'), *Ścierniówka* (1885, gw. *ścierniówka* 'pole po skoszonym zbożu'), *Trzebierz/Trębierz* (1979, *trzebierz* 'karczunek'), *Wygon* (1962, 1965 2 ×, *wygon* 'pastwisko'), plurale tantum *Wygoniska* (1884) 1934, *wygonisko* 'pastwisko' Sstp), *Wyrąbaniec* (1789, *wyrąbaniec* 'miejsce po wyrąbanym lesie' SGPRei), *Zagacie* (1961, *zagacie* 'zagony daleko w polu położone'), *Zapłocie* (1965, *zapłocie* 'miejsce za płotem, pastwisko za płotem'), *Żarnowiec* (1787, *żarnowiec* 'kamień młyński żarnowy', też 'roślina'). Najstarsze z tej grupy hydronimów wiążą się z gospodarką wypaleniskową i pszczelarstwem, por.: *Milerz*, *Milerzyska*, *Paleniska*, *Barć*, oraz z przetwarzaniem lnu, por. *Moczydło*.

⁶⁸ K. Rymut jako podstawę hydronimu gwarowego podaje czasownik *moczyć* 'czynić mokrym, zwilżać' (HE XV 140).

⁶⁹ J. Rieger jako podstawę motywacyjną podaje ap. *nawróć* (HE XVII 172).

Podstawy poniższych nazw nie łączą się bezpośrednio z gospodarką, lecz z czynnościami życia codziennego związanymi z wodą, jak kąpanie i pranie bielizny: *Kapalnia* (1970, *kapalnia* 'miejsce kąpieli'), *Pracz* (2006), *Praczka* (1965, 1970, 1979, *praczka* 'miejsce, gdzie pierze się bieliznę', też *praczka* 'kijanka do prania, deska do prania położona w rzece'), *Pradło* (1966, gw. *pradło* 'stołek, na którym kobiety przy rzece piorą' SGPKar), plurale tantum *Pradła* (1961).

2.1.2.3. Hydronimy od apelatywów oznaczających dzieła rąk ludzkich

Wśród hydronimów utworzonych od apelatywów oznaczających budowle i obiekty o charakterze gospodarczym, przemysłowym, mieszkalnym wyróżniają się pod względem liczebnym formacje związane z młynarstwem: *Młynek* (1961–1970, 1962, 1964, 1966, 1981–1982), *Młynica* (1961–1970, ap. *młynica* 'miejsce, gdzie się miele, gdzie stoi młyn'), *Młynisko* (1964, 1965, *młynisko* 'miejsce przy młynie'), plurale tantum *Młyniska* (1885, 1965), *Młynnica* (1788, *młynica* 'miejsce, gdzie się miele, gdzie stoi młyn'), *Jagielnik* (1787, *jagielnik* 'młyn, w którym się przerabia proso na krupy jaglane'). Pozostałe to: *Brama* (1884), *Broźnia* (2006, *broźnia* 'szopa na zboże'), *Ceramika* (1973), *Dworzyska* (1965), *Huty* (1786–1788), *Chutka* (1886, dem. *hutka* : *huta*), *Gajówka* (1786–1788, 1915), *Gbot* (1855)/*Chobot* (1893, gw. *chobot* 'sieć na ryby, zastawiana tylko przy upustach'), *Kamera* (1961, 1965, *kamera* 'komnata, izba, pokój'), pluralia tantum: *Karczmyska* (1849–1754), *Kazanice* (1849–1854, *kazanica* 'ambona'), *Korab* (1791, *korab* 'łódź, okręt, statek wodny'), pluralia tantum: *Korhany* (1965, por. *kurhan* 'mogiła, pagórek'), *Kosarki* (1855), *Koszarki* (1846, por. *koszary* 'czworoboczne ogrodzenie pod otwartym niebem dla owiec', *koszara* 'owczarnia'), *Laktoza* (1973, *laktoza*)⁷⁰, *Murowaniec* (1962, *murowaniec* 'budynek murowany', dawniej też 'karczma'), *Papiernia* (1877, 1965), *Parcianka* (1847, *parcianka* 'płótno, kaftan'), *Przystań* (1961–1970), plurale tantum *Szalasyska* (1965, *szalasisko* 'miejsce, między szalasami'), *Spust* (1849–1854, *spust* 'stawidła – zasuwa do puszczenia wody na koło młyńskie', także 'ujście, odpływ; spuszczenie wody ze stawu').

2.1.2.4. Nazwy od apelatywów związanych z osadnictwem i organizacją społeczno-gospodarczą

Najwcześniej notowanym w tej grupie nazw jest dziś nieistniejący śląski hydronim *Osiek* (1360), określający obiekt w dorzeczu Przemszy. Nazwa wywodzi się od apelatywu *osiek* 'miejsce, gdzie wznosiła się warownia leśna utworzona z nagromadzonych i pospajanych pni drzewnych', później też w znaczeniu topograficznym 'miejsce niskie, urodzajne, które dawniej było łąką' (SW).

Frekwencją wyróżniają się potamonimy od ap. *granica* (znanego od XIII w.) w znaczeniu 'linia zamykająca lub oddzielająca określony obszar' (SEBOR), gdyż rzeki od zawsze stanowiły element podziału terytorialnego. Ogółem w badanym dorzeczu odnotowano 12 obiektów o nazwie w formie singularnej *Granica* i 2 w formie plurale tantum *Granice* (1849–1854, 1965). Większość jest odnotowana współcześnie, 2 w XIX w.; najstarsze poświadczenie ma *Granica* (1532), nazwa nieistniejącego dziś obiektu koło Kołaczyc

⁷⁰ W Łyszkowicach, przez które płynie struga, znajdowały się fabryki, m.in. cukrownia i zakłady farmaceutyczne, a nazwa zapewne nawiązuje do produktów tam wytwarzanych.

we współczesnym powiecie jasielskim (HE XV 48). Wszystkie jednak cieki tak nazywane są niezbyt dużymi obiektami, położonymi głównie w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San. Jedna nazwa odnotowana jest w dorzeczu Wieprza i określa obiekt o największych rozmiarach w tym zbiorze, jest to *Granica* (1960), str. o dł. 16,64 km (HE VI 16).

Hydronimy od innych podstaw leksykalnych, ale o podobnym znaczeniu, to: *Chotar* (1512, gw. *chotar*, *chotarz* 'granica wsi; obszar terytorium gminy, wsi; duży kawał ziemi, pola, łąki, pastwiska', z węgierskiego *határ*) i *Dział* (1786–1788 2 ×, 1849–1854).

Podstawy motywacyjne poniższych potamonimów łączą się z działaniami człowieka mającymi na celu ułatwienie komunikacji lądowej, która usprawniana była przez przeprawy wodne. Apelatywem często wykorzystywanym w toponimii jest *gać* 'grobla umocniona faszyną, droga moszczona faszyną' (Sstp), por. też psł. **gaty* 'droga (przez bagna, błota), wyłożona kłodami, pniami, gałęziami, chrustem, słomą itp.' (Spsł). Nazwy wodne o tej podstawie zapisane zostały już w XV w. na Mazowszu, por. *Gać* (1414–1425⁷¹, 1483) w dorzeczu Narwi i Bugu. Pozostałe pojawiają się później i dotyczą obiektów położonych w części środkowej i dolnej dorzecza Wisły, por. *Gać* (XVI w., 1880, 1888, 1965 2 ×, 1969, 1970). Plurale tantum *Gatki* (1788, *gatka* : *gać*) odnosi się do nieistniejącego dziś obiektu w dorzeczu górnej (śląskiej) Wisły.

Podobną semantykę ma leksem *grobla*, *grobia* 'wał ziemny', notowany od XV w. (SEBor). Hydronimy utworzone od niego (oraz od form deminutywnych) udokumentowane od XIV wieku to: *Grob(i)a* (1394), *Grobla* (1881, 1891, 1965, 1983), plurale tantum *Groble* (1847) oraz *Grobelka* (1770, 1960, 1974, dem. *grobelka*).

Wysoką frekwencję w tym mikropolu semantycznym mają apelatywy *mostek*, *mościsko*, też *most*. Hydronimy o tych podstawach posiadają dokumentację od XVIII w.: *Mostek* (1786–1788, 1961–1970, 1964), pluralia tantum: *Mostki* (1786–1788 2 ×, 1839, 1855 3 ×, 1964), *Mosty* (1788), *Mościsko* (1784, 1786–1788), plurale tantum *Mościska* (1962, 1965). Zbliżone znaczenie mają podstawy poniższych hydronimów: plurale tantum *Kładki* (1961–1970 2 ×, *kładka*), *Ława* (1414–1425, 2006, *ława* 'kładka przez wodę' Sstp), *Ławka* (1786–1788, dem. *ławka*), plurale tantum *Ławki* (1584) oraz *Przejazdek* (1469, dem. *przejazdek* : *przejazd*).

Semantyka podstaw niżej przedstawionych nazw rzecznych jest związana z osadnictwem: *Budzisko* (1961–1970), *Gródek* (XVI w., 2006), *Grodzisko* (1543, 1846, 1881, 1965), *Nawsie* 1786–1988 2 ×, 1845, 1847, 1855 2 ×, 1966, *nawsie* 'część wsi środkowa lub ciągnąca się wzdłuż drogi, równina będąca z zasady wspólną własnością, plac wiejski, błonie' Sstp), *Osada* (1849–1854), *Przedmieście* (1849–1854), *Siedlisko* (1564), plurale tantum *Siedliska* (1849–1854 2 ×), *Wieś* (1973).

Pozostałymi hydronimami włączonymi do grupy nazw kulturowych są: *Kawalek* (1964), plurale tantum *Deszczki* (1849–1854), *Klince* (1847, *kliniec* 'jedna z desek o tej samej grubości, bez fug na boku, służących do pokrycia dachu'), *Morgi* (1961–1970), *Ło-*

⁷¹ *Gać*, rz., dł. 22,78 km, ld. Narwi (→ Wisła), wypływa koło Starego Zakrzewa, płynie przez Milewo, *Gać*: *Gacz* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 123); *Gacz* 1425 Mkm nr 42; *Sokolatka* 1457 Hmil 467; *Sokolatanka* (1470)1471 SHGMz(MK 6, 2v); fluvii *Sokolanka* alias *Gacz* 1473 SHGMz(MK 6, 33–33v); *Gacz antiqua* 1524 SHGMz(MK 41, 1) (stare koryto w pobliżu ujścia do Narwi); *Staragacz* 1545 Matr IV/1, nr 7415; *Str. Puiewska* (!), *Gacka* 1839 MpKwat V 2; *Gać* lub *Jabłoń* 1881 SG II 433; *Gać* a. *Jabłoń* a. *Jablonka* a. *Puiewska Struga* a. *Pujowska Struga* a. *Pujowska Struga*; db. *Sokolatka* 1965 HW nr 468; *Gać*, -ci 2006 HPol I 66.

kietnica (1296, 1454, por. *lokietnica* ‘ryba na łokieć długa’ lub może ‘rzeka na łokieć szeroka’), *Okrąg* (1788, *okrąg* ‘teren otaczający coś, sąsiedztwo’), plurale tantum *Okrawki* (1849–1854, *okrawek*), *Rożniki* (1848, *rożnik*, por. gw. *rożnica* ‘kawałki własnego pola drobnej szlachty położone w obcych wsiach’ SGPKar), *Oś* (1966, *oś* ‘wał, na którym się koło obraca’), *Pobojka* (1859, *pobójka* ‘miejsce po boju’), *Stanowiski* (1849–1854, por. ukr. *stanovysće* ‘miejsce, gdzie wypasane jest bydło’), *Stopienie* (1964, *stopienie* ‘sprzedaż’), *Stróża* (1500, por. *stroża rybna* ‘królewskie gospodarstwo rybne na przedmieściu Krakowa’), *Superata* (1961–1970 2 ×, *superata* ‘nadwyżka’), plurale tantum *Szubienice* (1786–1988), *Trójkąt* (1965), *Trupienie* (1480), *Trupieniec* (1880), *Tryb* (1526, stp. *tryb* ‘dróżka, ścieżka’)⁷², *Ulica* (1892), *Wirtel* (1544, *wiertel*, *wirtel* ‘pewna miara na zboże, ćwierć korca’), *Zastawa* (1996–1999), *Zatwór* (1961–1970, *zatwór* ‘wszystko, co do zarcia, zaparcia, zamknięcia służy, zaporą, zasuwa, rygiel, zawora’ SWil).

2.1.2.5. Hydronimy metaforyczne

Niewiele jest nazw metaforycznych w mikrotoponimii i hydronimii, dominują tu raczej motywacje konkretne. Na uwagę zasługują hydronimy, których podstawy związane są z religią, obrzędowością i wierzeniami ludowymi: *Diabelek* (1802–1803)⁷³, *Figura* (2003), *Hozanna* (1882)⁷⁴, *Sobótki* (1966), *Turoń* (1786–1788), *Zjawienie* (1961).

Frekwencją wyróżniają się hydronimy od podstawy *piekło* i pochodnych. Najwcześniejsze poświadczenie ma w tej grupie semantycznej hydronim *Pkielnik* (1245)⁷⁵, pot. o dł. 10,76 km, ld. Czarnego Dunajca (HE XIII 177), później jest notowany niezidentyfikowany *Piekielnik* (1786–1788) we wsi Rychwałdek w powiecie żywieckim (HE IX 83). Hydronim *Piekło* określa 7 obiektów notowanych współcześnie. Od formy deminutywnej *piekielko* powstał potamonim *Piekielko* (1585, 1855) oraz plurale tantum *Piekielki* (1532, 1964). Nazwy te określają niewielkie ciekły w dorzeczu Wisłoki i Dunajca. Metaforycznym toponimom *Piekło* poświęciła krótki szkic M. Malec (2000: 283–284), wskazując na różnorodne znaczenia wyrazu *piekło*, które mogły się stać motywacją toponimów. Można przypuszczać, iż w wypadku hydronimów były to metaforyczne znaczenia: ‘miejsce prze-

⁷² **Trybówka**, rz., dł. 23,27 km, ld. Omulwi (→ Narew → Wisła), wypływa koło wsi Łuka, uchodzi koło Wiatrołowa: fluvius *Luko* (1331–1335), *Lukow* 1335–1341 KMaz II 213, 251; ad fluvium *Luko* przed 1343 KMaz II 259; a tor. *Tryb* 1526 SHGMz(Z 27, 265); *Czarna* 1783 MpPerMz; *Trybowka* 1839 MpKwat IV 1; *Triebe* 1922, gw. *Trybówka* 1926, *Łuka* 1928 Ley II 351; *Tryp* a. *Tryb* a. *Trypówka* a. *Trybówka* a. *Łuka* a. (*Triebe*) a. <*Luko*> 1965 HW nr 536; *Trybówka*, -i 2006 HPol I 298. – Dawniej *Łuka*; n. w. genetycznie prus., od **luk-* por. łot. *lukt* ‘giąć, zaginać, skręcać’; por. też n. wsi *Łuka* NMPol VI 394. Nazwa *Tryb* zapewne od ap. *tryb* ‘dróżka, ścieżka (prosto idąca)’ Sstp, por. też *tryba* ‘wąska płosa pola, zagon, miedza’ SW i niem. *Triebe* ‘wygon, pastwisko’.

⁷³ J. Duma (1999a: 49) wywodzi n. *Diabelek* od ap. *diabelek*. Na MpGillyPr odnotowana jest n. w. i n. młyna *Diabellek M.* (1802–1803) położonego między Nakonowem a Łagiewnikami. Możliwe więc, że n. rz. ponowiona z n. młyna.

⁷⁴ M. Milewska (PMT XV 129) wiąże nazwę z liturgicznym zawołaniem *hosanna*, dla H. Górnowicza (1988: 32) jest ona natomiast niejasna.

⁷⁵ Hydronim *Pkielnik* (dziś *Piekielnik*) jest pozostałością rodzimych, regularnych kontynuantów psł. **prkǫlb*, por. stp. *pkiel* ‘piekło, diabeł’ (SEBor). Por. ap. *piekielnik* ‘mieszkaniec piekła, szatan’ (Sstp), ‘diabeł, szatan, czart’ (SW).

bywania złych duchów⁷⁶ oraz często sygnalizowane w toponimii 'miejsce trudno dostępne, oddalone od wsi, przepastne'⁷⁷.

Na uwagę zasługują również metaforyczne użycia nazw naczyń, narzędzi gospodarczych, części wozu, które za sprawą swojego kształtu konotują wtórne (choć nie zawsze) znaczenia topograficzne: *Cber* (1351, stp. *cber*, *ceber* 'rodzaj dużego drewnianego wiadra'), *Czerpadło* (1849–1854, *czerpadło* 'chochła, czerpak'), *Dzieża* (1881, *dzieża* 'duże drewniane naczynie do rozczyniania ciasta na chleb'), *Kazub* (1882, *kazub* m.in. 'rodzaj naczynia z kory'), *Kociołek* (2006), *Luśnia/Luśnia* (1884, *luśnia* 'część składowa wozu'), *Kolonica* (1883)⁷⁸, *Siekierka* (1963, 2006), *Skrzynka* (2005), plurale tantum *Świdry* (1786), *Topór* (1965), może też plurale tantum *Portki* (1849–1854). W funkcji metaforycznej wykorzystywane są również nazwy części ciała: *Piszczel* (1470–1480, 2006), *Szyja* (1786–1788, 1961, 1966, 2006), *Ścięgno* (2005), *Żyłka* (2005, 2006) oraz inne leksemy konotujące znaczenie 'długi i cienki': *Cięciwa* (1478, *cięciwa* 'struna lub sznurek naciągnięte na łuku; sznur, nić, linka' SEBor)⁷⁹, *Łańcuch* (1965), *Nitka* (1963, 1974, 2003, 2006), *Warkocz* (1961), *Wężyk* (1839), plurale tantum *Wstążki* (1888). Hydronimy te odnoszą się do niewielkich obiektów, co łączy je z mikrotoponimią, dla której tego typu nazwy metaforyczne są charakterystyczne (por. Mrózek 1999: 144).

Na zasadzie metafory utworzono od wyrazów abstrakcyjnych hydronimy: *Fantazja* (1787), *Figa* (1888, *figa* m.in. 'osoba albo rzecz mała, drobna'), *Grzywda/Hrywda* (1881, *krzywda*), *Zgoda* (2003, *zgoda*).

2.1.3. Hydronimy o innosłowiańskich cechach fonetycznych lub leksykalnych

Poza zakresem tego opracowania pozostają nazwy obce w hydronimii dorzecza Wisły (niemieckie, bałtyckie). W związku z tym, że elementy innych języków słowiańskich, głównie wschodniosłowiańskich, na obszarach pogranicza były i są obecne w hydronimii badanego dorzecza, zdecydowano się je uwzględnić. Nazwy te reprezentują podobne czy też te same modele motywacyjne i słowotwórcze, dlatego włączane są do odpowiednich typów formalnych i wliczane do statystyk.

2.1.3.1. Hydronimy wschodniosłowiańskie

Od terminów hydrograficznych powstały następujące potamonimy: *Bolotce* (1877–1890, ukr. *bolotce*: *boloto* 'błoto'), *Bryt* (1887, ukr. *brid* 'potok'), *Hnyliszcze* (1939, ukr. ap. *hnyliszcze* 'bagnó, błoto'), *Huczek* (1934–1937, 1965, ukr. *huczok* 'mały wodospad'), plurale tantum *Huczki* (1849–1854), **Izwor/Izibor* (1595, łemk. *izwor* 'źródło'), *Izwor* (1786–1788, 1889), *Izwór*

⁷⁶ W wierzeniach ludowych rzeka jest „siedliskiem złych duchów” (Bartmiński 2007: 164).

⁷⁷ Tu w odniesieniu do wymiaru 'głęboki', por. też podobne motywacje w nazwach jaskiń: *Piecko*, *Piekielko*.

⁷⁸ Hydronim należy wiązać z ap. *kłonica* 'drążek na osi wozu przytrzymujący drabiny lub skrzynię' w znaczeniu metaforycznym na określenie rozwidlenia rzeki. To znaczenie sprawia, że choć n. w. notowana jest dopiero w XIX w., to prawdopodobnie istniała już wcześniej, gdyż od XVI w. pojawia się n. m. *Klonice*, dziś *Kolonice*; por. NMPol V 73.

⁷⁹ *Cięciwa*, str., dziś nieistniejąca, pd. Czarnej Strugi (→ Długa → Kanał Żerański → Narew → Wisła): fluminis *Czyanczywa* 1478 SHGMz(MK 9, 95v); *Zaczanczywa* 1478, 1481 SHGMz(MK 9, 103–103v); *Czyanczywa* 1502 SHGMz(MK 18, 143v); <*Cięciwa*> a. <*Zacięciwa*> 1965 HW nr 549.

(1849–1854, 1882), *Zwir* (1849–1854 2 ×, ukr. gw. *zvir, zvor* ‘potok’), *Zwor* (1635, 1786–1788, 1934–1937), *Zwór* (1786–1788, 1895, 1965), *Zworec* (1934, dem. ukr. *zworec*), *Jarocho* (1867, *jaruha* ‘głęboki jar, błoto’, ukr. ap. *jaruha* ‘rów, kanał’), *Jaruha* (1985 3 ×, łemk. *jaruha* ‘parów, jar’), *Kalabania* (1965, ukr. *kalabanja* ‘kałuża, błoto, głęboka jama z wodą’), *Kiernica* (1849–1854, 1854, ukr. *kernycja, krynycja* ‘źródło’), *Kulas(z)* (1526)⁸⁰, *Makotra* (1526) 1549, por. ukr. *makitra* (< **makotra* ‘kotłownia, kotlina’), *Młaka* (1885, ukr. gw. *młaka* ‘moczar, bagno’), *Moklak* (1849–1854, ukr. *mokljak* ‘miejsce błotniste’), *Murynia* (1855, por. ukr. *muryna* ‘błoto, które zostaje na polu po powodzi’), *Prowal* (1786–1888, 1849–1854, ukr. *prowal* ‘przepaść, wąwóz’), *Riczka* (1625, ukr. *riczka*), *Rybnyk* (1934–1836, łemk. *rybnyk*), *Urwychwist/Urwychwost* (1768–1788, 1849–1854, ukr. gw. *urwychwost* ‘bagnó’⁸¹), *Ustrzyk* (1855, ukr. *ustrik* ‘miejsce zlewu dwu rzek i potoków’), *Werchowina* (1898, ukr. *werchowyna*, pol. *wierzchowina* ‘źródło; górny bieg rzeki’). W badanym materiale odnotowano następujące hydronimy od apelatywów związanych z obiektami terenowymi: *Horaj* (1965), *Horbek* (1849–1854, ukr. *horbok* ‘górką’), plurale tantum *Horbki* (1966), *Jandula* (1965, *jandula* ‘czara’, ukr. *jandola, jandyła* m.in. ‘wglębie w szczycie góry’, ros. *jandowa, endowa* ‘duże wglębie, zapadlisko’), *Kaminia* (1849–1854, ukr. *kaminnja* ‘kamienie’), *Kiczurka* (1849–1854, łemk. dem. *kiczurka*), *Luch* (1978 ukr. i brus. ap. *luh*), *Luh* (1884), *Rozpucie* (1965, ukr. *rozputtja* ‘rozdroże’), *Zarynok* (1849–1854, *zarinok* ‘brzeg pokryty żwirem’). Hydronimy od podstaw roślinnych to: *Bereska* (1880, ukr. *bereska*), *Bereżka* (1963), *Bereźnica* (1376), *Bukowec* (1849–1854), *Łodzina* (1786–1888, por. ukr. *łodyna* ‘szuwar’), *Paportyna* (1849–1854, ukr. *paportyna* ‘paproć’), pluralia tantum: *Syhy* (1846), *Wilchy* (1949, łemk. *wilcha* ‘olcha’), *Żabiny* (1786–1788, łemk. *żabyny* ‘skrzek żabi, wodorost’), a podstawy zoologiczne reprezentowane są w nazwach: *Bialahus* (1880, por. ukr. gw. *biłohuzka*, pol. *bialorzytka*), *Hawran* (1849–1854, 1964, ukr. gw. *hawran* ‘gawron’), *Jastrib* (1882, ukr. *jastrib* ‘jastrząb’), plurale tantum *Medwedze* (1949, 1965), *Zwieryniec* (1933, rus. *zwierynec*, ukr. *zwiyrneć*).

Podstawy apelatywne związane z kulturą materialną reprezentowane są przez nazwy: *Bendiuha* (1880, por. *bienduga*, z ukr. *-h-* zamiast *-g-*), *Czerież* (1880, 1883, 1965, 2006, ukr. *czerteż*, pol. gw. *czerteż, czertiz* ‘wyrąb, karczunek, polana’, pierwotnie ‘obszar wykarczowany’), *Dial* (1849–1854), *Hatka* (1965, ukr. *hatka* ‘tama na rzece’, pol. *gatka* : *gać*), *Horodysko* (1877–1905, ukr. *horodys’ko* ‘grodzisko’), *Koszaryszcza* (1786–1788, ukr. *koszaryszcze* ‘miejsce dla owiec’), *Kut* (1849–1854, łemk. *kut* ‘chlew dla świń’), *Rudnyk* (1426, *rudnik* ‘miejsce, gdzie wydobywano rudę’), plurale tantum *Zasiki* (1849–1854, ukr. *zasik* ‘zasiek’). Dominują tu nazwy obiektów w dorzeczu Sanu, ale też spotkać je można w dorzeczu Dunajca i Ropy oraz górnego Bugu i Narwi.

2.1.3.2. Hydronimy z cechami fonetycznymi czeskimi i słowackimi

Nieliczne nazwy przejawiają cechy języków południowych sąsiadów: *Blatnica* (1679, por. czes. ap. *blatnice* ‘teren mokry’), *Blatnik* (1846, słowac. *blatnik* ‘miejsce moczarowate’), *Teplica* (1855, czes. *teplica*, pol. *cieplica* ‘miejsce i źródła ciepłych wód leczniczych’).

⁸⁰ Hydronim ma związek z n. m., notowaną trochę później. Pierwotna wydaje się n. w. i jak sugeruje W. Makarski, ma ona charakter metaforyczny – określała miejsce grząskie, błotniste, por. ukr. *kulasza* ‘potrawa z mąki jęczmiennej lub kukurydzianej’, pol. *kulesza* ‘mamałyga’ (por. MakSk 95)

⁸¹ Apelatywu tego nie notuje jednak wśród terminów hydrograficznych M. Jurkowski (1971).

Wśród hydronimów odapelatywnych formacje odrzeczownikowe powstałe w wyniku czystej onimizacji stanowią 36%. Pojawiają się w źródłach od w. XII, lecz do końca XVIII w. zapisano w dokumentach jedynie 24,2% tych hydronimów, w w. XIX – 19,8%, a 56% stanowią nazwy mające dokumentację dopiero z XX w. Hydronimy odrzeczownikowe dotyczą głównie obiektów małych, krótszych niż 10 km (wśród nich są cieki, dla których brak danych dotyczących długości, ale zakładam, że były to również małe objekty) – 85%. Makrohydronimy (powyżej 50 km, nie licząc nazw odcinkowych czy okresowych wariantów nazw dużych obiektów) stanowią niewielki procent, por.: *Bystrzyca, Jeziora, Łęg, Orz, Szkło, Trześnia, Wieprz, Wisznia*. Wśród potamonimów z omawianej tu grupy dominują formacje rodzaju żeńskiego (52%), wiele jest też nazw rodzaju męskiego (28%), z których ponad połowa określa objekty położone w części prawobrzeżnej dorzecza Wisły po San. Formacje rodzaju nijakiego stanowią niewielki odsetek (5%), większą grupę tworzą hydronimy w plurale tantum (15%).

„Trzon” warstwy apelatywnej zawartej w hydronimach odrzeczownikowych stanowią terminy hydrograficzne oraz określenia wody, koryta i jego części – 49%. Inne bazy o charakterystyce topograficznej to: określenia terenu – 12%, leksemy tzw. botaniczne – 12%, zoologiczne – 3%. Podstawy o charakterystyce kulturowej stanowią 24%.

2.2. Hydronimy od przymiotników

Semantyce przymiotników tzw. immanentnych, właściwościowych, poświęciła swój artykuł bazujący na współczesnym materiale hydronimicznym, zawierającym ponad 4 tys. hydronimów odprzymiotnikowych, E. Jakus-Borkowa (1989: 141–149). Ustaliła ona udział procentowy i rangę poszczególnych przymiotników w tworzeniu hydronimów. Jest to opracowanie synchroniczne oparte na materiale z „Hydronimii Wisły” i „Hydronimii Odry”. Najczęstszymi w hydronimii przymiotnikami *biały – czarny* oraz mniej produktywnym *bystry* zajął się J. Duma (2002a, 2003a, b), który na podstawie dostępnego materiału historycznego przeanalizował derywowane od nich potamonimy. Niniejsze opracowanie ma charakter diachroniczny, materiałowo ogranicza się do nazw wód płynących z obszaru dorzecza Wisły i jest konfrontowane z ustaleniami wymienionych autorów.

2.2.1. Hydronimy od przymiotników o charakterystyce topograficznej

W wypadku hydronimów od przymiotników pierwotnych (niemotywowanych) nie jest możliwe ustalenie, czy zostały one utworzone bezpośrednio od przymiotnika, czy od zestawienia zawierającego przymiotnik i termin hydrograficzny w wyniku elipsy tego ostatniego. Jeśli chodzi o przymiotniki motywowane, to wachlarz możliwości jest większy. Mogą to być formacje odprzymiotnikowe powstałe w wyniku czystej onimizacji lub od zestawienia z przymiotnikiem w wyniku elipsy, lub utworzone w wyniku sufiksacji, np.: *Jamna* : przym. *jamna*⁸²; *Jamna* : *jamna rzeka*, z elipsą rzeczownika; *Jamna* : *jama*, z suf. *-na*, na określenie cieku drążącego jamy. Do tej grupy nazw rzecznych powstałych przez prze-

⁸² W odmianie prostej lub złożonej, których rozróżnienie w rodzaju żeńskim jest możliwe tylko w przypadkach zależnych (końcówka dopełniacza l. poj. *-y* lub *-ej*).

niesienie przymiotników do kategorii nazw własnych zaliczyłam hydronimy, które mają pierwszy zapis w formie jednoskładnikowej, a w wypadku nazw od przymiotników motywowanych – jeśli taki przymiotnik jest notowany na gruncie apelatywnym. Hydronimy odprzymiotnikowe cechuje duża różnorodność semantyczna. W ujęciu syntetycznym dążę jednak do uchwycenia cech najbardziej charakterystycznych.

Wśród wielkiej liczby potamonimów powstałych od przymiotników w wyniku czystej onimizacji w rozdziale II, poświęconym warstwie prasłowiańskiej, znalazły się: *Błoga*, **Brenna*, *Drwiena*, *Neresna*, *Płyćwa*, *Rządza*, *Skawa*, *Tana*, *Tanew*, *Wilga*, *Wilka*. Kolejną warstwę stanowią hydronimy od archaicznym polskim przymiotników (bezsufiksalnych)⁸³: *Dęba* (1453⁸⁴, 1845, 1855, 1856), *Jablona*⁸⁵ (1444), *Jasiona*⁸⁶ (1340–1341, 1351, 1373), **Jesional/Jessina* (1336)⁸⁷, **Kamiona* (1210, 1273), **Kamiona/Kamionka* (1537), *Kamiony* (1849–1854), *Miedźwiada* (1440). Do tej grupy zaliczyć należy także hydronim *Mrowa* (1352), dziś *Mrowla*, ld. Wisłoka, który J. Rieger (HE III 48–49) objaśnia jako słowiański, związany zapewne z ap. *mrówka*⁸⁸ (nazwa owada), podobnie Z. Babik (466), natomiast J. Udolph zalicza go do warstwy staroeuropejskiej (por. HE III). Nazwy typu *Osa* (1222⁸⁹, 1470–1480, 1966, 2003) rozpatrywać trzeba raczej w związku z archaicznym przymiotnikiem *osa* ‘porośnięta osą, osiką’, choć dwa współczesne poświadczenia mogą pochodzić od nazwy owada lub od nazwy osobowej. Potamonim *Sola* (1272) Z. Babik (562–563) uważa za motywowany archaicznym psł. przymiotnikiem **solb* ‘związany z solą, słony’, co przekonuje i znajduje potwierdzenie w uwarunkowaniach geologicznych. Jednak większość badaczy łączy *Sołę* z ide. nazwą soli, a J. Udolph widzi tu ide. pierwiastek **sal-* ‘potok, woda płynąca, nurt’ (1990: 271–274). Oprócz nazw pochodzących od przymiotników bezsufiksalnych do warstwy starszej zaliczyć można raczej rzadkie nazwy od przymiotników na *-awy*, fem. *-awa*: *Młodawa* ((1525) 1539, *młodawy*)⁹⁰, *Rusawa* (1361, *rusawy*), *Sinaw* (1350, *sinaw(y)*), także *Szreniawa* (1244), dziś *Szreniawa*, ld. Wisły. Potamonim ten był przez A. Brücknera (SEBr 554) i J. Rozwadowskiego (1948: 294–295) uważany za słowiański. Łączono go z przym. psł. **sernъ* ‘biały, siwawy’ + suf. *-awa* lub z **sernjavъ* ‘białawy’. J. Udolph (1990: 344–345) odnosi nazwę do ide. rdzenia **ser-/sor-*

⁸³ Ojkonimom tego typu poświęciła obszerny artykuł I. Bajerowa (1957).

⁸⁴ **Zadębie**, rz., dł. 20,07 km, ld. Raciążnicy (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi w Budach Kra-szewskich: *Damba torrens* 1453 SHGPI 55 (tu?); <*Dęba*> 1965 HW nr 556; *Zadębie*, *-a* 2006 HPol I 323.

⁸⁵ J. Duma (1999a: 76) odczytuje nazwę jako *Jablonia* i umieszcza ją wśród derywatów fleksyjnych, lecz w świetle zapisów może to jednak *Jablona* od archaicznego przymiotnika **jablona* (: *jabłoń*).

⁸⁶ Hydronim może być formacją bezsufiksálną od archaicznego przymiotnika, może być także dery-watem z suf. *-na*; por. NMPol IV 113.

⁸⁷ **Elszka**, str., dł. 7,67 km, ld. Sandeli (→ Drwęca → Wisła): *Jessina* 1336 Woel 217; *Elszka* a. *Lu-bawka* a. *Libawka* a. *Jesionna* a. *Zielkowska* a. *Zilkowska Struga* a. *Elske* a. *Jeszona* a. *Jeschona*; gb. *Ryki* I 1965 HW nr 626; *Lubawka*, *Elszka*, 2004 GUGiK; *Elszka -i* 2006 HPol I 64. Lit.: SHGCh 31.

⁸⁸ Por. psł. **morvъ/morvьbъ* ‘mrówka’ SEBor 340.

⁸⁹ **Osa**, rz., dł. 96,2 km, pd. Wisły, źródło w jez. Perkun, płynie przez liczne jeziora, wsie: Słup, Szar-noś, Szczepanki, Lisie Kąty, Świekocin, Nową Górę, uchodzi na ptn.-zach. od Grudziądza: *Ossa* 1222 PrUr I/1, nr 41; apud flumen *ossaw* 1422 Woel 417; na rzece *Ossie* 1565 Lumalb 145; *Osa*, *-sy* 1958 MPol nr 90; *Osa* a. *Ossa* a. <*Osse*> a. <*Ozza*> a. <*Ozze*> p 1965 HW nr 751; *Osa*, *-sy* 1971 UN 178, 6, 7, 9, 10, 11, 15; *Osa*, *-sy* 2006 HPol I 198. Lit.: SHGCh 5, 15–20, 41, 91; Froel I 86, 178 i in.; Babik 491–492.

⁹⁰ **Młodawa**, str., dziś nieistniejąca, pd. Świdra (→ Wisła): *Młodawa* (1525) 1539 Matr IV/1, nr 6626; <*Młodawa*> 1965 HW nr 351.

‘płynąć’. Równobrzmiący, późno notowany hydronim *Szreniawa/Śreniawa* (1965), wariant n. *Stradomka* (w dorzeczu Raby), jest raczej ponowieniem z herbu *Szreniawa*.

Przymiotniki od terminów hydrograficznych stały się podstawami następujących nazw rzecznych: *Barłożna* (1428, 1443, 1511⁹¹, *barłożny* : *barłóg* ‘legowisko, nora, jaskinia’), *Jamna* (1511, 1786–1788), *Jamne* (1880), *Jeziorna* (1839, *jeziorny* SpXVI)⁹², *Korytno* (1786–1788, gw. *korytny* : *koryto*), *Maciczna* (1884)⁹³, *Rosochaty* (1849–1854), *Stokowa* (1966, *stokowy* ‘ze stoku, źródłowy’), *Stokowy* (1890), *Studzianne/Studenne* (1965, *studzianny*), *Studziany/Stuziennik* (1786–1788, *studziany*), *Sochaty* (1786–1788, **sochaty*, por. *rosochaty* ‘rozwidłony’; oznacza rozwidłony potok), *Widłowa* (2006)⁹⁴, *Wirowa* (1839), *Wodna* (1935), *Wodny* (1786–1788), *Zdrojowa* (1781)⁹⁵.

W zbiorze nazw odprzymiotnikowych określających wymiary, cechy koryta i wody na pierwszy plan wysuwają się hydronimy polireferencjalne oraz nazwy, których podstawy tworzą opozycje binarne. Jedną z częściej wykorzystywanych baz jest w potamonimii Wisły przymiotnik *głęboki*. Tworzy on nazwy 89 obiektów, w trzech odmianach rodzajowych: 68 to formy męskie, 11 – nijakie, 10 – żeńskie. Ujawniają się one w dokumentach od początku XV w. do współczesności. Do końca XVIII w. odnotowano 50% tego zbioru. Najwcześniej poświadczony potamonim *Głęboka* (1414–1425) 1456 identyfikuje jednocześnie obiekt najdalej położony na północ w dorzeczu Wkry. W XV w. odnotowano jeszcze dwa ciekły o tej nazwie, por. *Głęboka* (1434, 1478), dziś nieistniejące, położone w lewobrzeżnej części dorzecza, w okolicach Krakowa i Skarżyska-Kamiennej. W w. XVI pojawia się pięć nowych zapisów: *Głęboka* (1546), *Głęboki* (1548–1549, 1562), *Głębokie* (1583), w tym jeden w łacińskim tłumaczeniu *Profundum* (1526)/*Głęboki* (1786); z XVII w. pochodzi tylko jeden przekaz: *Głęboki* (1644). Największy przyrost notowań można zaobserwować w w. XVIII (36 obiektów). Większość z nich pochodzi z Metryki Józefińskiej i dotyczy obiektów z obszaru dawnej Galicji. Kolejne 20 poświadczeń pojawia się w XIX w., a 26 – w XX. Strumienie i potoki tak nazwane są rozmieszczone przeważnie w części prawobrzeżnej górnego dorzecza Wisły od Soły po San. Występują również potamonimy z cechami fonetycznymi wschodniosłowiańskimi, głównie w dorzeczu Sanu, por.: *Hluboki* (1511, 1596, 1849–1854, 1855), *Hlubokyyj* (1949). Antonimiczny

⁹¹ **Barłożna**, str., l. lub pd. Sony (→ Wkra → Narew → Wisła), płynęła koło Szyszek na Mazowszu: a torrente *Barložna* 1511 SHGMz(Z 20, 149v); <*Barložna*> 1965 HW nr 558.

Barłożna, str., dziś nieistniejąca, w rejonie Łętownicy na Mazowszu: *Barložna* 1428 MkM I nr 718; rivulum seu struga *Barložna* 1443 SHGMz(ADP 258).

Barłożna, str., dziś nieistniejąca, w ziemi nurskiej na Mazowszu: in *Barložna* fluvio iacentem ultra Narew (1443)1517 SHGMz(Kap. P. 50, 5v).

⁹² E. Bilut hydronim *Jeziorna* umieszcza wśród sufiksalnych (HE X 72–73).

⁹³ **Urszulewka**, str., dł. 3,38 km, pd. Skrzy (→ Wisła), płynie we wsi Urszulewo: *Maciczna* 1884 SG V 882; *Maciczna* 1965 HW nr 580; *Urszulewska Rzeczka, -kiej -ki* 1971 UN 183, 6; *Urszulewka* 1983 PHP I 707; *Urszulewka, -i* 2006 HPol I 303.

⁹⁴ **Widłowa**, stare koryto, pd. Narwi (→ Wisła), koło wsi Izbiszcze: *Widłowa, -ej* 2006 HPol I 309. – Od przym. *widłowy* (: *widły* ‘rozgałęzienie rzeki’); łączy dwa koryta Narwi.

⁹⁵ **Wieczfnianka**, str., dł. 14,36 km, ld. Orzyca (→ Narew → Wisła), w Grzybowie: *Wiewna* 1435 SHGP I 324; Rzeczka mała *Wieczfnionka* nazwana *zdrojowa* 1781 ZPrzasn 96; *Wieczfnianka* 1893 SG XIII 299; <*Wiewna*> 1965 HW nr 541; *Wieczfnianka, -ki* 1972 UN 131, 36; *Wieczfnianka, -i* 2006 HPol I 309. Lit.: SHGP I 324.

przymiotnik *plytki* nie jest spotykany w nazwach cieków omawianego dorzecza, por. jednak nazwę *Płyćwa*.

Frekwencją wyróżniają się także nazwy od przym. *suchy* – ogółem 26 obiektów, w tym 12 w formie żeńskiej, 13 – w męskiej, 1 – w nijakiej. Pojawiają się one od XIV w.: *Suchy* (1341), *Sucha* (1351); prawie połowa występuje w źródłach do końca XVIII w., natomiast pozostałe – w XIX i XX w. Obiekty o nazwach *Sucha*, *Suchy*, *Suche* rozmieszczone są od górnej Wisły aż po Brdę, najliczniej w dorzeczu Dunajca (10). Opozycyjnie semantycznie nazwy od przym. *mokry* są nieliczne, por. *Mokry* (1567, 1786–1788, 1964) oraz **Mokra*, zrekonstruowana na podstawie niem. *Mocker* (1297), dziś *Mukrz*.

Od przymiotnika *krzywy* utworzono nazwy 19 cieków niewielkich rozmiarów, w trzech formach rodzajowych. Najwcześniej pojawia się potamonim *Krzywy* (1359) w dorzeczu Wieprza, w XV w. odnotowano dwa cieki o nazwie *Krzywa* (1501, 1524⁹⁶) w dorzeczu Narwi. Obiekty występujące w źródłach od XVIII w. po współczesność rozmieszczone są wyłącznie w części prawobrzeżnej dorzecza Wisły po San.

Adiectivum *wielki* (w rodzaju męskim i żeńskim) jest podstawą nazw 15 małych cieków (krótszych niż 10 km), które się pojawiają w źródłach głównie w XVIII w. Występują też formy od gwarowych postaci *Wielga* (1849–1854) oraz *Wieli* (1789). Brak jest nazw od synonimicznego przymiotnika *duży*. W nazwach potoków pojawia się natomiast antonimiczny przymiotnik *mały*. Najstarszy zapis n. *Mały* pochodzi z XVI w., pozostałe z XVIII, a jedyna żeńska postać to współcześnie zestandaryzowana nazwa *Mala* (2006) w dorzeczu Jezioroki. Formy od przymiotnika w stopniu wyższym są rzadkością, takie pochodzenie ma być może n. *Miąsza* (1511), pierwotnie **Mniejsza*, dziś *Miazga*, w dorzeczu Pilicy.

Kolejny na liście frekwencyjnej jest przymiotnik *kamienny*, który występuje jako określenie 12 cieków, zapisanych od XVI w.: *Kamienne* (1532), *Kamienna* (XVI). Pojawiają się też derywaty od wariantów fonetycznych i słowotwórczych tego przymiotnika: *Kamionna* (1964), *Kamienista* (1965). Obiekty tak nazwane zgrupowane są w dorzeczu prawobrzeżnej, górnej Wisły po San, a cieki o nazwie utworzonej od archaicznej postaci przymiotnika typu *Kamiona* (zob. wyżej) pojawiają się też w części lewobrzeżnej w dorzeczu Kamiennej i Brdy. Semantycznie związany z przym. *kamienny* jest przym. *twardy*, będący podstawą hydronimu *Twarda* (1367) w dorzeczu Pilicy.

Potamonimy *Ostra*, *Ostre*, *Ostry*, też *Wostry*, związane z przym. *ostry* ‘stromy’, ale też ‘prędkie, rączny’ (SW) identyfikują 9 obiektów notowanych od XIX w., które są rozmieszczone wyłącznie w prawobrzeżnej części górnego odcinka dorzecza Wisły.

Od przymiotnika *długi* pochodzą nazwy 9 cieków, które się pojawiają w źródłach od XV w. Najwcześniej poświadczone mają postać żeńską *Długa* (1426⁹⁷, 1473), w dorzeczu Narwi i Raby. Nazwy te, w przeciwieństwie do pozostałych, notowanych w XVIII w. i współcześnie, mają realne odniesienie do długości obiektów wynoszącej ponad 40 km. Antonimiczny przymiotnik *krótki* występuje w podstawie hydronimu *Krótki* (1786–1788), który odnosi się do nieistniejącego już obiektu w dorzeczu górnej Wisły.

⁹⁶ *Krzywa*, str., dziś nieistniejąca, l. lub pd. Zambrzyca (→ Jabłonka → Gać → Narew → Wisła), brak bliższej lokalizacji: torrentis *Krzywey* 1524 SHGMz(MK 32, 226v); <*Krzywa*> 1965 HW nr 469.

⁹⁷ *Długa*, rz., dł. 48,58 km, pd. Kanału Żerańskiego (→ Narew → Wisła): *Długa* 1426 Mkm I nr 364; fluvio *Długa* (1446)1456 SHGMz(MK 3, 335); *Długa* 1502 SHGMz(MK 18, 143v); *Długa* 1522 SHGMz(MK 32, 141v); *Długa* (1565) Lumaz I 24; *Długa* 1775 ZWarsz 163; *Długa* a. *Dłuska* a. *Świniarka* a. *Zonza* 1965 HW nr 549; *Długa*, -ej 2006 HPol I 54.

Nazwy typu *Stara* (5 obiektów), *Stary* (3) spotykamy w części prawobrzeżnej i lewobrzeżnej Wisły po Pilicę, a najwcześniejszej poświadczona jest *Stara* (1420), właśnie w dorzeczu Pilicy. Określały one obiekty niewielkich rozmiarów, często starorzecza, wyjątkiem jest tu *Stary* (1882), wariant nazwy *Olszanka* w dorzeczu Sanu określającej obiekt o długości ponad 20 km. Nazwy od przymiotnika *stary* mają opozycję w postaci jednostkowego (dziś nienotowanego) hydronimu *Nowy* (1786–1788), w dorzeczu górnej Wisły.

Przymiotnik *szeroki* stał się podstawą nazwy *Szeroki* i *Szeroka* (7 obiektów), notowanych od XVIII w. po współczesność, zaś antonimiczny przymiotnik *wąski* w nazwie *Wąski* (1786–1788, 1881) identyfikuje tylko 2 obiekty. Wszystkie te hydronimy określają niewielkie ciekę w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San. Semantycznie bliski przymiotnikowi *wąski* jest również *cienki* – podstawa mazowieckiej n. *Cienka*, notowanej od XVI w.⁹⁸

Zgrupowane niżej hydronimy pochodzą od przymiotników znaczeniowo związanych z gruntem, określających podłoże rzek, też okolic nadrzecznych. Najliczniej reprezentowane są nazwy od przym. *glinny*, też *gliniasty* (9 obiektów): *Glinna* (1568, 1846), *Glinne* (1596, 1629), *Glinne/Glinny* (1723), *Glinny* (1704–1725, 1786–1788 2 ×), *Gliniasty* (1446), które spotykamy głównie w dorzeczu Soły i Sanu. Ze znaczeniem ‘błotnisty, grząski’ łączy się kilka przymiotników, które stały się podstawą potomonimów: *Babi* (1845, 1880, *babi* : *baba*), *Błotna* (1882), *Błotne* (1398), *Błotny* (1893), *Drężna* (1425, psł. **дрѣзьна* ‘leśny’), *Kalna* (XVI w., *kalny* ‘mętny’), *Grzęska* (1885, *grząski/grzęski* pierwotnie ‘błotnisty’), *Ługowa* (1511, 1965, *ługowy* ‘związany z bagnem, mokradłem, podmokły’ SESI), *Surowy* (1595, 1787, gw. *surowy* ‘wilgotny’). Od przymiotników *piaseczny*, *piaskowy* utworzono nazwy: *Piaseczna* (1426⁹⁹, 1965¹⁰⁰), *Piaseczny* (1546, 1519–1582), *Piaskowa* (1960). Pozostałe hydronimy od podstaw związanych z glebą to: *Wapienny* (XVI w., 1849–1854), *Rędzina* (1845), *Rędzinny* (1786–1788).

Podstawy wymienionych poniżej hydronimów odnoszą się do cech koryta rzecznego, zwłaszcza do jego kształtu: *Ciasne* (1962), *Ciasny* (1228), *Kolna* ((1397) 1622, 1529¹⁰¹, 1786–1788, *kolny* ‘okrągły, zataczający koło’), *Kołowa* (1962), *Kośna* (1560, *kośny* ‘ukośny, skośny’), *Okolna* (1961–1970, *okolny* ‘kolisty’), *Podłużny* (1966), *Obręczna* (1849–1854, *obręczny* ‘obszar otoczony kolistym lasem, rzeką’), *Pryczny* (1902–1903, *pryczny* ‘przeciwny’), *Prieczny* (1786–1788 2 ×, *prieczny* ‘przeciwny, poprzeczny’), *Równe* (1882), *Równy* (1855), *Stromy* (1955), *Ścisła* (1854), *Urwisty* (1786–1788, *urwisty* ‘stromy, pełen urwisk’).

Woda była źródłem pożywienia i do tych właściwości nawiązują nazwy od przym. *rybny* ‘pełen ryb, obfitujący w ryby’: *Rybna* (1480, 1877–1905, 1963 2 ×), *Rybne* (1704–1725).

⁹⁸ **Cienka**, rz., dł. 30,69 km, pd. Rządzy (→ Narew → Wisła), uchodzi koło Klembowa: [*Cienka* (*Jasienica*)] XVI AtMz 247; *Cienka* 1839 MpKwat IV 3; *Jasienica* 1883 SG III 473; *Cienka* a. *Jasionka* a. *Jasienka* a. *Jasienica* 1965 HW nr 549; *Cienka*, -ej 2006 HPol I 36.

⁹⁹ **Tatarka**, str., dł. 7,09 km, ld. Sony (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi koło wsi Modzele: *Pyseczna* 1426 Mkm I nr 256; *Pyaseczna* (1440)1456 SHGMz(MK 3, 243); *Pyasecznicza* (1440)1456 SHGMz(MK 3, 243); *Modzelówka* 1885 SG VI 574; <*Piaseczna*> 1965 HW nr 558 (tu?); Struga *Tatarka* 1980 PHP; *Tatarka*, -i 2006 HPol I 295. – Na podstawie dokładnego opisu w BorkCiech 78 wydaje się, że można *Piaseczną* identyfikować ze współczesną *Tatarką*. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 70.

¹⁰⁰ **Piaseczna**, str., d. Rozogi (→ Narew → Wisła): *Piaseczna* 1965 HW nr 522.

¹⁰¹ **Kolna**, str., ld. Nasielnej (→ Wkra → Narew → Wisła), brak bliższej lokalizacji: ad torrentem *Colna* 1529 SHGMz(Z 29, 298v); <*Kolna*> 1965 HW nr 560.

Opozycyjną grupę w stosunku do powyższej, informującej o obecności ryb, stanowią nazwy, których podstawy wiążą się z brakiem czegoś (np. ryb). Za takie uznać można: *Jalowa* (1598), *Jalowy* (1934–1937), *Płona* (1440)¹⁰², por. *płony* 'lichy, nieurodzajny, ubogi (w ryby)', *Płony* (1962), może również derywaty od przymiotnika *pusty*: *Pusta* (1936), *Pusty* (1786–1788 4 ×).

Liczną grupę nazw od przymiotnikowych określeń cech wody stanowią tzw. hydro-nimy kolorystyczne. Najczęściej używaną podstawą jest przymiotnik *czarny* – występuje ogółem w nazwach 83 obiektów, z czego 64 mają formę rodzaju żeńskiego. Od XIII w. pojawiają się w źródłach rzeki o takich nazwach: *Czerna* (1227), dziś *Czarna*, d. Pilicy o dł. 87,87 km, oraz *Czarna* (1235), ld. Wisły o dł. 66 km, uchodzący koło Połańca; w XIV w. zanotowano nazwy 3 kolejnych obiektów. Do końca XVI w. pojawiło się w źródłach 29 cieków, w XVIII w. – 9, a więc w tym okresie odnotowano jedynie około 45% zbioru, pozostałe nazwy zanotowano później. Hydronimy te określają zarówno objekty małe, jak i duże. Nazwa *Czarna* odnosi się do 27 rzek krótszych niż 10 km, inne, określające objekty większych rozmiarów, to: *Czarna* (1414–1425), rz. o dł. 47,66 km, ld. Wisły uchodzący koło Czerska; *Czarna* (1457), rz. o dł. 32,44 km, pd. Tyśmienicy w dorzeczu Wieprza, oraz *Czarna* (1473), rz. o dł. 60,22 km¹⁰³; najdłuższa – *Wda*, ld. Wisły o dł. 198,04 km, okresowo była nazywana *Czarną* (1767). Hydronimy od przymiotnika *czarny* rozmieszczone są na obszarze całego dorzecza Wisły, od źródeł aż po Wdę. Wskazać jeszcze warto 2 nazwy rzeczne, które współcześnie mają formę zestawioną, a pierwotna, jak się wydaje, nazwa odprzymiotnikowa, pełni obecnie jedynie funkcję dyferencyjną: *Czarna* (1540), dziś *Czarna Nida* (ta forma notowana dopiero od XIX w.), rz. o dł. 68,72 km, d. Nidy, oraz *Czorna* (1736), wtórnie *Czorno Wiselka* (1788), dziś *Czarna Wiselka*, pot. źródłowy Wisły. Opozycyjne nazwy od przym. *biały* to: *Biała Nida* (1961), gb. Nidy i *Biała* (1736), wtórnie *Biała Wiselka* (1884), prawe ramię źródłowe Wisły¹⁰⁴.

Od przymiotnika *biały* pochodzą nazwy 27 cieków wodnych, wśród których dominuje forma żeńska. Notowane są od XIII w., por.: *Biała* (1229), rz. o dł. 105,14 km, pd. Dunajca, kolejne 3 w XIV w., w XV w. – 5, po 4 w XVI i XVIII w. oraz 10 nazw w XX w. Obiekty tak nazwane rozmieszczone są od źródeł Wisły aż po dorzecze Narwi, głównie w części prawobrzeżnej, natomiast w części lewobrzeżnej wyłącznie między Pilicą a Zgłowiączką.

W zestawieniu liczbowym dla obszaru Polski, prezentowanym w artykule J. Dumy (2003a: 399), potamonimy od przym. *czarny* (221) występują dwa razy częściej niż od przym. *biały* (111). W dorzeczu Wisły proporcje te osiągają jeszcze wyższe wartości dla nazw od przymiotnika *czarny* (83 objekty) w porównaniu z nazwami od *biały* (27). Zwra-

¹⁰² **Płonka**, rz., dł. 43,37 km, pd. Wkry (→ Narew → Wisła), płynie przez Płońsk, uchodzi na wsch. od wsi Kołoząb: *Płona* (1440)1456 SHGMz(MK 3, 238); fluvium *Płona* 1474 SHGMz(MK 5, 49); fluvio *Płonya* 1491 SHGMz(MK 6, 265); *Płona* (1521)1540 SHGMz(Cim. 71, 213–216); *Płonka* 1775 ZPłoń 12; *Płonka* a. *Płonna* a. <*Płona*> a. <*Płonia*> 1965 HW nr 557; *Płonka*, -i 2006 HPol I 212. – J. Udolph (1990: 322) uważa nazwę za staroeuropejską, związaną z rdzeniem **pel-*; L. Bednarczuk (1993: 259) – za przedślowiańską; Z. Babik (508–509) – za rodzimą, co przekonuje.

¹⁰³ **Czarna**, rz., dł. 60,22 km, pd. Kanału Żerańskiego (→ Narew → Wisła): *Czarna* 1473 SHGMz(MK 9, 30v–31); *Czarna* 1526 SHGMz(MK 41, 152); *Czarna* 1775 ZWarsz 189; *Czarna* 1783 MpPerMz; *Czarna* 1965 HW nr 549; *Czarna*, -ej 2006 HPol I 40.

¹⁰⁴ Szerzej o tego typu nazwach opozycyjnych w planowanej części 2, poświęconej potamonimom odonimicznym i procesom transonimizacyjnym.

ca uwagę niezgodność rodzaju gramatycznego żeńskiego ze współczesnym określeniem typu obiektu: na 76 obiektów o nazwach *Czarna*, *Biała*, 16 to ciekii typu potok. Podstawa motywacyjna n. *Szronka/Szrenka* (1965)¹⁰⁵ łączy się semantycznie z przymiotnikiem *biały*. Na podstawie istniejącego ojkonimu odhydronimicznego *Szeńsk* (notowanego od XI w., por. ZMaz 361) pierwotną formę n. wodnej należy rekonstruować jako **Śzrona***Szrona*, por. psł. **sernъ* 'biały, siwawy', pol. *szron*, *śron* (SEBor), z wtórnym sufiksem *-ka* (por. analogiczny proces: **Orana* > *Oronka*, n. m. *Orońsko*).

Wśród potamonimów kolorystycznych wyróżniają się liczebnością również nazwy od przym. *czerwony* (11 obiektów), z dominacją form męskich (8) nad żeńskimi. Najwcześniej odnotowany został hydronim *Czerwony* (1627), dziś *Czerwony Potok*, w dorzeczu Sanu. Kolejne zapisy pojawiają się w w. XIX – 5 i XX – 2. Obiekty o nazwach *Czerwony*, *Czerwona* zlokalizowane są w części prawobrzeżnej, od Skawy, przez dorzecze Dunajca (5 obiektów), po San. Wcześniej zapisane zostały hydronimy od synonimicznego psł. przym. **čъrъnъ* 'czerwony': *Czyrmina* (1379, 1470), dwa obiekty w dorzeczu Skawy; *Czermna* (1582)¹⁰⁶ w dorzeczu Wisłoki oraz *Czyrmina* (1419), zapewne pd. Rudna (→ Wisła), dziś obiekt bez nazwy¹⁰⁷. Odnotowano też hydronimy od przymiotników powiązanych semantycznie: *Krasna* (1529, 1900, 2006, *krasny* 'czerwony, różowy, rumiany, szkarłatny'), *Krwawa* (1965, *krwawy*) w dorzeczu Sanu.

Kolejnym przymiotnikiem określającym barwę, który się stał podstawą hydronimiczną, jest *złoty*. Częściej występuje jako element zestawień (zob. niżej) niż jako nazwa jednoelementowa: *Złota* (1888, 1964, 2006), *Złoty* (1965). Odnotowano też potamonim *Złotne* (1964, *złotny* 'złoty'), w dorzeczu Dunajca, występujący obok ojkonimu *Złotne* (1962), który wydaje się wtórny w stosunku do nazwy wodnej. W przebadanym materiale występują 2 hydronimy od przym. *srebrny*: *Srybny* (1849–1854), *Srebrna* (1890)¹⁰⁸, w dorzeczu Wisłoka i Świdra, oraz dwa od przym. *zielony*: *Zielona* (1530, 1990–1993). Nazywają one obiekty znajdujące się w lewobrzeżnej, mazowieckiej części dorzecza Wisły. Do pozostałych nazw odprzymiotnikowych pochodzących od określeń barw należą: *Rudy* (1972), *Rudawy* (1596), *Rudna* (1839), **Rdzawa/Rdzawka* (1449, 1888)¹⁰⁹, *rdzawy* 'bagnisty, pokryty rdzą', *Rdzawy* (1786–1788), *Mleczna* (1387, XX w.), *Modra* (1964), *Piwny* (1786–1788), też *Ceglany* (1849–1754). Z zabarwieniem wody, ale nieokreślonym bądź niedookreślonym, typu *ciemny*, *jasny*, związane są kolejne hydronimy *Ciemna* (1504, 1550), też **Ciemna/Ciemnica* (1787), rekonstruowana na podstawie n. m. *Ćmińsk*¹¹⁰, *Ciemny* (1964) oraz

¹⁰⁵ **Przylepnica**, rz., dł. 21,78 km, pd. Mławki (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi koło Szeńska: *Przylepnica* 1784 MpPerPł; *Przylepnica* 1839 MpKwat III 2; *Przylepnica* a. *Przylipnica* a. *Przelipnica* a. *Szronka* a. *Szrenka* 1965 HW nr 554; *Przylepnica*, -y 2006 HPol I 225. Lit.: ZMaz 361.

¹⁰⁶ Zapis *Czermna* w HE XV 30 umieszczony został w haśle *Czerna*. Historycy identyfikują obiekt z *Pachniączką*; por. AtKr 290.

¹⁰⁷ Niestety, w NMPol II 215 zapis ten przypisany został rzece o n. *Czernka*, która ma dokumentację z XIX w., a jej nazwa jest wtórna w stosunku do n. m. *Czerna* (gm. Krzeszowice).

¹⁰⁸ **Srebrna**, str., dł. 13,86 km, pd. Mieni (→ Świder → Wisła), uchodzi na zach. od wsi Kędzierak: R. *Menia mała* 1783 MpPerMz; *Srebrna* 1890 SG XI 152; *Srebrna* 1965 HW nr 352; *Srebrna*, -ej 2006 HPol I 263.

¹⁰⁹ Pierwotna postać n. w. *Rdzawa* zrekonstruowana na podstawie n. m. *Rdzawa* 1262 i 1581 NMPol (kartoteka), która – choć wcześniej notowana – wydaje się wtórna; por. HE XII 161–162.

¹¹⁰ Nazwa miejscowa notowana wcześniej niż hydronim, por.: *Czmyńsko* 1529, *Ćmińsko* 1787 NMPol II 248. Pierwotna postać nazwy wodnej to **Тьмъна*, wtórnie **Тьмъница* (szerzej: NaISand 79).

Jeskra (1396, *jaskry* ‘bardzo jasny, rażący blaskiem oczy’¹¹¹), dziś *Jaskrzanka*, w dorzeczu Narwi, oraz *Jesny* (1228)¹¹², dziś *Jasna*, w dorzeczu Pilicy.

Częstymi podstawami hydronimów stawały się także przymiotniki oznaczające ruch wody. Wyróżniają się frekwencją przede wszystkim nazwy od przymiotnika *bystry* (ogółem 18 obiektów), w formie żeńskiej (9), męskiej (5) i nijakiej (2). Najwcześniej notowane w tej grupie są mazowieckie hydronimy *Bystre* (1414–1425), dziś *Bystra*, w dorzeczu Narwi, oraz *Bystra* (1496), dziś *Bystrzanka*, w dorzeczu Skawy. W XVI w. odnotowano tego typu nazwy określające 6 kolejnych cieków, w XVIII w. – 3, w XIX w. – 6 i w XX w. – 1. Obiekty tak nazwane rozmieszczone są w górnym prawobrzeżnym dorzeczu Wisły aż po San, z jednym wyjątkiem, który dotyczy obiektu najstarszego (zob. wyżej). Włączyć tu można jeszcze nazwy od podstaw odnoszących się do nurtu wody, takie jak: *Rączy* (1885, *rączy* ‘szybki, bystry’), w dorzeczu Dunajca, czy też *Silna* (1863, *silny*), w dorzeczu Narwi. Za antonimiczne, nieliczne zresztą, uznać można hydronimy: *Spokojna* (1964), *Wolny* (1846), *Wolna* (1850) i *Leniwa* (XVI w., 1867).

Bazy przymiotnikowe oznaczające cechy akustyczne wody tkwią w nazwach: *Cicha* (1470–1480, 1704–1725, 1786–1788 2 ×), *Cichy* (1591), *Glucha* (1962, por. *gluchy* ‘przytłumiony, niewyraźny, może też ‘cichy, spokojny; potok płynący w odległym, niedostępnym, cichym miejscu’), *Gluchy* (1786–1788 2 ×, 1849–1854, 1934–1937) i antonimicznym jednostkowym hydronimie *Szumny* (1845). Tu również należy nazwa *Łomna* (2003, *łomny* ‘kruchy, łamliwy, łatwy do złamania’, może też ‘bystry, niespokojny’, por. *łomić* ‘łamać, rozbijać’ Sstp)¹¹³, d. Wiaru, w dorzeczu Sanu.

Z przymiotnikami odnoszącymi się do właściwości wody – jej temperatury, jakości, smaku i zapachu – związane są nazwy około 30 obiektów. Licznie reprezentowana jest podstawa *zimny* (9 obiektów): *Zimna* (1551), *Zimne* (1846 2 ×), *Zimny* (1786–1788 2 ×, 1846, 1937, 1964), spotykana prawie wyłącznie w górnym biegu prawobrzeżnej Wisły, zwłaszcza w dorzeczu Dunajca wraz z Popradem. Współcześnie nazwę *Zimna* (2006) odnotowano w dorzeczu Narwi, w tym regionie zapisana została także nazwa *Luta* (1581, *luty* ‘zimny, chłodny’, psł. **lutb* ‘gwałtowny, szybki, srogi’¹¹⁴). Ze znaczeniem ‘zimny, chłodny’ łączy się podstawa hydronimu *Studzona* (1419, por. gw. przym. *studzienny*, *studziony*, por. bułg. *сmyден* ‘zimny’). Potamonimy zawierające przymiotniki antonimiczne są nieliczne: *Ciepła* (1481), może też **Parny*, rekonstruowany z niem. *Parner* (1846, *parny* ‘duszny, gorący’, por. też gw. *para* ‘bagno’). O jakości wody mówią podstawy takich hydronimów, jak: *Dobra* (1700¹¹⁵, 1839 2 ×), *Czysta* (1492), *Świerza* (1477)¹¹⁶. Cechy negatywne wyrażają podstawy następujących nazw rzecznych: *Gęsty* (1598), *Gnojno* (1965, *gnojny* ‘zagno-

¹¹¹ Przymiotnik w takiej formie notuje SEBor 206. W nazwie widoczne płnpoł. przejście *ja-* > *je-*. M. Biolik pomija pierwszy zapis i uznaje nazwę za derywat z suf. *-anka* (HE XIX 65–66).

¹¹² Tu także widoczna zmiana *ja-* > *je-*.

¹¹³ Hydronim nieodnotowany w HE XVII, w SG wzmiankowany jako „pot. z Łomny” (XIII 267). Nazwa miejscowa *Łomna* posiada dokumentację z XV w. i wywodzona jest od n. w.; por. MakPrz 153 i NMPol III 356.

¹¹⁴ O rozwoju znaczeniowym psł. **lutb* zob. Jakubowicz 2010: 358.

¹¹⁵ Dziś *Dobka*. Pierwszy zapis (niepomieszczony w HE IX): na *Dobrze* (1700) z kartoteki J. Domańskiego (udostępnionej przez Instytut Śląski w Opolu) wskazuje na odmianę rzeczownikową.

¹¹⁶ **Plawnica**, str. dł. 9,44 km, ld. Łydyni (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi koło wsi Niestum: *Swyerza* 1477 SHGMz(MK 6, 100); *Świerza* XVI AtMz 248; *Plawnica* a. <*Świerza*> 1965 HW nr 555; *Świerza* 2005 GUGiK; *Plawnica*, -y 2006 HPol I 213.

jony, pełen gnoju’), *Mętna* (1661–1664), *Mętny* (1520, 1964), *Skalany* (1962, 1964, gw. *skalany* ‘zmacony’), *Smarkate* (1855).

Wśród hydronimów, których podstawy wyrażają właściwości smakowe wody, wyróżniają się nazwy od przymiotnika *słony* (8 obiektów), notowane od XIII w.: *Słona* (1234, 1273, 1365, 1464, 1565), *Słony* (1889), także w formie z podwojonym *-n-* – *Słonne* (1849–1854, 1880). Ciekę tak nazywane występują wyłącznie w górnym dorzeczu prawobrzeżnej Wisły od Raby po San. Synonimiczny przymiotnik *solny* tworzy 3 potamonimy: *Solna* (1791), *Solny* (1786–1788), *Salna*¹¹⁷ (1964). Jedyłą nazwę od opozycyjnego przymiotnika odnotowano w części północnej, w dorzeczu Skrwy Lewej – *Słodka* (1462). W grupie tej umieścić należy także nazwy: **Gorzki/Garzki* (1511–1523, *gorzki*), określającą obiekt w dorzeczu Bzury, może też *Siarczysty* (2006, *siarczysty* tu raczej ‘nasycony siarką’), w dorzeczu Soły i *Kadzielna* (1884, *kadzielny* ‘kadzidłowy’).

Z obiektami terenowymi, obok których lub przez które płynie rzeka, związane są przymiotniki stanowiące podstawy następujących hydronimów: *Dolinowy* (1786–1788, *dolinowy*), *Garbowy* (1786–1788, *garbowy*), *Górkowy* (1786–1788), *Górski* (1845 2 ×, 1964), *Górzański* (1961, *górzański* ‘górski, górzysty’), *Łysy* (1786–1788, 1965, *łysy* tu ‘pozbawiony roślinności’), *Piarózny* (1846, **piarózny* : *piargi* ‘rodzaj osypiska skalnego’, *piarżysty*), *Skalisty* (1446, 2006, *skalisty* ‘kamienny’), *Skality* (1964, *skality* ‘kamienny’), *Skalnity* (1788, gw. *skalnity* ‘skalisty’, por. słowac. *skalnatý* ‘skalisty’), *Skalny* (1789, 1846, *skalny*), *Skalski* (1846, 1888, *skalski* : *skala*).

Relacje przestrzenne między ciekami a innymi obiektami w terenie wyrażają przymiotniki motywujące hydronimy, które się układają w pary antonimiczne, obiekty jednak nie są lokalizacyjnie powiązane: **Blizna/Blosene* (1396, *blizny* ‘bliski’), *Blizna* (1524), *Blizny* (1786–1788 3 ×), *Bliźniejszy* (1643, 1645), *Bliski* (1786–1788), *Bliższy* (1786–1788) oraz *Dalnia* (1786–1788, gw. *dalni* ‘dalszy, dalej położony, daleki’), *Dalny* (1786–1788), *Dalszy* (1786–1788); *Dolny* (1786–1788 4 ×) oraz *Górna* (1849–1854, 1883, 1881), *Górny* (1786–1788, 1847, 1849–1854); *Niżny* (1786–1788, 1849–1854) oraz *Wyżny* (1786–1788 2 ×); *Przedni* (1786–1788 4 ×, 1962), *Przednia* (1840–1854) oraz *Zadni* (1786–1788 4 ×, 1892, 1962), *Zadkowy* (1786–1788, *zadkowy* ‘zadni, tylny’).

Pozostałe nazwy należące do tego zbioru to: *Średnia* (1961, 1963), *Średni* (1934–1937), *Śrzedni* (1786–1788 4 ×), *Nadolny* (1512), *Narozny* (1519), *Ostatni* (1786–1788), *Podleśna* (XVI w., *podleśny* : *pod lasem*), *Pos(t)rzedni* (1786–1788 2 ×, gw. *postrzedni* ‘pośredni’), *Pośrednia* (1457, 1964), *Pośredni* (1844), *Schodn(i)a* (1382, *wschodnia*)¹¹⁸, *Wschodnia* (1970), *Uboczny* (1847), *Zagórni* (1964 2 ×, *zagórni*)¹¹⁹.

Wśród potamonimów odprzymiotnikowych związanych z florą obecne są formacje archaiczne (zob. wyżej), które należą do najwcześniejszych odnotowanych, oraz wiele nazw od przymiotników derywowanych na gruncie apelatywnym przy użyciu sufiksów *-owy*, *-ny* oraz nielicznych na *-any*, *-aty*, *-isty*, *-owski*. Częste są potamonimy od przymiotników związanych z ogólnymi określeniami terenów zadrzewionych: *Borowa* (1404, 1789, 1880, 1936–1939, 1965, 2006 2 ×, *borowy*), *Borowy* (1892), *Laskowa* (1866, *laskowy*), *Laskowy*

¹¹⁷ Forma *Salna* (z *a*) jest sekundarna, hiperpoprawna; por. HE XV 129.

¹¹⁸ Nazwa zapewne pochodzi od przym. *wschodni*, a forma *Schodn(i)a* powstała w wyniku fałszywej dekompozycji lub – jeśli uznamy ją za pierwotną – od *schód* ‘stopień, przepaść’ SEBor, z suf. *-na*; por. też ap. *schodnica* ‘mały rowek; ścieki wód po polach’ SGPREi.

¹¹⁹ Por. przym. *zagórny* : *za górą*, tu w odmianie miękkotematowej.

(1786–1788, 1849–1854, 1884), *Laskowski* (1962, *laskowski* ‘laskowy’), *Lasowa* (1884), *Lasowy* (1849, 1884), *Leśna* (1447, XVI w., 1839, 1855, 1884, 1974, *leśny*), *Leśny* (1786–1788).

Przymiotniki od nazw drzew stały się podstawą następujących hydronimów: *Brzeszczany* (1962, *brzeszczany* : *brzost*), *Brzozowa* (1366)¹²⁰, *Brzozowy* (1786–1788), *Bukowa* (1764–1768, 1764–1768, 1850¹²¹, 1929), *Bukowy* (1846, 1964), *Cisowy* (1786–1788), *Dębowy* (1786–1788 2 ×), *Grabowa* (2006), *Grabowski* (1508, 1786–1788), *Jasienowy* (1846), *Jasinowa* (1849–1854), *Jaworski* (1786–88 2 ×, *jaworski*), *Jedlna* (1340–1341, 1489, 1564–1565, *jedlny*), *Jedłowy* (1786–1788), *Jodłowa* (1359), *Klonowski* (XX w., *klonowski* ‘klonowy’), *Lipna* (1556¹²², 2006¹²³), *Lipowa* (1884, 1962, 1965), *Lipowy* (1493), *Lipowska* (1844, *lipowski* ‘lipowy’)¹²⁴, *Łubowa* (1966, *lubowy*, ‘z łubu, tj. z kory lipowej’), *Olchowa* (1352, 1524, *olchowy* : *olcha*), *Olchowy* (1551), *Olchowate* (1849–1854), *Olszana* (1289, gw. *olszany* ‘olchowy’ SGPREi), *Olszowa* (1409, 1786–1788), *Olszowy* (1786–1788 3 ×, 1877–1905, 1983), *Smrekowy* (1786–1788), *Sosnowy* (1786–1788, 1847, 1855 2 ×), *Śliwowa* (1786–1788, *śliwowy* SGPREi)¹²⁵, *Topolowa* (1444), *Wir(z)kowa* (1254). Pozostałe potamonimy tej grupy wywodzą się od przymiotników derywowanych od nazw krzewów i innych roślin (także uprawnych): *Bzowy* (1787), *Cisowa* (1674, *cisowy*), *Jagienna* (1826, *jagienny* : *jagły* ‘krupy z ziarna prosa’), *Konopata* (1971, *konopaty* ‘koloru konopi’), *Krzaczysty* (1786–1788 2 ×, *krzaczysty* ‘porośnięty krzakami’), *Leszczna* (1884, *leszczny* ‘leszczynowy’), *Łoskowy* (1786–1788, por. gw. *łoska* ‘leszczyna’), *Łączny* (1786–1788, *łączny* : *łąka*), *Łozkowy* (1786–1788), *Makowa* (1367¹²⁶, 1644, *makowy* ‘otrzymany z maku, jasnopopielaty’ SpXVI), *Marchwiany* (1965), *Meszna* (1715, gw. *meszny* ‘mszany, tj. mchem porośły’), *Mszana* (1369), *Mszena* (1254), *Ostowata* (1961–1970), *Paportny* (1786–1788, *paportny* ‘paprociany’ SW, ukr. *paporot*), *Rokitowy* (1786–1788, *rokito*), *Różana* (1965), *Różany* (2003), *Ruciana* (2006), *Rzepna* (XVI w., *rzepny* ‘pochodzący od rzepy’ Sstp), *Rżona* (1565, *rżany* ‘żytni’ Sstp)¹²⁷, *Sitna* (1452), *Skrzypny* (1786–1788), *Trciana* (1373, stp. *trciany* ‘trzciny’), *Ziemniaczany* (1964), *Żytnia* (1450). Inne włączone tu nazwy motywowane są przez przymiotniki związane z częściami roślin: *Korzenna* (1960), *Sękowy* (1884).

Jak wynika z powyższego zestawienia, najwcześniej hydronimy tego typu pojawiają się w XIII w.: por. *Mszena*, dziś *Mszanka*, *Wir(z)kowa*, dziś *Wierzbienica* i *Olszana*, dziś

¹²⁰ A. Fastnacht identyfikuje obiekt z *Pielnicą*, por. SHGsk III 33.

¹²¹ Zapis nowy w stosunku do dokumentacji w HE IX 84, por. Stęczyński 298.

¹²² **Lipna**, str., dziś nieistniejąca, pd. Turki (→ Wkra → Narew → Wisła): *Lipna* 1556 SHGMz(Z 33, 535); <*Lipna*> 1965 HW nr 559.

¹²³ **Lipna**, pot., dł. 5,09 km, d. Wisłoki (→ Wisła), uchodzi na pñ.-zach. od Wyszowatki: *Lipna*, -ej 2006 HPol I 149.

¹²⁴ Nazwy przymiotnikowe na *-owski* znajdujące się w tej grupie sugerują, iż w łańcuchu derywacyjnym mogła występować jakaś nazwa terenowa lub miejscowa, zwłaszcza że n. w. jest rodzaju żeńskiego, obiekt jest potokiem i leży w dorzeczu górnej Wisły. Nazwa terenowa *Hala Lipowska* (1962) notowana jest współcześnie; por. HE IX 60.

¹²⁵ Por. też n. ter. *Śliwowa* 1786–1788 HE XII 201.

¹²⁶ Por. też n. m. *Makowa* 1438 NMPol VI 454–455, którą W. Makarski uznaje za wtórną w stosunku do n. w. (MakPrz 160–161).

¹²⁷ **Czarna Struga**, str., dł. 8,79 km, pd. Długiej (→ Kanał Żerański → Narew → Wisła), uchodzi koło Wołomina: *Rżona* (1565) Lumaz I 103 (tu?); [*Czarna*] XVI AtMz 247; *Czarna Struga* 1965 HW nr 549; *Czarna Struga*, -ej -i 2006 HPol I 41.

Jastrzębka, w dorzeczu Raby i Dunajca. Połowa wymienionych nazw została zapisana do końca XVIII w. Spotykamy je na całym obszarze dorzecza, najczęściej w odcinku górnym, prawobrzeżnym, ale również w dorzeczu Wieprza, Bugu, Narwi, aż po dorzecze Wdy na północy. Nazwy te nie są stabilne, często używane były tylko okresowo; około 30% stanowią warianty.

Zbiór hydronimów przymiotnikowych od nazw zwierząt (wraz z archaicznymi, wymienionymi wyżej) odnosi się do ponad 50 obiektów. Dominują wśród nich formacje powstałe od przymiotników derywowanych paradygmatycznie oraz z sufiksem *-owy*, rzadko *-na*, pojedyncze z *-any*, *-asty*. Najwięcej hydronimów pochodzi od nazw ssaków: *Bobrowa* (1300, 1375, 1534¹²⁸, 1539¹²⁹, 1674), *Borsuczy* (1668, 1715), *Kobyła* (1844, 1965), *Kobyli* (1523¹³⁰, 1846), *Koni* (1868), *Kozia* (1965), *Kozi* (1505), *Lisi* (1786–1788), *Łasia* (1426)¹³¹, *Łosia* (1891), *Niedźwiedz(i)a* (1254, 1786–1788), *Niedźwiedzi* (1744, 1786–1788 2 ×), *Psi* (1786–1788), *Świna* (1373), *Turze* (1849–1854), **Wilcza/Wilicza* (1434), *Wilcze* (1962), *Wilczy* (1786–1788 2 ×), *Woli* (1849–1854), *Zubrza* (1358). Od przymiotników motywowanych nazwami ptaków i innych mniejszych istot utworzono pozostałe hydronimy: *Gawroni/Hawrani* (1562)¹³², *Jaskółczany* (1786–1888), *Jastrzęb(i)a* (1198, 1847), *Jastrzębi* (1786–1788), *Orla* (1417, 1516, 1869, 1983, *orli* ‘związany z orłem’)¹³³, *Sokoła* (2003), *Żurawia* (1935, 1965), *Komarowy* (1965), *Rakowy* (1962), **Żabna/Sobińska Struga* (1889), *Żmijowaty* (1786–1788). Pierwszy hydronim z tej grupy zapisany został w XII w., jest to *Jastrzębia*, str. o dł. 3,55 km, dziś bezimienna, w dorzeczu dolnej Wisły w powiecie kościańskim, kolejny – w XIII w., w XIV w. – 5, do końca XVIII w. pojawiło się w źródłach ponad 70% nazw tej grupy. Mają one najczęściej formę żeńską (25 obiektów), niewiele mniej jest postaci męskich (24), najmniej – nijakich (2).

2.2.2. Hydronimy od przymiotników związanych z kulturą materialną

Kulturowe nazwy rzeczne odprzymiotnikowe, reprezentowane przez potamonimy określające 122 obiekty, są mniej produktywne od kulturowych nazw odrzeczownikowych. Liczebnością wyróżniają się ciekły określane przez potamonimy od przym. *graniczny* (28), które mają wyższą frekwencję niż utworzone od ap. *granica* (14). Większość nazw ma formę męską (20), żeńską jedynie 8. Pierwsza pojawia się na początku XV w.: *Graniczny* (1405), dziś *Granice*, pot., w dorzeczu Dunajca (HE XIII 76), kolejne – w XVI w.: *Graniczny* (1511, 1567, 1595, 1596). Największy przyrost zapisów można zaobserwować w w. XVIII, kiedy to odnotowano 12 nowych obiektów o tej nazwie, w tym również w for-

¹²⁸ **Bobrownica**, str., dł. 15,36 km, pd. Skrzy (→ Wisła), uchodzi koło wsi Turza Mała: *Bobrowa* 1534 SHGP I 15; *Bobrownica* a *Bobrownicki* a. <*Bobrowa*> 1965 HW nr 580 (tu źle zlokalizowana); *Bobrownica* 1983 PHP I 709; *Bobrownica*, -y 2006 HPol I 16. Lit.: SHGP I 15.

¹²⁹ **Bobrowa**, str., pd. Wkry (→ Narew → Wisła), uchodzi poniżej Dąbrówek i Bieżunia: *Bobrowa* 1539 SHGMz (Płoc. 5, 341); <*Bobrowa*> p 1965 HW nr 553.

¹³⁰ **Kobyli**, pot., ld. Sanu (→ Wisła), uchodzi między wsiami Hoczew i Huzele: *Kobili* 1523 AGZ XVI nr 2896. Lit.: SHGsk II 63.

¹³¹ **Łasia**, str., dziś nieistniejąca?, pd. Narwi (→ Wisła): riwłum *Lassza* 1426 MkM I nr 393, 394; <*Łasia*> 1965 HW nr 540. – Zapewne od przym. *lasi* lub ap. *lasia* (: *lasica*, *laska*).

¹³² W HE IX 28 odrębne hasło; według AtKr 290 jest to dziś *Przyłękówka*.

¹³³ Nazwy uważane też za staroeuropejskie (por.: Udolph 1990: 222–224; Górniewicz 1985: 22, 1988: 31), od ide. rdzenia **er-/*or-* ‘płynąć’, co mało prawdopodobne (por. Babik 486–487).

mie żeńskiej – *Graniczna* (1786–1788 2 ×), pozostałe – w XIX i XX w. Prawie wszystkie obiekty tak nazywane położone są w górnym prawobrzeżnym dorzeczu Wisły od Soły po San. Jeden obiekt odnotowano w dolnym biegu Wisły, w dorzeczu Wdy – *Graniczna* (1964), okresowy wariant *Trzebiochy*, rz. o dł. 25,20 km (HE I 7–8). Do tego zbioru włączyć można też jednostkowy hydronim *Pograniczny* (1786–1788, *pograniczny*), w dorzeczu Wisłoka. Podobne znaczenie co przymiotnik *graniczny* mają określenia *działowy* i *dzielny*, może też *rozdzielny*, które są podstawami hydronimów: *Działowy* (1786–1788), *Dzielny* (1768–1788 3 ×), *Rozdzielny* (1468).

Kolejną grupę nazw odprzymiotnikowych jednorodną semantycznie, ale nie morfologicznie, tworzą nazwy związane znaczeniowo z doprowadzaniem wody do młynów: *Młynarska* (1849–1854), *Młynarski* (1786–1788), *Młynna* (1966, 1960, 1970), *Młynne* (1855, 1886), *Młyńska* (1786–1788 4 ×, 1884, 1963, 1966, 1970 2 ×, 2006), *Młyński* (1846, 1847, 1885, 1877–1905). Ciekło o tych nazwach występują w górnym prawobrzeżnym dorzeczu Wisły od Soły po San (12 obiektów), także w małopolskiej lewobrzeżnej części dorzecza od Prądnika po Radomkę (7). Dalej na północ spotykamy tylko dwa obiekty: *Młyński*, gb. *Warężanki*, w dorzeczu Bugu (HE X 180–181), a w dorzeczu dolnej Wisły *Młyńska*, dziś *Struga Młyńska*, obiekt o dł. 27,34 km, ld. Wisły (HE I 20).

Do innych nazw związanych z gospodarką należą: *Bartna* (1373), *Bartne* (1985 2 ×), *Bartny* (1963), *Chlewna* (1786–1788, *chlewny*), *Chliwny* (1877), *Fabryczny* (2006), *Foluszny* (1846), *Obrocza* (1564, *obroczy* : *obrok*), *Pasieczny* (1468, 1537, *pasieczny*), *Paśny* (1786–1788, *paśny* : *paść*), *Pilny* (1786–1788, *pilny* ‘tartaczny’), *Szklarski* (1787), *Tartaczny* (1965), *Żarnowa* (1534, *żarnowy* : *żarna*), *Żarowy* (1964, *żarowy* : *żar*), *Żorowy* (1990).

Hydronimy, których podstawy łączą się z osadnictwem i organizacją społeczno-gospodarczą, reprezentowane są przez następujące nazwy: *Cmentarna* (1970), *Domaśny* (1964, *domaszny* ‘domowy’), *Dworski* (1849–1854), *Gminny* (1962), *Gromadzki* (1965), *Kościanny* (1985, *kościanny*)¹³⁴, *Krajowy* (1962), *Mogilna* (1839)¹³⁵, *mogilny* ‘grobowy’), *Mosteczna* (1964), *Mostkowy* (XX w.), *Mostowy* (1786–1788), *Spólny* (1849–1854, (w)spólny), *Wiejska* (1786–1788), *Wiejska/Wsiowa* (1786–1788), *Wieski* (1564, stp. *wieski* ‘wiejski’), *Wiesny* (1964), *Wsiowa* (1849–1854, 1882, gw. *wsiowy* ‘wiejski’), *Wspólny* (1786–1788), *Zagrodny* (1786–1788, *zagrodny*, może od *za grodem?*).

Występują także potamonimy od przymiotników określających różne budowle i przedmioty gospodarcze egzemplifikowane przez nazwy: *Drążny* (1786–1788, *drążny* ‘drągowy’), *Gaćna* (1334–1336, psł. **gatyń* ‘związany z drogą utworzoną na błotach, z tamą, groblą’ Spśl), *Gatny* (1966), *Grodna* (1479, *grodny* ‘grodowy’), *Ławny* (1786–1788, *ławny*), *Łazowa* (1450, 1786–1788, 1966, *łazowy* : *łaz*), *Łazowy* (1456, 1786), *Łażna* (1532, *łażny* ‘łazowy’), *Moczydłowy* (1962, *moczydłowy* : *moczydło*).

Pewną liczbę przymiotnikowych podstaw hydronimicznych można zgrupować wokół szeroko pojętej kultury duchowej: *Piekielny* (1849–1854, 1962), *Święta* (1466, 1882), *Święte* (1570, XVI w.), *Wilkołaczy* (1715). Odrębną grupę stanowią nazwy od przymiotników o charakterze abstrakcyjnym, które przez użycie metaforyczne stały się hydronimami: *Błęd-*

¹³⁴ Potok przepływa obok cmentarza.

¹³⁵ **Mogilna** (1), str., dł. 10,33 km, ld. Dzierzbi (→ Skroda → Pisa → Narew → Wisła), uchodzi koło Porytego: Struga *Mogilna* 1839 MpKwat V 2; *Mogilna* 1885 SG VI 580; *Mogilna* 1965 HW nr 518; *Mogilna*, -ej 2006 HPol I 176. – Na MpKwat zaznaczony w pobliżu cmentarz żydowski.

ne (1460), *Gościnnny* (1965, por. dawne *gościnna woda* 'nieoczekiwanie, nagle pojawiająca się woda, powódź'), *Lichy* (1847, *lichy* 'nędzny, niepozorny, mizerny'), *Milutka* (1961), *Miła* (2006), *Przykre* (1964), *Robotna* (1880), *Rzewny* (2006)¹³⁶, *Straszny* (1786–1788, 1849–1854), *Szwarany* (1846, *szwarany* 'piękny, ładny'), *Wierny* (1788). Hydronim *Dziewczy* (1964)/gw. *dziewiczy*, od przym. *dziewczy* 'panieński', *dziewiczy* 'czysty' (SW), motywowało zapewne znaczenie 'czysty'. K. Holly przywołuje też znaczenie 'potok płynący od dawna' (por. HollyŻyw 85). Do nazw metaforycznych włączyć można nazwę *Zbójna* (XVI w.)¹³⁷, od stp. *zbójny* 'właściwy zbójcy' (Sstp); obiekt położony w Puszczy Kurpiowskiej.

Wśród derywatów odprzymiotnikowych pojawiają się również potamonimy o cechach fonetycznych (rzadziej leksykalnych) innosłowiańskich. Najwięcej jest nazw o proveniencji wschodniosłowiańskiej: ukraińskie w dorzeczu Sanu i Bugu, bojkowskie i łemkowskie w dorzeczu Wisłoki i Dunajca, białoruskie w dorzeczu górnej Narwi.

Przymiotniki o charakterystyce topograficznej motywowały potamonimy: *Belaja* (1571), *Bystryj* (1949, łemk. *bystryj* 'bystry'), **Chytra* (1788, por. ukr. *chytryj* tu w znaczeniu 'bystry, szybki potok')¹³⁸, *Czarnaja* (1505), *Czornij* (1849–1854), *Dalnej* (1934–1936, łemk. *dalnij* 'dalny'), *Dołgi* (1965, ukr. *dowhyj*), *Dołhy* (1786–1788), *Dublen* (1877–1905, ukr. *dublenyj* 'wymoczony w dubyle wywar z kory olchy'), *Dubowy* (1525, ukr. *dubowy* 'dębowy'), *Gilaty* (1877–1905, ukr. *hillja* 'gałąź', przym. *hilljastyj* 'rozgałęziony')¹³⁹, *Hruska* (1562, brus. *hruzki*, ukr. *hruzkyj* 'grząski, bagnisty, błotnisty'), *Kawny* (1965, *kalna*), *Kremiany* (1965, ukr. dial. *kremjanyj* 'krzemowy'), *Kruhły* (1966, brus. *kruhly* 'okrągły, kolisty'), *Krywe* (1849–1854), *Krywy/Krzywy* (1883), *Krywyj* (1934–1936, ukr. *krywyj*), *Mutny* (1526, ukr. *mutnyj* 'mętny'), *Płoski* (1985, ukr. *ploski*), *Rabe* (1849–1854, ukr. *rjabyj* 'pstry'), *Rywna* (1849–1854, ukr. *riwnyj* : *riw* 'rów'), *Sridnie*¹⁴⁰ (1849–1854), *Szuty* (1849–1854, gw. *szuty*, ukr. *sutyj* 'bezrogi, bez włosów'), *Tychy* (1786–1788, ukr. *tychy* 'cichy'), *Wapenna* (1849–1854, ukr. *wapennyj*), *Zeleny* (1645 2 ×, ukr. *zelenyj*). Przymiotniki florystyczne stały się podstawami następujących nazw wodnych: *Berezowa* (1515), *Bieriezowaja* (1529), *Mochnate* (1849–1854, por. ukr. *mochnatyj*), *Tysi* (1846, łemk. *tys* 'cis'). Przymiotniki zoologiczne tkwią w hydronimach: *Medweży* (1965), *Rybnyj* (1376), *Wolczy* (1889, por. ukr. *wowk* 'wilk'), a kulturowe – w nazwach: *Silski* (1849–1854, ukr. *silskyj* 'wiejski'), *Silska* (1963).

¹³⁶ **Rzewny**, pot., pd. Urwiska (→ Wilga → Wisła), w Borku Fałęckim, cz. Krakowa-Podgórze: *Rzewny*, -ego 2006 HPol I 247. – Zapewne od przym. *rzewny* 'tkliwy, smętny', por. psł. **revъnъ* pierwotnie 'ryczący'.

¹³⁷ **Zbójna**, rz., dł. 17,91 km, dziś bez nazwy, pd. Narwi (→ Wisła): *Zbójna* XVI AtMz 249; do rzeki *Zboinej* (1565) Lumaz II 92; między rzekami *Zboyna*, Turorzem i Omotłwią 1617–1620 Lumaz I 100; *Zboina struga* 1783 MpPerMz; Dopływ z Popiołek 2005 APHP (H-4). – H. Borek wiąże podobne toponimy z ap. *zbój*, natomiast Rospond z czas. *bić*, por. rzecz. *boisko* na określenie miejsca ubitego, z uklepaną ziemią przygotowaną do osiedlenia. Nazwa miejscowa *Zbójna*, notowana od XVIII w., jest wtórna wobec hydronimu. Lit.: Borek 1968: 270; RospSEMIG 451.

¹³⁸ E. Bilut łączy hydronim z przym. ukr. *chytryj*, natomiast J. Udolph (w uwagach tłumacza) uważa n. za staroeuropejską, od rdzenia **skeud-/skept-*, i podaje w wątpliwość związek z przymiotnikiem ze względu na jego wtórne znaczenie 'szybki' (HE X 32). Tymczasem podstawowe znaczenia psł. **chytrъ* odnoszące się do cech fizycznych rekonstruowane są jako 'zręczny, szybki', wprawdzie tylko na podstawie materiału z języków południowo- i zachodniosłowiańskich (por. Babik 359; Jakubowicz 2010: 221).

¹³⁹ Forma *Gilaty* powstała wskutek spolonizowania członu pierwszej nazwy (HE XVII 96).

¹⁴⁰ Forma zruszczona, od przym. *średni*.

Elementy słowackie spotykamy w kilku potamonimach z dorzecza Soły i Dunajca: *Bela* (1320, 1334, 1750), *Beli* (1317), *Hlubokie* (1846), *Mutne* (1662), *Stupny* (1846), *Zlatna* (1846, 1844).

Hydronimy odprzymiotnikowe w dorzeczu Wisły określają ponad 1000 obiektów o różnej długości. Małe strumienie poniżej 10 km stanowią 82% zbioru; większe rzeki powyżej 50 km to niewielki odsetek, jedynie 22 obiekty (niespełna 2%). Najwcześniej poświadczona nazwa ciekę z tej grupy została odnotowana w XII w., w XIII w. pojawia się 20 nowych zapisów, w XIV w. – 48, w XV w. – 68, w XVI w. – 117, w XVII w. – 16, w XVIII w. – 269, w XIX w. – 225, w XX w. – 240. Do końca XVIII w. udokumentowano ponad 50% zbioru. Najwięcej potamonimów omawianego typu występuje w górnej części dorzecza Wisły po Sołę i Przemszę (202), a ponad 70% obiektów tak nazwanych zlokalizowanych jest w części prawobrzeżnej po San.

Pod względem rodzaju gramatycznego hydronimy męskie stanowią 51% zbioru, żeńskie – 44%, nijakie – 5%. Większe ciekę, tu powyżej 17 km, mają prawie wyłącznie nazwy w formie rodzaju żeńskiego, mniejsze – potoki, strumienie, także odcinki większych rzek – identyfikowane są przez nazwy w rodzaju męskim, co jest determinowane przez typ obiektu i jego rodzaj gramatyczny.

2.3. Hydronimy od liczebników

Liczebniki częściej wykorzystywane są jako elementy nazw zestawionych (zob. s. 198) niż jednoczłonowych. W zgromadzonym tu materiale występują tylko 4 nazwy odliczebnikowe: *Pierwszy* (1786–1788, por stp. i gw. *pirzwy* ‘pierwszy w kolejności’ SEBor), *Dziwiewięcioraki* (1964); 2 obiekty o tych nazwach powiązane są ze sobą lokalizacyjnie: *Drugi*, *Pierwszy* (1786–1788).

2.4. Hydronimy od imiesłowów

Polskim hydronimom od imiesłowów na *-acy* poświęcił artykuł J. Duma, w którym poddał analizie 50 nazw wodnych z obszaru całej Polski (por. 2006: 81–94). Niniejsze zestawienie nie wnosi znaczących uzupełnień do jego ustaleń.

Hydronimy pochodzące od imiesłowów na *-acy*, *-ny*, *-ły*, *-ony*, *-ty*, w liczbie 50, określają głównie obiekty małe, mające długość poniżej 10 km, kilka odnosi się do cieków o długości 20–30 km. Nazwy imiesłowowe tych większych obiektów, pojawiające się w pierwszych zapisach, uległy jednak substantywizacji lub na ich miejscu pojawiły się nowe (nastąpiła renominacja), np.: *Śmierdząca*, dziś *Sanka*, *Wieląca*, dziś *Wieluńcz*, *Ciekąca*, dziś *Radna*, *Ponikła*, dziś *Psarka*, *Szumiąca*, dziś *Szumionka*, *Zwniąca*, dziś *Żmiączka*.

Archaiczną podstawę zawiera mazowiecki hydronim *Glibiąca* (1503)¹⁴¹, w dorzeczu Narwi. Niewątpliwie pochodzi od imiesłowu na *-acy*, a ten od psł. **glibati* ‘brodzić, chodzić po czymś lepkiem, zapadając się’, por. też **glibъ* pldslow. ‘błoto, bagno, trzęsawisko’ (Spsł VII 102–103). Kontynuantem w gwarach polskich jest czasownik *glibać się*

¹⁴¹ **Glibiąca**, str., dziś nieistniejąca, ld. Wincenty (→ Pisa → Narew → Wisła): *Glybyanca* 1503 SHGMz(MK 18, 164); <*Glibańca*> 1965 HW nr 516.

‘uginać’, por. także pokrewne *glibawa* ‘łąka błotnista, grząska’, *gnibiel*, *glibiel* ‘przepaść, otchłań; trzęsawisko’ (SGPRei). Od teŝe podstawy utworzono inny mazowiecki hydronim *Glibiący Stok* oraz małopolskie nazwy *Glibiączka* i *Glibiączka* (zob. niŝej). Inna mazowiecka odimiesłowowa nazwa dziś nieistniejącego strumienia *Posechl* ((1414–1425) 1456, *poschnąć*)¹⁴², w dorzeczu Narwi, wyróżnia się niezłożoną formą odmiany.

Obiekty określane przez hydronimy odimiesłowowe nie wykazują wyraźnego zgrupowania geograficznego, występują na całym badanym obszarze, od górnej Wisły po Narew i Brdę. Mają w większości formę rodzaju żeńskiego: *Belcząca* (1471, 1895, *belczeć*), *Chelcząca* (1300, *chelczyć* ‘łkać, szlochać’), *Chelszcząca* (1965, *chelstać* ‘chlupać’), *Ciekąca* (1789, 1888, 1965), *Grzmiąca* (1965), *Szumiąca* (1892), *Śmierdząca* (1321, 1964), *Wieląca* (1480, *wilać się* ‘wić się’), *Wodząca* (2006), *Woniąca* (1965), *Wrząca*¹⁴³ (2006), **Zwniąca/Swnocza* (1370, **zwniący*, por. psł. **zvъnĕti* ‘głośno dźwięczeć, brzmieć, rozbrzmiewać’, stp. *wznieć* SEBor); *Karczowana* (1961–1970), *Lupiana* (1660–1664, *łupić* ‘obdzierać z kory’), *Moszczona* ((1431) 1786), *Nieznana* (1961), *Ponikła* (1561, 1473, 1561, 1890, *ponikać* SpXVI, gw. *poniknąć* ‘zniknąć, skryć się’, nazwa oznacza strumień, rzekę, która w ziemi ginie, by dalej znowu wytrysnąć’), *Punikła* (1888), **Prądzona*¹⁴⁴/*Rzeka Prądzynska* (1591, *prądzić* ‘płynąć z prądem’), *Przekopana* (1786–1788), *Przeschły* (1596), *Stracona* (1564), *Wylewna* (1849–1854), *Zapadła* (1961–1970 2 ×), *Zmyślona* (2006). Formy żeńskie mają również hydronimy oznaczające obiekty typu potok, strumień, por. *Przekopana*, *Woniąca*. Postacie rodzaju męskiego przybierają nieliczne nazwy, por.: *Belcząc*¹⁴⁵ (1937), *Szumiący* (1546), *Kopienny* (1521), *Ryty* (1786–1788), *Wyczyszczon* (1974). Tylko 2 potoki identyfikowane są przez nazwy w rodzaju nijakim: *Kryte* (2006) i *Zwolne* (1855).

Wśród potamonimów odimiesłowowych frekwencją wyróżniają się nazwy pochodzące od *gnily*, *zgnily* ‘zesputy, stęchły, śmierdzący’, teŝ ‘gnuśny, leniwy, ospały’ (SW), w odniesieniu do wody zapewne ‘wolno płynący’, ale również ‘o niezbyt przyjemnym zapachu’ (7 obiektów). Występują one wyłącznie w dorzeczu Sanu i Narwi. Są to: *Gnıla* (1536, 1877–1895, 1900, 1961–1970), *Gnile* (2003), *Gnily* (1786–1788), *Zgnily* (1934–1937).

Imiesłowy będące podstawą nazw wód płynących semantycznie wiążą się głównie z czasownikami oznaczającymi efekty dźwiękowe towarzyszące przepływowi wody, a także z cechami wody, w tym zapachowymi, oraz z działalnością człowieka dotyczącą samych cieków (*Przekopana*), jak i terenu wokół nich (*Karczowana*).

Wśród derywatów odimiesłowowych, nie bez wątpliwości, umieszczona została nazwa **Orana/Oranka* (1448), współcześnie *Oronka*, rzeka o długości około 20 km w dorzeczu Radomki, która wymaga osobnego omówienia. Odnotowana forma z XV w. jest wtórna, na co wskazuje obecność n. m. *Orońsko*¹⁴⁶. J. Nalepa w recenzji pracy dotyczącej toponimii województwa sandomierskiego neguje jej słowiańskie pochodzenie, rekonstru-

¹⁴² *Posechl*, str., dziś nieistniejąca, pd. Narwi (→ Wisła), koło Ostrołki: *Posszechl* (1414–1425) 1456 SHGMz(MK 3, 92v); <„*Posszechl*”> 1965 HW nr 538.

¹⁴³ Jest to interesujący przykład nazwy opozycyjnej wobec zaginionego hydronimu *Zimna Woda* (zob.) oraz odhydronimicznej n. m. *Zimna Woda*, notowanej współcześnie.

¹⁴⁴ Pierwotna postać n. w. rekonstruowana na podstawie n. m. *Prądzona*, por. *Pransin* 1400, *Prandzen* 1546 NMPol IX (w druku).

¹⁴⁵ Forma ta może świadczyć o chęci unikania formy imiesłowu przez nawiązanie do takich apelatywów, jak *zając*, *brzdąc*.

¹⁴⁶ Por. *Oransko* 1470–1780, *Oranysko* 1508, *Oransko* 1569, *Orońsko* 1787 NMPol VIII 148.

uje pierwotną postać hydronimu w formie **Orana* lub **Oran(i)a* i wiąże go z ide. rdzeniem **or-* (NalSand 134–135). J. Udolph (1990: 219) również proponuje etymologię staroeuropejską, od ide. **er-/or-* 'poruszać się szybko', z sufiksalnym **-ōn-*, i odrzuca związek ze słowiańskim **orati*, part. praet. passivi *orana*, ze względu na semantykę. Do tej hipotezy skłania się także L. Bednarczuk (1993: 255–256). Natomiast D. Kopertowska (1994: 213) oraz Z. Babik (489) dopatrują się związku hydronimu z imiesłowem *orany*. Istnienie takich toponimów, jak: *Oronne* (NMPol VIII 147), *Orane*, uroczysko (Geoportal), oraz innych hydronimów odimiesłowowych, jak *Łupiana* czy *Przekopana*, czyni tę hipotezę prawdopodobną.

Kilka hydronimów z dorzecza Wisłoki i Sanu wykazuje cechy fonetyczne wschodniosłowiańskie, por. *Bołczaczy* (1985, z wschłow. *-ol-*, por. pol. *belczący*), *Hnyła* (1935, ukr. przym. *hnylyj* 'zgniły, gniły'), *Szumlaczy* (1934–1937, ukr. *szumljacyj* 'szumiący'), *Zawynnyj* ((1376) 1427, por. ukr. *zawyty, zawywyty* 'zawiać, zawiewać lub zawijać').

W prezentowanym zbiorze hydronimów odapelatywnych powstałych w procesie czystej onimizacji zwraca uwagę polireferencjalność nazw od leksemów specjalistycznych oraz od przymiotników. Uwypuklono występowanie najczęściej wykorzystywanych podstaw rzeczownikowych i przymiotnikowych, a także pola semantyczne, które reprezentują. W powyższym rejestrze potamonimów z dorzecza Wisły pojawia się również wiele formacji od apelatywów derywowanych. Jeżeli odpowiednie (homonimiczne) apelatywy są notowane w słownikach, to bliższy jest mi pogląd, iż hydronimy takie powstały w wyniku czystej onimizacji. Psycholingwistyczne i socjologiczne uzasadnienia aktu nazwotwórczego, podobnie jak w mikrotoponimii (por. Mrózek 1990: 29–50, 158), skłaniają do rozszerzenia bazy apelatywów, które podlegają toponimizacji. Wśród nich jest wiele rzeczowników na *-ica*, *-ina*, *-ec*, *-ik*, *-ak*, *-ek*, *-ka*, *-nia*, *-e*, głównie terminów topograficznych. Istnienie równo-brzmiących apelatywów o znaczeniach, które raczej nie mogły motywować hydronimów, sprawia natomiast, że należy rozważyć możliwość tworzenia okazjonalnych neosemantyzmów kreujących hydronimy. Takie przesunięcia semantyczne nie są notowane w słownikach, a ich śladem mogą być hydronimy i rekonstruowane z nich znaczenia, głównie lokatywne.

3. HYDRONIMY POWSTAŁE W PROCESIE ONIMIZACJI ROZSZERZONEJ Z UŻYCIEM FORMANTÓW NAZWOTWÓRCZYCH

3.1. Derywaty paradygmatyczne

Termin *derywacja paradygmatyczna*¹⁴⁷ stosowany jest głównie w odniesieniu do zjawisk synchronicznych. Prezentowane tu ujęcie diachroniczne utrudnia rozpoznanie derywacji paradygmatycznej w funkcji onimicznej. Niektóre typy są sufiksalne historycznie, np. *Zadziele*, a współcześnie paradygmatyczne, inne i historycznie, i współcześnie paradygma-

¹⁴⁷ Derywację paradygmatyczną jako proces tworzenia nazw pospolitych i własnych, rozwój poglądów teoretycznych oraz historię terminu w badaniach onomastycznych szeroko omówiła w części teoretyczno-metodologicznej pracy poświęconej staropolskim antroponomom utworzonym paradygmatycznie A. Cieślíkowa (1991: 5–25).

tyczne. Derywacja paradygmatyczna ma w hydronimii charakter marginalny, dotyczy tworów odrzeczownikowych, odczasownikowych oraz pochodzących od wyrażen przymikowych. Większość hydronimicznych derywatów paradygmatycznych pochodzi od podstaw topograficznych, mniej jest nazw od podstaw kulturowych.

Motywacja hydronimów na *-y, *-ьve (< *-ū-) jest niejednoznaczna. Mogły powstać od odpowiednich niepoświadczonych żeńskich apelatywów na *-y, *-ьve w wyniku czystej onimizacji lub przez włączenie podstaw werbalnych i nominalnych do typu deklinacyjnego na *-ū-, lub przez upowszechnienie się końcówki biernika I. poj. (-ew) w funkcji formantu paradygmatycznego, gdyż głównie formacje z -ew (wtórnie -wa) zostały odnotowane w źródłach jako nazwy rzek. Wskazaniem do ich wydzielenia i szerszego omówienia były wzmianki badaczy-slawistów o produktywności tej formacji w toponimii, w tym w hydronimii (por. Bernstein 1985: 269; Wojtyła-Świerżowska 1992: 52–55).

W późnym okresie prasłowiańskim rzeczowniki na *-ū- > *-y, *-ьve rodzaju żeńskiego były zróżnicowane chronologicznie. Wyróżnić można tu dwie grupy: rzeczowniki o starych, przedśłowiańskich podstawach pierwiastkowych i zapożyczenia (np. *cŕky ‘świętynia’, z germ. *kirikōi, to z grec. κυριακός ‘pański’), w których morfem ten pełnił funkcję strukturalną, oraz słowiańskie dewerbalne i denominalne abstracta. Produktywność tematów na *-ū- ujawnia się w okresie rozpadu wspólnoty prasłowiańskiej i we wczesnych epokach rozwoju języków słowiańskich, dlatego wyrazy te mają mały zasięg, często ograniczający się do poszczególnych języków (por. Wojtyła-Świerżowska 1992: 52–55). Słowiańskie rzeczowniki o dawnych tematach na *-ū- > *-y, *-ьve przeanalizował S. Bernstein (1985: 269–291). Przedstawił on zasób staro-cerkiewno-słowiański (11 rzeczowników) oraz rekonstrukcje ponad 50 formacji z różnych dialektów prasłowiańskich, należących do wielu pól semantycznych (człowiek, terminy pokrewieństwa, topografika – rośliny, zwierzęta, ukształtowanie terenu, wytwory człowieka – odzież, sprzęty, budownictwo), wśród których frekwencją wyróżniają się bazy roślinne i zwierzęce. Wybrane polskie i ukraińskie hydronimy na *-ū- były tematem szkicu J. Riegera (1996: 149–154), natomiast J. Domański (1995: 15–42) omówił szerzej 33 hydronimy (głównie polskie, też innosłowiańskie) należące do tej formacji. Nie ze wszystkimi jego propozycjami zawartymi w tym artykule można się zgodzić, zwłaszcza jeśli chodzi o część podstaw uznanych przez niego za słowiańskie¹⁴⁸. W hydronimii dorzecza Wisły wyodrębniają się dwie grupy nazw rzeczonych należących do formacji na *-y, *-ьve z zakończeniem -ew oraz -wa. Do pierwszej grupy należą potamonimy o podstawach archaicznych, przedśłowiańskich: *Hoczew*, *Huczwa*, *Mełgiew*, *Narew*, *Omulew*, *Pelta*, *Szkwa*, *Skrwa*, *Uszew*, *Żółkiew* (zob. rozdział I, por. też Babik 50), do drugiej – nazwy wodne z późnoprasłowiańskimi denominalnymi i dewerbalnymi podstawami. Niektóre z nich trudno niekiedy odróżnić od formacji przymiotnikowych, takich jak *Płyćwa*, *Tanew* (zob. s. 50, 52).

Do dawnych formacji na *-ū- włączono 5 hydronimów odnoszących się do 9 obiektów.

Nazwa *Branew* (1455–1480, 1456) identyfikuje dwa ciekie wodne w dorzeczu Sanu. Dość powszechnie jest ona wiązana z podstawą *brъn- ‘błoto’ i zaliczana do tematów na *-y, *-ьve (por. HE XVII 33–34; Babik 352), J. Rozwadowski (1948: 14) umieszczał natomiast ten hydronim w warstwie przedśłowiańskiej.

¹⁴⁸ Wszystkie hydronimy tej formacji, uznane w niniejszej pracy za archaiczne, przedśłowiańskie, J. Domański stara się etymologizować na gruncie słowiańskim, co nie przekonuje.

Hydronim *Ponikiew* określa 3 obiekty: *Ponikiew* (1564), dziś *Ponikwa*, pot. o dł. 5,84 km, ld. Soły (HE IX 87), *Ponikwy/Ponikiew*¹⁴⁹, str. na Mazowszu, oraz *Ponikiew* (1564)¹⁵⁰, dziś *Ponikiewka*, pot. o dł. 8,79 km, ld. Skawy (HE XII 146–147). Nazwa ma związek z psł. ap. **poniky*, **ponikъve* ‘miejsce, w którym znika pod ziemią strumień wody’ (wtórnie raczej ‘to, co znika pod ziemią’), czasownikiem **ponikati*, **poniknoti* ‘znikać’ (por. Wojtyła-Świerżowska 1992: 53).

Obecność polireferencjalnych hydronimów na **-y*, **-ъve* uprawdopodobnia możliwość funkcjonowania na gruncie polskim niezapisanych kontynuantów **brъny*, *brъnъve* ‘rzeka, miejsce bagniste, gliniaste’ i **poniky*, **ponikъve* ‘strumień, który znika pod ziemią’.

Do tego zbioru może należeć także hydronim *Słodew* (1334) 1534, dziś *Śludwia*, ld. Bzury, por. psł. **solditi* ‘czynić przyjemnym, smacznym, słodkim’ (SEBor).

Pierwotna postać nazwy wodnej **Gielczew* jest odtwarzana na podstawie nazwy miejscowej *Gielczew*. Historyczne poświadczenie ma wtórna postać nazwy rzecznej *Gielczwica* (1425), dziś *Gielczewka*, rz. o dł. 50,27 km, ld. Wieprza, por. HE VI 13–14. Nad rzeką leżą dwie miejscowości o nazwach *Gielczew* i *Gielczwica*, jedna u źródeł, por. *Gelczwica* (1409), *Gelczwya* (1414), *Gelczew* (1529), druga w pobliżu ujścia, por. de *Golcewa* (!) (1325–1327), de *Gelczwa* (1350–1351), *Gelczew* (1416) NMPol III 124. Chociaż ojkonim *Gielczew* ma wcześniejszą dokumentację niż hydronim, semantyka podstawy skłania do uznania nazwy wodnej za pierwotną, por. psł. **gļčati* ‘hałasować’, **gļčb* ‘hałas, huk, łoskot’, pol. dial. *gielczęć* ‘hałasować w zgromadzeniu, szumieć’ (Spśł)¹⁵¹.

Nazwa rzeczna **Przemszew* (< **Permъši*) została zrekonstruowana na podstawie zniekształconego zapisu *Przeweczwe* (1306) 1445 Kkk I 157. Zapis ten dotyczy dzisiejszej nazwy *Przemsza*, ld. Wisły. Już J. Rozwadowski (1948: 292) łączył ją z ap. *mech*, później również wiązano ją z tą podstawą, dyskusyjny natomiast był sposób derywacji (por. HE IX 90). Z. Babik (511–514) jako podstawę rekonstruuje apelatyw **permъši*, *-ъve* o znaczeniu ‘to, co zarosło mchem’, derywowany od czas. **permъšati* ‘pokryć się, zarosnąć mchem’. Hipotezę tę utwierdza istnienie późno poświadczonej n. *Przemeszew*, *-szwi* (1964), pot. o dł. 6,46 km, w dorzeczu Dunajca (HE XIII 203), choć ta może być utworzona według wzoru hydronimów na *-ū*¹⁵².

Formacje na **-i*, **-ъve*, do których zaliczyć można **gļči*, *gļčъve* ‘to, co szumi, hałasuje’ i **permъši*, **permъšъve* ‘to, co zarosło mchem’ są wtórne w stosunku do tworów twardestematowych i reprezentować mogą model archaizujący (por. Duma 1999b: 87–94).

Wśród innych, niezbyt licznych hydronimów utworzonych w wyniku derywacji paradigmatycznej dominują formy powstałe wskutek zmiany rodzaju w stosunku do motywującego apelatywu (31). Polegają one na feminizacji rzeczowników rodzaju męskiego, np.: **Drenia/Drynica* (XVI w.¹⁵³, *dreń* ‘roślina dereń’), *Bączala* (1376, gw. *bączal*)¹⁵⁴,

¹⁴⁹ **Ponikiew**, str., dziś nieistniejąca lub obiekt bez nazwy, ld. Sony (→ Wkra → Narew → Wisła): *Ponykwi* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 63v); *Ponykwi* 1426 Mkm I nr 256; *Ponykew* (1442)1456 SHGMz(MK 3, 268v); *Mądzelka* (= ? *Ponikiew*), <*Ponikiew*> (= ? *Mądzelka* 1) 1965 HW nr 558.

¹⁵⁰ Tu też n. m. *Ponikiew* 1581 NMPol IX (w przygotowaniu).

¹⁵¹ Nie można jednak kategorycznie wykluczyć pierwotności ojkonimu i jego pochodzenia od n. os. **Gielcz*; por. *Gielka*, *Gielczyk* RymSEN I 232.

¹⁵² W pobliżu znajdują się obiekty o nazwach związanych z gniazdem odhydronimicznym *Uszew*.

¹⁵³ Według AtSd 168 nazwa notowana już w XVI w.

¹⁵⁴ Hydronim *Bączala* zamieszczony w dwu monografiach: HE XV 12 (tu zła identyfikacja, a n. objaśniana jako odantroponimiczna) i HE III 2.

Belka (1448, *belk*), *Głębozka* (1963, 1965¹⁵⁵, *głębozcek* ‘dół’), *Praszczka/Braszczka* (1885, gw. (Podlasie) *braszcz* ‘strumyk’, ukr. *brjaszcz* ‘płytkie miejsce w rzece, gdzie pluska woda po kamieniach’, por. też z XVII w. *brzeszczyć się* ‘świtać, dnieć’), *Pastruga* (1964, *pastrug* ‘rów, wądół’), *Rowa* (1856, *rów*), *Smarza* (1786–1788, gw. *smarz* ‘ślimak’, też ‘gatunek grzyba’¹⁵⁶), *Wara* (1391), dziś *Warzyca*¹⁵⁷, *Wątoka* (1849–1854 2 ×, 1964, *wątok*), *Więcierz* (1365, *więcierz* ‘kosz z wikliny lub sieci do połowu ryb w jeziorach lub rzekach’), *Wycieka* (1786–1788, *wyciek* ‘wyciekanie, wypływ, wylew’), *Zawoja* (1846, 1855, *zawoj* ‘zakręt rzeki’, też ‘gatunek rośliny’), *Zembrza* (1845, *ząbrz/zębrz*), też jednostkowo rodzaju nijakiego *Ubiedrza* (1423, *ubiedrze* ‘wyższe miejsce łąki, pochyłość łąkowa’)¹⁵⁸. Kilka spośród podanych apelatywów ma odnotowane gwarowe postaci w rodzaju żeńskim, np. *rów/rowa*, *wątok/wątoka*, *zawoj/zawoja* (SGPREi), trudno więc stwierdzić ostatecznie czy derywacja paradygmatyczna zaszła na gruncie onimicznym.

Maskulinizacja dotyczy kilku podstaw rzeczownikowych rodzaju żeńskiego: *Fosa* (1963, *fosa*), *Krzypok* (1961), *Ryj* (1964, *ryja*), *Strużek* (1596, *strużka*) oraz jednego rzeczownika rodzaju nijakiego: *Trzoń* (XVI, por. *trzenie* ‘ucieranie, skubanie, szarpanie’). Odnotowano jedynie dwa przypadki zmiany rzeczownika rodzaju męskiego na rodzaj nijaki: *Belko* (1966, *belk*), *Nakle* (1847, **nakieł*).

Nazwa *Urwiz* (1786–1788, *urwisko*) powstała w wyniku derywacji dezintegralnej (ucięcie elementu sufiksального), której towarzyszyła zmiana paradygmatu.

Większość hydronimicznych derywatów odczasownikowych ma formę rodzaju żeńskiego: *Biebla* (1930, 1963, może gw. *beblać* ‘mieszać w płynnej potrawie, bełtać’, *beblić* ‘mącić’, też *bebla* ‘gęsta potrawa, rozgotowane ziemniaki’), *Borucza* (1525, *boruczeń* ‘wydawać niski, przeciągły głos, ryczeć’ SGPREi)¹⁵⁹, **Niewarcza/Newarcza* (!) (1318, *nie warczeń*), *Okleśna* (1228, stp. *okleśnić* ‘wypróżnić, wyczyścić; wytrzebić’ SESI), *Pryska* (1784, *pryskać* ‘pluskać, bryzgać, wytryskać’), *Przysucha* (1961, *przysuszyć?*), *Rechta* (1280)¹⁶⁰, *Rzekta* (1437, *rzechtać* ‘chrapliwy głos wydawać, o żabach i sroce’)¹⁶¹, *Splawa* (1983, *splawiać*), *Szpera* (1964, *szperać*), *Zawonia* (1966, *zawonieć* ‘zapachnieć’), *Zwina* (1786–1788, por. *zwinięć* ‘wydawać z siebie dźwięk’). Postać rodzaju nijakiego mają dwa hydronimy: *Narosie* (1891, *narosić*) i *Rozgnoje* (1961–1970, *rozgnoić*). Wśród derywatów odczasownikowych podstawy dwu hydronimów mają po kilka równoprawnych etymologii. Nazwa *Łup(i)a* ((1330) XVI w., *łupić*) przez

¹⁵⁵ HE XII 52 notuje dwa ciekły o tej nazwie, jeden – dopływ Głogoczówki, drugi – płynący w Mogilanach, bez podania recipientów. Można przypuszczać, iż chodzi o jeden obiekt.

¹⁵⁶ Nie można wykluczyć pochodzenia od n. os. *Smarza*.

¹⁵⁷ J. Rieger (1969: 175) wiąże hydronim z psł. ap. **var(a)* oznaczającym wodę, por. też psł. **varь* ‘wrzenie, to, co wrze’, od czasownika **vrěti* ‘wrzeć, gotować’ (SEBor). Za element motywacji hydronimu posłużyło może bulgotanie, pienienie się, które towarzyszy wrzeniu.

¹⁵⁸ **Jasienica**, rz., dziś nieistniejąca, pd. Wisły, uchodzący 6 km na pld.-wsch. od Płocka: *Ubyedrza* sive *Jassenicza* 1423 SHGPI 108.

¹⁵⁹ **Borucza**, str., dł. 15,13 km, ld. Cienkiej (→ Rządza → Narew → Wisła): fluwys *Borucza* 1525 SHGMz(AG 1027); *Borucza* 1775 ZWarsz 144; *Borucza* 1783 MpPerMz; *Borucza* 1965 HW nr 549; *Borucza*, -y 2006 HPol I 19.

¹⁶⁰ **Rechta**, str., dziś nieistniejąca, ld. Wisły, uchodziła między Brdą a Łachą: *Rechta* 1280 Kuj 355; *Rechta* a. <*Rekta*> I 1965 HW nr 712.

¹⁶¹ K. Rymut wywodzi nazwę od czasownika (HE XVI 130), natomiast Z. Babik (2002: 213) uważa ją za derywat od ap. *rzeka*, z reliktywnym suf. *-ta* (< **-ьta*).

J. Udolph (1990: 152–157) i J. Dumę (1999a: 30) uznawana jest za staroeuropejską, pochodzącą od rdzenia **leup-/*leubh-* ‘obdzierać, obłupywać’. Tę hipotezę zanegował L. Bednarczuk (1992: 253) w recenzji książki J. Udolph, skłaniając się ku późniejszemu powstaniu nazwy i związkowi z czas. *lupić*. Z. Babik natomiast (447) nazwę tę wiąże z ap. **lupja* o prawdopodobnym znaczeniu ‘koryto, dolina rzeki’. Hydronim *Niechwarz* (1330) jest objaśniany jako słowiański, od kasz. czas. *χvarščęc* ‘szeleścić, szumieć’ z negacją lub od psł. ap. **nechvorščь* ‘różne gatunki piołunu’, też ‘mały las’, także jako bałtycki. Motywacja odczasownikowa i proces derywacji paradygmatycznej wydają się jednak w wypadku tej nazwy bardziej prawdopodobne (zob. też s. 49). Jako derywat paradygmatyczny można też objaśnić hydronim *Turośl*¹⁶², dla którego Z. Babik (590) proponuje etymologię słowiańską od ap. *turosa* ‘szum, pogłoski, odgłosy’, znanego z dialektów ukraińskich, natomiast L. Bednarczuk (1996: 127) nazwę tę uważa za bałtycką, z formantem *-sl-*.

Hydronimy utworzone w wyniku singularyzacji stanowią rzadkość, proces ten obecny jest w nazwach: *Rufa* (1962, gw. *rufy* ‘rowy koło drogi’), *Skarpiel* (1966, *skarpiele* ‘oddzielne urwiska brzegu Wisły’) oraz *Pulwa* (1839, gw. *pulwy* ‘wilgotne łąki; bagno’ SGPKar). Potamonim *Pulwa*¹⁶³, dość późno notowany, identyfikuje Id. Bugu na Podlasiu o dł. 55,99 km. Apelatyw, będący podstawą nazwy, jest pochodzenia bałtyckiego, por. lit. *pālios* ‘wielkie bagna, trzęsawisko’ SESmocz 436.

Do grupy derywatów paradygmatycznych należą także hydronimy o cechach wschodniosłowiańskich: odrzeczownikowy *Czertezia* (1849–1854, ukr. *czerteż* ‘obszar wykarczowanej’), *Zamilo* (1877–1905, ukr. *zamil* ‘odmiał, mielizna nadbrzeżna’) i odczasownikowy *Garka* (1867, por. ros. *garkať* ‘krzyczeć, wołać’, ukr. *harkaty* ‘warczeć, mruć’).

3.2. Derywaty sufiksalne

Różnica między hydronimami powstałymi w procesie czystej onimizacji od apelatywów motywowanych a hydronimami utworzonymi na drodze onimizacji rozszerzonej (z udziałem formantów sufiksalnych i paradygmatycznych o funkcji nazwotwórczej) od apelatywów niemotywowanych może być nieostra. Hydronimy *Bystrzyca*, *Bystrzec* mogą pochodzić od ap. *bystrzyca*, *bystrzec* lub od przym. *bystry*, np. *bystra (woda)*, *bystry (potok)*, z sufiksami nazwotwórczymi *-ica*, *-ec*. W ciągu kilku dziesięcioleci poglądy onomastów dotyczące zakresu onimizacji apelatywów i toponimicznych funkcji niektórych sufiksów ewoluowały. Prześledzić to można właśnie na przykładzie hydronimu *Bystrzyca*. Przyrostek *-ica* w warstwie apelatywnej tworzy m.in. nomina loci, jako formant toponimiczny kontynuuje tę funkcję i rozwija inne, w tym strukturalne. E. Rzetelska-Feleszko (1978a: 78) w opracowaniu poświęconemu temu właśnie sufiksowi wyróżnia szczegółowe typy słowotwórcze, oddziela też nazwy prymarne od sekundarnych, choć jak stwierdza, „jest to hipotetyczne, gdyż odwołuje się najczęściej do apelatywów poświadczonych współcześnie, nie zaś historycznie”. Badaczka umieszcza nazwę miejscową *Bystrzyca* wśród derywatów od

¹⁶² **Turośl**, rz., dł. 31,90 km, pd. Pisy (→ Narew → Wisła): *Turgawiten* (!) 1341 KMaz II 251 (tu?); *Thurosz* (1565) Lumaz II 92; z ... *Turoszem* 1617–1620 Lumaz I 100; bez nazwy 1783 MpPerMz; *Turosl* 1839 MpKwat V 2; *Turośl* 1892 SG XII 646; *Turośl* a. *Turosl* a. (*Turoscheł*) 1965 HW nr 517; *Turośl*, -i 2006 HPol I 300.

¹⁶³ Mazowieckie n. ter. *Pólwy* omawia Z. Babik (517–518).

pierwotnych przymiotników (por. Rzetelska-Feleszko 1978a: 77). J. Duma (2002a: 17–26) natomiast, analizując potamonimy z podstawą *bystr-*, wskazuje na dwoistość motywacji takich formacji, które mogą pochodzić od gotowych apelatywów lub powstawać w wyniku derywacji sufiksальной. Stwierdza, że nazwy typu *Bystrzyca* mogą być „nazwami prymarnymi mającymi odniesienia do ap. *bystrzyca* ‘szybko płynąca woda’ lub sufigowanymi na gruncie derywacji nazwotwórczej od *bystra* z suf. *-ica*”, choć w podsumowaniu skłonny jest uznać je raczej za związane z rzeczownikiem *bystrzyca* niż z przymiotnikiem *bystra*. W niniejszej pracy stosowane jest rozstrzygnięcie bazujące na źródłach słownikowych. Jeśli jest notowany w słownikach lub opracowaniach równobrzmiący apelatyw sufiksalny o znaczeniu odpowiadającym okolicznościom powstania nazw wodnych, to taka nazwa włączana jest do grupy hydronimów utworzonych w procesie czystej onimizacji. Jeśli brak źródłowego potwierdzenia takiego apelatywu sufiksального lub jest notowany w znaczeniu odległym od pól semantycznych wykorzystywanych w motywacji nazw wodnych, to hydronim uznawany jest za derywat sufiksalny. Mimo że istnienie lub brak apelatywu sufiksального homonimicznego z hydronimem w słownikach niekoniecznie musi świadczyć o jego nieistnieniu w przeszłości, z zasady nie są rekonstruowane apelatywy na bazie nazw wodnych. Sygnalizowane jest niekiedy prawdopodobieństwo ich istnienia, determinowane przez powtarzalność niektórych hydronimów, czyli wysoką polireferencjalność, istnienie serii nazewniczej (np. nazw pochodzenia botanicznego) oraz tzw. przeskoków motywacyjnych w derywacyjnym łańcuchu onimicznym (np. *Jama* : *jama*, *Jamna* : *jamna*, *Jamn-ica* : *jamna* lub **jamnica*, *Jamn-iczny* lub *Jamnicz-ny* : *jamny* lub **jamnica*¹⁶⁴).

Pozostaje pytanie, gdzie i kiedy dokonuje się w wypadku onimów sufiksalnych proces słowotwórczy – wybór formantu i powstanie nowej jednostki leksykalnej czy onimicznej? Uważam, że odbywa się to raczej przed włączeniem tej jednostki do odpowiedniej klasy onimicznej, na płaszczyźnie przejściowej. Wraz z uzyskaniem przez onim *in statu nascendi* funkcji identyfikacyjnej, lokalizacyjnej, dyferencyjnej następuje stopniowa jego desemantyzacja, wyłączenie z apelatywnych pól semantycznych.

Odapelatywne derywaty sufiksalne, tworzone z użyciem kilkudziesięciu przyrostków nazwotwórczych, są prezentowane w kolejności odpowiadającej ich produktywności, z wyjątkiem formacji archaicznych. Poszczególne przyrostki uznane za toponimiczne omawiane są według schematu: krótka geneza sufiksu, udział w tworzeniu apelatywów, prezentacja hydronimów według podstaw formalnych i semantycznych, podsumowanie uwzględniające dane ilościowe, chronologię, geografę, łączliwość i funkcje toponimiczne sufiksu. Dane dotyczące prezentowanych tu hydronimów odapelatywnych derywowanych sufiksalnie zostały skonfrontowane z hydronimami powstałymi w wyniku czystej onimizacji od apelatywów sufiksalnych oraz w miarę możliwości z deproprialnymi hydronimami utworzonymi z udziałem danego sufiksu.

¹⁶⁴ Podobne procesy omawia w odniesieniu do staropolskiego materiału apelatywnego K. Kleszczowa (por. 1998: 16).

3.2.1. Derywaty hydronimiczne z formantami rzeczownikowymi

3.2.1.1. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-awa*

Sufiks *-awa* znajdował się od dawna w kręgu zainteresowań badaczy i dość powszechnie uważany był za stary formant hydronimiczny. Przegląd dotychczasowych poglądów na temat jego pochodzenia oraz prezentację toponimów, które go zawierają (wraz z mapką), zamieszcza Z. Babik (54–59). Sufiks *-awa* pochodzenia germańskiego jest spotykany w hydronimach warstwy najstarszej, o podstawach przedślówiańskich – 8 takich hydronimów z dorzecza Wisły znalazło się wśród nazw archaicznych, por.: *Dokawa*, *Mirzawa*, *Mława/Mławka*, *Mława/Mołtawa*, *Ostawa*, **Radawa/Radawka*, *Tyrawa/Tyrawka*, *Włodawa*. Należy jednak odróżnić go od sufiksu *-awa*, tworzącego na gruncie apelatywnym odrzeczownikowe nomina loci i actionis, oraz *-aw(y)*, derywującego przymiotniki odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe. Sufiks *-awa* w staropolszczyźnie nie jest produktywny, tworzy jedynie kilka derywatów odrzeczownikowych, odczasownikowych i odprzymiotnikowych (por. Kleszczowa 1996: 277). W gwarach derywował odczasownikowe, też odprzymiotnikowe i rzadko odrzeczownikowe nomina loci (por. Kowalska 2011: 91–92). W okresie prasłowiańskim przyrostek **-avъ* tworzył przymiotniki o znaczeniu ‘słaby stopień intensywności jakiejś cechy, koloru’, por. np.: **čъnavъ* (**čъn'avъ*), **čъnava*, **čъnavo* ‘mający kolor zbliżony do czarnego’ (Spsł), pol. *czarniawy*, *czerniawy* ‘prawie czarny’. W okresie staropolskim apelatywne derywaty przymiotnikowe na *-awy* są nieliczne (29 formacji, głównie odrzeczownikowych) i żaden z nich nie oznacza słabego nasilenia cechy (por. Kleszczowa 2003: 64–66), która to funkcja jest charakterystyczna dla tej klasy derywatów współcześnie¹⁶⁵.

W hydronimach pojawia się zarówno rzeczownikowy sufiks *-awa*, jak i przymiotnikowe podstawy na *-awy* (fem. *-awa*), por. *Młodawa*, *Srzeniawa*. Wbrew powszechnym opiniom, iż *-awa* jest typowym sufiksem hydronimicznym, nie tworzy on aż tak wielu nazw wodnych na badanym obszarze (ponad 20). Poniżej omówiono tylko nazwy uznane za słowiańskie. Wśród hydronimów z suf. *-awa* wyróżnić można dwa zbiory derywatów: denominalne i dewerbalne. Najstarszym, tzn. najwcześniej pojawiającym się w źródłach hydronimem w tej grupie, jest *Mozgawa* (1195), rz. o dł. 14,82 km, pd. Mierzawy (→ Nida). K. Rymut wiąże ją z ap. *mózg*, *mozga* ‘ostrzyca, roślina z rodziny traw’ (por. HE XVI 93–94), podobnie jak J. Nalepa (por. NalSand 126). Zastanawia zapis „*Muscawa*” (*Muzgawa*), cytowany w HW (nr 134), którego brak jednak wśród poświadczeń źródłowych zebranych w monografii serii *Hydronymia Europaea*. Uznanie tej formy za pierwotną, dopuszcza związek z **muzgal/*muzgъ* – pldslow. ‘древесный сок’, ros. *музга* ‘впадина на поверхности земли; яма наполненная водой’ (: **muzgati*, **muskati*, por. pol. *muskać*), por. też przym. **mozgavъ(jь)* ‘содержащий мозг’ (ESSJ 20, 202, 197–198, 91), pol. *mużga* ‘gatunek lepszej trawy, trawa pod wodą rosnąca’ (SW). Odnotowana jest także n. *Mozgawka* (1787), str. o dł. 6,49 km, pd. Nidy. Ta postać jest jednak wtórna, derywowana od nazwy miejscowości *Mozgawa*, por.: *Moschawa* (1241–1243), *Mosgawa* (1396) NMPol VII 268–269; na bazie ojkonimu zrekonstruować można pierwotny hydronim **Mozgawa*.

¹⁶⁵ Obecnie zbiór przymiotników na *-awy* wzrósł do około 90 formacji i są to głównie derywaty odprzymiotnikowe (por. Grochowska 1975: 333–342).

Rzeczki *Mozgawę* i *Mozgawkę* dzieli w linii prostej około 17 km, uznając obie nazwy za deriwaty paralelne, choć nie można wykluczyć ponowienia.

Potamonimy odrzeczownikowe z przyrostkiem *-awa* to: **Bobrawa/Bobraw* (1350, *bóbr*), *Krzakawa* (1512, *krzak*)¹⁶⁶, *Ilawa* (1644), *Kalawa* (1965, *kał*, ukr. *kał*), **Kalawa/Kolawa* (1964), plurale tantum *Kalawy* (1545), *Ląkawa* (XX w., *łąka*)¹⁶⁷, *Marchawa* (1501, psł. **mъchy *mъchъve* 'marchew', zapożyczone z germ. SEBor)¹⁶⁸, **Muława/Muttawa* (!) (1867, *muł*), *Polkawa* (1848, *pólko*), *Rzęsawa* (1511–1523, *rzęsa*, bot. 'rzęsa wodna')¹⁶⁹, *Smugawa* (1786–1788, *smuga* 'dolina, wydłużone obniżenie terenu' Sstp, gw. *smug* 'łąka między polami' SGPKar)¹⁷⁰, *Szydława* (1855, *szydło*), *Sidlawa* (1936, *sidło*)¹⁷¹, *Liniawa* (1970, *lin*, rus. *lin* 'gatunek ryby'), *Rzezawa* (1786, psł. **žirъ* 'pokarm', w znaczeniu topograficznym 'pastwisko')¹⁷², *Ternawa* (1377) XVIII w., *tarn*, *tarnina*, ukr. *teren*, *ternyna*), *Zbożawa* (1880, *zboże*) oraz *Żyława* (1648, 1979, *żyła* 'woda zaskórna, źródło takiej wody', ukr. 'źródło, zdroj' Jurkowski 1971: 43). Oba obiekty o n. *Żyława* to dopływy Zielawy (→ Krzna → Bug), a ich ujścia dzieli odległość około 10 km, mogło więc dojść do ponowienia.

Za pomocą sufiksu *-awa* uformowano również nazwy odczasownikowe: *Cykawa* (1966, *cykać* 'pić pomалу, sączyć' SW, może na określenie szczególnie powolnego, leniwego nurtu rzeki)¹⁷³, **Klikawa/Klikawka* (1883, por. psł. **klikati* : **klickti* : **kliknoŭti* 'krzyzczyć, głośno wołać' SESł)¹⁷⁴, *Smarkawa* (1350, *smarkać* < psł. **smъkati* 'pociągać nosem' SEBor)¹⁷⁵. Kolejne dewerbalne nazwy wodne były przedmiotem uwagi wielu badaczy i posiadały różne etymologie. Hydronim *Srawa* (1802–1803), dziś *Strawa*, ld. *Luciąży* (→ *Pilica*), uznany został przez J. Dumę za archaiczny (HE XIV 81; Duma 1999a: 33–35), a to z powodu źle zidentyfikowanych zapisów średniowiecznych. Szeroko problemy identyfikacyjne i etymologiczne tej nazwy omawia Z. Babik (574–576), który opowiada się za późną genezą i związkiem nazwy wodnej z czasownikiem *srać*. Motywację równobrzmiącego hydronimu, zanotowanego także w XIX w. *Srawa* (1855), dziś *Serafa*, pd. Wisły w Wieliczce, podał już J. Rozwadowski (1948: 294): „*Srawa* [...] pochodzi od tego samego pnia, który jest w *srać*; w Wieliczce, z jej odwiecznymi kopalniami, jest *Srawa* rzeczywiście od wieków po prostu ściekiem, kanałem”. Za takim pochodzeniem opowiedział się także

¹⁶⁶ **Krzakawa**, str., dziś nieistniejąca lub obiekt bez nazwy, pd. Orza (→ Narew → Wisła), uchodziła koło Bobina, na Mazowszu: fluvium *Crzakawa* 1512 SHGMz(Siel. 1–2, I 40); <*Krzakawa*> 1965 HW nr 539.

¹⁶⁷ **Ląkawa**, pot., dł. 2,57 km, ld. Kisieliny (→ Wisła), uchodzi w Białolinach: *Lonkawa* XX w. Geoport; *Ląkawa*, -y 2006 HPol I 147.

¹⁶⁸ **Marchawa**, rz., dziś nieistniejąca, zapewne pd. Wisły, wypływający z Gałek, a uchodzący pod Zakrzewem, w ziemi wyszogrodzkiej: *Marchava* 1501 SHGWy 33. Lit.: SHGWy 33.

¹⁶⁹ Por. n. ter. *Rzęsawy*, pola we wsi Borowiec 1964 (HE XIV 74).

¹⁷⁰ Nazwa ma związek z n. m. *Smugawa*, por. *Śmigawa* (!) 1934, *Smugawa* 1964 HE XII 181–182.

¹⁷¹ Por. n. m. *Sidlawa* 1982 WUN III 207.

¹⁷² Por. n. wsi (w pobliżu Bochni) *Rzezawa*, pierwszy zapis: *Zyrzawa* 1350. Zmianę *Żyrzawa* > *Żezawa* > *Rzezawa* K. Rymut objaśnia przejściem *-ir-* > *-er-* oraz metatezą, a *Rzezawa* > *Rzezawa* – rozpodobieniem fonetycznym (HE XII 170).

¹⁷³ Por. n. ter. *Cykawa* 1961 HE XVI 27, 133.

¹⁷⁴ Nazwa miejscowa *Klikawa* notowana wcześniej, por. *Kłykawa* 1508 NMPol IV 496, semantyka podstawy pozwala jednak uznać n. w. za pierwotną; por.: NaISand 95, HE XVI 58.

¹⁷⁵ Historycy identyfikują szesnastowieczną *Smarkawę* z Krzyworzeczką, por. AtKr 293, możliwe że współcześnie to *Smarkówka*, ld. Kobielnika (→ Krzyworzeczka → Raba) HPol I 258. Por. też n. lasu: in nostra silva densa *Smarkawa* (1350) ZDM I nr 59 (HE XII 181).

K. Rymut (por. HE XII 172–173). Zmiany nazw *Srawa* > *Strawa*, *Strawa* > *Serafa* należy tłumaczyć tendencją do eufemizacji. Hydronimem budzącym nieuzasadnione kontrowersje jest **Mątawa/Montau* (1350)¹⁷⁶, dziś *Mątawa*, ld. Wisły. „Od dawna – z niejasnych przyczyn – podejrzewana o pochodzenie bałtyckie” – stwierdza Z. Babik (454) na podstawie rzekomej etymologii zawartej w „Nazwach rzecznych Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą”. Tymczasem autorzy, E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma (1977: 71), podają jako pierwszą etymologię słowiańską od „**māt-*, jak w pol. *mącić*, z suf. *-awa*”, dopuszczając też pochodzenie bałtyckie. To objaśnienie powtarza E. Jakus-Borkowa (Św 39), także H. Górniewicz, tylko w odwrotnej kolejności (HE I 19). Dość zagadkowa pozostaje n. *Pręczawa*¹⁷⁷, w której można wyodrębnić suf. *-awa*, a podstawę łączyć z psł. czasownikiem **pręsti*, **prędo* ‘wykonywać (szybkie gwałtowne ruchy), poruszać, machać ciałem lub częścią ciała’, por. też **prōdъ* ‘szybki nurt wody’ (SEBor).

Przyrostek *-awa* użyty został do adaptacji nazwy niemieckiej *Morbach* (1376), dziś *Morwawa*, rz. o dł. 29,93 km, ld. Wisłoka (→ San). Polskie formy adaptacyjne (fonetyczno-morfologiczne) pojawiają się od XIV w.: *Murmawa* (1389) 1428 AGZ VIII nr 19; prope ripam fluvii *Mormava* ... ex alia parte *Mormawa* 1518 AGZ XIX nr 3117; *Morwana* 1565 Luukr II 251, 300; Rivulo *Morvava* 1786–1788 MJ XV 130. J. Rieger uważa nazwę za słowiańską, związaną z ap. **morava* (HE III 46–47), natomiast Z. Babik (462) opowiada się za pierwotnością nazwy niemieckiej¹⁷⁸.

Wśród odonimicznych hydronimów na *-awa* (których jest około 20) notowane są wyłącznie czyste transonimy ponowione z obiektów wodnych, miejscowych oraz terenowych. Podobny liczebnie zbiór tworzą hydronimy na *-awa*, powstałe w procesie czystej onimizacji od przymiotników na *-awy* lub zleksykalizowanych apelatywów na *-awa*. Dominują tu polireferencjalne nazwy *Czernawa*, *Czarniawa* i *Rudawa*.

3.2.1.2. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-yni(a)*

Przyrostek **-yni* (wtórnie z wyrównaniem do tematów na *-a*) w okresie prasłowiańskim formował żeńskie odpowiedniki męskich apelatywów osobowych, rzeczowniki abstrakcyjne od przymiotników, które często ulegały konkretyzacji. F. Sławski (1974: 139–141) wskazuje również na jego dużą rolę w „onomastyce słowiańskiej”. Sufiksowi temu w języku polskim na tle słowiańskim poświęcił w latach sześćdziesiątych artykuł R. Laskowski (1962: 171–187), który, omawiając głównie formacje apelatywne, zwrócił także uwagę na toponimy utworzone z jego użyciem. W okresie staropolskim odnotowano tylko kilkanaście derywatów apelatywnych, głównie odrzeczownikowych nazw żeńskich (Kleszczowa 1996: 262–263). W gwarach przyrostek ten występuje rzadko, A. Kowalska (2011: 102) notuje 7 rzeczowników oznaczających nazwy miejsc. Odapelatywne hydronimy z suf. *-ynia*

¹⁷⁶ Por. n. m. *Mątawa*, dziś *Mątawy*, odnotowaną też w XIV w.: *Montaw* 1374 NMPol VII 12.

¹⁷⁷ **Pręczawa**, str., dł. 15,33 km, pd. Osy (→ Wisła), źródło w jezioru na płn. od Bud i Jeziora Środkowego, płynie przez jez. Gapa, Jezioro Gulbińskie, ujście na płd.-zach. od Lisich Kątów: flumen *Prenczellam* 1533 Woel 748; de alte Mühle auf der *Prenczawa* 1555–1560 Froel I 178; *Prenczawa* Fl. 1796–1802 MpSchröt XXI; *Przenzawa* ok. 1845 MpRey nr 48; *Pręczawa* 1888 IX 38; *Pręczawa* a. <*Prenczawa*> a. <*Prenczella*> p 1965 HW nr 764; *Pręczawa*, *-wy* 1971 UN 178, 15, 16; *Pręczawa* 2005 AtPH-P(E-3); *Pręczawa*, *-y* 2006 HPol I 222. Lit.: SHGCh 56, 75, 102.

¹⁷⁸ W okolicach Rymanowa są ślady osadnictwa niemieckiego; por. Fastnacht 2007: 132–142.

(w funkcji lokatywnej) to zaledwie kilkanaście nazw, głównie odrzeczownikowych, wśród których najstarszą i posiadającą bogatą literaturę jest *Krztyna* (1257)/*Krztynia* (1499), dziś *Krztynia*, ld. Pilicy. J. Duma (1999a: 29) uważa nazwę za staroeuropejską od rdzenia **krut*, który można odnaleźć w lit. *krutiùs* ‘zwawy, ruchliwy’ i pol. *kret*. Z. Babik (422) opowiada się za obecnością w podstawie ap. *kret* lub równobrzmiącej n. os. oraz sufiksu *-ynia*, odrzuca natomiast związek z ap. *krtyk* ‘grdyka’. Czy słusznie? W hydronimii dorzecza Wisły znajdujemy jeszcze 3 nazwy wodne z tym rdzeniem: *Krztól* (1357), rz., dziś zapewne nieistniejąca lub niezidentyfikowana, może w okolicy Nowego Sącza, łączona przez K. Rymuta m.in. z ap. *krztań*, *krztoń* ‘krtań’, przerośnie ‘wąski przesmyk wodny’ (HE XIII 122); *Krztówka* (1531), pot., pd. Sanu, nazwa dla J. Riegera niejasna, kojarzona z gw. *krzet* ‘kret’ (HE XVII 129), oraz staw *Krztęk*¹⁷⁹ w przysiółku Krztęk, gm. Nagłowice, woj. świętokrzyskie. Nazwy wodne od części anatomicznych są dość częste w toponimii, por.: *Szyja*, *Piszczel*, więc nie należy chyba odrzucać związku tych hydronimów z podstawą *krzt-* (por. stp. *krtań/grtań*, też *krztań* ‘gardło, gardziel, grdyka’ SEBor 263) w przerośnym znaczeniu topograficznym.

Kontrowersje etymologiczne wokół hydronimów na *-ynia* nie dotyczą tylko tej jednej nazwy. Oto pozostałe, których podstawy nie są zbyt jasne: *Cadynia/Cadyna* (1786–1788, może *cedzić?*)¹⁸⁰, *Fatynia* (1448)/*Chwatynia* (1786–1788, *chwatać?*), *Zdynia* (1359)¹⁸¹; *Citynia* (1809)/*Cietynia* (1839, *cetyna* ‘igłowie świerkowe, gałęzie rąbane’ SW)¹⁸², dziś *Cetynia*, ld. Bugu, najdłuższy obiekt w tej grupie (ponad 37 km), dość późno pojawiający się w źródłach. W dorzeczu Bugu również znajdujemy n. *Lutynia* (1884), dziś *Lutnia*, rz. o dł. 35 km, pd. Zielawy (→ Krzna → Bug), która może mieć pochodzenie przedślowiańskie¹⁸³ (por. HE X 96). Z. Babik (435–437) wysuwa tezę o rodzimoci hydronimu od psł. **lutъ* w znaczeniu ‘ostrzy, gwałtowny, dziki’, co przekonuje. Niejednoznaczną podstawę ma n. w. *Werenia* (1660–1664)¹⁸⁴, dziś *Werynia*, ld. Przyrwy. K. Rymut uważa ją za niejasną, J. Udolph natomiast podaje jako etymon rdzeń ide. **uei-r* ‘wirować, kręcić’ (HE XV 152), por. też może: psł. **virъ* ‘wirowanie’, pol. *wir*, w XVI w. też *wier* ‘szybki, gwałtowny ruch obrotowy wody’, psł. **vbrěti* ‘wrzeć’ (SEBor).

Podstawa *lub-* ma różne objaśnienia, więc nie bez pewnych wątpliwości hydronim *Lubynia* włączam do słowiańskich, utworzonych za pomocą suf. *-ynia*, może od podstawy **lubъ* ‘miły, przyjemny’ (< pie. **leubho-* ‘miły, kochany’ SEBor), w opozycji np. do **lutъ* ‘gwałtowny, dziki’. Nazwa *Lubienia* (1363), dziś *Lubianka*, w dorzeczu Kamiennej, przez K. Rymuta łączona była z ide. **leyp-/leubh-* ‘odzierać z łupin, korować, odrywać’ (HE XVI 76; współcześnie i dawniej rozciągały się tu lasy). Wątpliwości budzi tylko wielkość obiektu – około 6 km. Dopuścić również można pochodzenie odantroponimiczne od

¹⁷⁹ Nazwa stawu zestandaryzowana w formie *Staw Krztyni*, *-u -ego* 2006 HPol II 161, w lokalnym użyciu *Krztęk*. Apelatyw *krztęk* ma również gwarowe znaczenie ‘szyja’, np. w rejonie Końskich (informacja własna).

¹⁸⁰ Por. też n. ter. *Cadyńi* 1963, *Cadynia*, *Cadynka* 1786–1788 HE XII 27.

¹⁸¹ Nazwa miejscowa *Zdynia* notowana od XV w. (HE XV 164–165); możliwe że jest ona pierwotna, por. psł. **zъdati*, **zъdъ* ‘lepić, formować z gliny itp. ściany, naczynia’, pol. *zdun*, bułg. *zid* ‘budowla’ SEBor 736.

¹⁸² Przegląd i krytykę hipotez etymologicznych przedstawił Z. Babik (358–359), który widzi tu wpływ ukraiński i interakcje dwu systemów językowych.

¹⁸³ Podobnie jak *Lutynia* w dorzeczu Warty, od pie. rdzenia **leut-/louit-/lut-*, łac. *lutum* ‘błoto’ Duma 2010: I 129.

¹⁸⁴ Nazwa miejscowa *Werynia* notowana wcześniej niż hydronim, por. *Wyrzynia* 1503 HE XV 152.

n. os. **Lubien* z suf. *-ja*, choć wtedy n. m. *Lubienia* byłaby chyba pierwotna (nazwa rzeki i nazwa miejscowa notowane w tym samym okresie). Kolejne trzy nazwy wodne z tą podstawą określają obiekty położone w dorzeczu Sanu: *Lubynia* (1359) 1512, dziś *Lubenia*¹⁸⁵; *Lubynia* (1565), dziś *Lubienia*; *Lubienia* (1849–1854), por. HE XVII 140, 162; III 37–38.

Poniższe nazwy budzą mniej kontrowersji: *Borynia* (1435, *bór*)¹⁸⁶, *Hudynia* (1882, gw. *hudki* ‘zwawy, prędkie’, ale por. też *hudać* ‘wydawać głos właściwy dudkowi’ SGPKar), *Kłotynia* (1965, *kłot* ‘pniak, kłoc do rąbania drzewa’ SESI)¹⁸⁷, *Kostrzynia* (XVI w., **kostrze* ‘rośliny bardzo szorstkie, szczeciniaste’, por. stp. *kostrzewa* ‘chwasty zbożowe’)¹⁸⁸, *Tatynia*, *Tatyna* (1849–1854, strus. *taty* ‘złodziej, grabieżca’, por. też n. os. *Tata* SSNO), **Wodynia/Wodynka* (1409)¹⁸⁹. Niektóre spośród tych obiektów, zwłaszcza o większych rozmiarach, posiadają dość wczesną dokumentację i rozproszone są od dorzecza Skawy na południu (*Cadynia*) po dorzecze Drwęcy na północy (*Kłotynia*).

Hydronimy utworzone w procesie czystej animizacji od rzeczowników na *-ynia* (< *-*yni*‘) są nieliczne: *Kruchynia*, *Miękinia*, *Przeginia* (zob. wyżej); sufiks *-ynia* zawiera także, uznana za archaiczną, n. *Łydynia* (zob. s. 29).

3.2.1.3. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-ka* i rozszerzeniami

Przyrostek *-ka* wywodzi się z prasłowiańskich sufiksów *-*bka*, *-*ьka* o identycznych funkcjach. Tworzyły one feminativa, substantywizowały przymiotniki, czasowniki, występowały głównie w funkcji deminutywnej, też strukturalnej, i były szczególnie produktywne w językach grupy północnosłowiańskiej (Sławski 1974: 99). W okresie staropolskim suf. *-ka* pełnił funkcję strukturalną, deminutywną, tworzył derywaty odczasownikowe, także odprzymiotnikowe (Kleszczowa 1996: 106–118). Choć przyrostek ten ma charakter wielofunkcyjny, w gwarach bardzo produktywny jest w funkcji lokatywnej (Kowalska 2011: 50–53). Już w okresie prasłowiańskim wyabstrahował się złożony sufiks *-iczka* (< *-*ič-ьka* z nawarstwienia się *-*ьka* na deminutywne *-*ica*) oraz *-awka* (< *-*av-ьka* z nawarstwienia się *-*ьka* na *-*ava*), później wyodrębniły się formanty rozszerzone: *-anka*, *-aczka*, *-ączka*, *-eczka*, *-ówka*, *-ułka*.

W wypadku suf. *-ka* (wraz z rozszerzeniami), podobnie przy *-ica* (wraz z rozszerzeniami), badacze różnie wyznaczają granicę między podstawą a sufiksem (dotyczy to zarówno apelatywów, jak i nazw własnych). Apelatywy *dębówka*, *grabówka* dla K. Kleszczowej (1996: 118) są derywatami odprzymiotnikowymi od *dębowy*, *grabowy*, natomiast w opracowaniu A. Kowalskiej (2011: 53) *grabówka* jest klasyfikowana jako rzeczownik odrze-

¹⁸⁵ Nazwa miejscowa notowana po raz pierwszy w takiej samej formie i w tym samym czasie co nazwa wodna. W. Makarski (1986: 101), objaśniając ojkonim, oprócz rdzenia indoeuropejskiego rekonstruuje również znaczenie hydronimiczne apelatywu, który stanowi podstawę hydronimu, jako ‘niecka, rów, ściek’.

¹⁸⁶ Współcześnie odnotowano n. m. *Borynia* 1961 i n. ter. *Boryń* 1963 HE XVI 60, 182.

¹⁸⁷ **Kłotynia**, str., dziś nieistniejąca, ld. Drwęcy (→ Wisła), uchodziła między Gnilszczyzną a Mokrą (dziś Bacha): <*Kłotynia*> 1 1965 HW nr 651. – Por. n. ter. *Kłotynia*, torfowiska w Łążynie 1972 UN 187, 7.

¹⁸⁸ Nazwa *Kostrzynia* zidentyfikowana za AtŁęcz 138 z Mościenicą (pd. Moszczenicy → Bzura → Wisła) HE XIV 52.

¹⁸⁹ **Wodynka**, str., dziś bez nazwy, pd. Świdra (→ Wisła), we wsi Wodynie: *Vodinka* 1409 Czer nr 2020; *Wodynka* 1476 SHGMz(MK 5, 182a); *Vodzynka* 1476 SHGMz(MK 5, 181v); *Wodynia* a. *Wodynka* 1965 HW nr 351. – Tu też wieś *Wodynie*, notowana od XV w., której nazwa jest wtórna wobec hydronimu (por. Bijak 2001: 221).

czownikowy od *grab*, z rozszerzonym suf. *-ówka*. W materiale staropolskim odnajdujemy apelatwy z przyrostkiem *-ka* w funkcji strukturalnej, deminutywnej, fematywnej, symilatywnej, sygnalizującej podrzędność, są tu również leksemy o różnorodnych relacjach między derywatem a podstawą oraz o niejasnej funkcji semantycznej (por. Kleszczowa 1996: 106–123). Materiał gwarowy dotyczący derywatów lokatywnych z tym sufiksem dostarcza przykładów na deminutywa formalne, neutralne semantycznie, ale też określające inne desygnaty względem podstawy, por. *glinka* ‘dół po glinie’, *niwka* ‘część pola, łąki’, *nowinki* ‘pole po wykarczowaniu lasu’, *wapienka* ‘gleba z dużą zawartością wapna’, niektóre z nich można uznać za neosemantyzmy powstałe na bazie deminutywów (por. Kowalska 2011: 52). Jak należy traktować więc formacje deminutywne w hydronimii? W mikrotoponimii umieszczane są one wśród bezsufiksalnych i dlatego przyrostek ten w nazwach terenowych Śląska Cieszyńskiego w XVIII w. nie wyróżnia się produktywnością w toponimizowaniu podstaw rzeczownikowych (por. Mrózek 1990: 45–46). Inaczej wygląda metodologiczne podejście w badaniach nad szesnastowieczną mikrotoponimią mazowiecką, gdzie wśród głównych funkcji sufiksu *-ka* wymieniono tworzenie nazw odrzeczownikowych od wyrazów pospolitych (por. Mznter 234). Pojawia się pytanie, czy np. botaniczne i zoologiczne apelatwy na *-ka*, niemające znaczenia lokatywnego, mogły się stać podstawą hydronimów, czy w sposób wystarczający identyfikowałyby ciek nawet mały, np. *jabłonka* ‘mała jabłoń’? Wydaje się, że funkcja toponimicznego sufiksu derywującego od rzeczowników niemających charakteru lokatywnego mogła być rozszerzana właśnie o znaczenie lokatywne, w stosunku do funkcji deminutywnej czy strukturalnej. I tak *Jabłonka* zapewne określała pierwotnie rzekę płynącą wśród jabłoni. Trudności w objaśnieniu motywacji potęgują się, gdy w grę wchodzi kontekst onimiczny, równobrzmiące toponimy¹⁹⁰ i brak stabilności nazwy. Prześledzić te problemy można na przykładzie hydronimu zapisanego w XV w. (współcześnie bez dokumentacji): **Bzieniec**, rz. o dł. ok. 5 km, dziś obiekt bez nazwy, ld. Ciemięgi (→ Bystrzyca → Wieprz): *Bzanka* 1416 LKP 149; *Bzieniec* (1427) 1588 ZDM V nr 1365 (por. HE VI 7). Notowana jest również n. m. *Bzieniec*, por. *Bzenecz* 1409 NMPol I 483 oraz n. ter. Las *Bziniec* 1963 Mp-25(beł 2). W HE zignorowano najwcześniej zanotowaną formę *Bzanka*, wyodrębniono przyrostek *-ec* i nie rozstrzygnięto kwestii pierwotności hydronimu i ojkonimu. Stosunek pierwotności pozostaje nieustalony również w NMPol, gdzie jako podstawę podano ap. *bez* ‘krzew, *Sambucus*’, a więc przyrostkiem nazwotwórczym byłby *-eniec*. Biorąc pod uwagę chronologię zapisów, za pierwotną uznać należałoby nazwę miejscową. Istnienie jednak różnych słowotwórczo postaci nazwy wodnej i nazwy miejscowej powoduje, iż dopuścić można równoległe utworzenie wskazanych toponimów od tej samej podstawy za pomocą różnych sufiksów, z późniejszą zmianą w hydronimie *-anka* > *-eniec*. Takie właśnie rozstrzygnięcie zaprezentowano w tej monografii. Mając świadomość, iż motywację pewną można ustalić (a więc i wydzielić sufiks toponimiczny) np. dla onimów odtoponimicznych, a część derywatów w zbiorze tu prezentowanym może stanowić wynik derywacji semantycznej (tj. czystej onimizacji), zdecydowano zaklasyfikować do grupy hydronimów sufiksalnych¹⁹¹ poniższe nazwy. Zbiór hydronimów na *-ka* omówiono w grupach z przyrostkiem nierozwiniętym i jego wariantami rozszerzonymi (w l. poj. i mn.).

¹⁹⁰ Ich obecność sygnalizowana jest w przypisach.

¹⁹¹ Z sufiksami w funkcji nazwotwórczej.

Hydronimy z sufiksem prostym *-ka* (wraz z plurale tantum na *-ki*) stanowią ponad 50% ogólnej liczby nazw na *-ka* wraz rozszerzeniami. Inwentarz nazw z tym przyrostkiem otwiera wymagająca szerszego omówienia *Ciśmionka* (1482), z dorzecza Wisłoki, obiekt lokalizowany koło wsi Samokłęski w pow. jasielskim, zamieszczony przez K. Rymuta, wraz z zapisami dla n. ter. *Ciśmionki* (1965), w HE XV 26–27. Nazwa, oprócz trudności etymologicznych, sprawia również problemy identyfikacyjne. Średniowieczna *Ciśmionka* zestawiana jest przez historyków ze współczesnym Glinczanym Potokiem, d. Szczawy (por. AtKr 290). W wykazie nazw zestandaryzowanych *Ciśmionka* to Id. Kłopotnicy (por. HPol I 37), którego współrzędne odpowiadają notowanemu w SG i HW potokowi *Dobryński*. Teoretycznie więc mamy do czynienia z dwoma obiektami wodnymi, choć mogą to być tylko byty książkowe i kartograficzne. Etymologicznie hydronim łączyć należy z psł. **tismenŕ* ‘cichość’ > **ciśmienŕ* (ta sama podstawa w n. *Tyśmienica*, por. Babik 592, przyp. 38).

Do formacji pochodzących od rzeczowników o znaczeniu topograficznym związanym bezpośrednio z wodą, korytem rzeki należą: *Bączalka* (1880, *bączal* ‘głębokie miejsce w rzece’)¹⁹², *Błuszczka* (1961–1970, gw. ap. *bląsk, blosk* ‘blask’ SGPKar, ze zmianą *sk > šč*), *Jeziorka* (1855, *jezioro*), *Mleczka* (1405, *mleko*), *Obrzydka* (1886, por. dawny ap. *obrzyd* ‘obrzydlivość, wstręt, odraza’ SW; n. określa zapewne potok śmierzący), *Prudka* (1888, *prud, prąd*), *Ropka* (1519, *ropa*), *Rozdolka* (1531, *rozdól* ‘głęboka dziura, wydrążenie’ SL, też ‘wąwóz’ SGPKar), *Smródka* (1994, *smród*), *Stawka* (1839, *staw*), *Szczawinka* (1934–1937, *szczawa*), *Żywiczka* (1983, *żywica*). Od apelatywów oznaczających cechy gruntu lub pobliskiego terenu utworzono następujące hydronimy: *Bachorka* (1781, *bachorza, bachorze* ‘błotnista nizina, bagno, błoto’), *Bałwanka* (2004, *bałwan*)¹⁹³, *Barzynka* (1965, gw. *barzyna* ‘teren podmokły, grząski, błotnisty, bagno’ SGPKar), *Chechelka* (1970, *chechło*), *Cimianka* (1414–1425, **tymiano* ‘bagno’ Nitsche 1964: 90)¹⁹⁴, *Garbka* (1934–1937, *garb* ‘góra’), *Łękawka* (1884, *łękawa* ‘coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata’, też ‘łęk, łąka’), *Miałka* (1965, gw. *miał* ‘błoto rzadkie, muł, woda mętna’ SW), *Morawka* (1539, psł. ap. **morava* ‘teren podmokły, trawiasty, nadwodny’ Spsł), *Ostrówka* (1238, *ostrów*), *Rudawka* (1892, *rudawa*), *Smuszka* (XIX w., *smuga*), *Tymianka* (1414–1425)¹⁹⁵, 1960¹⁹⁶), *Wisielka* (1965, zapewne od ap. *wisła* ‘wszelki wylew wód na wiosnę’ SGPKar). Do tej grupy należy też potamonim w formie plurale tantum *Debrzki* (1965)¹⁹⁷.

W grupie odrzeczownikowych hydronimów na *-ka* wiele jest nazw florystycznych: *Buczynka* (2006 2 ×, *buczyna*), *Brzeźniczka* (1882, *brzeźnica*)¹⁹⁸, *Drapaczka* (1974, zapewne od *drapaki* ‘jeżyny’ SGPKar), *Jabłonka* (1496, 1786–1788, *jabłoń*), *Jamiołka* (1859,

¹⁹² Pierwsze zapisy podane w HE XV 12: inter Dobrzechowa fluuium et *Banczela* paludinem (1373) KMłp III nr 856; inter *Banczala* et Dobrzechowa fluuios (1376) XV KMłp III nr 883, nie dotyczą tego obiektu, lecz ciek w dorzeczu Wisłoka, por. HE III 2. Weześniej notowana jest n. wsi, por.: *Banczalka* 1424, *Banczela* 1427, *Baczalka* 1529 NMPol I 104. Hydronim zapewne pierwotny, choć zanotowany później.

¹⁹³ **Bałwanka**, str., dł. 4,47 km, ld. rz. Wel (→ Drwęca → Wisła), wypływa z Jeziora Fabrycznego: *Młynówka, Bałwanka, -i* 2004 GUGiK; *Bałwanka, -i* 2006 HPol I 4.

¹⁹⁴ Por. n. m. *Ciemianka* 1439 NMPol II 131.

¹⁹⁵ Por. n. ter. *Tymianki* 1971 HE X 193.

¹⁹⁶ Nasuwa się wątpliwość co do odpelatywnej motywacji nazwy tego ciek (mimo niewątpliwego znaczenia związanego z hydrografią) w związku z istnieniem wsi o n. *Tymianka*, odnotowanej już w 1563 r. (NMPol (kartoteka)).

¹⁹⁷ Por. też n. pola *Debrzki* 1965 HE XV 35.

¹⁹⁸ Por. n. m. *Brzeźniczka* 1890 HE XVI 21.

jemiola), *Jasionka* (1513¹⁹⁹, 1546²⁰⁰, 1783²⁰¹, 1787, 1882 2 ×²⁰², 1965, *jasion*), *Jaworka* (1511–1523, *jawor*), *Jaworzynka* (1643, 2006, *jaworzyna* ‘las jaworowy’ Sstp), *Jesionka/Jesiona* (1965, *jesion*), plurale tantum *Jesionki* (1965), *Kostrzewka* ((1362) XVIII, por. pol. *kostrzewa* ‘chwasty zbożowe’ Sstp), **Kosutka/Kosodka* (1942, *kosuty* ‘koluchy – igły sosnowe, świerkowe, kolki, igliwie’ SW)²⁰³, *Kosutka* (1961–1970), *Krzanka* (1965, *chrzan* z gw. zmianą nagłosowego *ch-* > *k-*), *Leszczka* (XVI w., *leszcza* ‘leszczyna’), *Leszczynka* (1565, *leszczyna*)²⁰⁴, *Łochaczka* (1786–1788, gw. *łochacze* ‘borówki’ SW), *Łopianka* (1361, *łopian*), *Łoska* (1638, *łosa*), *Łubinka* (1964, *lubin*), *Osiczka* (1847, *osika* ‘topola’ SW), *Osieczynka* (1966, *osieczyna* ‘topola’ SWil)²⁰⁵, *Pokrzywka* (1883, 1891, 1962, 1964 2 ×, 1965, 2006, *pokrzywa*), *Sianożątka* (1931, 1966²⁰⁶, gw. *sianożęć* ‘sianokos czyli łąka zdatna do koszenia trawy na siano’ SGPKar), *Sitówka* (1961–1970, *sitowie* Sstp), *Szuwarka* (1934–1937, *szuwały*), *Trestka* (1362, *treść* trzcina pospolita’ Sstp), *Wierzba* (1893, *wierzba*, ukr. *werba*), *Wiska* (1964, *wis*, *wiszar* ‘sitowie, tatarak; łąka mokra, sitowiana’ SW), *Włosianka* (1885, 1965, gw. *włoseń*, *włosiń* ‘trawa twarda rosnąca na brzegach bagien’ SW), *Żurawinka* (1970, *żurawina* ‘borówka’ SW).

Podstawy związane z fauną motywowały hydronimy: *Boberka* (1534, *bóbr*), *Bobrka* (1397)²⁰⁷, *Czapelka* (1960, 1966²⁰⁸, *czapla* ‘ptak błotny’), *Gawronka* (1965, *gawron*), *Kobylka* (1960, *kobyła*), *Krówka* (1962, *krowa*), *Raczka* (1936–1939, *rak* ‘skorupiak’ lub coll. ‘drobne ryby nie nadające się do jedzenia’ SGSych).

Niezbyt licznie reprezentowane są hydronimy utworzone od apelatywów związanych z kulturą materialną i duchową: *Berwinka/Bierwinka* (1880, *berwino* ‘bierwiono’), *Gatka/Hatka*²⁰⁹ (1961–1970, *gać* ‘wiązki chrustu, gałęzi używane jako osłona, przykrycie, grobla, tama’), *Grodziszczka* (1436, *grodziszcze*), *Kotarka* (1844, gw. *kotarz* ‘obszar gruntowy danej wsi, obwód objęty granicą administracyjną’, może też *kotara* ‘kotliną’ m.in. ‘miejsce, gdzie spoczywa zajęć’ SGPKar), *Kuźnic(z)ka* (1839, *kuźnica* ‘warsztat wytopu i obróbki żelaza’ SW), plurale tantum *Moczyłki* (1964, *moczydło*)²¹⁰, *Niweczka* (1442, *niwka* ‘niewielkie pole uprawne’ Sstp), *Stępka* (1786–1788, *stępa* ‘urządzenie składające się z naczynia lub koryta i tłuczka, tzw. stępora, służące do obtłukiwania, ubijania, kruszenia’, też ‘potrzask na zwierzęta’ Sstp), *Stolka* (XVI w., *stoła* ‘rów, przykop, kanał’ SW), *Żarnówka* (1480, 1882, 1990, *żarnów* ‘jeden z dwu kamieni w kształcie koła, między którymi rozciera się ziarno’ Sstp).

¹⁹⁹ **Jasionka**, str., dziś nieistniejąca, ld. Turki (→ Wkra → Narew → Wisła): *Jasyonk[a]* 1513 SHGMz(Z 11, 594) (tu?); <*Jasionka*> 1965 HW nr 559.

²⁰⁰ Mimo że n. wsi *Jasionka* notowana jest już w XV w., por.: *Jasszenka* 1442, *Jassionka* 1518 NMPol IV 117, pierwotna jednak jest nazwa wodna.

²⁰¹ Por. n. m. *Jasionka* 1962 i n. pola *Jasionka* 1966 HE XVI 47.

²⁰² Por. n. m. *Jasionka* 1665 NMPol IV 117 i *Jasionka* 1882 HE XV 55.

²⁰³ Forma urzędowa *Kosodka* jest tworem hiperpoprawnym, nawiązującym do podstawy *kosy* lub *kosić*.

²⁰⁴ Por. też n. wsi *Leszczyna*, założonej w 1565 r. na surowym korzeniu nad rzeczką *Leszczynką* NMPol VI 71.

²⁰⁵ Odnotowano również n. m. i n. ter. *Osieczyna* 1961 HE XVI 102.

²⁰⁶ Tu też n. ter. *Sianożątka* 1966 HE XVI 133.

²⁰⁷ Nazwa wsi *Bobrka* notowana w XIII w. (NMPol I 324) uznawana za wtórną w stosunku do hydronimu.

²⁰⁸ Tu też n. ter. *Czapelka* 1966 HE X 33.

²⁰⁹ Forma *Hatka* z gw. wschłów. zmianą *g-* > *-h*.

²¹⁰ Por. też n. ter. *Moczyłki* 1964 HE XVI 91.

Kilka hydronimów powstało w wyniku metaforycznego użycia apelatywów. Nazwa *Trupieńka* (1791, 1892) określała może obiekty płynące w pobliżu cmentarza lub miejsc zbiorowego pochówku po epidemiach. Hydronim *Bzdurka* (2006), pd. Wieprza o dł. 9,26 km określał prawdopodobnie obiekt niewiele znaczący, małych rozmiarów (por. *bzdura* ‘bagatela, drobiazg, głupstwo’ SW), a *Złodziejka* (1786, 1934–1937) – zapewne strumień, który wylewa i zabiera grunty (?), choć niewykluczone jest pośrednictwo jakiejś nazwy terenowej.

Derywaty odprzymiotnikowe z suf. *-ka* stanowią dość liczną grupę. Frekwencją wyróżniają się nazwy od przym. *czerwony*, stp. *czyrwonny/czyrzwonny* ‘czerwony, szkarłatny, rudy, gniady’ (SEBor); 21 obiektów o takich nazwach znajduje się w części prawobrzeżnej od Dunajca po Drwęcę, w części lewobrzeżnej – tylko 2. Nazwy mające dokumentację z XV w. występują głównie w formie *Czyrwonka* (1414–1425²¹¹ 2 ×, 1428²¹², 1478), pozostałe w postaci *Czerwonka* (1468²¹³, 1630²¹⁴, 1786–1788, 1855, 1880, 1885 2 ×, 1931, 1961–1970 2 ×, 1962, 1965 3 ×, 1967, 2006) i plurale tantum *Czerwonki* (1849–1854)²¹⁵. Hydronimy z przymiotnikiem *biały* w podstawie określają 8 obiektów położonych głównie w części prawobrzeżnej dorzecza od Dunajca aż po Bug: *Białka* (1415²¹⁶, 1437²¹⁷, 1809²¹⁸, 1932, 1964, 1965 2 ×), *Białka/Białki* (1848). Odnotowano również kilka nazw od przym. *lubiany* (: *lub*, *luba* ‘kora, szczególnie z lipy’ Sstp): **Łubianka/Lybyanka* (1487), *Łubionka* (1786–1788)²¹⁹, *Łubienka* (1849–1854), *Łubianka* (1965 2 ×), plurale tantum *Łubianki* (1625)²²⁰ oraz od przym. *parszywy* ‘mający parchy; brudny’ (SW): *Parszywka* (1786–1788 2 ×, 2006), *Praszywka* (1877–1905, *praszwy* ‘parszwy’), które określają obiekty w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły.

Krótkiego omówienia wymaga hydronim *Branka* (1885 2 ×, 1965), określający cieki w dorzeczu Trześniówki (pd. Wisły), w pow. tarnobrzesckim. K. Rymut łączy je z psł. rdzeniem **br̥bn-* (por. HE XV 18, 32, 87–88), co ze względu na późną dokumentację oraz obecność sufiksu *-ka* przy archaicznej podstawie budzi pewne wątpliwości. Bardziej prawdopodobny wydaje się związek z podstawami *brać*, *brany*, *branie* ‘zbiór lnu, łowienie ryb, wykopywanie studni’ (SGPREi). Pozostałe derywaty od przymiotników o znaczeniu ogólnotopograficznym stanowią: *Boczenka* (1880, *boczny* tu w znaczeniu ‘płynący z boku,

²¹¹ **Czerwonka**, str., dziś nieistniejąca (?), ld. Orzyca (→ Narew → Wisła), płynęła spod wsi Czerwonka: *Czirwonka* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 23–23v); super *Czyrwonka* 1473 SHGMz(MK 6, 48v); na rzeczce małej *Czerwonczyce* (!) 1617–1620 Lumaz I 85; <Czerwonka> a. <Czerwońska> 1965 HW nr 543.

²¹² **Czerwonka**, str., dziś nieistniejąca (?), pd. Orza (→ Narew → Wisła), uchodziła koło Grodziska: *Czirwonka* 1428 Mkm I nr 717; *Czirwonka* (1439)1456 SHGMz(MK 3, 224); <Czerwonka> 1965 HW nr 539.

²¹³ Tu też notowana nazwa wsi *Czerwonka* 1880 NMPol II 229.

²¹⁴ Nazwa miejscow *Czerwonka* 1656 HE XVII 58.

²¹⁵ Tu też przys. *Czerwonki* 1980 i lasy *Czerwonki* 1966 HE III 10.

²¹⁶ Por. też n. wsi notowaną w tym samym czasie: *Byalka* 1415 NMPol I 147.

²¹⁷ Nazwa wsi, choć notowana wcześniej, została ponowiona z n. obiektu wodnego, por.: *Balka* 1425, Villa *Byalka* 1437 NMPol I 147–148.

²¹⁸ Por. też n. m. *Białka* 1827 HE X 70–71.

²¹⁹ W tym samym czasie notowana n. m. *Łubianka*, por. *Ubionka* 1786–1788 HE XII 209.

²²⁰ Por. n. ter. *Łubienka* 1934–1937 HE XVII 150.

na uboczu')²²¹, *Czarnawka* (przed 1554, *czarnawy*)²²², *Czerka* (1965)²²³, *Czerniawka* (1937, *czerniawy*), *Golka* (1839, *goły* 'niezarośnięty'), *Kraska* (XVI w., *krasy*, *krasny* 'czerwony, dorodny, piękny'), *Łądówka* (1961–1970, *ładowy*), *Łukówka* (1965, *lukowy*), *Małka* (1965, *mały*), *Milka* (2003, *miły*), *Nieradka* (2006, *nierad* 'niezyczliwy'; n. zapewne o charakterze żartobliwym), *Płonka* (1432, *plony* 'liczy, nędzny, niepłodny'), *Rosochatka* (1964, *rosochaty* 'rozgałęziony'), *Siarczanka* (1964, *siarczany*), *Siarka* (1890)/*Szarka* (1931, pol. *szary*, ukr. *si-ryj* – hybryda polsko-ukraińska), *Siwka* (1960, *siwy*), *Skowyrka* (1786–1788, *skowyrny*, *skowerny* 'wartki, prędkie' SGPKar, por. też *skowyra* 'pies, gderacz, zgrabny' SW), *Słomianka* (1974, *słomiany*)²²⁴, *Słonka* (1786–1788, *słony*), *Ugówka* (1970, *ługowy* 'błotny' SW z zanikiem nagłosowego *l-*), *Wiszowatka* (1966, *wiszowaty* 'mokry, nieurodzajny, pełen wiszu' : *wisz* 'sitowie, tatarak' SW), *Złotka* (1457, 1938, *złoty*)²²⁵, *Żelazówka* (1965, *żelazowy*)²²⁶.

Przymiotnikowe podstawy florystyczne występują w ponad 50 hydronimach, wśród których znaczną grupę stanowią przym. na *-owy*: *Borówka* (1839, 1849–1854, 1881, 1964, 1965, 1976, *borowy*, też por. *borówka* 'jagoda, czernica' SW), *Brzozówka* (1428²²⁷, 1839 2 ×, 1845, 1880, 1998, *brzozowy*), *Bzowka* (1489, *bzowy* : *bez*, por. też *bzówka* 'jagoda bzu czarnego' SW), *Cisówka* (1849–1854, 1882, *cisowy*), *Dębówka* (1882, 1965, 1980, *dębowy*), *Głogówka* (1448²²⁸, 1580²²⁹, *głogowy*), *Jabłonówka* (1882, *jabłonowy* Sstp), *Jaworówka* (1439²³⁰, 1542²³¹, *jaworowy*), *Jegłówka* (1439, *jegłowy* : *jegła* 'świerk' SGPKar), *Jodłówka* (1888, *jodłowy*), *Kalinówka* (1472²³², 1509²³³, 1481, 1960, *kalinowy*), *Klonówka* (1565, *klonowy*), *Laskówka* (1961, *laskowy* : *lasek*), *Makówka* (1576, *makowy*)²³⁴, *Malinówka* (1786–1788, 1960), *Olszewka/Olszówka* (1775, *olszowy* : *olsza*, por. też *olszówka* 'gatunek lichej ziemi torfowatej, na której udaje się tylko olszyna; gatunek grzyba' SW), *Olszówka* (1846, 1961, 1964 2 ×, 1966 2 ×, 2006²³⁵),

²²¹ Por. też n. cz. wsi *Boczenka* 1900 HE X 16.

²²² Zarówno n. w. *Czarnawka*, jak i *Czerniawka* należą do gniazda toponimicznego, obejmującego n. m.: *Czarnawa*, *Czarnawka*, *Czerniawa*, notowane w tym samym czasie (por. HE XVII i XVI); za pierwotne uważam hydronimy.

²²³ Zapewne pierwotnie **Czernka*, od przym. *czarny*, z uproszczeniem grupy spółgłoskowej *-rnk-* > *-rk-*, z suf. *-ka* (HE VI 10–11).

²²⁴ Zarówno M. Biolik, jak i M. Kondratiuk uważają n. w. za pierwotną mimo istnienia wcześniej notowanych równobrzmiących toponimów, por.: n. m. *Solomianka* 1890, *Słomianka* uroczysko 1921 Kond 185; HE XIX 172.

²²⁵ Por. n. m. *Złotha*, *Słothka* 1467 HE XIII 290.

²²⁶ Por. też n. ter. *Żelazówka* 1965 HE XV 168.

²²⁷ **Brzozówka**, str., d. Jury lub Wiźnicy, w ziemi wiskiej na Mazowszu: *Brosowka* 1428 MkM I nr 608.

²²⁸ **Głogówka**, str., dziś nieistniejąca, ld. Wkry, między Nasielną a ujściem do Narwi (→ Narew → Wisła), w dawnym pow. nowomiejskim: *Głogowka* 1448 SHGMz(Z 14–13v); <*Głogówka*> 1965 HW nr 561.

²²⁹ Por. też n. ter. *Głogówka* 1961 HE XII 55

²³⁰ **Jaworówka**, str., dziś nieistniejąca lub obiekt bez nazwy, ld. Narwi (→ Wisła), między ujściem Biebrzy i Gaci: *Jaworowka* (1439)1456 SHGMz(MK 3, 231v); <*Jaworówka*> 1965 HW nr 468.

²³¹ Mimo wcześniejszej dokumentacji nazwy wsi *Jaworówka*, por. *Jaworowka* 1439 NMPol IV 145, nazwę wodną uznaje się za pierwotną, por. Kond 77.

²³² **Kalinówka**, str., dziś nieistniejąca, ld. Narwi (→ Wisła), brak bliższej lokalizacji: *Calinowka* 1472 SHGMz(MK 6, 7); <*Kalinówka*> 1965 HW nr 468.

²³³ Por. n. m. *Kalinowka* 1511 NMPol IV 264.

²³⁴ Wcześniej notowana n. wsi *Makówka* 1516 NMPol VII 459 i n. ter. bór *Makówka* 1559 Kond 120, ale n. w. uważana za pierwotną.

²³⁵ **Olszówka**, pot., df. 5,82 km, ld. Psarki (→ Świślina → Kamienna → Wisła), uchodzi na pld. od wsi Kamieniec: *Olszówka*, -i 2006 HPol I 195.

Orzechówka (1894, *orzechowy*), *Rokitówka* (1460, *rokitowy*), *Świerkówka* (1965, *świerkowy*)²³⁶, *Wirzbówka* (1468, *wirzbowy* Sstp), *Wierzbówka* (1427, 1954–1960, 1965), *Sosnówka* (1961–1970, 1966, *sosnowy* Sstp), *Wiązówka* (1487²³⁷, 1961–1970, *wiązowy* Sstp), *Wiśniówka* (1883, 1855, *wiśniowy*, gw. *wiszniowy*), *Wiśniówka* (1965). Mniej liczną grupę hydronimów stanowią derywaty od przymiotników na *-any*: *Dębianka* (1435, *dębiany* ‘dębowy’ SW, por. też *dębianka* ‘zołądź, narodził na liściu dębu’ Sstp), *Olszanka* (1414–1425, 1518, 1859, 1888, 1931, 1961–1970, 1965, 1966, 2003, 2006, *olszany* : *olsza*), *Różanka* (1961–1970, *różany* : *róża*), *Rżanka* (1494, *rżany* : *reż* ‘żyto’ Sstp)²³⁸, *Trzcianka* (1414–1425 2 ×, 1444, 1460, 1472, 1487, 1564, 1581²³⁹, 1961, 1965, *trzciany*, *trciany*, *trściany* ‘związany z trzcina, porośnięty trzcina’ Sstp). Frekwencją wyróżniają się nazwy *Olszanka* (11 obiektów), notowane od XV w., i *Trzcianka* (10 obiektów), także notowane od XV w. aż po współczesność. Uwzględnić jeszcze trzeba hydronim w formie plurale tantum *Mszanki* (1432, **mszany* : *mech*).

Kolejną zwartą podgrupę w obrębie odprzymiotnikowych hydronimów topograficznych stanowią formacje związane z fauną, a wśród nich interesujące z powodu swojej niejednoznaczności są nazwy *Turka*. Najbardziej prawdopodobny jest związek starszych toponimów z ap. *tur*, przym. *turzy* (Sstp). Ów wymarły przodek bydła domowego najdłużej przetrwał na Mazowszu, zasiedlał nizinne obszary podmokłe i bagienne. W średniowieczu odnotowano dwa obiekty o tej nazwie: *Turka* (1441)²⁴⁰ w dorzeczu Nidy oraz *Turka* (1485)²⁴¹ w dorzeczu Narwi na Mazowszu. Pozostałe, notowane później (1855, 1961, 2006) mogą mieć inną motywację: od n. os. lub etnicznej *Turek*, w formie dopełniacza lub od czas. *turkotać*, rzecz. *turkot*, w nawiązaniu do dźwięku wody. Podstawy od przymiotników pochodzących od nazw zwierząt zawierają następujące hydronimy: *Baranówka* (1890, 2006, *baranowy* Sstp), *Bobrówka* (1476²⁴², 1914–1915, 1965²⁴³, *bobrowy*), *Borsukówka* (1536, *borsukowy* SW)²⁴⁴, *Jaszczorówka* (1786–1788, *jaszczorowy* SW), *Jeżówka* (1578, 1867²⁴⁵, 2006, *jeżowy* SW), *Kaczorówka* (2003, *kaczorowy*), *Koniówka* (1966,

²³⁶ Por. też n. m. *Świerkówka* 1965 HE IX 122.

²³⁷ **Wiązówka**, str., dziś nieistniejąca, pd. Gawarka (→ Struga → Wisła): flumine *Wyazowka* (1487) 1490 SHGMz(MK 6, 246) (tu?); <*Wiązówka*> 1965 HW nr 563.

²³⁸ **Rżanka**, str., dziś nieistniejąca, pd. Wilgi (→ Wisła): *Rzanka* 1494 SHGMz(MK 18, 67v); *Rssanka* 1525 SHGMz(MK 41, 57v); <*Rżanka*> 1965 HW nr 350.

²³⁹ Por. n. łąki *Trzcianka* 1579 HE XVI 158.

²⁴⁰ Por. też. n. m. i n. ter. *Turka* 1966 HE XVI 158.

²⁴¹ **Turka**, str., dł. 18,76 km, ld. Wkry (→ Narew → Wisła), uchodzi koło Popielzyna Dolnego: *Turca* 1485 SHGMz(Z 117, 286); *Turka* 1546 SHGMz(ZG 7, 483); *Turca* 1507 SHGMz(MK 18, 264v); *Turka* 1531 SHGMz(Z 31, 55v); *Turka* 1965 HW nr 557; *Turka*, -i 2006 HPol I 300.

²⁴² **Bobrówka**, str., dziś nieistniejąca, pd. Pełty (→ Narew → Wisła), na Mazowszu: kole strugy *Bobrowka* 1476 SHGMz(MK 6, 87v); super *Bobrowka* 1468, 1472 SHGMz(MK 6, 9); <*Bobrówka*> p 1965 HW nr 544.

²⁴³ **Bobrówka**, str., dziś nieistniejąca, brak bliższej lokalizacji, d. Sony (→ Wkra → Narew → Wisła), na Mazowszu: <*Bobrówka*> 1965 HW nr 558. – Zapis z HW wskazuje, że jest to n. historyczna, brak jednak dokumentacji w SHGMz.

²⁴⁴ Tu również n. wsi *Borsukówka*, por.: w siole *Borszukowce* 1557 NMPol I 305.

²⁴⁵ E. Bilut wiąże n. *Jeżówka*, ld. Huczwy (→ Bug → Narew → Wisła), z antroponimem *Jeż* (HE X 59). Pochodzenie od odpowiednich antroponimów z suf. *-ówka* możliwe w wypadku wielu hydronimów tej podgrupy zoologicznej.

koniowy)²⁴⁶, *Kozinka* (1965, *koziny*), *Lisówka* (1960, *lisowy* SGPREi), *Orłówka* (1886, *orłowy* 'orli' SW), *Rakówka* (1787, 1888, 1960, *rakowy*), *Szpakówka* (2006, *szpakowy* SW), **Wężówka/Węsówka* (1849–1854, *wężowy* Sstp), *Wężówka* (1938)²⁴⁷, *Wołówka* (1786–1788, *wołowy*), *Wróblówka* (1938, *wróblowy* Sstp), *Żmijówka* (1786, *żmijowy*). Obok formacji od przymiotnika na *-owy* : *lisowy* (zob. *Lisówka*) występuje również hydronim od synonimicznej postaci *lisi* – plurale tantum *Liszki* (1881)/*Liszka* (1889, *lisi* : *lis*).

Przyrostek *-ka* utworzył niewiele odprzymiotnikowych nazw kulturowych. Do tej mało licznej grupy należą następujące hydronimy: *Domaczka* (1855²⁴⁸, 2006, *domaczy* 'domowy, swojski' SW), *Jazówka* (1964, 1966, *jazowy*), *Mostówka* (1839, *mostowy*), *Pospółka* (1961–1970, *pospólny* 'wspólny, powszechny' SW, z derywacją dezintegracyjną), *Wsiówka* (1964 2 ×, gw. *wsiowy* 'wiejski' SGPKar).

Derywaty dewerbalne o znaczeniu topograficznym i kulturowym reprezentują nazwy: *Kapaczka* (1971, *kapać*, por. też gw. *kapaczka* 'naczynie do kąpania' SGPKar), *Łupka* (1507, *łupać*), *Mieńka* (1961–1970, *mienić* 'odznaczać się grą kolorów, blasków, połyskiwać, błyszczyć, lśnić' SW)²⁴⁹, *Nalewka* (XVI w., *nalewać*), *Przerywka* (1581, 1964, *przerywać* 'przerwać'), *Przysypka* (1786–1788, gw. *przysypać* 'zasypać' SGPKar), *Skupka* (1900, *skupiać* 'zgromadzać, do kupy zbierać' SW), plurale tantum *Zakrzężki* (1964, *zakrzężyć* 'zatoczyć krąg, zakołować' SW)²⁵⁰.

Nieco więcej jest formacji odimiesłowowych, które w większości mają niezbyt bogatą i późną dokumentację: *Gniłka* (1961–1970, *gniły*, też *gniłka* 'owoc dzikiej gruszy uleżały; ulegała' SW), *Kopanka* (1839, 1845, 1965, 1981–1982, *kopany*; też stp. *kopanka* 'niecka (naczynie)' Sstp), *Niewiadomka* (2006, *niewiadomy*)²⁵¹, *Ogrodzonka* (2006, *ogrodzony*)²⁵², *Pachniączka* (1965 2 ×, *pachnący*), *Pogorzalka* (2006, *pogorzały*)²⁵³, *Przyrytka* (1965, *przeryty* : *przeryć* 'przekopać'), *Śmierdziączka* (1849–1854²⁵⁴, 1966, *śmierdzący*), *Święconka* (1966, *święcony*), *Wrzączka* (1995, *wrzący* 'gorący'), *Zgnilka* (2004²⁵⁵, 2006²⁵⁶, *zgniły*), plurale tantum *Trzaskonki* (1845, *trzaskany* : *trzaskać* SW). Wśród derywatów odimiesłowowych zwraca uwagę *Głbiączka* (1527)²⁵⁷, hydronim nieuwzględniony w HE XV, a omówiony przez Z. Babikę (1999: 23–26), który wywodzi go od imiesłowu

²⁴⁶ W tym samym czasie notowana n. ter. *Koniówka* HE XV 66.

²⁴⁷ Tu też n. ter. *Wężówka* 1966 HE XV 152.

²⁴⁸ Por. n. ter. *Domaczka* 1964 HE IX 63.

²⁴⁹ Hydronim raczej niezwiązany z archaicznymi nazwami typu: *Mień*, *Mianka*, *Minina*.

²⁵⁰ Tu też n. ter. *Zakrzężki* 1984 HE XIII 282.

²⁵¹ *Niewiadomka*, str., dł. 12,03 km, ld. Klikawki (→ Wisła), uchodzi na płn. od wsi Podmieście: *Niewiadomka*, -i 2006 HPol I 187.

²⁵² *Ogrodzonka*, pot., dł. ok. 2 km, ld. Obrocnej (→ Lepietnica → Czarny Dunajec → Dunajec → Wisła), w pobliżu Pieniążkowiec: *Ogrodzonka*, -i 2006 HPol I 192.

²⁵³ *Pogorzalka*, str., dł. 17,66 km, pd. Netty (→ Biebrza → Narew → Wisła), uchodzi na pld.-wsch. od Orzechówki: *Pogorzalka*, -i 2006 HPol I 215.

²⁵⁴ Por. n. m. *Śmierdziączka*/*Smierdzączka* 1889 HE III 79.

²⁵⁵ *Zgnilka*, kan., dł. 14,85 km, ld. Bachy (→ Drwęca → Wisła), źródło na pld.-zach. od Wąbrzeźna: *Kanal Zgnilki*, *Zgnilka*, -i 2004 GUGiK; *Zgnilka* 2005 AtpHP(E-4); *Zgnilka*, -i 2006 HPol I 328.

²⁵⁶ *Zgnilka*, str., dł. 8,56 km, ld. Jegrzni (→ Biebrza → Narew → Wisła), uchodzi koło Woźnejwsi: *Zgnilka*, -i 2006 HPol I 328.

²⁵⁷ *Głbiączka*, pot. bliżej niezlokalizowany, d. Brzeźnicy zwanej w dolnym biegu Gróbką (→ Wisła), płynął w pobliżu Uścia Dolnego: *Głbyczka* 1527 SHGKr I 744.

**glibiący*: **glibieć* (< **gliběti* nienotowany w Spsł), synonimicznego do *glnąć* (< **glnōti*), (*u*)*glnąć*. Współcześnie odnotowano również n. *Glibiączka* (1966), kan. w Krzemienicy, pow. mielecki²⁵⁸, łączoną przez K. Rymuta z gw. *gnibiel*, *glibiel* ‘przepaść, otchłań’ (por. HE XV 43). Jest to derywat odimiesłowowy z suf. *-ka*, por. psł. **glibati* ‘brodzić, chodzić po czymś lepkiem zapadając się’, też **glibь* ‘błoto, bagno, trzęsawisko’ (Spsł) oraz pol. gw. *glibać się* ‘uginać’, też pokrewne *glibawa* ‘łąka błotnista, grząska’ (zob. też *Glibiąca*, *Glibiący Stok*).

Istnieją nieliczne hydronimy w formie złożzeń przymiotnikowo-rzeczownikowych z sufiksem *-ka*: *Suchodółka* (2006)²⁵⁹, *Świnobródka* (1931), *Zimnodółka* (1964), i zaimkowo-czasownikowych: *Samocieczka* (1546, 1965)²⁶⁰.

Wśród hydronimów z suf. *-ka* dominują derywaty odprzymiotnikowe (ponad 50%), nieco mniej liczne są odrzeczownikowe, niezbyt liczne odczasownikowe; odnotowano również kilka compositów.

Rozszerzony sufiks *-ówka* wyabstrahował się z rzeczowników tworzonych za pomocą przyrostka *-ka* od podstaw przymiotnikowych zakończonych na *-owy* oraz czasownikowych na *-ować*. W okresie staropolskim utworzono z jego użyciem zaledwie kilka rzeczowników (por. Kleszczowa 1996: 120); jego produktywność wzrosła w okresie nowopolskim w języku ogólnym, a także w gwarach, gdzie tworzy liczne nazwy miejsc (por. Kowalska 2011: 53–54). Wśród derywatów hydronimicznych najwięcej jest formacji odrzeczownikowych o znaczeniu topograficznym (ponad 70 obiektów): *Baniówka* (1786–1788 2 ×, *bania*), *Bielówka* (1786–1788, *biel*), *Brodówka* (1845, 1849–1854, 2006, *bród*), *Bystrówka* (1786–1788, *bystrz*, *bystry*)²⁶¹, *Dłotówka* (1526, *dłoto* ‘narzędzie do drążenia, żłobienia, rycia’ SEBOR, zapewne na określenie rzeki, która żłobi swoje koryto)²⁶², *Głębowka* (1881, 1965, *głąb*), *Grudówka* (1445, *grud* ‘piasek gruboziarnisty, żwir’ SpXVI), *Jaziorowka* (1565)/*Jasiorówka* (XVI w.)²⁶³, *Jesionkówka* (1937, *jesionek* : *jesion*)²⁶⁴, *Kniejówka* (XVI w., *knieja*)²⁶⁵, *Krztówka* (1531, por. gw. *krzet* ‘kret’, *krzta* ‘odrobina, kruszyna’, czas. *krztonić* ‘ksztusić się’ SGPKar), *Łomówka* (1939, *łom*), *Przycznikówka* (1845, *przecznik* ‘coś poprzecznego’ SW), *Serwatówka* (2005, *serwatka*, z derywacją dezinte-

²⁵⁸ Por. też n. pola *Glibiączka* 1966 HE XV 43.

²⁵⁹ **Suchodółka**, str., dł. 18,36 km, pd. Wkry (→ Narew → Wisła), uchodzi w Szczypiornie: *Suchodółka*, -i 2006 HPol I 279.

²⁶⁰ Oba obiekty tak nazwane znajdują się w dorzeczu Wieprza. H. Mól wywodzi hydronim od apelatYWu *samocieczka*, powołując się na artykuł W. Łukasik-Szulowskiej (1974), w którym tego apelatYWu jednak brak (por. HE VI 106); SW notuje jedynie ap. *samotok* ‘prąd, nurt, strumień’.

²⁶¹ Por. też n. góry *Bystrówka* 1964 HE XII 27.

²⁶² **Dłotówka**, str., może dzisiaj Jastrząbka, d. Grabownicy (→ Omulew → Narew → Wisła), w Puszczy Różańskiej: fluvii dicti *Dlothowka* 1526 SHGMz(MK 41, 134); <*Dłotówka*> 1965 HW nr 537. – Nad rzeką leży wieś *Dłutówka*, por. *Dłutowka* 1783 NMPol II 357.

²⁶³ Według E. Bilut n. rz. od n. os. **Jasior* (: *Jaś*) HE X 97, co nie przekonuje. Może jednak od ap. *jesiora* ‘ość rybia’ SW (rdzeń ten sam co w psł. **ostrь*, pol. *ostrz*, *jesiotr*) z hiperporównaną zmianą *je-* > *ja-*. Por. też n. wsi *Jasierowka* 1783, *Jasiorówka* 1827 NMPol IV 120.

²⁶⁴ Por. też n. m. *Jesionkówka* 1962 HE XIII 95–96.

²⁶⁵ Choć cytowany w HE XVI 59–60 pierwszy zapis hydronimu pochodzi z 1787 r., to według historyków nazwa notowana już w XVI w., por. AtKr 291.

gralną)²⁶⁶, *Tulejówka* (2006, *tuleja* ‘lejek’ SW)²⁶⁷, *Welmówka* (!) (1855, por. psł. **vľna*, pol. *welna*), *Wierzchówka* (1965, *wierzch*), *Wyżówka* (1965, *wyż*, *wyża* ‘wysokość’ SW), *Zawałówka* (1846, *zawał*), plurale tantum *Stokówki* (1966, *stok*).

Rzeczownikowe podstawy roślinne tkwią w następujących nazwach: *Chwojówka* (1966, *chwoja* ‘choina, sosna’), *Gostkówka* (1962)/*Gozdkówka* (1966, *gozdek*)²⁶⁸, *Gruszówka* (1961–1970, *grusza*), *Jarzębówka* (1847, *jarzqb*), *Krzakówka* (1846, *krzak*), *Skorosiówka* (1966²⁶⁹, gw. *skorosina* ‘lasy jarzębowe w górach’ SGPKar, *skorusa* Zborowski), *Szlazówka* (2004, *ślaz*, *szlaz* ‘korzeń ślazowy, malwa’, też *ślazówka* ‘roślina z rodziny ślazowatych’ (SW)²⁷⁰. Podstawę przymiotnikową ma hydronim *Żytnówka* (1980, *żytny* SW). Jedna nazwa pochodzenia botanicznego – *Jarzębówki* (1884) – ma pierwotnie formę plurale tantum.

Kilkanaście nazw utworzono od podstaw zoologicznych. W związku z tym, że nazwy zwierząt były często podstawą antroponimów, nie można wykluczyć derywacji odosobowej, a w wielu wypadkach również transnimityzacji, której uległa inna n. terenowa: *Czepielówka/Czapielówka* (1963, *czapla*, rzadziej *czapel* ‘gatunek ptaka błotnego’), **Gołębówka/Kolembówka* (!) (1855, *gołqb*), *Kacówka* (1847, gw. *kacza*), *Kaczówka* (1938), *Karasiówka* (XVI w.²⁷¹, 1964, *karaś* ‘gatunek ryby’), *Kulikówka* (1536, *kulik* ‘niewielki brodzący ptak błotny’)²⁷², *Laniówka* (2006, *łania*)²⁷³, *Piskorzówka* (2006, *piskorz* ‘gatunek ryby’)²⁷⁴, *Sikorówka* (1889²⁷⁵, 1963, *sikora*), *Sirszeniówka* (1531, stp. *sirszeń*, *sierszeń*, od XVI w. *szerszeń* SEBor), *Węgrówka* (1784, *węgorz*, *węgor*), dziś *Węgorówka*.

Poniższe nazwy ze względu na semantykę podstaw zaliczyć można do kulturowych: *Bruzdówka* (1786–1788, *bruzda* ‘rowek między zagonami do ściągania wody’ SW), *Kanałówka* (1961–1970, *kanal*), *Kopalniówka* (1964, *kopalnia*), *Młyn(k)ówka* (2006, *młynek*)²⁷⁶, *Mostkówka* (1965, *mostek*), *Pniówka* (1504, *pień*)²⁷⁷, *Podwałówka* (1786–1988, *podwał* lub *pod wałem*), *Potasówka* (2006)²⁷⁸, *Stawówka* (1846, *staw*, potok zasilał zespół stawów,

²⁶⁶ **Serwatówka**, str., dł. 4,56 km, pd. Mleczy Wschodniej (→ Mlecza → Wisłok → San → Wisła), uchodzi w Zarzeczcu: *Serwatówka* 2005 AtPHP(J-11); *Serwatówka*, -i 2006 HPol I 250.

²⁶⁷ **Tulejówka**, pot., dł. ok. 2 km, d. Ropy (→ Wisłoka → Wisła), uchodzi koło Bogaczówki: *Tulejówka*, -i 2006 HPol I 300.

²⁶⁸ Por. też n. wąwozu *Gozdkówka* 1966 HE XVI 42.

²⁶⁹ Por. n. ter. *Skorosiówka* 1966 HE XV 132.

²⁷⁰ **Szlazówka**, str., dł. 7,04 km, pd. jez. Ewingi (→ Iławka → Drwęca → Wisła): *Szlazówka*, -i 2004 GUGiK; *Szlazówka*, -i 2006 HPol I 286.

²⁷¹ Tu też n. m. *Karasiówka* 1970 HE VI 18.

²⁷² W tym samym czasie odnotowano n. wsi *Kulikówka*, por. NMPol V 469.

²⁷³ **Łaniówka**, pot., pd. Lepietnicy (→ Czarny Dunajec → Dunajec → Wisła), w Klikuszowej: *Łaniówka*, -i 2006 HPol I 146.

²⁷⁴ **Piskorzówka**, str., pd. Bładnicy (→ Wisła), uchodzi koło Międzyświecia: *Piskorzówka*, -i 2006 HPol I 210.

²⁷⁵ **Sikorówka**, pot., pd. Targoszówki (→ Kocońka → Lachówka → Stryszawka → Skawa → Wisła), płynie w pobliżu Targoszowa: *Sikorówka* 1889 SG X 607 (tu?); *Sikorówka* a. Targoszówka 1963 Mp-25(sus I); *Sikorówka* 1965 HW nr 30; *Sikorówka*, -i 2006 HPol I 253.

²⁷⁶ **Młynkówka**, str., d. Dłubni (→ Wisła), w Krzesławicach, cz. Krakowa: *Młynówka* XX w. Geportal; *Młynkówka*, -i 2006 HPol I 168.

²⁷⁷ Por. też n. ter. *Pniówka* 1963 HE XII 138–139.

²⁷⁸ **Potasówka**, pot., dł. ok. 2 km, ld. Kłopotnicy (→ Wisłoka → Wisła), uchodzi w Foluszu, krośn., gm. Dębowiec: *Potasówka*, -i 2006 HPol I 219.

ale por. też gw. ap. *stawówka* 'gatunek kaczki ceranki' SGPKar), *Stołówka* (1934, *stola* 'rów, podkop'), *Tarasówka* (1846, *taras* 'więzienie, grobla', też 'nasyt ziemny')²⁷⁹, *Wałówka* (2006, *wał*)²⁸⁰, *Wiechciówka* (1470–1480, *wiecheć* 'wiązka słomy' Sstp)²⁸¹, *Wydziałówka* (2006, *wydział* : *wydział*)²⁸².

Nazwa *Kielbasówka* (2003)²⁸³ powstała w wyniku metaforycznego użycia ap. *kielbasa* w odniesieniu do obiektów terenowych dłuższych niż szerszych, por. liczne n. ter. typu *Kielbasy*, *Kielbasówka*. Hydronim *Zwadłówka* (1965, *zwada* 'spór', *zwadliwy* SW) posiada równoległą nazwę łemkowską *Zwadływka*.

Odprzymiotnikowe derywaty z suf. *-ówka* o dość późnej dokumentacji reprezentują nazwy: *Białówka* (1964, *biały*), *Słonówka* (1966, *słony*), *Bestrówka* (1965, gw. *bestry* 'pstry, kolorowy, plamiasty' SGPREi), *Czarnówka* (1839 2 ×, *czarny*)²⁸⁴, *Kossówka* (1784, *kosy* 'ukośny, krzywy, skośny')²⁸⁵, *Mątnówka* (1885, gw. *mątny* 'mętny' SW), *Starówka* (2006, *stary*)²⁸⁶, *Szklanówka* (1845, *szklany*)²⁸⁷.

Hydronim *Lubówka* (1855) jest jednym z kilku nazw o podstawie *lub-*, która nie jest całkiem jasna. Można wskazać związek z przymiotnikiem *luby* 'miły, przyjemny' (< psł. **lubbъ* 'ts.' SEBor).

Dewerbalnych hydronimów na *-ówka* jest niewiele, a i te mogą być derywatami odrzeczownikowymi. Reprezentują je następujące nazwy: *Rosówka* (1962, *rosić* 'pokrywać rosą, lub *rosa*), *Szumówka* (1961–1970, 2006²⁸⁸, *szumieć* lub *szum*), *Pogniłówka* (1961–1970, im. *pogniły*).

Dwa hydronimy w tym podzbiorniku utworzono od wyrażań przyimkowych: *Naborówka* (1839, *na borze*), *Podgórkówka* (1965, *pod górką*).

Kolejnym dość produktywnym (tworzącym około 70 hydronimów) sufiksem rozszerzonym jest *-anka* (< **-an-ьka*), wraz z spotykanym nawet częściej wariantem palatalnym *-'anka* (< **-jan-ьka*). Ponad połowę derywatów z tym przyrostkiem stanowią formacje odrzeczownikowe, głównie o charakterze topograficznym: *Bielanka* (1964, *biały*, *biel*), *Potoczanka* (1965, *potok*), *Rozdolanka* (1966, gw. *rozdól* 'dolina' SGPKar), *Rudniczanka* (1983, *rudnica*, *rudnik* 'miejsce błotniste, z którego wypływa rzeka' SW), *Rudzianka* (1964, *ruda*), *Skalanka* (1846 *skała*, też *skale* 'kamienie nad rzeką; rozlewisko rzeki', przym. *skalany* 'kamienny' SGPKar)²⁸⁹, *Stawiczanka* (1491, *stawik* 'mały staw'), *Strużanka* (1966, *struga*), *Wielnianka* (1839, może *welna* 'fala', ale też *welna*, *welnianka* 'gatunek wodnej rośliny; bardzo cienkie włókna drzewne' SW), *Wilżanka* (1979, *wilż*, *wilża* 'wilgoć

²⁷⁹ Por. n. os. *Taras* RymSEN 596 i n. m. *Tarasówka* 1962 HE XIII 258.

²⁸⁰ **Wałówka**, str., pd. Borówki (→ Iłownica → Wisła), koło Bronowa: *Wałówka*, -i 2006 HPol I 305.

²⁸¹ Identyfikacja z Gorzyczanką za AtSd 169; por. n. ter. *Wiecheć* 1970 HE XVI 160–161.

²⁸² **Wydziałówka**, rz., dł. ok. 2 km, pd. Wisły, płynie w Niepołomicach: *Wydziałówka*, -i 2006 HPol I 321.

²⁸³ **Kielbasówka**, str., dł. 5,57, pd. Ratwicy (→ Czarna Łada → Łada → Tanew → San → Wisła), uchodzi na wschód od Biłgoraja: *Kielbasówka* 2003 GUGiK 54; *Kielbasówka*, -i 2006 HPol I 111.

²⁸⁴ W HE XIV 23–24 brak zapisu pochodzącego z MpKwat.

²⁸⁵ Za PHP przyjęto, że jest to górny bieg Kosodki; w HE XIX 90 jest to odrębny obiekt.

²⁸⁶ **Starówka**, str., dł. 6,33 km, pd. Bzury (→ Wisła), uchodzi w Ozorkowie: *Starówka*, -i 2006 HPol I 269.

²⁸⁷ Por. n. m. *Szklanówka* 1982 HE XII 200.

²⁸⁸ **Szumówka**, stare koryto, pd. Jęgrzni (→ Biebrza → Narew → Wisła), ujście na pln.-wsch. od Dawidowizny: *Szumówka*, -i 2006 HPol I 287.

²⁸⁹ Por. n. ter. *Skalanka* 1846 HE IX 103.

SL lub od *wilga* 'gatunek ptaka')²⁹⁰, *Zawalanka* (1966, gw. *zawale* 'lekkie pochylenie gruntu' SGPKar), *Źródłanka* (1965, *źródło*). Do tego zbioru należą też nazwy w plurale tantum (związane z mnogością obiektów): *Babianki* (1949, *baba*) i *Podgórzanki* (1855, *podgórze*). Najwcześniej w tej grupie notowany, a dziś nieistniejący hydronim *Koszanka* (1475), może mieć natomiast podwójną motywację. K. Rymut wiąże go z ros. *kosa* 'przyładek' (por. HE XV 67), bardziej prawdopodobne wydaje się jednak pochodzenie od przym. *kosy* 'krzywy, pochyły, ukośny' (SEBor), który jest notowany dopiero na gruncie polskim od XVIII w., ale udokumentowany w antroponimii w XV w. (n. os. *Kosonog*). Dopuszczyć można też związek z ap. *kosz* w znaczeniu 'skrzynka drewniana, zwężająca się ku dołowi, z której sypie się ziarno na kamienie młyńskie' (SpXVI), byłyby to wówczas nazwa o charakterze kulturowym.

Semantyka florystyczna obecna jest w rzeczownikowych podstawach poniższych hydronimów: *Brzeżanka/Brzeżianka* (1373, *brzoza*)²⁹¹, *Bzanka* (1416, 1419²⁹², *bez*), *Cybulanka* (1971, *cybula* 'cebula'), *Czyrmianka* (1425, psł. **čŕmь* 'robak, czerw' SEBor)²⁹³, *Jaworzanka* (1963, *jawor*), *Jedłanka* (1458, 1467, *jedla*), *Konopianka* (1961–1970, *konopie*), *Krzewianka* (1963, *krzew*), *Lasanka* (1961–1970, *las*), *Łopuszanka* (1961, *łopuch*), *Pokrzywianka* (1961, 1966 2 ×, 2006), *Wierzbianka* (1961–1970, *wierzba*), *Wiśniażka* (1880)/*Wisznianka* (1882, *wisznia* lub *wisz* 'sitowie, tatarak' SW). Nazwa **Trzemesnianka/Trzemesłanka* (1965) pośrednio świadczy o istnieniu przym. **trzemeszny* : *trzemcha*, por. hydronim *Trzemeszna*.

Apelatywy oznaczające zwierzęta zawierają w podstawie nazwy: *Kacanka* (1959, *kacza* 'kaczka'), *Kaczanka* (1934, *kacza* 'kaczka' lub może *kaczać* 'toczyć, taczać; tarzać' SGPKar), *Kobylanka* (1561, 1966, *kobyła*), *Rybianka* (1552, *ryba*), *Seroczanka* (1969, gw. ap. *seroczka* 'srocza', por. może też *szeroki*), *Syroczanka* (1961, gw. *syroka* 'sroka'), *Żurawianka* (XVI w., *żuraw*)²⁹⁴.

Z kulturą materialną związane są rzeczowniki stanowiące bazy następujących hydronimów: *Grodzanka* (1470–1480, *gród*, może też *grodzić*), *Klecanka* (1888, gw. ap. *kleć* 'lepianka, budowla naprędce sklecona' SW), *Krypianka* (1937, *krypa* 'statek wodny podobny do galara; łódź, czółno', też 'rodzaj koryta' SW), *Łazanka* (1877–1905, *łaz*), *Piłśnianka* (1983)²⁹⁵, *Sedłanka* (1791, *siodło* 'siedlisko, siedziba' SGPKar).

Przyrostek *-anka*, *-'anka* tworzy również formacje odprzymiotnikowe: *Długanka* (1839, *długi*), *Dobrzanka* ((1450) 1456, *dobry*)²⁹⁶, *Jaśnianka* (1786–1788, *jasny*), *Krzywianka* (1980, *krzywy*), *Podskalnianka* (2006)²⁹⁷, *Rzecznianka* (1964, *rzeczny*), *Żeleźnian-*

²⁹⁰ Por. n. ter. *Wilzanka* 1979 HE X 187.

²⁹¹ Notowana też n. wsi *Brzeżanka*, por. *Brzezyanka* 1470–1480 NMPol I 394.

²⁹² Potok dziś nie istnieje, natomiast istnieje wieś *Bzianka* o odnotowanej w tym samym czasie nazwie, por. *Bszanka* (1419) XV NMPol I 483.

²⁹³ *Czyrmianka*, str., dziś nieistniejąca, płynęła koło Nowogrodu, na Mazowszu: in summitate riwlorum *Czirmanka* prope Nowigrod iacentes 1425 MkM I nr 176.

²⁹⁴ *Żurawianka*, rz., dł. 27,43 km, pd. Płonki (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi na zach. od Płońska: bez nazwy 1783 MpPerMz; *Żurawianka* 1839 MpKwat III 3; *Żurawianka* 1895 SG XIV 857; *Żurawiańska* a. *Żurawianka* a. *Żurawinka* 1965 HW nr 557 (tu d. Wkry?): *Żurawianka*, -i 2006 HPol I 336.

²⁹⁵ K. Rymut wiąże nazwę z psł. rdzeniem **pъl-*, oznaczającym coś mokrego, śliskiego (HE XVI 105). Nazwa notowana współcześnie, więc czy rzeczywiście od prasłowiańskiego rdzenia, por. ap. *piłśn*.

²⁹⁶ E. Bilut wiąże nazwę z ap. *debra*, *debrze*, *debrza* (HE X 41).

²⁹⁷ *Podskalnianka*, pot., pd. Małej Roztoki (→ Wielka Roztoka → Poprad → Dunajec → Wisła), w pobliżu Rytra: *Podskalnianka*, -i 2006 HPol I 214.

ka (1839, *żelazny*). Z realizacją gwarową sufiksu w formie *-’onka* (< *-’anka*), wraz z dubletem uformowanym przyrostkiem *-inka*, mamy do czynienia w hydronimie *Golinka/Golionka* (1936–1939, *goły* ‘nagi, niezarosły, pusty’ SGsych). Roślinne podstawy wykazują nazwy rzek: *Bukowianka* (1964, *bukowy*) i *Osowianka* (2006, *osowy*: *osa* ‘osika’) ²⁹⁸. Hydronim *Mącznianka* (1786–1788, *mączny*) może mieć charakter kulturowy, związany z młynarstwem, lub topograficzny – przez nawiązanie do koloru mętnej wody.

Niewiele jest hydronimów odczasownikowych z sufiksem *-anka*, *-’anka*, choć jest on dość produktywny w formowaniu apelatywnych odczasownikowych nazw miejsc (por. Kowalska 2011: 55). Nazwy wodne z podstawami werbalnymi to: *Chlipanka* (1965, *chlipać*) ²⁹⁹, *Chowanka* (1965, *chowac się*, też ukr. *chowanka* ‘kryjówka’), *Kosiczanka* (1961, *kosić?*), *Krzepianka* (1883, *krzepić* ‘wzmocniać’), **Łupianka/Łuplanka* (1623, *łupić* ‘obdzierać z kory’ Sstp) ³⁰⁰, *Stuczanka* (1966, *stukać*) ³⁰¹, **Zalewianka/Zelwianka* (!) (1929, *zalewać*).

Do rzadkich hydronimów należą formacje od wyrażen przyimkowych: *Zabloczanka* (1931, *za błotem*) i plurale tantum *Odewsianki* (1855, *od(e) wsi*). Odnotować trzeba obecność hybrydalnej nazwy *Klewianka* (1571, lit. *klēvas* ‘klon’, *klevinis* ‘klonowy’) ³⁰², dziś *Boberka*, ld. Biebrzy.

Sufiks *-’onka*, *-onka*, wariant fonetyczny *-’anka*, *-anka*, poświadczony jest w nazwach: *Jedlonka* (1839, *jedla*), *Śmierdzionka* (1888, *śmierdzieć*), *Wedonka* (1848, *węda* ‘wędka’), plurale tantum *Kiczonki* (1678, *kicz* ‘wiązka, pęczek, snopek; maczuga; kitka na trzcinnie lub leszczynie’), oraz w derywacie od wyrażenia przyimkowego *Podłączonka* (1839–1840, *pod ląką*).

Inne warianty rozszerzone przyrostka *-ka* tworzą po kilka derywatów od podstaw rzeczownikowych, przymiotnikowych i czasownikowych: *-’aczka*, *-aczka*: *Bierzwiaczka* (1846, *bierzwa* ‘kłoda’ SW), *Rosochaczka* (1523, *rosocha*), *Ciekaczka* (1961, *ciec*, *ciekać*, *cieknąć*), *Omywaczka* (1965, *omywać*); *-iczka/-yczka*: *Czarniczka* (1786–1788, *czarny*, ale związek motywacyjny z ap. *czernica*, *czarnica* ‘czarna jagoda, jeżyna’ też jest możliwy), *Goławiczka* (1880, *goławy* ‘goły, niezalesiony’), *Łosiczka* (1964, *łoś*, por. też *łosica* ‘skóra łosia’), plurale tantum *Solniczki* (1964, *solny*, por. też ap. *solniczka*), *Trzebyczka* (1443, *trzebić*) ³⁰³; *-awka*, *-’awka/-ewka*: *Muchawka* (1839, *mucha*), *Rzęsawka* (1476, *rzęsa*) ³⁰⁴, *Sieniawka* (1966, *siano*), *Karczewka* (1890, *karcz* ‘pień’), *Pijawka* (1963, *pijać*, por. też ap. *pijawka*), *Pluskawka* (1887, *pluskać*), *Pukawka* (1783, *pukać*, dawny ap. *puk* ‘hałas, łoskot, szum’), *Rajtawka* (1846, gw. *rajtać* ‘głośno mówić, krzyczeć, plotkować’ SGPKar); *-arka* – sufiks derywujący w badanym materiale wyłącznie formacje odrzeczownikowe: *Bażantarka*

²⁹⁸ **Osowianka**, stare koryto, ld. Netty (→ Biebrza → Narew → Wisła): *Osowianka*, -i 2006 HPol I 199.

²⁹⁹ Por. też n. urwiska *Chlipanka* 1965 HE XV 24.

³⁰⁰ Forma *Łuplanka* zawiera /epentetyczne, co wskazuje na proveniencję wschodniosłowiańską, a *-anka* stanowi zapewne polonizację wcześniejszego **-enka* lub rezultat akania (HE XIX 118). J. Udolph (1990: 153) uważa nazwę za staroeuropejską, od pie. **leyp-* ‘obdzierać, zrywać, uszkadzać’. Czasownik psł. **lupiti* jest kontynuantem **leyp-*, a nazwa mogła być utworzona na gruncie słowiańskim (por. też Babik 450).

³⁰¹ Por. n. gaj. *Stuczanka* 1966 HE XIX 183.

³⁰² Tu też n. wsi *Klewianka* zapisana w tym samym czasie, por. NMPol IV 490.

³⁰³ Tu też n. m. *Trzebyczka*, por. *Trzebicza* 1787 NMPol (kartoteka).

³⁰⁴ **Rzęsawka**, str., dziś nieistniejąca, d. Świdra (→ Wisła): *Rzassawka* 1476 SHGMz(MK 5, 181v–182v); *Rzęsawka* 1965 HW nr 351.

(2006 2 ×, *bażant*)³⁰⁵, *Blicharka* (1849–1854, *blich* ‘miejsce, gdzie się bieli płótno’), *Krępiarka* (1964, *krąp* ‘gatunek ryby karpiovej’ SW)³⁰⁶, *Młynarka* (2006, *młyn*)³⁰⁷, *Szynkarka* (1839, *szynk* ‘karczma’)³⁰⁸, *Szklarka* (1962, *szkło*), *Żeglarka* (1407, *żeglarz* SEBor); *-inkal-yinka*: *Bobrynka* (1965, *bóbr*)³⁰⁹, *Charczynka* (1962, *charczeń* ‘wydawać chrapliwe dźwięki’, nazwa o charakterze dźwiękonaśladowczym), *Kacynka* (1964, por. *kacza*, może też *kocanka* ‘roślina’ (?))³¹⁰, *Małynka* (1900, *mały*)³¹¹, *Narożynka* (1885, *na rogu* lub *naroże* ‘narożna część czegoś’), *Strużynka* (1983), *Rudzinka* (1965, *ruda* lub *rudy*), *Starzynka* (1931 2 ×, *stary*), *Swarzynka* (1965 *swara*, *swarzyć*)³¹², *Trzebinka/Trzebuńka* (1538, *trzebić*), *Wierzbinka/Wierzbienka* (1959, *wierzba*); *-elka*: *Rzykielka* (1839, gw. *rzyka*), *Oprełka* (1963, *oprac* < *prac*, *oprały*, na oznaczenie miejsca, gdzie dawniej prano); *-iłka*: *Mościlka* (1965, *mościć*), *Żywiłka* (1965, *żywić*); *-ulka*: *Krzywulka* (1883, *krzywyl*).

Pojedyncze hydronimy są tworzone przy użyciu rzadkich, nieproduktywnych przyrostków rozszerzonych: *-alka*: plurale tantum *Moczalki* (1961–1970, *moczyć*, w znaczeniu ‘miejsce, gdzie się moczy len’, por. ap. *moczalka* ‘wiecheć’ SW), *-eczka*: *Jabreczka* (1660—1664, gw. *jabór* ‘jawor’ SW), *-elka*: *Zakręcielka* (1883, *zakręcić*); *-enka*: *Lewenka* (1845, *lewy*); *-nówka*: *Śloznówka* (1786–1788, *ślóza*, *śluz* ‘upust’); *-otka*: *Ślepotka* (1962, *ślepy* przenośnie ‘bez wylotu’; rzeka zanika w bagnach rozciągających się wzdłuż koryta Radomki, por. też *ślepot*); *-owianka*: *Suchowianka* (1966, *suchy*); *-eska*: *Pyrgieska* (1786–1788, por. *pyrgać* ‘skakać, rzucać’ SGPKar, może na określenie bystrego potoku, skaczącego po kamieniach); *-uszka*: *Czarnuszka* (1962, *czarny*, por. też *czarnuszka* ‘roślina’).

Ponad 30 hydronimów należących do typu derywacyjnego na *-ka* (z rozszerzeniami) posiada cechy fonetyczne i leksykalne wschodniosłowiańskie (łemkowskie, ukraińskie, białoruskie), powielają one omówione powyżej wzorce słowotwórcze i semantyczne. Hydronimy odrzeczownikowe z przyrostkiem *-ka*: *Braszczka* (1931, ukr. *brjaszcz* ‘płytkie miejsce w rzece, gdzie po kamieniach pluska woda’), *Humeńka* (1965, por. ukr. *humno* ‘gumno’), **Moklaczka/Mathloczka* (!) (1489, ukr. *mokljak* ‘miejsce błotniste’), *Namasterka* (1849–1854, ukr. gw. ap. *namaster* ‘monaster’), *Ploska* (1396, brus. gw. ap. *plosa* ‘zatoka, kolano rzeki; jezioro utworzone przez rozszerzenie się koryta rzeki, czyste, niezarośnięte w jeziorze lub rzece; podmokła łąka z wodą, kałuża itd.’ Kond

³⁰⁵ **Bażantarka**, str., dł. ok. 2 km pd. Radomki (→ Wisła): *Bażantarka*, -i 2006 HPol I 6.

Bażantarka, str., dł. ok. 1 km, ld. Białej (→ Supraśl → Narew → Wisła), płynie w Białymstoku: *Bażantarka*, -i 2006 HPol I 6.

³⁰⁶ Por. n. ter. *Krępiarka* 1962 HE XIII 119.

³⁰⁷ **Młynarka**, str., dł. 12,57 km, pd. Mnia (→ Wisła), wypływa na póln. od wsi Makowiec, uchodzi na pld.-zach. od Karnkowa: *Młynarka*, -i 2006 HPol I 167.

³⁰⁸ Hydronim notowany wcześniej niż n. ter. *Szynkarki* 1970 HE XVI 153, gdyby ta była pierwotna, to hydronim stanowiłby derywat paradygmacyjny.

³⁰⁹ **Bobrynka**, str., pd. Orzyca (→ Narew → Wisła): *Bobrynka* a. *Bystrzyca* p 1965 HW nr 542.

³¹⁰ H. Górniewicz wiąże n. z psł. **kakati* ‘cacare’ HE I 37, jednak ze względu na późne zapisy może od ap. gw. *kacza* ‘kaczka’.

³¹¹ Choć n. m. *Małynka* zanotowano już w 1674 r., por. NMPol VI 497, to uznawana jest ona za wtórną, por. też Kond 121.

³¹² **Swarzynka**, str., dł. 11,95 km, pd. Okrzejki (→ Wisła), uchodzi koło Babic: *Swarzynka* a. *Kobyła Rzek* 1965 HW nr 336; *Swarzynka*, -i 2006 HPol I 281.

158)³¹³, *Rohatinka* (1786–1788, pol. i ukr. *rohatyna* ‘włócznia’), *Werbka* (1965, ukr. *werba* ‘wierzba’), odprzymiotnikowe: *Berezowka* (1900, *berezowy*), *Berezówka* (1939, 1965 2 ×), *Biłka* (1965, ukr. *biłyj* ‘biały’), *Jałówka* (1882 2 ×³¹⁴, 2006³¹⁵, brus. *jałowy* ‘świerkowy’), plurale tantum *Jałówki* (1961–1970), *Kawenka* (1965, ukr. *kalnyj* (= *kawnyj*) ‘brudny, błotnisty’), *Piszczanka* (1907, *piszczanyj* ‘piaszczysty’), odczasownikowe: *Niehrefka* (1363, ukr. *ne hrebiti* ‘nie grzebać’, n. określała rzekę o spokojnym nurcie)³¹⁶. Nie wiele hydronimów uformowały warianty rozszerzone: *-anka*, *-anka*: *Doszczanka* (1890, łemk. *doszcz* ‘deszcz’ RiegŁemk 45), *Teliczanka* (1533, rus. *telica* ‘cielę, młoda krowa, byczek’), *Wołosianka* (1849–1854, ukr. *wołos* ‘włos’), *Kalamanka* (1963, por. ukr. *kalamasza* ‘rzadkie błoto’); *-aczka*: *Braszcaczka* (1961–1970, gw. (z Podlasia) ap. *braszcz* ‘strumyk, źródło’ lub *breszczeć* ‘szczekać’ SGPREi, ukr. *brjaszcz* ‘płytkie miejsce w rzece, gdzie woda po kamieniach pluska’), *Kalnaczka* (1882, ukr. *kalnyj* ‘bagnisty, brudny, nieczysty’); *-ówka*: *Hradówka* (1961–1970, brus. gw. *h(o)rod* ‘gród’), *Serniakówka* (1786–1788, ukr. gw. *sernjak* ‘samiec sarny’), *-arka/-anka*: *Jelarka*, *Jelanka* (XIX w., wschłów. *jel*, *jelka* ‘świerk, choinka’); *-eszka*: *Kucieszka* (1961–1970, brus. ap. *kut*, *kutok* ‘kąć, kątek’, nazwa może oznaczać rzeczkę wypływającą z kątów, zakamarków leśnych); *-ynka*: *Horynka* ((1538?) XVIII, ukr. *hora* ‘góra’).

Derywaty z suf *-ka* (i wariantami rozszerzonymi) tworzą zbiór ponad 500 hydronimów, notowanych od XIII w. po współczesność. Do końca XVI w. pojawiło się w źródłach jedynie 11% tego typu hydronimów, a do końca XVIII w. ich udział wzrósł do 27%. W większości są to twory, które pojawiły się w dwu ostatnich stuleciach. Trudno stwierdzić, czy rzeczywiście warstwa ta jest tak młoda, czy tylko późno zanotowana. Część tych nazw wodnych występuje jako nazwy oboczne obiektów mających wcześniejszą dokumentację, duża natomiast grupa określa ciekę, które późno znalazły się w rejestrach urzędowych. Najwcześniej pojawia się w źródłach małopolski hydronim *Ostrówka* (1238), określający potok płynący niegdyś w okolicach Ludźmierza (HE XIII 171). W w. XIV odnotowano 7 kolejnych nazw niezbyt dużych obiektów, rozrzuconych od dorzecza Wisłoki, przez dorzecze Sanu (3), Pilicy, aż po dorzecze Narwi – *Płoska*, ld. Supraśli. W w. XV pojawiło się 57 zapisów nowych hydronimów. Rysuje się tu tendencja wzrostowa podążająca wraz z biegiem Wisły; im dalej od źródeł, tym więcej pojawia się nazw tego typu, co potwierdzają dane liczbowe: górny bieg – 4, dorzecze Sanu wraz z Wisłokiem – 4, dorzecze Wieprza – 6, dorzecze Bugu – 7, dorzecze Narwi – 13. W w. XVI występują 43 nazwy, również najliczniej w dorzeczu Narwi, w XVII w. – 7, w XVIII – 37. Wiek XIX przynosi 122 nowe zapisy, w tym 74 dotyczące obiektów położonych w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły aż po dorzecze Sanu wraz z Wisłokiem (tu najwięcej – 19). Źródła dwudziestowieczne dostarczają 283 nowe nazwy, stanowi to ponad 50% ogółu derywatów z suf. *-ka*. W tym okre-

³¹³ Nazwa może również oznaczać rzekę płynącą przez równinę, miejsca płaskie, równe, gładkie, por. brus. *ploski*, rus. *ploskij* ‘płaski’, też pol. ap. *płoska* ‘mała płosa’.

³¹⁴ Oba hydronimy stały się podstawą równobrzmiących n. m., por. *Еловка* 1559, *Jałówka* 1900 *Jałówka* 1882 NMPol IV 46.

³¹⁵ *Jałówka*, str., ld. Tocznej (→ Bug → Narew → Wisła), wypływa na zach. od Niemojek, uchodzi na płn.-wsch. od Patkowa: Dopływ z Niemojek AtPHP; *Jałówka*, -i 2006 HPol I 90.

³¹⁶ J. Rieger wiąże n. rz. z ukr. n. os. **Ni(e)hreb*, HE XVII 174. Notowaną w tym samym czasie n. m. *Niehrefka*, por. de *Nehrebca* 1363 NMPol VII 364, W. Makarski uznaje za ponowioną z n. rzeki, por. MakPrz 181.

sie również ogólna liczba hydronimów wzrasta w miarę oddalania się od źródeł Wisły: 31 nazw odnotowano między Dunajcem a Wisłokiem, tyle samo w dorzeczu Sanu wraz z Wisłokiem, 39 między Przemszą a Pilicą, a 57 w dorzeczu Narwi.

Rozmieszczenie nazw wodnych będących derywatami z suf. *-ka* w poszczególnych dorzeczach nie jest równomierne, tendencje wzrostowe w kierunku północnym rysowały się już przez kilka stuleci. W dorzeczu górnej Wisły (prawobrzeżnej i lewobrzeżnej) od źródeł do Soły i Przemszy odnotowano 33 hydronimy, między Sołą a Dunajcem – 58, w dorzeczu Dunajca – 47, między Dunajcem a Wisłokiem – 51, w dorzeczu Sanu wraz z Wisłokiem – 73, w części lewobrzeżnej od Przemszy do Pilicy – 61, w dorzeczu Wieprza wraz z prawobrzeżną Wisłą po Bug – 36, w dorzeczu Bugu – 42, w dorzeczu Narwi – 107, w zlewisku lewych dopływów Wisły od Pilicy po ujście Brdy – 27, dopływy prawobrzeżnej (mazowieckiej) Wisły wraz z Drwęcą – 12, w dorzeczu dolnej Wisły – 5. To zestawienie pozwala stwierdzić, iż najwięcej nazw na *-ka* spotykamy na obszarze Mazowsza i Podlasia, a także północnej Małopolski, mimo że sieć rzeczna nie wykazuje tu takiego zagęszczenia jak w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły.

Prawie 300 nazw, a więc powyżej 50%, dotyczy obiektów małych (poniżej 3 km długości), często już nieistniejących, 129 nazw określa obiekty od 3 do 10 km, 86 – od 10 do 20 km, a 49 – powyżej 20 km. Można stwierdzić, iż hydronimy na *-ka* nie identyfikują obiektów dużych, powyżej 50 km; nazywają tylko odcinki takich rzek lub stanowią okresowe nazwy oboczne, por.: *Dębówka*, gb. Wisłoka; *Kopanka*, ramię źródłowe Liwca; *Orzechówka*, wariant z XIX w. n. rz. Wel; *Olszewka/Olszówka*, nazwa oboczna z XVIII w. dla Raciążnicy; *Brzozówka*, wariant dziewiętnastowieczny nazwy Czarnej, pd. Pilicy. Najdłuższym obiektem w tym zbiorze jest *Krówka* (dawniej *Plutwica*), rz. o dł. 50,5 km, pd. Brdy; nieco krótsze to: *Mlecza*, rz. o dł. 47,15 km, pd. Wisłoka; *Karasiówka*, rz. o dł. 38,85 km, pd. Sanny (→ Wisła).

Hydronimy z suf. *-ka* to głównie twory denominalne. Najwięcej jest derywatów od rzeczowników (260), wśród których dominują apelatywy semantycznie odnoszące się do właściwości naturalnych terenu. Nazwy związane z ogólną topografią (87) i tzw. nazwy botaniczne (84), z najwcześniej notowaną formacją *Łopianka* (1361), rz. dziś nieistniejąca, płynąca koło Olbierzowic w Małopolsce (współczesny pow. sandomierski, gm. Klimontów), tworzą zbiór najliczniejszy. Niewiele jest natomiast nazw zoologicznych (36); tu wyróżnia się wcześniej notowana *Bobrka* (1397) w dorzeczu Wisłoki. Potamonimy związane z tzw. krajobrazem kulturowym również nie stanowią dużej grupy (52) w tym typie nazwotwórczym, a notowane są od początku XV w., por.: *Żeglarka*, w dorzeczu Dunajca i *Grodziszczka*, w dorzeczu Biebrzy. Hydronimy odprzymiotnikowe konstituują zbiór 230 nazw wodnych, w którym proporcje liczbowe, jeśli chodzi o znaczenie podstaw, układają się podobnie. Najwięcej jest derywatów od przymiotników oznaczających właściwości ogólnotopograficzne (110), związanych z roślinnością (82), dużo mniej z podstawami odzwierzęcymi (27). Formacje od przymiotników łączących się znaczeniowo z kulturą materialną i duchową mają udział marginalny (11).

Potamonimy dewerbalne wynoszą niewiele ponad 10% nazw z suf. *-ka*; odczasownikowe – 38 referentów, wśród których wczesnym zapisem wyróżnia się *Niechrebka* (1363), w dorzeczu Wiaru, odimiesłowowe – 21, z najstarszą *Głbiączką* (1527).

W tej grupie derywatów odnotowano również 4 nazwy wodne od wyrażań przyimkowych oraz 4 złożenia z suf. *-ka*.

Sufiks *-ka* (wraz z rozszerzeniami) pełni w prezentowanych hydronimach funkcje: substantywizującą, strukturalną, często też deminutywną.

Hydronimy utworzone w procesie czystej onimizacji od rzeczowników na *-ka*, wśród których są deminutiva i nomina loci, stanowią zbiór 365 nazw. Przyrostek *-ka* wraz z rozszerzeniami jest bardziej produktywny w tworzeniu hydronimów odonimicznych (ponad 1200 derywatów) i pełni tu głównie funkcję dyferencyjną.

Nazwy rzek z sufiksem *-ka* i rozszerzeniami tworzą pokaźny zbiór w hydronimii dorzecza Wisły, a pośród derywatów sufiksalnych stanowią grupę najliczniejszą.

3.2.1.4. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-ica* i rozszerzeniami

Sufiks *-ica* powstał na gruncie prasłowiańskim. W tym okresie tworzył feminatywy, substantywizował żeńskie przymiotniki, używany był w funkcji deminutywnej (por. Sławski 1974: 98–99). W staropolszczyźnie należy do dość produktywnych, głównie w funkcji strukturalnej, też deminutywnej, derywuje przede wszystkim od rzeczowników, przymiotników, rzadziej czasowników (Kleszczowa 1996: 49–59). W gwarach tworzy apelatywne nazwy miejsc przede wszystkim od rzeczowników, też przymiotników, rzadziej od czasowników i wyrażań przyimkowych (Kowalska 2011: 71–73).

Rozwój i zmiany tego formantu w toponimii zostały wszechstronnie przebadane przez E. Rzetelską-Feleszko (1978a) w monografii dotyczącej tego sufiksu oraz w licznych artykułach. Autorka również poświęciła dwa szkice³¹⁷ odapelatywnym i odmiejscowym nazwom rzek z obszaru Polski, nie dysponowała jednak pełnym materiałem historycznym. Dokumentacja tu zawarta stanowi dopełnienie chronologiczne i uzupełnienie zamieszczonego tam zbioru. W grupowaniu tych nazw, tak jak i wielu innych, napotymano trudności klasyfikacyjne. Aby nie powiększać grupy nazw wieloznacznych czy też mogących mieć więcej niż jedną motywację, konieczne były (również w tej grupie) dość arbitralne rozstrzygnięcia mimo świadomości niejednoznaczności motywacyjnej pewnych hydronimów, co pokazują poniższe przykłady. Nazwę rzeki *Kielcznica* J. Duma traktuje jako derywat z suf. *-nica* od apelatywu *kielcz* ‘karczowisko’, związanego z kulturą materialną, choć podaje też n. lasu, zapisaną w tym samym czasie co n. rz. jako *Kielczinca* (!) 1511/1512, rekonstruowaną w formie **Kielczęca* (por. Duma 1999a: 81). Jeśli uznać zapis za błędny (przestawione litery: *in > ni*), to semantyka apelatywu w podstawie wskazywałaby raczej na pierwotność n. ter. **Kielcznica*. Z pewnym wahaniem hydronim zakwalifikowano do nazw ponowionych z n. terenowej. Kolejny przykład z opracowań tego samego autora dotyczy problemów z ustaleniem granicy morfologicznej między podstawą a sufiksem. Nazwa rekonstruowana jako **Polnica*, a zapisana jako *Polenicza* (1372), dziś *Wąglanka*, str. o dł. 40,23 km, ld. Drzewiczki (→ Pilica), w monografii z serii „Hydronymia Europaea” objaśniana jest jako pochodząca od przym. *polny*, z suf. *-ica* (por. HE XIV 91–92), natomiast w polskiej monografii opublikowanej później umieszczona jest w grupie hydronimów z suf. *-nica* (por. Duma 1999a: 81). Podobnie jest z n. *Korytnica*, którą wywodzi się od ap. *koryto*, z suf. *-nica* (por. Duma 1999a: 78) lub od przym. *korytna*, z przyrostkiem *-ica* (por. Rzetelska-Feleszko 1978b: 53). Bliższe jest mi stanowisko E. Rzetelskiej-Feleszko, która uważa, że to właśnie przymiotniki rodzaju żeńskiego są przede wszystkim podstawą nazw na *-ica*, oprócz nich również rzeczowniki, także często rodzaju żeńskiego (por. 1980b: 92–93).

³¹⁷ Por. Rzetelska-Feleszko 1979: 91–99, 1980b: 89–107.

Szerszego omówienie wymaga hydronim polireferencjalny *Babica*. Znaczenie toponimiczne ap. *baba* analizowała E. Wolnicz-Pawłowska (2005: 151–171). Toponimów z tą podstawą jest kilkadziesiąt i są one zróżnicowane motywacyjnie: odantroponimiczne, odhydronimiczne i odapelatywne. Sam apelatyw oprócz znaczenia podstawowego już w okresie prasłowiańskim miał kilka znaczeń przenośnych, związanych 1) z podobieństwem do kształtów starej kobiety; 2) z lekceważącym stosunkiem do starych kobiet; 3) ze znaczeniem ‘znachorka’ (tu np. nazwy roślin leczniczych) Spsł I 170–173. W hydronimii trudno jest ustalić zarówno znaczenie motywacyjne, jak i kierunek motywacji. Wśród 6 nazw wodnych *Babica* w dorzeczu Wisły każda może mieć inną motywację, a także sposób derywacji. Hydronim *Babica* (1373), ld. Wisłoka, wywodzić należy od n. góry, por. *Baba* (1470–1480), dziś *Babia Góra*, a od hydronimu chyba n. m. *Babice* (1390), dziś *Babica* NMPol I 45. Inny hydronim *Babica* (1880), w dorzeczu Sanu, powstał w wyniku singularyzacji od n. m. *Babice* (1484) NMPol I 46 (por. też HE XVII 14–15). Nazwa *Babica* (1487), dla pd. Raby, może być tranonimem od nazwy wzniesienia *Babica* (1880) lub pierwotnym hydronimem, utworzonym za pomocą suf. *-ica*, lub bezpośrednio od stp. *babica* ‘gatunek wierzby’ (Sstp). W wypadku nazwy *Babica* (1880), dziś *Krzeczowski Potok*, najbardziej prawdopodobna wydaje się odapelatywna derywacja sufiksalna z powodu braku w gnieździe innych toponimów, a w wypadku hydronimu *Babica* (1961), ld. Samicy, oprócz motywacji odapelatywnej dopuścić również można pochodzenie od n. m. *Babica*, notowanej w tym samym czasie (por. HE XII 10). Są to przykłady wskazujące na trudności w jednoznacznym ustaleniu podstawy motywacyjnej, na jakie się często napotyka w badanym materiale.

Potamonimy z suf. *-ica* pojawiają się w źródłach z XII–XIII w., w tym okresie najczęściej w dorzeczu dolnej Wisły. Zagadkowa jest wielokrotnie analizowana etymologicznie *Węgiermuca*. Współczesna postać powstała pod wpływem niemieckiej adaptacji nazwy słowiańskiej na *-ica*, por.: *Wangermucze* (1342) i wcześniejsze zapisy *Wangromadiszam* (1229), *Wangromadniza* (1245). E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma (1977: 132) zestawiają nazwę z kasz. *vogroda* ‘miedza graniczna’. H. Górniewicz uznaje n. za stare compositum, (HE I 36), a Z. Babik rekonstruuje słowiańską podstawę związaną z ap. *gromada* w znaczeniu topograficznym (Babik 602–604).

Wśród derywatów od rzeczowników o znaczeniu ogólnotopograficznym zwracają uwagę hydronimy odnotowane wprawdzie w XIX i XX w., ale utworzone od starych dewerbalnych rzeczowników na **-y*, **-ъve*: *Mątwica* (1898, 1965, por. psł. **mōty*, **mōtъve* ‘mieszanina, zamieszanie’, ale też *mątwę* ‘rosochate drewno do mieszania, kłócenia płynów’; *mątwęki* ‘koniczyna; sporysz’, *mątwica* ‘młyn; koniczyna rozdęta’ Sstp), dziś *Motwica*, w dorzeczu Wieprza i *Mutwica* w dorzeczu Sanu oraz *Ponikwica* (1887, por. psł. ap. **poniky*, **ponikъve* ‘miejsce, w którym znika pod ziemią strumień wody’), dziś *Byczynka*, ld. Przemszy.

Pozostałe nazwy zaliczone do omawianego zbioru to: *Bezednica* (1789, gw. *bezednia* ‘głębina wodna’ SGPREi)³¹⁸, *Błonica* (1855, 1938, 1965, *błonie*, *błonia* ‘rozległa równina trawą pokryta, obszerne, otwarta płaszczyna; obszerne pastwisko’, też ‘łączka na moczarach; staw w polu’ SW), *Bursztynica* (1963, *bursztyn*), *Dolica* (1964, *dół*), *Gardlica* (1470–1480, ap. *gardło* ‘część przewodu pokarmowego, też ujście lub początek rzeki, wir’ SW)³¹⁹, *Kalenica* (1460, *kaleń* ‘błoto, bagno, bajoro’ Sstp), *Kępica* (1564–1565, *kępa*),

³¹⁸ Por. jednak ukr. ap. *bezodnica* ‘źródło podziemne’ (Jurkowski 1971: 36).

³¹⁹ Por. n. m. *Garlica* NMPol III 309, notowaną od XIV w.

Łoknica (1528)³²⁰, **Łużyca/Lucica* (1620, *łuża* ‘jama, kotlina zalana wodą’ SWil), *Moczydllica* (2006, *moczydło*), *Morawica* (1391³²¹, 1480, 1965, gw. *morawa* ‘miejsca nizinne, mokrawe, łąki i łęgi’ SGPKar), *Ostrowica* (1839, *ostrów* ‘kępa na rzece, jeziorze, stawie, wyspa trawą, chrustem, drzewem obrosła’ SW), *Próchnica* (2003, *próchno*), *Przejmica* (1511, gw. *przejma* ‘przetok, tj. wąski pas wody pomiędzy dwoma przeciwnymi brzegami położony’ SGPKar), *Studnica* (1511, 1961, *studnia* ‘naturalne źródło’ SEBor), *Topielica* (1965, *topiela* ‘toń, głębia, nurt’ SW)³²², *Welnica* (1965, *welna*)³²³.

Podstawy rzeczownikowe związane z florą ma kilkanaście hydronimów. Najczęściej wykorzystywaną bazą jest ap. *jasień*, stp. forma ap. *jesion* (SEBor), por. *Jasienica* (1335, 1446, 1460³²⁴, 1491, 1511, 1566³²⁵, 1849–1854, 1961–1970, 1964). Większość obiektów tak nazwanych znajduje się w dorzeczu górnej Wisły, najwięcej w dorzeczu Sanu, jeden obiekt o nowszej dokumentacji – w dorzeczu Narwi. Inne nazwy florystyczne z suf. *-ica* to: *Chojnica* (1965, *chojna*)³²⁶, **Gostwica/Gosuiz* (1270–1279, *gęstwa* ‘gąszcz, zarośla’ Sstp)³²⁷, *Jelnica* (1961–1970, *jelnik* ‘las jodłowy’ SGPKar), *Jedlnica* (2006, *jedlnia* ‘jodła’, *jedlnik*)³²⁸, *Lipica* (1787, *lipa*), *Łopienica* (1431, *łopian*), *Łozica* ((XVI–XVIII w.) 1939, *łoz* ‘drzewo lub krzew wierzby’ Sstp)³²⁹, *Tarnica* (1934–1937, stp. *tarn* ‘krzew ciernisty, zarośla cierniste’, *tarnie* ‘krzaki cierniste, zarośla’ SEBor), *Trzcienica* ((1378) XIX w., *trzcina*)³³⁰, *Wirzbica* (1417, stp. *wirzba*, od XV w. *wierzba* SEBor), *Wierzbica* (1965³³¹, 1966).

Hydronimy od apelatywów należących do pola semantycznego „zwierzęta” są mniej liczne: *Baranica* (1892, *baran*), *Lipienica* (1328, *lipień* ‘gatunek ryby’)³³², *Niedźwiedzica* (1839, 1964), *Zambrzyca* (1432³³³, *ząbrz* ‘zubr’).

³²⁰ M. Biolik uważa n. za bałtycką (HE XIX 115), co od dawna budzi wątpliwości. Z. Babik (444) łączy n. z psł. **lŭkno* ‘rośliny rosnące na bagnach’ SESł V 98, z suf. *-ica* i nietypową wokalizacją jeru.

³²¹ Ojkonim *Morawica* notowany od XV w., por. NMPol VII 238.

³²² **Topielica**, str., dł. 12,95 km, ld. Wkry (→ Narew → Wisła): *Topielica* 1965 HW nr 555; *Topielica*, -y 2006 HPol I 297.

³²³ **Welnica**, str., pd. Brdy od Modrej do Jeziora Długiego (→ Wisła), w okolicy Przechlewa, słup: *Welnica* a. *Grosse Fischnitz* 1965 HW nr 660.

³²⁴ Choć równobrzmiąca n. m. notowana jest wcześniej, to za pierwotną uważam n. w., por. NMPol IV 111.

³²⁵ Ojkonim *Jasienica* notowany już w 1300 r., por. NMPol IV 110, pierwotna jednak n. w.

³²⁶ **Chojnica**, str., pd. Jeziora Charzykowskiego, w okolicy Czerwonej Strugi i Jeziora Zielonego: *Chojnica* 1965 HW nr 665.

³²⁷ Nazwa posiada wiele etymologii: E. Rzetelska-Feleszko (1978a: 25) wiąże ją z ap. *gęstwa* i wtórnym zanikiem nosowości, J. Udolph widzi tu staroeuropejski rdzeń **ghost-*, co raczej nieprawdopodobne, K. Rymut i M. Majtan wywodzą ją od stp. *g(w)ozd*, *gwost* ‘gęsty las’ (HE XIII 62–63), a Z. Babik (390–391) skłania się ku pochodzeniu odantroponimicznemu, co też nie przekonuje.

³²⁸ **Jedlnica**, str., dł. 11,05 km, pd. Białej Nidy (→ Nida → Wisła), wypływa we wsi Brus, uchodzi na pñ.-zach. od Mzurowej: *Jedlnica*, -y 2006 HPol I 97.

³²⁹ Nazwa *Łozica* określa obiekt w dorzeczu Bugu, por. HE X 157. Ciek o tej nazwie znalazł się również w monografii dorzecza Narwi, por. HE XIX 117.

³³⁰ Por. też n. m. *Trzci(e)nica*, notowana od XIV w. NMPol (kartoteka).

³³¹ **Wierzbica**, rz., dł. 33,38 km, ld. Skrwy (→ Wisła), uchodzi na pñ.-zach. od Ulaszewa: *Belicza* 1416, *Bielica* 1575 SHGPł 325; *Wierzbica* a. *Wierzbianka* 1965 HW nr 580; *Wierzbica* 1983 PHP I 710; *Wierzbica*, -y 2006 HPol I 312. Lit.: SHGPł 325; Rzetelska-Feleszko 1978b: 66.

³³² Nazwa miejscowa *Lipienica* notowana również w XIV w. NMPol VI 130–131.

³³³ **Zambrzyca**, str., d. Jabłonki (→ Gać → Narew → Wisła): *Zambrzyca* 1432 Mkm II nr 379 (tu?); *Zambrzyca* I 1965 HW nr 469.

Wśród derywatów hydronimicznych na *-ica* spotykamy także nieliczne podstawy związane z kulturą materialną, udokumentowane w nazwach: *Groblica* (1971, *grobla*)³³⁴, *Mościca* (1786–1788, *most*), *Pilica* (1936–1939, od ap. *pila* ‘tartak’, który tu faktycznie istnieje), *Słopica* (2004, *słop* ‘pułapka, potrzask, sieć’)³³⁵, *Żarnica* (1938, 1983, *żarna* ‘urządzenie do mielenia ziarna’ SEBOR).

Hydronimy odprzymiotnikowe derywowane za pomocą przyrostka *-ica* stanowią zbiór dość znaczny. Frekwencją wyróżniają się nazwy od psł. przym. **brъnъnъ*, **brъnъna* ‘z błota, z gliny’, poświadczonego w apelatywach jedynie w cerkiewnoruskim, serbskim i chorwackim (Spsł), które licznie reprezentowane są w polskim materiale toponimicznym: *Brennica* (1228)³³⁶, dziś *Brynica*, pd. Czarnej Przemszy; **Branica/Brynniczka* (1342)³³⁷, dziś *Brynica*, pd. Białej Nidy; *Brannica* (1421)³³⁸, dziś nieistniejąca lub może to dawna n. Pierzchnianki, pd. Pilicy; *Branica* (1425)³³⁹, dziś *Tuchelka*, pd. Bugu; *Brannica* (1439)³⁴⁰, dziś *Jablonica*, ld. Szabasówki (→ Radomka); *Branica* (1425), dziś *Stara Piwońnia*, pd. Tyśmienicy (→ Wieprz); *Brynnica* (1448), pd. Wisły koło Oświęcimia, dziś nieistniejący; *Brynica* (1572)³⁴¹, dziś *Kanał Branicki*, ld. Pszczyńki.

Nazwy te pojawiają się w źródłach w XIII–XVI w., a obiekty tak nazwane położone są na całym badanym obszarze od górnej Wisły (Śląsk), przez Wisłę środkową (Małopolska, Mazowsze), zarówno lewobrzeżną, jak i prawobrzeżną (dorzecze Wieprza, Bugu), aż po dorzecze Drwęcy (dawna ziemia chełmińska). Podstawa ta jest dość częsta również w ojkonimii; słownik „Nazwy miejscowe Polski” zawiera 7 obiektów o n. *Branica*, 1 – *Brenica* i 8 – *Brynica*³⁴²; niektóre ojkonimy pojawiają się w źródłach wcześniej niż hydronimy, co może świadczyć o ich pierwotności. Istnienie gniazd toponimicznych (tzw. kontekstu onimicznego) komplikuje ustalenie stosunków motywacyjnych, jak w wypadku n. rz. *Brennica* (1229)³⁴³, dziś *Brynica*, ld. Drwęcy, tu też n. jez. *Breńsko* (1229) i n. m.

³³⁴ **Groblica**, str., dl. 9,17 km, ld. Drwęcy (→ Wisła), płynie w pobliżu Gwizdzin i Pacółtowa: *Groblica* a. *Struga* l 1965 HW nr 636; *Groblica*, -cy 1971 UN 171, 20; *Groblica* 2005 AtPHP(F-4); *Groblica*, -y 2006 HPol I 81.

³³⁵ **Słopica**, str., dl. 5,20 km, pd. Brdy (jez. Szczytno) (→ Wisła), uj. do jez. Szczytno: *Słopica*, -y 2004 GUGiK; *Słopica*, -y 2006 HPol I 257.

³³⁶ Tu również n. m. *Brynica*, notowana od XVI w., por. NMPol I 370.

³³⁷ Od XII w. notowana n. wsi *Brynica*, położonej nad tą rzeką, por. NMPol I 371.

³³⁸ W tym samym źródle odnotowano n. wsi, por. *Brannicza* 1421 NMPol I 330.

³³⁹ Równobrzmiąca n. m. notowana od XIII w., por.: ad *Brenycam* ok. 1240, *Brannycza* 1474 NMPol I 330. E. Rzetelska-Feleszko (1978b: 48, 66), omawiając obie nazwy, nie rozstrzyga o pierwotności.

³⁴⁰ Zapis *Brannycza* 1439 ZDM II nr 541 został umieszczony przez K. Rymuta w haśle **Branica**, obiekt dziś nieistniejący, por. HE XVI 18. Tymczasem według wydawców ZDM i AtSd 168 dotyczy on db. *Jablonicy*.

³⁴¹ Odnotowano również n. ter. *Brenica* 1726 HE IX 9.

³⁴² Ta liczba toponimów skłania do rekonstrukcji apelatywu **brъnъnica* ‘miejsce z rozmięktą, gliniastą ziemią’.

³⁴³ **Brynica**, rz., dl. 22,78 km, ld. Drwęcy (→ Wisła), wypływa na wsch. od Bryńska Szlacheckiego, płynie przez Czarny Bryńsk, uchodzi na płn. od wsi Bartniczka: trans *brenintiam* (1229)1239 KMaz I 444; *Brennizia* 1289 Woel 78; *Brennizia*, *Brennicza*, ad *Brenniciam* 1291 Kuj 163–164; *Brenniciam* 1327 PrUr II 385; *Brenize* 1341 KMaz II 250; *Brennizia* 1378 Woel 271; loco in quo *Brennicza* influit Drewancziam 1378 KMaz III 224; *Brennisie* 1379 Woel 277; *Branica* 1781 ZDobrz 133; *Branica* 1784 MpPerPł; *Bartniczka* 1881 SG II 733; *Brynica* a. *Branica* a. *Bartniczka* a. <*Brennica*>; db. *Branica*, *Kanał*-a. *Brynica*, *Kanał*-I 1965 HW nr 636; *Brynica*, -cy 1972 UN 173, 15, 17, 18, 19, 32; *Brynica*, -y 2004 GUGiK; *Brynica*, -y 2006 HPol I 23; db. *Brynica*, *Kanał*, kan., od ujścia Pisi: *Brynica* a. *Branica* a. *Bartniczka* a. <*Brennica*>; db. *Branica*, *Kanał*-a. *Brynica*, *Kanał*-I 1965 HW nr 636; *Kanał Brynica*, -u *Brynica* 2006 HPol I 23. Lit.: SHGCh 13, 104 i in.

Breńsk 1348 KMaz II 296. Zakładając pierwotność nazwy rzeki, mogłaby się ona nazywać **Brenna* lub **Breń* (wtórnie *Brenica*) i od tych postaci za pomocą suf. *-sko* powstałaby n. jeziora, ponowiona na nazwę wsi. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę fakt, iż derywacja nazw rzek od nazw jezior jest dość częsta na obszarze Mazur i Pomorza (por. Rzetelska-Feleszko 1979: 98), to należy uznać, że potamonim *Brennica* został tutaj przedstawiony tylko jako egzemplifikacja trudności klasyfikacyjnych, formalnie jednak należy do zbioru transonimów.

Wyróżnić jeszcze trzeba dwa hydronimy od archaicznych podstaw o znaczeniu 'płytki': **Plytwica/Plutwica* (1296, psł. **plytʹva* 'płytką, niegłęboka')³⁴⁴, dziś *Krówka*, pd. Brdy; **Mielczyca* (1274, psł. przym. **mělbka* 'płytką'), dziś *Liska*, ld. Janki (→ Wierzyca). Nieco szerszego omówienia wymaga n. *Łukawica*, określająca 4 obiekty: *Łukawica* (1466), dziś *Kaluska*, ld. Kostrzynia, *Łukawica* (1477), dziś *Dyrbek*, pd. Sanu, *Łukawica* (1786), pd. Sanu, *Łukawica* (1884), dziś *Świnka*, pd. Sołokii (→ Bug), *Łukawica* (1931), pd. Tanwi (→ San). Wszystkie *Łukawice* zlokalizowane są we wschodnich rejonach kraju, najdalej na zachód płynie *Łukawica*, dziś *Kaluska* (w obrębie historycznego pd.-wsch. Mazowsza), którą E. Rzetelska-Feleszko (1978b: 70) wywodzi od rekonstruowanego przym. **lukawa* : *luk* 'łęk, łękowate obniżenie terenu'.

Pozostałe obiekty znajdują się w dorzeczu Sanu i Bugu. To rozmieszczenie geograficzne oraz forma z *-u-* zamiast nosówki wskazywałaby na wpływy ruskie (por. MakSk 105). Ojkonimy *Łukawa* i *Łukawka* obecne są jednak także w środkowej Małopolsce oraz na pograniczu mazowiecko-małopolskim (por. *Łukawa*, *Łukawka* NMPol VI 395–397). Pozwala to na wysunięcie hipotezy, że oprócz stp. form *łękawa*, *łękawica*, *łękawka* 'coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata' (Sstp) mogły istnieć również postaci **lukawa*, **lukawica*, **lukawka*, związane ze starą alternacją **o* : **u*. W. Boryś, choć uważa *łęk* i *luk* za „etymologicznie tożsame” (: psł. **lǫkь* 'wygięcie, krzywizna'), to nie sądzi, aby był to rezultat tej starej oboczności, a w postaci z *-u-* upatruje zapożyczenie z czeskiego (por. SEBor 299, 304). Istnienie wielu ojkonimów od tej podstawy oraz par ojkonimiczno-hydronimicznych, dopuszcza hipotezę, iż nie była to baza wyłącznie hydronimiczna, a pierwotność hydronimów później notowanych niż ojkonimy jest niekiedy wątpliwa, np. n. w. *Łukawica*, notowana dopiero w 1974 r. (obocznie *Lizianka*), str. o dł. 5,60 km, pd. Lizy (→ Narew), może być ponowiona z n. m. *Łukawica*, zapisanej już w 1528 r. (NMPol VI 396), choć autorzy większości opracowań uważają tę późną nazwę za pierwotną (por. Kondratiuk 1974: 118; HE XIX 111). Do pozostałych derywatów hydronimicznych od podstaw o znaczeniu ogólnotopograficznym, związanym z cechami wody, koryta czy terenem, należą: *Bannica* (1549, *bania*), *Czyrwienica* ((1449) 1456, *czyrwony*)³⁴⁵, *Dalnica* (1849–1854, gw. *dalny* 'daleki' SGPREi)³⁴⁶, *Dłużycza* (1437, 1966³⁴⁷, *długi*), *Dobrzyca* ((1422

³⁴⁴ Górniewicz w podstawie widzi psł. ap. **plyty*, *-*ьve*, por. pol. gw. *pluta* 'bagnó, kałuża po deszczu' (HE I 30–31). Bardziej prawdopodobne wydaje się pochodzenie od przymiotnika; szerzej o tej podstawie W. Boryś (2007: 188–195) i Z. Babik (2004: 23–50).

³⁴⁵ *Czerwienica*, str., ld. Łydni (→ Wkra → Narew → Wisła), płynie przez Zakrzewo, uchodzi koło Jarlut: *Czirwyenyca* (1449)1456 SHGMz(MK 4, 140–140v); *Czirvyenyca* (1450)1456 SHGMz(MK 4, 133); <*Czerwienica*> 1965 HW nr 555. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 66.

³⁴⁶ Por. też nazwę cz. wsi *Dalnica* i n. lasu *Dalnica* 1966 HE III 10.

³⁴⁷ Tu też n. m. i n. ter. *Dłużycza* 1966 HE XV 38.

1465, (1423) 1456³⁴⁸, 1439³⁴⁹, XVI, *dobry*), *Durnica* (2003, może od *durny* 'lichy, mały' SGPKar), *Jamnica* (1324³⁵⁰, 1528, *jamny* : *jama*), **Jamnical/Gemincza* (1422), *Kalnica* (1877–1905, 1882, *kalny* 'mętny, błotny', por. też *kaleń* 'kałuża, rzadkie błoto')³⁵¹, **Kalnica/Kalnitz* (1365), *Kęsica* (1965, *kęsy* 'kusy, krótki', por. też *kęs* 'kawalek, odrobina' SGPKar)³⁵², *Łubnica* (1528, przym. *lubny* 'łubowy' : *lub*), *Korytnica* (1242, 1882, 1880³⁵³, 1886, 2006, *korytny* 'korytowy' SGPREi : *koryto*), *Kraśnica* (1786–1788, *krasny* 'barwny, czerwony' SEBor), *Krzywica/Krzywiec* (1786–1788, *krzywy*)³⁵⁴, *Łąznica* (1963, *łażny* : *łaz*), **Lompnica/Lompnich* (1244, *łomna* : *łom* 'łom, przełom, miejsce wydrążone')³⁵⁵, *Nędznica* (1963, *nędzny*), *Niewodnica* ((1358) 1434, 1859, *niewodna* 'uboga w wodę, wysychająca' Sstp)³⁵⁶, *Osobnica* (1470–1780, *osobny* 'oddzielny, samotny' Sstp), *Paciepnica* (1961, gw. *paciepn* 'pole położone ku północy', też *paciepnny* 'ciepławy, posepnny, słotny', *pacieпно* 'wilgotno' SGPKar), *Piasecznica* ((1335) XVI, 1493³⁵⁷, 1883, *piaseczny*), *Pobocznica* (1960³⁵⁸, 1966, *poboczny* 'będący z boku' Sstp), **Polnica/Polenica* (1372, *polny*), *Poprzecznica* (1849–1854, *poprzeczny*), *Przecznica* (1934–1937, *przecznny* 'poprzeczny' Sstp), **Rowienical/Rowenicz* (1360, *równy*)³⁵⁹, **Skorzycal/Szoryca* (1892, *skory* 'szybki')³⁶⁰, **Słonica/Sławiszca* (!) (1376), *Słonica* (1960, 1961, *stony* : *sól*), *Surowica* (1966, *surowy* 'wilgotny' SGPKar), *Strasznica* (1505, *straszny*, zapewne w znaczeniu 'groźna rzeka'), *Studzianica* (1931), *Studzienica* (1367, 1456, *studzony* 'zimny'), *Suszyca* (1786–1788, *suchy*)³⁶¹, *Swornica* (1786–1788, *sworny* 'zgodny, solidarny' SGPKar), *Średnica* (XVI w., 1964, 1965³⁶², *średni* 'środkowy', por. też ap. *średnica* 'obręczka żelazna, krokiew' SGPKar, ale podane znaczenia raczej nie mogły motywować n. w.), **Wapienical/Lopnitz* (1571, *wapienny*, też *wapienica* 'lichy gatunek ziemi, zawierający dużą ilość

³⁴⁸ **Muzga**, str., dł. 4,15 km, ld. Skrody (→ Pisa → Narew → Wisła): *Dobrzicza* (1423)1456 SHGMz(MK 3, 34) (tu?); *Dobrzicza* 1446 SHGMz(AG 2042); <*Dobrzycza*>1965 HW nr 518; *Muzga*, -i 2006 HPol I 181. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 66. – Nad rzeką powstało kilka wsi o nazwach zestawionych, z jednym członem ponowionym z n. rz., zob. *Borzymy-Dobrzycza*, *Golanki*, *Grabowskie*, *Mużgi*, *Świdry* NMPol, co jest dość typowe dla Mazowsza wschodniego (szerzej o tym Bijak 1990: 36).

³⁴⁹ **Dobrzycza**, str., dł. 21,34 km, pd. Raciążnicy (→ Wkra → Narew → Wisła): *Dobrzicza* 1439 SHGP I 61; strumień nazwany *Dobrzycza* 1775 ZPłol 12; *Dobrzycza* 1965 HW nr 556; *Dobrzycza*, -y 2006 HPol I 56. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 66.

³⁵⁰ Por. n. m. *Jamnica* (1409) 1472 NMPol IV 49.

³⁵¹ Wcześniej zanotowano n. m. *Kalnica* 1552 NMPol IV 270.

³⁵² W tym samym czasie zanotowano n. ter. *Kęsica* 1965 HE XV 63.

³⁵³ Dla J. Dumy jest to ld. lub oboczna n. Krztyni, por. HE XIV 39, ale według AtKr 292 jest to oboczna n. *Oludzy*, dziś Żebrówki.

³⁵⁴ Por. n. m. *Krzywica* 1961 HE XII 95.

³⁵⁵ Notowana jest n. m. *Lompnica* 1348 NMPol VI 357.

³⁵⁶ Notowana jest również n. m. *Niewodnica* 1533 NMPol VII 446.

³⁵⁷ **Piaseczna**, str., ld. Narwi (→ Wisła), może dziś Wymakracz: *Pyaseczniczca* 1493 SHGMz(ADP 387); *Pyaseczna* 1513 SHGMz(Ep. 6, 405); *Pyaseczna* (1513)1517 SHGMz(Kap. P. 117v–118).

³⁵⁸ Rzeka w dolnym biegu płynie obok koryta Bzury.

³⁵⁹ Nazwa miejscowa *Rówienica* notowana w tym samym czasie, por. PMT VIII 91.

³⁶⁰ **Szoryca**, str., ld. Węgiernucy (→ Wierzyca → Wisła), brak bliższej lokalizacji: *Szoryca* 1892 SG XII 21; × *Szoryca* a? *Skorzycal* 1965 HW nr 784; *Szoryca* XX w. Geoportall; Dopyływ ze Skórcza 2005 AtPHP(E-3).

³⁶¹ Por. też n. m. *Suszyca* 1961 HE XII 198.

³⁶² Por. n. ter. *Średnica* 1966 HE XVIII 98.

skały wapiennej’ SGPKar), *Wapielnica* (1849–1854, *wapienny*, ukr. *wapennyj* z odpodobnieniem *-nn- > -ln-*), *Włosacica* (1483, *włosaty* ‘mający wiele włosów, kudłaty’ SW), *Wolnica* (1847, *wolny*), *Znojnica* (1891, *znojny* ‘nużący, zwilgotniały, zalany, zroszony’ SW), *Żeleźnica* (1934, *żeleźny* ‘żelazny’ SGPKar, por. też gw. *żeleźnica* ‘gatunek rośliny’ SW)³⁶³, **Żyr(z)awica*/*Żurawica* (1849–1854, **żyr(z)awa* ‘rzeka o tłustej wodzie, z domieszką ropy’)³⁶⁴.

Wśród hydronimów od podstaw roślinnych wyróżnia się frekwencją *Koprzywnica*, traktowana jako derywat od przym. **koprzywna*, choć może również pochodzić bezpośrednio od rzeczownika *koprzywa*, z suf. *-nica*. Prawie wszystkie nazwy zapisane zostały w średniowieczu i dotyczą obiektów położonych na obszarze całego dorzecza Wisły: *Koprzywnica* (1242), dziś *Strawa*, ld. *Luciąży* (→ *Pilica*), *Koprzywnica* (1256), pd. *Cisownicy* (→ *Młyński Rów* → *Motława*); *Koprzywnica* (1327), dziś *Biała Przemsza*, *Koprzywnica* (1402), może ld. *Wilgi*, *Koprzywnica* (1416)³⁶⁵, *Koprzywnica* (1414–1425), ld. *Śliny* (→ *Narew*), *Koprzywnica* (1426), od XVIII w. *Pokrzywnica*, dziś *Pokrzywianka*, pd. *Świśliny* (→ *Kamienna*), *Koprzywnica* (1450, 1965³⁶⁶), dziś nieistniejące. Podobnie hydronim *Rokitnica*, określający 4 ciekł wodne (1377, 1430³⁶⁷, 1775³⁶⁸, 1965³⁶⁹), może pochodzić od ap. *rokita* ‘gatunek wierzby’, z suf. *-nica* lub od przym. **rokitna*, z suf. *-ica*.

Inne różnorodne podstawy florystyczne pojawiają się w następujących nazwach: *Chrostnica* (1348, *chrostny* : *chrost* ‘chrust’)³⁷⁰, *Dębienica* (1493, *dębinny*)³⁷¹, *Dębownica* (1418, *dębowy*), *Jemielnica* (1294, *jemielny*)³⁷², *Krośnica* (1356, *chrostny*), *Lescznica* (1414–1425, **leszczna* : *laska*, *leszcza* ‘leszczyna’ lub *leszcz* ‘ryba’)³⁷³, *Leśnica* (1254³⁷⁴,

³⁶³ Por. też n. lasu i góry *Żeleźnica* 1934 HE XII 236–237.

³⁶⁴ Hydronim rekonstruowany na podstawie n. m. notowanej w XV w., por. *Zyrawycza* (1406). Badacze skłaniają się ku pierwotności n. w., por. stp. *žyr/žer* ‘pastwisko’, ale też psł. **žirь* ‘tłuszcz, karma, pokarm’ (SEBor), por. HE XVIII 148–149 i MakPrz 326.

³⁶⁵ **Koprzywnica**, str., pd. *Ruża* (→ *Narew* → *Wisła*): *Koprzywnicza* 1416, 1564 SHGMz(Siel 2, 91); *fluvii dicti Koprzywnicza* 1484, 1494 SHGMz(MK 6, 311); *Coprzywnycza* 1512 SHGMz(PT 1, 153); <*Koprzywnica*> a. <*Pokrzywnica*> 1965 HW nr 538. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 68.

³⁶⁶ **Koprzywnica**, str., dziś nieistniejąca, d. *Osy między Lutryną a Gardęgą* (→ *Wisła*): <*Koprzywnica*> lp 1965 HW nr 761. – Nazwa historyczna sprzed 1800 r., brak jednak dokładnego datowania.

³⁶⁷ Por. n. m. *Rokitnica* 1528 NMPol (kartoteka).

³⁶⁸ **Rokitnica**, str., dł. 16,63 km, pd. *Raciążnicy* (→ *Wkra* → *Narew* → *Wisła*), uchodzi między *Drozdowem* a *Kielkami*: *Rokitnica* 1775 ZPłóń 139; *Rokitnica* 1965 HW nr 556; *Rokitnica*, -y 2006 HPol I 235.

³⁶⁹ **Rokitnica**, str., dł. 2,34 km, pd. *Pisi* (jez. *Księża*) (→ *Brynica* → *Drwęca* → *Wisła*): *Rokitnica* lp 1965 HW nr 638; str. bez nazwy 2005 AtPHP(F-4).

³⁷⁰ Por. n. wsi *Krośnica* 1765 NMPol V 335.

³⁷¹ **Dębienica**, rz., lokalizowana w pow. gostyński, w par. *Trębki*, lub w ziemi nurskiej: *Dambyenycza* torrens 1493 SHGMz(ADP przyp. 387). Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 67.

³⁷² Jest to kolejny przykład różnego podejścia do granicy morfemów: H. Górniewicz interpretuje n. jako odrzeczownikową, z suf. *-nica* (HE I 16–17), natomiast E. Rzetelska-Feleszko (1978b: 52) – jako odprzymiotnikową od *jemielny*, z suf. *-ica*.

³⁷³ **Leśnica**, str., dł. 10,15 km, pd. *Gaci* (→ *Narew* → *Wisła*): *super fluvio Leśnica* 1411 HMil 285; *fluvio Lescznica* (1414–1425) 1456 SHGMz(MK 3, 99v); *Lescznycza* 1428 Mkm I nr 717; *Lescznica* 1473 SHGMz(MK 6, 26v); <*Leśnica*> 1965 HW nr 469; *Leśnica*, -y 2006 HPol I 137. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 69.

³⁷⁴ Por. n. wsi *Leśnica* 1610 NMPol VI 78.

XVI w.³⁷⁵, 1621, 1786–1788, 1965³⁷⁶, *leśny*)³⁷⁷, *Lipnica* (1334³⁷⁸, 1434³⁷⁹, 1566³⁸⁰, XVI w.³⁸¹, *lipny* ‘lipowy’, ale też psł. **lipnica* ‘lasek lipowy’ ESSJ), *Lipowica* (1965, *lipowy*), *Olszanica* (1848, *olszany* ‘olszowy’), *Osetnica* (1405, **osetny* : *oset*), *Sienica* (1546, 1928, *sieny* : *siano*, por. też *siennica* ‘stóg siana; stodoła’ SGPKar), *Siennica* (1379³⁸², 1963), *Świdnica* ((1450) 1490, 1849–1854 2 ×, **świdna* : *świd*, też *świdwa* ‘gatunek rośliny’ Sstp)³⁸³.

Nieliczne przymiotnikowe podstawy odzwierzcę tkwią w hydronimach: *Owadnica* ((1445) 1458, **owadny* od *owad* gw. ‘mucha, osa’, też ‘gad, płaz; domowe zwierzęta’ SGPKar), **RybnicalRypnicz* (1348, 1961 2 ×, *rybny*, por. też *rybnica* ‘rybnik, tj. miejsce, gdzie ryby chowają, sadzawka’ SW), *Żabnica* (1565, XVI w.³⁸⁴, 1964 2 ×).

Jeszcze mniej liczne są hydronimy od przymiotników związanych z kulturą materialną i duchową: *Granicznica* (1486, *graniczny*), *Gromadnica* (1567–1868, *gromadny* ‘gromadzki, należący do wsi’), *Izdebnica* (1532, *izdebny* : *iz(d)ba*), ‘strumyk izdebny, płynący przy chatach’³⁸⁵, *Jagielnica* (1890, 1964³⁸⁶, *jagielny* ‘jaglany’, por. też *jagielnik* ‘młyn, w którym się proso na krupy jaglane przerabia, rodzaj żarn’ SGPRei), *Kolnica* (1448, 1490, *kolna* : *kól* ‘pal’ lub *koło*)³⁸⁷, *Mogilnica* (1247, *mogilny* : *mogila* ‘naturalna lub sztucznie usypana kupa ziemi, kamieni, kopiec’ SEBor). W zestawieniu hydronimów o motywacji kulturowej interesująca jest n. *Bieśnica* (1352) 1519, dziś *Korzkiewka*³⁸⁸, ld. Białuchy (HE XVI 15).

K. Rymut wiąże ją z n. os. *Biesz*, która jednak nie jest notowana w SSNO, podaje również ap. *bieśnik* ‘człowiek złośliwy’ (SW, SGPKar), ten jednak typowy dla kaszubszczyzny, podobnie jak żeński odpowiednik *bieśnica*, por. Spśl I 245. Sufiks *-(n)ica* rzadko tworzy derywaty od antroponomów, w zebranych materiale liczne przykłady pojawiają się późno, wyjątek stanowi n. *Klimaszewnica*, odnotowana w XV w. na określenie rzeki i wsi na Mazowszu; nie musiała ona być jednak pierwotnie nazwą wodną (por. NMPol IV 497). Wątpliwości te spowodowały poszukiwania innego objaśnienia n. *Bieśnica*, nawiązującego do ap. *bies* ‘zły duch, szatan, czart’ (notowanego od XV w. SEBor). Podstawą hydronimu

³⁷⁵ Historycy datują zapisy nazwy tego obiektu na XVI wiek, por. AtŁęcz 138.

³⁷⁶ **Leśnica**, str., dziś zapewne nieistniejąca, pd. Narwi (→ Wisła), uchodzi między Gacią a Łomżyczką: <*Leśnica*> 1965 HW nr 470. – Nazwa historyczna sprzed 1800 r., brak jednak dokładnego datowania.

³⁷⁷ Notowany również gw. ap. *leśnica* ‘leśniczy; drzewo owocowe dziko rosnące’ (SGPRei), ale znaczenia te raczej nie mogły stać się etymonem hydronimu.

³⁷⁸ Por. n. wsi *Nowa Lipnica* (1369)1585 NMPol VI 142.

³⁷⁹ Por. też n. ter. *Lipnice* 1964 HE XII 104.

³⁸⁰ Por. n. m. *Lipnica* 1775 NMPol VI 142.

³⁸¹ Historycy datują zapisy nazwy tego obiektu na XVI wiek, por. AtSd 168. Zanotowano również n. wsi *Lipnica* 1511–1523 NMPol VI 142.

³⁸² **Siennica**, str., dziś nieistniejąca, pd. Narwi (→ Wisła), między Gacią a Łomżyczką: *Sennicza* 1379 KMaz I 92–93; *Sennycza* 1428 Mkm I nr 611; *Sennycza* 1435 SHGMz(MK 335, 86); *Sennycza*, *Syennycza* 1483 SHGMz(MK 6, 160); nad rzeką *Siennicą* (1565) Lumaz II 103; <*Siennica*> 1965 HW nr 470.

³⁸³ Hydronim *Świdnica* bywa też zestawiany z rdzeniem ide. *(s)ueid- (por. HE XVIII 98).

³⁸⁴ Por. n. m. *Żabnica* XVII w. HE IX 146–147.

³⁸⁵ Por. n. ter. *Izdebnica* 1532 HE IX 40.

³⁸⁶ W tym samym czasie zanotowano n. m. i ter. *Jagielnica* HE XVI 47.

³⁸⁷ **Kolnica**, str., dł. 25,52 km, ld. Sony (→ Wkra → Narew → Wisła): *Colnycza fl.* (1448)1457, flumen *Colnycza* 1493, *Okolnycza* 1516 SHGMz; <*Kolnica*> a. <*Okolnica*> 1965 HW nr 558; *Kolnica*, -y 2006 HPol I 117. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 68.

³⁸⁸ Identyfikacja za AtKr 289.

mógłby być psł. przym. **běšny* ‘diabelski; opętany przez diabła; wściekły, szalony’. W języku polskim przymiotnik nie był odnotowany w słownikach, natomiast przykładów dostarcza materiał czeski, por. przym. *běsný* ‘szalony, wściekły, diabelski’, dial. ‘dziki, gwałtowny, trujący (o grzybach)’, n. m. *Běsna* (Spsł). Wyrazy związane z polem semantycznym *piekło*, *diabeł* były dość często wykorzystywane metaforycznie w toponimii, co upoważnia do łączenia hydronimu z tym przymiotnikiem.

Sufiks *-ica* derywuje również hydronimy od podstaw werbalnych. Od XV w. notowane są nieliczne formacje odczasownikowe: *Drgica* (1525, *drgać* ‘poruszać się szybko a nieznacznie, trząść się’) ³⁸⁹, *Pasica* (1961–1970, *paść* ‘karmić np. bydło na łące’ SW), **Rosical/Kasica* (!) (1965, *rosić* ‘też o moczeniu lnu w rzece’ SGPKar) ³⁹⁰, *Rosica* (2006) ³⁹¹, **Zwonica/Szwonica* (1786–1788, *zwońić* ‘dzwonić’), *Zminica* (1448, *zminąć* : *minąć* ‘od krętego biegu rzeki’) ³⁹². Nieco liczniejsze są derywaty odimiesłowowe: *Będzienica* (1880, por. *będący* ‘ten, który był’) ³⁹³, *Kręcica* (1960, *kręty*), *Opalenica* (1965, *opalony*) ³⁹⁴, *Pędzienica* (1367, *pędzona* : *pędzić*) ³⁹⁵, *Przylepnica* (1784, *przylepny* ‘przylepiający się, lepiący’ SW) ³⁹⁶, *Skrzypnica* (1490, *skrzypny* ‘skrzypliwy’ od dźwięku wody : *skrzypiec*), *Straczenica* (1844, *stracony* : *stracić* ‘zgubić, zablądzić’, też ‘zniknąć’, może n. oznaczała potok, który ginie w ziemi), *Ulewnica* (1435, *ulewna* : *ulewać*) ³⁹⁷. Wśród nazw odimiesłowowych frekwencją wyróżnia się hydronim *Moszczenica*, określający 9 obiektów, położonych od dorzecza Dunajca na południu aż po dorzecze Bzury na północy. Nazwa ta pojawia się w źródłach od XIV w., por. *Moszczenica* (1348) ³⁹⁸, 1350 ³⁹⁹, 1362 ⁴⁰⁰, 1424 ⁴⁰¹, 1461, 1499 ⁴⁰², 1775,

³⁸⁹ Odnotowana kilka lat wcześniej n. wsi *Drgicz*, por. *Drgycz* 1518 NMPol II 424, raczej wtórna w stosunku do n. wodnej, choć nie jest to powszechny sąd; inaczej Bańkowski 1977: 156; Rzetelska-Feleszko 1978b: 66; HE X 43–44.

³⁹⁰ **Rosica**, str., dł. 9,92 km, pd. Wisły, wypływa koło Chomętowa, uchodzi w Płocku: *Kasica* (!) 1965 HW nr 577; *Rosica* (*Struga*) XX w. Geoportal; *Rosica*, -y 2006 HPol I 236.

³⁹¹ **Rosica**, str., dł. 19,45 km, ld. Wkry (→ Narew → Wisła), uchodzi koło Giżyna: *Rosica*, -y 2006 HPol I 237.

³⁹² Por. też n. m. *Zminica/Zmiennica* notowana w 1432 r., MakSk 197.

³⁹³ Por. n. wsi *Będzienica* zanotowaną w 1880 r., NMPol I 132.

³⁹⁴ **Opalenica**, str., pd. Pisi (→ Brynica → Drwęcy → Wisła), wymieniona w pobliżu Jeziora Warpałskiego, w okolicach Warpalic, tor., gm. Osiek: *Stobenicz?* 1437–1438 GZ 90; *Opalenica* p 1965 HW nr 644. Lit.: SHGCh 81, 90.

³⁹⁵ Por. zaginioną n. m. *Pędzienica* 1386 NMPol VIII 371.

³⁹⁶ **Przylepnica**, rz., dł. 21,78 km, pd. Mławki (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi koło Szreńska: *Przylepnica* 1784 MpPerPł; *Przylepnica* 1839 MpKwat III 2; *Przylepnica* a. *Przylipnica* a. *Przelipnica* a. *Szronka* a. *Szenka* 1965 HW nr 554; *Przylepnica*, -y 2006 HPol I 225.

³⁹⁷ **Ulewnica**, str., dziś nieistniejąca, pd. Narwi (→ Wisła): *Vlewnyca* (1435)1456 SHGMz(MK 3, 173); fluvio *Vlewnyca* (1435)1456 SHGMz(MK 3, 173); *Vlewnyca* 1529 SHGMz(Siel 1–2, I, 960); <*Ulewnica*> 1965 HW nr 538. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 73.

³⁹⁸ Por. też n. m. *Moszczenica* 1325–1327 NMPol VII 259.

³⁹⁹ Por. n. m. *Moszczenica* 1877 NMPol VII 258.

⁴⁰⁰ Por. n. m. *Moszczenica* 1392 NMPol VII 259.

⁴⁰¹ Zapis *Moszczenica* 1424 ZDM VII 145 umieszczony był w haśle *Kurzelówka* (HE XIV 43) oraz wśród dopływów Wieprza w haśle *Moszczanka* (HE VI 25). Wydawcy ZDM w przypisie 3 identyfikują tę rzekę jako „prawoboczny dopływ Wieprza”; por. też n. m. *Moszczenica*, dziś *Moszczanka*, notowaną od XV w. NMPol VII 257.

⁴⁰² Por. n. m. *Moszczenica* (dziś *Moszczenica Niżna*, *Moszczenica Wyżna*), notowaną od XIII w. NMPol VII 259.

1884⁴⁰³, 1960, *moszczony* : *mościć*). Frekwencja hydronimu pozwala hipotetycznie przyjąć istnienie apelatywu hydronimicznego **moszczenica* 'rzeka, której brzegi łączy most'.

Rozszerzony sufiks *-nica* powstał z połączenia przyrostka *-ica* z przymiotnikami na *-ьнѣ* i pełnił funkcję strukturalną oraz lokatywną. W okresie staropolskim tworzył derywaty odrzeczownikowe i odczasownikowe, natomiast odprzymiotnikowe nie są udokumentowane w tym okresie (Kleszczowa 1996: 59–63). Sufiks *-nica* jest bardziej produktywny w gwarach niż *-ica*. Derywuje głównie od podstaw rzeczownikowych, rzadziej czasownikowych, niekiedy od przymiotnikowych oraz od wyrażen przyimkowych. Występuje w funkcji strukturalnej i lokatywnej (por. Kowalska 2011: 74–75).

Wśród około 100 hydronimów na *-nica* wyróżniają się te, których podstaw należy szukać w zasobie prasłowiańskim. *Bochotnica* (1661), pd. Bystrej (HE VI 3–4), mimo wcześniejszego odnotowania równobrzmiącej n. m. *Bochotnica* (1350–1351) NMPol I 240 uważana jest za pierwotną. Wiązać ją należy z psł. czas. **bachati* 'o silnym urywanym dźwięku, wywołanym np. przez uderzenie, upadek' (Spsł). Nazwa *Szewnica* (1436), pd. Fiszora (HE X 165–166), również posiada „parę” w postaci równobrzmiącej n. m. *Szewnica* (1447) 1457 NMPol (kartoteka), ta została jednak odnotowana później. Badacze łączą podstawę n. w. z psł. rdzeniem **šev-/šav-/šov-* 'ruszać się, chwiać się', por. stp. *szawiać* 'ruszać, pomykać'⁴⁰⁴. Z psł. ap. **stobъ* o niezbyt jasnym znaczeniu etymologicznym (może 'słup, kłoda', por. Sławski 1976: 24⁴⁰⁵) związane są dwa hydronimy: *Stobnica* (1359), pd. Wisłoka (HE III 75–76), oraz **Stobienica/Stobenicz* (1437–1438, por. przym. **stoběнь*), w dorzeczu Drwęcy. Odrzeczownikowe nazwy o podstawach ogólnotopograficznych poświadczają hydronimy: *Isepnice* (1704–1725)/*Isepnica* (1786–1788, *isep* m.in. 'piasek wyrzucony na brzeg przez rzekę' SESł, tu w znaczeniu 'potok, z którego wydobywano szuter'), *Kamesznica* (1882, 1966, por. *kamyszek, kameszek* SW), *Klucznica* (1786–1788; *klucz*⁴⁰⁶), *Kłopotnica* ((1363) 1525, *kłopot* 'hałas')⁴⁰⁷, *Koluśnica* (2006, *kolucha, koluchy* 'igłowie sosnowe' SGPKar), *Lachnica* (1884, zapewne od *lacha* 'odnoga rzeki, boczne koryto rzeki' Sstp, z błędnym *L-* w zapisie)⁴⁰⁸, *Mielnica* ((1291) 1293⁴⁰⁹, 1972), *Oleśnica* (1419, 1504, gw. *olesie* 'błoto wśród lasu; przestrzeń dookoła lasu' lub *olsza*), *Osusznica* (1565, *osuch* 'sucha kępa, wysepka na jeziorze'), **Prątnica/Prantenitz* (1321, por. psł. **prōtъ* 'cienka, młoda gałązka, witka, różga', pol. *pręt* 'długi i cienki kawałek

⁴⁰³ Por. n. m. *Moszczenica* 1961 HE XIII 157.

⁴⁰⁴ Por. Rzetelska-Feleszko 1978b: 72.

⁴⁰⁵ Nazwy o tej podstawie, a jest ich kilkadziesiąt na obszarze Polski – zarówno ojkonimów, jak i hydronimów – były przedmiotem zainteresowania badaczy (por. Nalepa 1968: 88–96). Podsumowania dyskusji wokół znaczenia podstawy tych toponimów dokonał Z. Babik (568–569).

⁴⁰⁶ Apelatyw *klucz* w znaczeniu topograficznym to 'miejsce zakrzywione, zakręt drogi lub rzeki; źródło, źródło', por. psł. **klučь* 'coś zakrzywionego' SEBor (zob. też Jurkowski 1971: 39).

⁴⁰⁷ Por. n. przys. *Kłopotnica* (1363)1525 NMPol IV 529.

⁴⁰⁸ **Marianka**, str., dł. 13,59 km, pd. Skrzy (→ Wisła), płynie w Kamieniu Kmiecy, Jasieniu, uchodzi na wsch. od Tłuchówka: *Lachnica* 1884 SG V 53; *Lachnica* 1965 HW nr 581; *Lachnica, -cy* 1972 UN 180, 47; *Marianka, -i* 2006 HPol I 47.

⁴⁰⁹ **Mielnica**, rz., dziś nieistniejąca (?), w dorzeczu Brdy (→ Wisła), koło Małych Swornychgaci: ad lacum qui dicitur Planzno per quem *Melniza* fluit, *Melnizam* vero descendendo fluit (1291)1293 Perl 433. – Nazwa niejednoznaczna. Może od gw ap. *mial* 'rzadkie błoto, muł, bardzo mętna woda' SGPKar, z suf. *-nica*, lub od stp. ap. *miel* 'płytkie miejsce, mielizna' Sstp; por. jednak także stp. i gw. ap. *mielnica* 'młyn', też 'droga piaszczysta' SGPREi.

drewna, metalu’, stp. ‘kij, laska; miara długości’ SEBor)⁴¹⁰, *Przerwanica* (1892), *przerwa* ‘wyrwa, nowe koryto rzeki, powstałe wskutek przedarcia się przez groblę, nasyp’ SW)⁴¹¹, *Skrodnica* (1867)/*Skoradnica* (1893, psł. **skorda* ‘bruzda > zagłębienie > wyżłobiona, głęboka dolina’ od **skorditi* ‘bronować, robić bruzdy’ Babik 557), *Sopotnica* (1846, gw. *sopot* ‘źródło’ SGPKar)⁴¹², *Stawnica* (!) (1965, *staw* (?))⁴¹³, *Swornica* (2006 2 ×⁴¹⁴, *swora* ‘sznurek lub rzemień do sworowania, wiązania ogarów’ SW, ‘to co łączy’), *Szczawnica* (1470–1480), *Szczelknica* (1965; **szczelka* ‘szczelinka’, por. psł. dial. **ščělъ* ‘szczelina, szpara’ SEBor), *Szczerbnica* (1789, *szcerba* m.in. ‘wyłom, wyrwa, luka’ SEBor), *Wąwelnica* (1303, **вѣ-вѣль* ‘suche miejsce wśród wód i mokradeł’ Boryś 1975: 165), *Wyrwanica* (1964, *wyrwa*).

Podstawy oznaczające rośliny z sufiksem *-nica* uformowały hydronimy: **Dzierżęznica*/*Zyrsantnica* (1336, por. psł. **deręga* ‘to, co drze, drapie, to co się drze, obdziera’ Spsł, *dzierzega* ‘rzęsa wodna’ SpXVI), **Gozdnicla*/*Gośnica* (1470, *g(w)ozd* ‘las’ Sstp), później *Gośnica*; **G(w)ozdnical*/*Gosnicza* (1470), dziś *Gwoźnica*⁴¹⁵, **Gozdnical*/*Gosnycza* (1419)⁴¹⁶, *Łącznica* (1289, *łąka*), **Plewnical*/*Plevenisse*, *Pelvenissa* (1258, *plewa* ‘odpadki pozostałe po wymłóceniu zboża; u roślin trawiastych małe listki’, psł. **pelva*, stprus. **pelwo* ‘plewa’ SEBor), *Plawnica* (1965, gw. *plawy* ‘łąka niska’ SGPKar)⁴¹⁷, *Pokrzywnica* (1787, *pokrzywa*), *Rzytnica*/*Żytnica* (1888, *rzyć* ‘tyłek’, z powodu nieprzyjemnego zapachu wody), a apelatwy zoologiczne – następujące nazwy rzek: **Biebrznica*/niem. *Bebernitz* (1650, *bóbr*)⁴¹⁸, *Niedźwiednica* (2006, *niedźwiedź*)⁴¹⁹, *Okonnica* (1965, *okoń*)⁴²⁰, *Piskornica* (1440, XVI w.⁴²¹, *piskorz*), *Racznica* (1412, *rak*), *Sikornica*

⁴¹⁰ **Wólka**, str., dł. 14,79 km, pd. rz. Wel (→ Drwęca → Wisła), źródło na pld.-wsch. od wsi Prątnica, uchodzi na pfn. od Jeziora Górnego i wsi Tyliczki: *Wólka*, -ki 1971 UN 171, 7; *Wulka*, *Wólka*, -i 2004 GUGiK; *Wólka* 2005 AtPHP(F-4); *Wólka*, -i 2006 HPol I 320. Gb. Prątnica: *Prantenitz* 1321, *Pranthenycz* 1338, *Pranthenicz* 1452, *Pranthenicz* 1453 Woel 193, 199, 483, 489; *Pęcherz* a. *Pęchra* a. *Pęcherek* a. *Prątnica* a. *Wólka* [db.] a. <*Prantenitz*> a. <*Pranthenycz*> a. <*Pranthenicz*> p 1965 HW nr 635; *Prątnica*, -cy 1971 UN 171, 21. Lit.: SHGCh 90, 101–102, 138.

⁴¹¹ **Przerwanica**, str., d. Szorycy (→ Węgiernuca → Wierzycza → Wisła), koło mta Skórcz: Szoryca struga powstająca z *Przerwanicy* i *Milicy* 1892 SG XII 21; *Przerwanica* lp 1965 HW nr 784.

⁴¹² Por. n. ter. *Sopotnica* 1846 HE XIII 234–235.

⁴¹³ **Stawnica**, str., dł. 12,69 km, pd. Łydyni (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi koło Młocka: *Stawnica* a. *Slawnica* (!) 1965 HW nr 555; *Stawnica*, -y 2006 HPol I 270.

⁴¹⁴ **Swornica**, str., dł. 6,39 km, ld. Korzenicy (→ Pszczyńska → Wisła), koło wsi Nowe Bojszowy: *Swornica*, -y 2006 HPol I 282.

Swornica, pot., dł. 5,03 km, pd. Wisły, koło wsi Grzawa: *Swornica*, -y 2006 HPol I 281.

⁴¹⁵ Por. n. wsi *Gwozdziecz* 1462, *Gwosznycza* 1504, dziś *Gwoźnica Dolna* i *Górna* NMPol III 455.

⁴¹⁶ Obiekt identyfikowany przez historyków z rz. *Dorzyc*, por. AtKr 290.

⁴¹⁷ **Plawnica**, str., dł. 9,44 km, ld. Łydyni (→ Wkra → Narew → Wisła), uchodzi koło wsi Niestum: *Swyerza* 1477 SHGMz(MK 6, 100); [*Świerza*] XVI AtMz 248; *Plawnica* a. <*Świerza*> 1965 HW nr 555; *Świerza* 2005 GUGiK; *Plawnica*, -y 2006 HPol I 213.

⁴¹⁸ Por. n. wsi *Biebrznica* (1664), dziś *Wieprznica* NMPol (kartoteka).

⁴¹⁹ **Niedźwiednica**, str., dł. ok. 2 km, ld. Czarniej (→ Pilica → Wisła), uchodzi koło Nadrzek, cz. wsi Małachów: *Niedźwiednica*, -y 2006 HPol I 185.

⁴²⁰ **Okonnica**, str., bez bliższej lokalizacji, wymieniona w pobliżu jez. Zembrze, tor., gm. Brzozie: *Okonnica* lp 1965 HP nr 638.

⁴²¹ Zapis *Piskornycza* 1440 Matr IV/3, nr 737 umieszczony w haśle **Piskornica**, ld. Tyśmienicy (→ Wieprz → Wisła), HE VI 27 dotyczy **Piskornicy**, ld. Krzyny Północnej (→ Krzna → Bug → Narew → Wisła) HE X 124.

(1569⁴²², 1964, *sikora* 'gatunek ptaka'), **Szczmielnica/Ścmielnica* (1379, *czmiel, szczmiel* 'trzmieł' SEBOR), *Turnica* (1367) XVI, *tur*)⁴²³, *Wieprznica* (1425, *wieprz*)⁴²⁴.

Pośród rzeczowników związanych z kulturą materialną, stanowiących podstawy motywacyjne hydronimów na *-nica*, wyróżnia się produktywnością ap. *nawsie* 'część wsi środkowa lub ciągnąca się wzdłuż drogi, równinna, niezabudowana domami i nieuprawiana, będąca z zasady wspólną własnością, plac wiejski, błonie' (Sstp), gw. *nawsie, nawieś* 'puste części wsi, służące zwykle za pastwisko' (SGPKar). Od ap. *nawsie* pochodzi hydronim *Nawieśnica*, zapisany w 1786–1788 w Metryce Józefińskiej, oznaczający 5 niewielkich obiektów wodnych (dziś nieistniejących) w trójkącie Wadowice–Skawina–Myślenice (por. HE XII 175). Do grupy nazw kulturowych należą też: *Grobница* (1965, *grób*), *Sąsiedzница* (1889, *sąsiek* 'miejsce ogrodzone; przedział w stodole, gdzie się trzyma zboże' Sstp), *Siedlnica* (1253–1258, psł. **sedlo* 'siedlisko, przysiółek' SEBOR), *Więciernica* (1349, *więcierz*), *Żernica/Żyrnica* (1895, *żerdź* 'długi, cienki drąg drewniany' SEBOR). Z pewnym wahaniem umieszczam tu również hydronim *Pilnica* (1915), ld. Supraśli (→ Narew). M. Biolik zestawia go (za J. Udolphem) z rdzeniem ide. **pł-/pel-/pol-* 'lać, nalewać; płynąć', lit. *pilti* 'lać', łot. *pīlt, pīlstu, pilu* 'kapać, ciec, sączyć się kroplami', *pīle* 'kropla'. Notowane jest również uroczysko o n. *Pilnica* (1961–1970) HE XIX 148. Złożony sufix *-nica* nie jest raczej dodawany do nazw archaicznych i bałtyckich (por. Babik 308), a omawiany hydronim określa małą rzekę, położoną w puszczy, może więc n. od ap. *pīla* 'tartak' (SW).

Formacje odprzymiotnikowe z suf. *-nica* reprezentowane są przez hydronimy: **Iłownica/Gylobenicz* (1347⁴²⁵), *Iłownica* (1525⁴²⁶, 1965, *iłowy*), *Kisielnica* (1435, *kisły* 'kwaśny' od smaku wody)⁴²⁷, *Kośnica* (1786, *kosy* 'krzywy'), *Malnica* (1414–1425, *mały*), *Płytnica* (1962, *plytki*), *Rudkownica* ((1198) 1262, *rudkowy* : *rudka, ruda* 'torf, bagnisko, mokra łąka'). Przymiotniki florystyczne tkwią w podstawach następujących hydronimów: *Borownica* (1565, 1900, *borowy*), *Bukownica* (1365 *bukowy*), *Osownica* (1532, *osowy* : *osa* 'osiaka'), *Sitnica* (1348, *sit* 'sitowie' SGPKar), *Wiązownica* ((1409) 1614, (1414–1425) 1456⁴²⁸, 1470–1480, 1802–1803, 1888, *wiązowy* : *wiąz* 'gatunek drzewa').

Od przymiotników zoologicznych utworzono nieliczne derywaty: *Bykownica* (1427, *bykowy*), *Kobylnica* (1548, *kobyli*)⁴²⁹, *Łosinica* (1559)⁴³⁰, *Rakownica/Reknica* (1936–1939,

⁴²² W HE XII 175 hasła *Sikornica* i *Sikorznica* utworzone na podstawie jednego zapisu z 1569 r., cytowane raz za rkp. Acta terr. Crac. 407, 280–282, raz za SHGKr III 17, który również cytuje ten sam rkp., ale opatrzony skrótem ZK 407, s. 279–282.

⁴²³ Por. też n. ter. *Turnica* 1966 HE XVIII 107.

⁴²⁴ J. Udolph (1990: 298) opowiada się za przedślowińskim pochodzeniem nazwy, J. Rieger (2004: 121) i Z. Babik (612–613) – za rodzimym.

⁴²⁵ Odnotowana również n. m. *Iłownica*, por. *Gilwonitz* 1400 NMPol III 525.

⁴²⁶ Zapisano też n. wsi *Iłownica*, por. in *Gylownita* 1300 NMPol III 525.

⁴²⁷ **Kisielnica**, str., dziś nieistniejąca, ld. Penzy (→ Narew → Wisła): *Kyselnycza* fl. 1435 SHGMz(MK 4, 13); <*Kisielnica*> 1965 HW nr 471. – Por. n. m. *Kisielnica*, notowaną od XV w. NMPol IV 466. Lit.: Rzelewska-Feleszko 1978b: 68.

⁴²⁸ Por. n. wsi *Wiązownica*, odnotowaną w 1435 NMPol (kartoteka).

⁴²⁹ Możliwa też derywacja od n. m. *Kobyle*, por. *Kobila* 1378 NMPol V 17.

⁴³⁰ M. Biolik podaje jako podstawę tej nazwy przym. *łosina*, który ma tylko znaczenie słownikowe 'mięso losie' (SW), por. HE XIX 115–116. Hydronim raczej pochodzi od ap. *loś*, ze złożonym sufiksem *-nica*, por. Kond 116.

rakowy), podobnie od przymiotników o znaczeniu kulturowym: *Jazownica* (1839, *jazowy* : *jaz*), *Mostownica* (1846, *mostowy*)⁴³¹, tu też może należy *Lubnica* (1875, *luby?*). Hydronim *Piątnica* (1434, *piąty*) jest jednostkowym derywatem od liczebnika.

Nazwy odczasownikowe reprezentowane są przez potamonimy: **Głobnica/Maius Głobnica* ((1410) XV, por. *wygłobić* m.in. 'wydrążyć' Sstp), *Lepietnica* (1234, gw. *lepie-tać* 'mówić wiele i prędko' SGPKar; n. zapewne określała rzekę o bystrym, prędkim nurcie, która płynie z szumem po kamienistym podłożu, szumiący potok), *Otwiernica* (1886, *otwierać*), *Zmorznica* (1529, *zmorzyć* 'znużyć, zmordować, zmęczyć osłabić' SW)⁴³². Stanowią one typ marginalny, podobnie jak derywaty od wyrażen przymkowych: **Skępnica* (1421, z *kępy*)⁴³³, *Zapłotnica* (1961, *za płotem*) oraz od zestawienia *Złotopolnica* (1965, *złote pole*)⁴³⁴.

W materiale hydronimicznym występują też nazwy z innymi rozszerzonymi wariantami sufiksu *-ica*: *-owica*: *Małowica* (1350, *mały*); *-enica*: *Chelm(i)enica* (1228–1235)⁴³⁵, 1965⁴³⁶, *chelm* 'wzniesienie' Sstp), *Dłużenica* (1323, *długi*), *Drożdżenica* (1967, *drożdź* 'gatunek ptaka', gw. **drożdź*), *Gazdzownice* (!) (1802–1803)/*Gożdżenica* (1839)/*Gozdow-nica* (1881, *gozd*)⁴³⁷, *Kruszenica* (1467, *kruszyć*, ukr. *kruszyty*), *Sączenica* (1783–1784, *sączyc*), *Szyroczenica* ((1448) 1456, *szYROKI* 'szeroki')⁴³⁸, *Wilczonica* (1500, *wilczy*)⁴³⁹, *Wodzienica* (1966, *woda*); *-elnica*: *Kruszelnica* (1624, *kruszyć*); *-anica*: *Pierzchanica* (1531, *pierzchać* 'uciekać, znikać' SW); *-awical-ewica*: *Pijawica/Pijewica* (1538, *pijać*,

⁴³¹ Por. n. ter. *Mostownica* 1892 HE XII 122.

⁴³² Por. n. ter. *Zmornica* 1964 HE XVI 173.

⁴³³ **Skępnica**, str., pd. Drwęcy (→ Wisła), między jez. Mielno i rz. Ruziec: *Scampnicz* 1421 SHGCh 117; *Skępnica* p 1965 HW nr 645. Lit.: SHGCh 117.

⁴³⁴ **Świnka**, str., dł. 10,95 km, pd. Wisły (Jezioro Włocławskie), wypływa z Jeziora Chalińskiego, uchodzi koło wsi Gołyszewy: ciek bez nazwy 1784 MpPerPł; *Makownica* 1839 MpKwat II 2; *Makownica*, *Makowica* 1884 SG V 935; *Makownica* a. *Makowica* a. *Mokownica* a. *Muchownica* a. <*Złotopolnica*> (n. historyczna sprzed 1800) p 1965 HW nr 584; *Świnka*, *-ki* 1972 UN 180, 18; *Świnka* 2005 AtPHP(F-5); *Świnka*, *-i* 2006 HPol I 294.

⁴³⁵ **Chelmiczka**, rz., dł. 33,12 km, pd. Wisły (Jezioro Włocławskie), płynie koło Chelmicy, uchodzi koło Zarzeczewa: inter fluvios *Chelmenicam* 1228–1235 Koz VI 52; *Chelmica* a? <*Chelmenica*> 1965 HW nr 584 (tu?); *Chelmiczka*, *-i* 2006 HPol I 31. – Nazwa miejscowa *Chelmica* notowana wiek później, por. *Chelmnica* 1320–1339 NMPol II 31.

⁴³⁶ **Chelmenica**, str., dziś nieistniejąca, jeden z dopływów Osy od Lutryny do Gardęgi (→ Wisła): <*Chelmenica*> lp 1965 HW nr 761. Nazwa historyczna sprzed 1800 r.

⁴³⁷ **Gozdawnica**, str., dł. 23,42 km, pd. Skrwy (→ Wisła), uchodzi na zach. od Sierpca: *Gazdzownice Fl.* (!) 1802–03 MpGillyPr; *Gozdzenica* 1839 MpKwat III 2; *Gozdow-nica* 1881 SG II 760; *Gozdow-nica* a. *Gozdawica* 1965 HW nr 581; *Gozdawnica*, *-y* 2006 HPol I 76.

⁴³⁸ **Szyroczenica**, str., dziś nieistniejąca?, Id. Orza (→ Narew → Wisła): *Syroczemyca* (1448)1456 SHGMz(MK 4, 79); *Syrocznica* (1448)1479 SHGMz(MK 9, 112); *Syroczemyca* 1482 SHGMz(MK 9, 145v); *Struga* a. <*Seroczenica*> 1965 HW nr 539. – Pierwszy zapis z mazowiecką hiperpoprawną zmianą *n' > m'*. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 72.

⁴³⁹ **Niestępówka**, str., dł. 19,52 km, pd. Narwi (zb. Dębe) (→ Wisła): a fluvio *Nyewstampowska* 1494 SHGMz(Z 16, 360v); *Vilczenyca* 1500 SHGMz(Z 12, 377); *Vinica* 1510 SHGMz(Z 20, 65); *Vylczenyca* 1505 SHGMz(Z 15, 708); *Winnica* 1514 SHGMz(Z 11, 642); *Vilczenyca* 1528 SHGMz(Z 29, 239); *Vynyca* (1530)1531 SHGMz(Z 14, 250v); [*Wilczonica* (*Winnica*)] XVI AtMz 249; nad rzeczką *Niestępówką* 1886 SG VII 116; *Niestępówka* a. <*Niewstepowska*>; gb. <*Rębkowska*> a. <*Winnica*> a. <*Winnicka Struga*> a. <*Wilczonica*> p 1965 HW nr 546; *Niestępówka*, *-i* 2006 HPol I 186. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 73.

por. kasz. *pijawica* ‘tęcza’)⁴⁴⁰; *-ewnica*: *Rzewenica* (1965, *rzezać* ‘rznąć; żąć’, por. *rzezanka* ‘sieczka’, *rzezarnia* ‘bójnia’ SGPKar); *-ownica*: *Kotownica* (1965)⁴⁴¹, *Lubownica* (1321, **lubъ* ‘miły, przyjemny’ (SEBor)⁴⁴²; *-esznicza*: *Dębiesznicza* (1451, *dąb*, dawne *dębie* ‘dęby’).

W dorzeczu Wisły obecne są hydronimy na *-ica*, w których można zauważyć cechy fonetyczne lub leksykalne charakterystyczne dla innych języków (lub dialektów) słowiańskich. Są to głównie wpływy wschodniosłowiańskie, które znalazły odbicie w nazwach obiektów w dorzeczu Sanu: *Dołżyca* (1512, ukr. *dowhyj* ‘długi’)⁴⁴³, *Mutwica* (1934–1937, por. psł. **moty*, **motъve*, pol. *Mątwica*), *Pohyblica* (przed 1554, ukr. *pohybel’* ‘śmierć’), *Stupnica* (1494)⁴⁴⁴; także w dorzeczu górnej Narwi: *Pohanica* (1859, por. ros. *poganyj* ‘nieczysty, brudny’)⁴⁴⁵, *Trościanica* (1576, ukr. *triostryna* ‘trzcina’, gw. *trosćina*). Tu również należy hydronim *Tysmienica* (1425), który różnie był etymologizowany⁴⁴⁶. Nazwa ta była różnie. Dotychczasowe propozycje badaczy krytycznie omawia Z. Babik i (za Vasmere) opowiada się za słowiańskim pochodzeniem hydronimu od psł. **tismenъ* ‘ciachość’, z fonetyką ukraińską, co świadczy o zasięgu tego języka po dorzecze Wieprza (Babik 591–592).

Wpływy języka południowych sąsiadów obserwujemy w dwu nazwach z dorzecza górnej Soły: *Slanica* (1704–1725, słowac. *slaný* ‘słony’) oraz *Czerwenice* (1844, słowac. *červený* ‘czerwony’).

W wyekscerpowanym materiale znajduje się również grupa kilkunastu nazw wodnych, w których da się wyodrębnić sufiks *-ica*, zaklasyfikowanie ich do odpowiednich grup znaczeniowych nie jest natomiast możliwe, gdyż podstawy są zniekształcone lub pozostają niejasne i z tego względu nie mogą być analizowane i wliczane do ogólnych statystyk.

Hydronimy odapelatywne derywowane za pomocą suf *-ica* (wraz z wariantami rozszerzonymi) są formacją produktywną – ponad 300 referentów. Dominują wśród nich nazwy z przyrostkiem *-ica* (63%), nieco mniej jest natomiast derywatów z *-nica* (26%), pozostałe warianty rozszerzone stanowią zbiór marginalny. Najwcześniej w źródłach, bo już w XII w., pojawiła się nazwa *Rutkownica*, określająca ld. Wietcisy, w dorzeczu dolnej Wisły na Pomorzu. W kolejnym stuleciu pojawia się 18 nowych hydronimów; 10 spośród nich dotyczy dopływów dolnej Wisły z obszaru Pomorza i Kujaw, pozostałe określają głównie ciekę części górnej prawobrzeżnej po Dunajec, a 3 znajdują się w części prawobrzeżnej od

⁴⁴⁰ **Plewica**, rz., dziś obiekt bez nazwy, zapewne ld. Narwi (→ Wisła), w par. Lubiel, w dawnym pow. Kamieńczyk: *Piewicza* 1538, *Piewicza* 1542, *Piiewicza* 1580, *Plewica* 1547, *Piiewicza* 1580 SHGMz. – Odnotowano n. m. *Plewica* (która jednak wtórna), por. *Piewicza* 1542, *Plewica* 1781 NMPol VIII 508. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 70.

⁴⁴¹ **Kotownica**, str., d. Sony (→ Wkra → Narew → Wisła), między ujściem Suszy i Barłożny: *Kotownica* 1965 HW nr 558.

⁴⁴² **Lubownica**, str., pd. Drwęcy (→ Wisła), między Gnilszczyzną (dziś Lubianka) a Mokłą (dziś Baucha), być może niedaleko Młyńca, tor., gm. Lubicz: de rivolo ... *Lubownyca* 1321 PrUr II 251; *Lubownica* p 1965 HW nr 651. Lit.: SHGCh 71, 94.

⁴⁴³ Por. n. m. *Dołżyca* 1561 NMPol II 397.

⁴⁴⁴ J. Rieger uważa n. za niejasną, por. HE XVIII 88–89, W. Makarski wiąże ją natomiast z ukr. ap. *stupen* ‘stopień’ (n. oznaczałaby więc rzekę płynącą po stopniach). Wcześniej zanotowano n. m. *Stupnica* (1389), wtórnią w stosunku do hydronimu, por. MakSk 157.

⁴⁴⁵ Por. n. m. *Pohanica* 1859 HE XIX 151–152.

⁴⁴⁶ N. m. *Tysmienica* notowana w 1409 r., wtórna wobec hydronimu, por. HE VI 41–42.

Przemysły po Pilicę. W w. XIV zapisano 39 nowych nazw, w XV – 72, w XVI – 42. Do końca tego stulecia zapisano ogółem w źródłach 50% nazw z tego zbioru, pozostałe w następnych wiekach: XVII – 4, XVIII – 25, XIX – 47 i XX – 88.

Obiekty identyfikowane przez nazwy na *-ica* rozmieszczone są dość równomiernie na całym obszarze dorzecza, a prześledzenie danych z poszczególnych mniejszych dorzeczy nie pozwoliło wyłonić żadnego centrum. Hydronimy z tym przyrostkiem określają cieki wodne o niezbyt dużych rozmiarach, poniżej 10 km (ponad 63%); najdłuższa jest *Tysmienica* (ponad 70 km). Apelatywne podstawy hydronimów utworzonych za pomocą przyrostka *-ica* stanowią: rzeczowniki, przymiotniki, rzadziej czasowniki i imiesłowy oraz jednostkowo liczebnik, wyrażenie przymiokowe i zestawienie. Toponimiczna funkcja sufiksu *-ica* przejawia się w substancywizowaniu przymiotników, imiesłowów, liczebników oraz tworzeniu derywatów od rzeczowników (funkcja strukturalna).

Hydronimy na *-ica* (wraz z wariantami rozszerzonymi) mogły powstawać w procesie czystej onimizacji (od apelatywów na *-ica*) oraz onimizacji rozszerzonej (sufiksacji), czystej transonimizacji (ponowienia innych onimów na *-ica*) i transonimizacji rozszerzonej.

Nazwy od apelatywów na *-ica* tworzą zbiór ponad 100 referentów. Transonimy na *-ica* (ponad 200 hydronimów) to w połowie ponowienia z innych toponimów, nieliczne z nazw osobowych oraz odtoponimiczne derywaty sufiksalne. Nazwy rzek powstałe zarówno w procesie czystej transonimizacji, jak i rozszerzonej, motywowane są głównie przez ojkonimy (ponad 60%), rzadziej przez inne hydronimy (ponad 20%).

3.2.1.5. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-ik* i rozszerzeniami

Sufiks **-ikъ* w prasłowiańszczyźnie miał dwie podstawowe funkcje: deminutywną i substancywizującą przymiotniki, wśród których najczęstszym typem były dewerbalne i denominalne przymiotniki na **-ьнъ*. Z nawarstwienia się suf. **-ikъ* na formacje na **-ьнъ* wyabstrahował się przyrostek **-ьникъ* (por. Sławski 1974: 90–91). W staropolszczyźnie formant *-ik* tworzył derywaty odprzymiotnikowe, głównie od przymiotników na *-ny* (jedyne wyjątkiem to *młodzik*), odrzeczownikowe i odczasownikowe. Wyróżnia się też grupa rzeczowników tzw. botanicznych i zoologicznych o niejednoznacznej budowie słowotwórczej (por. Kleszczowa 1996: 139–146). Współcześnie suf. *-ik* tworzy deminutiva, rzadko rzeczowniki o charakterze lokatywnym. W toponimii funkcja deminutywna suf. *-ik* jest słabo reprezentowana, natomiast częstsza jest funkcja substancywizowania przymiotników (por. Mznter 235). Granica między suf. *-ik* a jego wariantem rozszerzonym *-nik* nie jest ostra, często hydronim może mieć podwójną motywację: od przym. z suf. *-ik* i od rzeczownika z suf. *-nik*, podobnie jak wśród apelatywów, dlatego też podział derywatów ma charakter raczej arbitralny (por. Kleszczowa 1996: 139). Również w wypadku niektórych nazw wodnych można dopuścić powstanie w procesie czystej onimizacji od równobrzmiących rzeczowników motywowanych.

W hydronimii suf. *-ik* tworzy głównie derywaty od przymiotników, rzadziej od rzeczowników, wyjątkowo od czasowników. Wśród nazw rzecznych od rzeczowników ogólnotopograficznych charakteryzujących, rzadziej lokalizujących, znajdują się: *Bagnik* (2006, *bagno*), *Stronik* (1855, *strona*), *Wapnik* (1849–1854, *wapno*); od podstaw zoologicznych: *Wróblnik* (1849–1854, *wróbel*), *Turzyk* (2003, *tur*), *Niedźwiedzik* (1934, *niedźwiedź*). Odnotować tu także należy hydronim pluralny *Rejczyki* (1964, gw. *rejce* 'jednorazowa po-

dróż odbyta na spławie jakiej rzeki' SGPKar, zapewne potokiem spławiano drewno) o charakterze kulturowym.

Derywaty odprzymiotnikowe stanowią grupę dominującą (70 hydronimów), prawie połowa z nich to nazwy o charakterze topograficznym. Najwcześniej odnotowany został hydronim *Czarnik* (1351, *czarny*), posiadający dublet *Czarnica* (1365), dziś *Czerska Struga*, oraz *Czarnik* (1478), dziś *Kobylanka*. Ze względu na frekwencję i geografie na uwagę zasługuje gw. nazwa *Wodnik* (1960 4 ×), spotykana w dorzeczu dolnej Wisły wśród dopływów Mątaawy. E. Jakus-Borkowa (Św 68) wywodzi ją od przym. *wodny* (w zestawieniu *wodna struga*), z *-ik* w funkcji uniwerbizującej. Możliwa wydaje się tu również motywacja metaforyczna, od ap. *wodnik* 'duch wodny' (SGPKar). W dorzeczu górnej Wisły po Sołę znajdują się 4 obiekty o nazwie *Zimnik* (1715, 1962, 1964, 2006), która derywowana jest za pomocą suf. *-ik* od przym. *zimny*. Można także przyjąć motywację od ap. **zimnik* o zrekonstruowanym znaczeniu 'zimne źródło', por. gw. ap. *zimnik* 'nazwa pola ornego ze źródłem' (SGPREi). Pozostałe nazwy należące do tej grupy to: *Biernik* (1786–1788, *bierny*), *Bystrzyk* (2006, *bystry*), *Dalnik* (1786–1788, *dalni*), *Jamnik* (1786–1788, *jamny*), *Korytnik* (1525, *korytny*)⁴⁴⁷, *Kwaśnik* (1973, *kwaśny*, por. też ap. *kwaśnik* 'gatunek rośliny' SW), *Leśnik* (1534, *leśny*), *Łażnik* (1878, 1883, *łażny* 'łazowy', por. też ap. *łażnik* 'przełaz w płocie' SGPKar), *Smolnik* (1596, 1892, *smolny*), *Sprawnik* (1961–1970, *sprawy*), *Średnik* (1880, *średni*), *Zadnik* (1786–1788, *zadni*), *Zagórnik* (1567)⁴⁴⁸, 1786–1788, *zagórny* 'za górą, za górami leżący' SW), *Ziemnik* (1786–1788, *ziemny*, w znaczeniu 'wypływający z ziemi'), *Żeleźnik* (1786–1788, *żeleźny* 'żelazny' SGPKar)⁴⁴⁹. Dodatkowych informacji wymaga hydronim *Bustryk* (1846), dziś *Bustryczański Potok* (w dorzeczu Dunajca), który zapewne miał pierwotnie postać *Bystryk* (: *bystry*), a wtórnie nastąpiła niejasna zmiana na *Bustryk*⁴⁵⁰ (HE XIII 194).

Dwa hydronimy wiązać można z podstawami botanicznymi: *Odrzewnik* (1357, **odrzewny* 'okryty drzewami', por. pol. *okrzewić się* 'okryć się krzewiem' SW), *Łącznik* (XVI w., 1845, *łączny* : *łąka*). Do topografików zaliczyć należy także derywat dewerbalny *Pęcznik* (1961, *pęcznieć* 'wskutek wilgoci powiększać objętość').

W grupie hydronimów utworzonych od podstaw związanych z kulturą materialną wyróżnia się odprzymiotnikowa nazwa *Granicznik*, określająca 32 obiekty. Najwcześniej notowany jest *Granicznik* (1487) w dorzeczu Sanu; 3 kolejne nazwy odnotowano w XVI w., 4 – w XVII, 5 – w XVIII, 9 w XIX i 10 w XX. Są to potoki i strugi niewielkich rozmiarów; ponad połowa z nich współcześnie nie jest notowana, większość płynie w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły (28), z największym skupiskiem między Sołą a Dunajcem (11), także w dorzeczu Dunajca (6). Pojedyncze strugi spotykamy również w dorzeczu Wieprza, Narwi, w części lewobrzeżnej Wisły w pobliżu Alwerni (obiekt zaginiony, notowany w XVII w. bez dokładnej lokalizacji), 2 – w powiecie świeckim. Niższą frekwencję ma hydronim *Wieśnik* (: *wieśny* 'wiejski, odnoszący się do wsi' Sstp, tu 'płynący przez wieś') – 6 obiektów zapisanych w XVIII w. i położonych wyłącznie w dorzeczu Soły w okolicy Żywca. Pozostałe nazwy odprzymiotnikowe o charakterze kulturowym z suf. *-ik* to: *Cer-*

⁴⁴⁷ **Korytnik**, str., dziś nieistniejąca, d. Piasecznej (→ Świder → Wisła): in rivulo *Corithnik* 1525 SHGMz(MK 41, 51); <*Korytnik*> 1965 HW nr 352.

⁴⁴⁸ Por. też n. m. *Zagórnik* 1581 NMPol (kartoteka).

⁴⁴⁹ Por. n. ter. *Żeleźnik* 1786–1788 HE IX 148.

⁴⁵⁰ Por. n. wsi *Bustryk* NMPol I 465.

kiewnik (1965, *cerkiewny*), *Jasielnik* (1888, *jasielny* : *jasło, jaśle* m.in. 'kraty drewniane a. siatki druciane, którymi zastawia się dopływ i odpływ wody w stawie, szczególnie podczas spuszczenia wody i odławiania ryb' SW), *Spólnik* (1846, *spólny* 'wspólny', por. też gw. *spólnik* 'współwłaściciel, sąsiad' SGPKar)⁴⁵¹.

W badanym materiale odnotowano 76 hydronimów z rozszerzonym suf. *-nik*, wśród których przeważają derywaty odrzeczownikowe od podstaw o charakterze topograficznym. Frekwencją w tej grupie wyróżnia się hydronim *Prądnik* (: *prąd* 'potok, strumień' Sstp), identyfikujący 4 obiekty, które należą do najwcześniej notowanych. Niektóre z nich cechują się dość znacznymi rozmiarami: *Prądnik* (1228), rz. o dł. 35,90 km, ld. Wisły (HE XVI 114–115); *Prądnik* (1400), rz., ld. Lubrzanki w dorzeczu Nidy (HE XVI 115); **Prądnik/Promnik* (1617–1620), rz. o dł. 32,48 km, pd. Wisły⁴⁵²; *Prądnik* (1437) 1456, str. o dł. 11 km, ld. Jabłonki (→ Gać → Narew)⁴⁵³, oraz *Prądnik* (XVI w.) w dorzeczu Nidy, wariant leksykalny n. *Belnianka* (AtSd 168). Inne terminy hydrograficzne i leksemmy ogólnotopograficzne reprezentowane są w potamonimach: *Bruśnik* (1487, 1786–1788 2 ×, 1847, *brus* 'kamień' SGPKar; nazwy tego typu określały zapewne potoki płynące wśród skał wytartych i wygładzonych przez wodę), *Górznik* (1505, *góra*)⁴⁵⁴, *Jeziernik* (1487, *jeziorno*), *Łużnik* (1787, *łuża* 'jama, kotlina zalana wodą'), *Połomnik* (1544, **połom*), *Ropnik* (1964, *ropa*), *Sachetnik* (1786–1788, 1964, *szachta* 'zagłębienie, dół, grób'), *Sopotnik* (1886–1888, gw. *sopot* 'źródło'), *Szczawnik* (1516, 1964, 2006, *szczawa*). Wśród derywatów z suf. *-nik* zwracają uwagę dwie dość liczne „serie tematyczne”⁴⁵⁵: hydronimy od nazw roślin, por.: *Jarzębnik* (1542, *jarząb* 'jarzębina, topola nadwiślańska' SGPKar), *Jasienik* (1491, 1965, *jasień*), plurale tantum *Jasieniki* (1849–1854, *jasień*), *Jedlecznik* (1786–1788, *jedlec* 'jodła' SpXVI), *Jedlicznik* (2006, *jedlica*), *Kobiernik* (1565, psł. **kober-* 'łopian' SEBań)⁴⁵⁶, *Rogoźnik* (1234, *rogoż*, *rogoża* 'roślina wodna; sitowie'), *Rokitnik* (1961), *Rzepiennik* (1344⁴⁵⁷, 1347, *rzepień* 'rodzaj roślin należący do astrowatych', też 'rzepik; rodzaj kapusty' SW), *Szczemielnik* (XIV w.⁴⁵⁸, *strzemielina* 'trzmielina' SW z derywacją dezintegracyjną), *Skrzypnik* (1848, *skrzyp* 'roślina wodna, bagienna'), *Świdnik/Świdnik Wielki*, *Świd-*

⁴⁵¹ Odnotowano też n. ter. *Spólnik* 1876 HE XIII 237.

⁴⁵² **Promnik**, rz., dł. 32,48 km, pd. Wisły, wypływa koło wsi Piastów, płynie przez Ostrożeń Pierwszy, Łaskarzew, uchodzi koło Rudy Tarnowskiej: na rzece *Promniku* 1617–1620 Lumaz 182; *Promnik* a. *Promnica* 1965 HW nr 340; *Promnik*, *-ka* 1971 UN 124, 8; *Promnik*, *-a* 2006 HPol I 222.

⁴⁵³ **Prądnik**, str., dł. 11 km, ld. Jabłonki (→ Gać → Narew → Wisła): *Prandnyk* (1437)1456 SHGMz(MK 3, 209); *Prątnik* 1437 HMil 335, 336; *Prątnik* a. <*Pradnik*> 1965 HW nr 469; *Prądnik*, *-a* 2006 HPol I 222.

⁴⁵⁴ **Górznik**, str., dł. 26,15 km, pd. Czarnej (→ Kanał Żerański → Narew → Wisła), płynie przez Stanisławów, uchodzi na zach od wsi Ręczaje Polskie: *Gorznyk* 1505 SHGMz(MK 18, 229v); *Czyskowska* 1524 SHGMz(MK 32, 238–238v); *Guźnik* (!) a. <*Górznik*> a. <*Czyskowska*> 1965 HW nr 549; *Górznik* (*Górnik*) Geoportals; *Górznik*, *-a* 2006 HPol I 77.

⁴⁵⁵ Podobnie jak w apelatywach gwarowych, por. Kowalska 2011: 66–67.

⁴⁵⁶ Nazwa raczej o charakterze topograficznym, niezwiązana z ap. *kobiernik* 'ten, co wyrabia kobierce', por. szerzej NMPol V 7–8.

⁴⁵⁷ W tym samym czasie zanotowano n. m. *Rzepiennik* (1347) 1609 NMPol (kartoteka).

⁴⁵⁸ **Szczemielnik**, str., pd. Ruża (→ Narew → Wisła), płynął koło Radogoszczy i Żyźniewa, na Mazowszu: *Szczmyknyk* (!) 1377 lub 1379 KMaz III 235, fāls. XV w.; *Szczmielnik* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 10); *Szczmielnik* (1422)1456 SHGMz(MK 3, 83); *Szczmyelnyk* 1468 SHGMz(MK 5, 112); <*Szcz[e]m[i]elnyk*> 1965 HW nr 520. Lit.: SŹr XL 189.

nik Mały (1372, *świd* 'coś czarnego; dereń' Sstp)⁴⁵⁹, *Świdnik* (1786–1788, 1849–1854), oraz hydronimy od określeń zwierząt, por.: *Busielnik* (1966, gw. *busiel* 'bocian' SGPREi), *Jastrzębnik* (1886, *jastrząb*), *Kozielnik* (1786–1788, *koziel*), *Piskornik* (1849–1854, XX w. 2 ×, *piskorz*), *Pstrążnik* (XX w. 2 ×, *pstrąg*), *Sikornik* (1786–1788, *sikora*), *Wydernik/Wydrnik* (1885, *wydra*), *Żorawnik* (1534, *żoraw*, *żuraw*), *Żurawnik* (1902–1903).

Interesujący etymologicznie jest hydronim *Wartopnik* (1477), pd. Moszczony (→ Liwiec → Bug), niewystarczająco objaśniony przez E. Bilut⁴⁶⁰. Formację tę łączyć trzeba z ap. *wertep* 'miejsce zapadłe', znanym w językach południowosłowiańskich w znaczeniu 'wir wodny', też 'zagłębienie, pieczara' (zapożyczony do rumuńskiego), por. bułg. *вѣртоп* (< **vъrtopъ*), objaśniany jako stare złożenie z **vъrt(ěti)* 'wiercić' i ide. **upo-s* 'woda, rzeka', bałto-słow. **upē* > **upās* > słow. **-ърѣ* (BER I 212).

Rzeczownikowe podstawy związane znaczeniowo z kulturą materialną oraz duchową posiadają nazwy: *Kłodnik* (1336, *kłoda*), *Krzyżnik* (1614, od ap. *krzyż*, możliwa również motywacja topograficzna od jakiegoś skrzyżowania cieków), *Kumornik* (1786–1788, ap. *komora*, gw. *kumora*, por. też *kumor* 'komar'), *Nawieśnik* (1786–1788, ap. *nawieś*, *nawsie* 'pusta część wsi służąca zwykle za pastwisko; łąka przy drodze; pole gminne'), *Piecznik* (XVI w., *piec*)⁴⁶¹, *Pobiednik* (1596, stp. *pobieda*, ukr. *pobida* 'zwycięstwo'), *Stępnik* (1722, *stępa* 'przyrząd do tłuczenia jęczmienia; grube drewniane koryto w foluszu' SGP-Kar)⁴⁶², *Świepietnik* (1577, stp. *świepioto* 'barć leśnych pszczoł' Sstp).

Przyrostek *-nik* tworzy także na gruncie hydronimicznym nieliczne derywaty odprzymiotnikowe: *Matownik* (2006, *matowy* (?)), *Złotnik* (1596, 1786–1788, 1961, *złoty*, też *złotny* tu w znaczeniu 'czysty, jasny, urodzajny').

Derywaty odczasownikowe stanowią również niewielki zbiór (6 nazw): *Donośnik* (1961, 1965, *donosić*; n. użyta przenośnie na określenie rzeki, która donosi, dostarcza wodę np. do innego zbiornika wodnego), *Ochodnik* (1336⁴⁶³), *ochodzić* 'obchodzić, czy obejść wkoło' Sstp, też *ochodza* 'obszar ziemi, którego granice zakreślono przez obejście'), *Spadnik* (2006, *spadać*), *Sumnik* (1786–1788, *szumieć*, por. też gw. *szumnik* przen. 'las' SGPKar, na podstawie hydronimu można również zrekonstruować znaczenie 'potok, który szumi'), *Trzebnik* (1965 2 ×, *trzebić*). Od wyrażenia przyimkowego utworzono tylko jedną nazwę *Przystrużnik* (1428, *przy strudze*).

Złożony sufix *-czyk* w nazwach pospolitych tworzy prawie wyłącznie formacje od rzeczowników osobowych i ma głównie funkcję deminutywną (por. Klemensiewicz 1964: 202–203). Szeroko jest używany w antroponimii, rzadziej w toponimii. Przyrostka tego można się doszukiwać w kilku hydronimach: *Banczyk* (1849–1851, stp. i ukr. ap. *bania*,

⁴⁵⁹ Odnotowana też n. m. *Świdnik* 1374 NMPol (kartoteka).

⁴⁶⁰ Badaczka uważa nazwę za złożenie od psl. **var(a)* 'woda' i *topić*, z suf. *-nik*, co nieprawdopodobne.

⁴⁶¹ **Zadybka**, str., dł. 4,54 km, pd. Swarzyny (→ Okrzejka → Wisła), uchodzi koło wsi Kurzelaty: *Piecznik* XVI AtSd 169; *Zadybka* 1965 HW nr 336; *Zadybka*, *-ki* 1972 UN 142, 13; *Zadybka*, *-i* 2006 HPol I 323.

⁴⁶² **Stępnik**, pot., Id. Gostyni (→ Wisła): *Stępnik* (1722) MPszcz. Lit.: SNGŚI XIII 68.

⁴⁶³ Ten sam zapis *Ochodnik* (1366) KMhp III nr 648 umieszczony został w dwu hasłach: *Ochodnik* i *Ochotnica* HE XIII 166. Tymczasem odrębny obiekt o nazwie *Ochodnik* jest raczej „bytem ksiązkowym”, powstałym na skutek pomyłki w HW.

por. też nazw. *Banczyk* RymSEN I 18), *Budowczyk* (1786–1888, *budowa* (?), *Dunajczyk* (1972, ap. *dunaj*⁴⁶⁴), *Solniczyk* (1548⁴⁶⁵, *solny*).

Formacje hydronimiczne z przyrostkiem *-ik* (wraz z rozszerzeniami) pojawiają się w źródłach od XIII w. Odnotowano wtedy 2 hydronimy: wspomniany już *Prądnik* oraz *Rogoźnik* w dorzeczu Dunajca; w XIV w. pojawia się 8 poświadczeń nowych nazw wodnych, w XV – 9, w XVI – 21, w XVII – 6, w XVIII – 32. Do końca tego wieku pojawiło się w źródłach 49% nazw rzecznych, pozostałe w XIX (31) i XX w. (48). Hydronimy te identyfikują głównie obiekty małe o długości poniżej 10 km (ponad 80%), które położone są przeważnie w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły, zwłaszcza między Sołą a Dunajcem (27), w dorzeczu samego Dunajca (33), w dorzeczu Sanu wraz z Wisłokiem (29), spotykamy je również w dorzeczu Wieprza (2), Bugu (2), Narwi (8) oraz w części lewobrzeżnej aż po Brdę (choć tu doliczyć się można jedynie kilkunastu cieków).

Nazwy rzeczne powstałe w wyniku czystej onimizacji od apelatywnych określeń miejsc z przyrostkiem *-ik*, *-yk* tworzą zbiór ok. 90 hydronimów.

Niewiele jest potamonimów powstałych w wyniku transonimizacji przy użyciu suf. *-ik* (*-yk*), *-nik*, *-czyk* (ponad 30). Są to głównie formacje odtoponimiczne o charakterze relacyjnym bądź deminutywnym.

3.2.1.6. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-ec* i rozszerzeniami

W okresie prasłowiańskim suf. **-bcb* substantywizował przymiotniki niemotywowane i motywowane, tworzył deminutiva od rzeczowników i czasowników oraz dewerbalne nomina agentis (Sławski 1974: 99–101). W staropolszczyźnie derywaty z tym przyrostkiem są bardzo liczne. Zazwyczaj są to formacje odprzymiotnikowe, odrzeczownikowe, rzadziej odmiesłowowe i odczasownikowe. Sporo jest tzw. derywatów botanicznych i zoologicznych (Kleszczowa 1996: 41–49). Apelatywnym formacjom na *-inieć* poświęcił artykuł B. Kreja. Wskazuje on na źródło powstania tego sufiksu w formach zuniwerbizowanych typu **korvinь gnojь > krowinieć*. Ten typ słowotwórczy najczęściej reprezentowany jest przez formacje lokatywne, a wśród nich odzwierzęce (por. Kreja 1995: 7–27).

Do zbioru derywatów hydronimicznych z suf. *-ec* i wariantami rozszerzonymi *-owieć*, *-anieć*, *-enieć*, *-awieć*, *-inieć* zaklasyfikowano 156 nazw od wyrazów pospolitych. Szerzego omówienia wymagają dwa hydronimy posiadające późną dokumentację, ale – jak się wydaje – dość archaiczne podstawy: *Glemienieć* (1715), wtórnice *Glemieński*, pot., pd. Żylicy (→ Soła)⁴⁶⁶, oraz *Glemienieć* (1849–1854), dziś *Glimienieć*, str., pd. Starego Wisłoka (→ Wisłok San)⁴⁶⁷. Z. Babik (1999: 26) łączy nazwy z hipotetycznym ap. **glenień* ‘głina, śluz’, ten od psł. **glěmy*, *glěmene*, stanowiącego słowiańską realizację ide. pier-

⁴⁶⁴ *Dunajczyk*, str., dł. 12,83 km, pd. Łydyni (→ Wkra → Narew → Wisła), we wsi Konopki, Morawy: *Dunajczyk*, *-ka* 1972 UN 131, 7; *Dunajczyk*, *-a* 2006 HPol I 59.

⁴⁶⁵ *Solniczyk*, pot., d. Osławicy (→ Osława → San → Wisła), we wsi Dołżyca: *Solniczyk* 1548 SHGSK III 144.

⁴⁶⁶ K. Rymut łączy n. z ap. *glenieża* ‘błoto, szlam’ SEBr, nie analizując budowy i motywacji tej formacji, por. HE IX 29.

⁴⁶⁷ J. Rieger wiąże n. z rdzeniem **gli-*, por. pol. *głowieć*, pldpol. *gléwieć* ‘(o serze białym) stawać się oślizgłym’ HE III 14–15, por. też lit. *glėimė* ‘śluz’, łot. *gliēme* ‘ślimak’, *gliemas* ‘lepka ciecz’ SESmocz 189.

wiaстка **gl-ei-/gl-ēm-* ‘coś śluzowatego, kleistego, lepkiego’, poświadczonego w językach bałtyckich, germańskich i w greckim. W „Słowniku prasłowiańskim” znaleźć można rekonstrukcję zachłow. ap. **glēm̃yždžь* ‘ślimak’, mającego głównie paralele bałtyckie (Spsł VII 99); por. też gw. *głemiędzyć* ‘ociągać się, marudzić’, *głemięza*, *głemięda* ‘człowiek ocięzający, powolny’ (SGPREi). Wśród derywatów odrzeczownikowych do cech wody i koryta odnoszą się: **Głębiec/Klembetz Bach* (1764–1768, por. *głębia*, *głębie* ‘głęb’) ⁴⁶⁸, *Głębiec* (1897, 1962), *Głęborzec* (1467, por. gw. *głębior* ‘staw’), **Stbkl̃ьcь/Šćklecl/Šklec* (1254, **stb̃klo* ‘szkło’) ⁴⁶⁹, *Ścieklec* (1964). W dorzeczcu Sanu odnotowano hydronim *Nozdrzec* (1554, 1786–1788), który wiązać należy z ap. *nozdrze*, *nozdrza* ‘otwory zewnętrzne nosa’ ⁴⁷⁰, metaforycznie określającym miejsce o widlastym lub równoległym układzie potoków, dolin, wąwozów (por. też n. w. o cechach wschłow. *Nozgryce*, *Nozgrycia*). Wcześniej niż hydronim notowana jest n. m. *Nozdrzec* (1436) NMPol VII 545, którą uznają za ponowioną z obiektu wodnego.

Inne hydronimy o podstawach ogólnotopograficznych to: *Brodziec* (1914–1915, *bród*), *Gliniec* (1235, *głina*), *Korzeniec* (1536, *korzeń*), *Krępiec* (1961, *krępa*), *Krzywiec* (1559), *Łękawiec* (1450, *łękawa* ‘coś co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna’ Sstp), *Łukawiec* (1470–1480, 1849–54), *Moczarec* (1855, *moczarec*), *Morawiec* ⁴⁷¹ (1966, *murawa* ‘gęsta trawa pokrywająca jakąś przestrzeń, trawnik’ (SEBor), *Oblaziec* (1615, *oblaz* ‘droga boczna’ Sstp, też ‘manowiec górski, ścieżka na urwisku’ SW), *Ostrowiec* (1786–1788, *ostrów* ‘kępna na rzece, stawie, wyspa porośnięta trawą, drzewami’ SW), *Polaniec* (1786–1788, *polana*), *Polaniec* (1786–1788, *póllanie* : *lan*).

Podstawy kilku hydronimów włączyć można do mikropola botanicznego: *Dąbrowiec* (1786–1788, 1964, *dąbrowa*), *Grabiec* (1849–1854, *grab*), *Jabloniec* (1882, *jabłoń*), *Jasieniec* (XIX–XX w., *jasień*), *Jaworzec* (1965, *jawor*), *Łosieniec* (1839)/*Osieniec* (1966, *osina* ‘osika, topola’ SW), *Trzciniec* (XVIII–XIX w., *trzcina*), oraz zoologicznego: *Jastrzębiec* (1845, *jastrząb*), *Jastrzębiec/Jastrzębice* (1846), *Myszolowiec* (1786–1888, *myszolów*), *Piesiec* (1931, *pies*) ⁴⁷², *Włosiec* (1937, gw. *wołos* ‘wół’ SGPKar). Do grupy florystycznej należy też hydronim *Gruszniec* (1808, *grusza*), którego najstarszy zapis jest raczej zniekształcony, późniejsze bowiem mają formę *Gruszec* (1875).

Podzbiór o podstawach kulturowych tworzą nazwy: *Grodec* (1470–1480, *gród*), *Przykopic* (1960, *przykopa*), *Przyworzec* (1973, *przywora* ‘przegroda’ SL), *Rowiec* (1496, *rów*), *Zagrodziec* (2006, *zagroda*) ⁴⁷³, *Zakopiec* (1786–1788 2 ×, *zakop* ‘kamień graniczny w miedzy’ SGPKar lub od wyrażenia przyimkowego *za kopcem*) oraz *Stawarzec*

⁴⁶⁸ Hydronim wchodzi w skład gniazda onimicznego, por. n. m. *Głębce* (1751) oraz n. łąki i szczytu *Głębiec* 1836 HE IX 30; SNGŚI III 44.

⁴⁶⁹ K. Rymut zestawia n. z czas. *ściekać* (HE XVI 153–154), natomiast Z. Babik (2005: 192) z ap. *szklo* (pochodzenia germańskiego) i etymologicznym znaczeniem hydronimów o tej podstawie ‘szklane, tj. dające typowe dla szkła refleksy świetlne, silnie połyskujące się i mieniące się w promieniach słońca’. Nazwa wsi *Ścieklec* notowana już w XII w. NMPol (kartoteka).

⁴⁷⁰ Por. psł. **nozdra*/*nozdrь* ‘otwór nosowy, nozdrze’ z ide. **nasrā* (na gruncie słowiańskim rozwój fonetyczny **nosr-* > **nozr-* > **nozdr-*, z udźwięcznieniem grupy spółgłoskowej i wstawnym *-d-*, rozbijającym tę grupę (SEBor 367).

⁴⁷¹ Choć zapis w UN brzmi *Morawiec*, to używana jest n. *Murawiec* (informacja własna).

⁴⁷² Por. też n. ter. *Piesiec* 1931 HE XIX 147.

⁴⁷³ **Zagrodziec**, pot., ld. Soły (→ Wisła), płynie w Międzybrodziu Bialskim: *Zagrodziec*, *-dźca* 2006 HPol I 323.

(1786–1788, raczej od *stawarka* ‘osad, muł, szlam na dnie stawów’ SW niż od *stawarz* ‘kopcacz stawów’ SW).

Do nazw odprzymiotnikowych zaliczono takie topografika, jak: *Chrustowiec* (1786–1788, *chrust* ‘trawa szeroka, ostra, rosnąca na mokrych miejscach, suche gałęzie, zarośla’, przym. *chrustowy*), *Czerwieniec* (2006, *czerwony*), *Glinianiec* (1849–1854, *gliniany*), *Łęgowiec* (1715, 1965, *łęgowy*), *Łukowiec* (1966), *Mokrzyz* (1845)/*Mokrzec* (1883, *mokry*, też *mokrzyz* ‘płyn, ciecz; pora deszczów; rozmokłe drogi, chlapanina’ SW), *Piaskowiec* (1715, *piaskowy*), *Promniec* (1888, gw. *promny* ‘przedni, wyborny’ SGPKar)⁴⁷⁴, *Różaniec* ((1614) 1887, *różany* ‘od koloru wody lub otoczenia’), *Rudawiec* (1786–1788, *rudawy*), *Starzec* (1884, *stary*), *Szczytowiec* (1966, *szczytowy*).

Sporą grupę (20 hydronimów) stanowią nazwy od przymiotników związanych z drzewami i krzewami: *Borowiec* (1891, *borowy*), *Dąbkowiec* (1786–1788, *dąbkowy* ‘dębowy’ SGPREi), *Grabowiec* (1786–1788, *grabowy*), *Jaworowiec* (1964, *jaworowy*), *Leskowiec* (1715, 1964, *leskowy*, *laskowy* ‘leszczynowy’ SGPKar), *Lipowiec* ((1535) XVII, 1786–1788, 2003, *lipowy*), *Łozkowiec* (1786–1788 2 ×, *łozkowy* ‘wierzbowy’ SGPKar), *Malinowiec* (1526, 1849–1854⁴⁷⁵), *Olchowiec* (1849–1854, *olchowy*)⁴⁷⁶, *Olszaniec* (1855, *olszany*), *Osikowiec* (1786–1788, *osikowy*), *Świrkowiec* (1893, *świerkowy*), *Trzcieniec* (1406, 1849–1854, *trzciany*), *Wierzbowiec* (1965, *wierzbowy*). Niewielki jest udział odprzymiotnikowych podstaw zwierzęcych – wystąpił tylko jeden hydronim *Bobrowiec* ((1406) 1530, *bobrowy*)⁴⁷⁷.

Nieliczenie reprezentowane są hydronimiczne derywaty odimiesłowowe: *Moszczaniec* (1447, *moszczony*), *Studzieniec* (1453, 1565, XVI, 1660–1664, *studzony* : *studzić*), *Załamaniec* (1529, *załamany*)⁴⁷⁸, a formacje od wyrażań przyimkowych z tym sufiksem dokumentuje tylko hydronim *Poniwiec* (1760, *po niwie*)⁴⁷⁹.

Oprócz form liczby pojedynczej występują w badanym materiale także odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe hydronimy z pluralną formą zakończoną na *-ce*: *Błońce* (1849–1854, *blonie*) i *Miodowce* (1786–1788, *miodowy*, por. też ap. *miodowiec* ‘gatunek rośliny’).

Wśród rozszerzonych wariantów suf. *-ec* najliczniej reprezentowany jest *-owiec* (19 hydronimów), który derywuje głównie od rzeczowników, por.: *Głębowiec* (1786–1788 2 ×, *głębia*), *Mąkowiec* (2006, *mąka*), *Obrowiec* (1786–1788, por. *obr* ‘olbrzym, wielkolud’ SW), *Olejowiec* (1964, *olej* ‘płynny tłuszcz’ SW, por. też *olejowy*), *Przeporowiec* (1965, *przepor* ‘skaliste wzniesienie spadziste, skarpa skalista’ SW), *Pustkowiec* (2006, *pustka*, por. też *pustkowie*), *Spadowiec* (1895, *spad* ‘spadanie’, por. też *spadać*). Bazy roślinne zawierają następujące nazwy: *Smrokowiec* (1358) 1528, *smrek* ‘świerk pospolity’ Sstp), *Śliwowiec/Śliwowiec* (1847, *śliwa*), *Kaniowiec* (1786–1788, *kania* ‘grzyb’ lub ‘ptak’), bazy

⁴⁷⁴ K. Rymut jako podstawę hydronimu wymienia przymiotnik. Może jednak nazwę należałoby rekonstruować jako **Prądniec* > *Promniec*, por. *Prądnik* > *Promnik* od ap. *prąd* ‘potok, strumień’ Sstp.

⁴⁷⁵ Notowana też n. ter. *Malinowiec* 1849–1854 HE XVII 157–158.

⁴⁷⁶ Notowana też n. m. *Olchowiec* 1849–1854 HE XVII 179.

⁴⁷⁷ Por. też n. m. *Bobrowe*, notowaną od 1564 r. NMPol I 234.

⁴⁷⁸ *Załamaniec*, pot., d. Wołosatego (→ San → Wisła), w pobliżu wsi Stuposiany: *Zalamanyecz* 1529 SHGSK III 258.

⁴⁷⁹ Zanotowano też n. m. *Poniwiec* 1887 HE IX 87.

zwierzęce: *Koniowiec* (2006, *koń*), *Sokołowiec* (1961, *sokół*)⁴⁸⁰, a w podstawie n. *Młynkowiec* (1962, *młynek*) tkwi apelatyw związany z kulturą materialną.

Hydronimy od przymiotników zwłaszcza o semantyce topograficznej reprezentowane są przez nazwy: *Czarnowiec* (1545, *czarny*), *Strasznowiec* (1786–1788, *straszny*), *Wilgowiec* (1786–1788, *wilgi*), *Zimnowiec* (1847, *zimny*), w tym jeden zoologiczny *Lisowiec* (1964, *lis*).

Rozszerzony przyrostek *-eniec* ma dość duży udział w formowaniu hydronimów, zwłaszcza odrzeczownikowych, co odzwierciedlają następujące nazwy: *Babieniec* (2006, *baba* tu w znaczeniu 'wniesienie')⁴⁸¹, *Głębiec* (1846, *głębia*), *Rudzieniec* (1965, *ruda* lub *rudy*), *Suleniec* (1890, gw. *sul* 'próg' SGPKar, może na określenie potoku z progami, tj. z naturalnymi przegradami kamiennymi w poprzek koryta), *Wodzieniec* (1966, *woda*), w tym od apelatywów zwierzęcych: *Kocieniec* (2000, *kot*), *Piskorzec* (1959, *piskorz*), *Rybieniec* (1965, *ryba*), *Sowieniec* (1845, *sowa*, por. też *sowieniec* 'pułap pod szczytem stodoły' SW). Trzy hydronimy można uznać za formacje dewerbalne: *Kosieniec* (XVI w.)⁴⁸², *kosić*), *Śkleniec* (1715)/*Szkleniec* (1786–1788, *szklić się* 'łśnić się', gw. *skłenić się* 'błyszcząć' SGPKar), *Ściekleniec* (1786–1788, *ściekły* : *ściekać*).

Zbliżoną liczebnie grupę hydronimów kreuje przyrostek *-aniec*, głównie od rzeczownikowych podstaw o charakterze topograficznym: *Rosochaniec* (1961, *rosocha*), *Skalaniec* (1962, *skala*), *Struganiec* (1966, *struga* lub gw. *strugać* 'wyprowadzać, śpieszyć, wypędzać, polować' SW), *Trześcianiec* (1961–1970, gw. ap. *trześcina* 'trzcina' (SEBor)/*Trostyniec* (1966, ukr. *triostryna* 'trzcina'), *Kuźnianiec* (1965, *kuźnia*), także od podstaw przymiotnikowych: *Krzywaniec* (1788, *krzywy*), *Wilczaniec* (1844, 2006, *wilczy*) i czasownikowych: *Snowaniec* (1787, *snować się* 'wolno się poruszać, wić się' SW), *Trzaskaniec* (1555, *trzaskać*), **Zliwaniec/Slywanietz* (1789, *zlewać*).

Sufiks *-awiec* tworzy hydronimy: **Ciekawiec/Cziechawyecz* (1532)⁴⁸³, *ciek* 'cieczenie, cieknięcie'), *Łąkawiec* (1964, *łąka*, por. też *łąkawiec* 'gatunek motyla'), *Tarnawiec* (1786–1788, *tarn* 'tarnina'), *Muchawiec* (1770, *mucha*), a *-iniec* – nazwy: *Komorzyniec* (1451), *Łosiniec* (1880–1902, *łoś*), *Sroczyńiec* (1786–1788, *sroka*), *Stawliniec* (1965, *staw*).

Wśród nazw wodnych z suf. *-ec* pojawiają się również takie, które wykazują cechy fonetyczne i leksykalne wschodniosłowiańskie: *Astrabiec* (1965, łemk. ap. *astriab* 'jastrząb'), *Broniec* (1883)/*Boroniec* (1877–1905, ukr. *borona* 'brona'), *Czereseniec* (1786–1788, ukr. ap. *czeresznja*, pol. *czereśnia*), *Hnylec* (1552, ukr. *hnylyj*), *Krymianiec* (1849–1854, ukr. *kremin* 'krzemień'), *Krywec* (1559, 1934–1937, ukr. *krywyj* 'krzywy'), *Kutec* (1849–1854), *Moczarec* (1849–1854, ukr. *močar*, pol. *moczar*), *Roweniec* (1849–1851, por. ukr. *riwnja*, ukr. gw. *rowin* 'równina' < psł. **rovъn-*). Odnotowano dwie nazwy w formie plurale tantum: *Nozgryce* (1985, łemk. *nozgri* 'nozdrza, zejście się dwu potoków' RiegŁemk 88), *Ozierce* (1966, brus. *oziero* 'jezioro') oraz kilka z wariantami rozszerzonymi: *-yniec* *Kuzlatyniec* (1786–1788, por. ukr. *kozłja*, *kozłaty*), *Wolczyniec* (1786–1788, ukr. *wowk*); *-owiec* *Terebow(i)ec* (1529, ukr. *terebyty* 'trzebić, karczować'), *Tysowiec* (1890, ukr. *tyś* 'cis'), *Werbowec* (1849–1854, ukr. *werba* 'wierzba'). Są to głównie nazwy dopływów Sanu, jedynie *Astrabiec* dotyczy obiektu w dorzeczu Wisłoki.

⁴⁸⁰ Nie można wykluczyć w niektórych wypadkach motywacji odantroponimicznej od n. os. *Kania*, *Śliwa*, *Sokół*.

⁴⁸¹ Potok spływa ze zbocza góry Dzielec.

⁴⁸² Za AtSd 168 istnienie hydronimu można datować na XVI w.

⁴⁸³ Zapis *Cziechawyecz* (1532) odnosi się według SHGKr I 398 do jeziora.

Najstarsze zapisy hydronimów z suf -*ec* pochodzą z XIII w.; odnotowano wtedy dwie nazwy: *Gliniec* w dorzeczu Raby (część prawobrzeżna) i *Sklec* w dorzeczu Szreniawy (część lewobrzeżna). W w. XIV pojawił się jedynie jeden hydronim *Smrokowiec*, większy przyrost obserwować można w XV w. – zapisano wtedy ogółem 10 hydronimów: 4 w części lewobrzeżnej, pozostałe w części prawobrzeżnej, z czego 4 w dorzeczu Wieprza. Wiek XVI przyniósł zapisy 14 obiektów położonych głównie w części prawobrzeżnej (zwłaszcza wśród dopływów Sanu), a wiek XVII – 4 kolejne nazwy. Wysoki przyrost zapisów obserwujemy w następnym stuleciu – 43 nazwy, dla obiektów w dorzeczu górnej Wisły – od źródeł do Soły (21) oraz między Sołą a Dunajcem (12). Pojedyncze cieki położone są w dorzeczu Bzury (*Trzciniac*) i Narwi (*Muchawiec*). W w. XIX zarejestrowano 37 hydronimów, prawie wyłącznie w górnej części prawobrzeżnej, w lewobrzeżnej – jedynie *Jasieniec* w dorzeczu Skrwy. W XX w. pojawiają się zapisy 45 obiektów. Z zestawienia tego wynika, że do końca XVIII w. zapisano 49% hydronimów, pozostałe dopiero w w. XIX i XX. Dominują tu nazwy rzek z podstawami o charakterze ogólnotopograficznym, podstawy botaniczne zawierają 24 hydronimy, a zoologiczne – 14. Odnotowano także 9 nazw od podstaw związanych z kulturą materialną i duchową.

Hydronimy utworzone w procesie czystej onimizacji od apelatywów na -*ec* stanowią grupę około 50 nazw, wśród których dominują formacje lokatywne głównie od rzeczowników o semantyce topograficznej: *Bagieniec* (2 ×), **Bochurz/Bochurzec*, *Bystrzec* (2 ×), *Dulec*, *Kamieniec* (×10), *Brzozowiec*, *Bukowiec* (5 ×), *Cisowiec*, *Dębowiec*, *Gwoździec* (2 ×), *Jasionowiec*, *Laskowiec* (3 ×), *Olszowiec* (2 ×), *Gawroniec* (2 ×), *Kozieniec* (3 ×), *Zwierzyniec*, *Żabieniec* (2 ×), *Żabiniec* (3 ×), oraz kulturowej: *Burzowiec* (3 ×), *Murowaniec*, *Przerwaniec* (4 ×), *Trupieniec*, *Wyrumbaniec*, *Wyszulec*, *Żarnowiec*.

Derywaty hydronimiczne z przyrostkiem -*ec* od innych nazw własnych reprezentuje około 70 nazw rzecznych, a tworzone są one od ojkonimów, hydronimów i antroponimów.

3.2.1.7. Derywaty hydronimiczne z sufiksem -*ina*

Jak stwierdza F. Sławski, sufiks -*ina* „jest jednym z najproduktywniejszych sufiksów słowiańskich”. W okresie prasłowiańskim tworzył rzeczowniki od rzeczowników (w tym *collectiva*), przymiotników, rzadziej od czasowników (Sławski 1974: 120). Podobną repartycję miał w okresie staropolskim, zwraca również uwagę jego funkcja strukturalna i kolektywna (Kleszczowa 1996: 177–183). W gwarach należy do produktywnych, zwłaszcza w nazwach miejsc, w obrębie których frekwencją wyróżniają się derywaty tautologiczne i kolektywne florystyczne (Kowalska 2011: 61).

W zebranych materiale z dorzecza Wisły 49 hydronimów utworzono za pomocą przyrostka -*ina*, też -*iny*, -*owina*, głównie od rzeczowników (30), mniej liczne od czasowników, przymiotników i wyrażen przyimkowych.

Od podstaw ogólnotopograficznych powstały następujące nazwy wodne: *Droszczyna* (1786–1788, *dróżka* ‘mała droga, ścieżka’)⁴⁸⁴, *Jaźwina* (1564–1565, *jaźwa* ‘nora borsuka’), *Mokradzina* (1930, *mokradź* ‘wilgotne powietrze, wilgoć’ lub od *mokroć* ‘wilgoć, błoto,

⁴⁸⁴ W tym samym czasie pojawia się n. ter. *Droszczynka/Droszczyna* 1786–1788 HE XII 42.

szaruga' SW), *Plaszczyna* (2006, *plaszcz*)⁴⁸⁵, *Solina* (1376, por. *sól*), *Swiślina* (1389)⁴⁸⁶, *Tuczyna* (1425, psł. **tukъ* 'tłuszcz zwierzęcy' SEBor 652, tu w znaczeniu 'rzeka obfitująca w ryby')⁴⁸⁷, **Łbina/Elbynge* (1292, *leb*)⁴⁸⁸. Dla nazwy wodnej *Chocina* (1291) trudno ustalić jednoznaczny motywację; łączona jest z psł. **chotъ* 'chęć', **chotēti* 'chcieć', pol. *chęć* i *chcieć*, archaizmem *chociec* (SEBor) na oznaczenie rzeki szybko płynącej (por. HE I 4–5). Podobnie jest z hydronimem *Poddebina* (1959), który J. Duma (1999a: 121) umieszcza wśród derywatów z suf. *-ina* od wyrażenia przyimkowego *pod dębami*, choć może to być formacja motywowana przez ap. *poddebie*.

Kilka derywatów hydronimicznych z *-ina* uformowano od podstaw roślinnych, co potwierdzają poniższe nazwy: *Chwoszczyzna* (1360), *Foszczyzna* (1532, por. ap. *chwast*, z gw. przejściem *chw-* > *f*, też *choszcz* 'gatunek skrzypu')⁴⁸⁹, **Plewina/Plewnina* (1885, *plewa*), *Świrklina/Zwirklina* (1789, **świerkla*⁴⁹⁰, *świerk*), *Pławina* (1789, gw. *plawy* 'łąka niska' SGPKar), *Rokicina* (1564–1565, *rokita*)⁴⁹¹, *Winina* (1419, *wino* 'winorośl').

Zwraca uwagę znaczna liczba derywatów od nazw zwierzęcych. Najprawdopodobniej są to formacje kolektywne, których niewiele zawiera staropolski materiał apelatywny⁴⁹². Należą do nich: *Gogolina* (1438, *gogol* 'gatunek dzikiej kaczki'), *Jastrzębina* (XX w., *jastrząb*), *Kurzyna* (1564–1565, *kura*), *Łosina* (1453, *łoś*)⁴⁹³, *Łososina* (1287, 1333, *łoś*), *Raczyna* (1855, *rak*), *Rybina* (1889, *ryba*, por. też *rybina* 'marna, licha ryba' SW), *Wróblina* (1508, *wróbel*), *Wydrzyna* (1350, 1786–1788, *wydra*), *Żołwina* (1788, *żółw*).

Dwa hydronimy można włączyć do grupy związanej z kulturą materialną: *Przegonina* (1482, *przegon* 'głęboka bruzda ukośna lub poprzeczna w kierunku spadku dla ścieku wody' SGPKar), *Tyczyna* (1365, *tycz*, *tycza* 'palik, żerdź', *tyczyć* 'wyznaczać bieg').

Zbiór derywatów odczasownikowych tworzą nazwy: *Cedzyna* (1357, *cedzić*, może w nawiązaniu do wolno płynącej wody, lub procesu przecedzania w tzw. płuczkarniach pozyskiwanej rudy), *Męcina* (1377, *męcić*, *mącić*, por. też *męcina* 'płyn zmacony' SW), **Plsz-*

⁴⁸⁵ **Plaszczyna**, pot., dł. 1,73 km, ld. Solanki (→ Soła → Wisła), płynie koło Zwardonia: *Plaszczyna*, -y 2006 HPol I 211.

⁴⁸⁶ Możliwe dwie motywacje: od ap. *wisła* 'płynąca woda, rzeka', z suf. *-ina* (< **s-vislina*), w znaczeniu 'spływ, zlew' (Rozwadowski 1948: 267) lub **sъvislъ* 'grzbiet szczytu' NaISand 177–178.

⁴⁸⁷ Por. też n. m. *Tuczyna* (dziś *Mniszek*), notowaną w 1257 r. (NMPol VII 188), ta jednak ponowiona z n. obiektu wodnego.

⁴⁸⁸ K. Rymut i M. Majtan (HE XIII 139–140) wiążą n. rz. z rdzeniem ide. **olb-* 'teren podmokły, rzeka, stawy', ale rdzeń ten nie jest poświadczony w innych hydronimach (por. też NMPol VI 383). Bardziej przekonuje propozycja Z. Babika (445), który za pierwotną uważa postać **Łbina* (nagłosowe samogłoski to protezy), tę zaś wywodzi od n. os. *leb*. O ile kierunek rekonstrukcji nie budzi zastrzeżeń, to bardziej prawdopodobne wydaje się raczej pochodzenie od ap. *leb* w jakimś metaforycznym znaczeniu niż od n. os., która notowana dopiero w XV w., por. *Bija w Leb* SSNO I 164. Występuje też nazwa wsi: *Ilbina* (1268), paruum *Elbinam* 1299, *Olbynka*, *Olbinka* 1470–1480, dziś *Lubinka* NMPol VI 383.

⁴⁸⁹ Według K. Rymuta *Foszczyzna* to dziś nieistniejący ld. Wisłoki (→ Wisła), w okolicy wsi Błazkówka (HE XV 42), historycy natomiast identyfikują Foszczynę z Dębówką, ld. Wisłoki (AtKr 290).

⁴⁹⁰ H. Borek rekonstruuje apelatyw **świerkla* na podstawie materiału toponimicznego (1975: 275–279).

⁴⁹¹ Apelatyw *rokicina* jest notowany w Sstp w znaczeniu 'wierzba rokita', więc hydronim może być również derywatem bezsufiksalnym.

⁴⁹² Chyba jedynie ap. *zwierzyna* Sstp.

⁴⁹³ **Łosina**, str., ld. Prutu (→ Narew → Wisła), brak bliższej lokalizacji: in fluvio *Lossyna* (1453)1456 SHGMz(MK 4, 21v–22v); <*Łosina*> 1965 HW nr 546.

czynal/*Blszczyna/Plessen (1423⁴⁹⁴, pol. dial. *plisceć* < **blszczeć* ‘blyszczeć’, stp. *plszczenie* < *blszczenie* SEBor), *Prusina* (1690, *prusać* ‘kichać, parskać śliniąc się przy tym’ SGSych), *Skarzyna* (1470–1480, psł. **skrb̃gati*, **skrb̃žq* ‘skrzeczeć, zgrzytać, skarżyć’ – w tym wypadku nazwa miałyby charakter dźwiękonaśladowczy, por. NaISand 92)⁴⁹⁵, *Zaprzelina* (1844, *zaprzały* : *zaprzeć* ‘zapleścić’ SGPKar, a więc potok wydzieliał nieprzyjemną woń wskutek butwienia, gnicia podłoża), *Tążyna* (1474, *tężec* ‘wzbierać, przybierać’).

W grupie derywatów odprzymiotnikowych znalazły się: *Chudzina* (1883, 1909, *chudy* ‘nieurodzajny’, tu zapewne w przenośnym znaczeniu ‘bez ryb’), **Browina*/*Prowina* (1255⁴⁹⁶, *ber* ‘rodzaj prosa’, przym. *browy*).

Derywaty pluralne z suf. *-iny* reprezentowane są przez nazwy: *Dalniny* (1786–1788, przym. *dalni* ‘daleki, oddalony’), **Jażwiny*/*Jzwiny* (1855, *jazwa* ‘nora borsuka, dziura’), *Jażwiny* (1954–1960), *Łączyny* (1965, *łąka*), *Łosiny* (1855, *łoś*), *Zawaliny* (1902, *zawał*).

Rozszerzony sufix *-owina* utworzył dwa hydronimy: odrzeczownikowy *Wilkowina* (1440, *wilk*) i odczasownikowy *Wyrkowina* (1786–1788, *wyrkać*, *wyrkotać* ‘terkotać’, nazwa o charakterze dźwiękonaśladowczym).

Odapelatywne hydronimy na *-ina* pojawiają się już w XIII w.; odnotowano wówczas 4 obiekty o nazwach: *Łbina* w dorzeczu Dunajca, *Łososina* w dorzeczu Nidy, *Chocina*, d. Brdy, i *Browina*, d. Wisły w ziemi chełmińskiej. Kolejne 8 pojawiło się w w. XIV, 9 – w XV w., 5 – w XVI w., 1 – w XVII w., 7 – w XVIII w., tyle samo w XIX w., a pozostałe w XX w.

Rozmieszczenie obiektów nie wykazuje różnicowania geograficznego, występują one dość równomiernie w dorzeczu górnej, środkowej i dolnej Wisły zarówno prawobrzeżnej, jak i lewobrzeżnej, tu jednak rzadziej.

Hydronimy na *-ina* powstałe w procesie czystej onimizacji od rzeczowników o znaczeniu topograficznym (w tym wielu kolektywnych związanych z florą) tworzą zbiór prawie 100 nazw. Formacji odonimicznych z sufiksem *-ina* jest natomiast zaledwie kilka i są to wyłącznie derywaty odhydronimiczne, por.: *Skawina*, *Wiślina* (2 ×). Przyrostek *-ina* pełni w nich funkcję deminutywną.

3.2.1.8. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-nia* i rozszerzeniami

Prasłowiański suf. **-bn̥a* powstał z nałożenia się na przymiotniki z **-bn̥* przyrostka **-ja*, tworzącego abstracta. Nowo utworzony sufix złożony formował rzeczowniki od podstaw czasownikowych i rzeczownikowych, m.in. nomina loci, głównie jednak określające pomieszczenia zamknięte (Sławski 1974: 138–139). W staropolszczyźnie wśród kilkudziesięciu formacji odczasownikowych i odrzeczownikowych z suf. *-nia* często pojawiają się nazwy miejsc (także otwartych przestrzeni), ale też nazwy czynności, obiektów itp. (Kleszczowa 1996: 195–197). W gwarach przyrostek ten tworzy wiele odczasownikowych, od-

⁴⁹⁴ Zapisy nazwy rzeki (niezamieszczone w HE IX 92–93) pochodzą już z XV w., por.: *daselbe floss und wassir genant Plessen 1423*, *Psszenke 1463*, ad *Blsscinkam / Blssczynkam 1466*, in *fluvio Blssczynka 1467*; in *Plsczynka 1480* MPszcz.

⁴⁹⁵ Według K. Rymuta *Skarzyna* to rz. dziś nieistniejąca (HE XVI 53–54, 135), historycy natomiast łączą ją z Kamionką, d. Kamiennej (AtSd 169).

⁴⁹⁶ **Fryba**, rz., dł. 40,48 km, pd. Wisły, źródło na płn. od Ostaszewa, ujście na zach. od Chełmna: *aque, qui vocatur prowina 1255* Woel 26; *Fryba* a. *Fribbe* p 1965 HW nr 713; *Fryba*, -y 2006 HPol I 65. Lit.: SHGCh 13. – Por. odhydronimiczną n. m. *Browina*, notowaną w 1328 r. NMPol I 357–358.

rzeczownikowych oraz odprzymiotnikowych rzeczowników o charakterze lokatywnym, wśród których przeważają nazwy pomieszczeń zamkniętych, występuje jednak sporo określeń przestrzeni (Kowalska 2011: 43–50).

Hydronimiczny suf. *-nia* derywuje 28 formacji określających objekty rozproszone po całym dorzeczu Wisły, bez zwartej centrum.

Nazwy odrzeczownikowe reprezentowane są przez potamonimy: *Błotnia* (1849–1854, *błoto*), *Brodnia* (1484, *bród*)⁴⁹⁷, *Kocielnia* (1470–1480, *kocień* ‘kocioł’, też nowsze ‘okrągława zapadlina terenu’ SEBor), *Korytnia* (1961, *koryto*), *Kożusznia* (1971, *kożuch*, może też od nazw. *Kożuch* RymSEN), *Mokrznia* (2006, *mokry*, *mokrz*)⁴⁹⁸, *Promnia* (1572, *prąd*)⁴⁹⁹; *Przechodnia* (1961–1970, *przechód* ‘przejście’), *Tucznia/Tuczna* (1470–1480, psł. **tukъ*, stp. *tuk* ‘tłuszcz’ na określenie cieku obfitującego w ryby; por. też ukr. ap. *tuča* ‘dolina potoku’).

Z podstawami roślinnymi związana jest może nazwa *Brzuśnia* (1511–1523, 1783, por. *brzost* ‘gatunek wiazu’, też *brzuch*), ze zwierzęcymi: *Jezgrznia* (1515, *jazgarz*, *jazgarek* ‘gatunek ryby’), *Komornia* (1961–1970, gw. *komór* ‘komar’ lub od *komora*), *Piskornia* (1963, *piskorz* ‘gatunek ryby’, gw. *piskory* ‘błota leśne’ SGPKar), *Racznia* (1962, *rak*).

Bazy związane z krajobrazem kulturowym występują w następujących hydronimach: *Grodnia/Horodnia* (1881, *gród* ‘zamek, miejsce obronne’, brus. ap. *horod* ‘gród’ lub od *grodzie* ‘ogradzać’), *Kotarnia* (1844, *kotarz* ‘granica wsi, cały obszar gruntów użytkowych, duży kawał ziemi, pastwiska, nieużytki, też grzbiet górski’ SGPREi), *Pradnia* (1966, gw. *pradło*), *Sąpolnia* (1775, **sopolbje* ‘pole graniczne’), *Skarbnia* (1565, *skarb* ‘skarbiec’ < psł. **skъrbъ* ‘troska, zmartwienie’ SEBor).

Izolowanym derywatem odprzymiotnikowym w tym zbiorze jest *Lichnia* (1847, *lichy* ‘nędzny, niepozorny, mizerny’)⁵⁰⁰.

Wśród derywatów z sufiksem rozszerzonym *-ownia* wyróżnia się frekwencją hydronim *Łętownia*, określający 3 objekty: *Łętownia* (1364)⁵⁰¹, dziś *Uszewka*, pd. Gróbki (HE XII 110); *Łętownia* (1433)⁵⁰², dziś *Łętowianka*, ld. Sanu (HE XVII 146–147); *Łętownia* (1790), ld. Wieprza (HE VI 22–23). Autorzy powyższych monografii serii HE wywodzą nazwę od ap. *łęt* ‘łodygi kartofli, nać kartofflana’, który odnotowany jest w języku polskim w XVII w. Wyraz ma zasięg północnosłowiański, dla psł. dial. **lõtъ* rekonstruowane jest znaczenie ‘łyko z młodej lipy’; polskie ‘nać, badyle’ rozwinęło się z wtórnego ‘pręty obdarte z kory i łyka’ (notowanego w rosyjskim), por. SEBor. Ze znaczeniem pierwotnym należy raczej wiązać podstawy hydronimów oraz licznych nazw miejscowych z *łęt-*, por. *Łętowe*, *Łętownia*, *Łętownica*, *Łętowo*, *Łętów*, może też *Łętowice*, por. NMPol VI 339–341, oraz mazo-

⁴⁹⁷ **Brodnia**, str., dziś nieistniejąca, pd. Wisły, na Mazowszu: torrentem *Brodnya* 1484 SHGMz(MK 9, 164–164v); *Brodnya* 1495, 1497 SHGMz(MK 216–2216v). – Prawdopodobna wydaje się motywacja od ap. *bród* na określenie rzeki z brodem, brodami (a więc płytkiej), por. jednak psł. **brodъn’a*, **bredъn’a* ‘rodzaj sieci rybackiej, którą się łowi brodząc po wodzie’ (Spsł), a więc może pierwotnie ‘rzeka obfitująca w ryby’.

⁴⁹⁸ **Mokrznia**, pot., dl. 8,44 km, ld. Strumienia Błędowskiego (→ Biała Przemsza → Przemsza → Wisła); *Potok Błędowski* 2005 AtPHP(F-10); *Mokrznia*, -i 2006 HPol I 177.

⁴⁹⁹ **Promnica**, rz., dziś nieistniejąca, pd. Skrzy (→ Wisła), koło wsi Petrykozy, na Mazowszu: *Promnia* 1572 SHGPi 244; <*Promnica*> 1965 HW nr 580. Lit.: SHGPi 244.

⁵⁰⁰ Por. też n. ter. *Lichnia* 1964 HE XIII 129.

⁵⁰¹ Tu też wieś *Łętownia*, notowana od XIV w., por. NMPol VI 340.

⁵⁰² Ojkonim *Łętownia* zapisany w XVI w., por. NMPol VI 340.

wieckie n. terenowe: *Łętowina*, *Łętownica*, *Łętowo* (Mznter 94). Zarówno kora, jak i łyko były wykorzystywane do celów gospodarczych – do wyplatania obuwia, koszy itp., por. ap. *lut* ‘kora zdarta z lipy młodocianej, której włóścianie używają do wyplatania obuwia zwanego chodaki, kurpie, łapcie, lub postoly’ SWil (ze wschodniosłowiańską realizacją nosówki), od którego został utworzony hydronim *Lutownia* (*Łotownia*) (XVI–XVIII w.), w dorzeczu górnej Narwi. Pozostałe nazwy rzeczne z przyrostkiem *-ownia* mają charakter topograficzny: *Grabownia* (1964, *grab*), *Płodownia* (1480, *plód* ‘owoc, plony ziemi’ SEBor)⁵⁰³. Wariant *-enia* derywował nazwę *Rudziennia* (1791, *ruda*), którą J. Duma (1996: 130) objaśnia jako utworzoną za pomocą suf. *-ennia* od ap. *ruda* ‘miejsce bagniste’ lub od **rudzienny* ‘zawierający rudę’, z końcówką *-’a*, ja natomiast widziałabym tu raczej suf. *-enia* z podwojonym *-n-*.

Hydronimy z przyrostkiem *-nia*, wraz z wariantami rozszerzonymi *-ownia*, *-enia*, notowane są od XIV w. aż do współczesności, a obiekty przez nie określane są rozmieszczone na obszarze całego dorzecza Wisły od Soły po Skrwę i od Przemyślu po Bzurę. Nie należą one do częstych; reprezentuje je 28 adapelatywnych potamonimów utworzonych przez sufiksację.

W badanym dorzeczu odnotowano także około 20 nazw wodnych od rzeczowników na *-nia*, utworzonych w wyniku czystej onimizacji, oraz jedną odonimiczną z tym przyrostkiem, por. *Chrzastownia* : n. m. *Chrzastowice*.

3.2.1.9. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-ak*, *-ak* i rozszerzeniami

Sufiks *-’ak* (< **-jakъ*), *-ak* (< **-akъ*) w okresie prasłowiańskim miał 3 funkcje: substantywizowania przymiotników, zaimków i liczebników, tworzenia odrzeczownikowych nazw osób i dewerbalnych nazw wykonawców i narzędzi (Sławski 1974: 89–90). W okresie staropolskim tworzył głównie rzeczowniki osobowe, a także tzw. botaniczne i zoologiczne (Kleszczowa 1996: 124–125), w gwarach wyróżnia się jego funkcja lokatywna (Kowalska 2011: 78).

Wśród hydronimów z suf. *-’ak*, *-ak* spotykamy kilka derywatów odrzeczownikowych o charakterze ogólnotopograficznym: *Belczak* (1964, *belk*), *Debrzak* (1786–1788, *debrz*, *debrza*), *Rowczak* (1961–1970, *rowek*), *Stronak* (1847, *strona*)⁵⁰⁴, *Śmietaniak* (2006, *śmietana*) oraz dwa związane z florą: *Leszczak* (1962, *leszcza* ‘leszczyna’, por. też *leszcz* ‘ryba’) i *Zaroślak* (1786–1788, *zarośla*). Zbliżoną liczebnie grupę tworzą hydronimy odczasownikowe: *Chlipak* (1965, *chlipać*)⁵⁰⁵, *Chlistak* (1965, *chlistać* ‘rozlewać, chlapać’ SGPREi)⁵⁰⁶, *Ciurak* (1936–1939, gw. *ciurać* ‘lać się ciurkiem lub płynąć cieniutkim strumieniem’, por. też *ciurak* ‘niedołęga, niezdarka’ SGPREi), *Ryjak* (1849–1854, 1855, por. psł. **ryti*, **ryjō*, pol. *ryć* SEBor), *Zlewak* (1990, *zlewać*). Wśród derywatów odprzymiotnikowych spotykamy zarówno topograficzne: *Ciemniak/Cimniak* (1786–1788, *ciemny*), *Dalniak* (1964, *dalni*), *Korytniak* (1970⁵⁰⁷), *Rokitniak* (1786–1788, *rokitny*), *Średniak* (1964, *średni*), jak i kulturowe: *Graniczniak* (1936–1939, *graniczny*) i *Pancerniak* (2006, *pancerny*). Jeden hydronim o charakterze topograficznym pochodzi od wyrażenia przyimkowego: *Zdolinak*

⁵⁰³ **Płodownia**, str., dziś nieistniejąca, d. Orzyca (→ Narew → Wisła), na Mazowszu: pratis super *Płodownya* 1480 SHGMz(MK 6, 124); <*Płodownia*> 1965 HW nr 543.

⁵⁰⁴ Zanotowano również n. m. *Stronak* 1847 HE XIII 242.

⁵⁰⁵ Notowana także n. lasu, pola i zagajnika *Chlipak* 1965 HE XV 24.

⁵⁰⁶ Por. też nazwę cz. wsi Rożnowice *Chlistak* 1965 HE XV 24.

⁵⁰⁷ Możliwa podwójna motywacja: od ap. *koryto* i od przym. *korytna* (por. Rzetelska-Feleszko 1978b: 53).

(1846, z *doliny*). Przyrostek *-ak* występuje też w gwarowej postaci *-ok*, którą egzemplifikują nazwy: *Czartok* (1963, *czart*), *Kluczok* (2006, *klucz* 'źródło, źródło'), *Widlok* (1786–1788, *widły*, por. też ap. *widlak* 'gatunek rośliny').

Jak wynika z powyższego zestawienia, hydronimy z suf. *-ak*, *-ak* notowane są od końca XVIII w. aż po współczesność.

Przyrostek *-niak* powstał z połączenia sufiksu *-ak*, *-ak* z przymiotnikowymi tematami na *-n-*. Nie był odnotowany w okresie staropolskim. W gwarach tworzy derywaty odrzeczownikowe, nieliczne przymiotnikowe i derywaty od wyrażen przyimkowych o charakterze lokatywnym (por. Kowalska 2011: 80–81). W hydronimii dorzecza Wisły spotykamy jedynie 2 derywaty od apelatywów o semantyce topograficznej: *Przyporniak* (1888, *przypór* 'skaliste wzniesienie, skarpa skalista' SW) i *Kobylniak* (1786–1788, *kobyła*).

Ogółem odnotowano 26 hydronimów odapelatywnych z suf. *-ak*, *-ak*, *-niak*. Większość obiektów tak nazwanych położona jest w dorzeczu górnej Wisły (20), głównie prawobrzeżnej, aż po Wisłok. W dorzeczu Narwi płyną: *Rowczak*, *Pancerniak* (o niezbyt jasnej motywacji), w części środkowej, lewobrzeżnej – *Czartok*, *Korytniak*, w dawnym pow. świeckim *Granicznik*, *Ciurak*. Poświadczenia chronologiczne formacja ta ma od XVIII w. – 6; w. XIX w. – 5, w. XX w. – 15.

Niewiele jest hydronimów powstałych w procesie czystej onimizacji od apelatywów z suf. *-ak*, *-ak*, por.: *Dębczak*, *Kobyłak*, *Maliniak*, *Moklak*, *Pasternak*.

Sporadycznie sufiks ten wykorzystywany jest w tranonimizacji do tworzenia hydronimów odtoponimicznych relacyjnych, por.: *Pisiak* (2004), *Gajniak* (1962), i odantroponimicznych o charakterze dzierżawczym bądź pamiątkowym, por.: *Bosak* (1839), *Zbójniczak* (1934).

3.2.1.10. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-e* i rozszerzeniami

Sufiks *-e* (< **-bje*) i rozszerzony *-owie* (< **-ov-bje*) w funkcji hydronimicznej nie występuje często. W słowotwórstwie apelatywnym już od okresu prasłowiańskiego szczególnie rozwinięta była jego funkcja kolektywna, przejawiająca się m.in. w tworzeniu określeń zbiorowych od nazw przedmiotów nieożywionych, szczególnie od nazw drzew, krzewów (Sławski 1974: 85–86).

W opracowaniach synchronicznych polszczyzny rzeczowniki odrzeczownikowe, odprzymiotnikowe, odczasownikowe i od wyrażen przyimkowych na *-e* traktowane są jako derywaty paradygmatyczne (por. Kleszczowa 1996: 339–343). W staropolszczyźnie przyrostek ten nie był zbyt produktywny; w postaci rozszerzonej *-owie* używany był do tworzenia przede wszystkim odrzeczownikowych nazw zbiorów roślinnych (Kleszczowa 1996: 281); w gwarach formował odrzeczownikowe, odczasownikowe i odmiesłowowe nazwy miejsc (Kowalska 2011: 92).

W zebranych materiale odnotowano jedynie 20 nazw z przyrostkiem *-e* oraz 2 z *-owie*. Od podstaw rzeczownikowych, głównie o znaczeniu topograficznym, utworzono hydronimy: *Kruszynie* (1961, *kruszyna* 'nazwa krzewu stosowanego w medycynie')⁵⁰⁸, *Szkarpie* (1964, *szkarpy* 'wąwozy o urwistych brzegach' SGPKar, *skarpa*, *szkarpa* 'stok, pochyła ściana'); w tym od rzeczowników oznaczających rośliny: *Moczarze* (1965, *moczar*), *Osicze*

⁵⁰⁸ W tym samym czasie notowana jest n. ter. *Kruszynie* 1966 HE XV 70.

(1965, *osika*)⁵⁰⁹, *Jodłowie* (1786–88, od *jadła* z rozszerzonym suf. -owie) oraz zwierzęta: *Jastrzębie* (1846, *jastrząb*), *Jaszcz* (1855, *jaszcz* ‘jazgacz, gatunek ryby’ SW), *Piskorowie* (2006, od *piskorz* z suf. -owie)⁵¹⁰, *Rybie* (1964, *ryba*).

Kilkanaście nazw wodnych powstało od wyrażen przyimkowych o charakterystyce topograficznej, głównie z udziałem przyimków *między* oraz *pod*: *Międzybrodzie* (1962), *Międzipotocze* (1965), *Międzyżnoże* (1786–1788), *Międzywodzie* (2006), *Podbrzezie* (1847), *Podępczarze* (1847, *pczarz* (?), *pczyć* ‘pstrzyć’ SW), *Podchelmie* (1539), *Podgrabie* (1786–1788), *Podlądzie* (1974), *Podlipie* (XVI w.)⁵¹¹, *Zwodzie* (1828). Jeden derywat pochodzi od wyrażenia przyimkowego zawierającego apelatyw związany z kulturą materialną – *Zadziele* (1846, za *działem*).

Hydronimy z suf. -e odnoszą się do obiektów znajdujących się w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San i są notowane od XVI w. po współczesność. Nie są one zbyt liczne, podobnie jak hydronimy od apelatywów na -e powstałe w wyniku czystej onimizacji (około 30 nazw) oraz hydronimy odonimiczne z tym przyrostkiem (jedynie kilka nazw od wyrażen przyimkowych zawierających udokumentowane n. terenowe lub miejscowe, por. *Podcichanie* : *Cichany*; *Podgaje* : *Gaj*).

3.2.1.11. Derywaty hydronimiczne z sufiksem -ek i rozszerzeniami

Sufiks -ek (< *-ькѣ, *-ькѣ) w okresie prasłowiańskim formował deminutiva, substantiva odprzymiotnikowe i marginalnie odliczebnikowe, a także nomina agentis (Sławski 1974: 93–94). W staropolszczyźnie spotykamy go głównie w funkcji strukturalnej, deminutywnej. Dużą liczbę derywatów stanowią w tym okresie formacje odczasownikowe (nazwy czynności, stanów, rezultatów, nazwy lokatywne), mniejszą – konstrukcje odprzymiotnikowe (nazwy nosicieli cech), także od wyrażen przyimkowych (nazwy lokatywne) (Kleszczowa 1996: 126–139).

W dialektach sufiks ten występuje częściej w funkcji lokatywnej niż w języku ogólnopolskim (Kowalska 2011: 81–84). Materiał hydronimiczny pokazuje, iż sufiks -ek nie rozwinął tu produktywności, podobnie jak w mikrotoponimii (por. Mznter 235). Po przeanalizowaniu wszystkich hydronimów na -ek do zbioru derywatów sufiksalnych zaliczono około 20 nazw. Od podstaw rzeczownikowych o semantyce topograficznej powstały nazwy: *Łuczek* (1853, *luk* ‘łęk, łękowate obniżenie terenu’), *Wykapek* (1788, *wykap* ‘źródło w górach’ SGPKar), *Zakrązek* (1965, *zakrąg* ‘zakół, koło, zakole’, może też od wyrażenia przyimkowego za *kregiem*). Podstawy związane z fauną tkwią w następujących hydronimach: *Bobrek* (1487⁵¹², 1786–1788, 1880⁵¹³, 1965, *bóbr*), *Jastrząbek/Jastrzębiec* (1965, *jastrząb*)⁵¹⁴,

⁵⁰⁹ Występuje też n. ter. *Osicze* 1965 HE XV 98.

⁵¹⁰ **Piskorowie**, r., pd. Zabawskiego Rowu (→ Kisielina → Wisła), płynie koło Budźbowej, cz. Przybysławic: *Piskorowie*, -a 2006 HPol I 210.

⁵¹¹ Hydronim *Podlipie* notowany już w XVI w., por. AtLu 44; równobrzmiąca n. ter. notowana wspólnie.

⁵¹² Wcześniej notowana n. wsi *Bobrek* (1369)1662 NMPol I 233, którą raczej jestem skłonna uznać za wtórną.

⁵¹³ Wieś *Bobrek* 1877 NMPol I 233 zapisana kilka lat wcześniej.

⁵¹⁴ **Jastrząbek**, str., d. Narwi (→ Wisła), brak bliższej lokalizacji: <*Jastrząbek*> a. <*Jastrzębiec*> 1965 HW nr 548.

Wilczek (1846, *wilk*)⁵¹⁵. Od przymiotników utworzono jedynie 2 nazwy: *Bystrzek* (1966, *bystry*, por. też ap. *bystrz* ‘wartki prąd wody w rzece; silny blask’ SGPREi) oraz *Susek* (1786–1788, *suchy*, por. też *suszek* ‘suchy owoc, sucha gałąź’ SGPREi). Niewiele więcej jest derywatów odczasownikowych: *Bzdziałek* (1377–1379, *bzdziałać* ‘chodzić beczynnianie, waleśać się, próżnować’ SGPREi)⁵¹⁶, *Ciurek* (1964, gw. *ciurać* ‘lać się ciurkiem lub płynąć cieniutkim strumieniem’), *Ryczek* (1884, *ryczeń*), *Zbieżek* (1965, *zbiegać*). Jeden hydronim powstał od wyrażenia przyimkowego – *Zastawek* (1849–1854, *za stawem*), również jeden od rzeczownika związanego z kulturą materialną *Przekopek* (1961–1970, *przekop*). Pojedyncze nazwy były derywowane za pomocą rozszerzonych sufiksów: *-anek* – *Pogórzanek* (1786–1788, *pogórze* ‘teren górzysty’ SW), *-onek* – *Kosionek* (1839, *kosić*, *koszony*), *-iczek* – *Głębiczek* (2006), *Malniczek* (1885, *malina*).

Najstarszym hydronimem z suf. *-ek*, pochodzącym z XIV w., jest derywat odczasownikowy *Bzdziałek*, ld. Ruża w dorzeczu Narwi na Mazowszu. W XV w. pojawił się jeden nowy ciek *Bobrek*, pd. Soły. Kolejne 4 zarejestrowano dopiero w XVIII w., w XIX – 7, a na wiek XX przypada 8 nowych zapisów. Obiekty o takich nazwach występują głównie w części prawobrzeżnej dorzecza Wisły aż po Narew, nieliczne – w części lewobrzeżnej w dorzeczu Przemszy i Radomki. Niewiele więcej zanotowano odonimicznych hydronimów z suf. *-ek*. Tworzy on głównie nazwy odtoponimiczne, relacyjne, także nieliczne odosobowe o znaczeniu dzierżawczym. Wśród transonimów zwracają uwagę nazwy odhydronimiczne, formowane głównie od makrohydronimów, choć nie tylko, i mające charakter deminutywny: *Bużek* (3 ×) : *Bug*, *Wisłoczek* (2 ×) : *Wisłoka*, *Dwerniczek* : *Dwernik*, *Kostrzynek* : *Kostrzyń*, *Szczawniczek* : *Szczawnik*⁵¹⁷.

3.2.1.12. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-isko*, *-iszcz*

Geneza sufiksów **-isko*, **-iščē* nie jest pewna, powstały one na gruncie prasłowiańskim i nawiązywały do suf. przymiotnikowego **-bškъ*. Zasadniczą ich funkcją było tworzenie nominów loci od rzeczowników lub czasowników (Sławski 1974: 95–97).

Staropolskie apelatywne derywaty z suf. *-isko* są formacjami odrzeczownikowymi i odczasownikowymi, w większości należącymi do klasy nazwy miejsc (Kleszczowa 1996: 160–163). W tym okresie sufiks *-isko* miał także funkcję strukturalną. Jego genezę i geografę na bazie leksyki gwarowej omawia obszernie A. Kowalska (2011: 20–34).

Materiał hydronimiczny przynosi niewiele nazw z tym przyrostkiem (18), który występuje zarówno w liczbie pojedynczej (*-isko*), jak mnogiej (*-iska*). Dominują hydronimy odrzeczownikowe, niektórym tu zamieszczonym można przypisać więcej niż jedną motywację. Są to nazwy o podstawach związanych z topografią terenu: *Krynicyzsko* (1532, *krynica*), *Lęzysko* (1539, *lęg*), *Jarzyzsko* (2006, *jar*), *Koprzyzsko* (1846, *koprzywa*), *Mokrzyzsko/Moczysko* (1885, por. *mokry*)⁵¹⁸, *Olszyniska* (1961, *olszyna*), *Rdzyzsko* (1786–1788,

⁵¹⁵ W tym samym okresie zanotowano n. ter. *Wilczek* 1846 HE XIII 270.

⁵¹⁶ **Bzdziałek**, str., dl. 16,91 km, pd. Ruża (→ Narew → Wisła), wypływa koło Mikołajek, uchodzi koło Miastkowa: a torrente vulgariter dicto *Bdzanek* (1377–1379)1519 KMaz III 235; *Bzdziałek* 1880 I 520; *Bzdziałek* 1965 HW nr 520; *Bzdziałek*, *-zka* 2006 HPol I 30.

⁵¹⁷ Szerzej o transonimach w planowanej części 2, dotyczącej potamonimów odonimicznych.

⁵¹⁸ Oprócz derywacji za pomocą sufiksu *-iska* od przym. *mokry* możliwe są również inne motywacje: od n. m. *Mokra* 1885 SG VI 623 lub od gw. ap. *mokrzyzsko* ‘teren mokry’ (: *mokry*) SGPREi.

rdza), *Wapniska* (1786–1788, *wapno*), *Zabagnisko* (2006, *za bagnem*⁵¹⁹), *Żłobiska* (1964, *żłób*)⁵²⁰, i kulturą materialną: *Branisko* (1414–1425, *brana* ‘jaz młyński’ SESI), *Gacisko* (1965, *gać*), *Nowinisko* (1964, *nowina*), *Młynczyńska* (1786–1788, 1966, *młynek*), *Okniska* (1786–1788, *okno* ‘otwór, dziura w czymś’ SEBor), *Tromiska* (1961, gw. *tram*, *trom* ‘belka, bierwiono’ SW), *Zamościsko* (1895, *zamoście* lub *za mostem*).

Sufiks *-iszcze* traktowany jest jako wariant suf. *-isko* (por. Kleszczowa 1996: 73; Kowalska 2011: 38). W badanym materiale reprezentowany jest tylko przez jeden derywat: *Brzyszcze* (1966, *ber* ‘gatunek prosa’), dziś *Werbia* (w dorzeczu Bugu).

Najstarszy hydronim z sufiksem *-isko* – *Branisko* pojawia się na początku XV w. w dorzeczu Narwi, kolejne 2 – w XVI w., następne 4 – w XVIII, w XIX w. – również 4; największy przyrost tych formacji nastąpił w ostatnim stuleciu – 9. Rozmieszczenie geograficzne rzek nie wykazuje cech charakterystycznych, spotykamy je głównie w górnym prawobrzeżnym dorzeczu Wisły po San, pojedyncze – w części lewobrzeżnej (*Młynczyńska*), oraz w dorzeczu Bugu (*Brzyszcze*) i Narwi (*Branisko*).

Już w staropolszczyźnie odnotowane zostały nomina loci oznaczające brak, pozostałość po czymś, np.: *jezierzysko* ‘zanikające jezioro, rozlewisko i bagnisko po starym, znikającym jeziorze’, *potoczysko* ‘dawne koryto rzeki’, *rzeczysko* ‘dawne koryto rzeki’ Sstp (por. też Kleszczowa 1996: 160). Apelatywy na *-isko/-iska* o charakterze topograficznym, a także kulturowym stały się podstawami około 80 hydronimów, w tym nazw zestawionych (zob. rozdział III.2.1. i III.3.4.). Często są to derywaty od tzw. terminów hydronimicznych, por.: *Jezierzysko*, *Rzeczysko*.

Odonimicznych nazw wodnych z tym sufiksem odnotowano ponad 30. Zdecydowana większość (ponad 70%) to derywaty od makrohydronimów, określające stare koryta rzek, odnogi bądź ramiona, np.: *Dunajczysko*, *Wiślisko*, a więc w momencie powstawania charakteryzowały one miejsca będące pozostałością po głównych nurtach dużych rzek.

Potamonimy na *-isko* stanowią odzwierciedlenie na płaszczyźnie językowo-onimicznej zmian w sieci hydrograficznej, które następowały przez wieki. Temu mikrotypowi hydronimicznemu niewątpliwie dały początek staropolskie apelatywy na *-isko*, utworzone od terminów hydronimicznych (zob. wyżej).

3.2.1.13. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-izna*

Funkcje sufiksu *-izna* są podobne do funkcji *-ina*, F. Sławski określa go jako odmiankę *-ina*. Jest typowy dla słowiańszczyzny północnej, tworzy derywaty odprzymiotnikowe i odrzeczownikowe (Sławski 1974: 123–124). W okresie staropolskim odnotowano kilkadziesiąt derywatów odprzymiotnikowych, odrzeczownikowych, także odczasownikowych, pojawiają się wtedy również postaci rozszerzone przyrostka *-czyzna*, *-szczyzna*, *-owszczyzna*, *-owczyzna* (por. Kleszczowa 1996: 184–187). W gwarach odnotowano w funkcji lokatywnej ponad 80 formacji, najczęściej odprzymiotnikowych, mniej odrzeczownikowych i nieliczne odczasownikowe (Kowalska 2011: 63–65).

⁵¹⁹ Możliwe również powstanie nazwy od wyrażenia *za bagniskiem* w wyniku derywacji paradygmatycznej.

⁵²⁰ Tu też notowana n. ter. *Żłobiska* 1964 HE XII 293.

Formant toponimiczny *-izna* (wraz z rozszerzeniami) przebadana w ojkonimii H. Safarewiczowa. Jest to przyrostek typowy dla toponimii wschodniosłowiańskiej, na obszarze Polski spotykany głównie w części północno-wschodniej. W nazwach miejscowych pojawia się od XVI w., najczęściej występuje w funkcji spadkowo-dzierżawczej, rzadziej topograficznej i kulturowej (Safarewiczowa 1956: 64). Podobnie w mikrotoponimii, choć tu jego produktywność jest mniejsza (por. Mznter 240). Sporadycznie występuje też jako formant hydronimiczny, por.: *Barzyzna* (1786–1788, por. **bara* ‘moczar, bagnisko’ Spsł, gw. *barzyzna* ‘bagno’, *barzysty* ‘bagnisty’ SGPREi), potok dziś nieistniejący, w pow. żywieckim (HE IX 3); *Debrzczyzny* (1965, *debrz*, *debrza* ‘rozpadlina, wąwóz’), pot. w dorzeczu Wiślaki⁵²¹ (HE XV 35); *Gniłszczyzna* (1965, *gniły*), str. w dorzeczu Drwęcy⁵²²; *Starowi(e)zna* (1784, *stary*), str., dziś nieistniejąca, ld. Nereśli (HE XIX 178).

W wyniku czystej onimizacji od apelatywów na *-izna* powstał tylko jeden hydronim – *Głębozczyzna*, natomiast wśród transonimów sufiksalnych odnotowano 5 formacji odantropomicznych z suf. *-izna*, *-szczyzna*.

3.2.1.14. Derywaty hydronimiczne z sufiksami *-acz* oraz *-icz*

Prasłowiański sufiks **-čb* tworzył od pierwiastków i od tematów werbalnych na *-i-*, *-a-* nomina agentis i nomina instrumenti. Z tych czasownikowych formacji wyodrębniły się przyrostki *-ačb* oraz *-ičb*, które oprócz podstaw werbalnych łączyły się także z nominalnymi (Sławski 1974: 102). W staropolszczyźnie sufiks *-acz* tworzy derywaty odrzeczownikowe i odczasownikowe, głównie określenia wykonawców czynności, a od rzeczowników nieosobowych – nazwy atrybutywne (por. Kleszczowa 1996: 68–72). Zarówno w zbiorze nazw pospolitych, jak i nazw własnych nie należy on do przyrostków produktywnych. Kilka mikrotoponimów odrzeczownikowych z *-acz* pojawia się w XVI w. na Mazowszu (por.: *Chelmacz*, *Garbacz*, *Gównacz*, *Lagacz* Mznter 241). W hydronimii Wisły występują również kilka derywatów odnotowanych od XVI w. aż po współczesność: 3 odrzeczownikowe i 4 odczasownikowe: *Plugacz* (1971, gw. *pluga* ‘deszcz rześisty, brud’, ale też *plugacz* ‘diabeł; brudas’ SGPKar), *Widlacz* (1965, *widły*), *Rosochacz* (1564–1565, *rosocha*), *Chlipacz* (1965, gw. *chlipać* ‘plakać, łkać, szlochać; głośno chleptać wodę’ SGPKar, nazwa o charakterze dźwiękonaśladowczym), *Wymokracz* (1839, czas. *wymokrzyć* ‘wypuścić z mokrzem, wyszczać, rozrobić z wodą’ SW), *Zwiniacz* (1537, psł. **zvъnĕti* ‘głośno dzwięczeć, brzmieć’, ukr. *dzwenity*)⁵²³, też *Kłupocz* (1962, *klupać*, *chlupać* ‘bryzgać wodą’ SGPKar, z *-ocz* w wyniku przejścia *-a- > -o-*)⁵²⁴. Ciekie identyfikowane przez te nazwy spotykamy od Wiślaki po Wdę.

W okresie staropolskim zapisano tylko kilkanaście apelatywnych derywatów odczasownikowych i odprzymiotnikowych z sufiksem *-icz* (Kleszczowa 1996: 72). Do hydronimów utworzonych tym przyrostkiem zakwalifikowano jedynie 3, w warstwie fonetycznej widoczne są elementy wschodniosłowiańskie związane z położeniem obiektów w strefie gwar bojkowski-łemkowskich: *Starycz* (1877–1905, *stary*), pd. Lubaczówki (→ San);

⁵²¹ Tu też pastwiska i pola *Debrzczyzny* (1965), których nazwy raczej wtórne HE XV 35.

⁵²² **Gniłszczyzna**, str., ld. Drwęcy (→ Wisła), w okolicy jez. Słupno, Okonin, może to dziś Lubianka: *Gniłszczyzna* a. <*Gweszczyzna*> a. *Gweszczyzna* 1965 HW nr 648.

⁵²³ Występuje również n. m. *Dźwiniacz*, por. *Dźwiniadz* 1529 NMPol II 519.

⁵²⁴ Tu też odnotowana n. ter. *Kłupocz* 1962 HE IX 49.

Werbicz (1447, ukr. *werba* ‘wierzba’), dziś *Wielki Werbycz*, ld. Wisłoka (→ San); *Wysznicz* (1949, *wisznia* ‘wiśnia’), dziś *Wiśnicz*, pd. Kamienicy (→ Dunajec).

3.2.1.15. Derywaty hydronimiczne z innymi sufiksami (mało produktywnymi)

Derywaty hydronimiczne z sufiksalnym *-ch-*

Formant z podstawowym *-ch-* już w okresie prasłowiańskim tworzył serię przyrostków hipokorystycznych rozpoczynających się od *-a-*, *-i-*, *-u-*, *-e-*, *-y-*, które miały dość ograniczoną produktywność i nie zawsze zasięg ogólnosłowiański (por. Sławski 1974: 70–6). W staropolszczyźnie kilka derywatów tworzy jedynie sufiks *-ch* oraz *-uch*, pozostałe należą do rzadkich i jednostkowych (por. Kleszczowa 1996: 66–68). Słowiańskie appellativa i propria z *-ch-* opisał P. Smoczyński, lecz materiał, którym wówczas dysponował, nie był pełny i nie zawierał zbyt wielu nazw wodnych. Wyróżnił dwa typy semantyczne toponimów: topograficzne i dzierżawcze, które się pojawiają dopiero od XVI w. (Smoczyński 1963: 99–100).

W dorzeczu Wisły znajdujemy 5 hydronimów utworzonych za pomocą suf. *-icha* od rzeczowników topograficznych: *Komosicha* (1784, *komosa* ‘roślina łąkowa, trawa’), *Korzenicha* (1961–1970)/brus. *Karanicha* (1963, *korzeń*, brus. ap. *karań*), *Rudnicha* (2006, *rudno*)⁵²⁵, *Sokolicha* (1839, *sokół*). Obiekty te położone są w dorzeczu Narwi. Potamonim posiadający najwcześniejszą dokumentację odnotowano w dorzeczu Sanu, jest to *Rzeczycha* (1409, *rzeka*). Przyrostek *-och* uformował 2 hydronimy od czasowników odnoszących się do cech, zapachu wody: *Bździoch* (1663)/*Bździuch* (1786–1788, gw. *bździć*, por. też gw. ap. *bździoch* ‘człowiek pierdzący; smród’ SGPRei), nieistniejący dziś pot. w dorzeczu Sanu, oraz *Śmierdzioch* (1839, *śmierdzieć*), dziś *Śmierdziucha*, str. w dorzeczu Liwca (→ Bug). Przyrostek *-ocha* utworzył: jedną nazwę odrzeczownikową – *Pytlocha* (1965, ap. *pytel* ‘rodzaj młyna; rodzaj sita’, por. też nazw. *Pytel* RymSEN)⁵²⁶; 4 odprzymiotnikowe – *Bystrocha* (1519, *bystry*), *Rudocha* (1786, *rudy*), *Siniocha* (1962, *siny*, ukr. *sinij*, może też ukr. ap. *sino* ‘siano’, pol. gw. *sieno*), *Sieniocha*/gw. *Sieniucha* (1965), oraz 2 odczasownikowe – *Trzebiocha* (1750, *trzebić* ‘wycinać’), *Plutocha* (1972, *pluć*, też *pluta* ‘zła pogoda’)⁵²⁷. Przy użyciu suf. *-uch* powstały 2 hydronimy dewerbalne: *Śmierdziuch* (1786–1788, *śmierdzieć*) i *Wydartuch* (1964, *wydarty* : *wydrzeć*), a przy użyciu suf. *-ucha* – 3 derywaty odprzymiotnikowe: *Białucha* (1848, *biały*, por. też gw. *białucha* ‘miejsce, gdzie gleba jest biała’ SGPRei), *Cieplucha* (1930, *ciepły*), *Czernucha* (1931, *czarny*) oraz jeden dewerbalny: *Lipietucha* (1970)/*Lepietucha* (1977, ukr. *lepetaty* ‘pluskać (się), szumieć’, może też ukr. *lepetucha* ‘ktoś, kto dużo mówi, gaduła’). Tu włączyć można jeszcze hydronim mający tylko współczesną dokumentację, z przyrostkiem *-acha* – *Ostracha* (2006, *ostrzy*)⁵²⁸.

⁵²⁵ **Rudnicha**, stare koryto, pd. Narwi (→ Wisła), koło wsi Bokiny: *Rudnicha*, -y 2006 HPol I 241. – Por. n. łąki *Rudnicha* 1973 UN 158, 17, choć ta jest raczej wtórna.

⁵²⁶ **Pytlocha**, str., dł. 12,03 km, pd. Okrzejki (→ Wisła), uchodzi koło wsi Domaszew: *Pytlocha* 1965 HW nr 340; *Pytlocha*, -y 2006 HPol I 228.

⁵²⁷ **Plutocha**, rz., dł. 10,84 km, pd. Orzyca (→ Narew → Wisła), uchodzi we wsi Brzozowo-Lęg: *Plutocha*, -chy 1972 UN 140, 18; *Dąbrówka (Plotucha)* XX w. Geoportal; *Dąbrówka* 2005 GUGiK; *Plutocha*, -y 2006 HPol I 211.

⁵²⁸ **Ostracha**, rz., dł. 14,88 km, pd. Omulwi (→ Narew → Wisła), uchodzi koło wsi Oborczyńska: *Ostracha*, -y 2006 HPol I 199.

Ogółem wystąpiło 21 derywatów odapelatywnych utworzonych za pomocą sufiksów z podstawowym *-ch-*: *-icha/-ycha*, *-och*, *-ocha*, *-uch*, *-ucha*, *-acha*. Są one notowane od początku XV w. aż po współczesność.

Niewielki jest udział formantów z podstawowym *-ch-* w tworzeniu apelatywów, które w wyniku derywacji semantycznej stały się hydronimami – 12 nazw, wśród których najczęściej pojawia się hydronim *Macocha* (5 obiektów). Podobna jest liczba transonimów – 11 nazw, głównie odantroponimicznych.

Derywaty hydronimiczne z sufiksalnym *-j-*

Sufiksy zawierające w podstawie *-j-* są odziedziczone z prasłowiańskiego (por. Sławski 1974: 86–89), w staropolszczyźnie miały marginalny udział w tworzeniu formacji rzeczownikowych (Kleszczowa 1996: 104), także w tworzeniu nazw miejsc w gwarach (Kowalska 2011: 110). W hydronimii również uaktywniały się sporadycznie. Do derywatów należy n. w. *Okrzeja* (1470–1480, *kierz*)⁵²⁹, której pochodzenie nie jest pewne (por. Rozwadowski 1948: 301). K. Rymut (za nim S. Rospond) wiąże nazwę z ap. *kierz* ‘krzak, krzew; zarośla’ Sstp i sufiksem *-eja*, uważając ją za utworzoną analogicznie do nazw miejscowych typu *Opole* (: *pole*) i apelatywów z suf. *-eja*, por.: *kolej*, dawniej *koleja* (: *koło*), *wierzeja* (RymNmiast 169–170). Tu zalicza się także hydronim *Ślezēja* (1988, *ślaz*) i zawierająca cechy wschodniosłowiańskie n. *Solokija*, zapisywana jako *Zołokia* (1790)⁵³⁰, z suf. *-ija* i ukr. ap. *solokwa* ‘bagno’ (Jurkowski 1971: 169) w podstawie.

Przedstawione poniżej nazwy opisywane były w opracowaniach diachronicznych jako derywaty utworzone za pomocą suf. **-jb*, *-ja*, *-je*, natomiast współcześnie pojawiają się w opisach synchronicznych jako derywaty paradygmatyczne (por. Kleszczowa 1996: 320).

Derywatem odrzeczownikowym z suf. **-jb* jest *Otocz* (1331–1335, *otok* ‘rzeczka, potok’)⁵³¹, odczasownikowym z suf. *-ja* – *Kopia* (1538, *kopać*)⁵³², **PrzeryjalPrzerie* (!) (1380, *przeryć* ‘przekopać’), odczasownikowym z suf. *-je* – *Plawie* (1786–1788, *plawić* ‘moczyć, płukać w wodzie’). Sufiks *-ja* tworzył też derywaty odprzymiotnikowe: *Grabowia* (1786–1788, *grabowy*), *Nizia* (1885, **niz-*, por. *niski* < **nizьkь*), *Skrajnia* (1965, *skrajny*), *Ślucza* (1414, por. psł. **sьlōčь* ‘krzywy, w kształcie łuku’ lub **slukь* ‘wilgotny’). W tej funkcji występuje również suf. *-je*: *Krzywie* (1849–1854, *krzywy*).

Można przypuszczać, że pozostałe derywaty z suf. *-ja* utworzone od rzeczowników są pierwotnie przymiotnikami w odmianie prostej, te natomiast o młodszej dokumenta-

⁵²⁹ **Okrzejka**, rz., dł. 73,56 km, pd Wisły, wypływa we wsi Wola Okrzejska, płynie przez Okrzeję, uchodzi koło Rudy Tarnowskiej; in medietate fluminis *Okrzeja* 1470–1480 DB III 178; fluvio *Okrzeja* 1534 RymNmiast 169; na rzece *Okrzey* 1564–1565 Lusand 241; *Okrzejka* a. *Okrzeja* 1965 HW nr 336; *Okrzejka*, -i 2006 HPol I 192. – Ojkonim *Okrzeja* zapisany w tym samym okresie, por. NMPol VIII 68.

⁵³⁰ Odnotowana także n. wsi *Solokija*, por. *Solokije* 1839 NMPol (kartoteka) i n. lasu *Solokija* HE X 153–154.

⁵³¹ **Otocz**, str., dziś nieistniejąca, d. Wkry (→ Narew → Wisła), uchodziła na pfn. od Zielunia: fluvium dictum *Otat* (1331–1335), fluvium dictum *Ochaz* 1341 KMaz II 213, 250; *Ott[oj]czna* 1379 KMaz III 242 (zakole, starorzecze, Wkry wg Kowalczyk); ri[vulum] *Otoczsh* 1379 KMaz III 242; *Otocz* 1965 HW nr 654 (tu?). Lit.: Kowalczyk 2001: 74–75.

⁵³² **Świder Wschodni**, str., dł. 13,65 km, pd. Świdra (→ Wisła), uchodzi koło Stoczka Łukowskiego: ubi fluvii Szwider et *Copiia* 1538 Matr IV/3, nr 19311, 7092; fluvium dictum *Kopia* 1546 Matr IV/1, nr 7627; *Kopia* 1552 SHGMz(AG 6885); *Copya*, *Kopa*, *Kopya* (1565) Lumaz I 138, 139, 183, 191 (tu jako gb. Świdra); *Swider* 1839 MpKwat V 5; *Świder* 1965 HW nr 351; *Świder Wschodni*, -dra -ego 2006 HPol I 291.

cji to derywaty paradygmatyczne, które zmieniły deklinację na miękkotematową: *Biebrza* (1314–1335, psł. **bobrъ*/**bebrъ* i **bьbrъ* ‘bóbr’, pierwotne znaczenie ‘brunatny’ SEBoř), *Bobrza* (1351, por. też przym. *bobrzy*)⁵³³, *Bobia* (1965, *bób*)⁵³⁴, *Ch(w)oroszcza* (1510, por. gw. *chruszcz*, *chrust* ‘suche gałązki’, też wschsłow. *chworost* ‘chrust, gąszcz’), *Dzierzbia* (1416, *dzierzba* ‘ptak z rodziny wróblowatych’)⁵³⁵, *Holobia*, *Holubla* (1539, ukr. ap. *holub* ‘gołąb’)⁵³⁶, *Igla* (1960, *igła* m.in. ‘igliwie drzew szpilkowych’), *Łopusza* (1786–1788, *łopuch*, *łopucha*, ukr. *łopuch*), *Sierpia* (1966, por. *sierp*, tu może w znaczeniu ‘rzeka półkolista, podobna do sierpa’)⁵³⁷, *Werbja* (1963, ukr. *werba* ‘wierzba’). Nazwa *Nozgrycia* (1855, 1949, 1965, łemk. *nozgri*, pol. *nozdrze* metaforycznie ‘miejsce o równoległym lub widlastym układzie potoków’ RiegŁemk 88), oznaczająca trzy obiekty, tak jak kilka poprzednich ma cechy fonetyczne wschodniosłowiańskie.

Derywaty hydronimiczne z sufiksalnym *-l-*

Sufiks **-ul’a* jest innowacją prasłowiańską, występuje prawie we wszystkich językach słowiańskich w funkcji formantu ekspresywnego, tworząc rzeczowniki odrzeczownikowe (deminutywy, hipokorystyki, augmentatywy), też odprzymiotnikowe i odczasownikowe (por. Sławski 1974: 110). W apelatywnym zasobie staropolskim jest słabo reprezentowany, podobnie w toponimii; w hydronimii obejmuje 6 derywatów odprzymiotnikowych. Najwcześniej odnotowanym hydronimem jest *Zlotula* (1429, *złoty*), ld. Kraski na lewo-brzeżnym Mazowszu. Hydronim *Krzywula* określa 3 obiekty: *Krzywula* (1839), pd. Czyżówki, *Krzywula* (1970), dziś *Krzywulka*, pd. Udała, oba w dorzeczu Bugu, oraz *Krzywula* (1849–1854), pd. Bucowskiego Kanału, w dorzeczu Sanu. Pozostałe to: *Mentula* (1885, *mętny*), odnoga Wieprza, i *Dobrula* (2006, *dobry*)⁵³⁸, ld. Wisły na zachód od Nowego Korczyna.

Odnotowano również jedną nazwę z suf. *-el* (< **-ьl’b*) – *Kręgiel* (1664, *krąg*, tu w znaczeniu ‘rzeka okrężna’), ld. Brdy, oraz jedną z suf. *-la* – *Ślepla* (1449, *ślepy*), nieistniejący ciek w dorzeczu Krzyny.

Derywaty hydronimiczne z sufiksalnym *-ń-*

Apelatywy z sufiksami zawierającymi *-ń-* są rzadkie, zarówno w staropolszczyźnie, jak i w gwarach. Niektóre mają jedynie reprezentację jednostkową (por. Kleszczowa 1996: 263–264, Kowalska 2011: 111). W hydronimii są również bardzo rzadkie. W nazwie wodnej *Suchania* (1965, *suchy*, por. też nazw. *Suchań*)⁵³⁹ mamy do czynienia z wariantem (żeńskim) suf. *-ań* lub z jego kontaminacją z suf. *-nia*. Podobnie jest w wypadku n. w. *Beł-*

⁵³³ Por. też n. wsi *Bobrza* 1390 NMPol I 238–239.

⁵³⁴ **Bobia**, str., d. Narwi (→ Wisła), brak bliższej lokalizacji: <*Bobia*> 1965 HW nr 548. Nazwa historyczna, sprzed 1800 r., brak jednak dokładnego datowania.

⁵³⁵ **Dzierzbia**, str., dł. 19,14 km, ld. Skrody (→ Pisa → Narew → Wisła): *Dzierzbia* 1416 HMil 37; *Dziersbya* (1421)1456 SHGMz(MK 3, 79v); *Dzirzba* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 51v); *Dzyrzba* alias *Dzyrbenyca* 1472 SHGMz(MK 6, 213); *Dzyrzbya* 1476 SHGMz(MK 6, 81); *Sokolicha* 1839 MpKwat V 2; *Sokolicha* a. *Dzierzbia* 1965 HW nr 518; *Dzierzbia*, -i 2006 HPol I 62. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 66.

⁵³⁶ Notowana też nazwa cz. wsi Wapowce *Holubla*, por. *Holubla* 1877–1905 HE XVII 91.

⁵³⁷ Por. n. ter. *Sierpia* 1966 HE XVI 134.

⁵³⁸ **Dobrula**, str., dł. 9,73 km, ld. Wisły, wypływa w Krzczonowie, uchodzi koło Senisławic: *Dobrula*, -i 2006 HPol I 56.

⁵³⁹ Tu też równobrzmiają n. ter. *Suchania* 1965 HE XV 141.

czonia/Belczona (1786–1788, gw. *belch, belk*)⁵⁴⁰. Przyrostek *-eń* uformował hydronimy: *Lubień* (1889, *luby?*), *Wieleń/Wielenia* (XVI w., *wieli* ‘wielki’ Sstp) oraz *Stemzeń/Strumzeń* (1965, podstawa zniekształcona). Sufiks *-oń* występuje w nazwach wodnych: *Bystroń* (1859, *bystry*) i *Krzywoń* (1786–1788, 1964, *krzywy*)⁵⁴¹, a suf. *-unia* – w potamoniimie *Skrzywunia* (1963, *skrzywić*).

Hydronimy utworzone od rzeczowników na *-ń* w wyniku czystej onimizacji stanowią grupę około 40 nazw, np.: *Badoń, Łączeń, Strumień, Włosień* (zob. wyżej). Wśród transonimów odnotowano kilka ponowień z obiektów wodnych i miejscowych oraz nieliczne pochodzące od nazw osobowych.

Derywaty hydronimiczne z sufiksalnym *-sz-*

Sufiksy ze spółgłoską *-š-* w prasłowiańszczyźnie stanowiły nowszą grupę. Powstały z nawarstwienia się suf. **-jo-*, **-ja-* na podstawy z formantami **-cho-*, **-cha* i miały głównie funkcję hipokorystyczną (por. Sławski 1974: 76–80). W apelatywnym zasobie staropolskim występują przyrostki: *-isz/-ysz, -osz, -usz, -asz, -osza*, które ogółem tworzą zaledwie kilkanaście wyrazów (por. Kleszczowa 1996: 272–273). W hydronimii spotykamy niewiele derywatów sufiksalnych tego typu: odrzeczownikowe: *Kalisz* (1965, *kał* ‘bagnó, muł, mokry teren’ SW), *Łokusza* (1442, por. *łaka*); odprzymiotnikowe: *Ostrusza* ((1348), *ostrzy* ‘prędkí, rączy’ SW), *Twardosz* (2006, *twardy*, por. też *twardosz* ‘przyklęk, ptasie mleko, roślina z rodziny przyklękowatych’ SW)⁵⁴²; odczasownikowy *Okrzesza* (1563, *okrzewić* ‘pokryć krzewami, roślinami’, może też *okrzesać* SW), *Topis(z)* (1961, *topić*).

Derywaty hydronimiczne z sufiksalnym *-r-*

Przyrostki z podstawowym *-r-* również zostały odziedziczone z prasłowiańszczyzny, ich produktywność później zanika – tworzyły w języku ogólnym i gwarach niewiele derywatów (Kleszczowa 1996: 264–265; Kowalska 2011: 98, 107–108). Sufiks *-or* (< **-orъ*) w prasłowiańszczyźnie uformował kilka formacji odrzeczownikowych, a od pierwiastków werbalnych nomina actionis, agentis, abstracta (Sławski 1976: 24–25). W hydronimii dorzecza Wisły tworzy derywaty: *Paszczor* (1421)⁵⁴³, nieistniejący ciek w Desznie (woj. świętokrzyskie), oraz *Sipor* (1567, por. gw. czasownik *sipieć* ‘chrypieć’ SGPKar, brus. i rus. *sip* ‘sęp’, też nazw. *Sipa, Sipura* RymSEN)⁵⁴⁴, dziś *Sipurka*, w dorzeczu Leśnej (→ Bug).

Derywaty hydronimiczne z sufiksalnym *-ź-*

Przyrostek *-eź* (< **-ežъ*) nie wykazuje dużej produktywności na gruncie apelatywnym. W okresie prasłowiańskim tworzył nieliczne rzeczowniki dewerbalne, rzadko odprzymiotnikowe (Sławski 1974: 69–70); w okresie staropolskim odnotowano jedynie 4 derywaty odczasownikowe: *drapieź, kradzieź, łupieź, płacieź* (Kleszczowa 1996: 295–296). Sufiks

⁵⁴⁰ Obok ciekú pole *Belczon* 1786–1788 HE XII 14.

⁵⁴¹ Oba hydronimy posiadają równobrzmiące odpowiedniki w n. terenowych *Krzywoń* 1964 HE XII 95; XV 72.

⁵⁴² **Twardosz**, pot., dł. ok. 1 km, ld. Kobielnika (→ Krzyworzeka → Raba → Wisła), koło wsi Kobielnik: *Twardosz, -a* 2006 HPol I 301.

⁵⁴³ Por. ap. *paszcza* ‘otwór gębowy zwierząt’, ale ten notowany od XVII w. (SEBor); gw. *paszczyska* ‘miejsca wśród lasu pokryte błotem’ (SGPKar), może też czasownik *paść*.

⁵⁴⁴ Por. też n. m. *Sipurki* 1889 HE X 151.

ten rzadko występuje w funkcji toponimicznej. W mazowieckiej mikrotoponimii średnio-wiecznej wielokrotnie pojawia się n. *Rąbież*, *Rąbieże* (pierwotne nomen acti uległo zmianie w nomen loci Mznter 240). W hydronimii dorzecza Wisły przyrostek *-eż* reprezentowany jest jednostkowo przez nazwę *Iskrzyż* (1965, *iskrzyć*), dziś nieistniejący pd. Narwi (HE XIX 62), w której pierwotny sufiks uległ przekształceniu fonetycznemu (*-eż* > *-yż*).

Rzadki przyrostek *-uża* tkwi w n. *Waruża* (1890). Nazwa sprawia wrażenie dość archaicznej, ale zarówno podstawa *war-* (por. np. *Wara*, *Warka*), jak i sufiks *-uża* wskazują na pochodzenie słowiańskie (por. *kałuża* Sławski 1974: 70). E. Jakus-Borkowa (Św 65) uważa jednak hydronim za niejasny, może z formantem *-ja*, od przedślówiańskiej bazy **uer-/uar-* 'wilgoć, woda'.

Poniżej zgrupowano hydronimy z sufiksami, które mają marginalny udział w tworzeniu nazw wodnych, derywują zwykle jedną lub dwie nazwy, a na gruncie apelatywnym nie są również produktywne.

Sufiks *-ca* tkwi w n. *Wietwca* (1198) 1262, dziś *Wietcisa*⁵⁴⁵, oraz *Żylca* (XVI w., *żyła*, *żyła wodna* 'ciek wody podziemnej'), dziś *Żylca*.

Odosobniony przyrostek *-orz* (< psł. **-or-jb*) utworzył hydronim *Łęków* (1964), a *-ol* (< psł. **-olb*) uformował hydronim *Krztoł* (1357), określający rzeczkę w okolicach Nowego Sącza, dziś nieistniejącą. K. Rymut wiąże podstawę z rzeczownikiem *krzta* 'odrobina, kruszyna', czasownikiem *krztonić* 'ksztusić się' SGPKar (por. HE XIII 122), lecz obecność kilku hydronimów z rdzeniem *krzt-* może świadczyć o istnieniu znaczenia topograficznego podstawy, por. n. w. *Krztynia*, *Krztówka*, choć te bywają łączone z ap. *kret*, gw. *krzet* (zob. s. 116).

Niejasne pozostają dwie nazwy na *-ędza*: mazowiecka *Lubędza* (1445, *lubić*, *luby?*)⁵⁴⁶ i małopolska *Przybędza* (1710, *przybyć?*)⁵⁴⁷, w dorzeczu Soły; mogą to być derywaty odczasownikowe. Podobnie jak podlaska *Myśla* zapewne odczasownikowa (: **myti* 'myć'), z suf. *-sla* (por. s. 49).

Nazwa *Śmierdząchew* (1415), dziś *Śmierdziączka*, ld. Wisły koło Połańca, niewątpliwie związana z czasownikiem *śmierdzieć*, im. *śmierdzący*, niełatwo poddaje się analizie nazwotwórczej. Istnienie n. ter. *Śmierdząchy*, źródła siarczane we Wrząsowicach, pow. krakowski (Smoczyński 1963: 84), nasuwa przypuszczenie, iż może to być stara formacja na **-y*, **-bve* lub może doszło tu do nałożenia się sufiksów *-ch* oraz *-ew*.

3.2.2. Derywaty hydronimiczne z formantami przymiotnikowymi

Sufiksalne formacje przymiotnikowe zostały wydzielone dość arbitralnie: jeśli w słownikach nie był poświadczony przymiotnik homonimiczny wobec hydronimu, nazwa została uznana za hydronimiczny derywat sufiksalny. W wydzielaniu przymiotnikowych derywatów sufiksalnych wśród autorów monografii toponimicznych panują spore rozbieżności. Część badaczy wyodrębniając formacje odapelatywne wspomina o trudnościach klasyfikacyjnych

⁵⁴⁵ Zob. szerzej na s. 52.

⁵⁴⁶ **Lubędza**, str., dziś nieistniejąca?, pd. Orza (→ Narew → Wisła): *Lubandza* (1445)1456 SHGMz(MK 3, 319); <*Lubędza*> 1965 HW nr 539.

⁵⁴⁷ Por. też n. m. i n. ter. *Przybędza* (1962). K. Rymut upatruje tu podstawę odantropimiczną, od n. os. **Przybęda* (: *przybyć*), z suf. **-ja* (HE IX 90–91).

(Mznter 242–253⁵⁴⁸, Duma 1999a: 123–136). Inne rozwiązanie zastosował R. Mrózek (1990: 86–93), który w swojej monografii poświęconej systemowi mikrotoponimicznemu do „adiektywnych derywatów sekundarnych” zalicza tylko formacje odonimiczne, nie odapelatywne.

3.2.2.1. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-n-*

Przymiotnikowy przyrostek *-n-* jest kontynuantem prasłowiańskiego **-bn-*, który tworzył formacje denominalne i dewerbalne. W staropolszczyźnie kontynuował tę funkcję i był bardzo produktywny; najlicniejszą grupą w tej klasie derywatów są przymiotniki na *-ny*. Największy udział w ich tworzeniu w tym okresie mają podstawy rzeczownikowe, mniejszy – czasownikowe (por. Kleszczowa 2003: 34–59). Obszerną monografię poświęconą zachodniosłowiańskim toponimom na **-bn-* opracował H. Borek (1968), prezentowane tam hydronimy są jednak nieliczne, a dane chronologiczne – niepełne, co wynika z ograniczonej bazy materiałowej w latach sześćdziesiątych XX w.

Potamonimy na *-n-* występują w trzech rodzajach: najwięcej jest nazw rodzaju żeńskiego (68), mniej męskiego (35 obiektów zgrupowanych na obszarze górnego prawobrzeżnego dorzecza aż po San), nieliczne formy rodzaju nijakiego reprezentują odmianę prostą na *-no* (4) i złożoną *-ne* (8). Sufiks *-ny* (wraz z odmianami rodzajowymi) jest najbardziej produktywny w tworzeniu nazw odrzeczownikowych (89), które dominują, niewiele jest derywatów odczasownikowych (12), odprzymiotnikowych (2) i od wyrażań przymiokowych (12). W poniższych zestawieniach pojawia się także 8 hydronimów mających fonetyczne cechy wschodniosłowiańskie.

Derywaty od rzeczowników o znaczeniu ogólnotopograficznym to nazwy: *Banna* (1599, *bania*), *Banny* (1849–1854), *Bieliczna* (1855, *bielica* ‘mokradło. bagno’)⁵⁴⁹, *Błonna* (XVI w., *blonie*, *blonia*), *Chelmna* (2006, *chelm*)⁵⁵⁰, *Dębrna* (1964, *debra* ‘mały wąwóz utworzony przez wodę, jar, parów’), *Dźwierstna* (1511/1512, por. psł. **zvǫstb* ‘żwir’ ze zmianą **zv-* > *dzv-*), *Kalczna* (1847, *kalec* ‘kał, błoto, szlam, wszelka nieczystość, kałuża’ SW), *Kisielna* (1855, *kisiel*), *Kisielny* (1889), *Kępny* (1786–1788 × 2, *kępa*), *Krępna* (1855, *krępa*)⁵⁵¹, *Moczarne* (1849–1854, *moczar*), *Oblazny* (1786–1788, gw. *oblaz* ‘droga boczna, kołująca, szczególnie w górach; manowiec górski; ścieżka na urwisku’ SW), *Poławne/Poławny* (1523, *puława* ‘miejsce niskie, obfitujące w wodę’ Łeśiów 1972: 13)⁵⁵², *Pirsna* (1228)⁵⁵³, *Połomna* (1472, *połom*, por. też stp. *połomny* ‘dający się nagiąć’ Sstp), *Połomny*

⁵⁴⁸ Choć E. Rzetelska-Feleszko (1997: 235, 238) zwraca również uwagę, że hydronimy w formie przymiotników tworzonych z udziałem produktywnych przyrostków (**-bn-*, **-ov-*, **-in-*, **-bšk-*) mogły częściej powstawać w wyniku derywacji semantycznej niż formy rzeczownikowe.

⁵⁴⁹ Por. też n. wsi *Biliczna* 1794, *Bieliczne*, *Biliczne* 1886 NMPol I 177.

⁵⁵⁰ **Chelmna**, str., dł. 16,08 km, ld. Suchej (→ Bzura → Wisła): *Chelmna*, *-ej* 2006 HPol I 31.

⁵⁵¹ W HE XV 69 nazwa wywodzona jest od przym. *krępy* ‘silny’, bardziej prawdopodobna motywacja ap. *krępa* ‘grał, wyniosłość sucha’ (Nitsche 1964: 92). Nazwa wsi *Krępna*, choć notowana wcześniej, uznana jednak w słowniku oikonimów za wtórną w stosunku do n. rzeki, czy słusznie? Por. *Krapna* 1499 NMPol V 306.

⁵⁵² Dla J. Riegera n. niejasna, por. HE XVIII 26.

⁵⁵³ Nazwa różnie etymologizowana. Przez J. Udolphę (1990: 238) uważana za przedśłowiańską. J. Duma uznaje ją za dwuznaczną, może przedśłowiańską, od ide. **pers-/pors-* ‘wypływać, sypać, przyskać’ (HE XIV 62). Z. Babik (503–504) przyznaje zaś pierwszeństwo etymologiom rodzimym od słów **pbrstb* ‘pył wodny’ z suf. **-bna*, co przekonuje; por. też bułg. *pbrst* ‘ziemia’.

(1532), *Porzyczny* (1786–1788, *porzeczce* ‘teren nad rzeką’), *Rosochna* (1883, *rosocha*), *Ruczajna* (1961–1970), *Roztoczny* (1962, 1965, *rostoka*), *Snozny* (1786–1788, *snoza*), *Sopna* (1964, *sapa* ‘błoto wielkie, niezbyt głębokie; wilgotne pole’ SW, por. też *sopić*), *Szczawiczny* (1846, *szczawica*), *Szczawniczny* (1890 ap. *szczawnica* ‘szczawa, źródło wody kwaśnej’ SW), *Wąwoźna* (1365, *wąwóz*), *Zajemna* (1826, *zajem* ‘zajęcie, zajmowanie’ SW, por. też *zajemny* ‘wzajemny’ Sstp), *Zawalna* (1895, *zawał*). Nazwy wodne *Grzemiczna/Grzmiczna* (1788, por. gw. śląskie *grzym*, *grzem* ‘grom, łoskot, łomot’ SGPKar) i *Jamniczny* (1786–1788, *jamny* : *jama*) mogą być derywowane złożonym suf. *-iczny*, rozważyć jednak możliwość istnienia nienotowanych podstaw **grzemica/*grzymica*, **jamnica* (por. hydronim *Bieliczna*) i udział suf. *-ny*. Włączyć tu jeszcze należy hydronimy o leksykalnych i fonetycznych cechach wschodniosłowiańskich: *Kierniczne* (1786–1788, ukr. *kernycja* ‘źródło’), *Kołodziazny* (1786–1788, por. psł. **koldędz* ‘źródło, krynica, studnia’), *Kupna* (1849–54, ukr. *kupa* ‘wyniosłość, pagórek’), *Teplicznyj* (1949).

Podstawy związane z roślinnością tkwią w poniższych nazwach: *Cisna* (1373, *cis*), *Dzierżęna* (1327, psł. **deręga* ‘to, co drze, drapie, to co się drze, obdziera’ Spśł, *dzierżęga* ‘rzęsa wodna’ SpXVI, gw. *dzierżęga* ‘rodzaj wyki, chwast polny’ SGPREi), *Jesionna* (1964, *jesion*)⁵⁵⁴, *Koprzywna* (1436, 1421, *koprzywa*), *Łopuszna* (1429, *łopucha* ‘jakaś roślina, może łopian albo rzodkiew świerzepa’ Sstp)⁵⁵⁵, *Powojno* (1576, *powoj* ‘byliny pnące z rodziny jaskrowatych’ SpXVI), *Rogoźna* (1470–1480, *rogoża*), *Rokitna* (1599, 1888, *rokita*), *Rutny* (1564, *ruta* ‘roślina z rodziny rutowatych’ SW), *Słocinna* (1382, *słocin* ‘roślina z rodziny miedlinowatych’ SW), *Trawny* (1591, 1556–1557, *trawa*)⁵⁵⁶.

Produktywnością w tworzeniu hydronimów wyróżnia się rzeczownik *trzemcha* ‘czeremcha, czeremucha, drzewo z rodziny migdałowatych, rodzaj śliwy’ (SW): *Trzemaszny* (1564), *Strzemeszna* (1444), *Trzemeszna* (1416)⁵⁵⁷ i *Czyremoszna* (1488), wtórnice *Czereumoszna*, pot. nieistniejący, w dorzeczu Sanu, nazwa z fonetycznymi wpływami ukraińskimi. Od gwarowego leksemu ukraińskiego pochodzi n. w. *Aforny* (1546, por. ap. *afyra* (*afora*) zapewne pochodzenia rumuńskiego ‘czarna jagoda, borówka’, także kresowe *afina*, *afyna* ‘czarna jagoda’ SGPKar), ciek w dorzeczu Sanu oraz *Turosna* (1516, *turosa* ‘szum, pogłoski, odgłosy’) w dorzeczu Narwi (por. Kond 206–207; HE XIX 195–197; Babik 590–591). Inne hydronimy o cechach wschodniosłowiańskich to: *Jelna* (1532, brus. *jel* ‘świerk’), *Hwozdna* (1529), *Hwozna* (1961–1970), *Hwoźna* (1560), *Skorodny* (1786–1788, ukr. *skoroda* nazwa rośliny), *Smereczny* (1786–1788, łemk. *smerek*), *Tisna* (1855, łemk. *tis* ‘cis’).

Nieco mniej jest hydronimów związanych z podstawami zwierzęcymi. Należą do nich: *Borsuczny* (1551, *borsuk*)⁵⁵⁸, *Oklejnal/Uklejna* (1886, *ukleja* ‘ryba z rodziny karpio-

⁵⁵⁴ W tym samym czasie zanotowano równobrzmiące n. ter.: łąki *Jesionna* 1964 HE XV 56.

⁵⁵⁵ Wcześniej notowana n. m. *Łopuszna* 1400 NMPol 366.

⁵⁵⁶ Dopuszczyć można tu również motywację przez przym. *trawny* ‘podstępny, przebiegły, fałszywy’ Sstp w metaforycznym znaczeniu.

⁵⁵⁷ **Strzemesznica**, str., dziś nieistniejąca, pd. Narwi (→ Wisła): *Czrzemesna* 1416 SHGMz(AG 3426); *Themeszna*, *Strzemesna* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 51 i 112–112v); *Strzemesznycza* 1427 Mkm I nr 447; *Strzemeschnycza* 1453, 1474 SHGMz(MK 6, 63v); *Strzemesnastruga* 1502 SHGMz(MK 18, 150); <*Strzemiesznica*> a. <*Strzemesznica*> a. <*Strzemeszna*> a. <*Strzemeszna Struga*> a. <*Trzemeszna*> 1965 HW nr 538. Lit.: Rzetelska-Feleszko 1978b: 73.

⁵⁵⁸ **Borsuczny**, pot., w sąsiedztwie wsi Surowica: *Borsuczny* 1551 SHGsk I 50.

watyh'), *Somna* (1380, gw. *som* 'sum' SGPKar), *Świnna* (1562, XVI w., 1613, *świnia*), *Świno* (1881), *Turna* (1421, 1839, *tur*).

W grupie ponad 20 hydronimów od podstaw kulturowych warto na początku odnotować nazwy od gw. ap. *chotar*, *chotarz*, też *kotarz* (z węgierskiego *határ*) 'granica wsi, cały obszar gruntów użytkowych, duży kawał ziemi, pastwiska, nieużytki, też grzbiet górski' (SGPREi): *Chotarny* (1846), dziś *Chotarny Potok*, ld. Muszynki (→ Poprad → Dunajec)⁵⁵⁹; *Kotarny* (1786–1788), dziś nieistniejący d. Żabnicy (→ Soła) i *Hotarny* (1884), dziś *Kotarne*, pd. Łąpszanki (→ Niedziczanka → Dunajec (zb. Sromowce))⁵⁶⁰. Lokalizacje obiektów pokrywają się z geografiami występowania apelatywu gwarowego (por. SGPREi IV 42–43). Frekwencją wyróżniają się także hydronimy od ap. *stępa* 'urządzenie składające się z naczynia lub koryta i tłuczka, służące do obtłukiwania, ubijania, kruszenia, też potrzask na zwierzęta' (Sstp): *Stępna* (1439)⁵⁶¹, *Stępne* (1521)⁵⁶², *Stępny* (1786–1788)⁵⁶³. Pozostałe w tej podgrupie to: *Babny* (1934–1936, *baba*), *Brolna* (1550, *brodło*), *Chyżne* (1527)/*Hyzny* (1882, *chyża* 'chata' SW, ukr. *chiża*), *Grodeczna* (1419, 1460, *grodek*), *Jaglana* (1526, *jagły* 'proso')⁵⁶⁴, *Koryczna* (1886, *korzec*, *koryto?*), *Kąpielniczna* (1890, *kąpielnik* 'sadzawka, miejsce kąpieli' Sstp), *Pogorzelnia* (1534, *pogorzeln*)⁵⁶⁵, *Sąpolna* (1240, 1326)⁵⁶⁶, psł. **sōpolbje* 'pole pograniczne'), *Składny* (1786–1788, gw. *skład* 'szeroki zagon zorańny' SGPKar), *Spusna* (1786–1788, *spust*), *Szpiklerny* (1786–1788, gw. *szpiklern* 'spichlerz' SGPKar). Wyrazem motywującym hydronim **Chąśna/Kąśna* (1344)⁵⁶⁷, dziś *Jastrzębianka*, jest stp. ap. *chąsa* 'banda, złodzieje' Sstp. Nazwa rzeki zapewne metaforyczna, w znaczeniu 'złodziejska'; por. np. hydronimy: *Zbójno*, *Złodziejka*.

leksykalne i fonetyczne cechy wschodniosłowiańskie zawierają następujące nazwy z dorzecza Sanu: *Kutny* (1786–1788, łemk. *kut* 'chlew dla świń'), *Litowiczny* (1965, ukr. *litowyszcze*, *litowys'ko* 'miejsce w lesie, gdzie przebywało bydło'), *Peredelna* (XVI–XVIII w., gw. ap. *peredel*, por. rus. *peredel* 'nowy, ponowny podział'), *Stadniczny* (1786–1788, ukr. *stadnycja*), *Worotni* (1491, ukr. *worota*, por. pol. *wrota* 'stała zagroda dla ryb w wodzie, zwłaszcza dla łososi' SW).

Do odprzymiotnikowych zaklasyfikowano tylko 2 hydronimy: *Łazowna* (1965, *łazowy* 'mulisty, błotny' SW) oraz *Rosielna* (1849–1854, *rosiany*, *rosiasty* 'pstry' z odpodobnieniem -nn- > -ln-). Określają one obiekty położone w dorzeczu Tanwi i Wisłoka.

Derywaty odczasownikowe reprezentują następujące nazwy: *Baszna* (1388, psł. **bachati* 'o silnym urwanym dźwięku, wywołanym przez uderzenie, upadek' Spsł)⁵⁶⁸, *Pławna*

⁵⁵⁹ W tym samym czasie odnotowano n. ter. *Chotarny* 1846 HE XIII 33.

⁵⁶⁰ Por. też n. ter. *Kotarne* 1964 HE XIII 114–115.

⁵⁶¹ *Stępna*, str., dziś nieistniejąca, pd. Narwi (→ Wisła), płynęła w ziemi różańskiej: *Stephna* (1439) 1456 SHGMz(MK 3, 225); *Stepna* (1444) 1456 SHGMz(MK 3, 296); × <*Stepna*> 1965 HW nr 544.

⁵⁶² K. Rymut wiąże n. z ap. *ostęp* 'jednostka podziału w lasach' SW, por. HE XV 139, czy słusznie?

⁵⁶³ W tym samym czasie zapisano n. łasku *Stępne* 1786–1788 HE IX 112.

⁵⁶⁴ *Jaglana*, str., dziś nieistniejąca, d. Świdra (→ Wisła), płynęła w dawnym pow. garwolińskim: *fluvium Jaglana* 1526 SHGMz(MK 41, 133); <*Jaglana*> 1965 HW nr 351.

⁵⁶⁵ *Pogorzelnia*, str., dziś nieistniejąca lub obiekt bez nazwy, d. Brodówki (→ Niestępówka → Narew → Wisła): torrente *Pogorzelnia* 1534 SHGMz(Z 22, 332); <*Pogorzeln*> a. <*Pogorzelnia*> 1965 HW nr 546.

⁵⁶⁶ W tym samym czasie odnotowano n. m. *Sąpolno*, por. *Sampohl* 1326, *Sepolno* 1565 NMPol (kartoteka).

⁵⁶⁷ W tym samym źródle zapisana n. m. *Chąśna/Kąśna* (1344), por. NMPol IV 398, uznana za wtórna wobec n. w. H. Borek (1968: 77) natomiast opowiada się za pierwotnością ojkonimiu.

⁵⁶⁸ Równobrzmiąca n. m. notowana od XVI w., por. *Basnia* 1531 NMPol I 99.

(1971, *plawić*), *Potoczna* (1786–1788, *potoczyć*, por. *potok* i *potoczny* ‘toczący się, kołujący’, o miodzie ‘płynny, ciekły’ SW), *Potoczny* (2005)⁵⁶⁹, *Przedzielną* (1475, 1961–1970, *przedzielić*), *Przężna* (1961, *sprząc* ‘złączyć w jednym zaprzęgu parę koni, wołów; połączyć’, *sprężony*; por. też dawne gw. *sprężność* ‘gwałtowność’ SGPKar), *Rozkopna* (1438, *rozkopać*), *Skomielną* (1365, *skomleć*, *skomlić* od XVIII w. ‘piszczeć, skowyczeć’, psł. **skomliti* ‘ts.’; pochodzenie dźwiękonaśladowcze SEBor)⁵⁷⁰, *Stupne* (1846, *stupać* ‘iść’ SW), *Szewna* (1438)⁵⁷¹, *Wędźno* (2006, może od *wędzić* ‘łowić na wędkę’ SGPKar)⁵⁷². Tu również włączyć należy dwie nazwy: *Kołona* (1439) w dorzeczu Wisłoki i *Kołonna* w dorzeczu Narwi, łączone z czas. *kłonic*⁵⁷³.

Sufiks *-n-* jest także produktywny w tworzeniu hydronimów od wyrażen przyimkowych. Wczesną dokumentacją wyróżnia się n. w. **Nasiedlna/Nosil(i)na* (1436), dziś *Nasielna*⁵⁷⁴, która uważana jest za pierwotną w stosunku do n. miasta *Nasielsk* (por. RospSE-MiG 243, RymNmias 158). Nazwa miejscowa występuje w tzw. falsyfikacie mogileńskim, noszącym datę 1065, ale powstałym zapewne w XII w., por.: *Nasilzco* (1065) XIII, *Nosidzka* (1155) XV NMPol VII 354. Nazwę wodną wywodzić można od wyrażenia przyimkowego *na siedle*, z suf. *-na* (tak Borek 1968: 152), por. psł. **sedlo* ‘wieś’, pol. *siolo*, ale też **sedŕlo* ‘siodło’, pol. *siodlo* od XIV w. ‘rodzaj zagłębienia między dwoma wzniesieniami’ (SEBor), stp. przym. *nasilny* ‘gwałtowny, uciążliwy, dokuczliwy, niezdolny’ (Sstp). Rzeka *Nasielna* jest jednym z większych obiektów w tej grupie (ponad 20 km), dłuższym jest *Lubienka* (ponad 40 km), pd. *Zgłowiączki*, która wariantywnie określana była jako *Przedpolna* (1884, *przed polem*). Pozostałe hydronimy określają obiekty małe, często już nieistniejące: *Podchylne* (1965, *pod chylem* : *chyl* ‘wychylenie, wygięcie, krzywizna’ SW), *Podgrabna* (1890, *pod grabami*), *Położny* (1787, *po łęgu*), *Postawne* (1846, *po stawie*), *Przeżno* (1783–1784, *bez dna*), *Uszczawne* (1704–1725, *u szczawy*)⁵⁷⁵, *Uszczawny* (1890)⁵⁷⁶, *Zakępnny* (1786–1788, *za kępą*), *Zgórna* (1522, *z góry*)⁵⁷⁷. Wschodniosłowiańskie cechy fonetyczne ujawniły się w nazwach: *Zesilny* (1849–1854, por. ukr. ap. *selo* ‘wieś’, tu z przejściem **ē* > *i*), *Podhajny* (1786–1788, ukr. *haj* ‘młody las’).

⁵⁶⁹ **Potoczny**, pot., dł. ok. 0,5 km, pd. Krośnicy (→ Dunajec → Wisła), uchodzi na pln. od Hałuszowej: Potok *Potoczny* XX w. Geoportal; *Potoczny*, *-yn* 2006 HPol I 219.

⁵⁷⁰ Historycy identyfikują Skomielną z Bogdanówką (por. AtKr 293). Por. też n. wsi *Skomelna* (1581), dziś *Skomielną Czarną* NMPol (kartoteka).

⁵⁷¹ Hydronim wywodzi się od archaicznej słow. podstawy **šev-/šav-/šov-* ‘chwiać się, ruszać’, por. stp. *szawiać* ‘ruszać, pomykać’, *poszewny* ‘pochyły’, pierwotnie ‘błota i trzęsawiska, chwiejący się grunt’ HE XVIII 93; Borek 1968: 240.

⁵⁷² **Wędźno**, pot., dł. 3,99 km, ld. Bystrzanki (→ Skawa → Wisła), uchodzi w Bystrej: *Wędźno*, *-a* 2006 HPol I 307.

⁵⁷³ Por. psł. **kloniti*, **klonŕ* ‘chylić, pochyłać, zginać’ SEBor. W nazwach występuje wschodniosłowiański pełnogłos.

⁵⁷⁴ **Nasielna**, str., dł. 23,69 km, ld. Wkry (→ Narew → Wisła), przepływa przez Nasielsk: *Noszilina* fluvius 1436 Zakr II nr 2068, 2178; *rivuli dicti Noszylina* 1448 SHGMz(Z 14, 13v); *Nassylyna* 1462, 1472 SHGMz(MK 9, 8); *torrens noszylina* 1511 SHGMz(Z 11, 521); *Nosilina* 1546 SHGMz(Z 7, 457v); *Nasielna* 1885 SG VI 924; *Nasielna* a. <*Nosilnia*> 1965 HW nr 560; *Nasielna*, *-ej* 2006 HPol I 182.

⁵⁷⁵ W tym samym czasie notowana też n. ter. *Uszczawne* 1704–1725 HE IX 126–127.

⁵⁷⁶ Tu też las *Uszczawny* 1890 HE IX 127.

⁵⁷⁷ **Zgórna**, str., dziś nieistniejąca, płynęła w par. Stoczek, w dawnym pow. garwolińskim, na obszarze historycznego Mazowsza: *fluvii Zgorna* 1522 SHGMz(AG 6885).

W tej grupie derywatów powinien się znaleźć również hydronim (dziś nieistniejący) **Bochna/Bochnau*⁵⁷⁸ (1790–1802), pd. Maławy (→ Wisła), występujący w postaci zmienionej, w której niem. *-au* zastąpiło pierwotny suf. *-na*. H. Górniewicz (HE I 2) łączy go z takimi toponimami, jak: *Bochynia, Bochotnica, Bachorze*, przytaczając tylko potencjalne znaczenie psł. rdzenia **boch-* ‘zagłębienie moczarowate’, por. też psł. czas. **bachati*, ap. *boch* (pochodzenia niemieckiego) ‘tułów wołu’ SpXVI oraz n. os. *Boch* (1453), *Bochna* (1425) SSNO.

Hydronimy z suf. *-n-* pojawiają się już w XIII w., por.: *Pirsna, Sapolna*; do końca XVI w. odnotowano 54 nazwy, które odnoszą się do obiektów wodnych od dorzecza Dunajca, aż po dolną Wisłę. Największy przyrost zapisów ma miejsce w w. XIX (30). Cieki identyfikowane przez nazwy z suf. *-n-* to w większości niewielkie objekty, do 10 km (83%), najdłuższe – *Kisielina* i *Sępolna* – mają powyżej 40 km.

Hydronimy powstałe w procesie czystej onimizacji od przymiotników na *-ny* (z odmiankami rodzajowymi) to grupa około 200 nazw. Wśród hydronimów odonimicznych przyrostek *-ny* nie jest produktywny, tworzy jedynie kilkanaście derywatów od n. miejscowych, terenowych, a także osobowych.

3.2.2.2. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-sk-*

Jak stwierdza K. Kleszczowa, przymiotnikowy formant *-ski* „jest sufiksem wyjątkowym. Stanowi «pomost» między klasą nazw pospolitych a klasą nazw własnych topograficznych [= geograficznych – U. B.]” (2003: 24). Staropolskie przymiotniki z przyrostkiem *-ski* są derywatami od rzeczowników osobowych, od nazw miejsc oraz od nazw geograficznych. Formacje toponimiczne z sufiksem *-sk-* na obszarze całej Słowiańszczyzny przebadał wszechstronnie S. Rospond i wykazał, iż w ojkonimii formant ten cechowała znaczna ekspansywność (por. 1969: 387).

Do zbioru odapelatywnych derywatów hydronimicznych z suf. *-sk-* zaklasyfikowano 53 nazwy: 38 w rodzaju męskim, 14 w żeńskim i 1 w nijakim (bądź w liczbie mnogiej). Są to formy o odmianie złożonej, co świadczy o późniejszym powstaniu tych hydronimów, podobnie jak nazw terenowych (por. Mznter 243), w czasie, kiedy odmiana prosta nie była już żywotna. W większości są to derywaty odrzeczownikowe, od wyrażen przyimkowych utworzono 6 nazw, od przymiotników – 5, od imiesłowów – 2 i od czasowników – 2. Za pomocą przyrostka *-ski/-ska* uformowano następujące hydronimy: *Bachorski* (1849–54); *Belcząska* (1395, *belczący*)⁵⁷⁹, *Dąbrowski* (1847, *dąbrowa*), *Dubrawski* (1786–1788, ukr. *dubrowa* ‘dąbrowa, las, zagajnik’ SW; z hiperpoprawną zmianą *o > a*), *Głębiecka* (1962, **głębiec, głębia*), *Gnojski* (1963, *gnój*), *Granska* (1440, przym. *grzęski* ‘grząski’ lub stp. *grań* ‘granica, obwód, obręb, znak graniczny’ Sstp)⁵⁸⁰, *Kiński* (1889, ukr. *kin* ‘koń’), *Kipiel-*

⁵⁷⁸ Nazwa uważana często za niejasną, por. Św 11; Rzetelska-Felszko, Duma 1977: 20.

⁵⁷⁹ **Belcząska**, rz., ld. Żurawinki (→ Płonka → Wkra → Narew → Wisła), uchodziła naprzeciw Wronina: rivulum dictum *Belczanszka* 1395 KMaz I nr 124; rivulum dictum *Belczan(s)ka* (1506)1517 SHGMz(Kap. P. 50, 69v) (tu?). Lit.: SHGWy 4–5.

⁵⁸⁰ E. Bilut zapis *Granska* (1440)1456 SHGMz odczytuje jako **Grząska* i łączy z przym. *grząski*, por. HE X 112–113. Przym. *grząski*, dawniej *grzęski* ‘taki, w którym się zapada, grzęźnie, bagnisty’ ma tylko odpowiedniki wschł. **gręзькъ* ‘grząski, bagienny’. Przymiotnik, tak jak i czasownik *grzęznąć*, w języku polskim zaświadczony późno, w XVII–XVIII w., por. SEBor. Rzeczka płynie w pobliżu historycznej granicy Mazowsza i Podlasia, co dopuszcza związek z ap. *grań*. Obie motywacje są prawdopodobne i obie

ska (1533, *kpiel* 'topiel, toń, wir, nurt' SW)⁵⁸¹, *Krzywacki* (1786–1788, *krzywaczka* 'kłonica', *krzywak* 'laska u góry zakrzywiona', też przym. *krzywy*), *Mostycki* (1786–1788, ukr. *mostyk*, pol. *mostek*), *Niedzielska* (1234, *nie dzielić*), *Łąski* (1786–1788, *læg, łąg* 'łąka, często podmokła, zwykle w dolinie rzeki, porośnięta niekiedy krzewami' SW), *Łoński* (1974, *lan*), *Obszarski* (1845, *obszar*), *Mochnacki* (1849–1854, ukr. *mochnaty* 'mechaty'), *Rel-ska* (1455), *Rylska* (1564, *ryła* : *ryć*), *Sołotwiński* (1376, *słotwina*, ukr. *solotwyny*), *Solski* (1511, *sól*).

Przyrostek *-ski* już w okresie staropolskim miał warianty rozszerzone. Dla K. Kleszczowej *-w/-ew-* i inne elementy znajdujące się między podstawą a *-ski* to morfemy konektywne, których źródłem jest „dublowanie przyrostków przymiotnikowych” (por. Kleszczowa 2003: 23). Jako formant złożony (podobnie jak *-ański*) traktowany jest przez autorów „Gramatyki języka polskiego. Morfologia” (Grzegorzczkova, Laskowski, Wróbel [red.] 1998: 495).

W toponimii, zwłaszcza mikrotoponimii, rozszerzony przyrostek *-owski/-ewsk-* był bardzo produktywny. Wyodrębnił się na bazie derywatów od toponimów głównie odantroponimicznych na *-owo*, *-ewo* (por. Mznter 244) i łączył głównie z podstawami zakończonymi na spółgłoskę. Zarówno w mikrotoponimii, jak i w hydronimii widać jednak jego ekspansję w zakresie podstaw samogłoskowych.

Odnotowano następujące odrzeczownikowe nazwy wodne z suf. *-owski/-owska*: *Bielowski* (1512, *biel*), *Czemerowski* (1786–1788, ukr. *czemerycja* 'czemierzycza, rodzaj bylin'), *Chwastowska* (1961–1970, *chwast*), *Cisowski* (1849–1854, *cis*), *Kalatkowski* (1786–1788, *kołatka*), *Kimakowski* (1937–1937, ukr. *kymak* 'pień drzewa'), *Klinkowski* (1786–1788, *klinek*), *Łostryszowski*⁵⁸² (1961, gw. *ostrysz* 'odosobniony pagórek' SGPKar), *Łukowski* (1376, *luk* lub może też od n. os. *Łuka*), *Malinowski* (1847, *malina*), *Młynkowska* (1961, *młynek*)⁵⁸³, *Spilkowski* (1786–1788, ukr. *spilka* 'kompania, towarzystwo'), *Stawkowski* (1630, *stawek*), *Świerczynowski* (1990, *świerczyna* 'drewno świerkowe' lub może też nazw. *Świerczyna* RymSEN), *Wykrętowski* (1786–1788 2 ×, od *wykręt*, *zakręt* w znaczeniu 'potok silnie meandrujący'). W hydronimie *Cybulawski* (1934–1737, ukr. *cybulja* 'cebula', może też n. os. *Cebula*) z dorzecza Sanu morfem *-aw-* zamiast *-ow-* wynika zapewne z hiperpoprawności językowej. Nietypowa słowotwórczo jest n. w. *Wierzchniowska* (1786–1788, *wierzchni* 'górný'), w której na podstawowy przymiotnik sufiksalny nałożył się drugi przyrostek, także przymiotnikowy. Możliwe, iż hydronim pochodzi od nienotowanej n. ter. lub m. **Wierzchniów*.

Od wyrażen przyimkowych wywodzić należy hydronimy: *Naborowska* (1855, *na borce*), dziś *Naborówka*, *Nadolski* (1845, *na dole*)⁵⁸⁴, *Nagórski* (1847, *na górze*)⁵⁸⁵, *Nad Lesowski* (1846, *nad lasem*), wtórnie *Nadlasowski*, *Przyrzecka* (1786, *przy rzece*), *Zgórska* (1882, *z góry*).

mają potwierdzenie w realiach terenowych. Wtórnie n. w. funkcjonuje jako drugi człon nazw miejscowych, por. *Łoje-Gręzko* NMPol VI 352.

⁵⁸¹ *Kipielska*, str., l. lub pd. Turki (→ Wkra → Narew → Wisła), płynęła koło Klukowa: torrentem *Kypielskie* 1533 SHGMz(Z 22, 110v); <*Kipielska*> 1965 HW nr 559.

⁵⁸² Nagłosowe *Ł-* (= *u-*) jest protezą, por. HE XII 111.

⁵⁸³ Por. jednak n. m. *Młynek* 1961 HE XIV 50.

⁵⁸⁴ Tu też zanotowano n. m. *Nadole* 1961 HE XIII 161.

⁵⁸⁵ Por. też n. m. *Nagórze*, występującą współcześnie 1961 HE XIII 161–162.

Inne warianty rozszerzone podstawowego przyrostka mają niewielką frekwencję. Sufiks *-ański/-ańska* tworzy hydronimy głównie (z jednym wyjątkiem) od rzeczowników spółgłoskowych, co dokumentują następujące nazwy: *Berdiański* (1880, ukr. *berdo* 'wzgórze'), *Dolański* (2006, *dół*)⁵⁸⁶, *Głębczański* (1962, **głębiec*, por. *głębocz* 'miejsce ukryte w głębi', *głęboczki* 'bardzo głęboki'), *Potoczańska* (1847, *potok*), *Uboczańska* (1962, gw. *ubocz*), *Zarębczański* (1786–1788, *zarębek* 'dawna miara pola, ok. 24 morgi' SW, pierwotnie też 'las wyrąbany'). Pozostałe złożone przyrostki o jednostkowej reprezentacji to: *-nicki* – *Olszanicer Bach* (1847)/*Olszanicki* (1886, *olsza*), *Pożarnicki* (1592, *pożar*); *-erski* – *Zadudnierski* (1964, *zadudnić*); *-iski* – *Suszyskie* (1421, *suchy*, ukr. *suchyj*).

W powyższym zestawieniu dominują hydronimy od podstaw topograficznych, nielicznym tylko podstawom można przypisać charakter kulturowy, por.: *Granska*, *Łoński*, *Pożarnicki*.

Hydronimy z suf. *-ski* pojawiają się od XIII w. – *Niedzielska* (w dorzeczu Dunajca); w XIV udokumentowane są 3 nowe nazwy – *Łukowski* i *Solotwiński* w dorzeczu Sanu oraz *Belcząska* na Mazowszu w dorzeczu Wkry. Do końca XVI w. odnotowano jedynie 11 nazw tego typu, pozostałe pojawiają się głównie w XVIII, XIX i XX w. Rozmieszczone są zwłaszcza w części prawobrzeżnej dorzecza od górnej Wisły aż po Wkrę na Mazowszu, w części lewobrzeżnej odnotowano tylko dwa obiekty w dorzeczu Pilicy. Najdłuższy obiekt omawianego typu, to *Zgórska*, dziś *Zgórska Rzeka*, rz. o dł. 34,41 km, pd. Brenia (→ Wisła).

Niewiele jest hydronimów utworzonych od przymiotników na *-ski* w wyniku czystej onimizacji (około 50). W hydronimicznych derywatach sufiksalnych przyrostek *-ski* wykazuje podobną produktywność. Jego ogromną ekspansywność widać natomiast w derywacji odonimicznej. Tworzy on ponad 400 hydronimów głównie odtoponimicznych, a także odantroponimicznych, co uwarunkowane jest jego podstawową funkcją tworzenia przymiotników przynależnościowych w odniesieniu do apelatywów; w wypadku derywatów odtoponimicznych można mówić o funkcji przynależnościowo-lokalizacyjnej.

3.2.2.3. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-ow-*

Przymiotnikowy przyrostek *-ow(y)/-ew(y)* kontynuuje swoje funkcje derywacyjne odziedziczone z prasłowiańszczyzny w okresie staropolskim; tworzy zarówno przymiotniki od rzeczowników pospolitych, jak i nazw własnych. Podstawami przymiotników odapelatywnych są głównie rzeczowniki konkretne, rzadziej inne, a nowo powstałe przymiotniki pełnią przeważnie funkcje: materiałową, genetyczną i dzierżawczą (por. Kleszczowa 2003: 75–86). Monografię sufiksu *-ow-* na podstawie materiału ojkonicznego z obszaru Wielkopolski i Małopolski przedstawił w latach siedemdziesiątych F. Nieckula (1971) i od tamtego czasu nie powstało pełniejsze opracowanie dotyczące tego przyrostka w toponimii. Autor wskazuje na trudności w rozstrzygnięciu, czy w podstawach toponimów mamy do czynienia z apelatywami, czy z antroponimami. Takie wątpliwości towarzyszyły klasyfikowaniu badanych hydronimów i nie zawsze można orzec, czy konkretna nazwa wodna jest derywatem odapelatywnym (powstałym w procesie onimizacji rozszerzonej), czy odantro-

⁵⁸⁶ **Dolański**, pot., ld. Rusawy (→ Rózowy → Sanoczek → San → Wisła), płynie między Pakoszówką i Strachociną: *Dolański*, *-ego* 2006 HPol I 56.

ponimicznym (powstałym w wyniku transonimizacji rozszerzonej), a także czy mamy do czynienia z derywatem od przymiotnika na *-ow-*, uformowanego na gruncie apelatywnym, czy też od rzeczownika z toponimicznym sufiksem *-ow-*. Jeśli przymiotnik motywujący hydronim był notowany w słownikach języka polskiego, to hydronim uznany został za formację powstałą w wyniku czystej onimizacji (zob. III.2.2.). Jeśli potencjalnego przymiotnika rekonstruowanego na podstawie hydronimu leksykony nie zawierały, to hydronim uznany został za derywat sufiksalny utworzony na gruncie onimii. Po przeanalizowaniu hydronimów, a także ich kontekstu onimicznego, początkowo duży zbiór formacji z *-ow-* został dość ograniczony (większość nazw przesunięto do grupy hydronimów powstałych w procesie czystej onimizacji), a do grupy derywatów odapelatywnych z hydronimicznym sufiksem *-ow-* zaliczono: 36 nazw rodzaju męskiego (w odmianie prostej i złożonej), 11 nazw rodzaju żeńskiego oraz jedną rodzaju nijakiego. Rodzaj gramatyczny żeński bądź męski ma związek z typem nazywanego obiektu. Ciekie te miały niewielkie rozmiary, część z nich współcześnie nie istnieje lub ich nazwy nie są notowane.

Wśród nazw rzek z suf. *-owa* najwcześniej notowany jest hydronim **Linowa* (1323)⁵⁸⁷. J. Udolph na podstawie najstarszych zapisów, odczytanych jako *Liwona*, uznaje nazwę za staroeuropejską, związaną z rdzeniem ide. **leiŭ-/*liŭ-* 'kapać' (1990: 142). Lekcja taka była od dawna kwestionowana, a właściwa brzmi *Linowa*⁵⁸⁸ (por. Babik 429–430), co wskazuje na związek hydronimu z ap. *lin* 'ryba słodkowodna z rodziny karpiowatych' (SW). Pozostałe odrzeczownikowe nazwy wodne rodzaju żeńskiego to: *Klenowa* (1884, *kleń*), *Kłykowa* (1414–1425, *kłyk* 'pień drzewa bez gałęzi' SESI), *Mościskowa* (1514, *mościsko*)⁵⁸⁹, *S(i)arnowa* (1505, *sarna*)⁵⁹⁰, *Stawiskowa* (1963, *stawisko*), *Stawkowa* (1514, *stawek*)⁵⁹¹, oraz jedna nazwa od wyrażenia przyimkowego *Uwałowa* (1847, *u wału*), a także hydronim o fonetyce wschodniosłowiańskiej *Dubcowa* (1877–1905, ukr. ap. *dub*, dem. *dubec'* 'dąb').

Formacje rodzaju męskiego reprezentowane są przez hydronimy: *Bryjowy* (1786–1788, *bryja* 'rzadkie błoto' SGPREi, por. też nazwisko *Bryj*, *Bryja* RymSEN), *Buczkowy* (1965, *buczek*), *Cyrhłowy* (XX w., gw. *cyrhla*, *cerhla* 'polana na miejscu wytrzebionego lasu', też 'nazwa osiedla powstałego na miejscu wytrzebionego lasu'), *Gronikowy* (1786–1788, *gronik*), *Przyporowy* (1786–1788, *przypor*, *przypór* 'skaliste wzniesienie spadziste, skarpa skalista' SW), *Snozowy* (1786–1788, *snoza*), *Światelkowy* (1786–1788, *światelko*, por. też nazw. *Światelko* RymSEN), *Zastajowy* (1786–1788, por. huculskie *zastajka* 'szałas pastucha w górach'), *Żabowy* (1964, *żaba*). Derywaty od wyrażen przyimkowych są reprezen-

⁵⁸⁷ **Linowa/Linowna*, dziś *Struga*, rz., pd. Rypienicy (→ Drwęca → Wisła), wypływa z jeziora koło wsi Linne, uchodzi koło Dylewa: *Liwna*, *Liwnam* (!) 1323 Kuj 303; *Liwnam* (!) 1326 KMaz II 182; *Dylownica* 1345 Kuj 312; *Linowna* 1352 Kuj 322; <*Dylownica*> a. <*Linowna*> 1965 HW nr 644; *Struga*, *-gi* 1971 UN 183, 22. Lit.: Borek 1968: 129; Babik 429–430. – N. m. *Linne*, choć notowana już w 1304 r. (ale w kopii z XVI w.), por. NMPol VI 119, chyba utworzona równoległe.

⁵⁸⁸ H. Borek (1968: 129, 372) pierwszy zapis opatruje wykrzyknikiem i za pierwotną uznaje formę *Linowna*.

⁵⁸⁹ *Mościskowa*, str., dziś nieistniejąca, pd. Szczawianki (→ Sona → Wkra → Narew → Wisła): *Mościskowa* 1514 SHGMz(Zakr 11, 609); <*Mościskowa*> 1965 HW nr 558.

⁵⁹⁰ *S(i)arnowa*, str., dziś nieistniejąca, zapewne ld. Turki (→ Wkra → Narew → Wisła): ad strugam *Syarnowa* 1505 SHGMz(Z 11, 319); <*Sarnowski*> 1965 HW nr 559 (tu?).

⁵⁹¹ *Szczawianka*, str., dziś zapewne obiekt bez nazwy, ld. Sony (→ Wkra → Narew → Wisła): ad torrente Moszcziskowa ad t. *Stawkowa* 1514 SHGMz(Z 11, 609); *Stawkowa* 1515 SHGMz(Z 21, 136); *Szczawianka* 1534 SHGMz(Z 32, 450); <*Szczawianka*> a. <*Stawkowa*> 1965 HW nr 558.

towane przez 3 nazwy: *Zakopcowy* (1786–1788, *za kopcem*), *Podgórowy* (1962, *pod górą*) oraz *Przyłaskowy* (1529, *przy lasku*).

Przymiotnikowy sufiks *-ów* był wyznacznikiem rodzaju męskiego odmiany niezłożonej. Odmiana ta już w czasach najdawniejszych w przydawce była zjawiskiem raczej rzadkim, od XVI w. spotykana jest wyłącznie w przymiotnikach z formantem *-ów*, *-in*. W średniowieczu taką formę miały przymiotniki dzierżawcze od nazw osobowych oraz od rzeczowników osobowych (por. Klemensiewicz, Lehr-Splawiński, Urbańczyk 1964: 325). Poniższe nazwy rzeczne z tym sufiksem w większości (z wyjątkiem dwu) posiadają dokumentację dopiero od XVIII w. i świadczą o toponimizacji formantu. Niekiedy autorzy monografii widzą w nich derywaty dzierżawcze od nazw osobowych, co jest możliwe (zwłaszcza K. Rymut, por. HE IX 13).

Wydaje się jednak prawdopodobne, że toponimiczny suf. *-ów* występuje tu w funkcji strukturalnej. Dominują formacje utworzone od rzeczowników w znaczeniu ogólnotopograficznym: *Miękiniów* (1569, **miękinia* : *miękki* + *-ynia* 'grząski, podmokły teren, położony nad wodą')⁵⁹², *Pólków* (1961, *pólko*); w tym związane z roślinnością: *Dempków* (1786–1788, *dąbek*, *dębek*), *Jablonów* (1786–1788, *jabłoń*), *Jesionów Wielki* (1589)/*Jasionów* (1643, *jesion*), *Jasionów/Jasieniec* (XIX w.), *Jaworów* (2006)⁵⁹³, *Matonogów* (1786–1788, gw. *matonóg* 'chwast kąkol' SGPREi), *Osików* (1786–1788, 1847⁵⁹⁴, 1965, *osika*), *Szantów* (1786–1788, *szanta* 'roślina z rodziny wargowych' SW), *Świrków* (1788, *świerk*)⁵⁹⁵, *Rohożów* (1643, pol. *rogoża*, ukr. *rohoża*); z fauną: *Kleniów* (1846, *kleń* 'gatunek ryby' lub łemk. *klen* 'klon')⁵⁹⁶, *Wilków* (1786–1788⁵⁹⁷ 2 ×, *wilk*). Można też do nich zaliczyć nazwy: *Łajków* (1786–1788, ukr. *łajka* 'łajanka', też dial. 'pies' HE XVII 142–143) i *Medwedziw* (1849–1854 ukr. *medwid*).

Odnótowano również kilka hydronimów od podstaw kulturowych; w niektórych ujawniają się wschodniosłowiańskie cechy leksykalne: *Kłokuczków* (1965, ukr. *kłokiczka* 'drewniana grzechotka'), *Łanów* (1877–1905), *Mostków* (1964, *mostek*)⁵⁹⁸, *Mostów* (1786–1788, *most*), *Szyndlów* (1786–1788, pol. *szyndel*, *szyngel* 'gont, dachówka' SW, ukr. gw. *syngel*), *Tartaków* (1849–1854, *tartak*). W nazwach wodnych z suf. *-ów* trudno rozgraniczyć derywaty odapelatywne i odantroponimiczne. Jeśli poniższy hydronim uznamy za derywat odapelatywny, to ujawnia się tu dodatkowa funkcja przyrostka tworzącego hydronimy od przymiotników, por. *Rychłów* (1846, *rychły* 'prędkie, szybkie, ruchliwy' SW, ale też nazw. *Rychły* RymSEN). Niezbyt jasna pozostaje podstawa nazwy wodnej *Odryjów* (1847), notowanej tylko w XIX w., którą K. Rymut (HE XII 129) łączy z czasownikiem *odryjać* 'ryć naokoło' SW.

Jedynym w tym zbiorze hydronimem rodzaju nijakiego jest nieistniejące dziś mazowieckie *Orlikowo* (1443)⁵⁹⁹ w dorzeczu Narwi. M. Biolik w podstawie nazwy wodnej widzi

⁵⁹² Por. też n. m. *Miękiniów* 1961 HE XII 117.

⁵⁹³ **Jaworów**, pot., dł. ok. 3,5 km, pd. Kabatek (→ Dunajec → Wisła), uchodzi między Kabatkami a Zawodziem: *Jaworów*, *-owa* 2006 HPol I 96.

⁵⁹⁴ W tym samym czasie występuje n. m. *Osików* 1847 HE XIII 170–171.

⁵⁹⁵ Współcześnie odnotowano też n. ter. *Świrków* 1990 HE IX 122; Mrózek 1990: 192.

⁵⁹⁶ Por. też n. ter. *Kleniowa* 1846–1901 HE XIII 106.

⁵⁹⁷ W tym samym czasie odnotowana n. ter. *Wilkow* 1786–1788, wtórnice *Wilkówka*, por. HE XII 221.

⁵⁹⁸ Por. też n. ter. *Mostków* 1964 HE IX 73.

⁵⁹⁹ Notowana również miejscowość *Orlikowo* powstała nad tą rzeczką, por. NMPol VIII 142.

antroponim *Orlik* (por. HE XIX 143), bardziej prawdopodobne wydaje się jednak pochodzenie n. rz. od ap. *orlik*, z suf. *-owo*.

Jak wynika z powyższego przeglądu, przyrostek *-ow-* w hydronimii nie jest zbyt produktywny (48 nazw). Wśród wymienionych formacji zwraca uwagę utrzymanie form odmiany niezłożonej, a także w wielu wypadkach oderwanie form rodzajowych od kontekstowych terminów hydrograficznych, co świadczy o toponimizacji formantu, zwłaszcza *-ów*. W toponimii, oprócz podstawowej funkcji tworzenia nazw od rzeczowników apelatywnych i antroponimów, ujawniła się dodatkowa właściwość tego przyrostka – derywowanie nazw od wyrażen przyimkowych (por. Nieckuła 1971: 369–370); w badanym materiale odnotowano 3 takie hydronimy: *Zakpcowy*, *Podgórowy*, *Przylaskowy*.

3.2.2.4. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-in-*

Przyrostek *-in-* w okresie staropolskim tworzył na gruncie apelatywnym niewiele derywatów (15), dużo więcej odnotowano antroponimów dzierżawczych od nazw osobowych, zamieszczonych w „Słowniku staropolskich nazw osobowych” (250). Było to zdeterminowane dominującą dzierżawczą funkcją tego sufiksu, występującego licznie również w nazwach miejscowych. Funkcja toponimiczna formantu została przebadana w monografii F. Nieckuli, dotyczącej małopolskich i wielkopolskich ojkonimów (1971). Na kilkanaście staropolskich przymiotników z tym przyrostkiem większość stanowią derywaty od rzeczowników osobowych, z wyjątkiem dwu: *jaskółczyn* ‘należący do jaskółki’ i *szalwin* ‘związany z szalwią’ (Kleszczowa 2003: 62–64). Te dwa staropolskie przymiotniki wyznaczają dwa wyraźne pola semantyczne podstaw hydronimicznych: pole związane z fauną: *Czerwin* (1847, *czew* ‘robak’), *Ruchlin* (1888, *ruchla* ‘świnia’ SW), *Węgorzyn* (1965, *węgorz*) oraz pole związane z florą: *Kostrzyn* (1436, *kostra*, *kostrzewa* ‘roślina trawiasta’ Sstp), *Smereczyn/Smereczny* (1846, *smrek* ‘świerk’, łemk. *smerek*, przym. *smereczny*), dziś *Smereczek*, pd. Popradu w dorzeczu Dunajca.

Ze znaczeniem topograficznym podstawy związana jest odrzeczownikowa n. w. *Babin* (1880, *baba*, ale w użyciu metaforycznym, por. też przym. *babin*) oraz nazwa motywowana wyrażeniem przyimkowym *Zaszronin* (1439, *za szreniem* < *szreń* ‘stwardniała, zmarznięta po odwilży skorupa na śniegu; drobna kra na potokach’ SGPKar).

Podstawy motywacyjne o znaczeniu kulturowym mają nazwy **Dziehcin/Diechtin* (1775, *dziegieć*, *dziecheć* ‘smoła z brzozy’ SESł), dziś *Dziehcin* oraz *Pradlin* (1449, gw. *pradło* ‘stołek, na którym kobiety przy rzece piorą’ SGPKar), wtórnie *Pradla*. Wszystkie te nazwy wodne mają formę rodzaju męskiego. Wyjątkowo występuje w rodzaju nijakim hybryda bałtycko-polska *Lidzino* (1965), d. Białej (→ Supraśl → Narew), zaadaptowana przy użyciu suf. *-ino*. M. Biolik (HE XIX 108) wywodzi n. od bałt. rdzenia **lid-*, por. lit. *lidyti* ‘karczować las; stać na deszczu’: *lyti* ‘lać’ SESmocz 350, 360.

Jak wynika z powyższego przeglądu, nazwy z przyrostkiem *-in* tworzą zbiór niewielki. Notowane są od XV w. i określają obiekty położone głównie w dorzeczu górnej Wisły po San. Ich późna dokumentacja i występowanie w odmianie prostej świadczy pośrednio, iż do sufiksacji nie doszło na gruncie apelatywnym, lecz hydronimy zostały utworzone przy użyciu toponimicznego suf. *-in* o funkcji strukturalnej.

Udział sufiksu *-in* w tworzeniu hydronimów odonimicznych jest nieco większy, ale nie jest to przyrostek produktywny w nazwach wodnych.

3.2.2.5. Derywaty hydronimiczne z sufiksem *-an-*

Przymiotnikowy formant *-an(y)* (< **-ĕn-*) tworzył w okresie prasłowiańskim przymiotniki odrzeczownikowe, głównie materiałowe. W okresie staropolskim zanotowano niewiele formacji tego typu. Są to derywaty od rzeczowników konkretnych o znaczeniu materiałowym, dzierzawczym, a połowa z nich miała w tamtym okresie dublety słowotwórcze (por. Kleszczowa 2003: 60–61). Można go również uznać za sufiks wyposażony w funkcję toponimiczną, co egzemplifikuje mazowiecki materiał mikrotoponimiczny (por. Mznter 253), brak natomiast takich przykładów wśród nazw terenowych ze Śląska Cieszyńskiego (por. Mrózek 1990). W dorzeczu Wisły ów formant hydronimiczny jest słabo reprezentowany, tylko przez 9 nazw, głównie o charakterze topograficznym: *Kozianny* (1849–1854, *koza*)⁶⁰⁰, *Pagorzany* (1786–1788, *pagor*), *Sikorczana* (1846, *sikorka*)⁶⁰¹, *Sikorczany* (1964)⁶⁰², *Stodolczany* (2006, *stodółka*), *Studzianczany* (1786–1788, *studzianka*)⁶⁰³, *Szczytowczany* (1786–1788, **szczytówka* : *szczytowy*), *Zarębczany* (1786–1788). W grupie tej zwraca uwagę nazwa utworzona od ap. pochodzenia rumuńskiego: *Strunżana* (1965, łemk. *strunga* ‘mała brama w zagrodzie’), określająca dopływ Mostyszy w dorzeczu Dunajca (HE XIII 243). W przedstawionym materiale właściwie brak form żeńskich, z wyjątkiem n. *Sikorczana*, która jednak wtórnie zmieniła postać na męską. Ma to związek z typami identyfikowanych obiektów, którymi są potoki płynące w terenach górskich i podgórskich w dorzeczu Soły, Skawy, Dunajca i Sanu.

Niejednoznaczną motywację ma n. *Tymionczany/Tynionczany* (1786–1788), dziś *Tynianka*, pot. o dł. 4,72 km, pd. Soły. J. Udolph (1979: 417), nie znając najstarszego zapisu, wiąże ją z podstawą **tyń*, **tynja*. K. Rymut natomiast łączy nazwę z ap. *tymianek*, też z **tymiano* ‘bagnó, błoto’, przytaczając jednocześnie n. lasu *Tynionka* (1877–1905), która teoretycznie mogła fundować hydronim (HE IX 125).

Odepelatywne przymiotniki z sufiksem *-any* stały się podstawą ponad 20 hydronimów powstałych w wyniku czystej onimizacji i kompozycji; tu również dominują formy męskie, nieliczne żeńskie mają starą dokumentację. Ten przymiotnikowy przyrostek tworzy także kilka hydronimów odonimicznych, notowanych w XIX w. Hydronimy na *-any*, *-ana* zgrupowane są wyłącznie w części prawobrzeżnej dorzecza Wisły po San.

3.2.2.6. Derywaty hydronimiczne z rzadkimi sufiksami przymiotnikowymi

W badanym dorzeczu odnaleźć można pojedyncze hydronimy o charakterystyce przymiotnikowej z innymi sufiksami. Sufiks *-owaty* uformował nazwy: *Barwinkowaty* (1786–1788, *barwinek*), *Berdowaty* (1786–1788, ukr. *berdo* ‘wzgórze’), *Buczniowaty* (1839–1840)⁶⁰⁴, *Szypowaty* (1934–1937, por. ukr. *szypot* ‘miejsce z szumiącą wodą, szum wody’).

⁶⁰⁰ Postać *Kozianny* traktuję jako derywat z suf. *-any*, z podwojonym *-n-*.

⁶⁰¹ Możliwa też motywacja odonimiczna, por. n. m. *Sikorczana* 1846, n. ter. *Sikorczany Wierch*, *Sikorczana Młaka* 1846 HE IX 128.

⁶⁰² Tu również n. ter. *Sikorczany* 1964 HE IX 103.

⁶⁰³ W tym samym czasie zanotowano n. ter. *Studzianczane* 1786–1788 HE IX 115, a współcześnie n. ter. *Studzianka* (Geoport), co nieco osłabia motywację odepelatywną hydronimu.

⁶⁰⁴ **Buczniak**, pot., d. Gahury (→ Wisła), uchodzi na zach. od Wisły-Oblaźca: *Buczniowaty B.* 1839–1840 MpFran(6/XII); *Buczniak*, *-a* 2006 HPol I 25.

Niewiele więcej jest nazw wodnych od przymiotników z sufiksem *-aty*, *-owaty* powstałych w procesie czystej onimizacji (8 obiektów notowanych w dokumentach w XIX w.), a jedyną odtoponimiczną nazwą jest *Wołosaty*. Hydronimy od przymiotników na *-aty*, *-owaty* oraz utworzone za pomocą tych sufiksów stanowią grupę marginalną.

Jednostkowo ujawnił się też hydronimiczny sufiks *-isty*: *Iczysty* (1786–1788, przym. *ilki* 'zawierający w sobie il' : *il* 'szlam, glina, błoto' SW). Sporadycznie spotykamy hydronimy od przymiotników na *-isty* powstałe w procesie czystej onimizacji: *Kamienista*, *Skalisty*, *Urwisty*. Wśród nazw odonimicznych ujawniły się tylko 2 z takim sufiksem: *Skaliste* (1846), n. ponowiona z notowanego w tym samym czasie ojkonimu *Skaliste* (tu o zaliczeniu do tranonimów zdecydował rodzaj gramatyczny), w dorzeczu Raby, oraz *Jemielisty* (1525), w dorzeczu Świdra, od n. m. *Jamielne*, notowanej również w XVI w., z suf. *-isty* i derywacją dezintegrzną.

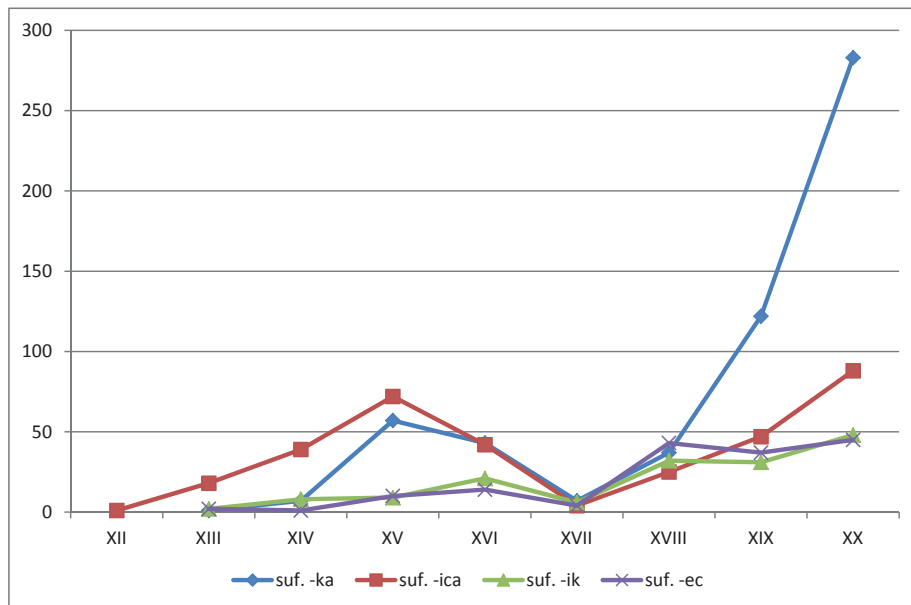
Pojedynczą nazwę wodną od ukraińskiej podstawy utworzył suf. *-iwy*: *Trostiwy* (1849–1854, ukr. *trost'* 'trzcina').

Hydronimy sufiksalne są drugą co do liczebności wśród odapelatywnych nazw wodnych klasą, do której zaliczono 1757 potamonimów. Mozaikę formantów hydronimicznych konstituuje ponad 40 przyrostków hydronimicznych o zróżnicowanym stopniu produktywności.

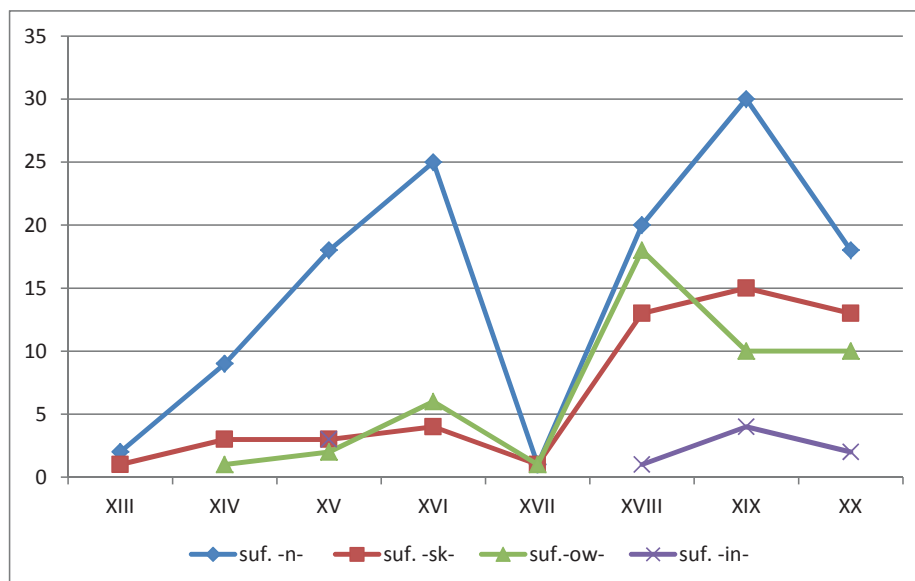
Nazwy wodne o charakterystyce rzeczownikowej reprezentowane są przez 1508 jednostek nazewniczych. Powstały one z udziałem ponad 30 sufiksów, przy czym mniej niż połowa spośród nich funduje powyżej 10 derywatów. Nazwy o charakterystyce przymiotnikowej to 249 derywatów tworzonych przez 8 sufiksów i tylko 3 spośród nich kreuje więcej niż 10 hydronimów. Tabela 1 przedstawia rozwój produktywności poszczególnych formantów w ciągu wieków, a wykresy 1 i 2 obrazują tendencje rozwojowe 4 najbardziej popularnych przyrostków rzeczownikowych i przymiotnikowych.

Wśród sufiksów rzeczownikowych produktywnością w hydronimii odapelatywnej dorzecza Wisły wyróżniają się 4 przyrostki: *-ka*, derywujący nazwy 557 obiektów, *-ica* – 336, *-ik* – 157 i *-ec* – 156. O ile produktywność suf. *-ik* oraz *-ec* utrzymuje się na podobnym poziomie, to suf. *-ica* oraz *-ka* konkurują ze sobą. Wykres 1 obrazuje aktywność nazwotwórczą sufiksu *-ica* i jego przewagę nad sufiksem *-ka* w średniowieczu. W w. XVI udział obu przyrostków w tworzeniu odapelatywnych nazw rzek jest podobny, w późniejszych stuleciach natomiast wzrasta produktywność sufiksu *-ka*. W XVIII w. uzyskał on przewagę, która się utrzymuje w wiekach późniejszych.

Nazwy wodne utworzone za pomocą sufiksów przymiotnikowych stanowią zbiór znacznie mniejszy niż derywaty powstałe z udziałem przyrostków rzeczownikowych. Najczęściej używanym od XIII w. aż po współczesność jest suf. *-n-*, który derywuje nazwy 123 obiektów. Produktywność suf. *-sk-*, tworzącego hydronimy nazywające 53 obiekty, oraz *-ow-*, derywującego nazwy 48 obiektów, utrzymuje się na podobnym poziomie w poszczególnych stuleciach. Udział innych sufiksów jest marginalny.



Wykres 1. Produktywność sufiksów rzeczownikowych



Wykres 2. Produktywność sufiksów przymiotnikowych

Tabela 1.

| | XII | XIII | XIV | XV | XVI | XVII | XVIII | XIX | XX | Razem |
|---|-----|------|-----|-----|-----|------|-------|-----|-----|-------|
| Hydronimy z sufiksami rzeczownikowymi | 3 | 29 | 76 | 177 | 151 | 27 | 182 | 295 | 568 | 1508 |
| suf. <i>-ka</i> | | 1 | 7 | 57 | 43 | 7 | 37 | 122 | 283 | 557 |
| suf. <i>-ica</i> | 1 | 18 | 39 | 72 | 42 | 4 | 25 | 47 | 88 | 336 |
| suf. <i>-ik</i> | | 2 | 8 | 9 | 21 | 6 | 32 | 31 | 48 | 157 |
| suf. <i>-ec</i> | | 2 | 1 | 10 | 14 | 4 | 43 | 37 | 45 | 156 |
| suf. <i>-ina</i> | | 4 | 8 | 9 | 5 | 1 | 7 | 7 | 8 | 49 |
| suf. <i>-nia</i> | | | 1 | 5 | 5 | | 4 | 4 | 9 | 28 |
| suf. <i>-awa</i> | 1 | 1 | 4 | | 5 | 2 | 2 | 7 | 6 | 28 |
| suf. <i>-ak</i> | | | | | | | 6 | 5 | 15 | 26 |
| suf. <i>-j-</i> | | | 2 | 3 | 3 | | 5 | 3 | 8 | 24 |
| suf. <i>-‘e</i> | | | | | 2 | | 3 | 6 | 11 | 22 |
| suf. <i>-ek</i> | | | 1 | 1 | | | 4 | 7 | 8 | 21 |
| suf. <i>-ch-</i> | | | | 1 | 1 | 1 | 4 | 3 | 11 | 21 |
| suf. <i>-isko</i> | | | | 1 | 2 | | 4 | 3 | 8 | 18 |
| suf. <i>-ynia</i> | | 1 | 3 | 3 | 2 | 1 | 1 | 5 | | 16 |
| suf. <i>-ń-</i> | | | | | 1 | | 2 | 2 | 4 | 9 |
| suf. <i>-l-</i> | | | | 2 | | 1 | | 3 | 3 | 9 |
| suf. <i>-acz</i> | | | | | 2 | | | 1 | 4 | 7 |
| suf. <i>-sz-</i> | | | 1 | 1 | 1 | | | | 3 | 6 |
| suf. <i>-izna</i> | | | | | | | 2 | | 2 | 4 |
| suf. <i>-icz</i> | | | | 1 | | | | 1 | 1 | 3 |
| suf. <i>-ędza</i> | | | | 1 | | | 1 | | | 2 |
| suf. <i>-or</i> | | | | 1 | 1 | | | | | 2 |
| suf. <i>-ca</i> | 1 | | | | 1 | | | | | 2 |
| suf. <i>-ż-</i> | | | | | | | | 1 | 1 | 2 |
| suf. <i>-iszczce</i> | | | | | | | | | 1 | 1 |
| suf. <i>-oł</i> | | | 1 | | | | | | | 1 |
| suf. <i>-órz</i> | | | | | | | | | 1 | 1 |
| Hydronimy z sufiksami przymiotnikowymi | | 3 | 13 | 26 | 35 | 3 | 59 | 63 | 47 | 249 |
| suf. <i>-n-</i> | | 2 | 9 | 18 | 25 | 1 | 20 | 30 | 18 | 123 |
| suf. <i>-sk-</i> | | 1 | 3 | 3 | 4 | 1 | 13 | 15 | 13 | 53 |
| suf. <i>-ow-</i> | | | 1 | 2 | 6 | 1 | 18 | 10 | 10 | 48 |
| suf. <i>-in-</i> | | | | 3 | | | 1 | 4 | 2 | 10 |
| suf. <i>-an-</i> | | | | | | | 4 | 2 | 3 | 9 |
| suf. <i>-at-</i> | | | | | | | 2 | 1 | 1 | 4 |
| suf. <i>-ist-</i> | | | | | | | 1 | | | 1 |
| suf. <i>-iwy</i> | | | | | | | | 1 | | 1 |
| Razem | 3 | 32 | 89 | 203 | 186 | 30 | 241 | 358 | 615 | 1757 |

3.3. Derywaty od wyrażen przyimkowych

Derywaty od wyrażen przyimkowych zarówno na gruncie apelatywnym, jak i onimicznym traktowane są różnie, dotyczy to sposobu derywacji i klasyfikowania tych struktur syntaktycznych bądź jako compositów, bądź jako osobnych formacji⁶⁰⁵. Na gruncie apelatywnego słowotwórstwa synchronicznego wyróżnia się tę formację jako odrębną klasę (por. Grzegorzewska, Puzynina 1998: 451–453), zaś w opracowaniach hydronimicznych nazwy od wyrażen przyimkowych omawiane są wśród compositów (por. Duma 1999a: 139). W dorzeczu Wisły odnotowano 114 derywatów od wyrażen przyimkowych powstałych w procesie derywacji paradygmatycznej, natomiast derywaty sufiksalne (aby nie mnożyć podziałów) zostały umieszczone w grupie potamonimów sufiksalnych (zob. III.2.1 i 2.2.), a hydronimy od wyrażen przyimkowych zawierających onim przedstawione zostaną w planowanej części 2 dotyczącej transnominacji⁶⁰⁶.

Najstarszym potamonimem utworzonym od wyrażenia przyimkowego jest **Wzleczal/Zlecza* (1345) w dorzeczu Pilicy⁶⁰⁷; jednocześnie jest to najdłuższy ciek w tym typie nazw – ponad 20 km. Pozostałe nazwy można podzielić na kilka podgrup ze względu na sposób substantywizacji.

Derywaty zachowujące paradygmat rzeczownika, który tkwił w podstawie, to: *Międzygróń* (1962), *Migrąd*⁶⁰⁸ (1962), *Odstawek* (1962), *Podstaw* (1880), *Zadział* (1786–1788, 1965), *Zamost* (1786–1788), *Podkopalina* (1961), *Podrzeczka* (1961–1970), *Podzaręba* (1849–1854, gw. *zaręba* ‘zacios na drzewie’), *Zamagura* (1849–1854). Do derywatów od wyrażen przyimkowych włączyć można również hydronim *Zbrza* (1551, por. psł. **dъbrъ* ‘wąwóz, parów, rów, dolina’ Spsł)⁶⁰⁹ i **Zbrzyca/Sbritze Fl.* (ok. 1830, por. psł. **dъbrica* ‘jar, parów’ Spsł)⁶¹⁰. Mogłyby to być również derywaty od odpowiednich apelatywów (bez przyimka), gdyż rdzeń **dъbr(a)* miał nowszy wariant **dъbrъ* (Spsł 148–149) i Z- może wskazywać na afrykatywizację *d' > z' > z* (*d'br' > z'br' > zbr'*).

W formie pluralnej wystąpiły hydronimy zawierające głównie przyimek *między*, a także *pod* i *za*: *Międzykłody* (1961), *Międzygotoki* (1786–1788, 1964 3 ×), *Międzyrowy* (1961–1970), *Podgórk* (1786–1788), *Podmrasznice* (1846, gw. *mraźnica*), *Zafladry* (1888, *fladra* ‘kawałki materiału odstrasające wilki’). Trzy nazwy zmieniły paradygmat rzeczownika z męskiego na żeński: *Przyłęga* (1882, *łęg*), *Przywirza* (1470–1480, *wir*), *Za Stawka* (1845, *stawek*). Pisownię rozdzielną mają nazwy zachowujące w podstawie paradygmat rzeczownika, zarówno singularny, jak i pluralny: *Na Kąty* (1962), *Na Piaski* (1934), *Na Stawki*

⁶⁰⁵ Przegląd ujęć i interpretacji tego typu derywatów daje S. Tomaszewska (1996: 22–23).

⁶⁰⁶ Nie można jednak i w wypadku prezentowanych w tej grupie hydronimów wykluczyć pośrednictwa nietonowanych nazw terenowych jako ogniwa derywacyjnego.

⁶⁰⁷ J. Duma (1999a: 141) wywodzi od n. wyrażenia **vъz lěšča* ‘koło leszczy, leszczyny’. Późniejsze formy nazwy *Zlecza* (1345), *Zwlecza* (1434) poświadczają metatezę przyimka po zaniku jeru oraz uproszczeniem *šč > č*.

⁶⁰⁸ Tu dodatkowo nastąpił skrót morfemiczny **Międzygrąd > Migrąd*, polegający na zaniku części przyimka. Zanotowano też n. ter. *Migrąd* 1964 HE XIII 148;

⁶⁰⁹ Nagłosowe *z-* byłoby pochodzenia przyimkowego, por. z *D(e)brzy > *Zbrzy*, podobnie jak w n. *Zbrzyca*.

⁶¹⁰ **Zbrzyca**, rz., dł. 48,77 km, przepływa przez jez. Sarnowiec Wielki (→ Brda → Wisła): *Sbritze Fl.* ok. 1845 MpRey nr 31; *Zbrzyca* a. *Zbryca* (!) a. *Zbrycza* (!) a.? *Dybrzyca* a.? *Sbritze* 1 1965 HW nr 675; *Zbrzyca*, -y 2006 HPol I 327.

(1789), *Pod Brzeszki* (1786–1788), *Pod Hale* (1934, 1965), *Pod Grapa* (1846), *Pod Kamień* (1786–1788 2 ×), *Pod Olesie* (1965), *Pod Sihla* (1846), *Za Pasięki* (1847), *Za Zastawy* (1949).

Odrębną podgrupę stanowią nazwy od wyrażen przyimkowych, z rekcją podyktowaną przez przyimek. Struktury te są dość liczne (64 nazwy) a najczęściej wykorzystywany jest w nich przyimek *nad* (12) i *pod* (16). Dwie nazwy pisane są łącznie: *Podbrzeziem* (1983), *Podpodziałem* (1931), pozostałe rozdzielnie: *Do Gronia* (1965), *Do Roztoki* (1934), *Koło Mocedlińska* (1846), *Na Bialisku* (1964), *Na Dolinkę* (1882), *Na Granicy* (1965), *Na Kamieniu* (1964), *Na Podbrzeżu* (1845), *Na Przygórzu* (1786–1788), *Na Przykopiesi* (1964), *Na Stoc(z)ech* (1414–1425)⁶¹¹, *Na Środku (Wsi)* (1954–1960), *Na Wapiennicy* (1786–1788), *Na Węgorzach* (1988), *Na Zagrodach* (1964), *Nad Długiem* (1965), *Od Dolisk* (1786–1788), *Od Lasu* (1786–1788, 1971), *Od Polany* (1786–1788), *Od Szkoły* (1974), *Pod Grabnikami* (1786–1788), *Pod Jaworzynę* (1934), *Pod Kopaniami* (1964), *Pod Kopaniem* (1786–1788), *Pod Łazem* (1849–1854), *Pod Mastercem* (1786–1788), *Pod Olszanką* (1849–1854), *Pod Płazina* (1965), *Pod Polanką* (1786–1788), *Pod Posuchą* (1966), *Pod Sosnami* (1786–1788), *Pod Trześnią* (1786–1788), *Pod Uboczą* (1786–1788), *Przy Drodze* (1972), *Spod Bryszcza* (1786–1788), *Spod Kadłuba* (1965), *Spod Przegibu* (1964), *Spod Leszczynek* (1786–1788), *U Gościńca* (1931), *W Ciemnym* (1962), *W Jamie* (1786–1788), *W Kale* (1966), *W Rudym* (1961–1970), *W Smugach* (1961–1970, 1973), *W Solniskach* (1846), *Z Bani* (1964), *Z Budziny* (1964), *Z Gaju* (1961–1970), *Z Lasu* (1965), *Z Leszczyn* (1965), *Za Dworem* (1965), *Za Karczmą* (1849–1954), *Za Młyńskim* (1962), *Za Mostem* (1965), *Za Wodu* (1965). Cztery potamonimy są bardziej rozbudowane; element nominalny jest tu zestawieniem: *Nad Kobyłą Wodą* (1447), *Od Smrecznej Polanki* (1786–1788), *Pod Suchym Działem* (1643), *Pod Zimną Wodę* (1990).

Wśród hydronimów od wyrażen przyimkowych są również nazwy posiadające wschodniosłowiańskie cechy fonetyczne i leksykalne: *Zahrabnik* (1849–1854, ukr. *hrabnyk* ‘grabnik’), *Za Potik* (1965, łemk. *potik* ‘potok’), *Medze Potoki* (1934–1936, 1949 2 ×, 1965, ukr. *medze* ‘między’), *Meze Potoki/Medżepotoki* (1985), *Pod Dilem* (1965, ukr. *dil* ‘dział’), *Za Horbem* (1965, ukr. *horb* ‘garb’), *Za Tynią* (1849–1854, ukr. *tyń*, *tyńnja* ‘ogrodzenie’ lub *tyńa* ‘błoto’).

Hydronimy od wyrażen przyimkowych pojawiają się w źródłach od XIV w.; por. *Zbrzyca*. Do końca XVI w. poświadczono jedynie 5 takich nazw identyfikujących cieki rozmieszczone w części lewobrzeżnej dorzecza Wisły od Zabierzowa po dorzecze Pilicy w Małopolsce, a w części prawobrzeżnej tylko w dorzeczu Narwi na Mazowszu. W XVII w. udokumentowany jest jeden obiekt w dorzeczu Sanu, w wiekach późniejszych powstają nowe nazwy, które dotyczą w większości obiektów w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San (XVIII w. – 25, XIX – 20). Ponad połowa nazw przyimkowych (63) została zanotowana dopiero w w. XX, również głównie w części prawobrzeżnej po San, 1 nazwę odnotowano w dorzeczu Wieprza, 5 w dorzeczu Narwi, a jedynie 4 w części lewobrzeżnej dorzecza Wisły po Pilicę.

Aktywność poszczególnych przyimków w strukturach nazewniczych przedstawia się następująco: *pod* – 33, *za* – 17, *na* – 15, *między* (wraz z ukr. *meze*, *medze*) – 13, *od*, *w*, *z* po 7, pozostałe, takie jak: *nad*, *przy*, *popod*, *spod*, *do*, *koło*, *u*, występują sporadycznie.

⁶¹¹ Zapis z HW nr 464 *Na stoczech*, umieszczony w haśle *Brzozówka* w HE XIX 28, odnosi się raczej do *Brzozówki*, d. Klimaszownicy, por. Jurkowski 1964: 46.

Przymyki najczęściej wyrażają relacje przestrzenne wobec obiektów o charakterze topograficznym (74%), w mniejszym stopniu – wobec obiektów powstałych wskutek działalności człowieka (26%).

3.4. Hydronimy komponowane

Hydronimy komponowane stanowią pokaźny zbiór nazw tej kategorii onimicznej. Nazwy jednoskładnikowe o dużym walorze funkcjonalności są częstsze, ale *composita* znacznie uzupełniają ten zasób, przeciwdziałając homonimii nazewniczej i zwiększając funkcjonalność identyfikacyjną (por. Mrózek 1990: 93–95). Nazwy wieloskładnikowe to głównie przeniesienia gotowych apelatywnych struktur syntaktycznych do kategorii nazw własnych, ale ich powstanie, oprócz identyfikacji, uwarunkowane było potrzebami dyferencjalnymi w sferze obiektów wodnych. Kreacja zestawień o „potencji onimicznej” miała więc charakter złożony – identyfikacyjno-dyferencjalny. W fazie prenominacyjnej odbywał się proces wyboru podstawy motywacyjnej, uzupełnianej o dodatkowy składnik leksykalny o walorach odróżniających. Struktury te, zanim stały się *propria* musiały przez pewien czas pozostawać w strefie przejściowej w celu weryfikacji i regulacji ich funkcjonalności przez istniejący system onimiczny.

3.4.1. Zrosty

W dorzeczu Wisły odnotowano ogółem 8 potamonimów o strukturze zrostów. Najczęściej są to formacje o charakterystyce przymiotnikowo-rzeczownikowej: *Białystok* (1414–1425 3×), *Turzałka* (1436), *Szadykierz* (1966), liczebnikowo-rzeczownikowej: *Trzywody* (1965), oraz rzeczownikowo-rzeczownikowej: *Konieczpole* (1849–1854), *Kluczwoda* (1887). Na uwagę zasługują dwie nazwy hybrydalne: średniowieczna hybryda bałtycko-polska *Puzistok* (1416), pochodząca od lit. *pūžas* ‘ryba, kleń, jazgarz’ lub *pūzas* ‘męty, osad; muł, szlam, błoto’ VanagasLHŽ 270, i od pol. ap. *stok*⁶¹² oraz hybryda niemiecko-polska *Szpilpotok* (1965), por. niem. *Spiel* ‘gra, zabawa’ i pol. *potok*. Nazwy w formie zrostów nie stanowią typu produktywnego w toponimii, w tym w hydronimii, pojawiają się w źródłach od XV w. na Mazowszu w dorzeczu Narwi (5 obiektów) oraz później, w XIX–XX w., w dorzeczu górnej Wisły: wśród dopływów Sanu (3), Wisłoki (1), Rudawy (1), też w części środkowej dorzecza w pow. opatowskim. Wszystkie te ciekі są niewielkie, część nazw współcześnie nie jest notowana.

3.4.2. Złożenia

Wśród ponad 20 hydronimów w formie złożzeń dominują postaci z interfiksem *-o-*, z pierwszym członem utworzonym od przymiotników określających cechy wody czy też koryta i drugim członem pochodzącym od rzeczowników, najczęściej od hydroleksemów typu *woda, rzeka, dół*: *Białowoda* (1880), *Bystrotok* (1963, *tok* ‘ciek, płynięcie’), *Czarnowoda*

⁶¹² Traktuję tę nazwę jako zrost, choć niewykluczone, że jest to zestawienie (por. Rzetelska-Feleszko 1999: 265), podobnie jak pozostałe średniowieczne mazowieckie hydronimy tu wymienione (*Białystok, Turzałka*).

(1882), *Dobrowoda* (1468, 1516, 1970), *Krzyworzeka* (1965), *Suchodół* (1470–1480), *Sudół* (< **Suchodół*, 1786–1788), *Suchorzeczka* (1965), *Twardorzeczka/Twardorzyczka* (1786–1788), *Zimnowoda* (1895) i inne, jak: *Szadokierz* (1966), **Wieladebrza/Wielebrza* (1786–1788). Jedno złożenie ma postać plurale tantum: *Suchodoły* (1849–1854). Nazwy te nie wykazują zauważalnego zróżnicowania geograficznego, spotykamy je często w dorzeczu górnej Wisły, rzadziej środkowej, aż po dorzecze Narwi. W dorzeczu Sanu odnotowano 2 hydronimy o fonetyce ukraińskiej: *Balotecz* (1934–1937, ukr. *tecz* ‘rzeka, potok’) i *Czornotycz* (1786–1788, ukr. *czornyj* ‘czarny’ i *tecz*).

Frekwencją wyróżniają się nazwy w postaci złożzeń rzeczownikowo-czasownikowych: *Konotop* (1342⁶¹³), *Konotopa* (1401, 1519), *Koniotopia* (1570)⁶¹⁴, z formantem paradygmatyczno-interfiksальnym⁶¹⁵, inne to: *Świnoryja* (1970), *Swynoryja* (1888, z fonetyką wschodniosłowiańską), dziś *Rzeczyca*, w dorzeczu Bugu. Odnotowano także jedno złożenie przysłówkowo-czasownikowe: *Noworycie* (1533, *nowo rytę* : *ryć*), a do złożzeń czasownikowo-rzeczownikowych zaliczyć można 2 nazwy: *Braskolacha* (1939)⁶¹⁶ i *Wiartodół* (1532)⁶¹⁷, choć motywacje łączące pierwsze człony z czasownikami są w ich wypadku niezbyt pewne i nie całkiem przekonujące. Za złożenie motywowane przez dwa rzeczowniki uznać należy stary hydronim *Krzynowłoga* (1397)⁶¹⁸.

3.4.3. Zestawienia

Potamonimy zestawione stanowią w dorzeczu Wisły zbiór ponad 1000 jednostek nazewniczych, reprezentowanych najczęściej przez struktury dwuczłonowe: przymiotnikowo-rzeczownikowe (dominujące) lub rzeczownikowo-przymiotnikowe, imiesłowowo-rzeczownikowe, liczebnikowo-rzeczownikowe, rzadko przymiotnikowo-przymiotnikowe i rzeczownikowo-rzeczownikowe oraz zestawienia z wyrażeniem przymiokowym. Rzeczowniki stanowiące człon konstytutywny tych zestawień są najczęściej terminami hydrograficznymi, a człony określające – przymiotnikami, rzadko imiesłowami oraz liczebnika-

⁶¹³ H. Górniewicz (1988: 31) uznaje hydronim za ponowiony z n. bagna, ta jednak notowana dopiero współcześnie.

⁶¹⁴ Dziś *Potok Kaszowski*; identyfikacja za AtKr 291.

⁶¹⁵ Badacze dopuszczają istnienie apelatYWu *konotopa* ‘bagnO na drodze, miejsce, gdzie toną konie’ (por. SEBań I 783, też Lesiów 1972: 12), wtedy byłyby to potamonimy powstałe w wyniku czystej onimizacji lub derywacji paradygmatycznej.

⁶¹⁶ Człon pierwszy *Brask-* związany zapewne z psł. **brěskъ*/**brězkъ* ‘przedświt, rozwidnienie; przykry ciepki smak’, por. też czas. *brěskati*, *brězgati* ‘zaczynać świtać; nabywać przykrego smaku’ (Spśl), człon drugi od ap. *lacha* ‘odnoga, część rzeki od głównego koryta oddzielająca się i znowu później łącząca się z rzeką’, por. HE XIX 26.

⁶¹⁷ Może od czas. *wiercić (się)* i od ap. *dół*, por. HE III 84.

⁶¹⁸ **Ulatówka**, rz., dł. 25,10 km, pd. Orzyca (→ Narew → Wisła), we wsi Ulatowo-Słabogóra: riułum *Crzinowłoga* (1397, 1445)1456 SHGMz(MK 3, 315–315v); super fluvio *Krzynowłoska* 1427 MkM I nr 514; *Krzynowłoga* XVI AtMz 248; R. *Swiniarka* 1839 MpKwat IV 1; *Swiniarka* al. *Ulatówka* 1890 SG XI 703; *Swiniarka* a. *Ulatówka* 1965 HW nr 542; X <*Krzynowłoga*> a. <*Krzynowłoska*> 1965 HW nr 542; *Ulatówka*, -ki 1972 UN 140, 23; *Ulatówka*, -i 2006 HPol I 302. – Złożenie od **krin-*, jak w *krynica/krzynica* ‘źródło, źródło, strumień’ oraz od **volga* ‘nasylenie wodą, wilgotność’, gw. z płn. Mazowska *vlyga* ‘bagnO’, *włoga* ‘wilgoć, wilgotna, żyzna gleba’, a więc strumień, który płynie przez podmokłą, żyzną glebę. W XV w. pojawiła się n. wsi *Krzynowłoga*, wtedy rz. przybrała n. przymiotnikową: *Krzynowłoska*. Identyfikacja średniowiecznej *Krzynowłogi* z *Ulatówką* za AtMz 248.

mi. Podstawy motywacyjne zestawień są w większości homogeniczne z już omawianymi podstawami hydronimów jednoskładnikowych⁶¹⁹. W zestawieniach hydronimicznych jest również dostrzegalna polireferencjalność i ta cecha została uwzględniona przy prezentacji materiału.

Najliczniejszą formacją wśród hydronimów komponowanych są zestawienia dwuskładnikowe (dwuczłonowe) o podstawach:

rzeczownik (S) + przymiotnik (A) lub przymiotnik (A) + rzeczownik (S).

Występują również zestawienia o bazach:

rzeczownik (S) + imiesłów (P) lub imiesłów (P) + rzeczownik (S);

rzeczownik (S) + liczebnik (N) lub liczebnik (N) + rzeczownik (S);

przymiotnik (A) + przymiotnik (A);

rzeczownik (S) + rzeczownik (S).

Wśród zestawień trójskładnikowych (które nie są zbyt częste) dominują formacje od podstaw:

rzeczownik (S) + wyrażenie przyimkowe zawierające rzeczownik (p + S);

przymiotnik (A) + przymiotnik (A) + rzeczownik (S).

3.4.3.1. Zestawienia dwuczłonowe

Zestawienia typu S + A lub A + S

W formacjach o tym modelu wyróżnione zostały 2 podgrupy na podstawie semantyki podstaw rzeczownikowych: zestawienia z rzeczownikiem o charakterystyce topograficznej S(top.) i kulturowej S(kult.). W obrębie modelu S(top.) + A i S(kult.) + A zróżnicowaniu semantycznemu podlegają również przymiotniki: topograficzne – A(top.) i kulturowe – A(kult.).

Model S(top.) + A

Człon *Potok*, *Potoczek* występuje na pierwszym miejscu w nazwach zestawionych oznaczających 95 obiektów, częściej pojawiają się struktury z członem *Potok* (*Potoczek*, też *Potik*) na drugim miejscu.

Najwcześniej zanotowane są hydronimy *Ląkiecki Potok* (1262, *ląkta* 'zakręt, wygięcie terenu; łąka'), nieistniejący dziś ciek płynący koło Niegowici, w pow. wielickim, oraz *Babi Potok* (1292) w dorzeczu Dunajca. Największy przyrost zapisów nazw zaobserwować można dopiero w XIX i XX w. (70%). W nazwach wcześniej notowanych dominuje szyk: przymiotnik + rzeczownik, natomiast od XVIII w. pojawiają się hydronimy o szyku odwrotnym. Geograficzne rozmieszczenie hydronimów komponowanych z podstawą *potok* nie wykracza poza dorzecze Białuchy z lewej strony Wisły, a z prawej – poza dorzecze Sanu. Pojedyncze nazwy odnotowano w dorzeczu Wieprza, np. *Czarny Potok* (1935), i w dorzeczu Bugu: *Korytnicki Potok* (1883), *Młyński Potok* (1875), *Pograniczny Potok* (1890). Najdłuższymi ciekami są: *Czarny Potok* (1893), dziś *Kleczanka* (około 20 km), *Jaworowy Potok* (2006) w dorzeczu Dunajca i wspomniany już *Czarny Potok* w dorzeczu Wieprza (oba po około 18 km). Dominują jednak obiekty o bardzo małych rozmiarach.

⁶¹⁹ Podobnie konstruowane są zestawienia mikrotoponimiczne, nieco inny jest jednak zestaw baz apelatywnych; por. Mrózek 1990: 95–105.

rach, w większości poniżej 10 km, często dziś nieistniejące, co do których brak danych o długości. Człony określające w zestawieniach hydronimicznych z członem *Potok* najczęściej pochodzą od przymiotników o znaczeniu topograficznym odnoszącym się bezpośrednio do cech wody czy koryta. Najwyższą frekwencję użycia ma zestawienie *Głęboki Potok*, które identyfikuje 48 obiektów, notowanych już od XV w., por.: *Głęboki Potok* (1409) XVIII, pd. Olszowianki → Paleśnianka → Dunajec (HE XIII 69), *Głęboki Potok* (1468), ld. Osławy → San (HE XVII 78), *Głęboki Potok* (1483), ld. Bulówki → Macocha → Soła (HE IX 33). Cieki tak nazwane spotykamy prawie wyłącznie w dorzeczu prawobrzeżnej Wisły od źródeł po San. Jedynie 2 (dziś nieistniejące lub bez nazwy) położone są w części lewobrzeżnej: *Głęboki Potok* (1596), w okolicy wsi Płaza i Regulice (pow. chrzanoski), oraz *Głęboki Potok* (1551), w okolicy Zabierzowa (pow. krakowski). Zestawieniem o wysokiej frekwencji jest także hydronim *Czarny Potok* (38 obiektów notowanych od XIV w. po współczesność), występujący również w zestandaryzowanej formie *Potok Czarny* (2 obiekty odnotowane w XX w.). Antonimiczny potamonim *Biały Potok* identyfikuje tylko 7 obiektów, a pojawia się po raz pierwszy w XV w. Częstością użycia wyróżnia się ponadto nazwa *Suchy Potok*, udokumentowana od XVIII w. i nazywająca 11 obiektów, wraz z jednostkową postacią *Potok Suchy*.

Większość podstaw przymiotnikowych w połączeniu z członem *Potok* ma charakter ogólnotopograficzny: *Babi Potok* (1292, 1427, 1786–1788, 1789, 1985), *Banny Potok* (1544), *Baryczyński Potok* (1532, por. *baryčb : psł. *bar?, *bara ‘moczar, bagnisko, woda stojąca’ Spsł), *Belski Potok* (1630), *Brzyskowy Potok* (1482), *Bystry Potok* (XX w.), *Cichy Potok* (1965), *Ciemny Potok* (XX w., 4 ×), *Czertezowaty Potok* (1786–1788, ukr. czerteż, pol. gw. czerteż ‘wyrąb, karczunek, polana’, pierwotnie ‘obszar wykarczowany’), *Czerwony Potok* (1591, 1786–1788, 1961, 1985), *Czyrzwony Potok* (1386), *Potok Czerwony* (1893), *Czysty Potok* (1965), *Dalny Potok* (1962), *Długi Potok* (1881, 1964, 1965, 2006), *Dopustny Potok* (2006), *Dólny Potok* (1849–1854), *Dulni Potok* (1786–1788), *Duży Potok* (1961, 1965, 1985), *Dziki Potok* (1963, 1964), *Dziwczy Potok* (1786–1788), *Furczański Potok* (2006, furczeń?), *Glinczany Potok* (1965), *Gliniany Potok* (1881), *Glinny Potok* (1496, 1537, 1881), *Głębowski Potok* (1961, głębia), *Gorzki Potok* (1786–1788), *Potok Gorzki* (1962), *Górkowski Potok* (1964), *Górny Potok* (1849–1854, 1881, 2006), *Górski Potok* (1881), *Potok Górski* (1893–1895, 1965), *Groniski Potok* (1846–1879), *Jażwin Potok* (przed 1554, jażwa ‘nora, nora borsuka’), *Kamiański Potok* (1882), *Kamienny Potok* (1446, 1532, 1568, 1786–1788, 1995), *Kotylniczny Potok* (1977), *Krwawy Potok* (1558, 1964), *Kryniczny Potok* (1554), *Krzywy Potok* (1482, 1786–1788, 1883, 1962, 1963, 2003, 2006), *Potok Krzywy* (2006), *Łąkowy Potok* (1849–1854), *Łęgowy Potok* (1534, 1545), *Łukowy Potok* (1570), *Mały Potok* (1965), *Potok Mały* (1786–1788), *Mątny Potok* (2006), *Miedziany Potok* (1446), *Mokry Potok* (1964, 1965), *Międzygórski Potok* (1962), *Niżny Potok* (1985), *Pareisty Potok* (1786–1788, por. paryja), *Parny Potok* (1965), *Pilny Potok* (1789, 1990, pilny ‘tartaczny’), *Płytki Potok* (1788), *Podgórski Potok* (2006), *Podskalny Potok* (1934), *Polny Potok/Potok Polny* (1897), *Porebowy Potok/Potok Porebowy* (1786–1788), *Potok Baniskowy* (1888, por. baniska ‘baseny wodne charakterystyczne dla górskich potoków’), *Potok Bański* (2006), *Potok Bliźni* (1964), *Potok Kałowski* (2006, kał, por. też nazw. Kałowski), *Potok Kątny* (1786–1788), *Potok Kępkowy* (2006), *Potok Południowy* (2006), *Potok Przedni* (1786–1788), *Przedni Potok* (1965), *Potok Stary* (XX w.), *Ropiany Potok* (1786–1788), *Ropny Potok* (1518), *Różowy Potok* (1877–1905), *Rudawy Potok*

(1625), *Rynny Potok* (2006), *Skalny Potok* (1889, 1934, 1964, 2006), *Słapny Potok* (1889, por. *słop*), *Słony Potok* (1965), *Słupny Potok* (1629), *Stara Potoka* (1786–1788), *Potok Stawiski* (1964), *Stawowy Potok* (1849–1854, 1964), *Potok Stawowy* (1939), *Straszny Potok* (1965), *Stuzienny Potok* (1789), *Potok Stuzienny* (2006), *Szeroki Potok* (1772, 2006 2 ×), *Potok Szeroki* (1849–1854, 1965), *Szybowy Potok* (1574, por. *szybki*, gw. *szybać* ‘rzucić’), *Ślepy Potok* (1965), *Średni Potok* (1786–1788 2 ×, 1964, 1965 3 ×, 2005), *Potok Średni* (1965), *Potok Średni/Średni Potok* (1630), *Wapienny Potok* (1518, 1569, 1570), *Wielki Potok* (1556, 1786–1788 2 ×, 1893, 1965), *Potok Wielki* (1772, 1786–1788 2 ×), *Wolny Potok* (1544), *Wyzny Potok* (1985), *Zadni Potok/Potok Zadni* (1786–1788), *Zadni Potok* (1963), *Zdolski Potok* (1895, z *dołu*), *Zielony Potok* (2006), *Zimny Potok* (1450, 1961, 1962, 1964 2 ×, 1965), *Zlocki Potok* (1884), *Złoty Potok* (1786–1788 2 ×, 2006), *Złoty Potok* (1470–1480, 1888, 1892, 1938, 2006), *Żółty Potok* (1965).

Licznie reprezentowane są zestawienia hydronimiczne z członem *Potok* i określeniami od przymiotników związanych z roślinnością, co odzwierciedlają następujące nazwy: *Borowy Potok* (XVI w.), *Borczy Potok* (1965, *borek*), *Bukowy Potok* (1568), *Bziany Potok* (1884, *bez*), *Cisowy Potok* (1962, 1965, 2006), *Grabowy Potok* (1786–1788), *Potok Grabowy* (1786–1788), *Jagienny Potok* (1532), *Jaworowy Potok* (1358, 1786–1788, 1789, 2006), *Jedlniczany Potok* (1531, **jedlnik*, pol. gw. *jelnik* ‘las jodłowy’), *Korciepczany (!) Potok* (1965, *korcypka* ‘czeremcha, gatunek głogu’), *Laskowski Potok* (1962), *Lisi Potok* (1390), *Litworowy Potok* (1985, *litworowy* : *litwor* ‘roślina dzięgiel’), *Malinowy Potok* (2006), *Olszowy Potok* (1436, 1786–1788), *Potok Jaworski* (1961), *Potok Jaworowski* (XX w.), *Potok Jodłowy* (1786–1788), *Potok Laskowy* (1786–1788, XX w.), *Potok Leśny* (1897, 2006), *Potok Makowy* (1786–1788), *Potok Malinowy* (2006), *Potok Moczurawy* (1847, por. *moczczar* ‘grunt bagnisty, pokryty roślinnością wodną, mokradło, bagno, trzęsawisko’), *Potok Osi* (1786–1788, *osa* ‘osika’), *Potok Osinny* (1786–1788), *Potok Sosnowy* (1893), *Potok Torkowy* (1788, gw. *torka* ‘tarnina’), *Potok Żurawiński* (1892), *Różany Potok* (1964), plurale tantum *Podleśne Potoki* (1558).

Przymiotnikowe podstawy od określeń zwierząt dość często występują również w zestawieniach z członem *Potok*: *Jarzębczy Potok* (1965), *Jastrzębi Potok* (1482, 1511, 1552), *Kawi Potok* (1966), *Kobyli Potok* (1348), *Kozi Potok* (1530), *Potok Kozi* (1962), *Koziny Potok* (1510, *koziny* ‘kozi’), *Kukulkowy Potok* (2006), *Lissowski Potok* (1532), *Niedźwiedzi Potok* (1518), *Niedźwiedzi Potok* (1877–1905, 2006), *Potok Niedźwiedzi* (1962, 2003), *Piesi Potok* (1964, zapewne od ap. *pies* z zachowaniem ruchomego *e*), *Potok Rybi* (1824), *Rybi Potok* (1965), *Rybny Potok* (1961), *Sarni Potok* (1966), *Świniarski Potok* (1995), *Świński Potok* (1964, 1995), *Turzy Potok* (1531, 1889), *Wilczy Potok* (1709, 1787), *Wilczy (Potok)/Wilków Potok* (1965).

Połączenia członów od przymiotników o znaczeniu kulturowym z ap. *potok* stanowią nieco mniejszą grupę; wśród nich najczęściej wykorzystywany jest przymiotnik *graniczny* (19 razy). Hydronim *Graniczny Potok* pojawia się od XVI w. aż po współczesność i identyfikuje 12 obiektów w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San oraz jeden w dorzeczu Przemszy, nazwa w szyku odwrotnym *Potok Graniczny* udokumentowana jest natomiast od XVIII w. po XX w. w odniesieniu do 7 obiektów rozmieszczonych na tym samym obszarze. Pozostałe hydronimy z członami określającymi od przymiotników kulturowych dotyczą głównie cieków w dorzeczu prawobrzeżnej Wisły po San. Są to: *Dworski Potok* (1964), *Dziadowski Potok* (1715, *dziadowski* ‘nędzny, marny, ubogi np. w wodę’), *Foluszo-*

wy Potok (1895), Gnojski Potok (1881), Gromacki Potok (1847), Kościelny Potok (1883), Kotłowy Potok (1962), Krzyżowy Potok (1545), Łanecki Potok (1965), Łanny Potok (1955), Ławeczny Potok (1522, ławka), Miejscowy Potok (1849–1854 × 2), Młynny Potok (1964), Młyński Potok (1849–1854), Potok Młyński (1586, 1891), Mostkowy Potok (1962, 1985), Potok Mostkowy (1786–1788), Mostów Potok (2006), Nawiejski Potok (1532, nawsie), Potok Cegielny (1882), Potok Działowy (2004), Potok Gromacki (1895), Potok Wzorowy (2006, por. wzorzysty?), Sielski Potok (1889), Stoliczny Potok (1965, gw. stolica 'stolnica; stołek; przyrząd ciesielski'), Szatani Potok (1964), Szubieniczny Potok (1965 2 ×), Wiejski Potok (1893), Wsiowy Potok (1884, 1889), Zakłęty Potok (1888).

Poza tym głównym skupiskiem odnotowano 2 hydronimy zestawione w dorzeczu Bugu: *Młyński Potok* (1875) i *Pograniczny Potok* (1890), oraz jeden w dorzeczu dolnej Wisły, wśród dopływów Wdy (powiat świecki): *Potok Młyński* (1964).

Podstawami kilkunastu hydronimów zestawionych jest deminutywny apelatyw *potoczek* z przymiotnikami, głównie o charakterystyce topograficznej: plurale tantum *Ciskowe Potoczki* (1964), *Czerwony Potoczek* (1964 2 ×), *Jodłowy Potoczek* (1469), *Mały Potoczek* (1786–1788, 1965), *Przedni Potoczek* (1965), *Przewrotny Potoczek* (1974, przewrotny 'podstępny, wykrętny, obłudny'), *Szczytowy Potoczek* (2006), *Średni Potoczek* (1964), *Zadni Potoczek* (1787), *Zimny Potoczek* (1787). W zestawieniach pojawia się również człon o charakterystyce kulturowej: *Potoczek Graniczny* (1786–1788).

Termin hydrograficzny *rzeka* występuje w hydronimach zestawionych nazywających ponad 120 obiektów. Najwcześniej notowaną nazwą wodną tego typu jest *Babia Rzeka* (1406), określająca obiekt w dorzeczu Sanu. Wśród wielu przymiotników o semantyce topograficznej i kulturowej stanowiących podstawy członu określającego najczęściej używany jest przymiotnik *stary*. Hydronim *Stara Rzeka* określa ponad 50 cieków położonych od górnej Wisły po dopływy Wierzycy na północy. Najwcześniej, bo już w XVI w., odnotowana została ta nazwa jako określenie dopływu Uszwicy. *Stara Rzeka* identyfikuje często tylko odcinki rzek, stare koryta, ramiona źródłowe, rzadko można spotkać tak nazwane większe objekty rzeczne, np. *Stara Rzeka* (1977), str. o dł. 24,86 km, pd. Liwca (→ Bug). Hydronim *Nowa Rzeka* z antonimicznym członem *Nowy* pojawia się od XIX w. i określa 9 niewielkich obiektów w środkowej lewo- i prawobrzeżnej części dorzecza Wisły. Obiekty o nazwach *Stara Rzeka* i *Nowa Rzeka* nie tworzą par powiązanych lokalizacyjnie.

Zestawienia członu *Rzeka* z innymi członami przymiotnikowymi reprezentowane są przez następujące potamonimy: *Babia Rzeka* (1966), *Belkowa Rzeka* (1965), *Biała Rzeka* (1965), *Czarna Rzeka* (1511, 1849–1854, 2006), *Czerwona Rzeka* (1849–1854), *Dalnia Rzeka* (1965), *Dobra Rzeka* (2006), *Dzika Rzeka* (1849–1854), *Główna Rzeka* (1965 2 ×), *Gorąca Rzeka* (1881), *Górna Rzeka* (1966), *Górska Rzeka* (1849–1854), *Mała Rzeka* (1961–1970, 1965), *Rzeka Mała* (1849–1854), *Pusta Rzeka* (1964), *Rzeka Pasterniczna* (1786–1788), *Stawia Rzeka* (1890), *Sucha Rzeka* (1965 2 ×, 1970 2 ×), *Szeroka Rzeka* (1965), *Wielga Rzeka* (1470–1480), *Wielka Rzeka* (1565–1567, 1883, 1964, 1982), *Zimna Rzeka* (1550), *Złota Rzeka* (1880), *Złota Rzyka* (1849–1854). W tej grupie wyróżnić można hydronimy z członami przymiotnikowymi związanymi z roślinnością: *Lasowska Rzeka* (1964), *Modrzewska Rzeka* (1996–1999), *Rzeka Leśna* (1849–1854); z fauną: *Kobyła Rzeka* (1965), *Kozia Rzeka* (1996–1999), *Niedźwiadna Rzeka* (1802–1803), oraz o charakterze kulturowym: *Graniczna Rzeka* (1433), *Rzeka Graniczna* (1508–1509, 1786–1788), *Grodecka Rzeka* (1490, przym. *grodecki* 'grodzki, grodowy'), *Jazowa Rzeka* (1561), *Kościół-*

kowa Rzeka (1963), *Młynarska Rzeka* (1964), *Młyńska Rzeka* (1965), *Rzeka Półwiejska* (1786–1788), *Rzeka Wsiowa* (1849–1854 4 ×), *Wsiowa Rzeka* (1849–1854), *Ślužna Rzeka* (1965, *śluzą*), plurale tantum *Łażnie Rzeki* (1964, *łaz*).

Człon rzeczownikowy *Rzeczka* jest składnikiem ponad 20 hydronimów. Zestaw łączących się z nim członów przymiotnikowych nie wykracza poza już wymienione. Najwcześniejszym udokumentowanym hydronimem z tej grupy jest *Krowia Rzeczka* (1491), pd. Osławy (→ San); w XIX w. odnotowano 4 nazwy: *Krzywa Rzeczka*, *Mała Rzeczka*, *Wielka Rzeczka*, *Złota Rzeczka* (1849–1854), w w. XX – pozostałe: *Biała Rzeczka* (1966), *Cicha Rzeczka* (1976), *Czarna Rzeczka*, *Górna Rzeczka*, *Kamienna Rzeczka*, *Kozia Rzeczka*, *Krajna Rzeczka* (1961–1970), *Leśna Rzeczka*, *Mała Rzeczka* (1970), *Polna Rzeczka*, *Przewoźna Rzeczka*, *Ruda Rzeczka* (1961–1970), *Stara Rzeczka* (1961–1970, 2006), *Sucha Rzeczka*, *Swoja Rzeka*, *Średnia Rzeczka*, *Wąska Rzeczka* (1961–1970), *Zielona Rzeczka* (1961–1970, 1965), *Zimna Rzeczka* (1963, 1966). Obiekty o tych nazwach rozmieszczone są głównie w dorzeczu Narwi, mniej licznie – w dorzeczu Sanu.

Apelatyw *rzeczysko* ‘dawne koryto rzeki’ jest podstawą hydronimu jednoczłonowego, oznaczającego kilka obiektów (por. s. 63). W odniesieniu do starych koryt częściej jednak używa się nazwy zestawionej *Stare Rzeczysko*, która identyfikuje 9 obiektów w dorzeczu górnej Wisły. Najwcześniejszą notowaną jest nazwa dawnego koryta Wilgi *Stare Rzeczysko* (1531), w XVI w. zapisano w źródłach jeszcze dwa obiekty o tej nazwie, pozostałe – w XX w. Występują również nazwy o odwrotnym szyku: plurale tantum *Rzeczyska Stare* (1643), w dorzeczu Wisłoka, oraz *Rzeczysko Młyńskie* (1556), nazwa starego koryta Skawy.

Termin hydrograficzny *struga* częściej był podstawą jednoczłonowego hydronimu *Struga* (118 obiektów) niż zestawień z członami przymiotnikowymi (47). W hydronimach zestawionych, które zawierają ten element, wystąpiły człony określające od przymiotników związanych znaczeniowo z topografią: *Babia Struga* (1342), *Bebrowa Struga* (1295, por. *bóbr*), *Biała Struga* (1435), *Borkowa Struga* (1961), *Borowa Struga* (2006), *Bystra Struga* (2006), *Chelna*⁶²⁰ *Struga* (1802–1803), *Czarna Struga* (1859, 1914–1915, 1930, 1964, 2006), *Czerwona Struga* (1966), *Długa Struga* (1469), *Dobrska*⁶²¹ *Struga* (1426), *Głęboka Struga* (1887, 1965), *Kamienna Struga* (1888), *Kamiona Struga* (1387), *Krzywa Struga* (1525⁶²², 1965), *Łabędzia Struga* (1444), *Mała Struga* (1965, 1966), *Orla Struga* (1965), *Sępia Struga* (1802–1803), *Stara Struga* (2004), *Struga Tęczowa* (1980), *Sucha Struga* (1478), *Szeroka Struga* (1961–1970), *Wielka Struga* (1358, 1893), *Wilcza Struga* (1973), *Wirzbska Struga* (1450), *Złota Struga* (2006). Wśród członów przymiotnikowych o znaczeniu kulturowym wyróżnia się *Młyński*, współtworzący z członem *Struga* nazwę *Młyńska Struga*, która identyfikuje 7 obiektów, oraz *Struga Młyńska*, określenie 4 cieków. Pozostałe hydronimy z tej grupy to: *Bezimienna Struga* (1988), *Graniczna Struga* (1965), *Krzyżowa Struga* (1387). Występują też dwie nazwy zestawione z członem od deminu-

⁶²⁰ Człon pierwszy zapewne pierwotnie brzmiał **Chelbna*, od *chelbać się*, *chelbotać* ‘kołysać się, poruszać (o płynie w naczyniu)’, z suf. *-na*. Uproszczenie grupy spółgłosek *-lbn-* > *-ln-* nastąpić mogło na gruncie gwarowym, por. HE XIV 18.

⁶²¹ Budowa słowotwórcza członu wskazywałaby raczej na pochodzenie od przymiotnika odmiejscowego, lecz odpowiednia n. m. *Dobra* nie jest notowana.

⁶²² **Krzywa Struga**, str., dziś nieistniejąca lub obiekt bez nazwy, ld. Świdra (→ Wisła), koło wsi Iwo-we: in rivulo *Krzywastruga*, in rivulo *Krzywa Struga* 1525 Matr IV/1, nr 4860, 6625; *Krzywa Struga* 1525 SHGMz(MK 41, 82); <*Krzywa Struga*> 1965 HW nr 351.

tywnego apelatywu *strużka*: *Stara Strużka* (1888), *Sucha Strużka* (1890). Zestawienia hydronimiczne z członem *Struga* notowane są od XIII w., por. *Bebrowa Struga* w dorzeczu Wierzycy, a rzeczki tak nazwane rozlokowane są w dorzeczu środkowej i dolnej Wisły od Kamiennej i Wieprza na północ. Wyjątkami zlokalizowanymi na innym terenie są 2 nieistniejące dziś cieki z nazwami o starej dokumentacji: *Wirzbska Struga* (1450), w dorzeczu Uszewki, *Struga Młyńska* (1532), w okolicach Starego Sącza, oraz notowana współcześnie *Mała Struga*, ld. Przemszy i kanał w dorzeczu Dunajca. Większość wymienionych obiektów ma niewielką długość; często są to obiekty dziś już nieistniejące. Wyróżniają się tylko dwa cieki o długości powyżej 20 km: *Wielka Struga*, d. Kanału Troszyńskiego, oraz *Graniczna Struga*, d. Brdy.

Apelatyw *woda* nie występuje jako podstawa hydronimów jednoskładnikowych ze względu na słabą potencję identyfikacyjną, jest natomiast dość produktywny jako podstawa członu utożsamiającego w hydronimach zestawionych (93 obiekty). Najliczniej występującym zestawieniem jest *Zimna Woda*, nazwa określająca 38 cieków rozmieszczonych w górnej i środkowej części dorzecza Wisły (małopolsko-mazowieckiej). Najwcześniej notowana *Zimna Woda* (1376) oznaczała nieistniejący dziś obiekt w okolicach Rakowa, w pow. jędrzejowskim, w dorzeczu Nidy (HE XVI 269). Obiekty o tej nazwie mają niewielkie rozmiary, najdłuższym jest *Zimna Woda* (1405), str. o dł. 22,65 km, pd. Rokitnicy (→ Utrata → Bzura), por. HE XIV 97. Odnotowano również plurale tantum *Zimne Wody* (1478), rz. dziś nieistniejąca, zapewne w dorzeczu Szreniawy (HE XVI 172), oraz 3 zestawienia od deminutywu *wódka*: *Zimna Wódka/Aqua Frigida* (1443), *Zimna Wódka* (1970, 2006). Kolejne hydronimy zestawione o wysokiej frekwencji to *Biała Woda* (6 obiektów) i *Czarna Woda* (7). Pozostałe zestawienia z członem *Woda* zawierają w większości człony określające od przymiotników o znaczeniu topograficznym, związanym głównie z cechami wody, koryta, także z florą i fauną: *Błotna Woda* (1849–1854), *Cicha Woda* (1855, 1880), *Ciemna Woda* (1847), *Czerwona Woda* (1786–1788, 1791, 1965, 2006 2 ×), *Czyrwona Woda* (1414–1425), *Czysta Woda* (1965), *Długa Woda* (1963), *Dobra Woda* (1576, 1965), *Dzika Woda* (1965), *Głęboka Woda* (1995), *Groniowa Woda* (1964), *Leśna Woda* (XVI w.), *Lipowa Woda* ((1414) 1456), *Łasicowa Woda* (2006), *Mała Woda* (1786–1788), *Martwa Woda* (1435), *Obszana Woda* (1880), *Pocieszna Woda* (1965), *Polańska Woda* (1887), *Rzycka Woda* (1964, gw. *rzycki* : *rzyka* 'rzeka'), *Siwa Woda* (1965), *Słona Woda* (1964 2 ×, 1965 2 ×), *Sucha Woda* (1846), *Szeroka Woda* (1849–1854, 1949, 1966, 1974), *Świnia Woda* (1965), *Zachodnia Woda* (1845), *Zdrojowa Woda* (1961), *Żelazna Woda* (1965), *Żółta Woda* (1961). Jedno zestawienie hydronimiczne ma w podstawie przymiotnik o znaczeniu kulturowym: *Huciańska Woda* (1995).

Apelatyw *stok* stał się podstawą kilkunastu hydronimów jednoczłonowych. Częściej jest spotykany w zestawieniach z członami od przymiotników o charakterze topograficznym, sporadycznie – o semantyce kulturowej (ogółem 28 obiektów). Grupę tę reprezentują następujące nazwy: *Biały Stok* (1510), *Bobrowy Stok* (1414–1425), *Brudny Stok* (1449), *Ciepły Stok* (1783–1784), *Czarny Stok* (XV w. 2 ×, 1965, 1998), *Długi Stok* (1425), *Dworski Stok* (2006), **Glinny Stok/Glinny Stoczek* (1576)⁶²³, *Górny Stok* (1997), *Kamienny Stok* (1414–1425, 1965), *Kamiony Stok* (1491), *Krzywy Stok* (1470), *Łubiany Stok* (1421), *Stary*

⁶²³ Postać pierwotna zrekonstruowana na podstawie n. m. *Glinny Stok* notowanej już w XV w., por. NMPol III 153.

Stok (1436, 1965), *Wielki Stok* (1436), *Wiszowaty Stok* (1414–1425)⁶²⁴, *Zimny Stok* (1538, 2006), pluralia tantum: *Ciepłe Stoki* (1414–1425), *Czarne Stoki* (1884), *Czerwone Stoki* (2006), *Małe Stoki* (1428)⁶²⁵. Hydronimy te, pojawiające się przeważnie w źródłach z XV–XVI w., dotyczą obiektów położonych na wschodnim Mazowszu w dorzeczu Narwi (21). Usytuowane poza tym regionem mają nowszą dokumentację: 1 ciek płynie w dorzeczu Wieprza, a w lewobrzeżnej części dorzecza Wisły odnotowano 1 wśród dopływów Przemszy, 4 w dorzeczu Nidy oraz 1 dopływ Kamiennej.

Do apelatywów występujących często w funkcji członu zestawień hydronimicznych należy również *debrz*, *debrza* 'dolina, zarośla, ciernisko'. Wiele hydronimów z tym członem posiada wczesne zapisy: *Czyżowska Debrz* (1533), *Debrz Bąbenna* (1545, por. gw. *bęben* 'pagórek, wzniesienie na polu lub łące'), *Głęboka Debrz* (1348, 1523, 1529, 1580), *Jastrzębia Debrz* (1531), *Lipska Debrz* (1569), *Ławeczna Debrz* (1279), *Mała Debrza* (1965 2 ×), *Osieczna Debrz* (1545), *Wielka Debrza* (1965). Większość nazw jedno- lub dwuczłonowych powstałych od tego apelatywu jest zlokalizowana w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły od Soły po Wisłok, z największym zagęszczeniem w zlewni Wisłoki.

Oprócz wymienionych członów zestawień o dużej produktywności w podstawach hydronimów dwuskładnikowych występują leksemy hydrograficzne o niższej frekwencji, które łączą się z przymiotnikami o charakterystyce ogólnotopograficznej: *Biały Brzeg* (1557), *Ciemna Łacha* (1893), *Czarne Błoto* (1965), *Głęboka Dolina* (1965), *Głęboka Paryja* (1964), *Głęboka Snoga* (1846, por. *snoza*), *Głęboki Dół* (1849–1854), *Głęboki Strumień* (1965), *Jezierwa*⁶²⁶ *Biała* (2006), *Kamiony Bród* (1358), *Kolne Jezioro* (1963), *Mała Dolina* (1936), *Rostoka Wielka* (1855, 1856), *Roztoka Mała* (2006), *Siwy Dół* (1966), *Stare Koryto* (1964), *Stary Bród* (1789, 1930), *Stary Wątok* (2006), *Stokowe Błoto* (1961–1970), *Sucha Dolina* (1786–1788), *Sucha Rostoczka* (1638), *Sucha Rostoka* (1537), *Sucha Żłobina* (1965), *Suchy Jar* (1961), *Szerokie Błotko* (1974), *Średni Wątok* (1964), *Widłowa Parowa* (1971, przym. *widłowy* : *widły* 'widły, rozgałęzienie rzeki' i ap. *parowa* (< *parów*)), *Wielgi Belk* (1597), *Wielgi Wzdroy* (1428, *wzdrój* (< psł. **vъz(d)rojъ*)), *Wielka Dolina* (2006), *Wielki Bród* (1915), *Wielki Groń* (1786–1788), *Wielki Grud* (1928, brus. gw. *hrud* 'grąd', *hrudok* 'teren podwyższony, pagórek', z zastąpieniem brus. *h-* polskim *g-*), *Wyżnia Jama* (1849–1851), *Zimna Roztoka* (1962), *Zimny Bród* (1962), *Zimny Dół* (1511–1523, 1964), *Złota Krzywula* (1915). Przymiotniki związane z fauną ujawniły się w hydronimach: *Kozi Bród* (1856), *Kozi Przeskok* (1961–1970), *Wilcza Jama* (1786–1788, 1892), *Wilczy Dół* (1589), *Wilczy Łuk* (2006), a związane z florą jedynie w nazwie *Snózka Bukowa* (1990). Nieliczne mają charakterystykę kulturową: *Graniczna Paryja* (1963), *Gromacki Jarok* (1846, gw. *jarok* 'potok, głębokie miejsce w wodzie, głębia; mały jar'),

⁶²⁴ **Wiszowate**, str., dziś zapewne bez nazwy, pd. Skrody (→ Pisa → Narew → Wisła), płynął koło wsi Wiszowate, par. Grabowo: *Wiszovathistok* (1414–1425) SHGMz(MK 3, 10); riwli *Wischowathe dicti* 1426 Mkm I nr 318; rivuli *Wyschowathe* (1435) 1456 SHGMz(MK 3, 175v); <*Wiszowaty Stok*> a. <*Wiszowate*> 1965 HW nr 518. – Od przym. *wiszowaty* 'pełen wiszu' (: *wisz* 'zarośl, zielsko, sitowie'), 'mokry, nieurodzajny' SW VII 630 i od ap. *stok*. Lit.: Pałucki 1961: 55; Jurkowski 1964: 48.

⁶²⁵ **Mały Stok**, str., dziś nieistniejąca, d. Kołomyi (→ Gać → Narew → Wisła), płynęła koło wsi Milewo-Sokolałaka w par. Puchały: super *Malestoky* 1428 Mkm I nr 692; super *Malystok* in Myłowo 1480 SHGMz(MK 6, 133v); <*Mały Stok*> a. <*Małe Stoki*> 1965 HW nr 469. Lit.: Pałucki 1961: 52; Jurkowski 1964: 47.

⁶²⁶ Nazwa *Jezierwa* określa stare dorzecza, które mają charakter wód stojących (**jezierwa* : *jezioro*).

Święty Strumień (2005). Dwa ciekły identyfikują pluralia tantum: *Czarne Źródła* (1961) i *Kacze Doły* (1965).

Odmienne semantycznie typ reprezentują rzeczownikowe podstawy członów utożsamiających wchodzących w skład poniższych hydronimów zestawionych. Pochodzą one od wyrazów określających drzewa (też ich części), zbiorowiska drzew, rośliny nadbrzeżne: *Czarna Kępnica* (1336), *Stara Gajka* (1962), *Czarna Kłoda* (1961–1970), *Czarna Olsza* (1966), *Czarna Olszyna* (1786–1788), *Czarny Lasek* (1961), *Czarny Pniak* (1846), *Krzywy Dąb* (1961–1970), *Mieszny Dąb* (1938, por. *miąwszy, miąszy* ‘gruby, mocny’)⁶²⁷, *Stara Wiśnia* (2006), *Sucha Olszówka* (1445), *Szeroka Łąka* (1849–1854), *Szyroka Łąka* (1849–1854), *Szeroka Łoza* (1849–1854), *Szeroka Olszyna* (1786–1788), *Wielka Łąka* (1847), *Zadni Lipnik* (1786–1788).

Członny utożsamiające zestawień: *Obrzydka Dolna* (1888, gw. ap. *obryzd* ‘obrzydlivość, wstręt, odraza’ SW, z suf. *-ka*, przym. *dolny* zapewne na określenie śmierdzącego potoku) oraz *Mała Bolczonka* (1788, *mały* i czas. *belczeń*, z suf. *-onka*) zostały utworzone sufiksalnie.

Model S(kult.) + A

Najbardziej produktywny w tej podgrupie człon odapelatywny *Rów*⁶²⁸ (ponad 90 referentów) występuje w zestawieniach hydronimicznych z członami określającymi od przymiotników o charakterystyce topograficznej oraz kulturowej. Typ S(kult.) + A(top.) reprezentuje w zmiennym szyku 38 nazw: *Biały Rów* (1967, 1970, 2006 3 ×), *Czarny Rów* (1987, 2006), *Czerwony Rów* (1971, 2006), *Duży Rów* (1966, 1970 2 ×, 2006), *Głęboki Rów* (1961–1970 2 ×), *Główny Rów* (1936–1939, 1954–1960), *Kamiony Rów* (1435), *Kosowy Rów* (1892, *kosowy*, z geminatą *-ss-*, : *kos*), *Lipczy Rów* (1965, *lipczy* : *lipka*), *Łączkowy Rów* (1965), *Łozowski Rów* (1961–1970), *Łozowy Rów* (1961–1970), *Maciczny Rów* (2006), *Mateczny Rów* (1954–1960), *Mokry Rów* (1936–1939), *Nowy Rów* (1962, 1966, 1971), *Poprzeczny Rów* (1961–1970), *Prosty Rów* (2006), *Rów Główny* (1966, 1970), *Rów Kryniczny* (1954–1960), *Rów Leśny* (1961), *Rów Maciczny* (1983), *Rów Mateczny* (2006), *Rów Mokry* (2006), *Rów Skośny* (1965), *Rów Stary* (1975), *Rów Wschodni* (2005), *Rów Zatyli* (1929), *Rów Źródłowy* (1987), *Skośny Rów* (1961–1970, 1965), *Stary Rów* (1820, 1965 3 ×, 1971), *Suchy Rów* (1981–1982), *Szeroki Rów* (2006), *Średni Rów* (1970), *Wielgi Rów/ Wielki Rów* (1965), *Wielki Rów* (1964), *Zagówni Rów* (1965), *Żelazny Rów* (2006).

Typ S(kult.) + A(kult.), też w szyku odwrotnym, jest mniej liczny, dokumentuje go 13 hydronimów: *Grabarski Rów* (1965, por. *grabarz* tu ‘kopacz głównie stawów’, *grabarka* ‘rów’), *Graniczny Rów* (2006), *Rów Graniczny* (1961, 1965, 1974), *Kościelny Rów* (1966), *Młynarski Rów* (1965), *Młynowy Rów* (1954–1960), *Młyński Rów* (1933, 1934, 1965 2 ×), *Rów Komasyjny* (1970), *Rów Melioracyjny* (1964 4 ×), *Rów Tartaczny* (1997), *Tartaczny Rów* (1961–1970), *Więzienny Rów* (1977, 1978), pluralie tantum *Rowy Melioracyjne* (1964).

Podstawami członu utożsamiającego poniższych zestawionych nazw wodnych są rzeczowniki pochodne od ap. *rów* – *rowa* i *rowek*: antonimiczne *Mała Rowa* i *Wielka Rowa* (1966) oraz *Jegłowy Rowek* (1961–1970, *jegłowy* : *jegła* ‘jodła’) i *Lisi Rowek* (1966).

⁶²⁷ Zanotowano również n. ter. *Miąszy Dąb* 1966 HE XV 85–86.

⁶²⁸ Apelatyw *rów* poza obiektami sztucznymi może określać także obiekty naturalne.

Najwcześniej notowanym zestawieniem zawierającym leksem *rów* jest *Kamiony Rów* z XV w., płynący w dorzeczu środkowej Wisły, 3 nazwy odnotowano w XIX w., pozostałe współcześnie. Długością wyróżnia się obiekt o nazwie *Rów Mokry*, pd. Wieprza (20 km), pozostałe niewielkie ciekі rozmieszczone są w całym dorzeczu Wisły zarówno w części prawo-, jak i lewobrzeżnej aż po Wdę i Wierzycę na północy, z zagęszczeniem między Dunajcem i Wisłokiem (18 obiektów) oraz w dorzeczu Narwi (19).

Apelatyw *kanal* wystąpił ponad 40 razy w funkcji członu utożsamiającego hydronimów zestawionych. Towarzyszą mu człony od przymiotników o znaczeniu topograficznym, por.: *Bystry Kanal* (1961–1970), *Czarny Kanal* (2006), *Duży Kanal* (1965, 1966 5 ×), *Główny Kanal* (1936–1939), *Kanal Bagienny* (1965), *Kanal Boczny* (1965), *Kanal Dolny* (1965), *Kanal Główny* (1929, 1964, 1965, 2006), *Kanal Górny* (1965), *Kanal Jasionowy* (1966), *Nowy Kanal* (1965 3 ×), *Kanal Południowy* (2006), *Kanal Stary* (1965), *Stary Kanal* (1965, 1966, 1970), *Kanal Zadni* (1965), *Mały Kanal* (1965, 1966 3 ×), *Wielki Kanal* (1965, 1966 2 ×), *Zimny Kanal* (1961, 1966), także związane z kulturą materialną: *Kanal Burzowy* (2006), *Kanal Domowy* (2006), *Kanal Energetyczny* (2006), *Kanal Młyński* (2006), *Kanal Więzienny* (1965), *Kanal Wystawowy* (2006)⁶²⁹, *Kolejowy Kanal* (1979).

Składnikiem dość aktywnym w tworzeniu zestawień hydronimicznych jest apelatyw *przekopa*, *przykopa* ‘sztuczne koryto, którym woda z potoku kierowana jest do młyna lub tartaku’ (11 nazw) i warianty: *Górna Krzypopa* (1964), *Przekopa Borowa* (1786–1988), *Skośna Przykop* (1964), *Średnia Przykopa* (1964), *Wielka Krzypopa* (1964), *Wielka Krzypopa* (1966), *Wielki Przekop/Wielka Przekopa* (1938), *Młynna Przekopa* (1426), *Młyńska Przypopa* (1965), *Przykopa Młynarska* (1846), *Przekopa Graniczna/Przykopa Graniczna* (1786–1988).

Odnotać trzeba, iż termin hydrograficzny *młynówka*, bardzo produktywny w funkcji hydronimu jednoskładnikowego (określa ponad 100 obiektów), występuje zaledwie raz jako człon nazwy zestawionej, odnotowanej współcześnie – *Młynówka Górna* (2006).

Pozostałe hydronimy zestawione z członami od apelatywów o charakterystyce kulturowej reprezentują następujące nazwy: *Babia Ława* (2006), *Celna Grobla* (1583, *celny* ‘znaczny, główny, przedni’), *Nowa Grobla* (1854), *Duża Fosa* (1964), *Główna Fosa* (1964), *Górny Stawek* (1965), *Kamienny Mostek* (2006), *Przegon Szalaśny* (2006), *Stara Ruda* (1963), *Stary Wał* (1964, 1965), *Szatrycha Głęboka* (1961–1970, por. ap. *szater* ‘sieć na cietrzewie’ lub *szatr* ‘szałas, namiot z płótna’ SWil), *Ślepa Śluza* (1964), *Świnia Gać* (1965)⁶³⁰, *Wielka Fosa* (1964), *Wilczy Pasionek* (1786–1788), *Wodny Wieśnik* (1786–1788), *Źródłany Staw* (1964), *Żelazny Mostek* (1961–1970).

Kilku hydronimom zestawionym można przypisać motywację metaforyczną: *Czartów Zdrój* (1961–1970), *Długa Noga* (1565), *Gęsia Szyja* (1961), *Kobyła Szyja* (1972), *Krzywa Noga* (1839), *Lewa Ręka* (2006), *Krzywy Róg* (2006), *Mleczny Worek* (1786–1788), *Złota Nitka* (1965).

⁶²⁹ **Goclawski, Kanal**, kan., dł. 6,63 km, gb. Kanalu Wystawowego do Jeziora Goclawskiego (→ Wisła): *Goclawski, Kanal* 1965 HW nr 356; *Kanal Goclawski, -u -ego* 2006 HPol I 73; db. Kanal Wystawowy: *Kanal Wystawowy, -u -ego* 2006 HPol I 322. – Nazwa *Kanal Wystawowy* wzięła się od przedwojennych terenów wystawy krajowej, zlokalizowanych między Kanalem Wystawowym a ul. Kinową w Warszawie.

⁶³⁰ **Świnia Gać**, str., dziś bez nazwy, ld. Lipczynki (→ Brda → Wisła), w okolicy jez. Liny, słup., gm. Przechlewo: *Świnia Gać* [I] 1965 HW nr 663.

W grupie zestawień przymiotnikowo-rzeczownikowych spotykamy ponad 20 potamonimów o cechach fonetycznych i leksykalnych wschodniosłowiańskich, które oznaczają niewielkie obiekty położone głównie w dorzeczu Sanu, też Wisłoki, notowane od XIV do XX w. Podstawy apelatywne tych formacji reprezentują pod względem semantycznym te same typy co nazwy polskie: *Czerwenyj Potik* (1938, ukr. *czerwenyj* ‘czerwony’ + *potik* ‘potok’), *Dalnij Potik* (1965, łemk. *dalnij* ‘dalny’ + *potik*), *Hranycznyj Potik* (1934–1936, ukr. *hranycznyj* ‘graniczny’ + *potik*), *Kiniański Potok* (1965, ukr. *kin* ‘koń’), *Krywyj Potik* (1935–1937), *Lichyj Potik* (1949), *Perednyj Potok* (1376, ukr. *perednyj*), *Podseredni Potok* (1643), *Rastiw Potik* (1949, *rast* ‘nazwa wielu różnych roślin’), *Rublony Potok* (1511, ukr. *rubyty* ‘rąbać’ im. *rublenyj*), *Skorodny Potok* (1786–1788, **skorodny*, por. ukr. *skoroda* ‘roślina’, *skorodyty* ‘bronować’), *Staryj Potik* (1935–1937), *Welyki Most* (1786–1788), *Zeleny Potok* (1645), *Zielona Kyrniczka/Zielona Kryniczka* (1965, ukr. gw. dem. *kyrnyčka* ‘krynyczka’). Hydronim *Hruska Rzeka* (1560, brus. *hruzki*, ukr. *hruz’kyj* ‘grząski, bagnisty, błotnisty’) odnosił się do obiektu w dorzeczu Nurca (→ Bug), a *Rabowa Struga* (1471, ukr. *rabyj* ‘pstry’, także stp. *raby*) dotyczy ciek w dorzeczu Wieprza na granicy Lubelszczyzny i Podlasia.

W w. XIII odnotowano nazwę *Chorni Strumen*⁶³¹ (czes. *horni* ‘górný’), ld. górnej Wisły z obszaru Śląska, z cechami fonetycznymi czeskimi.

W tym typie hydronimów zwracają jeszcze uwagę średniowieczne, okresowe nazwy hybrydalne łacińsko-polskie: *Kobyła Magna* (1254), *Magnum Potok* (1382), *Maior Strużnik* (1279) 1336/*Wielki Strużnik* (1482), *Nigra Kempnica* (1336)/*Czarna Kępnica*, i łacińskie kalki kancelaryjne: *Alba Aqua* (1481, *biała woda*), dziś *Dziański Potok*, pd. Raby oraz **Niger Torrens* (*Nigri Torrentis* 1441)/*Czarny Potok*, w dorzeczu Nidy, dziś obiekt nieistniejący. Na Mazowszu w XV w. odnotowano hybrydę bałtycko-polską **Skiej(s)tów Stok* (1425), określającą nieistniejący dziś ciek w dorzeczu Wissy (→ Biebrza → Narew). Człon pierwszy związany jest zapewne z lit. *skáistas*, *skaistùs* ‘jasny, czysty, przejrzysty’ (por. SESmocz 554, też HE XIX 170–171) i został zaadaptowany do języka polskiego przez dodanie suf. *-ów*.

W XVI w. natomiast w dorzeczu górnej Wisły pojawiła się hybryda niemiecko-polska *Kleine Bistra* (1593), dziś *Bysterka*.

Zestawienia typu P + S lub S + P

Formacje o charakterystyce imiesłowowo-rzeczownikowej stanowi kilkanaście potamonimów, wśród których najwcześniej poświadczone są 3 średniowieczne mazowieckie nazwy nieistniejących dziś obiektów rzecznych: *Belczący Stok*⁶³², *Glibiący Stok*⁶³³ oraz *Ponikły*

⁶³¹ **Strumień**, kan., dl. 9,83 km, ld. Wisły, uchodzi w mieście Strumień, biel.: *Chorni Strumen* (1293)1709 SUr VI 109 (tu?); zu dem Bache *Czorny Strumien* CdSil VII/3, 194 (nr 2302); *Strumień* 2005 AtPHP(E-11); *Strumień*, -nia 2006 HPol I 276. Lit.: SNGŚI II 58.

⁶³² **Belczący Stok**, str., dziś nieistniejąca, d. Prątnika (→ Jabłonka → Gać → Narew → Wisła), płynęła między Krajewem i Grzymałami: rivulo dicto *Belczanczystok* (1436)1456 SHGMz(MK 3, 192); <*Belczanczystok*> 1965 HW nr 469.

⁶³³ **Glibiący Stok**, str., dziś nieistniejąca, d. Skrody (→ Pisa → Narew → Wisła): *Glibyanczysthok* 1478 SHGMz(MK 6, 112v–112); <*Glibańczy Stok*> 1965 HW nr 518. – Od im. **glibiący* i od ap. *stok*, wórnio elipsa członu *stok*; por. psł. **glibati* ‘brodzić, chodzić po czymś lepkiem zapadając się’, **glibъ* ‘błoto, bagno, trzęsawisko’ Spśl, gw. *glibać się* ‘uginąć’, *glibawa* ‘łąka błotnista, grząska’ SGPRci.

Stok (1414–1425, 1472, 1965⁶³⁴). Pozostałe hydronimy to głównie zestawienia z członami *Potok*, *Rów*, *Woda* i in.: *Biezący Rów* (1965, *bieżyć*, por. też dawne *biec*, *biegę*), *Burczący Rów* (1971), *Dymiąca Woda* (1984), *Gniły Rów* (1962), *Obrosły Potok* (1531), *Kopany Rów* (1849–1854, 2006⁶³⁵), *Ogorzały (!) Potok* (1564), *Stracony Potok* (1963), *Szumiąca Woda* (2006)⁶³⁶, *Ściekły Potok* (1962), *Śmierzący Potok* (1962), *Śmierzący Rów* (1960), *Tarty Mostek* (1961–1970), *Kanał Nawadniający* (1965), *Stok Burzący* (1966), *Zgniły Potok* (2006), *Zmarzły Potok* (1962). Odnotowano również hydronim z leksykalnym elementem słowackim: *Czerczaczy Potoczek* (1985 × 2, por. słowac. *črkat* ‘brzęczeć, szumieć’), identyfikujący dwa niewielkie dopływy Ropy.

Hydronimy zestawione z członami o charakterystyce imiesłowowo-rzeczownikowej (ogółem 24 obiekty) występują głównie w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San, pojedyncze również w dorzeczu Liwca (→ Bug), Biebrzy (→ Narew) oraz Brdy.

Zestawienia typu N + S lub S + N

Liczebniki rzadko stają się podstawami nazw rzecznych. Jako człony dyferencyjne hydronimicznych zestawień odapelatywnych pojawiają się w ponad 20 potamonimach, ograniczone do liczebników porządkowych 0–3. Łączą się z członami utożsamiającymi pochodzącymi od terminów hydrograficznych *potok*, *potoczek*, *rzeka*, *kanał*, *rów*, *przykopa*. Hydronimy z członami *Pierwszy-*, *Drugi-*, *Trzeci-* są nazwami współczesnymi, nadanymi zapewne administracyjnie, tworzącymi serie nazewnicze z elementami powiązаныmi ze sobą lokalizacyjnie. Zestawienia liczebnikowo-rzeczownikowe identyfikują głównie obiekty w dorzeczu górnej Wisły po San. Jedna „trójka”: *Pierwszy Rów*, *Drugi Rów*, *Trzeci Rów* (1966) dotyczy strumieni w dorzeczu Biebrzy. Większość stanowią formacje z pierwszym członem liczebnikowym: *Druga Rzeka* (1966 2 ×), *Drugi Kanał* (1966 3 ×), *Drugi Potoczek* (1965), *Drugi Potok* (2006 2 ×), *Pierwszy Kanał* (1966 3 ×), *Pierwszy Potoczek* (1965), *Pierwszy Potok* (2006 2 ×), *Pierwszy Rów* (1970), *Trzeci Potok* (2006 2 ×). Nieliczne są zestawienia z liczebnikowym członem drugim: *Potok Zerowy* (2006)⁶³⁷, *Przykopa Pierwsza*, *Przykopa Druga* (1964).

Zestawienia typu S + S

Hydronim zestawiony o dwu członach rzeczownikowych to typ rzadki, notowany współcześnie i powstały w wyniku działań administracyjnych. Podstawą jednego ze składników

⁶³⁴ **Ponikły Stok**, str., dziś nieistniejąca, pd. Ławy (→Wissa → Biebrza → Narew → Wisła), zapewne koło Ławska: *Ponyklystok* (1414–1425)1456 SHGMz(MK 3, 28); super rivulo *Ponikly stok* vulgariter dicto 1437 HMil 142; *Ponyklystok* 1470 SHGMz(MK 5, 145v); *Ponikły Stok* 1965 HW nr 465. – Por. *ponikać*, gw. *poniknąć* ‘zniknąć, skryć się’, nazwa oznacza ‘strumień, rzekę, która w ziemi ginie, by dalej znowu wytrysnąć’; *ponikłymi stokami* nazywano rzeczki występujące okresowo.

Ponikły Stok, str., dziś nieistniejąca, ld. Wincenty (→ Pisa → Narew → Wisła): <*Ponikły Stok*>1965 HW nr 516.

Ponikły Stok, str., dziś nieistniejąca, d. Jastrząbki (→ Ruż → Narew → Wisła), płynęła koło Jastrząbki, par. Śniadowo: *Ponykly-sstok* 1472 SHGMz(MK 6, 8); <*Ponikły Stok*> 1965 HW nr 520.

⁶³⁵ **Kopany Rów**, r., pd. Wdy (→ Wisła), koło wsi Skrzynia: *Kopany Rów*, -ego -u 2006 HPol I 119.

⁶³⁶ **Szumiąca Woda**, pot., ld. Rybnego Potoku (→ Jaworzynka → Skawica → Skawa → Wisła), uchodzi na wsch. od Markowych Szczawin: *Szumiąca Woda*, -ej -y 2006 HPol I 287.

⁶³⁷ **Zerowy, Potok**, pot., d. Potoku Bijasowickiego (→ Wisła), uchodzi w Bijasowicach, cz. mta Tychy: *Potok Zerowy*, -u -ego 2006 HPol I 327.

jest termin hydrograficzny *kanal*: *Kanal Kaczor* (2006), *Kanal Łęg* (1963, 1965), *Kanal Granicznik* (2004), *Kanal Kopanka* (2006), *Kanal Niedźwiedzie* (1980), rzadko inne apelaływy: *Kruk Rzeka* (1961–1970), *Rów Potok* (1961). Formy pluralne reprezentują 2 hydronimy: *Doliny Solce* (1786–1788), *Raztoka Oraczyny* (1964, gw. ap. *oraczyna* 'grunt orny, grunta górne' SW).

Zestawienia typu S + S(dopełniacz)

Odepelatywne zestawienia genetywne to w hydronimii również model rzadki, udokumentowany jedynie współcześnie, a używany głównie na oznaczenie kanałów: *Kanal Ulgi* (1965, 2003, 2004, 2006 2 ×), choć nie tylko, por. *Wierch Rzeki* (1961–1970).

Zestawienia typu A + A

Zestawienia z dwoma członami przymiotnikowymi mają tylko kilka poświadczeń (najstarsze z XVI w.) i odnoszą się do obiektów w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły: *Maior Głęboki* (1518, łac. *maior* 'większy'), *Mały Olszowy* (1786–1788), *Mały Suchy* (1566), *Czarny Wodny* (1786–1788). Trzy spośród nich wykazują cechy fonetyczne wschodniosłowiańskie: *Kawna Wielka* (1849–1854, ukr. gw. *kawnyj* 'brudny'), *Małyj Bystryj* (1949), *Welykyj Bystryj* (1949, łemk. *welykyj* 'duży', *bystryj* 'szybki').

3.4.3.2. Zestawienia wielocłonowe

Zestawienia typu A + A + S

Hydronimy trójskładnikowe reprezentuje nazwa o starej dokumentacji *Mały Zielony Potok* (1645, por. ukr. *zelenyj*), z dorzeczca Wisłoka, oraz nazwy współczesne: *Mały Głęboki Potok* (2006), antonimiczne *Mały Suchy Potok* (1995) i *Wielki Suchy Potok* (1995), z dorzeczca Dunajca.

Zestawienia typu S + A + S

Model ten poświadcza jeden współcześnie notowany hydronim *Kanal Nowa Ulga* (2006).

Zestawienia typu S + (p + S)

Formacja ta w hydronimii nie jest tak liczna jak w mikrotoponimii (por. Mrózek 1990: 109–114). Zestawienia zawierające proste wyrażenia przyimkowe z odepelatywnym składnikiem rzeczownikowym stanowią grupę ponad 20 nazw. Jako człon pierwszy najczęściej występuje *Potok*, natomiast składniki lokalizujące od wyrażen przyimkowych, z najbardziej aktywnym przyimkiem *pod*, mają głównie charakter topograficzny, rzadziej kulturowy: *Dół pod Zogą* (1987, gw. *zoga*, *zoga* 'ziemia wypalona, na której nic się rościć nie chce'), *Potoczek pod Borami* (1964), *Potok na Bagnach* (1964), *Potok na Podoly* (1964), *Potok od Gaja* (2006), *Potok od Lasu* (1845), *Potok od Szluz* (1849–1854), *Potok pod Cyrlą* (2006), *Potok pod Jawory* (2006), *Potok pod Kosarzyska* (2006, *kosarzyska* 'teren, na którym znajdują się koszary'), *Potok pod Łąki* (2006), *Potok pod Olszynki* (2006), *Potok pod Studnię* (1964), *Potok za Kopce* (2006), *Potok z Grunia* (1985, gw. *gron* 'wzgórze; grzbiet, szczyt góry, zalesiona góra'), *Potok spod Góry* (1849–1854), *Potok za Górą* (1962), *Potok zza Skalki* (1995), *Rów pod Polami* (1961), *Rów pod Wsią* (1971), *Rzeka na Granicy* (1964), *Rzeka przez Wieś* (1964), *Strużka podle Kaplicy* (1608),

Szatrycha pod Słomianką (1961–1970), *Rzeka pod Kaczorem* (1964), *Rów przez Krzywe* (1954–1960).

Zestawienia typu (p + S) + S

Rzadkie w hydronimii zestawienie z inwersją składnika lokalizującego pojawia się tylko raz: *Na Dolinie Rowek* (1961–1970), str., w dorzeczu Narwi. Struktury takie spotkać można w mikrotoponimii, gdzie identyfikują obiekty lądowe (por. Mrózek 1990: 114).

Zestawienia typu A + (p + S)

Nazwa zestawiona *Wielki pod Brzezunami* (1786–1788), z dorzecza górnej Wisły, jest izolowanym przykładem tego modelu, charakterystycznego dla lądowych nazw terenowych (por. Mrózek 1990: 122–123).

Zestawienia typu A + S + (p + S) i S + (p + A + S)

Wśród zestawień hydronimicznych zawierających wyrażenie przyimkowe rzadko się pojawiają formacje bardziej rozbudowane, jak: *Gluchy Dół pod Kobyłką* (1786–1788, *kobyłka* ‘kopa siana’), *Rów spod Górnych Łąk* (1964), *Rzeka od Małego Młyna* (1954–1960).

Zamieszczony powyżej rejestr ponad 690 potamonimów w formie zestawień odnoszących się do 1139 referentów obrazuje zjawisko powtarzalności nazw, charakterystyczne dla hydronimii. Formacje dwuskładnikowe z członem utożsamiającym rzeczownikowym i z członami określającymi (dyferencyjnymi) od przymiotników, imiesłowów i liczebników stanowią struktury dominujące wśród hydronimów komponowanych (92,5%), inne występują sporadycznie. Choć zestawienia pojawiają się w hydronimii od XIII w., to jednak ich produktywność nasila się w XIX (153 jednostki nazewnicze) i XX w. (699), kiedy to zapisano 61% nazw zestawionych. Kreacja hydronimów w formie wyrażen syntaktycznych była procesem złożonym i rozciągniętym w czasie w fazie prenominacyjnej; zmianom onimizacyjnym towarzyszyły dodatkowo zjawiska dyferencyjne, których efektem są formacje komponowane. Niekiedy wraz z onimizacją równolegle przebiegały także zmiany paradygmatyczne, np. *Wielka Rowa* (: *ród*), lub sufiksacja składnika rzeczownikowego, np. *Obrzydka Dolna*, *Mała Bolczonka*.

Produktywność hydronimów komponowanych w kolejnych stuleciach ilustruje tabela 2.

Tabela 2.

| Composita | XIII | XIV | XV | XVI | XVII | XVIII | XIX | XX | Razem |
|------------------------------|------|-----|----|-----|------|-------|-----|-----|-------|
| Zrosty | | | 5 | | | | 2 | 3 | 10 |
| Złożenia | | 2 | 3 | 5 | | 4 | 5 | 8 | 27 |
| Zestawienia typu A, P, N + S | 6 | 15 | 65 | 94 | 9 | 92 | 150 | 656 | 1087 |
| Inne typy zestawień | | | | 1 | 2 | 3 | 3 | 43 | 52 |
| Razem | 6 | 17 | 73 | 100 | 11 | 99 | 160 | 710 | 1176 |

Ogółem odnotowano 1176 referentów o nazwach komponowanych, wśród których dominują zestawienia z członami przymiotnikowymi. Udział innych typów nazw komponowanych jest marginalny. Pierwsze zapisy źródłowe poszczególnych hydronimów pojawiają się w XIII w., a do końca XVIII w. odnotowano jedynie 30% całego zasobu nazw komponowanych, większość ma dokumentację dopiero z XIX i XX w.

Dyslokacja nazw zestawionych najbardziej częstego modelu S + A i A + S jest konsekwencją gęstej sieci hydrograficznej prawobrzeżnej części dorzecza Wisły po San. Na tym obszarze pojawia się 65% nazw zestawionych, z największym nasyceniem w dorzeczu Sanu wraz z Wisłokiem i w dorzeczu Dunajca. Pewne zagęszczenie zauważyć można także w dorzeczu Narwi (9%). Dominującą grupę stanowią nazwy obiektów niewielkich rozmiarów, często dziś nieistniejące lub takie, co do których brak danych dotyczących długości (71%). Zestawienia hydronimiczne są modelem ciągle produktywnym, współcześnie często określając kanały i rowy położone w środkowej i dolnej części dorzecza, por.: *Graniczna Struga, Kanał Dolny, Kanał Główny, Kanał Górny, Stara Rzeka, Wielka Struga*.

IV. CHARAKTERYSTYKA HYDRONIMÓW ODAPELATYWNYCH W UJĘCIU SYNTETYCZNYM

1. CHRONOLOGIA, STATYSTYKA, STRATYGRAFIA

W niniejszej monografii przebadano około 4000 potamonimów odapelatywnych odnoszących się do 6646 referentów. Liczba obiektów równa liczbie haseł słownikowych wynosi 6162. Istnienie nazw równobrzmiących (polireferencjalność) oraz nazw obocznych, nazw odcinkowych dla jednego cieką (polionimia) powoduje, iż te 3 typy danych statystycznych są zróżnicowane. Aby przedstawić pełny obraz chronologiczno-statystyczny i stratygraficzny potamonimów dorzecza Wisły, każda „jednostka nazewnicza”, powstała w określonym czasie i przypisana jednemu obiektowi, jest liczona osobno. W danych statystycznych, tabelarycznych liczby odnoszą się do referentów jednostkowych. W analizowanym zbiorze hydronimów odapelatywnych wydzielono trzy warstwy chronologiczne: nazwy przedślówiańskie (tzw. staroeuropejskie), nazwy (pra)słowiańskie oraz polskie. Nazwy archaiczne (przedślówiańskie), reprezentujące najstarszą warstwę nazewniczą i określające rzeki o największych rozmiarach, tworzą niezbyt liczną grupę potamonimów – 87 nazw. Stanowią one niewielki odsetek zbioru wszystkich nazw odapelatywnych – tylko 1,3%, prezentują jednak podstawową „siatkę” hydronimiczną. Większość pierwszych zapisów źródłowych potamonimów archaicznych pojawia się w dokumentach średniowiecznych; do końca XV w. odnotowano 83% nazw. Rzeki o nazwach przedślówiańskich rozmieszczone są głównie w części środkowej – małopolsko-mazowieckiej, od Wieprza po Narew (46) i od Nidy po Bzurę (13); w samym dorzeczu Narwi odnotowano 28 takich hydronimów. Znaczące jest to, iż nagromadzenie nazw uznanych za archaiczne występuje na obszarze areału mazowiecko-podlaskiego, co może świadczyć o bałtyckości niektórych podstaw.

W nowszej warstwie nazewnicznej (pra)słowiańskiej i polskiej wyodrębniono nazwy odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe, też odmiesłowowe i odliczebnikowe, powstałe w procesie derywacji semantycznej (czystej onimizacji); derywaty paradygmatyczne (odrzeczownikowe i odczasownikowe); derywaty sufiksalne; derywaty od wyrażań przyimkowych oraz nazwy komponowane (złożenia, zrosty, zestawienia). Hydronimy od rzeczowników (w tym pluralia tantum) powstałe w wyniku czystej onimizacji są zbiorem około 1000 nazw określających 2394 referentów (36% ogółu nazw). Nazwy rzeczne od rzeczowników pojawiają się w XII w., lecz do końca XVIII w. poświadczono zaledwie 24% tego zbioru.

Pośród potamonimów tej grupy dominują w podstawach rzeczowniki o charakterystyce topograficznej – 76%, natomiast rzeczowniki o semantyce związanej z kulturą materialną stanowią jedynie 24% (572 referenty). Najwięcej tego typu nazw występuje w górnej prawobrzeżnej części dorzecza Wisły po San (zwłaszcza powyżej Dunajca), co nie dziwi, gdyż sieć hydrograficzna jest tam bardzo gęsta. Hydronimy te występują licznie również w części lewobrzeżnej, między Przemszą a Pilicą.

Nazwy od przymiotników oraz nieliczne od imiesłówów i liczebników to grupa 549 potamonimów, odnoszących się do 1058 referentów. W podstawach przeważają przymiotniki o charakterystyce topograficznej (89%). Koncentrację tego typu nazw obserwować można w dorzeczu górnej Wisły po Sołę i Przemszę oraz w dorzeczu Sanu.

Drugą co do frekwencji grupą, po hydronimach powstałych w wyniku czystej onimizacji, są derywaty sufiksalne. Hydronimy z sufiksami rzeczownikowymi to 1159 nazw identyfikujących 1508 referentów. Do końca XVIII w. dane źródłowe dokumentują obecność jedynie 42% referentów, większość została odnotowana dopiero w XX w. W tej grupie nazw dominują również podstawy o znaczeniu topograficznym, a podstawy o nawiązaniach kulturowych stanowią około 11%. Hydronimy z sufiksami przymiotnikowymi stanowią zbiór 230 nazw określających 249 referentów notowanych od XIII wieku, do końca XVIII w. zapisano 56% nazw, pozostałe w dwu ostatnich stuleciach. Przeważają motywacje od apelatywów o charakterystyce topograficznej, kulturowe stanowią ok. 10%.

Potamonimy utworzone w wyniku derywacji paradygmatycznej od rzeczowników i czasowników stanowią typ marginalny w hydronimii dorzecza Wisły; odnotowano jedynie 47 nazw na określenie 60 referentów, które nie wykazują żadnego centrum dyslokacji.

Kolejnym, po odczasownikowych i odrzeczownikowych derywatach paradygmatycznych, dość marginalnym typem nazewniczym są formacje od wyrażen przyimkowych, typowe dla mikrotoponimii. Odnotowano 107 potamonimów nazywających 114 referentów; mają one poświadczenia od XIV w., choć większość zapisów pochodzi z XX w.

Composita to 739 nazw określających 1176 referentów. Hydronimy te notowane są od XIII w., a do końca XVIII odnotowano jedynie 26%; największy przyrost zapisów nastąpił dopiero w XX w. (60%). W zbiorze tym przeważają hydronimy o motywacji topograficznej, aczkolwiek 25% compositów zawiera choć jeden człon o charakterystyce kulturowej. Polireferencjalność charakterystyczna dla hydronimii odapelatywnej widoczna jest zwłaszcza wśród nazw powstałych w procesie czystej onimizacji oraz w potamonimach w formie zestawień.

Szczegółowe dane liczbowe dotyczące przyrostu pierwszych zapisów hydronimów dla poszczególnych typów nazw odapelatywnych przedstawia tabela 3.

Zestawienie chronologii poświadczeń otwiera *Wisła*, która jest najwcześniej notowanym hydronimem. W XI w. ujawnia się 6 nazw przedślōwiańskich, w XII w. – 12 nowych hydronimów reprezentujących oprócz grupy archaicznej trzy zbiory, które w kolejnych wiekach przejawiają wysoką produktywność: nazwy odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe powstałe w wyniku derywacji semantycznej oraz sufiksalne derywaty rzeczownikowe. Od XIII w. zarysowuje się przewaga derywatów z sufiksami rzeczownikowymi (29), która trwa aż do końca XVI w. W XV w. wzrasta znacznie udział nazw odrzeczownikowych (123), a w kolejnym stuleciu tendencje wzrostowe rysują się także wśród potamonimów odprzymiotnikowych (125). Wiek XVII jest ubogi w źródła drukowane i tym samym w nowe poświadczenia. W XVIII w. natomiast nie słabnie produktywność typu sufiksального, w szybszym tempie

Tabela 3.

| Potamonimy odapelatywne | I w. n.e. | XI | XII | XIII | XIV | XV | XVI | XVII | XVIII | XIX | XX | Razem |
|----------------------------------|--------------|----|-----|------|-----|-----|-----|------|-------|------|------|-------|
| Potamonimy przedślowiańskie | 1 (Wisła) | 6 | 4 | 20 | 17 | 29 | 4 | | 1 | 4 | 1 | 87 |
| Potamonimy odrzeczownikowe | | | 4 | 12 | 48 | 123 | 134 | 17 | 248 | 472 | 1336 | 2394 |
| Potamonimy odprzymiotnikowe | | | 1 | 20 | 52 | 73 | 125 | 17 | 272 | 236 | 262 | 1058 |
| Derywaty paradygmatyczne | | | | 2 | 9 | 8 | 5 | | 4 | 14 | 18 | 60 |
| Derywaty z suf. rzeczownikowymi | | | 3 | 29 | 76 | 177 | 151 | 27 | 182 | 295 | 568 | 1508 |
| Derywaty z suf. przymiotnikowymi | | | | 3 | 13 | 26 | 35 | 3 | 59 | 63 | 47 | 249 |
| Derywaty od wyrażen przyimkowych | | | | | 1 | 3 | 1 | 1 | 25 | 20 | 63 | 114 |
| Composita | | | | 6 | 17 | 73 | 100 | 11 | 99 | 160 | 710 | 1176 |
| Razem | 1 | 6 | 12 | 93 | 233 | 512 | 554 | 76 | 890 | 1264 | 3005 | 6646 |

wzrasta natomiast liczba hydronimów odprzymiotnikowych (272) i odrzeczownikowych (248) powstałych w procesie czystej onimizacji, co również ma miejsce w XIX w., z przewagą jednak hydronimów odrzeczownikowych (472). W XX w. odnotowano ogromny przyrost zapisów; dopiero wtedy pierwsze poświadczenia dokumentacyjne ma 3005 nazw (45%). W tym okresie utrzymuje się przewaga nazw utworzonych od rzeczowników (1336), a drugą co do liczebności grupą stały się zestawienia hydronimiczne (656), których udział wzrastał stopniowo od wieku XV. Obfitość zapisów ujawniających się współcześnie świadczy, jak się wydaje, głównie o słabości bazy materiałowej oraz o ograniczonej we wcześniejszych okresach archiwizacji nazw małych cieków.

Przebadane hydronimy odapelatywne tworzą zbiór 6646 jednostek nazewniczych pojawiających się w ciągu całego prawie drugiego tysiąclecia n.e. Stanowi to nieco mniej niż połowę wszystkich potamonimów dorzecza Wisły. W prezentowanym zestawieniu formacji odapelatywnych nazwy należące do najstarszej warstwy nazewniczej to 1,3% wszystkich hydronimów odapelatywnych. Dominującym sposobem tworzenia hydronimów odapelatywnych jest czysta onimizacja, w wyniku której powstało 50,6% nazw (w tym pluralia tantum). Hydronimy sufiksalne stanowią 27%, composita 20,4%, natomiast nikły udział procentowy mają derywaty paradygmatyczne (2,6%).

Wśród wymienionych typów nazewniczych przewagę mają formacje o charakterystyce rzeczownikowej – 4111 nazw (62%), formacje przymiotnikowe to zaledwie grupa 1307

referentów (19,6%), a 1228 potamonimów ma postać wyrażen syntaktycznych (18,4%). Ponad połowę zbioru stanowią jednoskładnikowe i dwuskładnikowe hydronimy rodzaju żeńskiego (3441 referentów = 51%), masculina to grupa nieco mniejsza (2488 referentów = 37%), neutra stanowią niecałe 4%. Stosunkowo dużo jest hydronimów w plurale tantum – około 6%. Rozkład nazw rodzaju żeńskiego i męskiego nie jest równomierny, masculina zyskują przewagę (niekiedy nawet znaczną) nad femininami w dorzeczach górnej prawobrzeżnej Wisły, Dunajca, Wiśłoka, Sanu. W części lewobrzeżnej, także w dorzeczu Wieprza, Bugu, Narwi, dolnej Wisły, więcej jest nazw rodzaju żeńskiego. Uwarunkowane jest to głównie rodzajem gramatycznym terminu oznaczającego ciek (*rzeka, struga, potok, strumień*), wyrażonego lub niewyrażonego w nazwie.

W prezentacji potamonimów należących do różnych typów nazewniczych uwzględniono również ponad 200 nazw innosłowiańskich, w większości wschodniosłowiańskich (białoruskich, ukraińskich, łemkowskich), nielicznych czeskich i słowackich z obszaru współczesnej Polski. Nazewnictwu obszarów pogranicznych poświęcony został dość obszerny rozdział w kompendium „Polskie nazwy własne”, w którym przedstawiono: krótką historię sąsiedztwa, założenia metodologiczne i stan badań oraz nazwy własne (antroponimy, toponimy, w tym oronimy i hydronimy) należące do tych obszarów (Rzetelska-Feleszko [red.] 1998: 397–477). Problematyka ta opracowywana jest z niejednorodną intensywnością w zakresie różnych klas onimów i nieprędko zostanie wyczerpana. W tej pracy nie zajmuję się kwestią kontaktów językowych, pierwsze zapisy nazw cieków wodnych z cechami innosłowiańskimi stanowią jedynie egzemplifikację występujących modeli hydronimicznych. Ich niezbyt liczna reprezentacja jednak sprawia, iż pogranicze południowe i wschodnie w hydronimii dorzecza Wisły można uznać za zdominowane przez cechy językowe polskie. Nazwy innosłowiańskie wydzielono, biorąc pod uwagę głównie cechy fonetyczne, takie jak: wschodniosłowiański pełnogłos; inna realizacja sonantów oraz jerów; przejście pierwotnego $g > h$; samogłoski a i u odpowiadające polskiemu e, q ; samogłoska i jako ekwiwalent polskich a i e ; odpowiedniość o - je -, a także pojawianie się leksemów charakterystycznych dla omawianych języków i dialektów. Ze względu na specyfikę językową i pozajęzykową pogranicza polsko-czeskie i polsko-słowackie są dość stabilne, określane bywają jako obszar stykowy z naturalną granicą – Karpatami; charakteryzuje je niewielka liczba hydronimów o cechach tych języków. Południowo-wschodnia część (na wschód od Popradu) została wzbogacona elementami niesłowiańskimi – wołoskimi, obecnymi w podstawach nazw rzecznych (np. *Afony, Grapa, Paryja, Strunżana, Syhla*). Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie jest zróżnicowane, ponieważ różne były losy kontaktów językowych polsko-ukraińskich i polsko-białoruskich; charakteryzuje się istnieniem szerokich pasów przejściowych (por. Wolnicz-Pawłowska 1998: 399) oraz większą liczbą hydronimów o cechach wschodniosłowiańskich, zwłaszcza ukraińskich. Formy innosłowiańskie lub postaci zawierające elementy fonetyczne niecharakterystyczne dla rozwoju języka polskiego pojawiają się od XI w. na pograniczu południowo-wschodnim, por. *Wiagr* (1097), *Wiar* (1367), rz. o dł. 74,65 km, pd. Sanu; w XIII w. na pograniczu południowym, por. czeską nazwę z obszaru Śląska *Chorni Strumen* (1293), dziś *Strumień*, kan. o dł. 9,83 km, ld. Wisły. Wiek XIV przynosi nowe nazwy z pogranicza południowego w dorzeczu Dunajca: *Beli* (1317), dziś *Biały Potok*; *Bela* (1320), dziś *Białka*, i *Bela* (1334), dziś *Białka*, płynąca głównie na terenie Słowacji; z pogranicza południowo-wschodniego w dorzeczu Sanu: *Niechrebka* (1363); *Bereznica* (1376), pot. o dł. 15,85 km; *Perednyj Potok* (1376); *Sołotwiński* (1376),

wtórnie *Słotwina*; *Zawynnyj* (1376); *Ternawa* (1377), dziś *Tarnawka*, pot. o dł. 9,01 km, a także z pogranicza wschodniego z dorzecza Narwi – *Płoska* (1396), dziś *Płoska*, rz. o dł. 32,20 km. W XV w. pojawia się 6 nowych zapisów: dwa w dorzeczu Wieprza – *Tyśmienica* i *Rabowa Struga*, pozostałe w dorzeczu Sanu. Większość poświadczeń nazw innosłowiańskich pochodzi z w. XIX (32%) i XX (35%). Nazwy wschodniosłowiańskie najliczniej występują w dorzeczu Sanu wraz z Wisłokiem (62% ogółu nazw innosłowiańskich), wśród dopływów Wisłoki (10%), Narwi (6%), Bugu (4%). Cechy czeskie znaleźć można w nielicznych hydronimach z dorzecza górnej Wisły, a słowackie w dorzeczu Soły (6%), także w dorzeczu Dunajca wraz z Popradem (3%).

Hydronimy o cechach innosłowiańskich identyfikowały z reguły obiekty niewielkie, poniżej 10 km (87%), niekiedy były wariantami okresowymi lub nazwami odcinkowymi większych rzek. Nieliczne zachowały swą pierwotną postać do dziś, część zanikła wraz z określanymi obiektami, a te, które przetrwały, funkcjonują często w postaci polskiej lub spolszczonej. Do najdłuższych obiektów, obok *Wiaru*, należy *Tyśmienica*, rz. o dł. 74,47 km. Wśród nazw z pogranicza wschodniego przejętych do polszczyzny jako zapożyczenia E. Wolnicz-Pawłowska (1998: 458) wymienia *Wiar*, *San* i *Tanew*, lecz w wypadku dwu ostatnich przykładów możliwy jest alternatywny rozwój ich form na gruncie rodzimym (por. Babik 248–249, 337–338). Zarysowane tu pokrótce problemy kontaktów językowych odbitych w hydronimii pogranicza południowego i wschodniego wymagać będą dalszych badań.

2. SEMANTYKA PODSTAW APELATYWNYCH

Kategorie semantyczne ustalone przez W. Taszyckiego w klasyfikacji nazw miejscowych (1957: 228–268) znalazły zastosowanie także w odniesieniu do innych klas onimicznych. Określenia *nazwy topograficzne*, *kulturowe*, *dzierżawcze* odnoszą się do rodzaju motywacji wykorzystanych w tworzeniu toponimów. Te kategorie znaczeniowe zostały użyte w opracowaniu mikrotoponimii mazowieckiej (Mznter 264–280), w opisie mikrotoponimii Śląska Cieszyńskiego problematyka motywacji jest natomiast ujęta szerzej, z wykorzystaniem paradygmatu pragmalingwistycznego. Po wnikliwej analizie materiału anojkonimicznego R. Mrózek (1990: 135–146) dokonał rekonstrukcji motywacji nazw terenowych, ustalił „semantyczne determinanty motywacyjne” i wyróżnił motywację: topograficzną, kulturową, przynależnościową, metaforyczną oraz sytuacyjno-okolicznościową.

W rozdziale „Nazwy wodne”, zamieszczonym w opracowaniu „Polskie nazwy własne”, K. Rymut szkicowo omówił semantykę warstw chronologicznych polskiej hydronimii. W jego ujęciu (i jest to pogląd dość powszechny) semantyka podstaw hydronimów przedśłowiańskich, tzw. staroeuropejskich należy do indoeuropejskiego pola semantycznego ‘rzeka, woda, płynąć’ (Rymut 1998: 271). Odnośnie do epoki prasłowiańskiej autor wymienia wśród cech różnicujących nazwy wodne kolor wody, podłoża, charakter terenu, szatę roślinną. Rozpatrując nową warstwę hydronimów, mniejszą uwagę zwraca na znaczenie podstaw apelatywnych, wskazuje natomiast na pojawienie się nazw wodnych odonimicznych (Rymut 1998: 273). Z tego skrótego przeglądu wynika, że baza semantyczna i pola semantyczne wykorzystywane w kreacjach hydronimicznych są zróżnicowane chronologicznie, z tendencją do poszerzania się w kolejnych warstwach nazewniczych.

Oprócz wymienionych powyżej semantycznych wyznaczników opisu podstaw i ich motywacji w polskich pracach onomastycznych pojawiały się też tezy bliskie językoznawstwu kognitywnemu. Założenia tego paradygmatu wykorzystywane są coraz częściej do opisów różnych klas onimicznych (por. np. Kaleta 1998b; Kurek 2002; Skowronek, Rutkowski 2004; Mysza 2005). Adaptacja wybranych elementów teorii nurtu kognitywnego do analizy hydronimów odapelatywnych posłużyła do odtworzenia pierwszego etapu procesu kreacji onimicznej oraz rekonstrukcji fragmentu językowego obrazu świata zawartego w hydronimii.

2.1. Metafora oglądu a przestrzeń hydronimiczna

Tradycją w prezentacji kognitywnych tez teoretycznych i analiz jest odwoływanie się do metafory¹. W niniejszym szkicu posłużono się zmodyfikowaną „metaforą oglądu” nawiązującą do podstawowego typu percepcji jakim jest postrzeganie wzrokowe², która pozwoli uchwycić początkowy etap tworzenia odapelatywnych nazw wodnych.

W pierwszym etapie procesu kreacji hydronimów dochodzi do rejestracji za pomocą zarówno wzroku, jak i innych zmysłów (powonienia, smaku, słuchu, dotyku) pełnego pola obserwacji: wyodrębnionego obiektu przeznaczonego do nazwania wraz z otaczającą rzeczywistością. W określonym momencie percepcji pole to może być zawężone do mniejszego obszaru, jego różnorodnych parametrów i elementów. Ma to związek z koncentracją uwagi kreatora w danej chwili, z odległością, z jakiej dokonuje oglądu lub doświadcza określonych fragmentów przestrzeni – im bliżej danego obiektu, tym bardziej szczegółowy jest obraz; im dalej – tym obraz jest bardziej ogólny. Przedmiotem oglądu jest ciek widziany na różnym poziomie szczegółowości, w pełnym lub zredukowanym polu widzenia, z wydzielonymi elementami pierwszego planu (figura), drugiego planu (tło), z perspektywą – usytuowaniem obiektów w przestrzeni. Spośród różnych elementów realnej przestrzeni poddanych obserwacji (niekiedy też z towarzyszącymi im skojarzeniami, nadbudowanymi konotacjami), zostaje wybrany jeden, który posłuży do kreacji nazwy własnej konkretnego obiektu. Konceptualizacja odbywa się w pełnej konfiguracji „sceny”, w pełnym obszarze, z którego zostaje wyabstrahowany jeden czynnik, dający początek procesowi kreacji onimicznej.

Rzeka – „obszar wydzielony z otoczenia ostrym konturem” (Tabakowska 1995: 80) przeznaczony do nazwania – ma zespół apelatywnych cech kategoryalnych, znaczenie. Usytuowany jest w określonej przestrzeni geograficznej z jej elementami składowymi określonymi apelatywnie. Do kreacji onimicznej potrzebna jest tylko jedna cecha, właściwość obiektu poddawanego proprializacji lub otaczającej go przestrzeni, która jest wybrana na potrzeby i z udziałem określonej społeczności komunikacyjnej – kreatora, „podmiotu konceptualizacji”.

Bazowymi, najbardziej ogólnymi strukturami pojęciowymi wśród podstaw potamonicznych są apelatywy *rzeka*³, *płynąć*⁴. Były one wykorzystywane jako bazy archaicznych,

¹ Metaforę przestrzeni geograficznej i mapy zastosowali np. Skowronek, Rutkowski (2004: 160) w opisie medionimów.

² Por. Langacker 1995: 155–212; Tabakowska 1995: 58–79.

³ Etymologicznie *rzeka* < psł. **rĕka* < ide. **roj-kā*, rzeczownik z przyrostkiem **-kā*, od pierwiastka *(e)*rej-* ‘płynąć, ciec’, oznacza ‘to, co płynie, ciecze’ (SEBor).

⁴ Por. ide. pierwiastki o znaczeniu ‘płynąć’ s. 44.

najstarszych hydronimów, ale także młodszych. Węższe zakresowo leksemy hydronimiczne, określające typ wybranego obiektu hydrograficznego, takie jak *potok*, *kanal*, *krynica*, *młynówka*, *ruczaj*, *struga*, *strumień*, *stok*, są bardzo często używane w procesie kreacji hydronimicznej⁵. Obiekty wodne postrzegane są za sprawą swoich charakterystycznych cech wszystkimi zmysłami. Wyodrębniane są takie parametry jak: głębokość, barwa, zapach, jakość i czystość, wielkość, temperatura, ruch, poziom wody lub jej brak, właściwości akustyczne towarzyszące płynięciu. Uwaga kreatora ogniskuje się na cechach koryta ciekłu, jego kształcie i właściwościach podłoża oraz brzegu, uchwyconych z większą lub mniejszą szczegółowością. Uściślenie wprowadzają przymiotniki określające cechy ciekłu wodnego, np.: *biały*, *czarny*, *dobry*, *głęboki*, *górnny*, *graniczny*, *mętny*, *solny*, *stary*, *suchy*, *wielki*, *zimny*. Leksemy nazywające typ i cechy obiektu występują samodzielnie, tworząc hydronimy jednowyrazowe, lub jako grupa imienna złożona z leksemu hydronimicznego i przymiotnika charakteryzującego. Uznać je należy za detale pierwszego planu. Następnie wybierane są elementy najbliższego otoczenia, tła – właściwości nadbrzeżnych gruntów, rośliny nadbrzeżne, zwierzęta bytujące w pobliżu rzeki, a także obiekty kultury materialnej i duchowej. Ostatnim elementem jest perspektywa i jej części składowe, usytuowanie kreatora i obiektu oraz przestrzenne relacje ciekłu do innych obiektów – elementów „sceny”, skomponowane przez wyrażenia przyimkowe zawierające takie przyimki, jak: *do*, *między*, *na*, *nad*, *od(e)*, *pod*, *przy*, *spod*⁶, *w*, *z*, *za*. Tak ogólnie zarysowana przestrzeń hydronimiczna jest poniżej przedstawiona poprzez charakterystyczne, typowe podstawy nazewnicze, przy uwzględnieniu kryterium frekwencyjnego. Z analiz tych wyłączono hydronimy przedślowiańskie ze względu na ich archaiczność i – w większości wypadków – hipotetyczność lub nieprzejrzystość podstaw.

2.2. „Światy za nazwami”, czyli rekonstrukcja „rzeczywistości potamonimicznej”

Prezentowany tu ogólny szkic diachroniczny językowego obrazu świata zawartego w hydronimii⁷ jest jedynie środkiem umożliwiającym pełniejszy opis semantyczny i kwantytatywny podstaw nazw wodnych. Oglądowi semantycznemu poddano ponad 6,5 tys.

⁵ Apelatywne podstawy hydronimów prezentowane są w kolejności występowania na liście frekwencyjnej.

⁶ Przyimek *spod* bardzo często używany jest współcześnie, w modelu stosowanym przez hydrografów w odniesieniu do cieków nie mających nazwy lub dla takich, których nazwy nie są im znane: typ obiektu + *spod* + nazwa miejscowa, por. *Kamień spod Nowosiółek*, *Kamień spod Przewodowa*, *Dopływ spod Obręcznej*, *Dopływ spod Czarnolasu* (AtPHP). Są to nazwy sztuczne i pozostają poza moim zainteresowaniem, niemniej tendencja ta jest dość żywa w hydrologii i wynika z konieczności identyfikacji ciekłu.

⁷ Próbę interpretacji hydronimów (na podstawie nazw rzek powiatu strzyżowskiego) z wyżyskaniem językowego obrazu świata przedstawiła A. Mysza (2005: 281–292). Analiza ta nie przyniosła spodziewanych rezultatów; obraz zawarty w mikrohydronimii regionalnej nie okazał się bliski ani stereotypowi ludowemu (przedstawionemu w SSSL I), ani współczesnemu (wyłoniłemu w ankietach). Jak się wydaje, przyczyną takich wyników badań była analiza dokonana na zbyt małej próbie. Potamonimy dorzecza Wisły stanowią zbiór na tyle duży, iż można oczekiwać bardziej owocnych rezultatów.

nazw (referentów) i wyodrębniono bazy występujące rzadko oraz częściej. W zbiorze tym 13% stanowią hydronimy o odapelatywnych podstawach jednostkowo użytych w potamonimach, 3% to podstawy użyte przynajmniej 2 razy; należą one jednak (nie we wszystkich wypadkach) do pół semantycznych, które są wykorzystywane dość często. Sporo jest w tych dwu grupach apelatywów o semantyce kulturowej, archaicznych podstaw słowiańskich o charakterystyce topograficznej oraz wyrazów zawierających cechy innosłowiańskie. Większość hydronimów została utworzona przez wielokrotne użycie podstaw, głównie o semantyce topograficznej, z wykorzystaniem tych samych lub różnych wykładników nazwotwórczych. Sporządzona lista rangowa motywów nazewnucznych zawiera ponad 300 gniazd apelatywnych i leksemów, które zostały wykorzystane w hydronimach 3 i więcej razy. Leksemy z rangą⁸ od 1–100 użyte są z częstością⁹ 12–596 razy, leksemy z rangą 101–200 kreują 6–12 nazw, a z rangą powyżej 200 – występują z częstością 3–6 razy. Sygnalizowana w rozdziale III polireferencjalność hydronimów jest pochodną wielokrotnego wykorzystywania tych samych podstaw motywacyjnych i modeli nazewnucznych.

Wśród odapelatywnych baz potamonimicznych najczęściej używany jest wyraz *potok* (wraz derywatami) – prawie 600 wystąpień. Jako nazwa wodna pojawia się on w formach: *Potok*, *Potoki*, *Potoczek*, *Potoczki*, w derywatach sufiksalnych: *Potoczny*, *Potoczkańska*, *Potoczanka*, w wyrażeniach przyimkowych (tu tylko z przyimkiem *między*, też wschł. *medže*) *Międżypotoki*, *Międżypotocze*, złożeniu hybrydalnym *Szpilpotok* oraz dominujących zestawieniach z członem przymiotnikowym (75% tego zbioru) i mniej licznych zestawieniach z wyrażeniem przyimkowym typu *Potok od Lasu*, *Potok zza Skalki*. Baza ta była produktywna przez stulecia, od XIII w. z tendencją wzrostową w XIX i XX w. Obiekty, których nazwa zawiera ap. *potok* (i pochodne), rozmieszczone są głównie w części prawobrzeżnej górnego dorzecza Wisły, najliczniej – w dorzeczu Sanu (wraz z Wisłokiem) oraz w dorzeczu Dunajca, a ich występowanie ogranicza się do obszaru Śląska (pozostającego w zasięgu dorzecza Wisły) i szeroko pojętej Małopolski, na północy po Pilicę i Huczwę w dorzeczu Bugu. Poza tym obszarem występują dwa ciek: *Potoki* (1453), obiekt zaginiony, usytuowany w dorzeczu Jeziorki na południowym Mazowszu koło Grójca i współczesny *Potok (Dopływ spod Lichtajna)*, pd. Drwęcy (HPol I 219). W przeważającej większości są to obiekty niewielkie, poniżej 10 km, z nielicznymi wyjątkami. Nazwy pochodzące od leksemów określających typ obiektu wymagają uszczegółowienia, dlatego też dominującą grupę stanowią zestawienia z członami określającymi. Wśród zestawień wprowadzających uszczegółowienie najczęściej pojawiają się nazwy *Głęboki Potok* i *Potok Głęboki*, *Czarny Potok* i *Potok Czarny* oraz *Graniczny Potok* i *Potok Graniczny*.

Drugie miejsce na liście frekwencyjnej podstaw zajmuje ap. *rzeka* (wraz z derywatami; łącznie ponad 300 notowań) w formach: *Rzeka*, *Rzeki*, *Rzeczka*, *Rzeczki*, *Rzeczysko*, *Rzeczyna*; derywat sufiksalny *Rzeczycha*; composita: *Krzyworzeka*, *Suchorzeczka*, *Twardorzeczka* oraz *Stara Rzeka*, *Stare Rzeczysko*, *Nowa Rzeka*. Zestawienia przymiotnikowo-rzeczownikowe stanowią 47% referentów z tą podstawą, a najczęściej spotykaną nazwą jest *Stara Rzeka* (51), określająca dawne koryta. Hydronimy te notowane są od XII w. –

⁸ Ranga – kolejność na liście frekwencyjnej.

⁹ Częstość – liczba wystąpień w hydronimach; elementy składowe zestawień liczone są osobno.

Rzeczyna, d. Wierzycy, w XIV w. – *Rzeka*, w dorzeczu Wisłoka, na początku XV w. pojawia się pierwsze zestawienie *Babia Rzeka* w dorzeczu Sanu i 12 innych hydronimów. Do końca XVIII w. odnotowano jedynie 12% nazw z tej grupy, pozostałe zapisano w dwu kolejnych wiekach. Wymienione hydronimy są często jedynie okresowymi nazwami obocznymi, gwarowymi, używanymi w kontaktach lokalnych. Identyfikują przeważnie obiekty małe, poniżej 10 km (86%), dla dłuższych są nazwami odcinkowymi. Najdłuższym ciekim wśród hydronimów należących do tego gniazda onimicznego jest *Rzeczyca* (36 km) w dorzeczu Bugu.

Trzecie miejsce na liście rangowej baz hydronimicznych zajmuje gniazdo leksykalne związane z przymiotnikiem *głęboki* (< psł. **glōbokъ* : **glōbъ* ‘głęboki’), zawierające 180 referentów. Głębokość – prototypowy wymiar wnętrza przedmiotów (por. Grzegorzczkowska 2003: 233–258) jest najczęściej wyodrębnianą w hydronimii cechą cieków. Jako podstawa hydronimów pojawia się od XIV w., por. *Głęboka Debrz* (1348) w dorzeczu Dunajca, i jest wykorzystywana aż po współczesność, por.: *Głąbia*, *Głębiec*, *Głębiczek*, *Głęboczka*, *Głęboka/Głęboki*, *Głęboki Potok*. Hydronimy z tą podstawą występują najczęściej w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San, na pozostałym obszarze pojawiają się rzadziej.

Pozycję czwartą wśród najczęściej funkcjonujących podstaw ma przymiotnik *czarny* i jego derywaty (176 referentów, głównie nazw przymiotnikowych). Potamonimy z tą podstawą notowane są od XIII w., na całym obszarze dorzecza od górnej po dolną Wisłę, z pewnym zagęszczeniem w dorzeczu Dunajca, Sanu z Wisłokiem oraz Narwi. Warto zwrócić uwagę, iż w zestawieniu potamonimów dorzecza Wisły przymiotniki *głęboki* i *czarny* tworzą podobną liczbę derywatów, zaś proporcje w nazwach wód płynących Polski ustalone przez E. Jakus-Borkową (1989: 147) są inne: udział przym. *czarny* (19%) jest znacznie wyższy niż przym. *głęboki* (7,6%).

Piąte miejsce w zestawieniu frekwencji podstaw zajmuje apelatyw *kamień* i pochodne, ujawniający się w 108 potamonimach od XIII w. po współczesność. Pojawiają się one głównie w dorzeczu górnej Wisły po San, także w dorzeczu Narwi, na pozostałym obszarze – z mniejszą częstotliwością.

Tych pięć gniazd leksykalnych wyczerpuje listę podstaw, które były wykorzystywane ponad 100 razy w hydronimach. Pozostałe bazy apelatywne (wraz z derywatami od form podstawowych) spośród 100 najczęściej używanych, zgrupowane w głównych typach semantycznych (topograficzne i kulturowe), a w ich obrębie – w kolejności na liście rangowej, przedstawia poniższe zestawienie.

Typy obiektów wodnych (naturalnych i sztucznych): *kanal* (94), *stok* (92), *rów* (66), *rostoka/roztoka* (60), *przekopa/przykopa* (49), *woda* (30), *jezioro* (25), *debrz* (23), *lacha* (22), *zdrój* (22), *dół* (21), *bania* (19), *słotwina* (18), *staw* (18), *krynica* (17), *jama* (15), *przerwa/przyrwa* (14), *snoza* (14).

Cechy obiektów wodnych: *stary* (99), *biały* (83), *zimny* (77), *suchy* (63), *wielki* (63), *czerwony* (55), *rudy* (51)¹⁰, *krzywy* (50), *bystry* (41), *mały* (37), *średni* (29), *złoty* (29), *długi* (26), *szeroki* (25), *słony* (20), *nowy* (18), *(z)gniły* (17), *dobry* (16), *górnny* (16),

¹⁰ Jest to, jak się wydaje, po przymiotniku *czarny* jeden z podstawowych „kolorów ziemi” i wody, zwłaszcza podłoża, w którym występują związki żelaza (por. Tokarski 1997: 83–84).

duży (14)¹¹, *mętny* (13), *zadni* (13), *ciemny* (12); *bród* (35), *glina* (35), **brøn-* (19), *kał* (17), *ropa* (14)¹², *łuk* (13).

Określenia obiektów terenowych: *góra* (27), *baba* (21), *łaz* (21), *skała* (21), *smug* (19), *dolina* (17), *łęg/łęg* (16), *urwa* (13).

Podstawy florystyczne: *dąb* (65), *olcha/olsza* (59), *las* (52); *brzoza* (48), *jasion/jesion* (37), *lipa* (34), *jawor* (33), *buk* (31), *bór* (29), *jodła/jedla* (27), *pokrzywa/koprzywa* (24), *grab* (23), *laska/leszczyna* (18), *osa/osika* (18), *trzcina* (17), *wierzba* (17), *jastrząb* (16), *łąka* (16), *cis* (14), *malina* (14), *rokita* (14).

Podstawy zoologiczne: *bóbr* (24), *wilk* (24), *niedźwiedź* (21), *ryba* (21), *świnia* (21), *koza* (17), *tur* (16), *żaba* (16), *kobyła* (14).

Określenia dotyczące kultury materialnej i duchowej: *młyn* (95), *granica* (86), *wieś*, *nawsie* (20 i 14), *most*, *mościć* (25), *dział* (20), *gać* (15), *gród* (15), *kopać* (15), *piekło* (15).

Z apelatywnych podstaw wykorzystywanych (często i nieco rzadziej) w kreowaniu hydronimów wyłania się bardzo konkretna rzeczywistość, która zbliżona jest do ludowego stereotypu rzeki. W tradycji ludowej rzeka jest różnicowana i konkretyzowana za pomocą określeń: *źródło*, *krynica*, *stok*, *zdrój*, *struga*, *strumień*, zestawiana z innymi zbiornikami wody stojącej, takimi jak *stawy*, *jeziora*, konfrontowana z pozostałymi składnikami krajobrazu naturalnego: *góry*, *doliny*, *lasy*, *łąki*, *pola*, *drzewa*, *zwierzęta*, i kulturowego: *grody*, *drogi*, *młyny*, *mosty*, *granice*. Postrzegany jest jej rozmiar i kształt: *dluga*, *wielka*, *szeroka*, *głęboka*, sposób, w jaki płynie: *bystra*, *krzywa*, *kręta*, jej ruch i właściwości akustyczne. Opisywana jest ze względu na czystość i barwę wody z kategoryzacją pozytywną i negatywną, wyodrębniane są jej części: *koryto*, *źródło*, *górny* i *dolny bieg*, *ujście*, *dno*, *nurt*, *wir*, a także ich cechy. Według wierzeń ludowych woda płynąca jest siedliskiem złych duchów (*piekło*). Rzeka jest też źródłem wody i pożywienia – ryb i ptaków wodnych, wykorzystywana jest w celach praktycznych – kąpiel, pranie, młynarstwo, wytwarzanie przedmiotów codziennego użytku (wyroby lniane, wikliniarstwo, przetwórstwo gliny). Stanowi element podziału terytorialnego – jest barierą, granicą oraz szlakiem, arterią komunikacyjną łączącą świat lokalny z odległymi rejonami (por. SSSL I 153–355).

Porządkowanie apelatywnego obrazu świata wody, rzeki odbywa się podobnie do jej systematyzacji w warstwie proprialnej, a obraz potamonimów odapelatywnych stanowi fragment rzeczywistości interpretowanej i porządkowanej językowo.

¹¹ Przymiotnik ten występuje jedynie jako człon określający w zestawieniach z członami utożsamiającymi od nazw obiektów sztucznych.

¹² Podstawa ta pojawia się na zwartym obszarze w hydronimach dorzecza Wisłoki, Wisłoka i Sanu, jednostkowo w dorzeczu Dunajca.

V. POLIONIMIA – ZMIENNOŚĆ, WARIANTYWNOŚĆ, PARALELIZM HYDRONIMÓW

Różnorodne zmiany nazewnicze to zjawisko typowe dla toponimii. Diachroniczne badania źródłowe pozwoliły opisać szczegółowo ten proces w odniesieniu do nazw miejscowych (por. BańMorf). Synchroniczny opis zmian w mikrotoponimii przedstawiony został dla Śląska Cieszyńskiego (por. Mrózek 1999: 154–158), brak natomiast obszerniejszego opisu tego typu przeobrażeń w hydronimii. Autorzy monografii hydronimicznych poszczególnych dorzeczy poświęcają opisowi zmian niewiele miejsca, skupiając się raczej na etymologii i klasyfikacji semantyczno-nazwotwórczej. J. Rieger zestawiał hydronimy z dorzecza Sanu podlegające przeobrażeniom słowotwórczym, zwrócił uwagę na zastępowanie sufiksów przymiotnikowych przez rzeczownikowe (por. RiegSan 220–222). E. Jakus-Borkowa (Św 88–90), analizując hydronimie powiatu świeckiego, kilka stron poświęciła elipsom, uniwerbizacjom i adideacjom. Stosunkowo obszernie omówił zmienność hydronimów J. Duma (1999a: 170–177), zajmując się nazwami rzecznyymi lewobrzeżnego Mazowsza, a proces uniwerbizacji na przykładzie nazw wodnych Warmii i Mazur przeanalizowała M. Biolik (2000: 15–24). Ustalenia tych autorów wykorzystane są w niniejszej pracy.

Badacze polscy różnie definiują terminy dotyczące zmian nazewniczych. Najszerzej problemem tym zajął się A. Bańkowski (głównie opierając się na materiale ojkonimicznym, niekiedy także hydronimicznym), który występowanie dwu (i więcej) obocznych postaci toponimu określa odpowiednio terminami *dymorfizm* i *polimorfizm* (BańMorf 7–8). R. Mrózek (1990: 154–156) na gruncie synchronicznym używa w odniesieniu do mikrotoponimów określeń *wariantywność*, *paralelizm nazewniczy* wymiennie z *dubletami nazwowymi*, a samo zjawisko nazywa „podwójnością aktów nazewniczych”. Na pograniczu tworów wariantywnych i paralelnych sytuuje nazwy zestawione z wymianą składnika topoleksemowego. M. Majtán (1980: 45) stosuje terminy *wielonazwowość* albo *tautonimia* na określenie zmian leksykalnych, słowotwórczych, paradygmatycznych oraz liczby, zmiany fonetyczne i graficzne określa natomiast terminem *wariantywność*.

Przegląd poglądów i terminów związanych z problematyką zmienności nazw zestawili J. Krško (2003: 14–22) we wstępie do hydronimii dorzecza Turca oraz L. Sičaková (2011: 78–87) w teoretycznym opracowaniu hydronimów słowackich. J. Krško (2003: 16) opowiada się za użyciem terminu *polionimia* na oznaczenie zjawisk niestabilności nazewniczej powstających na różnych płaszczyznach: diachronicznej (zmienność nazwy podczas wielowiekowego istnienia), socjalnej (typowe dla hydronimów nazwy odcinkowe funkcjonujące w różnych społecznościach), dialektalnej (zapisy gwarowe), kodyfikacyjnej (nazwy

standaryzowane), emocjonalno-ekspresywnej, substytucyjnej (odpowiedniki innojęzyczne w społecznościach mieszanych), ideologicznej (niezbyt częste w hydronimii). Dla L. Sićkovej (2011: 78–81) *wielonazwowość*, *synonimia onimiczna*, *polionimia* to zjawiska związane z istnieniem nazw jednego obiektu utworzonych od różnych podstaw leksykalnych. W odniesieniu do zjawisk synchronicznych używa terminu *hydronimy paralelne* funkcjonujące w tym samym czasie w obrębie jednej wspólnoty komunikacyjnej oraz używane w tym samym czasie, ale przez różne grupy społeczne (tzw. nazwy odcinkowe większych cieków). Do zjawisk diachronicznych stosuje natomiast określenie *hydronimy nieparalelne*, czyli nazwy jednego obiektu funkcjonujące w ciągu wieków (choć w konkretnej sytuacji onimicznej była to zapewne tylko jedna nazwa). *Wariantywność* odnosi do zmian fonetycznych, morfologicznych i syntaktycznych nazwy zawierającej tę samą podstawę.

W niniejszej pracy, operującej materiałem historycznym pozwalającym prześledzić zmiany nazewnictwa w ciągu wieków, pojęcie *polionimia* jest używane w szerszym zakresie – w odniesieniu do wszelkich zjawisk niestabilności hydronimów. Brak owej stabilności najlepiej ilustruje w tej monografii, podobnie jak w opracowaniu J. Dumy (1999: 191–199), indeks nazw. W sytuacjach, gdy pierwszy zapis nazwy wodnej nie był równo brzmiący z formą późniejszą lub współczesną, po postaci „wyjściowej” pojawia się hydronim stanowiący tytuł artykułu hasłowego, będący wariantem fonetycznym (rzadko), słowotwórczym, leksykalnym lub nazwą oboczną. Polionimia jest niekiedy sygnalizowana w poszczególnych częściach rozdziału I, II i III, np. *Lupia*, dziś *Skierniewka*; *Isla*, dziś *Zawadka*. Nazwy oboczne, czyli hydronimy utworzone od różnych podstaw leksykalnych (identyfikujące jeden obiekt), traktowane były w analizach jako odrębne hydronimy. Zjawisko polionimii dotyczy ponad 1000 obiektów w dorzeczu Wisły, głównie mniejszych cieków. Zmiany fonetyczne w hydronimii badanego obszaru jako niezwiązane z systemem nazewnictwa nie stanowią przedmiotu rozważań. Pomijane są również innojęzyczne warianty nazw obiektów (niemieckie czy bałtyckie), które jako nazwy obce wymagają osobnego opracowania.

W niniejszym rozdziale koncentruję się na tych stadiach funkcjonowania i ewolucji hydronimów odapelatywnych, w których na skutek ingerencji czynników zewnątrzjęzykowych lub wewnątrzjęzykowych dochodzi do zmiany formy nazwy. Rozważania te dotyczą fazy postnominacyjnej, kiedy – w ujęciu R. Šramka (1988: 27–29) – następuje desemantyzacja nazwy (zerwanie ze znaczeniem podstawy onimicznej), stabilizacja relacji nazwa – obiekt i pełna proprializacja, ale nie zawsze stabilność.

Nie ma opracowania hydronimii podobnego do monografii A. Bańkowskiego, które ujmowałoby kompleksowo zjawisko zmienności i – jak stwierdza J. Duma (2000c: 337) – „nie ma pewności, czy uda się podobne zjawiska omówić i sklasyfikować nawet po zebraniu materiału hydronimicznego z całej Polski”. Mimo pełnej świadomości trudności klasyfikacyjnych i interpretacyjnych postaram się przedstawić wybrane zagadnienia wariantywności odapelatywnych nazw wód płynących dorzecza Wisły w ciągu wieków. Zmiany te są bardzo różnorodne, występują czasami „łańcuchowo”¹ i nie poddają się tak

¹ Zmiany łańcuchowe – niestabilność nazwy przejawiająca się w istnieniu wielu form różnych morfologicznie (dotyczących tego samego obiektu), ale z zachowaniem pierwotnej podstawy motywacyjnej; „termin” inspirowany pojęciem łańcuchy derywacyjne (por. Słowotwórstwo gniazdowe, red. M. Skarżyński, Kraków 2003).

łatwo porządkowaniu. Obserwować tu można duży brak stabilności, zwłaszcza nazw małych obiektów, większy niż w toponimii.

Przeгляд wariantywności hydronimów nie wyczerpuje całej problematyki polionimii. Omawiane są zmiany najczęstsze, tj. uniwerbizacje (elipsa, sufiksacja substancywizująca), dyferencjacje (sufiksacja, dodanie członu dyferencyjnego), zmiany liczby, rodzaju, paradygmatu, wymiany sufiksów, skróty morfemiczne, które miały charakter trwały i okresowy. Charakterystyczne dla historii mikrohydronimów jest występowanie tzw. zmian łańcuchowych, kiedy to przez kilka wieków, a niekiedy w ciągu jednego stulecia forma nazwy dokumentowana na osi czasu nieustannie się zmienia, np. zmianie rodzaju towarzyszy przekształcenie w zestawienie, dodanie sufiksu czy odwrotnie – elipsie towarzyszy zmiana rodzaju lub wtórne dodanie sufiksu.

1. UNIWERBIZACJE

Uniwerbizacją zarówno apelatywów, jak i propriów zajmowało się wielu badaczy. D. Buttler (1981: 215) wymienia pięć zabiegów prowadzących do uniwerbizacji: derywację sufiksálną, derywację dezintegracyjną wraz z adideacją, elipsę (substancywizującą, deadiektywizującą), abrewiację i kompozycję. Podobne typy uniwerbizacji wyróżnia i analizuje na apelatywnym materiale polskim i czeskim E. Szczepańska (1994: 83–84). Termin *uniwerbizacja* w obu opracowaniach rozumiany jest szeroko, jako tworzenie z wyrażen dwu- lub kilkuwyrazowych jednego wyrazu. A. Bańkowski, analizując zmiany morfemiczne w toponimii (a właściwie ojkonimii) polskiej, uniwerbizację definiuje jako „wszelkie sposoby zastępowania nazw-paratez, zestawionych z dwu (przynajmniej wyrazów), nazwami jednowyrazowymi” (BańMorf 14). Wyróżnia on następujące typy uniwerbizacji: elipsa, sufiksacja substancywizująca, transformacja w zrost i złożenie. Podobnie na problematykę tę patrzy M. Biolik, badając wycinkowo hydronimy paratetyczne (2000).

1.1. Elipsa substancywizująca w hydronimach dotyczy najczęściej zaniku terminu hydrograficznego typu *potok*, *rzeka*, *struga* w nazwie zestawionej. Są to zmiany trwałe (niezbyt liczne) oraz okresowe, które wynikają z braku stabilności nazwy i niejednorodnych sposobów zapisywania hydronimów zestawionych w różnych typach źródeł. Zmiany te dotyczą głównie obiektów kilku- lub kilkunastokilometrowych, w znacznej większości znajdujących się w dorzeczu górnej Wisły (dopływy Dunajca, Sanu, Soły, Raby). Częściej zachodzą w zestawieniach z członami odantropomicznymi, rzadziej z członami od przymiotników pospolitych. Poświadczono są one głównie w XIX i XX w., co niewątpliwie ma związek z większą liczbą źródeł i zapisów dotyczących tego okresu. Kilka przykładów dubletów udokumentowanych jest jednak w wiekach wcześniejszych, co świadczy o żywej już wtedy tendencji do elipsy, por.: *Głęboki/Głęboki Potok* (1577), *Jastrzębi Potok/Jastrzębi* (1511).

Elipsa w zestawieniach hydronimicznych, zawierających przymiotnik pospolity o charakterze topograficznym, dotyczy następujących nazw: *Krzywy Potok* (1786–1788) > *Krzywy* (1887); *Potok Niedźwiedzi* (2003) > *Niedźwiedzi* (2006); *Rybny Potok* (1961) > *Rybny* (1964); *Średnia Rzeczka* (1961–1970) > *Średnia* (1963); *Gorąca Rzeka* (1881) > *Gorąca* (1965). Występuje także w zestawieniach z członem przymiotnikowym o charakterze kulturowym: *Graniczny Potok* (1965) > *Graniczny* (1966); *Potok Ceglenny* (1882) > *Ceglenny* (1965). Zmiany okresowe dokumentują poniższe zapisy: *Czarny Potok* (1877–1905) >

Czarny (1931) > *Czarny (Potok)* (1965); *Czerwony Potok* (1591) > *Czerwony* (1962) > *Czerwony (Potok)* (1965) > *Czerwony Potok* (2006); *Suchy Potok* (1704–1725) > *Suchy* (1786–1788) > *Suchy* (1962) > *Suchy Potok* (1964) > *Suchy* (1984) > *Suchy Potok* (2006); *Szeroki/Potok Szeroki* (1849–1854) > *Szeroki* (1965) > *Szeroki Potok* (2006); *Stracony Potok* (1963) > *Stracony* (1964) > *Stracony Potok* (2006). Okresowemu zanikowi terminu hydrograficznego w zestawieniach towarzyszy niekiedy zmiana rodzaju gramatycznego, co ma związek z dostosowaniem do rodzaju terminu topograficznego niewyrażanego w nazwie (ale zapewne funkcjonującego w sferze asocjacyjnej), innego niż ten, który uległ elipsie, np. *Czarny Potok* (1893) > *Czarna* (1965); *Biała Woda* (1880) > *Biały* (1962) > *Biały Potok* (1964) > *Biała Woda/Biały (Potok)* (1965) > *Biały Potok* (1985); *Suchy Potok* (1890) > *Suchy* (1885) > *Suchy (Potok)/Sucha* (1965) > *Suchy Potok* (2006). W badanym materiale wśród przykładów zmian trwałych dominuje elipsa członu *potok*. Uniwerbizacje zestawień z członami *rzeka*, *rzeczka*, *struga* poświadczane są jednostkowo, co wynika przede wszystkim z tego, że dominują zestawienia z członem *potok*, a inne terminy hydrograficzne występują rzadziej.

1.2. Uniwerbizacja przez elipsę członu charakteryzującego typ obiektu i sufiksację substancywizującą ma również charakter trwały i okresowy. Do substancywizacji służy przede wszystkim suf. *-ka* oraz jego rozszerzone postaci *-anka*, rzadziej *-ówka*; kilkakrotnie użyty został również suf. *-ik*, *-ec*, *-ica*. Najczęściej zjawisko to zachodzi w hydronimach typu *X-(ow)ski* + termin hydrograficzny > *X-(an)ka* z przymiotnikiem pochodzenia odonimicznego. Zmiany takie rzadziej zaobserwować można w zestawieniach z przymiotnikiem odapelatywnym. Dokonują się one głównie w XIX i XX w. w hydronimach określających obiekty w dorzeczu górnej Wisły, najczęściej niewielkich rozmiarów. Najwcześniejsze przykłady uniwerbizacji substancywizującej z użyciem suf. *-nica* i *-ka* spotykamy w XV w. w mazowieckich hydronimach odapelatywnych dziś nieistniejących, por.: **Skiej(s)tów Stok* (1426) > *Skiejstownica* (1436) > *Kejstówka*² (1565); *Łubiany Stok* ((1421) 1456) > *Łubianka* (1425) > *Łubiany* (1426) > *Łubiany Stok* (1427) > *Łubianka* (1468). Inne przykłady tej transformacji to: *Biała Woda* (1839) > *Białka* (1882); *Potok Czerwony* (1893) > *Czerwonka* (1964); *Biały Potok* ((1446) 1504) > *Bi(e)lanka* (1962); okresowe: *Kanał Główny* (1965) > *Głównik* (1971) > *Kanał Główny* (2005). W kolejnych przykładach obserwować można wielokrotne zmiany formy nazwy przy zachowaniu tej samej podstawy, gdzie sufiksację (niekiedy wieloprzyrostkową) poprzedza lub towarzyszy jej elipsa członu rzeczownikowego, niekiedy zmiana rodzaju: *Leśna Woda* (XVI w.) > *Leśniówka* (1786–1788) > *Leśna* (1961) > *Leśniówka* (1964); *Szybowy Potok* (1574) > *Szybowiec* (1786–1788) > *Szybówka* (1888); *Niedźwiedzi Potok* (1877–1905) > *Niedźwiedzik/Niedźwiedzi Potok* (1886) > *Niedźwiedzi* (1962) > *Niedźwiedzik/Niedźwiedzi (Potok)* (1965) > *Niedźwiedź* (1980); *Siwa Woda/Siwy* (1889) > *Siwa Woda* (1937) > *Siwa Woda/Siwianka/Siwa* (1965). Mamy tu do czynienia nie tyle z brakiem ciągłości nazewniczej, gdyż pierwotna podstawa motywacyjna jest zachowana, ile raczej z niestabilnością modelu nazewniczego, który był modyfikowany i weryfikowany, także w związku z istniejącymi równobrzmiącymi nazwami miejscowymi lub terenowymi.

² W formie tej dodatkowo wystąpiła fałszywa dekompozycja i zanik *S-*, uznanego za przyimkowe.

1.3. Uniwerbizacja przez transformację w złożenie jest – jak stwierdza A. Bańkowski – najczęściej poświadczonym sposobem przekształceń paratez zestawionych z przymiotnika (niedzierzawczego) i rzeczownika (BańMorf 27). Stwierdzenie to dotyczy ojkonimii, w hydronimii odnotowano natomiast tylko izolowane potwierdzenia tego procesu, np.: *Białybrzeg/Biały Brzeg* (1557) > *Białobrzeg* (1644) w odniesieniu do obiektu w dorzeczu Sanu. Przekształcenie zestawienia *Dobra Woda* (1576) w złożenie z suf. *-ka Dobrowódka* (1964) dokumentuje jednocześnie dyferencjację hydronimu w stosunku do odhydronimicznej n. m. *Dobrowoda* (szerzej o tym zjawisku w podrozdziale 2. dotyczącym dyferencjacji). Marginalność tego zjawiska w hydronimii wynika z faktu, iż zestawienia przymiotnikowo-rzeczownikowe stanowią produktywny hydronimiczny model nazewniczy.

2. DYFERENCJACJE

Dyferencjacje w hydronimach odapelatywnych są specyficznym typem wymiany sufiksów wymuszonej przez tzw. kontekst onimiczny. Kontekst ten wiąże się z istnieniem gniazd onimicznych. Nie są to gniazda w rozumieniu J. Rozwadowskiego, por. „gniazdo Wisły” (Rozwadowski 1948: 282–292), ani w ujęciu staroeuropeistów – tworzone wokół archaicznych rdzeni (por. Udolph 1990), lecz wzorowane na gniazdach słowotwórczych, konstruowane z toponimów w procesie tranonimizacji, z hydronimem pierwotnym jako centrum. Istnienie gniazd onimicznych było sygnalizowane w rozdziale III przez umieszczenie w przypisach równobrzmiących nazw miejscowych lub terenowych wtórnych w stosunku do hydronimów. Z rzadka odnośniki te wyrażały pewne wątpliwości co do pierwotności hydronimów, choć ostatecznie ojkonimy i mikrotoponimy uznane zostały za ponowie. W opisie zmian dyferencyjnych analizowane są dwa elementy gniazda, a mianowicie: hydronim pierwotny w stosunku do toponimów, stanowiący centrum gniazda, i tranonim odhydronimiczny (ojkonim lub mikrotoponim) oraz relacje między nimi wymuszające polaryzację hydronimu.

Zjawisko dyferencjacji hydronimu w stosunku do ojkonimu odnotować można wśród potamonimów warstwy najstarszej, określających duże obiekty, co odzwierciedlają zapisy: *Hoczew* (1511) > *Hoczewka* (1630), por. n. m. *Hoczew*; *Isłza* (1241) > *Ilżeczka* (1564–1565) > *Ilża* (1839) > *Ilżanka* (1863), por. n. m. *Ilża*; *Jan(i)a* (1303) > (*Janka*) *Jonka* (1882), por. n. m. *Jania* (*Stara, Kościelna, Leśna*); *Jasiel* (1570) > *Jasiołka* (1855), por. n. m. *Jasiel*, wtórnice *Jasło*; *Kubra* (1565) > *Kubrzenica* (1660–1661) > *Kubra* (1795) > *Kubrzanka* (1808) > *Kubra* (1975) > *Kubrzanka, Kubrzenica* (1998), por. n. m. *Kubra* (*Nowa i Stara*); *Liw* (1483) > *Liwiec* (1503) > *Liw* (1511) > *Liw* (1524) > *Liwiec* (1526) > *Liw* (1535) > *Liw* (1553) > *Liwiec* (1565), por. n. m. *Liw*; *Mień* (1440) > *Mianka* (1839), por. n. m. *Mień*; *Mława* (1459) > *Mławka* (1570), por. n. m. *Mława*; **Pewel/Pewel Wielka* (XVI w.) > *Pewlica* (1704–1725), por. n. m. *Pewel* (*Ślemieńska, Mała*); **Radawa/Radawka* (1877–1905), por. n. m. *Radawa*; *Rawa* (1616–1620) > *Rawka* (1789), por. n. m. *Rawa* (2 ×); *Sawa* (1465) > *Sawka* (1491), por. n. m. *Sawa* (2 ×); *Strabla* (1576) > *Strabelka* (1997), por. n. m. *Strabla*; *Tyrawa* (1546) > *Tyrawka* (1554) > *Tyrawa* (1565) > *Tyrawka* (1849–54) > *Tyrawa* (1884) > *Tyrawka* (1892), por. n. m. *Tyrawa*; *Uszew* (1570) > *Uszwica* (1839), por. n. m. *Uszew*; *Włodawa* (1742) > *Włodawka* (1839), por. n. m. *Włodawa*; *Żółkiew* (1455–1480) > *Żółkiewka* (1786) > *Żółkiewianka/Żółkiewka* (1965), por. n. m. *Żółkiew*, *Żółkiewka*; **Zgowiądź/Zgowiędza* (1252) > *Zgowiętka* (1255) > *Zgłowiączka* (1785),

por. n. m. *Zgowiądź* (1155) > *Zgowiątka* (1282) > *Zgłowiączka*. W hydronimie i ojkonimie *Zgłowiączka* po pierwotnej dyferencjacji, która miała miejsce już w XIII w., nastąpiło zrównanie nazw obu obiektów. Wśród hydronimów archaicznych 16 podlegało dyferencjacji, najczęściej przy użyciu suf. *-ka*, rzadziej *-ica* (2) oraz *-ec* (1).

Sufiksacja dyferencyjna dotyczy zarówno nazw warstwy najstarszej, jak i nazw warstwy nowszej, należących do różnych typów nazwotwórczych, a wspólnym jej ogniwem jest istnienie ojkonimu równobrzmiącego z pierwotnym hydronimem, które ten proces wymusza. Do dyferencjacji najczęściej używany jest również suf. *-ka* (*-anka*): *Baszna* (1388) > *Baszenka* (1565), por. n. m. *Baszn(i)a*; *Bączal* (1880) > *Bączalka* (1964), por. n. m. *Bączal*; *Biała* (1368) > *Białki* (1462), z dodatkową pluralizacją, por. n. m. *Biała*; *Biała* (1787) > *Białka* (1880), por. n. m. *Biała* (*Błotna*); **Bystra* > *der Kleinen Bistra* (1592) > *Bystra* (1786–1788) > *Bysterka* (1965), por. n. m. *Bystra*; *Chlewna/Chlewianka* (1786–1788) > *Chlewna* (1845) > *Chlewianka* (2006), por. n. m. *Chlewna*; *Ch(w)oroszcza* (1510) > *Choroszczanka* (1963), por. n. m. *Choroszcz*; *Czerna* (1848) > *Czernka* (1881) > *Czerniówka* (1964) > *Czernka* (1991) > *Czernka* (2006), por. n. m. *Czerna*; *Dołżyca* (1512) > *Dołżyczka* (1786–1788) > *Dołżyca* (1881) > *Dołżycki* (1885)³ > *Dołżyczka* (1966), por. n. m. *Dołżyca*; *Drwiena* (1262) > *Drwinka* (1881), por. n. m. *Drwinia*; *Dukla* (1373) > *Dukielka* (1402), por. n. m. *Dukla*; *Głębokie* (1846) > *Głębozczanka* (1962), por. n. m. *Głębokie*; *Jasienica* (1531) > *Jasionka/Jasienica* (1965), por. n. m. *Jasienica*; *Jeskra* (1396) > *Jaskrzanka* (1784), por. n. m. *Jaskra*; *Jodłowa* (1359) > *Jodłówka* (1564), por. n. m. *Jodłowa*; *Kalina* (1786–1788) > *Kalinka* (1963), por. n. m. *Kalina*; *Kemmenicz* ((1351) 1400) > *Kamionka/Kamienica* (1565) > *Kamienica* (1572–1574) > *Kamionka* (1882), por. n. m. *Kamienica*; *Kasina* (1425) > *Kasinka* (1786–1788) > *Kasina* (1855) > *Kasinka/Kasinianka* (1964) > *Kasinka/Kasina* (1965) > *Kasinka* (1980) > *Kasinianka* (2006), por. n. m. *Kasina Wielka*; **Klikawa* > *Klikawka* (1883), por. n. m. *Klikawa*; *Konopata* (1971) > *Konopatka* (2006), por. n. ter. *Konopata*; *Krępa* (1480) > *Krępianka* (1517), por. n. m. *Krępa*; *Łętownia* (1433) > *Łętowienka* (1526) > *Łętownianka* (1965) > *Łętowianka* (1966), por. n. m. *Łętownia*; **Łukawa/Łukawka* (1791) > *Łukawa* (1965) > *Łukawka* (1983), por. n. m. *Łukawa*; *Meszna* (1715) > *Meszynka/Meszenka* (1786–1788) > *Meszna* (1786–1788) > *Mesznianka* (1965), por. n. m. *Meszna*; *Morawica* (1391) > *Morawka* (1470–1480) > *Morawka/Morawica* (1787) > *Morawka* (1938), por. n. m. *Morawica*; *Moszczenica* ((1348) 1584) > *Moszczanka* (1855), por. n. m. *Moszczenica*; **Mozgawa* > *Mozgawka* (1787) > *Mozgawa* (1938) > *Mozgawka* (1961), por. n. m. *Mozgawa*; *Mszana* (1365) > *Mszana/Mszanka* (1855) > *Mszana/Mszanka* (1885) > *Mszanka* (1934), por. n. m. *Mszana*; *Olszana* (1293) > *Olszanka* (1882), por. n. m. *Olszana*; *Olszowa* (1409) > *Olszowianka* (1962), por. n. m. *Olszowa*; *Ostrusza* (1564) > *Ostruszka* (1765) > *Ostrusza* (1880) > *Ostruszanka* (*Ostrószanka*) (1961) > *Ostrusza* (1965) > *Ostruszanka* (1980), por. n. m. *Ostrusza*; *Pelch* (1418) > *Pelchówka* (1863), por. n. m. *Pelch*; *Ponikiew* (1564) > *Ponikiewka* (1786–1788), por. n. m. *Ponikiew*; *Rdzawka* (1888) > *Rdzawka* (1962) > *Rdzawianka* (1964) > *Rdzawka/Rdzawianka* (1965) > *Rdzawka* (1980), por. n. m. *Rdzawa*; *Rylska* (1880) > *Rylski* (1888) > *Rylsk/Rylska* (1889) > *Rylka* (1962), por. n. m. *Relsko*, *Rylsk*; *Rzyki* (1889) > *Rzyczanka* (1934), por. n. m. *Rzyki*; *Siara* (1388) > *Siarka* (1855), por. n. m. *Siary*; *Zminica* (1448) > *Zminnica* (1563) > *Zminica* (1569) > *Zmienniczka* (1965), por. n. m. *Zmiennica*.

³ Okresowo dyferencjacja (lub renominacja na bazie n. wsi) z użyciem suf. *-ski*.

Trzeba zwrócić uwagę na istnienie równoległych postaci z sufiksami *-ka/-'anka*: *Ka-sinka/Kasinianka*, *Rdzawka/Rdzawianka*, oraz *-ka/-ówka*, np. *Czernka/Czerniówka*, a także na wahania w wyborze właściwej formy, np. *Meszenka/Mesznianka*.

Okresowym zmianom dyferencyjnym przy użyciu suf. *-ka*, *-anka* podlegały następujące hydronimy: *Blizna/Blizenka* (1524) > *Blizna* (1888), por. n. m. *Blizna*; **Branica* > *Bryniczka* (1342) > *Bryniczka* (1965) > *Brynica* (1966), por. n. m. *Brynica* (*Mokra, Sucha*); *Czarna* (1964) > *Czarnianka* (1965) > *Czarna* (2006), por. n. m. *Czarna*; *Jaworzyna* (1962) > *Jaworzynka* (1985) > *Jaworzyna* (2006), por. n. m. *Jaworzyna*; **Kamienna* > *Kamionka* (1537) > *Kamienna* (1930) > *Kamienna/Kamionka* (1965) > *Kamienna/Kamionka* (1966) > *Kamienna* (1983), por. n. m. *Kamienna*; *Mierzawa* (1966) > *Mierzawka* (1966) > *Mierzawa* (1980), por. n. m. *Mierzawa*; *Potok/Potoczka* (1465) > *Potoczka* (1529) > *Potok* (1966), por. n. m. *Potok Mały i Wielki*. W wypadku dwu zmian dyferencyjnych z użyciem suf. *-ka* udokumentowano efemeryczne, późniejsze zjawisko zrównania form hydronimu i ojkonimu: *Bączala* ((1376) XV w.) > *Bączalka* (1880), por. n. m. *Bączala* > *Bączalka*; *Dziehcin* (1934) > *Dziehczinka* (1962) > *Dziehcin/Dziehczinka* (1965) > *Dziehczinka* (2006), por. n. m. *Dziehcin* > *Dziehczinka*.

Inne przyrostki pojawiają się w funkcji dyferencyjnej sporadycznie. Są to: *-ec* – *Nur* (1424) > *Nurzec* (1500) > *Nur* (1557) > *Nurzec* (1566), por. n. m. *Nur*; *-ec* wraz z *-ica* – *Ruz* (1240) > *Róziec* (1781) > *Róźec* (1972) > *Ruziec/Ruzica/Róźec* (1965) > *Ruzica/Ruziec* (2004) > *Ruziec* (2006), por. n. m. *Ruże*; *-ek* – *Nozdrzec* (1554) > *Nozdrzeczek* (1886), por. n. m. *Nozdrzec*.

Zmiany okresowe z udziałem sufiksów *-ica*, *-ik*, *-ina* dokumentują zapisy następujących hydronimów: *Branew* (1515) > *Branwica* (1808) > *Branew/Branwica* (1880) > *Branwica* (1929–1936) > *Branew* (1971), por. n. m. *Branew*; *Dzierzbia/Dzierzbienica* (1472) > *Dzierzbia* (1476), por. n. m. *Dzierzbia*; *Jawornik* (1544–1545) XVIII w. > *Jaworniczek* (1786–1788) > *Jawornik* (1877–1905) > *Jaworniczek/Jawornik* (1882) > *Jawornik* (1931), por. n. m. *Jawornik*; *Skawa* (1333) > *Skawina* (1364) > *Skawa* (1470–1480) > *Skawina* (1786) > *Skawa* (1787), por. n. m. *Skawa*.

Materiał hydronimiczny dostarcza przykładów na dyferencjację wielokrotną, por.: *Jabłoń* ((1435) 1456) > *Jablonia* (1472) > *Jabłona* (1521) > *Jabłona* (1565) > *Jablonka* (1839) > *Jablonka/Jablonna* (1882) > *Jablonka* (2006), por. n. m. *Poryte-Jabłoń*; *Jamna* (1511) > *Jamnica* (1565) > *Jamninka* (1849–1854) > *Jammenka* (1929–1936) > *Jamninka* (1931), por. n. m. *Jamna* (*Dolna i Górna*); *Jeziorka* (1660–1661) > *Jeziorka* (1820) > *Jeziorka* (1880) > *Jeziorka/Jeziorka/Jeziorka* (1882) > *Jeziorka* (1980), por. n. m. *Jeziorka*; *Krzywiczka* (1966) > *Krzywiec* (1974) > *Krzywiczka* (1980), por. n. m. *Krzywiec*. Hydronim *Bobrza*, rz. o dł. 50,75 km, pd. Czarnej Nidy (→ Nida), jest przykładem dyferencjacji wielokrotnej (która ostatecznie się nie utrzymała) przy użyciu suf. *-ek*, *-ica*, *-anka*, por. *Bobrza* (1787) > *Bobrek/Bobrza* (1839) > *Bobrek* (1856) > *Bobrza/Bohrzyca* (1880) > *Bobrza* (1961) > *Bohrzanka* (1966) > *Bobrza*, w gb. *Bohrzanka* (1983) > *Bobrza* (2006), por. n. m. *Bobrza*.

Zjawiskiem z pogranicza dyferencjacji jest deminutywizacja za pomocą suf. *-ka*, *-anka*, *-ówka* odnotowana w kilku nazwach. Nie jest tu udokumentowany udział tzw. kontekstu onimicznego, choć do końca nie można go wykluczyć, gdyż nie wszystkie mikrotoponimy należące do danego gniazda onimicznego są ujęte w opracowaniach, obecne na ma-

pach. Zmiany tego typu mogły mieć przyczyny pozajęzykowe, jak niewielkie rozmiary obiektu, lub językowe związane z ekspansją przyrostka *-ka*, który w nowszych czasach można uznać za typowo hydronimiczny. Proces ten miał zasadniczo charakter trwały, ale niekiedy też tylko okresowy: *Borowiec* (1891) > *Borowcówka* (1964); *Grodnia, Horodnia* (1881) > *Horodnianka* (1900); *Jzwiny* (1855) > *Idźwinka* (1964)/gw. *jaźwinka*; *Łososina* (1961) > *Łososianka/Łososinka* (1964) > *Łososina* (1964); *Ropa/Ropianka* (1965); *Smarkawa* (1350) > *Smarkowa* (1964) > *Smarkówka* (2006); *Smuga/Smużka* (1965) > *Smuga* (1972); *Smugawa* (1786–1788) > *Smukawa* (1889) > *Smugawka* (1964). W wypadku formacji z wahaniem *-awa/-owa* można założyć istnienie pierwotnej n. zestawionej (niekiedy jest to poświadczane) i uniwersalizację suf. *-ka*, np. *Sinaw(a)* (1350) > *Sinówka* (*Sinowa Struga*) (1936–1939) > *Sinowa* (1964) > *Sinowa Struga* (1965).

3. SUFIKSACJE SUBSTANTYWIZUJĄCE

O ile w ojkonimii sufiksacja substancywizująca dotyczy nazw paratetycznych (por. Bań-Morf 21–25), to w hydronimii udokumentowana jest w hydronimach odprzymiotnikowych i odmiesłowowych. Przebiega ona głównie z udziałem sufiksu *-ka* (efemerycznie *-ki*), też *-ik*, *-ica* oraz sporadycznie *-ec*, *-ina*. Podlegają jej nazwy w formie przymiotników niemotywowanych, z suf. *-ny*, też *-ja*, *-owy*, *-any*, *-ski*. Najwcześniejsze poświadczenia, z XIV–XV w., mają warianty z dodanym suf. *-ica*, *-nica*, dotyczące obiektów wodnych w dorzeczu dolnej Wisły i Narwi: *Jastrzębia* (1198) 1290–1291 > *Jestrzębnica* (1305); *Kamiona* (1349) > (*Kamienica*) *Kemmenicz* ((1351) 1400); *Piaseczna/Piasecznica* ((1440) 1456); *Strzemeszna* ((1414–1425) 1456) > *Strzemesznica* (1427). Pozostałe zmiany dokonywały się w XIX–XX w. i występowały w nazwach cieków od górnej Wisły po środkową jej część. Przyrostek *-ka* (wraz z rozszerzeniami) brał udział w urzeczownikowieniu (niekiedy tylko okresowym) następujących hydronimów: *Biała* (1845) > *Białka* (1847); *Biała/gb. Białka* (1965) > *Białka* (1971) > *Biała* (1980); **Brona* > *Bronka* (1576) > *Bronka/Bronia* (1880) > *Bronka* (1963) > *Bronka/Bronia* (1965) > *Bronka* (1972); *Głęboka* (1846) > *Głębówka* (1881); *Leniwa* (1970) > *Leniwka* (1970) > *Leniwa* (1980) > *Leniwka* (2006); *Leniwa* (1867) > *Leniwka* (1963); *Jasiona* (1351) > *Jasienna* (1846) > *Jasionianka* (1962); *Leśna* (1934) > *Leśnianka/Leśna* (1962) > *Leśnianka* (1964) > *Leśna* (1965) > *Leśnianka* (2006); *Mrówla/Mrowla/Mrówka* (1965) > *Mrówka* (1966) > *Mrówka* (1980) > *Mrowla*⁴ (2006); *Olszowy* (1877–1905) > *Olszówka/Olszowy* (1886) > *Olszowy Potok* (1965) > *Olszowy* (2006); *Płona* (1474) > *Płonia* (1491) > *Płona* (1521) > *Płonka* (1775) > *Płonka* (2006); *Punikła* (1888) > *Punikulka* (1965); *Słona* (1289) > *Słonka* (1520); *Słony* (1889) > *Słomianka/Słonianka* (1962); *Studzona* (1419) > *Stuzienna* (1848) > *Studzianka* (1961) > *Stuzienna* (1963) > *Stuzienna* (1965); **Śrzona* > *Szronka/Szrenka* (1965); *Śmierząca/Śmierdzionka* (1965); *Szumiąca* (1902) > *Szumionka* (1963) > *Szumiąca* (1971) > *Szumionka* (2004).

W przypadku kilku hydronimów substancywizacji towarzyszy ucięcie sufiksu przymiotnikowego, por. *Leszczna* (1965) > *Leszczka* (1972) > *Leszczna* (1983) > *Leszczka* (2006); *Młyńska* (1786–88) > *Młynówka* (1961); *Młyński* (1885) > *Młynówka* (1893); *Zarębczany* (1786–88) > *Zarębki* (1855).

⁴ Nazwa zawiera *l* epentetyczne.

Współczesna n. *Wielka Suszanka*, pd. Raby, powstała w wyniku kilku nakładających się zmian z udziałem kontekstu onimicznego. Pierwotny hydronim *Sucha* (1351) uległ w XVIII w. substancywizacji z użyciem suf. *-anka/gw. -onka*, por. *Suszanka* (1786–1788). Forma ta nie była stabilna; w XIX i XX w. pojawiły się następujące warianty: *Sucha* (1855) > *W(ielki) Suchy/Suszanka* (1877–1905) > *W(ielk)a Sucha/Suszanka* (1934) > *Suszanka/Wielka Suszanka* (1964) > *Suszanka*, gb. *Wielka Sucha* (1984) > *Wielka Suszanka* (2006). Niestabilność ta jest związana z istnieniem n. w. *Mała Sucha* (powstałej w wyniku dyferencjacji) oraz n. m. *Wielka Sucha*. Czas pokaże, czy forma zestandaryzowana z 2006 r. się upowszechni.

Znacznie mniej jest przykładów na substancywizację za pomocą przyrostka *-ik*. Reprezentują ją jedynie nazwy: *Mutny* (1526) > *Mutnik* (1885); *Studziany/Studzienik* (1786–1788); *Wapienny* (XVI w.) > *Wapienik* (1855) > *Wapnik* (1892) > *Wapenik* (1897) > *Wapiennik* (1962) > *Wapnik* (1965) > *Wapiennik* (2006).

Pojedyncze zmiany dokonały się z udziałem sufiksu *-ina*, por. *Czerna* (1504) > *Czyrnina* (1504) > *Czerna* (1555), oraz *-ec*, por. *Baranie* (1886) > *Baraniec* (1891) > *Potok Baranie* (1965) > *Barani Potok/Baranie* (1965); *Kamiony* (1849–1854) > *Kamieniec* (1881) > *Kamionka* (1966).

4. ZMIANY LICZBY

Zmiana liczby w hydronimii dorzecza Wisły nie jest zjawiskiem częstym i ma raczej charakter marginalny. W nazewnictwie wodnym dominują formy singularne (singularia tantum), a formy pluralne (pluralia tantum) stanowią w badanym materiale jedynie 5% (ok. 350) nazw.

4.1. Singularyzacja dotyczy niewielkiej liczby hydronimów, głównie nazw na *-ice* (> *-ica*), *-iska* (> *-isko*), *-ki* (> *-ka*), utworzonych od podstaw topograficznych, i ma charakter trwały. Obejmuje nazwy (często okresowe warianty leksykalne) obiektów niezbyt dużych (do 20 km), rozmieszczonych na obszarze całego dorzecza od Dunajca przez Bug, Narwę po Brdę. Najstarsze przykłady zmiany formy pluralnej na singularną zaświadczone są w XV w.: *Jaworzniaki* (1415) > *Jaworzniak* (1417) w dorzeczu Nidzicy; *Małe Stoki* (1428) > *Mały Stok* (1480) w dorzeczu Narwi; *Świdnice/Świdnica* ((1450) 1490) > *Świdnica* ((1503) 1519) w dorzeczu Liwca. Pozostałe zmiany dokonały się w XIX–XX w. Są to: *Bagniska* (1883) > *Bagnisko* (1965); *Blonia* (1882) > *Blonie* (1966); *Limierzyska* (1855) > *Limierzysko* (1884) > *Limierzyska* (1962) > *Limierzysko* (1965) > *Limierzyska* (1980) > *Limierzysko* (2006); *Lęgi/Lęg* (1966) > *Lęgi* (1980) > *Lęg* (2006); *Rostoki* (1537) > *Roztoki* (1881) > *Rostoka* (1888) > *Roztoka* (1889); *Stawiska* (1855) > *Stawisko* (1884) > *Ze Stawisk* (1965) > *Stawisko* (1965); (okresowo) *Jalówki* (1961–1970) > *Jalówka* (1966); *Krynniczki* (1890) > *Krynniczka* (1892) > *Krynniczki* (1929); *Mostki* (1885) > *Mostek* (1965); *Wstążki* (1888) > *Stążki/Wstążki* (1890) > *Stążki* (1892) > *Stążka* (1963); *Źródlika* (1889) > *Źródliśko* (1965). Wahaniu liczby towarzyszy i jednocześnie przerywa je ostatecznie dodanie suf. *-anka*, por. *Grodzisko* (1881) > *Grodziska* (1888) > *Grodzisko* (1890) > *Grodziszczanka* (1960) > *Grodzisko/Grodziska* (1965) > *Grodziszczanka* (1980).

4.2. Hydronimy w formie pluralne tantum miały, ogólnie rzecz ujmując, powiązanie z liczbą obiektów, choć nie zawsze. Zmiana liczby pojedynczej na mnogą może mieć związek

z poszerzeniem zakresu użycia nazwy na małe dopływy głównego ciek. Pluralizacja objęła kilkanaście nazw niewielkich obiektów, głównie w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły, zwłaszcza w dorzeczu Sanu. Zmiany te dokonywały się w XIX i XX w., choć jest przykład na taki rozwój już w XIV w., por. *Gliniec* (1235) > *Glińce* (1365) > *Gliniec* (1900), w dorzeczu Raby. Pozostałe przykłady to: *Bech* (1849–1854) > *Bechy* (1880); *Cieciorka* (1534) > *Cieciorki* (1786–1788); *Gronik* (1977) > *Groniki* (1989) > *Gronik* (1995) > *Groniki* (2006); *Kalenica* (1460) > *Kalnice/Kalenica* (1965); *Koniotopia* (1570) > *Koniotopy* (1881); *Olszyna* (1886) > *Olszyny* (1888); *Przyłęga* (1882) > *Przyłęgi* (1965); *Rastoka* (1845) > *Rasztoki* (1962); *Stawisko* (1786–1788) > *Stawiska* (1846); *Sumnik* (1786–1788) > *Sumniki* (1934); *Sucha Rostoka* (1537)/*Dalsza Rostoka* (1537) > *Roztoki* (1877–1905)⁵; *Roztoka* (1877–1905) > *Roztoki* (1881) > *Roztoki/Roztoka* (1965). Dublety odnotowane w XX w. dotyczą obiektu z dorzecza Wieprza – *Rudka/Rudki* (1965).

5. ZMIANY RODZAJU

Ponad 50% badanych hydronimów ma formę rodzaju żeńskiego, nazw rodzaju męskiego jest nieco mniej. Zmiany rodzaju dokonały się lub miały miejsce tylko okresowo, w kilkudziesięciu hydronimach singularnych, głównie przymiotnikowych, odnoszących się prawie wyłącznie do niewielkich obiektów w dorzeczu górnej Wisły po San. Przyczyną wahań rodzaju jest wpływ nazw o rodzaju gramatycznym dominującym na danym terenie oraz dostosowanie do rodzaju terminu hydrograficznego nieużytego w nazwie, lecz tkwiącego w świadomości użytkowników.

5.1. Zmiana rodzaju żeńskiego na męski najwcześniej odnotowana jest w hydronimie rzeczownikowym, por. *Tuczyna* (1470–1480) > *Tuczyn* (XVI w.) > *Tuczyna* (1786) > *Tuczyn* (1839), później w dublecie *Struga/Strug* (1786–1788) oraz w hydronimach przymiotnikowych: *Bystra* (1704–1725) > *Bystry/Bystra* (1786–1788) > *Bystra* (1844); *Rylska* (1880) > *Rylski* (1888) > *Rylska* (1889). W hydronimii dominuje paradygmat żeński, dlatego też zmiany w obrębie rodzaju żeńskiego są rzadkie.

5.2. Zmiana rodzaju męskiego na żeński nie jest zjawiskiem częstym ani trwałym. Poświadczają ją już od XVI w. nazwy odprzymiotnikowe: *Bystry* (1591) > *Bystra* (1595) > *Bystry* (1888) > *Bystry* (1962) > *Bystrzański*⁶ (1964) > *Bystry* (1965); *Bystry* (1931) > *Bystra* (1934–1937) > *Bystra* (1962) > *Bystry/Bystra* (1965) > *Bystra* (1980) > *Bystry* (2006); *Borowy* (1938) > *Borowa* (1962) > *Borowy/Borowa* (1965) > *Borowy* (1980); *Głęboki* (1849–1854) > *Głęboka* (1880) > *Głęboki* (1881); *Średni/Średnia* (1965) > *Średnia* (1965). W formacjach rzeczownikowych zmianie uległy hydronimy *Kostrzyn/Kostrzyna* (1436) > *Kostrzyn* (1455–1480) i *Śmierdzioch/Śmierdziucha* (1889).

Wahania rodzaju towarzyszą często innym procesom. Stabilizację form rodzaju żeńskiego wspomaga deminutywizacja za pomocą suf. *-ka*, np.: *Roztok* (1877–1905) > *Roztoka*, *Roztok* (1888) > *Rostoka* (1902) > *Roztok* (1931) > *Roztoczka* (1962) > *Roztoka/Roztok*

⁵ Pluralizacja została poprzedzona wymianą członu dyferencyjnego zestawienia oraz elipsą.

⁶ Okresowo renominacja na bazie n. m. *Bystre*.

(1965) > *Roztoczka* (1965). Feminizacyjna zmiana: *Mokrzyk* (1845) > *Mokrzec* (1883) > *Mokrzca* (1963), przebiega z udziałem suf. *-ja*.

5.3. Zmiany rodzaju męskiego na nijaki egzemplifikują następujące nazwy: *Bystry* (1880) > *Bystre* (1877–1905) > *Bystry* (1931); *Szumny* (1845) > *Szumne* (1964). Zmianie rodzaju może towarzyszyć dodanie suf. *-ec* oraz członu rzeczownikowego, por.: *Barani* (1880) > *Baranie* (1886) > *Baraniec* (1891) > *Baranie* (1965) > *Barani Potok/Baranie* (1965) > *Baranie* (1983).

5.4. Zmiany rodzaju nijakiego na męski, tendencje maskulinizacyjne w hydronimii udokumentowane są już od w. XVI: *Poławne/Poławny* (1523); *Glinne/Glinny* (1723) > *Glinny* (1786–1788); *Równe* (1965) > *Równy* (1980).

5.5. Zmiana rodzaju nijakiego na żeński jest zauważalna od XIX w., np.: *Smarkate* (1855) > *Smarkata* (1889) > *Smarkata (Rzeka)* (1965) > *Smarkata* (1966); *Kruszynie* (1966) > *Kruszyna* (2006).

Zdarza się, że stabilizowanie rodzaju trwa przez cały okres funkcjonowania nazwy, por.: *Cichy* (1591) > *Cicha* (1595) > *Ciche* (1855) > *Cichy* (1937) > *Ciche* (1962) > *Cichy* (1965); *Debrz* (1786–1788) > *Debrza/Debrz* (1965) > *Debrze* (1965); *Strug* (1786–1788) > *Strug/Struga/Struha* (1890) > *Strug* (1931) > *Struga* (1934–1937) > *Strug* (1962).

Wielokierunkowym zmianom rodzaju w hydronimach przymiotnikowych towarzyszy często dodanie (trwale lub okresowe) członu powstałego od terminu hydrograficznego. Poświadczą to wiele przykładów: *Bukowa* (1764–1768) > *Bukowy Potok/Bukowa* (1789) > *Bukowy* (1934) > *Potok Bukowy* (1962) > *Bukowy* (1965) > *Potok Bukowy* (2006); *Bystre/Bystra* (1880) > *Bystry* (1891) > *Bystra Woda* (1895) > *Bystra* (1937); *Czarny* (1564) > *Czarna Rzeka* (1845) > *Czarny* (1934) > *Czarna Rzeka* (1961); *Glinne* (1596) > *Rzeka Glinna* (1786–1788) > *Glinny* (1786–1788); *Głęboki* (1955) > *Głębokie* (1964) > *Głęboki Potok* (1965); *Głębokie* (1849–1854) > *Głęboki Potok* (1914); *Krzywa/Krywa* (1883) > *Krywy* (1937) > *Krzywe* (1891) > *Krzywy Potok* (1964); *Lasowy* (1884) > *Lasowa Rzeka* (1964); *Słona B.* (1855) > *Słona/Słony* (1889) > *Słony Potok* (1964) > *Słony* (1965); *Słonne* (1849–1854) > *Słonny Potok* (1965); *Zimne* (1846) > *Zimny* (1885) > *Zimne* (1949) > *Potok Zimny* (1962) > *Zimne* (1964) > *Zimny* (1965) > *Zimne* (2006).

Niekiedy wahania rozstrzygane są przez urzędowe dodanie członu rzeczownikowego: *Graniczna/Graniczny* (1965) > *Graniczny* (1966) > *Graniczny Potok* (2006); *Rybne* (1704–1725) > *Rybny/Rybne* (1786–1788) > *Rybny* (1846) > *Rybne/Rybny* (1964) > *Rybny* (1965) > *Rybny Potok* (2006); *Sucha* (1846) > *Suchy* (1962) > *Potok Suchy* (2006).

6. ZMIANY PARADYGMATU

Zmiany paradygmatu dotyczą niewielkiej liczby odapelatywnych nazw wodnych, odnoszących się natomiast często do dużych obiektów. Są one słabiej udokumentowane w hydronimii niż w ojkonomii, choć dotyczą tych samych formacji, a niekiedy nawet nazw równobrzmiących (homonimów kategorialnych). Zjawisko zmiany paradygmatu obejmuje nazwy obiektów na obszarze całego dorzecza, brak tu terenu, na którym zmiany te dokonywałyby się z większą częstotliwością.

Wśród femininów na *-yni*, wtórnice *-ynia*, poświadczony są jedynie postaci wtórne. Odnotowano jeden hydronim w formie pierwotnej: *Przegini* (1136)⁷; jest to zapis efemeryczny, gdyż obiekt zmienił nazwę na *Rudno*.

W grupie hydronimów na **-y*, **-ъve* dokonała się zmiana *-y* > *-ew*'/*-wia*, podobnie jak w ojkonimach odhydronimicznych. Pierwotne formy na *-y*: *Nary* ((1376) 1486), dziś *Narew*⁸, *Minor Pelty* ((1380) 1473), *Pelty* (1380), dziś *Pelta*⁹ (por. też BańMorf 78), *Ponikwy* (1456) > *Ponikiew* ((1442) 1456), odnotowane są później lub równoległe z postaciami na *-ew*. W materiale hydronimicznym dominują, podobnie jak w ojkonimii, wtórne postaci na *-ew*/*-wia* (por. BańMorf 78–79), wahania tych form trwały jednak przez kilka wieków, por. choćby zapisy n. *Uszwica*: *Uszwa* (1269) > *Uszew* (1380) > *Uszwia* (1383) > *Uszwa* (1402) > *Uszew* (1450) > *Uszwa* (1463) > *Uszew* (1470–1480) > *Uszwia* (1470–1480) > *Uszwa* (1564) > *Uszew* (1570) > *Uszwica* (1839) i innych: *Słodew* ((1334) 1534) > *Słodowia Struga* (1793) > *Słudwia* (1880); *Ponikiew* (1564) > *Ponikwa* (1887) > *Ponikiewka* (1962) > *Ponikwa* (1965) > *Ponikiewka* (1984) > *Ponikwa* (2006); *Huczow*, *Uczow* ((1400) 1606) > *Huczew* (1405) > *Uczow* (1661–1665) > *Huczwia* (1717) > *Huczwa* (1839). Wśród nazw miejscowych przejście to zaświadcza większa liczba przykładów (por. BańMorf 76–93). W hydronimii zmiana jest słabiej udokumentowana ze względu na tendencje dyferencyacyjne (sufiksacja) w stosunku do równobrzmiących ojkonimów.

Odnotowano kilka przykładów zmiękczenia tematu, występującego w hydronimach pierwotnie przymiotnikowych z formantem *-na* (< **-bna*). Proces ten ma wcześniejsze poświadczenie w hydronimii (XIV w.) niż w ojkonimii (XV–XVI w., por. BańMorf 81): *Dłubna* (1275) > *Dłubnia* (1325) > *Dłubna* (1406) > *Dłubnia* (1443); **Nasiedlna* > *Nosilnia* (1448) > *Nasilina* (1462, 1472) > *Nosilnia* (1511) > *Nasielna* (1885); *Płona* (1474) > *Płonia* (1491) > *Płona* (1521) > *Płonka* (1775). Zjawisko odwrotne występuje sporadycznie, por. *Tucznia* > *Tuczna* (1480).

Ewolucja paradygmatu nastąpiła w mazowieckim hydronimie *Jabłoń* ((1435) 1456) > *Jablonia* (1472) > *Jablona* (1521). Ten typ zmian dotyczy również innych formacji: *Gać/Gacia* (1965), *Kostrzyn* (1578) > *Kostrzyń* (1883). Towarzyszy mu sufiksacja dyferencyjna: *Slucza* (1478) > *Slucz* (1565) > *Sluczka/Slucz* (1965) > *Sluczanka* (1966). Znalaziono też jeden przykład dubletu odmiany prostej i złożonej przymiotnika, ale ograniczającej się tylko do mianownika: *Jaworowy Potok/Jaworów Potok* (1786–1788).

7. WYMIANY SUFIKSÓW

Zmiana przyrostków odbywa się bądź w obrębie sufiksów „ekwiwalentnych”, mających tę samą funkcję, i związana jest ze zmianami w systemie słowotwórczym na poziomie apelatywów i w systemie nazwotwórczym w obrębie poszczególnych klas onimów, bądź wiąże się z wzajemnym wypieraniem sufiksów o podobnej formie, ale różnej funkcji (por. BańMorf 94). Najczęściej spotykaną wymianą jest zastąpienie przyrostka *-ica*, *-nica* przez

⁷ Cytowany także przez A. Bańkowskiego, por. BańMorf 77.

⁸ Wcześniej jednak zapisane formy z *-ew*, por. *Narewa* (1159), *Narew*, *Nareff* 1282 HE XIX 129–131.

⁹ Tu również wcześniejsze zapisy dokumentują formę z *-ew*: *Poltew* (1366!, 1368?) KMaz III 112.

-ka (także w formach rozszerzonych -ówka, -anka), co wynika z ekspansji tego ostatniego (por. BańMorf 101). Tendencja ta poświadczona jest już od XV w. przez kilkanaście hydronimów: *Baranica* (1926) > *Baranówka* (1965); *Branica* (1425) > *Branka* (1463)¹⁰; *Chelmica/Chelmenica* (1965) > *Chelmiczka* (2006); *Koprzywnica* (1356) > *Pokrzywnica* (1783–1784) > *Pokrzywianka* (1965); *Koprzywnica* (1426) > *Koprzywianka* (1439) > *Koprzywnica* (1450) > *Koprzywianka* (1477) > *Pokrzywnica* (1791) > *Pokrzywnica/Pokrzywianka* (1839) > *Pokrzywianka/Pokrzywnica* (1887) > *Pokrzywianka* (1961) > *Pokrzywnica/Pokrzywianka* (1966); *Mogilnica* (1427) > *Mogilka* (1855); *Pokrzywnica* (1787) > *Pokrzywianka* (1893).

Poniższe przykłady są również egzemplifikacją ekspansji suf. -ka (-anka, -ówka), który zastępuje -ec, sporadycznie -ek (-iczek), -ik, -ina, -ana, -nia, -ula, -ucha. Wymiany takie mają charakter trwałe i okresowy, co pokazują zapisy poniższych nazw wodnych: *Olszowiec* (1983) > *Olszówka* (2006); *Malniczek* (1931) > *Malniczek/Malinianka* (1965) > *Malenianka* (1965) > *Malniczek* (1980) > *Malinianka* (2006); *Świślina/Świślana/Świślanka* (1965) > *Świślina* (1966) > *Świślanka* (1966) > *Świślina* (1980); *Łętownia* (1884) > *Łętówka* (1893) > *Łętownia* (1914); *Stronik* (1855) > *Stronik/Stronka* (1965). W XIX w. spotkać można także dublety: *Krzywula* (1880) > *Krzywka/Krywula* (1883); *Białucha/Białka* (1888).

Do wymiany dwukierunkowej dochodzi również między sufiksami -ec oraz -ica, -ice, co może wynikać z tendencji maskulinizacyjnych lub feminizacyjnych, związanych z typem obiektu (*potok, rzeczka, struga*). Zjawisko to obserwować można od XVI w. w następujących nazwach: *Studzienica* (1456) > *Studzienice* (1564–1566) XVIII w. > *Studzieniec* (1565) > *Studzienica* (1586); *Korzeniec* (1786) > *Korzenica/Korzyniec/Korzeniec* (1883) > *Korzenica* (1933); *Krzemieniec, Krzemienica* (1880) > *Krzemieniec* (1965) > *Krzemienica* (1987); *Łukawiec* (1884) > *Łukawica* (1884) > *Łukawiec/Łukawica* (1965) > *Łukawiec* (1980); *Promniec* (1888) > *Promnica* (1964) > *Promnice* (1965) > *Promniec/Promiec* (1965) > *Promnice* (1980) > *Promnica* (2006); *Straczenica* (1880) > *Straczeniec* (1890).

Sufiksy te wchodzi w relacje także z innymi, o czym świadczą następujące przykłady: -owa > -ica: *Linowa* (1326) > *Linica* (XIV w.); -ca > -ica: *Żylca* (XVI w.) > *Żylca* (1962); -(n)ica > -ina: *Brzeźnica* (1880) > *Brzezina* (1929–1936) > *Brzezina* (1965) > *Brzeźnica/Brzezina* (1965) > *Brzeźnica* (1980) > *Brzezina* (2006); *Tężyca* (1893) > *Tążyzna* (1962); -awa > -ownica: *Hawa* (1644) > *Iłownica* (1849–1854); -anka > -eniec: *Bzanka* (1416) > *Bzieniec* ((1427) 1588).

Wśród hydronimów utworzonych za pomocą suf. -ka i jego wariantów rozwiniętych dochodzi do wymian polegających na skrótach morfemicznych, np.: -anka > -ka: *Jaworzanka* (1963) > *Jaworka* (1970); *Pokrzywianka/Pokrzywka* (1966); -awka > -ka: *Rudawka* (1867) > *Rudka* (1915), oraz do zjawisk odwrotnych, polegających na rozszerzeniu suf. -ka > -anka: *Krynica/Krynica* (1965) > *Krynica* (1967); -ka > -ówka: *Wierzbka* (1893) > *Wierzbka* a. *Werbka*¹¹ a. *Wierzbówka* (1965). Są również przykłady wymiany rozszerzonych wariantów suf. -ka z nawiązaniem do bardziej frekwencyjnego typu przyrostkowego, opartego na przymiotnikach na -owy, por. zmiana -anka > -ówka: *Olszanka* (1965) >

¹⁰ Wymiana sufiksów mogła mieć także charakter dyferencyjny, por. n. m. *Branica* (*Radzyńska*).

¹¹ Forma z cechami fonetycznymi ukraińskimi; obiekt położony w dorzeczu górnego Wieprza.

Olszówka (2006). Podobne zjawisko nastąpiło z udziałem rozszerzonych wariantów suf. *-ica*, por. *Goździenica* (1839) > *Gozdownica/Gozdawnica/Gozdawica* (1965) > *Gozdawnica* (2006); *Ostrowica* (1888) > *Ostrownica* (1937); *Reknica/Rakownica* (1936–39) > *Rakownica* (1964) > *Rakownica/Raknica* (1965) > *Rakownica* (2006).

Na wymianę sufiksów zawierających *-n-* (*-ina*, *-na*, *-nia*) zasadniczy wpływ ma – jak się wydaje – podobieństwo formy. Mimo zróżnicowania funkcji dochodzi do wymiany, która powoduje zatarcie wartości funkcjonalnej sufiksu i zanik związku hydronimu z daną formacją słotwórczą (por. BańMorf 94). Zmiany takie notowano już od XV w. w następujących hydronimach: *Nosilina* (1436) > *Nosilnia* (1448) > *Nasilina* (1462, 1472) > *Nosilnia* (1511) > *Nosilina* (1546) > *Nasielna* (1885); *Gogulina* (1438) > *Gogolna* (1504) > *Gogolina* (1537) > *Gogolina* (1570) > *Gogolna* (1602) > *Gągolina* (1789) > *Gogolna* (1802–1803); *Kocielnia* (1470–1480) > *Kocielina* (1886) > *Kocielina* (1966) > gw. *kocełna*, *kocełina*; *Kisielna* (1855) > *Kisielina* (1938) > *Kisielna/Kisielina* (1965) > *Kisielina* (2006); *Łętowina* (1505) > *Łętowina* (1884) > *Łętownia* (1885); *Przedzielna* (1961–1970) > *Przedzielna* (2006); *Rybina/Rybna* (1965); *Szewna* ((1438) 1687) > *Szewnia* (1934–1937). W przymiotnikowym hydronimie (dziś nieistniejącym) doszło do wymiany sufiksów *-na/-ska/-ity*, połączonej ze zmianą rodzaju, por. *Kamienna* (1704–1725) > *Kamieńska* (1786–88) > *Kamenity* (1846).

Zapisy dokumentują też dublety z wahaniami suf. *-ów* > *-ec*: *Jasionów/Jasieniec* (XIX w.); *-nik/-ów* – *Kobierów* (1565) > *Kobierów* (1565) oraz *-nik/-ak* – *Nawieśnik* (1964) > *Nawieśnik/Nowieśnik/Nawiesiak* (1965) > *Nawieśnik* (1984).

8. ROZWÓJ NAZW JEDNOCZŁONOWYCH W ZESTAWIENIA

W hydronimii badanego obszaru częste jest zjawisko dodawania do jednoczłonowej nazwy przymiotnikowej członu rzeczownikowego określającego typ obiektu. Jest to proces odwrotny do elipsy terminów hydrograficznych w nazwach zestawionych, związanej z ekonomią językową. Dodawanie członów wynika głównie z działań urzędników sporządzających spisy i wykazy oraz działań standaryzacyjnych. Niekiedy charakter zmian jest okresowy, uzależniony od preferencji opracowujących spisy, mapy czy atlasy. Współczesne zabiegi, pozostające w sprzeczności z ekonomią, odbywają się poza lokalną wspólnotą komunikacyjną. Pierwsze tego typu zmiany i wahania odnotowano jednak o wiele wcześniej, por.: *Olchowy* (1551) > *Potok Olchowy* (1633); *Sucha* (1565) > *Sucha Struga* (XVIII w.) > *Sucha* (1880); dublety *Cisowy/Tysowy Potok* (1786–1788) w dorzeczu Sanu, *Biały Potok/Biały* (1789) w dorzeczu górnej Wisły koło Ustronia. W XIX w. zarejestrowano nieliczne procesy: *Głęboki* (1849–1854) > *Głęboki Potok* (1881), *Sosnowy* (1855) > *Sosnowy Potok* (1883); a większość zmian odnotowano w XX w.: *Czarna* (XVI w.) > *Czarna Struga* (1965); *Czarny* (1964) > *Potok Czarny* (2006¹²); *Czerwony* (1962) > *Czerwony Potoczek* (1964) > *Czerwony Potok* (2006); *Długi* (XX w.) > *Długi Potok* (1962); *Głęboki/Głęboki Potok* (1985); *Krasna* (1915) > *Krasna Rzeczka* (1961–1970) > *Krasna* (1965) > *Krasna Rzeczka* (2006); *Młynarski* (1965) > *Młynarski Potok* (2006); *Młyńska* (1885) > *Młyńska Struga* (1959) > *Stary Młyński/Młyński* (1965) > *Struga Młyńska* (1971); *Mokry* (1964) > *Mokry Potok* (2006); *Pilny* (1786–1788) > *Pilny Potok* (2006); *Pryczny* (1983) >

¹² Zapisy z 2006 r. dokumentują przeobrażenia związane ze standaryzacją nazw wodnych.

Przechny Potok (2006); *Raczy* (1980) > *Raczy Potok* (2006); *Rakowy* (1964) > *Potok Rakowy* (2006); *Rybna* (1964) > *Rybny Potok* (2006); *Słona* (1565) > *Słona Woda* (1845); *Stary* (1889) > *Stary Potok* (2006); *Szeroki* (1891) > *Szeroki Potok/Szeroki* (1965) > *Szeroki Potok* (2006); *Święta* (1882) > *Święta Struga* (1936–1939); *Zbożawa* (1965) > *Zbożowa Struga* (1979).

Okresowe wahania między nazwą jednoczłonową a dwuczłonową, którym towarzyszy niekiedy zmiana rodzaju, poświadczają zapisy: *Czarna Rzeka* (1963) > *Czarna* (1965) > *Czarna Rzeczka* (1967); *Czarny* (1564) > *Czarna Rzeka* (1845) > *Czarny* (1934) > *Czarna Rzeka* (1961); *Czarny Potok* (1881) > *Czarny* (1931) > *Czarny Potok* (1965); *Suche* (1846) > *Suchy Potok* (1965); *Skorodny* (1849–1854) > (ukr.) *Skorodnyj Potik* (1934–1936) > *Skorodne* (1963) > *Skorodny* (2006).

Rozwój (i wahania) nazwy jednoczłonowej w dwuczłonową, przebiegający nieco inaczej niż omówione wcześniej, obrazują trzy przykłady, w których dodawany jest człon przymiotnikowy w celu dokładniejszej identyfikacji: *Czerna* (1786–1788) > *Mała Czerna* (1844) > *Czerna* (1855); *Stok* (1531) > *Stok Grzmiący* (1568); *Struga* (1965) > *Młyńska Struga* (2006), niekiedy tylko okresowo *Kanał* (1849–1854) > *Nowy Kanał* (1849–1854) > *Nowy Kanał* (1931) > *Kanał* (1934–1937); *Gać Antiqua* (1524) > *Stara Gać* (1545) > *Gaćka* (1839) > *Gać* (1881).

9. ZMIANY KOLEJNOŚCI I WYMIANA CZŁONÓW W NAZWACH ZESTAWIONYCH

W zestawieniach dwuczłonowych formacje przymiotnikowo-rzeczownikowe (ponad 70%) dominują nad rzeczownikowo-przymiotnikowymi. Zmiana kolejności członów wynika głównie z potrzeby dostosowania do grupy dominującej, co odzwierciedlają przykłady: *Potok Graniczny* (1786–1788) > *Graniczny Potok* (1965); *Potok Głęboki* (1786–1788) > *Głęboki Potok* (1965); *Potok Gorzki* (1962) > *Gorzki Potok* (2006); *Rzeka Graniczna* (1786–1788) > *Graniczna Rzeka* (1965); *Rzeka Wsiowa* (1849–1854) > *Wsiowa Rzeka* (1965). Inwersji członów towarzyszy niekiedy okresowa elipsa: *Potok Rybi* (1824) > *Rybi Potok* (1962) > *Rybi Potok* (1964) > *Rybi* (1965) > *Rybi Potok* (1995) lub wymiana członów odróżniających: *Rostoka Wielka* (1855) > *Wielka Rostoka* (1965) > *Sucha Rostoka* (2006).

Przeobrażenia o kierunku odwrotnym egzemplifikuje kilka nazw: *Głęboki Strumień* (1965) > *Strumień Głęboki* (1966); *Skośny Rów* (1965) > *Rów Skośny* (1965); *Tartaczny Rów* (1961–1970) > *Rów Tartaczny* (1997); *Żelazna Woda* (1965) > *Woda Żelazna* (1983).

Zmiany te zachodzą na obszarze, który charakteryzuje się dużą liczbą zestawień, a więc w dorzeczu górnej prawobrzeżnej Wisły po San.

W compositach może następować wymiana członu rzeczownikowego, którym jest termin hydrograficzny: *Rzeczka Graniczna/Przykopa Graniczna* (1786–1788) > *Graniczny Potok* (1881) > *Graniczny Potok/Graniczna* (1965); *Kościółkowa Woda* (1966) > *Kościółkowa Rzeka* (1963) > *Kościółkowa Woda* (2006); *Wsiowa Rzeka* (1849–1859) > *Wsiowa Woda* (1881); *Zimna Rzeka* (1550) > *Zimna Woda* (1848) > *Zimna Rzeka* (1964) > *Zimna Woda* (2006); *Czerwona Rzeka* (1849–1854) > *Czerwona Rzeka/Czerwony Potoczek* (1965) > *Czerwony Potoczek* (1966). Przeobrażeniu może ulegać także postać przymiotnika; wykorzystywane są wymiennie przymiotnikowe derywaty paralelne, np.: *Gliniany Potok/Glinny Potok* (1881) > *Glinny* (1931) > *Glinny (Potok)/Gliniany Potok* (1965) > *Glinny Potok* (2006).

10. ZMIANY REDUKCYJNE

Oprócz przykładów ekspansji niektórych sufiksów zarejestrować można także tendencje redukcyjne (skrótów morfemiczne) stałe lub okresowe. Obserwować je można od XV w., a dotyczą suf. *-ka*, *-ica*, *-ce*, *-na*. Najwcześniej poświadczona jest okresowa zmiana w n. *Białka*, rz. o dł. 35,16 km, pd. Tyśmienicy (→ Wieprz): *Białka* ((1424) 1538) > *Biała* ((1425) 1536) > *Białka* (1430). Późniejsze to: *Białka* (1848) > *Biała* (1963); *Kamionka* ((1408) 1510 > *Kamiona* (1493)) > *Kamionka/Kamiona* (1965); *Mozgawka* (1787) > *Mozgawa* (1938) > *Mozgawka* (1961); *Pluskawka* (1963) > *Pluskawka/Pluskawa* (1965) > *Pluskawka* (1983); *Ropka* (1519) > *Ropa* (1849–1854); *Sosenka* (1919) > *Sosna* (1937) > *Sosenka* (1966) > *Sosna* (1980); *Granicznica* (1486) > *Graniczna* (1508); *Piasiecznica* (1493) > *Piasieczna* (1513); *Błońce* (1849–1854) > *Błonia* (1882); *Rosochna* (1883) > *Rosocha* (1885) > *Rosochal/Rosochna* (1965) > *Rosocha* (1980); *Rokitnica* ((1441) 1456) > *Rokita/Rokitna* (1883) > *Rokitnica* (1889).

Przeobrażenia polegające na wyrównaniu motywowanego przymiotnika do rzeczownika stanowiącego jego podstawę można uznać także za przejaw tendencji redukcyjnych powiązanych z tendencją do substancywizacji, por. *Buczniowaty* (1839–1840) > *Bucznik* (2006); *Piekielny* (1962) > *Piećło* (1964) > *Piekielny Potok* (2006).

Do zaniku jednego członu złożenia doszło okresowo w n. *Świnobródka* (1931) > *Świnia* (1961–1970) > *Świnobródka* (1963). Zapis z redukcją dokumentuje użycie funkcjonujące w lokalnej społeczności. Śledzić można też zjawisko odwrotne do redukcji, tj. dodanie przyrostka, najczęściej *-ica*, też *-iska*, *-ec*, *-ówka*. Najwcześniej, bo już w XIII w., poświadczony jest dublet z suf. *-ica*, por. *Ropa/Ropica* ((1279) 1336) > *Ropa* (1363), później *Mroga* (1884) > *Mroga (Mrożyca)* (1888) > *Mroga* (1960); *Tryb* (1526) > *Trybówka* (1839); *Wara* (1391) > *Warzyca* (1965); *Piella* (1419) > *Pielica* (1565) > *Pielnica* (1786–1788); *Korytnia* (1961) > *Korytnica* (1965), okresowe *Jamy* (1786–1788) > *Jamiska* (1934–1937).

Zjawisko adiektywizacji dokumentują następujące zapisy, np. *Kamień* (1965) > *Kamienna* (1970) > *Kamień* (1980); *Kulasz* (1526, 1549) > *Kuliaszny* (1565) > *Kulaszny Potok* (1902) > *Kulaszny (Potok)* (1965) > *Kulaszny* (2006).

11. ZMIANY ŁAŃCUCHOWE I RENOMINACJE

Zmiany tzw. łańcuchowe to ciąg wariantów hydronimu związanych z jedną podstawą motywacyjną. Renominacja pojmowana jest jako ponowny akt kreacji nazwy, dokonujący się na podstawie ojkonimu należącego do tego samego gniazda, powstałego od pierwotnego hydronimu. Ojkonim staje się podstawą motywacyjną hydronimu, a więc formalnie nowo powstała nazwa jest tranonimem. Nieskuteczność tej ponownej nominacji oraz fakt, że stanowi ona pojedyncze ogniwo w łańcuchu derywacyjnym, sprawia, iż zagadnienie to traktowane jest jako wariantywność i omawiane w tej części pracy. Przeobrażenia tego typu poświadczane są od XVIII w.: *Glemieniec/Glemieński* (1786–1788), por. n. m. *Glemieniec*; *Bystra* (1496) > *Bystrzański* (1786–1788) > *Bystrzanka* (1855) > *Bystrzanka/Bystra* (1880) > *Bystrzanka* (1886), por. n. m. *Bystra*.

Renominacje odnotowane później wraz z całym łańcuchem zmian hydronimu dokumentują zapisy: *Bannica/Banniczka* (1549) > *Bannica* (1565) > *Banniczka* (1786–1788) > *Balniczka/Balnicki* (1965) > *Balniczka* (1966), por. n. m. *Balnica*; **Banica* > *Baniczka*

(1786–1788) > *Banica* (1880) > *Banica* (1965) > ***Banicka Rzeka*** (1985) > ***Banicki Potok*** (2006), por. n. m. *Banica*; *Brzuśnik*, ***Brzuśniański*** (1786–1788) > *Brzuśnik* (1846) > *Brzuśnianka* (1962), por. n. m. *Brzuśnik*; *Bystry* (1591) > *Bystra* (1595) > *Bystry* (1888) > *Bystry* (1962) > ***Bystrzański*** (1964) > *Bystry* (1965), por. n. m. *Bystre*; *Cichawoda* (1846) > ***Cichowiański Potok*** (1887) > *Cicha Woda* (1964) > *Cicha Woda/Cichy Potok/Cichowiański* (1965) > ***Cichowiańska Woda/Cicha Woda*** (1973) > *Cicha Woda* (2006), por. n. m. *Małe Ciche*; *Jamnica* (1324) > *Jamniczka* (1786–1788) > ***Jamnicki Potok*** (1882) > *Jamnica* (1885) > *Jamniczka* (1962) > gw. ***jamnicka***, por. n. m. *Jamnica*; *Makowa* ((1511–1513) XVIII) > *Makówka* (1542) > ***Makowski*** (1786–1788) > *Makówka* (1884) > *Makowa* (1885) > *Makówka* (1877–1904), por. n. m. *Makowa*; *Turze* (1849–1854) > ***Turzański*** (2006), por. n. ter. *Turze*; *Żabnica* (XVI w.) > ***Żabnicka Rzeka*** (*Żabniczanka*) 1962 > gw. ***zabńicko wuoda*** > *Żabniczanka* (1964) > *Żabnica* (1965) > *Żabniczanka* (1980) > *Żabnica* (1984) > *Żabniczanka* (2006), por. n. m. *Żabnica*; **Zwniąca/Swnocza* (1370) > *Zmiączka/Zmiączki* (1845) > gw. ***źm'ock'i potok*** > *Zmiączka* (1965), por. n. m. *Żmiąca*.

Rozwojowi pierwotnego hydronimu **Gielczew*, dziś *Gielczewka*, rz. o dł. 50,27 km, ld. Wieprza, towarzyszył cały wachlarz zmian: sufiksacje (-ica, -ka, -ówka, -anka), redukcja i renominacja związana z obecnością odhydronimicznego ojkonimu *Gielczew*. Proces ten został zamknięty (ale czy zakończony?) standaryzacją w formie z suf. -ka, por. **Gielczew* > *Gelczwica* (1425) > *Gielczew* (1450) > *Gielczówka* (1786) > *Gielczew* (1839) > *Kielczewka* (!) (1859) > *Gielczew* (1881) > *Gielczwianka/Gielczewski/Gielcz* (1965) > *Gielczwianka* (1967) > *Gielczew* (1972) > *Gielczewka* (2006). Podobnie w n. *Czyrnik*¹³, dziś *Czerska Struga*, rz. o dł. 31,47 km, ld. Brdy: *Czyrnik* ((1351) 1400) > *Czirsenitze* (1365) > *Czirsenitz* (1382) > *Czernica* (1664) > *Czernica* (1888) > *Czernica/Czerska Struga* (1936–1939) > *Czerska Struga* (1965) > *Czerska Struga/Czernica* (1965) > *Czerska Struga* (1972) > *Czerska Struga* (2006). Forma zestandaryzowana pojawiła się w XX w. Powstała ona w wyniku renominacji na bazie odhydronimicznego ojkonimu *Czersk*.

Wahania form hydronimu, które ostatecznie nie doprowadziły do jego dyferencjacji, poświadczają zapisy: *Jasienica* (1566) > *Jasionka* (1855) > ***Jasienicki, Jasieniecki*** (1882) > *Jasienica* (1934) > *Jasionka* (gb.)/*Jasienica* (1954) > db. *Jasieniczanka* (1965) > *Jasienica/Jasieniczanka* (1983) > *Jasienica* (2006), por. n. m. *Jasienica*; *Ochodnik* (1336) > *Ochotnica* (1416) > *Ochotnica/Ochotniczanka* (1962) > *Ochotniczanka* (1964) > *Ochotnica* (1965) > *Ochotnica* (1980) > ***Ochotnicka*** (XX w.) > *Ochotnica* (2006), por. n. m. *Ochotnica (Dolna i Górna)*; **Prądzona* > ***Rzeka Prądyńska*** (1707) > *Prądzonna* (1902) > *Prądzona* (1936–1939), por. n. m. *Prądzona*.

Przykłady zmian łańcuchowych – poza brakiem stabilności – są dowodem na ścieranie się hydronimicznych modeli nazewniczych, tendencje regulacyjne i weryfikacyjne, wymuszane zarówno przez system hydronimiczny, jak i relacje w obrębie toponimicznych subsystemów lokalnych. Te działania odbywają się wśród modeli produktywnych, a więc formacji na -ka (wraz z rozszerzeniami), -ica (wraz z rozszerzeniami), -ec, -ek, -ik -ak, formacji przymiotnikowych i nazw zestawionych wraz z włączeniem się kontekstu onimicznego. Zmiany dotyczą zarówno makrohydronimów, jak i mikrohydronimów. Ewolucji nazwy *Brok*, rz. o dł. 79,61 km, pd. Bugu (→ Narew), związanej genetycznie z n. mta *Brok*,

¹³ Istnienie odhydronimicznej n. m. *Czersk* może wskazywać na pierwotną, hipotetyczną formę hydronimu **Czarna*.

towarzyszyły okresowe zmiany w zestawieniu z członem *wielki*, powrót do formy pierwotnej, okresowe dodanie suf. *-ek*, *-isko* i powrót do formy pierwotnej: *Brok* (1421) > *Magnus Brok* ((1414–1425) 1456) > *maioris Brok* (1425) > *Wielgi Brok/Wielki Brok* (1448) > *Brok* (1519) > *Brok/Broczek/Broczyisko* (1880) > *Broczyisko* (1907) > *Brok* (1962–1965) > *Brok/Broczek/db. Broczyisko* (1965) > *Brok* (1971) > *Broczyisko* (1971) > *Brok* (1974). Podobnie wyglądały wahania form hydronimu *Kamienica*, rz. o dł. 33,08 km, pd. Dunajca, uwikłanego w zależność z wtórną nazwą miejscową *Kamienica*, por. *Kamiennica* (1391) > *Kamiona* (ok. 1480) > *Kamionka* (1486) > *Kamienica* (1487) > *Kamienica/Kamienna* (1965) > *Kamienica/Kamienica Nawojowska* (1983) > *Kamienica* (2006). Nazwa zestandaryzowana nie jest dyferencyjna wobec ojkonimu. Kolejny przykład jest dowodem na wielokrotne próby dyferencjacji hydronimu w stosunku do n. m. *Sitnica* za pomocą suf. *-nica* > *-anka*: *Sitnica* (1765) > *Sitanka* (1855) > *Sietnica* al. *Sitanka* (1889) > *Sietniczanka* (1937) > *Sitanka* (1964) > *Sitniczanka* (1965). Wahania form n. w. *Roztoka*, por. *Roztoka/Roztock* (1846) > *Roztoka Mala/Roztoczka* (1888), mające na celu odróżnienie od n. m. *Roztoka*, są dowodem na niezadawalające efekty polaryzacyjne, gdyż obiekt w XX wieku uzyskał nową nazwę *Składziszczański Potok*.

Dyferencjacja w stosunku do ojkonimu oraz renomacja na podstawie ojkonimu w badanej grupie hydronimów ma związek ze zmianą wielkości i rangi obiektu zamieszkanego w stosunku do obiektu wodnego oraz zmianą stosunków hierarchicznych w przestrzeni onimicznej i pozaonimicznej.

Ścieranie się innych modeli hydronimicznych w nazwach wraz z tendencjami redukcijnymi poświadczają następujące zapisy: *Biały Stok* (1516) > *Biała* (1890) > *Białka* (1961–1970) > *Biała* (1963); *Jastrzębie* (1846) > *Jastrzębiec* (1936) > *Jastrzębi* (1962) > *Jastrzębie* (1965) > *Jastrzębi* (1984) > *Jastrzębi Potok* (2006); *Krzywiec/Krzywica* (1786–1788) > *Krzywica/Krzywa* (1961) > *Krzywica* (1980) > *Krzywa* (1983) > *Krzywica* (2006); *Bystrzec* (1379) 1606 > *Bystrzek* (!) (1558) > *Bystrz* (1786–1788); *Moczarec* (1886) > *Moczar* (1892) > *Moczar/Moczarec* (1965) > *Moczarnik* (2006).

Hydronimy (z wyjątkiem makrohydronimów) w stosunku do ojkonimów cechuje słabsza archiwizacja i mniejsza stabilność. Zebrana dokumentacja wymaga niekiedy uzupełnienia brakującego ogniwa w łańcuchu derywacyjnym, stąd rekonstrukcje na podstawie wcześniej notowanych odhydronimicznych nazw miejscowych. Zapisy poświadczają istnienie w zasobie hydronimów dużej polionimii, przejawiającej się w występowaniu nazw obocznych, wariantów morfologicznych i leksykalnych określających jeden obiekt wodny. Ta zmienność hydronimów wynika z kilku przyczyn. Powstanie nazw obocznych odnoszących się do tego samego obiektu ma źródło w braku pamięci nazewniczej u lokalnych i pozalokalnych użytkowników, w załamywaniu się tradycji nazewniczej. Dochodzi wówczas do ponownej kreacji hydronimium z inną motywacją. Na powstawanie wariantów morfologicznych mają wpływ zarówno czynniki pozajęzykowe, jak i językowe. W zmianach określanych jako łańcuchowe, kiedy każdy kolejny chronologicznie zapis dokumentuje inną formę nazwy z tą samą podstawą motywacyjną, można mówić o wahaniami typów nazewniczych i niestabilności morfologicznej. W wielokrotnych zmianach formy nazwy ma też udział kontekst onimiczny. Wymusza on niejako zmiany dyferencyjne, mające na celu polaryzację homonimii kategorialnej. Powoduje także renomacje na podstawie ojkonimu genetycznie powiązanego z hydronimem, co związane jest ze wzrostem znaczenia

nazw miejscowych jako głównych punktów odniesienia w konstruowaniu „mapy”. Istnienie wielu form hydronimu z tą samą podstawą ma też niewątpliwie związek z wariantywnością związaną z typem kontaktów, w jakich używane były hydronimy: płaszczyzną ogólnonarodową, w której funkcjonują urzędowo zatwierdzone nazwy, płaszczyzną lokalną z umiarkowaną wariantywnością oraz płaszczyzną indywidualną (por. Lubaś 1980: 27–28). W wykazie źródeł, które stały się podstawą słownika „Nazwy wodne Polski”, znajdują się dokumenty historyczne, wykazy urzędowe, mapy, w których dominują nazwy typowe dla kontaktu ogólnego, natomiast w UN-ach, sporządzanych w wyniku eksploracji terenowej, występują – jak się zdaje – nazwy wodne typowe dla kontaktu lokalnego, także indywidualnego, podobnie jak w zapisach gwarowych (tu uwzględnianych w mniejszym stopniu). W wąskich wspólnotach komunikacyjnych używane są różne nazwy niestandardyzowane. Nie zawsze nazwy stosowane przez mikrowspólnoty były znane kartografom sporządzającym mapy katastralne, nie zawsze lokalne określenia przedostawały się do wykazów. Niekiedy, standaryzując nazwę, dokonywano arbitralnych wyborów spośród wielu wariantów. Przedstawione i scharakteryzowane tu różnorodne przeobrażenia mają charakter językowy i pozajęzykowy. Typowe dla hydronimii odapelatywnej są dwukierunkowe zmiany na linii hydronim jednoczłonowy – nazwa zestawiona, a wśród wariacji sufiksalnej – ekspansja przyrostka *-ka* (wraz z rozszerzeniami), wzbogacająca i tak dominującą grupę hydronimów sufiksalnych z tym formantem. Ewolucji podlegały hydronimy odnoszące się do ponad 1000 obiektów wodnych dorzecza Wisły. Tu przedstawiono wariantywność prawie 400 hydronimów odapelatywnych, intensywniejszy proces – jak to wynika z pobieżnego oglądu – miał miejsce w grupie hydronimów odonimicznych.

Wielokrotne dyferencjacje, renominacje i zmiany łańcuchowe w hydronimii świadczą o przedłużeniu drugiego etapu nominacji, w którym system nazewniczy reaguje na kontekst onimiczny, zmianę hierarchii ważności w lokalnych składnikach przestrzeni. Są to dowody ciągłej weryfikacji formy nazw własnych przez system nazewniczy.

Hydronimy odapelatywne ulegają przeobrażeniom pozajęzykowym, językowym związanym z używaniem danej nazwy w różnych typach kontaktu komunikacyjnego (ogólnopolskim, lokalnym) oraz wewnątrzjęzykowym, polegającym na zmianach struktury nazwy pod wpływem wzmożonej produktywności niektórych form sufiksalnych. Wyodrębnić tu można mutacje nazw związane z istnieniem ciągów linearnych – wariantów leksykalnych, nazw obocznych o różnych motywacjach oraz układów gniazdowych – gniazd toponimicznych łączących się z funkcjonowaniem w tzw. kontekście onimicznym. Przez te mechanizmy, obecne w hydronimii odapelatywnej, zwłaszcza mikrohydronimii, łączy się ona z apelatywnym słownictwem gwarowym, które charakteryzują podobne zmiany (por. Pelcowa 1994: 105).

ZAKOŃCZENIE

1. UWAGI PODSUMOWUJĄCE

W niniejszej pracy przedstawiono językoznawcze rozważania nad nazwami wód płynących dorzecza Wisły. Z zakresu teorii onomastycznej omówione i sprecyzowane zostały zagadnienia onimizacji i tranonimizacji w hydronimii, fazy aktu nominacyjnego, kwestie poli-referencjalności, polionimii i kontekstu onimicznego. Monografia prezentuje materiał diachroniczny na przestrzeni tysiąca lat, nie zawiera jednak pełnej dokumentacji źródłowej. Cytowane są pierwsze (odczytane i datowane) zapisy hydronimów wyzyskane z opracowań innych badaczy oraz wybrane artykuły hasłowe zredagowane przez autorkę i podane w formie przypisów. Analiza hydronimów przebiega z uwzględnieniem warstw chronologicznych, a w ich obrębie wykładników nazwotwórczych i podstaw motywacyjnych.

Zgodnie z założonym głównym podziałem nazw własnych na nazwy odapelatywne i odonimiczne w niniejszym opracowaniu przedstawione zostały potamonimy dorzecza Wisły utworzone od nazw pospolitych powstałe w procesie szeroko pojętej onimizacji, z podziałem na trzy warstwy. Wyodrębnienia grup nazw przedślówiańskich, (pra)-ślówiańskich oraz polskich dokonano na podstawie kryterium chronologicznego. Dyskusyjne, a niekiedy nie do ustalenia, jest to, czy hydronimy najstarsze powstały w procesie czystej onimizacji, czy też są formacjami sufiksalnymi utworzonymi z użyciem archaicznych przyrostków nazwotwórczych, a w wypadku niektórych nazw równobrzmiących – czy są one paralelne, utworzone w ten sam sposób dla różnych denotatów, czy też może niektóre są odhydronimicznymi ponowieniami. Podobne dylematy towarzyszyły wyodrębnianiu derywatów sufiksalnych w warstwie nazw polskich, których zbiór może być pomniejszony, a część nazw – klasyfikowana jako derywaty powstałe w procesie czystej onimizacji, zwłaszcza w zakresie sufiksów przymiotnikowych, też sufiksu rzeczownikowego *-ka*.

Potamonimy przedślówiańskie stanowią 1,3% przebadanych nazw odapelatywnych, a nazwy, których powstanie można odnieść do okresu prasłówiańskiego, tworzą podobną pod względem liczebnym grupę (1,2%). Dominują nazwy warstwy młodszej, których kreację wiązać należy z czasem historycznym¹. Onimizacja właściwa (czysta) jest najczęstszym zabiegiem tworzącym badane potamonimy (50,6%), następnym środkiem o wysokiej

¹ Chronologia przedstawiona w tabelach 1, 2, 3 ma charakter względny i odnosi się do pierwszych poświadczeń źródłowych nazw, nie do momentu ich powstania, gdyż ten może być odległy w czasie w stosunku do pierwszego odnotowania.

produktywności jest sufiksacja towarzysząca onimizacji (27%); niewiele rzadziej stosuje się kompozycję (20,4%). Udział derywacji paradygmatycznej w wymienionych zabiegach kreujących odapelatywne nazwy wodne jest marginalny (0,7%). W każdym z trzech produktywnych sposobów kreacji hydronimicznej wyróżnić można dominujące podtypy: w nazwach powstałych w wyniku czystej onimizacji (derywacji semantycznej) są to formacje od rzeczowników rodzaju żeńskiego na *-a* (36%), w derywatach sufiksalnych – potamonimy z suf. *-ka* (31%), w compositach – zestawienia przymiotnikowo-rzeczownikowe (76%).

Nazwy pospolite tkwiące w podstawach nazw wód płynących stanowią wycinek leksyki apelatywnej, zróżnicowanej chronologicznie i niejednorodnej systemowo. Apelatywy utrwalone w potamonimii można podzielić na zrekonstruowane oraz udokumentowane w słownikach historycznych, współczesnych, gwarowych. Przy użyciu metody historyczno-porównawczej zrekonstruowany został zasób wyrazów pospolitych tkwiących w tzw. hydronimach staroeuropejskich. Zbiór apelatywów prasłowiańskich, podobnie jak i warstwa hydronimów z tego okresu, trudny jest do wydzielenia. Odtworzone zostały nazwy pospolite niewątpliwie prasłowiańskie oraz słownictwo innowacyjne, ciągle żywe i produktywnie na obszarze Słowiańszczyzny. Odapelatywne hydronimy przedśłowiańskie i prasłowiańskie stanowią 2,5% badanych nazw, podobny jest udział leksyki archaicznej (indoeuropejskiej i prasłowiańskiej) w apelatywach hydronimicznych. Przeważającą część hydronimicznych podstaw apelatywnych stanowią rodzime wyrazy pospolite odnotowane w słownikach, rozwarstwione chronologicznie i należące do różnych rejestrów polszczyzny. Datowany i zlokalizowany materiał hydronimiczny wprowadza uściślenia chronologiczne i geograficzne wielu leksemów.

Analiza motywów nazewniczych pozwoliła zrekonstruować fragment rzeczywistości językowej zawarty w potamonimii. Z apelatywnych podstaw motywacyjnych nazw rzek wyłania się obraz potoczny i potoczna kategoryzacja, oparta na znaczeniach konkretnych, głównie topograficznych, z rzadka kulturowych i metaforycznych. Słownictwo hydronimiczne bazuje przeważnie na leksyce związanej z topografią, właściwościami samych obiektów wodnych, cechami otaczającej przestrzeni, również z roślinnością i gatunkami zwierząt, w mniejszym stopniu na apelatywach związanych z kulturą materialną i duchową. Jak wynika z zaprezentowanej listy rangowej podstaw motywacyjnych, konceptualizacja przestrzeni hydronimicznej odbywała się głównie w sposób konwencjonalny, za pomocą istniejących pojęć. Dostrzegalna jest tu znaczna homogeniczność podstaw wynikająca z powtarzalności motywów nazewniczych oraz wielokrotne wybory typowych modeli nazewniczych, co w konsekwencji skutkuje polireferencjalnością hydronimów.

Kontekst onimiczny obejmuje wzajemne relacje między hydronimami a innymi klasami toponimów. Ta zależność była sygnalizowana w przypisach przez odwołanie się do ojkonimów lub mikrotoponimów pochodzących od nazw wodnych uznanych za pierwotne. Transonimizacje odhydronimiczne to, jak pokazuje liczba odwołań, zjawisko dość częste. Świadczy ono o istnieniu wewnątrzsystemowych układów i zależności między składnikami przestrzeni toponimicznej, które nawzajem na siebie wpływają. Istnienie kontekstu onimicznego, a więc genetycznie i lokalizacyjnie powiązanych składników „mapy toponimicznej”, które nieustannie są ze sobą konfrontowane, powoduje różnorodne zjawiska polaryzacyjne, które znajdują swoje kumulatywne odbicie w dyferencjacjach, renominacjach oraz w powstaniu gniazd toponimicznych, często bardzo rozbudowanych.

Diachroniczna perspektywa, zastosowana w analizie hydronimii odapelatywnej, ukazała załamywanie się tradycji nazewnictwa, przejawiające się w tworzeniu nowych nazw danego obiektu oraz brak stabilności form nazwennych, wyrażający się w istnieniu wariantów morfologicznych i leksykalnych. Oprócz zaniku tzw. zbiorowej pamięci upatrywać można źródła polionimii w istnieniu lokalnych nazw obiektów wodnych, działaniach standaryzacyjnych i kodyfikacyjnych dokonujących się od XVIII w.

Relacje między *nomina appellativa* i *nomina propria* ilustruje się często w postaci koła podzielonego na dwie nierówne części, w którym onimy stanowią komponent marginalny. Zależności między tymi dwiema kategoriami wyrazów, z uwzględnieniem opozycji binarnej, obrazuje się też w formie piramidy, której podstawę stanowią nazwy pospolite, a nazwy własne funkcjonują powyżej tej podstawy (por. Sklyarenko 2005: 278–282). Ta przestrzenna metafora – jak się wydaje – lepiej oddaje relacje między tymi dwiema kategoriami wyrazów. Onimy to różne klasy nazw, każda z nich ma własne źródła, swoje apelatywne pola semantyczne wykorzystywane w kreacji onimicznej. Z kolei nazwy pospolite wykazują zróżnicowaną zdolność do onimizacji (potencję onimiczną). Na szczycie „piramidy onimicznej” znajdują się nazwy archaiczne, najbardziej oddalone od zasobu apelatywnego pod względem czasu powstania i struktury. Poniżej – kolejne warstwy chronologiczne onimów prasłowiańskich i polskich, tworzące zhierarchizowany układ wertykalny według stopnia onimizacji i stadium desemantyzacji. Najbliżej podstawy usytuowane są nazwy z ciągle obecnym znaczeniem leksykalnym. „Piramida onimiczna” jest dynamiczna, cechują ją wibracje wewnętrzne, polegające na transonimizacjach, zmianach polaryzacyjnych, a także wędrówki nazw z klasy *propriów* do klasy apelatywów (apelatywizacje). Analiza potamonimów od nazw własnych i onimiczne wibracje w hydronimii, czyli proces szeroko pojętej transonimizacji staną się przedmiotem drugiej części syntezy nazw wód płynących dorzecza Wisły.

2. PERSPEKTYWY BADAWCZE

Plan prac badawczych nad hydronimią został dość szczegółowo zarysowany wiele lat temu przez pomysłodawców i twórców opracowań nazw wodnych Polski: H. Borka, J. Riegera, K. Rymuta. I choć uczeni (co można stwierdzić z perspektywy czasu) zbyt optymistycznie wyznaczali cezury czasowe zakończenia poszczególnych etapów badań, część planowanych opracowań została ukończona, a część nadal jest kontynuowana. Oprócz regionalnych monografii, realizowanych w różnych ośrodkach naukowych w kraju, w Pracowni Toponomastycznej Instytutu Języka Polskiego PAN powstaje „Elektroniczny słownik hydronimów Polski”². Narzędziem wykorzystywanym w jego tworzeniu jest pakiet aplikacji TLex (skrót od TshwaneLex), służący tworzeniu słowników dostosowanych do indywidualnych potrzeb użytkownika i wyposażony w wiele specjalistycznych funkcji, które pozwolą usprawnić ekscerpcję, analizę materiału hydronimicznego w różnorodnych badaniach przekrojowych i syntetycznych, postulowanych przez hydronomastów. Ukończenie pełnego słownika hydronimów Polski (obejmującego dorzecze Wisły, Odry, zlewnie Zalewu Szczecińskiego i Wiślanego, Przymorze oraz fragmenty zlewni: Niemna, Dniestru, Dunaju i Łaby) pozostaje nadal podstawową potrzebą i głównym celem badawczym. Prezen-

² Projekt badawczy nr 11H 12 02588, finansowany przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki.

towany tu opis odapelatywnych nazw wodnych nie wyczerpał problematyki związanej z analizą systemu potamonicznego dorzecza Wisły, która będzie kontynuowana. Badania nad potamonimami odonimicznymi wraz z rozmieszczeniem geograficznym różnych typów nazewniczych dopełnią obrazu nazw wód płynących dorzecza Wisły. Odrębne studia powinny dotyczyć nazw wód stojących (ale w powiązaniu z potamonimią), a także nazw źródeł i wodospadów. Specjalnych, zróżnicowanych metod badawczych wymaga opracowanie hydronimów z obszaru Warmii i Mazur, który cechuje gęsta sieć wodna, zwłaszcza jeziorna, a także wyraźna odrębność nazewnicza w stosunku do pozostałych regionów Polski. Podobnie winny być prowadzone badania dotyczące nazw niemieckich. Innosłowiańskie nazwy wodne z terenu Polski (tu przedstawione tylko jako egzemplifikacja typów nazewniczych) zasługują na osobne, bardziej szczegółowe opracowanie i przebadanie mechanizmów adaptacyjnych w ścisłym związku ze stosunkami ludnościowymi (por. Rieger 1993: 247–252). Materiał hydronimiczny może przynieść też interesujące, uzupełniające dane z zakresu historycznej i gwarowej fonetyki i fleksji. Tak zwany kontekst onimiczny powinien ukierunkować badania na obecność niekiedy dość rozbudowanych gniazd onimicznych, z hydronimem jako centrum. Diachroniczne nazwotwórstwo gniazdowe może stanowić dopełnienie apelatywnego słowotwórstwa gniazdowego i łańcuchów derywacyjnych.

BIBLIOGRAFIA – ŹRÓDŁA I LITERATURA

- AGZ – Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie, I–XXII, Lwów 1868–1914.
- AM – Altpreussische Monatschrift. Neue Folge, wcześniej: Neue Preussische Provinzial-Blätter, 1850–.
- ASPK – Akta stanów Prus Królewskich, wyd. M. Biskup, K. Górski, I–IV, Toruń 1955–1967.
- AtKr – Atlas historyczny Polski. Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku, I: Mapy. Plany; II: Komentarz. Indeksy, red. H. Rutkowski, Warszawa 2008.
- AtŁęcz – Atlas historyczny Polski. Województwo sieradzkie i województwo łęczyckie w drugiej połowie XVI wieku, I: Mapy, plany; II: Komentarz. Indeksy, red. H. Rutkowski, Warszawa 1998.
- AtLu – Atlas historyczny Polski. Województwo lubelskie w drugiej połowie XVI w.; Komentarz i mapa, oprac. S. Wojciechowski, Warszawa 1966.
- AtMz – Atlas historyczny Polski. Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku, I: Mapa, plany; II: Komentarz indeksowy, red. W. Pałucki, Warszawa 1973 (i kartoteka).
- AtPHP – Atlas podziału hydrograficznego Polski, 1–2, pod kier. H. Czarneckiej, Warszawa 2005.
- AtSd – Atlas historyczny Polski. Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku, II: Komentarz. Indeksy, red. W. Pałucki, Warszawa 1993.
- Babik – Z. Babik, Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich (w granicach wczesnośrednio-wiecznej Słowiańszczyzny), Kraków 2001.
- Babik Z., 1999, *Scritti scelti*, Kraków.
- Babik Z., 2002, [rec.] U. Bijak, Nazwy miejscowe południowej części województwa mazowieckiego, Kraków 2001, *Onom XLVII*, 205–218.
- Babik Z., 2003, *Mława*, *Onom XLVIII*, 139–150.
- Babik Z., 2004, Prasłowiańskie **plūtu-* ‘płytki’ w hydronimii polskiej, *Onom XLIX*, 23–50.
- Babik Z., 2005, Z badań nad hydronimami dorzecza górnej Wisły, *Onom L*, 181–198.
- Bajerowa I., 1957, Polskie nazwy miejscowe typu *Dębe*, *Orlo*, *Onom III*, 1–42; 293–323.
- Bańkowski A., 1972, Rzeczowniki zbiorowe od nazw drzew w toponimii polskiej, *JPol LII*, 281–286.
- Bańkowski A., 1977, O nazwie *Drohiczyn* inaczej, *JPol LVII* 155–156.
- BańMorf – A. Bańkowski, Zmiany morfemiczne w toponimii polskiej, Wrocław 1982.
- Bartmiński J., 2007, Stereotypy mieszkają w języku. *Studia etnolingwistyczne*, Lublin.
- Bednarczuk L., 1992, [rec.] J. Udolph J., Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie, Heidelberg 1990, *Onom XXXVII*, 250–261.
- Bednarczuk L., 1994, Arealy i procesy językowe w przedhistorycznej Polsce, (w:) *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, *Język na Pograniczach 11*, 13–18.
- Bednarczuk L., 1996, Ze studiów nad hydronimią Wielkiego Księstwa Litewskiego, (w:) *Rymut* [red.] 1996: 17–134.
- BER – Bългарски етимологичен речник, red. V. Georgiev, I–, Sofia 1971–.
- Bernstein S., 1985, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Alternacje. Tematy imienne, Warszawa.

- Bibliografia onomastyki polskiej do roku 1958 włącznie, ... od roku 1959 do roku 1970 włącznie, oprac. W. Taszycki przy współudziale M. Karasia i A. Turasiewicza, ... od roku 1971 do roku 1980 włącznie, red. K. Rymut, ... od roku 1981 do roku 1990 włącznie, oprac. K. Rymut, R. Przybytek, ... od roku 1991 do roku 2000 włącznie, oprac. R. Przybytek, K. Rymut, ... od roku 2001 do roku 2010 włącznie i dalej, oprac. I. Nobis, R. Przybytek [wersja elektroniczna], Kraków 1960–2012.
- Bijak U., 1990, Nazwy zestawione typu *Boguty-Augusty* na Mazowszu i Podlasiu, *Onom XXXV*, 31–54.
- Bijak U., 2001, Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego, Kraków.
- Bijak U., 2010, Zmiany nazw wodnych w dorzeczu Wisły, (w:) *Nazwy własne a społeczeństwo*, red. R. Łobodzińska, t. II, Łask, 237–246.
- Bijak U., 2011, Chrematonimy odhydronimiczne, *JPol XCI*, 263–272.
- Bilut E., 1989, Klasyfikacja semantyczna nazw wodnych, (w:) *Rymut [red.] 1989*: 151–166.
- Biolik M., 1982, O nazwie wodnej *Wkra*, *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Językowe VIII* 113–119.
- Biolik M., 1987, Hydronimia dorzecza Pregoly z terenu Polski, Olsztyn.
- Biolik M., 2000, Hydronimy komponowane i ich uniwersalizacja (na przykładzie nazw wodnych Warmii i Mazur), (w:) *Słowiańskie composita onomastyczne (Toponimia. Varia)*, red. S. Warchoł, Lublin, 16–24.
- Biolik M., 2006, Onomastyka a inne działy językoznawstwa zajmujące się słownictwem, (w:) *Munuscula linguistica in honorem Alexandrae Cieślíkowa oblata*, [red. K. Rymut i in.], Kraków, 63–72.
- Biolik M., 2009, Homonimy onomastyczne. Różne sposoby interpretacji, *Rozprawy Sławistyczne UMCS* 22, 33–47.
- BiulPTJ – Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Kraków 1927–.
- Bobrowski I., 1993, *Językoznawstwo racjonalne*, Kraków.
- BorkCiech – A. Borkiewicz-Celińska, *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV wieku (1370–1526)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1970.
- Borek H., 1968, Zachodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem *-bn-*, Wrocław.
- Borek H., 1975, Wyraz **świerkla* na podstawie toponimii, *PF XXV*, 275–279.
- Borek H., 1983a, Hydronimia staroeuropejska, *Onom XXVIII*, 331–351.
- Borek H., 1983b, Potrzeby i zadania nazwotwórstwa w toponimii słowiańskiej, *Z Polskich Studiów Sławistycznych. Językoznawstwo, seria 6*, Warszawa, 51–62.
- Borek H., 1985, O derywacji odapelatywnej w toponimii, *PF XXXII*, 67–71.
- Borek H., 1987a, O metodach rekonstrukcji apelatywów z nazw toponimicznych, (w:) IX. Slovenská onomastická konferencia, zostavil M. Majtán, Bratislava, 113–119.
- Borek H., 1987b, Z teorii nazwotwórstwa toponimicznego, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo X*, 5–11.
- Borek H., 1988a, Góry Śląsk w świetle nazw miejscowych, Wrocław.
- Borek H., 1988b, Nazwy relacyjne w toponimii, (w:) V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Poznań 3–5 września 1985, red. K. Zierhoffer, Poznań, 43–51.
- Borek H., 1989, Stan i zadania hydronomastyki słowiańskiej, (w:) *Rymut [red.] 1989*: 7–15.
- Borek H., 2002, Rozważania o toponimii, *Onom XLVII*, 5–22.
- Boryś W., 1975, Prefiksacja imienna w językach słowiańskich, Wrocław.
- Boryś W., 2007, Kształtowanie się klasy przymiotników w epoce prasłowiańskiej, (w:) idem, *Etymologie słowiańskie i polskie. Wybór studiów z okazji 45-lecia pracy naukowej*, red. W. Sędzik, przy współudziale Z. Babika i T. Kwoki, Warszawa, 188–195.
- Brocki Z., 1979, Czy termin flisacki *samica* funkcjonował też jako nazwa własna podgdańskiego odcinka Wisły?, *SIOcc* 36, 31–38.
- Buttler D., 1981, Tendencje rozwojowe w zasobie słownym powojennej polszczyzny, (w:) *Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień*, red. H. Kurkowska, 187–220.
- CdB – *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, I–XXV, Berlin 1835 i n.
- Chładzyńska J., 2006, Nazwy miejscowe odzwierciedleniem wizji świata, (w:) *Munuscula linguistica in honorem Alexandrae Cieślíkowa oblata*, [red. K. Rymut i in.], Kraków, 133–141.
- Cieślíkowa A., 1990, Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji, Wrocław–Warszawa–Kraków.

- Cieślíkowa A., 1991, Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej antroponimii, Kraków.
- Cieślíkowa A., 1996, Metody w onomastycznych badaniach różnych kategorii nazw własnych, *Onom XLI*, 5–19.
- Cieślíkowa A., 2000, Jednostkowość w onomastyce a system języka, (w:) *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej*, 15–17 czerwca 1998, Bydgoszcz–Pieczyńska, red. M. Czachorowska, Ł. M. Szewczyk, Bydgoszcz, 21–30.
- Cieślíkowa A., 2001, Czy istnieją modele nazewnicze w toponimii i oronimii schyłku XX wieku?, (w:) *Toponimia i oronimia*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, Kraków, 41–47.
- Cieślíkowa A., 2003, O współczesnych słowotwórczych analizach onomastycznych, (w:) *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn, 50–57.
- Cieślíkowa A., 2005, Nazwy własne w historii i we współczesności języka polskiego, (w:) *Rozprawy o historii języka polskiego*, red. S. Borawski, Zielona Góra, 101–148.
- Cieślíkowa A., 2006, Onimizacja, apelatywizacja a derywacja, (w:) *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, 47–56.
- Cieślíkowa A., 2007, Profesor Henryk Borek i Jego nowe spojrzenie na nazwy własne, (w:) *Region w świetle nazw miejscowych*, red. S. Gajda, Opole, 37–470.
- Cieślíkowa A., 2009, Homonimia w świetle onimizacji i deonimizacji (apelatywizacji), *Rozprawy Slawistyczne UMCS 22*, 79–80.
- Cruc – Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum, I–II, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1890–1892; III, wyd. J. Karwasińska, Warszawa 1935.
- Czopek B., 1988, Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego), Wrocław.
- Długosz Ann – Długossii Joannis, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, liber primus, liber secundus*, wyd. J. Dąbrowski, Warszawa 1964–1974.
- Domański J., 1995, Nazwy rzeczne na -y, -ew, -wa, -wia, *Onom XL*, 15–42.
- Drw I – M. Biolik, 1984, Hydronimia górnej Drwęcy od źródeł do Jeziora Drwęckiego, *Onom XXIX*, 45–67.
- Drw II – M. Biolik, 1988, Hydronimia górnej Drwęcy od Jeziora Drwęckiego do Kanału Elbląskiego. *Onom XXXII*, 85–107.
- Duma J., 1994, Przyczyny zmian grup spółgłoskowych *sr-*, *zr-*, *str-*, *zdr-* w świetle ich rozprzestrzenienia w gwarach bułgarskich i macedońskich, (w:) *Analiza, synteza i rozpoznawanie sygnału mowy dla celów automatyki, lingwistyki i medycyny*, red. L. Richter, Warszawa, 38–48.
- Duma J., 1996, Świat zwierząt w polskich hydronimach, (w:) 12. Slovenská onomastická konferencia 6. Seminár „Onomastika a škola”, Prešov 25.–26. oktobra 1995. *Zborník referátov*, red. M. Majtán, F. Ruščák, Prešov, 278–281.
- Duma J., 1999a, Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (z całym dorzeczem Pilicy), Warszawa.
- Duma J., 1999b, Nazwy rzek *Pisa*, *Pichna*, *Pichra* itp. w centralnej Polsce, (w:) *Florilegium Linguisticum. Festschrift für Wolfgang P. Schmid zum 70. Geburtstag*, hrsg. v. E. Eggers, J. Becker, J. Udolph, D. Weber, Frankfurt am Main, 87–94.
- Duma J., 1999c, O pewnej zgodności zachodzącej między występowaniem przedślowiańskich nazw w dorzeczu Pilicy i Bzury a przebiegiem szlaków bursztynowych, (w:) *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej*, Białystok–Supraśl, 26–27 X 1999, red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz (*Studia Slawistyczne 1*), Białystok, 99–108.
- Duma J., 2000a, Jak odczytać nazwę rzeki *Welna*?, (w:) *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Riegerowi*, red. W. Szulowska, E. Wolnicz-Pawłowska, Warszawa, 67–70.
- Duma J., 2000b, Różne typy nazw rzecznych a problematyka osadnicza współczesnych ziem polskich, *Prace Językoznawcze II*, 46–57.
- Duma J., 2000c, Sposoby fonetycznych adaptacji niektórych starych nazw rzecznych do języka polskiego, (w:) *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej*, 15–17 czerwca 1998, Bydgoszcz–Pieczyńska, red. M. Czachorowska, Ł. M. Szewczyk, Bydgoszcz, 335–343.

- Duma J., 2002a, Nazwy rzek zawierające rdzeń **bystr-* ‘szybki, czysty’ na obszarze Polski, I: Feminina, *Prace Językoznawcze* IV, 17–26.
- Duma J., 2002b, Przedślōwiańskie a słōwiańskie nazwy własne, (w:) SOE I, 156–159.
- Duma J., 2003a, Nazwy rzek polskich ze słōwiańskim przymiotnikowym określeniem barwy wody, (w:) *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn, 385–410.
- Duma J., 2003b, Nazwy rzek zawierające rdzeń **bystr-* ‘szybki, czysty’ na obszarze Polski, II: Masculina i neutra, *Prace Językoznawcze* V, 29–37.
- Duma J., 2006, Imiesłowowe nazwy rzek typu *Chelszcząca, Grzmiąca* na tle przymiotnikowych polskich nazw rzecznych, (w:) *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, 81–94.
- Duma J., 2010, Nazwy wodne w dorzeczu Warty od Proсны po ujście do Odry (z wyłączeniem dorzecza Noteci), I: Nazwy rzek, II: Nazwy jezior, Warszawa.
- Duma J., Rzetelska-Feleszko E., 1978, Z geografii typów formalnych w nazwach rzecznych Pomorza, *SFPiS* 17, 51–62.
- Duridanov I., 1975, Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle, Köln–Wien. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław–Warszawa–Kraków 1993.
- ESSJ – O. Trubačev, *Etimologičeskij slovar’ slavânskich âzykov*, I–, Moskva 1974–.
- Fastnacht A., 2007, Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340–1650, Sanok.
- Fleischer M., 2000, Obraz świata. Ujęcie z punktu widzenia teorii systemów i konstruktywizmu, (w:) *Językowy obraz świata i kultura*, red. J. Anusiewicz, A. Dąbrowska (*Języka a Kultura* 13), Wrocław, 45–71.
- Froel – X. Froelich, *Geschichte der Graudenzer Kreises*, I–II, 2. Aufl., Danzig 1884–1885.
- Gajda S., 1981, Gniazdo derywacyjne *głowa* w toponimii, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo* VII, 51–64.
- Gala S., 1991, System antroponimiczny imion, przezwisk, nazwisk, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo* XIII, 51–64.
- Gala S., 2003, Słowotwórstwo onomastyczne i słowotwórstwo gwarowe, (w:) *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn, 58–62.
- Geoportal – <http://maps.geoportal.gov.pl> [portal udostępniający dane geoprzestrzenne – różnego typu mapy oraz rejestr nazw geograficznych].
- Gołąb Z., 2004, O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych, przeł. M. Wojtyła-Świerżowska [tyt. oryginału: *The Origins of the Slavs. A Linguistic View*, Columbus (Ohio) 1992].
- Górniewicz H., 1988, Synteza hydronimii dorzecza dolnej Wisły, *Gdańskie Studia Językoznawcze* IV, 29–41.
- Greszczuk B., 1997, Diachronia i synchronia czy panchronia w językoznawstwie?, *JPol* LXXVII, 112–116.
- Greszczuk B., 2006, Gniazda i rodziny słowotwórcze a tzw. homonimia nazewnictwa. Na materiale onimizacji z pogranicza południowo-wschodniej Polski, (w:) *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, 395–403.
- Grochowska A., 1975, Przymiotniki z suf. *-awy* we współczesnym języku polskim, *JPol* LV, 333–342.
- Grochowski M., 2011, Strukturalizm i poststrukturalizm w polskim językoznawstwie synchronicznym (refleksje metodologiczne), *BiulPTJ* LXVII, 15–28.
- Grodziński E., 1973, *Zarys ogólnej teorii imion własnych*, Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., 2002, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., 2003, Znaczenia przenośne polskich przymiotników wymiarów, (w:) *Studia z semantyki porównawczej, Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne*, I, red. R. Grzegorzczkowska, K. Waszakowa, Warszawa, 233–258.
- Grzegorzczkowska R., Laskowski R., Wróbel H. [red.], 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, wyd. 2 zm., Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., Puzyńska J., 1998, *Problemy ogólne słowotwórstwa*, *Rzeczownik*, (w:) Grzegorzczkowska, Laskowski, Wróbel [red.] 1998: 361–464.
- GUGiK – Materiały robocze Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii z lat 2003–2005, wykorzystane przez Komisję Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy standaryzacji hydronimów Polski.

- GZ – Das Grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438), hrsg. v. P. G. Thielen, Marburg 1958.
- HE I – H. Górniewicz, *Gewässernamen im Flußgebiet der unteren Weichsel (Nazwy wodne dorzecza dolnej Wisły)*, Stuttgart 1985.
- HE III – J. Rieger, *Gewässernamen im Flußgebiet des Wisłok (Nazwy wodne dorzecza Wisłoka)*, Wiesbaden–Stuttgart 1988.
- HE VI – H. Mól, *Gewässernamen im Flußgebiet des Wieprz (Hydronimia dorzecza Wieprza)*, Wiesbaden–Stuttgart 1990.
- HE IX – K. Rymut, *Gewässernamen im Flußgebiet der oberen Weichsel von der Quelle bis zu Soła und Przemsza (Nazwy wodne dorzecza górnej Wisły od źródeł do Soły i Przemszy)*, Stuttgart 1993 [rec.: J. Domański, *Onom XL*, 199–208].
- HE X – E. Bilut, *Gewässernamen im Flußgebiet des westlichen Bug (Nazwy wodne dorzecza Bugu)*, Stuttgart 1995.
- HE XI – M. Biolik, *Die Namen der fließenden Gewässer im Flußgebiet des Pregel (Nazwy wód płynących dorzecza Pregoly)*, Stuttgart 1996.
- HE XII – K. Rymut, *Rechte Zuflüsse zur Weichsel zwischen Soła und Dunajec (Nazwy wodne prawobrzeżnych dopływów Wisły między Sołą a Dunajcem)*, Stuttgart 1996.
- HE XIII – K. Rymut, M. Majtjn, *Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)*, Stuttgart 1998.
- HE XIV – J. Duma, *Gewässernamen im Linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda (Nazwy wodne w zlewisku lewych dopływów Wisły od Pilicy po ujście Brdy)*, Stuttgart 1999.
- HE XV – K. Rymut, *Gewässernamen im rechten Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Dunajec und Wisłok (Nazwy prawobrzeżnych dopływów Wisły między Dunajcem a Wisłokiem)*, Stuttgart 2000.
- HE XVI – K. Rymut, *Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Przemsza und Pilica (Nazwy lewobrzeżnych dopływów Wisły od Przemszy do Pilicy)*, Stuttgart 2001.
- HE XVII – J. Rieger, *Gewässernamen im Flußgebiet des San, Teil I: Die fließenden Gewässer. A–O (Nazwy wodne dorzecza Sanu, I: Nazwy wód płynących. A–O)*, Wiesbaden–Stuttgart 2003.
- HE XVIII – J. Rieger, *Gewässernamen im Flußgebiet des San, Teil I: Die fließenden Gewässer. P–Ż; Teil II: Die stehenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Sanu, I: Nazwy wód płynących. P–Ż; II: Nazwy wód stojących)*, Wiesbaden–Stuttgart 2004.
- HE XIX – M. Biolik, *Gewässernamen im Flußgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza, Teil I: Die fließenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Narwi od źródeł do ujścia Biebrzy, I: Nazwy wód płynących)*, Stuttgart 2005.
- HE XX – M. Biolik, *Gewässernamen im Flußgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza, Teil II: Die stehenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Narwi od źródeł do ujścia Biebrzy, II: Nazwy wód stojących)*, Stuttgart 2005 [rec. E. Kowalczyk-Heyman, 2007, *Onom LII*, 356–370].
- HenErcI – *Casp. Hennenberger Erlerung der grossen Preussischen Landtaffel, I, Königsberg 1595; II: Von den See'n, Strömen...*, Beigabe, Königsberg 1595.
- Hladký J., 2004, *Hydronymia povodia Nitry, Trnava*.
- HMil – *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego (Dopelnienie Niesieckiego)*, wyd. z rkp., Kraków 1870.
- HO – *Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. H. Borek, Opole 1983.
- HollyŻyw – K. Holly, 1990, *Nazwy terenowe Żywiecczyzny*, *Onom XXXV*, 67–90.
- HPol – *Nazewnictwo geograficzne Polski, I: Hydronimy, cz. 1: Wody płynące, źródła, wodospady, cz. 2: Wody stojące, przedmowa A. Cieślíkowa, E. Wolnicz-Pawłowska*, Warszawa 2006.
- HW – *Hydronimia Wisły, I: Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. P. Zwoliński, Wrocław 1965.
- Jadacka H., 2001, *System słotwórczy polszczyzny (1945–2000)*, Warszawa.
- Jakubowicz M., 2010, *Drogi słów na przestrzeni wieków*, Warszawa.
- Jakus-Borkowa E., 1987, *Apelatywne określenia wód bieżących a toponimia Pomorza Gdańskiego*, (w:) IX. *Slovenská onomastická konferencia*, zostavil M. Majtjn, Bratislava, 136–142.
- Jakus-Borkowa E., 1989, *Semantyka przymiotników właściwościowych w hydronimii polskiej*, (w:) *Rymut [red.] 1989: 141–149*.
- Jakus-Borkowa E., 1991, *Terminy geograficzne mikropola „wody stojące” a hydronimy ogólnopolskie*, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo XIII*, 175–182.

- Jakus-Borkowa E., 2001, Polskie nazwy miejscowości z *-ź-* w części wygłosowej, *Onom XLVI*, 87–107.
- Jakus-Borkowa E., 2004, Polskie okonimy z suf. *-ca*, *Onom XLIX*, 51–58.
- JPol – Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Kraków 1913–.
- Jurkowski M., 1964, Jeszcze o nazwach miejscowych typu *Białystok, Górnystok, Ponikłystok*, *Onom X*, 45–49.
- Jurkowski M., 1971, *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, Wrocław.
- Kaleta Z., 1981, *Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe*, Wrocław.
- Kaleta Z., 1991, *Ewolucja nazwisk słowiańskich. Studium teoretyczno-porównawcze*, Kraków.
- Kaleta Z., 1998a, *Gramatyka onomastyczna w ujęciu kognitywnym*, (w:) *Najnowsze przemiany nazewnictwa*, red. E. Jakus-Borkowa, K. Nowik, Warszawa, 241–253.
- Kaleta Z., 1998b, *Zagadnienia ogólne*, (w:) E. Rzetelska-Feleszko [red.] 1998: 15–91.
- Kęsikowa U., 2003, *Hydronimy w utworach J. Słowackiego*, (w:) *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn, 511–524.
- Kkk – *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława, I–II*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874–1883.
- Klemensiewicz Z., Lehr-Splawiński T., Urbańczyk S., 1964, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Kleszczowa K., 1996, *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych (Prace Naukowe UŚ w Katowicach 1574)*, Katowice.
- Kleszczowa K., 1998, *Staropolskie kategorie słowotwórcze i ich perspektywiczna ewolucja. Rzeczowniki (Prace Naukowe UŚ w Katowicach 1748)*, Katowice.
- Kleszczowa K., 2003, *Staropolskie derywaty przymiotnikowe i ich perspektywiczna ewolucja (Prace Naukowe UŚ w Katowicach 2176)*, Katowice.
- Kleszczowa K., 2006, *Oznaki i skutki wygasania produktywności formantu*, (w:) *Munuscula linguistica in honorem Alexandrae Cieślukowa oblata*, [red. K. Rymut i in.], Kraków, 223–240.
- Kleszczowa K., 2011, *Strukturalizm i poststrukturalizm w badaniach historycznojęzycznych*, *BiulPTJ LXVII*, 97–116.
- KMaz I – J. K. Kochanowski, *Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich, I*, Warszawa 1919 [uwzględniono corrigenda w rec. W. Semkowicza, *Kwartalnik Historyczny XXXVII*, 1923, 134–166].
- KMaz II – *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, II: Dokumenty z lat 1248–1355*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, K. Pacuski, H. Wajs, Wrocław 1989.
- KMaz III – *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, III: Dokumenty z lat 1256–1381*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś; *Indeks osób i miejscowości*, oprac. J. Piętka, Warszawa 2000.
- KMłp – *Kodeks dyplomatyczny Małopolski, I–IV*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876–1905, oraz *Materiały do t. V kodeksu jako rkp. w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*.
- Kond – M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Wrocław 1974.
- KondBałt – M. Kondratiuk, *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Wrocław 1985.
- Kopertowska D., 1994, *Nazwy miejscowe województwa radomskiego*, Kielce.
- Kowalczyk E., 2001, *O pożytkach płynących z interdyscyplinarności badań mediewistycznych*, *Kwartalnik Historyczny CVIII*, 73–78.
- Kowalczyk E., 2003, *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Drwęcą a Pisą)*, Warszawa.
- Kowalik-Kaleta Z., 1981, *Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kowska A., 2011, *Apelatywne nazwy miejsc w dialektach polskich. Derywacja sufiksalna (Gwary Dziś 5)*, Poznań.
- Krahe H., 1964, *Unsere ältesten Flussnamen*, Wiesbaden.
- Kreja B., 1995, *Formacje na -iniec typu babiniec, krowiniec w języku polskim (na tle słowiańskim)*, *PF XL*, 7–27.
- Kreja B., 1996, *Słowotwórstwo nazw miejsca we współczesnym języku polskim*, (w:) B. Kreja, *Studia z polskiego słowotwórstwa*, Gdańsk, 24–56.
- Kreja B., 2002, *Słowotwórstwo apelatywne pochodzenia proprijalnego*, (w:) B. Kreja, *Studia i szkice słowotwórcze 4*, Gdańsk, 21–25.

- Krško J., 2003, Hydronymia povodia Turca, Banská Bystrica.
- Krško J., 2005, Spracovanie hydronymie Slovenska, Banská Bystrica.
- Krško J., 2009, Vztahové modely slovenských hydroným, (w:) Języki zachodniosłowiańskie w XXI wieku, 3: Współczesne języki słowiańskie, red. O. Wolińska, M. Szymczak-Rozlach, Katowice, 99–108.
- Kucharzyk R., 2010, Słownictwo odantropimiczne w gwarach polskich, Kraków.
- Kuj – B. Ulanowski, Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku, Archiwum Komisji Historycznej IV 1888, 111–531.
- Kurek H., 2002, Językowy obraz Podkarpacia (na przykładzie mikrotoponimii Dukielszczyzny), (w:) Rozmaitości językowe, red. M. Skarżyński, M. Szpiczakowska, Kraków, 139–164.
- Kwaśniewska-Mżyk K., 1981, Wyraz *dąb* i pochodne w toponimii polskiej, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo VII, 65–82.
- Kwaśniewska-Mżyk K., 1987, Nazwy *czeremchy* w polskiej toponimii, (w:) IX. Slovenská onomastická konferencia, zostavil M. Majtán. Bratislava, 143–148.
- Kwaśniewska-Mżyk K., 1988, Nazwy *jarzębu* ‘sorbus’ w polskiej toponimii, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo XI, 45–54.
- Langacker R. W., 1995, Viewing in Cognition and Grammar, (w:) Alternative Linguistic: Descriptive and Theoretical Modes, ed. by Ph. W. Davis, 155–212.
- Laskowski R., 1962, Kontynuanty prasłowiańskiego przyrostka **-ynji* w języku polskim, JPol XLII, 171–187.
- Lehr-Splawiński T., 1946, O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian, Poznań.
- Lehr-Splawiński T., 1960, Rozmieszczenie geograficzne prasłowiańskich nazw wodnych, Rocznik Slawistyczny XXI, 5–22.
- Lesiów M., 1972, Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny, Lublin.
- Ley II – G. Leyding-Mielecki, Słownik nazw miejscowych okręgu mazurskiego, II: Nazwy fizjograficzne (zlokalizowane), Poznań 1959.
- LKP – Lubelska księga podkomorska piętnastego wieku, I, wyd. L. Białkowski, Lublin 1934.
- Lor X – F. Lorenz, O pomerełskom (drevnekašubskom) ęzyke do poloviny XV-ogo stoletia, Izvestija Otdelenia Russkogo Ⱥzyka i Slovenosti Imperatorskoj Akademii Nauk X, z. 3, 1905, 69–209; XI, z. 1, 1906, 69–209.
- Lubaś W., 1968, Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Lubaś W., 1974, Typ kontaktu językowego a wariantywność nazw własnych we współczesnej polszczyźnie, Prace Naukowe UŚ 4, 7–13.
- Lubaś W., 1980, Społeczne warianty nazw własnych we współczesnej polszczyźnie, (w:) VII. Slovenská onomastická konferencia (Zemplínska širava 20.–24. septembra 1976). Zborník materiálov, zostavil M. Majtán, Bratislava, 25–30.
- Lubaś W., 2006, O kategoriach onimiczno-apelatywnych w polszczyźnie, (w:) Munuscula linguistica in honorem Alexandrae Ciešlikowa oblata, [red. K. Rymut i in.], Kraków, 261–268.
- Lübben – A. Lübben, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch, Darmstadt 1980.
- Łukasik-Szulowska W., 1974, Appellativa określające wodę płynącą w nazwach dorzecza Warty i Wisły, SFPiS 7, 93–97.
- Lumalb – 1565: Lustracja województw malborskiego i chełmińskiego 1565, wyd. S. Hoszowski, Gdańsk 1961.
- Lumalb – 1570: Lustracja województw malborskiego i chełmińskiego 1570, wyd. S. Hoszowski, Gdańsk 1962.
- Lumaz – 1565: Lustracja województwa mazowieckiego 1565, I–II, Indeksy do cz. I–II, wyd. I. Gieysztorowa, A. Żaboklicka, Warszawa 1967–1971.
- Lumaz – XVII: Lustracje województwa mazowieckiego XVII wieku, wyd. A. Wawrzyńczyk, I: 1617–1620, Wrocław 1968; II: 1660–1661, Warszawa 1989.
- Lupłoc – 1565–1789: Lustracje województwa płockiego 1565–1789 r., wyd. A. Sucheni-Grabowska, S. M. Szacherska, Warszawa 1965.
- Lupom – 1565: Lustracja województwa pomorskiego 1565, wyd. S. Hoszowski, Gdańsk 1961.

- LuPrus – 1624: Lustracje województw Prus Królewskich 1624 (z fragmentami lustracji 1615 r.), wyd. S. Hozzowski, Gdańsk 1967.
- Luukr – Žerela do istorii Ukraïni-Rusi, pid red. M. Hruševskogo, I–III, Lviv 1895–1900.
- Majewska M., 2002, Homonimia i homonimy, Warszawa.
- Majtán M., 1980, Spoločenské fungovanie vlastných mien, (w:) VII. Slovenská onomastická konferencia (Zemplínska širava 20.–24. septembra 1976). Zborník materiálov, zostavil M. Majtán, Bratislava, 43–49.
- Majtán M., Rymut K., 1985, Hydronimia dorzecza Orawy, Wrocław.
- MakPrz – W. Makarski, Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej, Lublin 1999.
- MakSk – W. Makarski, Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej, Lublin 1986.
- Malec M., 1971, Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych, Wrocław.
- Malec M., 1994, Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce, Kraków.
- Malec M., 2000, *Raj i piekło* w toponimii Polski, Onomastické Práce 4, 280–285.
- Malec M., 2003, Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski, Warszawa.
- Malinowska E., 1981, Przymiotnik *suchy* w polskiej toponimii, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo VII, 83–88.
- Matr – Matricularum Regni Poloniae summaria, contextuit indicesque adiecit T. Wierzbowski, I–V/1, Varsoviae 1905–1919; V/2, red. J. Sawicki, Warszawa 1961.
- Matveev A. K., 2006, Onomatologiâ, Moskva.
- Miklosich F., 1927, Die Bildug der slawischen Personen- und Ortsnamen, Heidelberg.
- MJ – Metryka Józefińska, rkp. z lat 1785–1788. Zbiór nr 19 w Centralnym Historycznym Archiwum Państwowym we Lwowie: XV–Sanok.
- MkM – Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV–XVI wieku, wyd. A. Włodarski, I–II, Warszawa 1918–1930.
- Mól H., 1996, Budowa słowotwórcza nazw wodnych dorzecza Wieprza, (w:) Rymut [red.] 1996: 33–46.
- Moździoch S., 2011, Krajobraz rzeczny jako źródło tożsamości ludności średniowiecznego Śląska, (w:) Śląsk. Kraj, ludzie, memoria a kształtowanie się społecznych więzi i tożsamości (do końca XVIII wieku). Schlesien. Land, Leute, memoria und die Herausbildung der sozialen Bindungen und der Identitäten (bis zum Ende des 18. Jahrhunderts), [red. S. Rosik, Th. Wunsch] (Radices Silesiae – Silesiaca Radices 1), 47–62.
- MPszcz – L. Musioł, Nazewnictwo ziemi pszczyńskiej, rkp. [praca zawiera zapisy historyczne nazw z urbarzy, protokołów sądów miejskich, przywilejów, ksiąg miejskich, kościelnych itp.].
- Mp-25(beł) – mapy w skali 1 : 25 000 wyd. w latach 1950–1966 przez Zarząd Topograficzny Sztabu Generalnego w układzie powiatów, tzw. obrębówki (beł – Bełżyce 1962).
- Mp-100 – Mapa taktyczna Polski w skali 1 : 100 000. Wyd. przez Wojskowy Instytut Geograficzny w Warszawie w latach 1924–1938.
- MpFran – Übersicht der Militär Aufnahme von Mähren und Schlesien, Maßstab 1 : 28 800, Wien 1836–1852; <http://oldmaps.geolab.cz>.
- MpGillyPr – Special Karte von Südproussen mit allerhoehster Erlaubniss aus der königlichen grossen topographischen Vermessungs-Karte, Berlin 1802–1803.
- MpKwat – Topograficzna karta Królestwa Polskiego, [Warszawa] 1839 [Topografičeskaâ karta Carstva Pol'skogo [...] 1839, sostavlena [...] pod rukovodstvom ... General Maiora Richtera].
- MpMbl – Niemieckie mapy topograficzne w skali 1 : 25 000 (tzw. Messtischblätter), wydawane od 2. poł. XIX w. do 1944 r.
- MpPerMz – Mappa szczególna woiewodztwa mazowieckiego zrzządzona [...] przez K. de Perthées, 1783.
- MpPerPł – Mappa szczególna woiewodztwa płockiego i ziemi dobrzyńskiej zrzządzona [...] przez K. de Perthées, 1784.
- MpRey – Topographische Specialkarte herausgegeben von G. D. Reymann [...] und fortgesetzt von F. Handtke, Glogau 1844–1874.
- Mrózek R., 1990, System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego, Katowice.
- Mrózek R., 1993, Obce elementy w południowośląskiej toponimii i mikrotoponimii, (w:) Wpływy obce w nazewnictwie Polski, [red. M. Kamińska] (Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica 27), 191–196.

- Mrózek R., 1995, Hydronimy a kontekst onimiczny, (w:) *Seminář Onymické systémy v regionech*. (Sborník příspěvků z V. semináře „Onomastika a škola”, konaného 12.–14. ledna 1993 v Hradci Králové), uspoř. R. Šrámek, J. Bartůňková, V. Koblížek, red. V. Koblížek, Hradec Králové, 157–161.
- Mrózek R., 2000a, Composita w głównych subsystemach onimicznych (aspekt interpretacyjny), (w:) *Słowiańskie composita onomastyczne (Toponimia. Varia)*, red. S. Warchoń, Lublin, 121–126.
- Mrózek R., 2000b, Współczesna lingwistyka a sfera onimiczna języka, (w:) *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej*, 15–17 czerwca 1998, Bydgoszcz–Pieczyńska, red. M. Czachorowska, L. M. Szewczyk, Bydgoszcz, 31–39.
- Mrózek R., 2002, Dorobek i perspektywy onomastyki polskiej, *Onom XLVII*, 23–35.
- Mrózek R., 2003a, Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki, (w:) *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn, 11–19.
- Mrózek R., 2003b, Mikrotoponimy jako językowe wyznaczniki przestrzeni kulturowej, (w:) *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, red. Z. Kaleta, Warszawa, 197–202.
- Mrózek R., 2009, Pojęcie homonimii w teoretyczno-terminologicznym kontekście lingwistyki i onomastyki, *Rozprawy Slawistyczne UMCS 22*, 165–170.
- Myszka A., 2005, Stereotyp rzeki a językowy obraz hydronimów (na podstawie nazw wodnych powiatu strzyżowskiego), *Studia Philologica*, 281–291.
- Mznter – A. Wolff, E. Rzetelska-Feleszko, *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, Warszawa 1982.
- Nalepa J., 1968, Słowiańszczyzna północno-zachodnia. Podstawy jedności i jej rozpad (Prace Komisji Historycznej – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Historii i Nauk Społecznych 25), Poznań.
- Nalepa J., 1993, Ze studiów nad hydronimią Polski i Połabia: *Bzura*, *Onom XXXVII*, 79–91.
- Nalepa J., 1996, Ze studiów nad hydronimią Polski i Połabia: *Poprad*, *JPol LXXVI*, 289–298.
- Nalepa J., 1997, Polacy nie przejęli od Ukraińców nazwy rzeki *San*. Ze studiów nad najdawniejszym pograniczem polsko-ruskim, *JPol LXXVII*, 150–162.
- NalSand – J. Nalepa, *Opuscula Slavica 2: Krytyczne i metodologiczne uwagi o nazwach miejscowych dawnego województwa sandomierskiego*, Lund 1973.
- Nieckula F., 1971, Nazwy miejscowe z sufiksami *-ov-*, *-in-* na obszarze Wielkopolski i Małopolski, Wrocław.
- Nitsche P., 1964, *Geographische Terminologie des Polnischen, Böhlau*.
- NMPol – Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany, red. K. Rymut, Kraków, I–VIII, 1996–2009 (i kartoteka).
- Nowik K., 1991, Baza *g(v)ozdb* w polskiej toponimii, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo XIII*, 246–250.
- Nowik K., 1993, Zapożyczone nazwy drzew w toponimii polskiej, (w:) *Wpływy obce w nazewnictwie Polski*, [red. M. Kamińska] (*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica 27*), 197–204.
- Ološtiak M., 2010, O spôsoboch tvorenia hydroným, (w:) *Z hydronymie západného Slovenska*, zostavil J. Hladký, Trnava, 24–49.
- Onom – Onomastica. Pismo poświęcone nazewnictwu geograficznemu i osobowemu oraz innym nazwom własnym, Wrocław 1955–1993, Kraków 1994–.
- Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika, [red. F. Bezlaj i in.], Skopje 1983.
- Ostr – M. Biolik, *Mikrotoponimia byłego powiatu ostródzkiego*, Olsztyn 1994.
- Pałucki W., 1961, Nazwy miejscowe typu *Białystok, Górnystok, Ponikłystok*, *Onom VII*, 45–82.
- Pawłowski E., 1996, Nazwy wodne Sądecczyzny, oprac. A. Spólnik, L. Wajda, Kraków 1996.
- Pelcowa H., 1994, Mechanizmy nazwotwórcze i zmiany leksykalne w gwarach (na materiale gwar Lubelszczyzny), (w:) *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych. Zbiór studiów*, red. E. Wrocławska, Warszawa, 105–111.
- Perl – M. Perlbach, *Pommerellisches Urkundenbuch, I–II*, Danzig 1881–1882.
- PF – *Prace Filologiczne*, Warszawa 1885–.
- Pisarkowa K., 1972, Szkic pola semantycznego zapachów w polszczyźnie, *JPol LII*, 330–339.
- PlehnG – H. Plehn, *Geschichte des Kreises Strasburg in Westpreussen*, Leipzig 1900.

- PMT VIII – E. Jakus-Borkowa, Toponimia powiatu świeckiego (Pomorskie Monografie Toponomastyczne VIII), Wrocław 1987.
- PMT XV – M. Milewska, Toponimia powiatu tucholskiego (Pomorskie Monografie Toponomastyczne XV), Gdańsk 2000.
- Pokorny – J. Pokorny, Indogermanische etymologisches Wörterbuch, Bd. 1–2, Bern 1949–1969.
- Popowska-Taborska H., 1989, Stopień użyteczności danych hydronimicznych w rozważaniach nad etnogeografią Słowian, (w:) Rymut [red.] 1989: 25–31.
- Popowska-Taborska H., 1993, Wczesne dzieje Słowian w świetle ich leksyki, Warszawa.
- Pospiszyłowa A., 1990, Toponimia południowej Warmii. Nazwy terenowe, Olsztyn.
- PrUr – Preussisches Urkundenbuch. Politische (allgemeine Abteilung): I/1: [1140–1257], hrsg. v. R. Philipp, C. P. Woelky, Königsberg 1882; I/2: [1257–1269], bearb. v. A. Seraphin, Königsberg 1909; II: (1309–1335), hrsg. v. M. Heine, E. Maschke, Aalen 1962; III: 1. Lieferung (1335–1341), hrsg. v. M. Hein, Königsberg 1944 (Nachdruck: Marburg 1975), 2. Lieferung (1342–1345), hrsg. H. Kopen, Marburg 1958; IV: (1346–1351), Nachträge, hrsg. v. H. Koeppen, B. Poschmann, Marburg 1960–1964; V: 1. Lieferung (1352–1356), 2. Lieferung (1357–1361), 3. Lieferung (Nachträge und Register), hrsg. v. K. Conrad, Marburg 1969–1975.
- Przybalt – R. Przybytek, Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens (Nazwy miejscowe pochodzenia bałtyckiego w południowej części Prus Wschodnich), Stuttgart 1993.
- Przybylska R., 2006, O neosemantyznach pozornych, (w:) *Munuscula linguistica in honorem Alexandrae Cieślakowej oblati*, [red. K. Rymut i in.], Kraków, 351–358.
- Reichan J. [red.], 1999, Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”, I–II, Kraków.
- Rieger J., 1983, Polski słownik hydronimiczny, *Onom XXVII*, 186–189.
- Rieger J., 1989, Kilka uwag o dawnej hydronimii w dorzeczu Sanu, (w:) Rymut [red.] 1989: 57–62.
- Rieger J., 1993, Elementy ukraińskie w toponimii polskiej i w toponimii Polski, (w:) Wpływy obce w nazewnictwie Polski, [red. M. Kamińska] (*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica 27*), 247–252.
- Rieger J., 1996, O niektórych polskich i ukraińskich hydronimach na -*ŭ-, (w:) Rymut [red.] 1996: 149–153.
- Rieger J., Wolnicz-Pawłowska E., 1975, Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty, Wrocław.
- RiegŁemk – J. Rieger, Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie, Warszawa 1995.
- RiegSan – J. Rieger, Nazwy wodne dorzecza Sanu, Wrocław 1969.
- Rospond S., 1951, Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej, Wrocław–Warszawa.
- Rospond S., 1957, Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych, Wrocław.
- Rospond S., 1969, Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -*ьsk-*, Wrocław.
- RospSEMiG – S. Rospond, Słownik etymologiczny miast i gmin PRL, Wrocław 1984.
- Rozwadowski J., 1913, Kilka uwag do przedhistorycznych stosunków wschodniej Europy i praocjyżny indoeuropejskiej na podstawie nazw wód, *Rocznik Sławistyczny VI*, 39–58.
- Rozwadowski J., 1948, *Studia nad nazwami wód słowiańskich*, Kraków 1948.
- Rudnicki M., 1959–1961, *Prasłowiańszczyzna – Lechia – Polska*, I–II, Poznań.
- Rutkiewicz-Hanczewska M., 2012, Nazwy własne w przestrzeni społeczno-komunikacyjnej. Uwagi językoznawcy, *Archiwum Fotogrametrii, Kartografii i Teledetekcji 23*, 355–363.
- Rutkiewicz-Hanczewska M., 2012, Wstęp do semantyki onimicznej: nomina propria i nomina appellativa – inkluzja czy ekskluzja?, (w:) *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. Slovenská onomastická konferencia*, Prešov 12.–14. septembra 2011, edit. M. Ološtiak, Prešov, 22–31.
- RymNmiast – K. Rymut, Nazwy miast Polski, wyd. 2 uzup., Wrocław 1987.
- RymSEN – K. Rymut, Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. I: A–K, II: L–Ż, Kraków 1999–2001.
- Rymut K., 1967, Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Rymut K., 1973, Słowotwórstwo polskich patronimicznych nazw miejscowych z przyrostkiem *-(*ov*)*itjo-* na tle zachodniosłowiańskim, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Rymut K., 1976, Nazwa obca – nazwa rodzima (na materiale nazw miejscowych Małopolski), (w:) VI. Slovenská onomastická konferencia, Nitra 4.–6. aprila 1974. Zborník materiálov, zostavil M. Majtán, Bratislava, 129–135.

- Rymut K., 1987, Apelatywa onimiczne i ich miejsce w systemie języka, (w:) IX. Slovenská onomastická konferencia, zostavil M. Majtán, Bratislava, 100–105.
- Rymut K., 1993, Co to jest nazwa obca?, (w:) Wpływy obce w nazewnictwie Polski, [red. M. Kamińska] (Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica 27), 265–270.
- Rymut K., 1997, Onomastyka prasłowiańska. Zakres i możliwości badawcze, Onom XLII, 11–19.
- Rymut K., 1998, Nazwy wodne, (w:) Rzetelska-Feleszko [red.] 1998: 269–281.
- Rymut K., 2002, „Nazwy wodne Polski“. Cel. Założenia metodologiczne. Zasady redakcyjne, Onom XLVII, 37–48.
- Rymut K. [red.], 1989, Hydronimia słowiańska I. Materiały z IX konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów, Mogilany, 16–18 IX 1986 r., Wrocław–Warszawa.
- Rymut K. [red.], 1996, Hydronimia słowiańska II. Materiały z międzynarodowej konferencji hydronimicznej, Mogilany, 20–24 września 1994 r., Kraków.
- Rzeki. Antologia poetycka, wybór i opracowanie J. Kolbuszewski, Wrocław 1998.
- Rzetelska-Feleszko E. [red.], 1998, Polskie nazwy własne. Encyklopedia, Warszawa–Kraków.
- Rzetelska-Feleszko E., 1978a, Rozwój i zmiany toponimicznego formantu *-ica* na obszarze zachodniosłowiańskim, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Rzetelska-Feleszko E., 1978b, Mazowieckie nazwy geograficzne do końca XVI wieku. Nazwy z sufiksem *-ica*, PF XXVIII, 45–88.
- Rzetelska-Feleszko E., 1979, Polskie nazwy rzeczne derywowane od nazw miejscowych przez formant *-ica* i pochodne, SIOcc 36, 91–99.
- Rzetelska-Feleszko E., 1980a, Derywacja fleksyjna w nazewnictwie, Zpravodaj Mistopisné Komise ČSAV XXI, 602–619.
- Rzetelska-Feleszko E., 1980b, Nazwy rzeczne z *-ica* w porównaniu z nazwami miejscowymi i terenowymi, SFPiS 19, 89–107.
- Rzetelska-Feleszko E., 1989, Perspektywy badań nad przedśłowiańskimi nazwami rzecznyymi na obszarze Polski, (w:) Rymut [red.] 1989: 99–108.
- Rzetelska-Feleszko E., 1991, Polski system hydronimiczny, Przegląd Geofizyczny XXXVI, 61–66.
- Rzetelska-Feleszko E., 1992, Procesy rozwojowe polskiej hydronimii, (w:) Procesy rozwojowe w językach słowiańskich, red. J. Zieniukowa, Warszawa, 145–150.
- Rzetelska-Feleszko E., 1993, Nazwy własne, (w:) Encyklopedia kultury polskiej XX wieku, 2: Współczesny język polski, red. J. Bartmiński, Wrocław, 397–444.
- Rzetelska-Feleszko E., 1997, Problemy rekonstrukcji apelatywów z toponimii, (w:) Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy, red. H. Popowska-Taborska, Warszawa, 233–240.
- Rzetelska-Feleszko E., 1999, Niektóre mazowieckie nazwy rzek podejrzane o pochodzenie bałtyckie, (w:) Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej, Białystok–Supraśl, 26–27 X 1999, red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, 262–268.
- Rzetelska-Feleszko E., 2001a, Przedśłowiańskie nazwy rzeczne z obszaru Polski a rezultaty badań archeologicznych, Onom XLVI, 147–156.
- Rzetelska-Feleszko E., 2001b, Zagadnienia klasyfikacyjne i terminologiczne z zakresu toponimii, (w:) Toponimia i onimia, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, Kraków, 33–39.
- Rzetelska-Feleszko E., 2003, Metody opisu nazw miejscowych (ojkonimii) w krajach słowiańskich, (w:) Metodologia badań onomastycznych, red. M. Biolik, Olsztyn, 20–30.
- Rzetelska-Feleszko E., 2006, W świecie nazw własnych, Warszawa–Kraków.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma, J., 1977, Nazwy rzeczne między dolną Wisłą a dolną Odrą, Wrocław.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma, J., 1980, Badanie nazw rzecznych Pomorza i Wielkopolski metodą kartograficzną, Onom XXV, 11–27.
- Safarewiczowa H., 1956, Nazwy miejscowe typu *Mroczkowizna*, *Klimontowszczyzna*, Wrocław.
- Saloni Z., 1996, Homonimia a hasła w słowniku, JPol LXXVI, 303–314.
- Schmid W. P., 1979, Urheimat und Ausbreitung der Slaven, Zeitschrift für Ostforschung XXVII, 407–415.
- Schmid W. P., 1982, Der Begriff „Alteuropa“ und die Gewässernamen in Polen, Onom XXVII, 55–69.
- Schmid W. P., 1991, *Skawa*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo XIII, 279–282.

- Schmid W. P., 1996, *Drawa, Sawa, Skawa* und verwandte Bildungen, (w:) Rymut [red.] 1996: 85–92.
- Schmid W. P., Rymut K., Udolph J., 1985, *Hydronymia Europaea. Einführung. Ziele. Grundlagen. Methoden. Zeszyt wstępny. Cel. Metoda. Zasady redakcyjne*, Stuttgart.
- SEBań – A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, I–II, Warszawa 2000.
- SEBo – W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- SEBr – A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
- SEKaś – W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, I–V, Warszawa 1994–2006.
- Seligo – A. Seligo, *Die Fischgewässer der Provinz Westpreussen in kurzer Darstellung bearbeitet*, Danzig 1902.
- SEŚ – F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, I–V, Kraków 1952–1982.
- SESmocz – W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007.
- SFPiS – *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, Warszawa 1955–.
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, I–XV, Warszawa 1880–1902.
- SGPKar – J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, I–VI, Kraków 1900–1911.
- SGPREi – *Słownik gwar polskich*, oprac. przez Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN w Krakowie, red. M. Karaś, J. Reichan, J. Okoniowa, I – Wrocław–Kraków 1982 (i kartoteka).
- SGSych – E. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich*, I–VII, Wrocław 1967–1976.
- SGŚCiesz – *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*, red. J. Wronicz, Wisła–Ustroń 1995.
- SHGCh – *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, oprac. K. Porębska, przy współpracy M. Grzegorza, red. M. Biskup, Wrocław 1971.
- SHGKr – *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, I, red. J. Wiśniewski, Wrocław 1985–1986; II i n. red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1989 i n. (i kartoteka).
- SHGLu – *Dzieje Lubelszczyzny*, III: *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983.
- SHGMz – *Słownik historyczno-geograficzny województwa mazowieckiego w średniowieczu* (kartoteka).
- SHGPI – *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1980–2000 (i kartoteka).
- SHGPn – *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, I, z. 1–3, red. J. Wiśniewski, oprac. S. Chmielewski, K. Górską-Gałą, J. Luciński, Wrocław 1982–1986, z. 4, red. A. Gąsiorowski, oprac. S. Chmielewski, K. Górską-Gałą, J. Luciński, Wrocław 1987; II, red. A. Gąsiorowski, oprac. K. Górską-Gałą i in., Wrocław 1988–1992; III, z. 1–3, red. A. Gąsiorowski, oprac. K. Górską-Gałą i in., Poznań 1995–1997, z. 4, red. A. Gąsiorowski, oprac. P. Dembiński i in., Poznań 1999; IV, z. 1–2, red. A. Gąsiorowski, oprac. P. Dembiński i in., Poznań 2003, z. 3–4, red. T. Jurek, oprac. P. Dembiński i in., Poznań 2005–2008; V, z. 1, red. T. Jurek, oprac. P. Dembiński i in., Poznań 2011 (i kartoteka).
- SHGSd – *Słownik historyczno-geograficzny województwa sandomierskiego* (kartoteka).
- SHGSk – A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, do druku przygotowali A. Fastnacht-Stupnicka, A. Gąsiorowski, 1–2, Brzozów 1991–1998, 3, Kraków 2002.
- SHGWy – *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971.
- Sičaková L., 2011, *Propriá v jazykových a mimojazykových súvislostiach* (Na materii hydroným z povodia Slanej), Prešov.
- Sklyarenko A. i O., 2005, *Interrelationship between Common Nouns and Proper Nouns*, (w:) *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences 1*, ed. E. Brylla, M. Wahlberg in collaboration with V. Dalberg, W. F. H. Nicolaisen, Upsalla, 278–282.
- Skowronek K., 2001, *Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne*, Kraków.
- Skowronek K., Rutkowski M., 2004, *Media i nazwy*, Kraków.
- SL – Linde S. B., *Słownik języka polskiego*, I–VI, Lwów 1854–1860.
- SŁ – Z. Stieber, *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, I: *Nazwy miejscowe*; II: *Nazwy terenowe*, Łódź 1948–1949.

- Sławski F., 1974, 1976, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego, (w:) Słownik prasłowiański, red. F. Sławski, Wrocław, I, 43–141, II, 13–60.
- Słownik starożytności słowiańskich, I–VIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961–1982.
- SIOcc – Slavia Occidentalis, Warszawa–Poznań 1921.
- Smoczyński P., 1962, Nomina appellativa i propria we wzajemnym oddziaływaniu słowotwórczym, BiulPTJ XXI, 61–62.
- Smoczyński P., 1963, Słowiańskie imiona pospolite i własne z podstawowym *-ch-* w części sufiksальной, Łódź.
- SNGŚI – Nazwy geograficzne Śląska. Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, I, oprac. S. Rospond, Warszawa–Wrocław 1970; II–III: E–G, red. S. Rospond, H. Borek, Warszawa–Wrocław 1985; IV, red. H. Borek, Warszawa–Wrocław 1986; V, red. S. Sochacka, Warszawa–Wrocław 1988; VI–X, red. S. Sochacka, Opole 1991–2002; XI–XII, red. S. Sochacka, Wrocław 2004–2005; XIII–XV, red. S. Sochacka, Opole 2007–2011.
- Sochacka S., Lech-Kirstein D., 2007, Głos w sprawie *Słownika polskich leksemów toponimicznych*, (w:) Region w świetle nazw miejscowych, red. S. Gajda, Opole, 49–60.
- SOE – Słowiańska onomastyka. Encyklopedia, I–II, red. E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślíkowa przy współudziale J. Dumy, Warszawa–Kraków 2002–2003.
- Spśl – Słownik prasłowiański, red. F. Sławski, I–, Wrocław 1974–.
- SPWT – Słownik polskich wyrazów toponimicznych zainicjowany przez Henryka Borka. Zeszyt próbny, red. E. Jakus-Borkowa, K. Nowik, Opole 1991.
- SpXVI – Słownik polszczyzny XVI wieku, [red. S. Bąk i in.], I–, Wrocław 1966.
- SpXVII – Słownik języka polskiego XVII i I. połowy XVIII wieku, <http://xvii-wiek.ijp-pan.krakow.pl/>
- Šrámek R., 1972, Toponymické modely a toponymický systém, Slovo a slovesnost 33, 301–318.
- Šrámek R., 1988, Teorie onomastyki a płaszczyny nominacji propriальной, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo XI, 19–34.
- Šrámek R., 1991, Apelativní a propriální areál (na příkladě českých apelativ *bor-*, *sosn-* a anoikonym *Bor-*, *Sosn-*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo XIII, 291–300.
- Šrámek R., 1999, Úvod do obecné onomastiky, Brno.
- Šrámek R., 2003–2004, Transonymizace v propriální nominaci, Folia Onomastica Croatica 12–13, 499–508.
- SSSL – Słownik stereotypów i symboli ludowych, red. J. Bartmiński, I: Kosmos, cz. 2: Ziemia, woda, podziemie, Lublin 1999.
- SSNO – Słownik staropolskich nazw osobowych, red. W. Taszycki, I–VI; VII (Suplement) pod kier. M. Malec, Wrocław 1965–1987.
- Sstp – Słownik staropolski, red. S. Urbańczyk, I–IX, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1953–1987, X–XI, red. W. Twardzik, Kraków 1988–2002 [także: M. Eder, W. Twardzik, Indeksy do słownika staropolskiego: alfabetyczny, a tergo, verba absentia, verba expurgata, Kraków 2007].
- Starzec A., 1981, Nazwy toponimiczne oparte na bazie jemiola, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo VII, 89–96.
- Stefańczyk W., 2007, Kategoria rodzaju i przypadku polskiego rzeczownika. Próba synchronicznej analizy morfologicznej, Kraków.
- Stęczyński – B. Z. Stęczyński, Szląsk. Podróż malownicza w 25-ciu pieśniach wyśpiewał Bogusz Zygmunt Stęczyński, b. Biblijotekarz Księgozbioru śp. Mieczysława hr. Dzieduszyckiego w Krakowie, rkp. (ze zbiorów Ossolineum).
- Šuľgač V. P., 1998, Praslov'áns'kij gidronimnij fond [fragment rekonstrukcii], Kiřv.
- SW – Słownik języka polskiego [tzw. warszawski], red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, I–VIII, Warszawa 1900–1927.
- SWil – Słownik języka polskiego [tzw. wileński], oprac. A. Zdanowicz i in., <http://eswil.ijp-pan.krakow.pl/>
- Szczepańska, E., 1994, Uniwerbizacja w języku czeskim i polskim, Kraków.
- Szulowska W., Wolnicz-Pawłowska E., 2001–2002, Nazwy wód w Polsce, I: Układ alfabetyczny, współpraca J. Strzelecka, II: Układ a tergo, Warszawa
- SŻr – Studia Źródłoznawcze. Commentationes, Warszawa 1957–.
- Św – E. Jakus-Borkowa, Hydronimia powiatu świeckiego (Studia i Monografie WSP w Opolu), Opole 1989.

- Tabakowska E., 1995, *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*, Kraków.
- Taszycki W., 1958, Słowiańskie nazwy miejscowe. Ustalenie podziału, (w:) W. Taszycki, *Rozprawy i studia polonistyczne*, I, Wrocław, 228–268.
- Taszycki W., 1963, Stosunek onomastyki do innych nauk humanistycznych, *Onom* VIII, 1–18.
- Taszycki W., 1973, Kilka uwag o rzeczownikach na -y (*-ū-), (w:) W. Taszycki, *Rozprawy i studia polonistyczne*, V, Wrocław, 143–146.
- Tokarski R., 1997, Regularny i nieregularny rozwój konotacji semantycznych nazw barw, (w:) *Nazwy barw i wymiarów*, [red. B. Nilsson, E. Teodorowicz-Hellman] (*Stockholm Slavic Papers* 6), Stockholm 1997, 63–74.
- Tomaszewska S., 1996, Polskie mikrotoponimy motywowane wyrażeniami przymiotnikowymi, Łódź.
- Trubačev O. N., 1968, *Nazvaniâ rek pravoberežnoj Ukrainy. Ètimologiâ. Slovoobrazovanie. Ètničeskaâ interpretaciâ*, Moskva.
- Tušková J. M., 2011, Transonymizace a chrématonyma, (w:) *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, red. M. Biolik, J. Duma, Olsztyn, 485–492.
- Udolph J., 1979, Studien zu slawischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnung, Heidelberg [rec.: H. Górniewicz, *Onom* XXVI, 1981, 260–269; H. Borek, *Onom* XXVII, 1982, 283–287; R. Šrámek, *ZMK* XXIII, 1982, 672–675; S. Rospond, *RSlaw* XLII/1, 1981, 63–76; H. Popowska-Taborska, *RSlaw* XLII/1, 1981, 76–83].
- Udolph J., 1981, Zu neuen Arbeiten der polnischen Namenforschung, *Zeitschrift für Ostforschung* XXX, 75–95.
- Udolph J., 1989, Zum Flussnamen *Ilžanka*, (w:) Rymut [red.] 1989: 197–203.
- Udolph J., 1990, Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie, Stuttgart.
- Udolph J., 1998, Alteuropäische Hydronymie und urslawische Gewässernamen, *Onom* XLII, 21–70.
- UN – Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych, red. W. Taszycki: z. 124: pow. garwołański, 1971; 129: pow. makowski, 1971; 131: pow. mławski, 1972; 140: pow. przasnyski, 1952; 142: pow. rycki, 1971; 158: pow. łapski, 1973; 171: pow. nowowiejski, 1971; 173: pow. brodnicki; 178: pow. grudziądzki i pow. miejski Grudziądz, 1971; 180: pow. lipnowski, 1972; 183: pow. rypiński, 1971; 186: pow. świecki, 1971; 187: pow. toruński i pow. miejski Toruń, 1972.
- VanagasLHŽ – A. Vanagas, *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius 1981.
- VasmerREW – M. Vasmer, *Russisches Etymologisches Wörterbuch*, I–III, Heidelberg, 1950–1958.
- Walczak B., 1993, Nazwy geograficzne pochodzenia łacińskiego i romańskiego na obszarze Polski, (w:) *Wpływy obce w nazewnictwie Polski*, [red. M. Kamińska] (*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica* 27), 325–333.
- WAPG – rękopisy z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku.
- Wilkoń A., 1963, Polskie nazwy miejscowe od nazw wodnych, *Onom* VIII, 87–124.
- Wisła. Monografia rzeki. Praca zbiorowa, red. A. Piskozub, Warszawa 1982.
- Wiszewski P., 2011, Ścięte drzewo i zapomniany gay. Przyczynek do problemu geografii swojskości na średniowiecznym Śląsku, (w:) *Śląsk. Kraj, ludzie, memoria a kształtowanie się społecznych więzi i tożsamości (do końca XVIII wieku)*. Schlesien. Land, Leute, memoria und die Herausbildung der sozialen Bindungen und der Identitäten (bis zum Ende des 18. Jahrhunderts), [red. S. Rosik, Th. Wünsch] (*Radices Silesiae – Silesiae Radices* 1), Wrocław, 77–96.
- Woel – *Urkundenbuch des Bistums Culm*, I–II, bearb. von C. P. Woelky, *Neues preussisches Urkundenbuch. Westpreussischer Teil*, hrsg. v. dem Westpreussischen Geschichtsverein, Danzig 1884–1887.
- Wojtyła-Świerzowska M., 1992, *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka*, I: *Formacje tematyczne*, Warszawa.
- Wojtyła-Świerzowska M., 2007, *Nazwotwórstwo (nominacja) i onimizacja. Nazwy pospolite i nazwy własne. Etymologia*, (w:) *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. A. Cieślikowa, B. Czapiek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków, 457–470.
- Wolnicz-Pawłowska E., 1998, *Pogranicze wschodnie, Pogranicze południowe*, (w:) *Rzetelska-Feleszko [red.]* 1998: 453–477.

- Wolnicz-Pawłowska E., 2005, *Baba* w polskiej toponimii, *Onom L*, 151–171.
- Wolnicz-Pawłowska E., 2006, *Nazwy wodne dorzecza Warty od źródeł do ujścia Proсны*, Warszawa.
- Wolnicz-Pawłowska, E., 2007, „Nowości” w tysiącletniej historii nazw wodnych, (w:) *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków, 457–470.
- Wołowik B., 1993, *Nazwy przewozowych opłat celnych w polskiej toponimii*, (w:) *Wpływy obce w nazewnictwie Polski* [red. M. Kamińska] (*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica* 27), Łódź.
- Wójcik U., 2001, *Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego*, Warszawa.
- WUN – Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce, I–III, Warszawa 1980–1982.
- Wyderka B., 1981, *Nazwy toponimiczne z podstawą gad, wąż, źmija*, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo VII*, 107–116.
- Zborowski – J. Zborowski, *Słownik gwary Zakopanego i okolic*, Zakopane–Kraków 2009.
- ZDM – *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I–VIII, Wrocław 1962–1975.
- ZDobrz – *Materiały do dziejów ziemi płockiej, 10: Ziemia dobrzyńska*, zebrał i do druku przygotował ks. M. M. Grzybowski, Płock 1999.
- Zierhoffer K., 1986, *Formowanie się nazewnictwa od terminów topograficznych na przykładzie wyrazu „łęg”*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- ZMak – *Materiały do dziejów ziemi płockiej, 6: Ziemia makowska*, zebrał i do druku przygotował ks. M. M. Grzybowski, Płock 1991.
- ZMaz – K. Zierhoffer, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957.
- ZPłoń – *Materiały do dziejów ziemi płockiej, 5: Ziemia płońska*, zebrał i do druku przygotował ks. M. M. Grzybowski, Płock 1989.
- ZPrzasn – *Materiały do dziejów ziemi płockiej, 7: Ziemia przasnyska*, zebrał i do druku przygotował ks. M. M. Grzybowski, Płock 1995.
- Żuk G., 2010, *Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków*, (w:) *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Karwatowska, A. Siwiec, Chełm, 239–257.

SKRÓTY JEZYKOWE

| | | | | | |
|---------|---|-------------------|------------|---|----------------------|
| ap. | – | apelatyw | n. | – | nazwa |
| bałt. | – | bałtycki | n. jez. | – | nazwa jeziora |
| bojk. | – | bojkowski | n. m. | – | nazwa miejscowa |
| brus. | – | białoruski | n. os. | – | n. osobowa |
| bułg. | – | bułgarski | n. rz. | – | nazwa rzeki |
| cz. | – | część | n. ter. | – | nazwa terenowa |
| czas. | – | czasownik | n. w. | – | n. wodna |
| czes. | – | czeski | nazw. | – | nazwisko |
| d. | – | dopływ | niem. | – | niemiecki |
| db. | – | dolny bieg | par. | – | parafia |
| dial. | – | dialekt | pd. | – | prawy dopływ |
| dł. | – | długość | pie. | – | praindoeuropejski |
| dniem. | – | dolnoniemiecki | płd. | – | południe, południowy |
| fem. | – | femininum | płd.-wsch. | – | południowo-wschodni |
| fals. | – | falsyfikat | płd.-zach. | – | południowo-zachodni |
| gaj. | – | gajówka | pln. | – | północ, północny |
| gb. | – | górnny bieg | pln.-wsch. | – | północno-wschodni |
| germ. | – | germański | pln.-zach. | – | północno-zachodni |
| głuź. | – | górnoluzycki | pol. | – | polski |
| gm. | – | gmina | pot. | – | potok, potoczek |
| grec. | – | grecki | pow. | – | powiat |
| gw. | – | gwarowy | prus. | – | pruski |
| ib. | – | ibidem; tamże | przym. | – | przymiotnik |
| im. | – | imiesłów | przyp. | – | przypis |
| ide. | – | indoeuropejski | przys. | – | przysiółek |
| jez. | – | jezioro | psł. | – | prasłowiański |
| k. | – | karta, kolumna | r. | – | rów |
| kan. | – | kanal | rkp. | – | rękopis |
| kasz. | – | kaszubski | rmel. | – | rów melioracyjny |
| krośn. | – | woj. krośnieńskie | rodz. | – | rodzaj |
| l. mn. | – | liczba mnoga | ros. | – | rosyjski |
| l. poj. | – | liczba pojedyncza | rum. | – | rumuński |
| ld. | – | lewy dopływ | rus. | – | ruski |
| lit. | – | litewski | rz. | – | rzeka |
| łac. | – | łaciński | słow. | – | słowiański |
| łemk. | – | łemkowski | słowac. | – | słowacki |
| lot. | – | łotewski | słup. | – | woj. ślupskie |

stczes. – staroczeskie
stgerm. – starogermański
stp. – staropolski
stprus. – staropruski
str. – struga, strumień
strus. – staroruski
stukr. – staroukraiński
stwniem. – staro-wysoko-niemiecki
suf. – sufiks
śrb. – środkowy bieg
śrdniem. – średnio-dolno-niemiecki

śrwniem. – średnio-wysoko-niemiecki
tor. – woj. toruńskie
ts. – to samo
uj. – ujście
ukr. – ukraiński
woj. – województwo
wsch. – wschodni
wschsłow. – wschodnio-słowiański
wś – wieś
zach. – zachód, zachodni

INDEKS HYDRONIMÓW

Indeks zawiera alfabetyczne zestawienie nazw wodnych dorzecza Wisły przedstawionych (oraz uwzględnionych w statystykach) w różnych częściach monografii. W nawiasie wskazano tytuł hasła, w którym zawarta jest cała dokumentacja danego obiektu w bazie tekstowej „Nazwy wodne Polski”. Obecność innych postaci badanych hydronimów lub nazw obocznych w nawiasie sygnalizuje równocześnie polionimię. W celu dokładniejszej identyfikacji podawane są również skróty opracowań i wykazów wykorzystanych przy tworzeniu tej bazy danych (HE, HW, HPol, niekiedy SHG, Drw, Ostr, PMT, Św). Po średniku umieszczone są numery stron w niniejszej publikacji.

- Achn(i)a (Ochnia) HE XIV; 34
Afony HE XVII; 177
Aqua Frigida (Zimna Wódka) HE IX; 193
Astrabiec HE XV; 154
- Baba HE I, IX; 73
 (Dulówka) HE XVI; 73
Babi HE XII; 96
 (Czerwony) HE XIII; 96
Babi Potok HE IX, XII, XIII; 188, 189
Babia Ława HPol; 196
Babia Rzeka HE XVII; 191, 210
 (Ostrózek) HE XVI; 191
Babia Struga HE I; 192
Babianki HE XVII; 128
Babica HE XII; 134
 (Krzeczowski Potok) HE XII; 134
Babieniec HPol; 154
Babin HE XII; 179
Babny HE XVII; 172
Bacha HW nr 651; 66
 (Duża Bacha) HPol; 66
 (Mała Bacha) HPol; 66
Bachorka (Pisia) HW nr 638; 66, 119
Bachorski (Bachorka) HE XVII; 174
Bachorz HE XVII; 73
Bachorza HE XIV; 73
 (Bachorz) HE XVII; 73
Bachotek HW nr 642; 47 (jez.)
Bachórz (Bachorz) HE XII; 73
- Badoń HE III; 73, 168
Bagieniec HE XII; 77, 155
Bagnik HPol; 147
Bagniska (Bagnisko) HE XV; 74, 220
Bagnisko HE XV; 220
Bagno HE XII; 73
Bałnicki (Bałniczka) HE XVII; 227
Bałniczka HE XVII; 227
Balotecz HE XVII; 187
Bałwanka HPol; 119
Banczyk HE XVII; 150–151
Banía HE IX, XII, XIII, XV; 67
Banica HE XII; 67
 (Banicki Potok) HE XIII; 67, 227–228
Banicka Rzeka (Banicki Potok) HE XIII; 228
Banicki Potok HE XIII; 228
Baniczka (Banicki Potok) HE XIII; 227
Baniocha HE VI; 67
Baniówka HE IX; 125
Baniska HE XIII; 67
 (Bański, Potok) HE XIII; 67
Banna HE III; 170
Bannica (Bałniczka) HE XVII; 137, 227
Banniczka (Bałniczka) HE XVII; 227
Banny HE III; 170
Banny Potok HE III; 189
Barani (Baranie) HE XV; 220
Barani Potok (Baranie) HE XV; 220
Baranica (Uchanka) HE XIV; 224
Baranie HE XV; 220

- Baraniec (Baranie) HE XV; 220
 Baranówka HPol; 123
 (Gnojski, Potok) HE XII; 123
 (Uchanka) HE XIV; 224
 Barłożna HW nr 558, SHGMz; 94
 Bartna HE III; 103
 Bartne HE XV; 103
 Bartny HE XII; 103
 Barwinkowaty HE XVII; 180
 *Barycz (Baryczka) HE XVII; 73
 Baryczka HE XVII; 73
 Baryczyński Potok HE III; 189
 Barzynka HE XIII; 119
 Barzyzna HE IX; 164
 Baszenka HE XVII; 217
 Baszna (Baszenka) HE XVII; 172, 217
 Bażantarka HPol; 129–130
 Bąbel HE XIII; 75
 Bączal HE III; 71
 (Bączalka) HE XV; 71, 217
 Bączala HE III; 109
 (Bączalka) HE XV; 218
 Bączalka HE XV; 218
 Bączalka HE XV; 217
 Bebernitz (Rakownica) HE I; 143
 Bebrowa Struga (Młyński, Kanał) HE I; 192, 193
 Bech (Bechy) HE XVII; 75, 221
 Bechy HE XVII; 221
 Bela HE XIII; 105
 (Białka) HE XIII; 105, 205
 Beli (Biały Potok) HE XIII; 105, 205
 Belnianka (Nida, Czarna) HE XVI; 149
 Belski Potok (Belski Potok) HE XVII; 189
 Belaja (Leśna) HE X; 104
 Belch HE XIII, XVI; 71
 Belczak HE XV; 159
 Belcząc HE X; 106
 Belcząca HE XIV; 106
 (Wronowska Rzeka) HE VI; 106
 Belczący Stok HW nr 469; 197
 Belcząska SHGWy; 174
 Belczona (Belczonia) HE XII; 168
 Belczonia HE XII; 167–168
 Belk HE XIII, XIV; 71
 Belka (Zagożdżonka) HE XVI; 110
 Belki HE XVI; 71
 (Gończanka) HE XVI; 71
 Belko HE XVI; 110
 Belkowa Rzeka HE III; 191
 Belszek HE XVI; 71
 Belza (Radomirka) HE VI; 71
 Bendiuha HE XVII; 91
 Berdiański HE XVII; 176
 Berdowaty HE XVII; 180
 Bereska HE XVII; 91
 Berezowa (Brzozówka) HE XIX; 104
 Berezowka (Brzozówka) HE XIX; 131
 Berezówka HE XVII, XIX; 131
 (Czerwonka) HE XIX; 131
 Berezka HE XVII; 91
 Bereznica HE XVII; 91, 205
 Berwinka (Berwina) HE XIX; 120
 Bestrówka HE XVII; 127
 *Bestwina (Bezwina) HE XII; 81
 Bezednia HE X; 71
 Bezednica HE IX; 134
 Bezimienna Struga (Kanałek) Drw II; 192
 Bezwina HE XII; 81
 Bęben HE XVI; 78
 Będzienica HE XV; 141
 Bielanka HE XII; 215
 Biała HE IX, XII, XIII, XIV, XVI, XVII, XIX,
 HW nr 258, 577; 46, 53, 97, 227
 (Białka) HE VI, XIII, XIV; 97, 217, 219, 227
 (Mleczna) HE IX; 97
 (Sipurka) HE X; 97
 (Strug) HE III; 97, 217
 (Wiselka, Biała) HE IX; 97
 (Żebrówka) HE XIV; 97
 Biała Nida (Nida) HE XVI; 97
 Biała Rzeczka HE XVI; 192
 Biała Rzeka (Sławka) HE VI; 191
 Biała Struga HE X; 192
 Biała Woda HE VI, XVII; 193
 (Biały Potok) HE XIII; 193, 215
 (Grajcarek) HE XIII; 193
 (Iłzanka) HE XVI; 193
 Białahus (Lubienia) HE XVII; 91
 Białka HE III, VI, X, XIII, XIV, XVII; 54, 121,
 217, 219, 226
 (Biała) XVI, XVII, XIX; 121, 227
 (Klukówka) HE X; 121
 (Prądnik) HE XVI; 224
 Białki (Biała) HE XVI; 121;
 (Strug) HE III; 217
 Białobrzeg HE XVII; 216
 Białowoda (Bystrzyca, Mała) HE VI; 186
 Białówka HE XIII; 127
 Białucha (Prądnik) HE XVI; 165, 224
 Biały HE IX, X; 97
 (Biały Potok) HE XIII; 215
 (Skawica) HE XII; 97
 Biały Brzeg (Białobrzeg) HE XVII; 194, 216
 Biały Potok HE IX, XIII, XV, XVII; 189, 215

- (Bielanka) HE XII; 189
 (Biały) HE IX; 189, 225
 Biały Rów HE VI, HPol; 195
 Biały Stok (Biała) HE XIX; 193, 229
 Białystok HE XIX, HW nr 471; 186
 Bicz HE XVII; 65
 Biebla HE XIX; 110
 Biebrza HE XIX; 46, 48, 167,
 *Biebrznica (Rakownica) HE I; 143
 Bielanka (Łęgówka) HE XIII; 127
 Bielca HE I, XIX, HW nr 580, 651; 75
 Bieliczna HE XIII; 170–171
 Bielina HE XIX; 75
 (Czarna) HE XIV; 75
 Bielowski HE XV; 175
 Bielówka HE XII; 125
 Bieriezowaja (Brzozówka) HE XIX; 104
 Biernik HE XII; 148
 Bierwinka (Berwina) HE XIX; 120
 Bierzwiaczka (Trzetrzewianka) HE XIII; 129
 Bieśnica (Korzkiewka) HE XVI; 140
 Bieżyący Rów HE VI; 198
 Biłka HE VI; 131
 Białnica (Bładnica) HE IX; 91
 Białnik (Białnik) HE XIII; 91
 Blicharka HE III; 130
 Bliski HE XII; 100
 Blizenka (Białoborski, Kanał) HE XV; 218
 Blizna HE XIX; 100
 (Białoborski, Kanał) HE XV; 100, 218
 Blizny HE IX, XII; 100
 Bliźniejszy HE III, XVII; 100
 Bliższy HE XII; 100
 Błosene (Blizna) HE XIX; 100
 Błuszczka HE XIX; 119
 *Błuszczyna (Pszczynka) HE IX; 156–157
 Błudne HE III; 103–104
 Błoga HE XIV; 26, 48, 54, 55, 93
 Błonia (Błonie) HE XVII; 227
 Błonica HE XVI; 134
 (Błonna) HE XII; 134
 (Kisielina) HE XII; 134
 Błonie HE XVII; 220
 Błonna HE XVI; 170
 Błonce (Błonie) HE XVII; 153, 227
 Błotna HE XIV; 96
 (Błotnia) HE XVII; 96
 Błotna Woda HE XVII; 193
 Błotne HE XIV; 96
 Błotnica HE XII; 73
 (Krasna) HE XIV; 73
 Błotny (Leluta) HE III; 96
 Błoto HE X; 73
 Boberka (Rzeka) HW nr 167, HE XIX; 120, 129
 Bobia HW nr 548; 167
 *Bobrawa (Bobraw) Św; 114
 Bobrek HE IX, XII; 161, 162
 (Bobrza) HE XVI; 218
 Bobrka (Bóbrka) HE XV; 120
 Bobrowa HW nr 553, 580; 102
 (Bobrownica) HW nr 580; 102
 (Bobrownicka, Struga) HE XIX; 102
 (Bobrówka) HE XIV; 53, 55, 102
 Bobrowiec 153
 Bobrowy Stok HE XIX; 193
 Bobrówka HE VI, XIV, XIX, HW nr 544, 558; 53,
 54, 123
 Bobrynka HW nr 542; 130
 Bobrza HE XVI; 53, 54, 55, 218
 Bobrzanka (Bobrza) HE XVI; 218
 Bobrzyca (Bobrza) HE XVI; 218
 Bochna HE I; 174
 Bochnau (Bochna) HE I; 174
 Bochotnica HE VI; 47
 *Bochurz (Bachorzec) HE XVII; 73
 Bochurzec (Bachorzec) HE XVII; 73
 Boczenka HE X; 121
 Bołczaczy HE XV; 107
 Bołotce (Błotce) HE XVII; 90
 Borcok (Borcak) HE IX; 80
 Borczy Potok HE III; 190
 Borek HPol; 81
 (Borowianka) HE XIII; 81
 (Czarna Taraska) HE XIV; 81
 Borkowa Struga (Borkowa Rzeka) HE XIX; 192
 Boroniec HE XVII; 154
 Borowa HE IX, HPol; 100
 (Balica) HE XVI; 100
 (Borowska Rzeka) HE XV; 100
 (Borowy) HE XVI; 100, 221
 (Leksandrówka) HE XII; 100
 (Trzebiocha) HE I; 100
 Borowa Struga HPol; 192
 Borowcówka HE XVI; 219
 Borowiec (Borowcówka) HE XVI; 153, 219
 Borownica HE XVII; 144
 Borowy HE XVI; 100, 221
 Borowy Potok AtKr; 190
 Borówka Drw I, HE III, IX, XIV; 122
 (Kobyłka) HE XVI; 122
 Borsuczny SHGŚk; 171
 Borsuczy HE IX; 102
 Borsukówka HE XIX; 123
 Borucza HW nr 549; 56, 110

- Borynia (Kobylanka) HE XVI; 117
 Bosak HE XVI; 160
 Bór HE XII; 81
 Brana (Podłęska, Struga) HE XVI; 48, 54
 Branew HE XVII; 108, 218
 Branica (Brynica) HE XVI; 136, 218
 (Piwonia, Stara) HE VI; 136, 224
 (Tuchelka) HE X; 136
 Branisko HW nr 548; 163
 Branka HE XV; 121
 (Dąbrówka) HE XV; 121
 (Mokrzyszówka) HE XV; 121
 (Piwonia, Stara) HE VI; 224
 Brannica (Branica) HE XVI; 136
 (Jabłonica) HE XVI; 136
 Branwica (Branew) HE XVII; 218
 Braskołacha HE XIX; 187
 Braszca HE XIX; 110
 Braszczaczka (Breszczeczka) HE XIX; 131
 Braszczka HE XVII; 130
 Brda HE I; 26, 48, 54, 55,
 *Brenna (Brennica) HE IX; 48, 54, 55, 93
 Brennica (Brynica) HE IX; 46, 54, 136–137
 Breń HE XV; 48, 54, 55
 Broczek (Brok) HE X; 229
 Broczysko (Brok) HE X; 229
 Brodek HE VI, XIV, XVI, XVII, HPol; 72
 (Baba) HE IX; 72
 (Sztolnia Ponikowska) HE IX; 72
 (Zimna Woda) HE XIV; 72
 Brodki (Brusienka) HE XVII; 72
 Brodnia SHGMz; 158
 Brodnica HE X; 74
 Brodówka HE XVII, HPol; 125
 (Brodawka) HE XII; 125
 Brody (Wschodnia) HE XVI; 72
 Brodziec HE X; 152
 Brok HE X; 26, 33, 35, 41, 228–229
 Brolna HE XII; 172
 *Brona (Bronka) HE X; 48, 219
 Bronia (Bronka) HE X; 219
 Broniec (Boroniec) HE XVII; 154
 Bronka HE X; 48, 219
 *Browina (Fryba) SHGCh; 157
 Bród HE X, XIV, XVI, XIX, HPol, HW nr 543; 72
 (Czarna Taraska) HE XIV; 72
 Bródki (Brodki) HE XVII; 72
 Brudny Stok HW nr 541; 193
 Bruśnik HE, XII, XIII; 149
 (Brzuśnianka) HE IX; 149
 Bruzdówka HE XII; 126
 Bryjowy HE IX; 177
 Brynica (Branicki, Kanał) HE IX; 136
 Bryniczka (Brynica) HE XVI; 218
 Brynnica (Brennica) HE IX; 48
 (Brynica) HE IX; 136
 Bryt (Horiwka) HE XVII; 90
 Brzeg HE XVII; 71
 Brzegi HE III; 71
 Brzeszczany HE IX; 101
 Brzezianka (Brzezanka) HE III; 128
 Brzezie (Łubinka) HE XIII; 79
 Brzezina HE IX, XII, XVII, HPol; 79, 224
 Brzezinka HE III, IX, XII, XIV, XV; 79
 Brzezinki HE XVI; 79
 Brzeziny HE IX; 79
 Brzeźnica HW nr 217; 79
 (Brzezina) HE XVII; 79, 224
 (Gróbka) HE XII; 79
 (Kisielina) HE XII; 79
 (Wieleń) HE XIII; 79
 Brzeźniczka HE XVI; 119
 Brzeźnik HE XV, XVII; 79
 Brzeżanka HE III; 128
 Brzóska HE XVII; 79
 Brzoza HE XIV, XV; 79
 (Sokołowska) HE XIV; 79
 Brzozowa (Pielnica) HE III; 101
 Brzozowiec HE XVII; 79, 155
 Brzozowy HE III; 101
 Brzozówka HE XII, XIV, XIX; 46, 54, 122
 (Czarna) HE XIV; 122, 32
 (Pełtówka) HPol; 122
 Brzózka HE XVII; 79
 Brzura (Bzura) HE XIV; 27
 Brzuśnia HE XIV; 158
 Brzuśnianka HE IX; 228
 Brzuśniański (Brzuśnianka) HE IX; 228
 Brzuśnik (Brzuśnianka) HE IX; 228
 Brzyskowy Potok HE XV; 189
 Brzyszcze (Werbina) HE X; 163
 Buchta HW nr 712; 71
 Buczkowy HE XVII; 177
 Bucznik HE IX, XII, XIII, HPol; 79, 227
 Bucznikowaty (Bucznik) HPol; 180, 227
 Buczyna HE XVII; 79
 Buczynka HPol; 119
 Budowczyk HE XII; 151
 Bug HE X; 26, 27, 33, 43, 162
 Bujawka HE XIX; 75
 Bukowa HE X; 101
 (Brennica) HE IX; 101
 (Bukowy, Potok) HE IX; 101, 222
 (Pinkasówka) HE IX; 101

- Bukowec HE XVII; 91
 Bukowianka HE XVI; 129
 Bukowiec HE IX, XIII, XV, HPol; 79, 155
 (Halicz) HE XVII; 79, 155
 Bukowina HE XIII, XVII, HPol; 79
 Bukownica HE XIV; 144
 Bukowy HE XII; 101
 (Bukowy Potok) HE XIII; 101
 (Bukowy, Potok) HE IX; 222
 Bukowy Potok (Bukowy, Potok) HE IX; 222
 (Buk) HE IX; 190
 Burczący Rów HE XIX; 198
 Bursztynica HE I; 134
 Burzowiec HE XVI, HPol; 85, 155
 Busielnik HE XIX; 150
 Bustryk (Bustryczański Potok) HE XIII; 148
 Bużek HE X; 162
 Byczek HW nr 35; 83
 Bykownica HE XVI; 144
 Bylina HE VI; 81
 Bysterka HE IX; 197, 217
 Bystra HE VI, IX, XII, XIII; 99, 221, 222
 (Biała) HE IX; 99
 (Bochotnica) HE VI; 99
 (Bystry) HE XIII, XVII; 221, 227
 (Bystrzanka) HE XII, XV; 99, 227
 (Bysterka) HE IX; 217
 Bystra Struga HPol; 192
 Bystra Woda (Bystra) HE XIII; 222
 Bystre (Bystra) HE XIII, HW nr 542; 99
 (Bystry) HE XVII; 222
 Bystrocha HE X; 165
 Bystroń (Belcząc) HE X; 168
 Bystrotok HE XVI; 186
 Bystry HE XIII, XVII; 99, 221, 222
 (Bystra) HE IX, XIII; 99, 221, 222
 Bystry Kanał (Netta) HE XIX; 196
 Bystry Potok HE XIII; 189
 Bystryj HE XV; 104
 *Bystryk (Bustryczański Potok) HE XIII; 148
 Bystrz HE IX, XII, XVI; 74, 229
 Bystrzanka HE XII, XV; 99,
 (Bystry) HE XIII; 227
 Bystrzański (Bystry) HE XIII; 221, 227
 Bystrze HE XV; 74
 Bystrzec HE XVI; 74
 (Bystrz) HE XII; 74, 229
 (Sumniki) HE XII; 74
 Bystrzek HE XV; 162
 (Bystrz) HE XII; 229
 Bystrzówka HE XII; 125
 Bystrzyca HE VI, X, XV; 46, 53, 74
 (Bobrynka) HW nr 542; 74
 (Dobrzyca) HE XVI; 74
 Bystrzyk HPol; 148
 Bzanka (Bzianka) HE III; 128
 (Bzieniec) HE VI; 118, 128, 224
 Bzdurka HE VI; 121
 Bzdziązek HW nr 520; 162
 Bziany Potok HE XVII; 190
 Bzieniec HE VI; 118, 224
 Bzowka (Bzówka) HE XII; 122
 Bzowy HE IX; 101
 Bzura HE XIV; 26, 27, 43
 Bździna (Szum) HE XVIII; 76
 Bździoch (Bździoch) HE XVII; 165
 Bździoch HE XVII; 165
 Cadyňa (Cadyńka) HE XII; 116
 Cadyńia (Cadyńka) HE XII; 116, 117
 Cber HE XII; 90
 Cedzyna (Lubrzanka) HE XVI; 156
 Cegielny HE XIII; 214
 Ceglany (Ratnówka) HE XVII; 98
 Celiny HE XII; 77
 Celna Grobla HE XII; 196
 Ceramika HE XV; 87
 Ceranka (Cyranka) HE XVI; 82
 Cercha HE XIII; 85
 Cerhel HE XII; 85
 Cerkiewnik HE XVII; 149
 Charczynka HE XIII; 130
 *Chąśna (Jastrzębianka) HE XIII; 172
 Chechel (Chechło) HE XVI; 74
 (Raclawka) HE XVI; 74
 Chechelka HE XVI; 119
 Chechło HE XVI; 74
 Chelcząca HW nr 581; 106
 Chelmica (Chelmiczka) HW nr 584; 224
 Chelmiczka HW nr 584; 54, 145, 224
 Chelmienica HW nr 761; 145
 (Chelmiczka) HW nr 584; 54, 145, 224
 Chelmna HPol; 170
 Chelna Struga (Chełbna Struga) HE XIV; 192
 Chelszcząca HW nr 712; 106
 Chlewianka HE XII; 217
 Chlewna (Chlewianka) HE XII; 103, 217
 Chlipacz HE XV; 164
 Chlipak HE XV; 159
 Chlipanka HE XV; 129
 Chlistak HE XV; 159
 Chliwny HE XVII; 103
 Chmielnik HE IX, XVII; 81
 Chmyz HE XIX; 82

- Chobot HE XV; 87
 Chocina HE I; 54, 55, 156, 157
 Chodelka HE VI; 46
 Chojna (Ludwigówka) HE XIX; 80
 Chojnica HW nr 665; 135
 Chorni Strumen (Strumień) SNGŚI; 197, 205
 Chotar HE XV; 88
 Chotarny (Chotarny Potok) HE XIII; 172
 Chotarny Potok HE XIII; 172
 Chowanka HE XVII; 129
 Chrośnica (Krośnica) HE XIII; 139
 Chrustowiec HE XII; 153
 Chrusty HE XII; 82
 Chrzastownia HE XII; 159
 Chudzina (Buczynka) HE X; 157
 (Kosówka) HE X; 157
 Chutka (Hutka) HE XVI; 87
 Chwatynia (Szkłarka) HE XVII; 116
 Chwastowska (Chwastówka) HE XIX; 175
 Chwojówka HE XIX; 126
 Ch(w)oroszcza (Horodnianka) HE XIX; 167, 217
 Chwoszczyna HE XV; 156
 Chytra HE X; 104
 Chyżne (Chyżny) HE XV; 172
 Ciasne HE XIII; 96
 Ciasny (Czarna) HE XIV; 96
 Cicha HE IX, XVI; 99
 (Rogoźnik, Wielki) HE XIII; 222
 Cicha Rzeczka (Klonownica) HE XIX; 192
 Cicha Woda HE XIII; 193, 228
 (Dunajec, Biały) HE XIII; 193
 Ciche (Rogoźnik, Wielki) HE XIII; 222
 Cichowiańska Woda (Cicha Woda) HE XIII; 228
 Cichowiański (Cicha Woda) HE XIII; 228
 Cichowiański Potok (Cicha Woda) HE XIII; 228
 Cichy (Rogoźnik, Wielki) HE XIII; 99, 222
 Cichy Potok (Cicha Woda) HE XIII; 228
 Cieciorka (Cieciorki) HE XVII; 82, 221
 Cieciorki HE XVII; 221
 Ciecza HE XVII; 65
 (Graniczny Potok) HE XVII; 65
 Ciekaczka HE XIV; 129
 Ciekawiec HE XVI; 154
 Ciekąca HE XVI; 106
 (Radna) HE XVI; 105
 Ciemna HE IX; 98
 (Ciemnica) HE XVI; 98
 (Macocha) HE IX; 98
 Ciemna Łacha HE XIV; 194
 Ciemna Woda HE XIII; 193
 Ciemniak HE XII; 159
 Ciemnica HE XVI; 98
 Ciemny HE XII; 98
 Ciemny Potok HE XIII, HPol; 189
 Cienka HW nr 549; 96
 Cieplica HE IX; 76
 Ciepła HE XVI; 99
 Ciepłe Stoki (Ciepły Stok) HW nr 468; 194
 Cieplucha (Przewłoka) HE X; 165
 Ciepły Stok (Jaworzniak) HE IX; 193
 Ciernówka (Moszczenica) HE XIV; 81
 Cietrzew (Mleczka Wschodnia) HE III; 82
 Cietynia (Cetynia) HE X; 116
 Cięciwa HW nr 549; 90
 Cimianka (Ciemianka) HE XIX; 119
 Cimniak (Ciemiak) HE XII; 159
 Ciskowe Potoczki HE XIII; 191
 Cisna HE III; 171
 Cisowa (Zacisówka) HE XIX; 101
 Cisowiec HE XII; 80, 155
 Cisowski HE III; 175
 Cisowy HE XVII; 101, 225
 Cisowy Potok HE IX, XIII, HPol; 190
 Cisówka HE III; 122
 (Tarczynka) HE XIV; 122
 Ciśmionka HE XV; 119
 Citynia (Cetynia) HE X; 116
 Ciurak Św; 159, 160
 Ciurek HE XIII; 162
 Cmentarna HE X; 103
 Cupel HE XII; 77
 Cybulanka (Żacka Struga) HPol; 128
 Cybulawski HE XVII; 175
 Cykawa (Grabówka) HE XVI; 114
 Cyrhła HE XIII; 85
 Cyrhłowy HE XIII; 177
 Czapelka HE X; 120
 Czapielówka HE XIX; 126
 Czarna HE III, VI, IX, X, XII, XIII, XIV, XV,
 XVI, XVII, XIX, HPol; 46, 53, 54, 55, 97,
 218, 225
 (Bierowina) HE IX; 97
 (Czarna Rzeczka) HE XVII; 97, 226
 (Czarna Struga) HW nr 549; 97
 (Czarna Taraska) HE XIV; 97
 (Czarne) HE XV; 97
 (Czarny Potok) HE XV; 97
 (Grabinka) HE XV; 97
 (Hwoźna) HE XIX; 97
 (Kleczanka) HE XII; 215
 (Nida, Czarna) HE XVI; 97
 (Paucza) HE XVIII; 97
 (Piasecznica) HE XIV; 97
 (Sanica) HE XVI; 97

- (Sokołda) HE XIX; 97
 (Trybówka) HW nr 536; 89, 97
 (Wda) HE I; 97
 (Wodząca) HE XIV; 97
 (Zagożdżonka) HE XVI; 97
 (Zasepnica) HE XII; 97
 Czarna Kępnica (Kamionka) HE XIII; 195
 Czarna Kłoda HE XIX; 195
 Czarna Olsza HE XV; 195
 Czarna Olszyna HE XVII; 195
 Czarna Rzeczka HE XVII, XIX; 192, 226
 Czarna Rzeka HE XIII, XVII, HPol; 191, 222, 226
 (Kopytko) HE III; 191
 Czarna Struga HE XIV, XIX, HW nr 549, HPol;
 192, 225
 (Buczynka) HE X; 192
 (Kosówka) HE X; 192
 Czarna Woda HE XIII, XVI, HPol; 193
 (Rykolanka) HE XIV; 193
 (Wda) HE I; 33, 193
 Czarnaja (Czarna) HE XVII; 104
 Czarnawka (Czerniawka) HE XVII; 122
 Czarne Błoto HE XV; 194
 Czarne Stoki (Czarny Stok) HE XVI; 194
 Czarne Źródła (Czarne Źródło) HE XVI; 195
 Czarnianka (Czarna) HE XIII; 218
 Czarniawa (Czerniawa) HE XVII; 75
 Czarniczka HE IX; 129
 Czarnowiec HE XII; 154
 Czarnowoda HE IX; 186–187
 Czarnówka (Czerniawka) HE XIV; 127
 (Struga) HE XIV; 127
 Czarnuszka HE X; 130
 Czarny HE IX, XII, XIII, XIV, XV, XVII; 97
 (Czarna) HE XIX; 97
 (Czarna Rzeka) HE XIII; 97, 222
 (Czarnów Potok) HE XII; 97
 (Czarny Potok) HE XIII; 97
 (Czarny, Potok) HE IX; 97, 225
 (Polański Potok) HE III; 97, 215
 Czarny Kanał HPol; 196
 Czarny Lasek HE XVI; 195
 Czarny Pniak HE XIII; 195
 Czarny Potok HE III, VI, IX, XII, XIII, XV, XVI,
 XVII, HPol, SHGsk; 188, 189
 (Cicha Woda) HE XIII; 189
 (Kleczańska) HE XII; 188, 215
 (Kopytko) HE III 9; 189
 (Macelowy Potok) HE XIII; 189
 (Niedźwiedny Potok) HE III; 189
 (Piekielnik) HE XIII; 189
 (Polański Potok) HE III; 214
 (Szczawa) HE XV; 189
 (Ścigocki Potok) HE XIII; 189
 Czarny Rów HE XV, HPol; 195
 Czarny Stok HE XVI, XIX; 193
 Czarny Wodny (Czarny Potok) HE IX; 199
 Czartok (Kocięca) HE XIV; 160
 Czartów Zdrój HE XIX; 196
 Czemerowski (Czemerów) HE XVII; 175
 Czepielówka (Czapielówka) HE XIX; 126
 Czerczaczy Potoczek HE XIII, XV; 198
 Czeremoszna HE XVII; 171
 Czereseniec (Czereszaniec) HE XVII; 154
 Czeretnik (Z Czeretnika, Potok) HE IX; 74
 Czerka HE VI; 122
 Czerzna (Pachniączka) HE XV; 98
 Czerna HE IX, XII, XVII, HPol; 97, 220, 226
 (Czarna) HE XIV; 53, 97
 (Czernka) HE XVI; 217
 (Rzeka) HE XVIII; 97
 Czernawa HE XIII, XV; 75
 (Czarnawa) HE XII; 75, 115
 (Czerniawa) HE XIII; 75, 115
 Czerniawa HPol; 75
 Czerniawka HE XVI; 122
 Czernica HPol, HW nr 743; 77
 (Czernicki Rów) HE I; 77
 (Czerska Struga) HE I; 228
 Czerniówka (Czernka) HE XVI; 217, 218
 Czernka HE XVI; 217, 218
 Czernucha HE XIX; 165
 Czerny HE XVII, HW nr 237; 97
 Czerpadło HE XVII; 90
 Czerska Struga HE I; 228
 Czerszła HE XIII, HPol; 85
 Czertezia HE XVII; 111
 Czertezowaty Potok HE XVII; 189
 Czerteż HE XVII; 91
 Czerwenice HE IX; 146
 Czerwenyj Potok HE XVII; 197
 Czerwieniec HPol; 153
 Czerwin HE XII; 179
 Czerwona HE III, XIII; 98
 (Stępinka) HE III; 98
 Czerwona Rzeka (Czerwony Potoczek) HE XVII;
 191, 226
 Czerwona Struga HE XIX; 192
 Czerwona Woda HE IX, XVI, HPol, HW nr 764;
 193
 Czerwone Stoki HPol; 194
 Czerwonka HE VI, IX, XIII, XIV, XV, XVII, XIX,
 HW nr 640, HPol; 121, 215
 (Jamne) HE XIII; 121

- Czerwonki HE III; 121
 Czerwony HE XII, XIII, XVII; 98
 (Czerwony Potok) HE XIII, XVII; 98, 225
 Czerwony Potoczek HE XII, XVII; 191, 226
 (Czerwony Potok) HE XIII; 225
 Czerwony Potok HE IX, XII, XIII; 98, 189, 215, 225
 Czerwony Rów HE XIX, HPol; 195
 Czoło HE XIII; 71
 Czorna (Wisła) HE IX; 97
 Czornij (Łukawica) HE XVII; 104
 Czorno Wisielka (Wisła) HE IX; 97
 Czornotycz HE XVII; 187
 Czarześnia (Trześniówka) HE XV; 80
 (Barbarka) HE XIV; 80
 Czyremoszna (Czeremoszna) HE XVII; 171
 Czyrmianka 128
 Czynnna (Czarna) HE XII; 98
 (Czarna) HE XII, XVI; 98
 Czurna (Czarna) HE IX; 97
 Czurnica (Czerska Struga) HE I; 148
 Czurnik (Czerna) HE IX; 220
 (Czerska Struga) HE I; 148, 228
 (Kobylanka) HE X; 148
 Czurnina (Czerna) HE IX; 220
 Czerwienica (Czerwienica) HW nr 555; 137
 Czerwona Woda (Czerwona Woda) HE XIX; 193
 Czerwotka (Czerwonka) HE X, XIV, HW nr 539, 543; 121
 Czyrzwony Potok (Czerwony Potok) HE XIII; 189
 Czysta HE XIV; 99
 Czysta Woda (Wda) HE I; 193
 Czysty Potok HE XII; 189
 Czyżowska Debrz HE XII; 194

 Dalnej (Dalne) HE XV, XVII; 104
 Dalnia HE IX; 100
 Dalnia Rzeka HE XV; 191
 Dalniak HE XII; 159
 Dalnica HE III; 137
 Dalnij Potik HE XV; 197
 Dalnik HE XIII; 148
 Dalniny HE IX; 157
 Dalny HE IX; 100
 Dalny Potok (Dolni Potok) HE IX; 189
 Dalsza Rostoka (Roztoki) HE XVIII; 221
 Dalszy HE XII; 100
 Dąb HW nr nr 469; 79
 Dąbek HE XIII; 79
 Dąbie HE XV, HPol; 79
 Dąbkowiec HE XII; 153
 Dąbrowa HE XV, XVII; 79
 (Laskowska Rzeka) HE XVII; 79
 (Olszanka) HE XVII; 79
 (Zabawka) HE XII; 79
 Dąbrowiec HE XII, XIII; 152
 Dąbrowski HE XIII; 174
 Dąbrówka HE VI, XII, XV, XIX, HPol; 79
 (Bogdanówka) HPol; 79
 (Dąbrówka Polska) HE XIII; 79
 (Plutocha) HPol; 79
 (Zgórska Rzeka) HE XV; 79
 Dbra (Brdą) HE I; 48, 55,
 Debrz Bąbenna HE XII; 194
 Debrz HE XVI; 67
 (Debrza) HE XV; 67
 (Debrze) HE III; 67, 222
 Debrza HE XII, XV, XV; 67
 (Debrze) HE III; 222
 Debrzak HE III; 159
 Debrzczyzny HE XV; 164
 Debrze HE III; 222
 Debrzki HE XV; 119
 Dempków (Dębków) HE XII; 178
 Deszczki HE XVII; 88
 Dezerta HPol; 77
 Dęba HE XIII, XV, XV; 93
 (Zadębie) HW nr 556; 79
 Dębczak HE XIII; 79, 160
 Dębczyna HE XV; 79
 Dębiana (Pukawka Druga) HE X; 123
 Dębica HE XII; 79
 Dębienica SHGMz; 139
 Dębiesznicza HE IX; 146
 Dębina HE XII, XIII, XV, XVII; 79
 (Mokrzca) HE XII; 79
 Dębinka HE XIII, HPol; 79
 Dębica (Dąbrówka) HE XV; 79
 (Szewnianka) HE XVI; 79
 Dębowica (Muchawka) HE X; 139
 Dębowiec HE XVII; 79
 Dębowy HE IX, XII; 101
 Dębówka HE X, XV; 122
 (Wisłoka) HE XV; 122
 Dębrna HE XV; 170
 Diabełek (Lubienka) HE XIV; 89
 Diał HE XVII; 92
 Diechtin (Dziechcinka) HE IX; 179
 Dłotówka HW nr 537; 125
 Dłubna (Dłubnia) HE XVI; 48, 55, 223
 Dłubnia HE XVI; 48, 54, 223
 Długa HE XVII, HW nr 549; 53, 54, 55, 95
 (Stradomka) HE XII; 95
 Długa Noga (Krzywa Noga) HPol; 196

- Długa Struga HE XVI; 192
 Długa Woda HE XII; 193
 Długanka HE XIX; 128
 Długi HE XII, XVII; 95
 (Długi Potok) HE XIII; 95, 225
 Długi Potok HE III, XII, XIII, HPol; 189, 225
 (Długa) HE XVII; 189
 Długi Stok (Długistok) HW nr 548; 193
 Dłużenica (Dłużnica) HE I; 145
 Dłużnica (Tusznica) HE XII; 70
 Dłużycza HE XV, XVI; 137
 Do Gronia HE XII; 185
 Do Roztoki (Pod Jaworzynę) HE XIII; 185
 Dobra HE XVI; 99
 (Czarna Łada) HE XVII; 99
 (Dobka) HE IX; 99
 Dobra Rzeka HPol; 191
 Dobra Woda HE XIII; 193
 (Dobrowódka) HE X; 193, 216
 Dobrowoda HE XVI, XIX; 187
 Dobrowódka HE X; 216
 Dobrska Struga HE XIX; 192
 Dobruła HPol; 167
 Dobrzanka HE X; 128
 Dobrzyca HE XVI, HW nr 556; 137–138
 (Muzga) HW nr 518; 137–138
 (Zdrojowa Struga) HE X; 137–138
 Dokawa HE IX; 27, 43, 113
 Dolański HPol; 176
 Dolce (Dolcze) HE XVI; 70
 Dolica HE XII; 134
 Dolina HE IX, XII, XVII, XIX, HW nr 257; 67
 Dolinka HE XVII; 67
 Dolinowy HE XII; 100
 Doliny HE IX, XII, XIII, XVII, HW nr 240; 67
 Doliny Solce HE XII; 199
 Dolny HE IX, XII; 100
 Dołgi HE XVII; 104
 Dołhy HE III; 104
 Dołki HE XVI; 70
 Doły HE IX, XIII, XV; 70
 Dożyca (Dożyczka) HE XVII; 146, 217
 Dożycki (Dożyczka) HE XVII; 217
 Dożyczka HE XVII; 217
 Domaczka HE IX; 124
 (Macocha) HE IX; 124
 Domaśny HE XIII; 103
 Donośnik HE VI, HPol; 150
 Doprowadzalnik HPol; 85
 Dopustny Potok HPol; 189
 Doszczanka HE XV; 131
 Dólny Potok (Dolny Potok) HE III; 189
 Dół pod Zogą HE XV; 199
 Drapaczka HE X; 119
 Drążny HE IX; 103
 *Drenia (Brzuśnia) HE XIV; 109
 Drgica (Dzięciołek) HE X; 141
 Dropa HPol; 82
 Droszczyna HE XII; 155
 Drożdżenica HE I; 145
 Druga Rzeka HE XV, XVI; 198
 Drugi HE IX; 105
 Drugi Kanał HE XV; 198
 Drugi Potoczek HE XVII; 198
 Drugi Potok HPol; 198
 Drugi Rów HE XIX; 198
 Drwęca HW nr 599; 26, 27, 43
 Drw(i)ana (Drwina Długa) HE XII; 49
 Drwiena (Drwinka) HE XII; 48–49, 55, 93, 217
 Drwina Długa HE XII; 49
 Drwinka HE XII; 48–49, 54, 217
 Drybok HE I; 39, 43
 Drynia (Brzuśnia) HE XIV; 109
 Drzewiczka HE XIV; 46
 Drzężna HE XIV; 96
 Dubcowa HE III; 177
 Dublen HE XVIII; 104
 Dubowy HE XVII; 104
 Dubawski HE XVII; 174
 Dukielka (Dukielka) HE XV; 217
 Dukla (Dukielka) HE XV; 70, 217
 Dule HE VI; 70
 Dulec HE XV; 70
 Dulni Potok (Dolny Potok) HE XVII; 189
 Dunaj HE XIV, XV, HPol, HW nr 545; 61–62
 (Linda) HE XIV; 61–62
 Dunajec HE XIII; 26, 41
 Dunajczyk HPol; 151
 Dunajczysko HE XIII; 163
 Dupa HE VI; 70
 Dupiny (Dupina) 70
 Durnica HPol; 138
 Duża Fosa HE XIII; 196
 Duży Kanał HE XV, XVI; 196
 (Piskornica, Kanał) HW nr 324; 196
 Duży Potok HE XII, XV, HW nr 180; 189
 Duży Rów HE XVI, HPol; 195
 Dwerniczek (Caryński) HE XVII; 162
 Dworski HE III; 103
 Dworski Potok HE XII; 190
 Dworski Stok HPol; 193
 Dworzyska HE XVII; 87
 Dybła HE XIX; 36, 43
 Dyl HE XIX; 85

- Dymiąca Woda (Rybi Potok) HE XIII; 198
 Dziadowski Potok HE IX; 190
 Dział HE XII; 88
 (Ratnawicki) HE XVIII; 88
 Działowy HE XII; 103
 Dziechcin (Dziechcinka) HE IX; 179, 218
 Dziechcinka HE IX; 179, 218
 Dzielny HE IX, XII; 103
 Dzierzbia HW nr 518; 167
 Dzierżeźna HW nr 637; 171
 Dzierżęga (Dzierżęga) HPol; 81
 Dzierżęznica HE I; 143
 Dziewczy HE IX; 104
 Dziewięcioraki HE XIII; 105
 Dzieża (Mianka) HE X; 90
 Dzieciołek HE X; 82
 Dzika Rzeka HE III; 191
 Dzika Woda HE VI; 193
 Dziki Potok HE XII, XV; 189
 Dzirzbia (Dzierzbia) HW nr 518; 218
 Dzirzbienica (Dzierzbia) HW nr 518; 218
 Dziwcy Potok HE III; 189
 Dzwierstna HE XIV; 170
- Elbynge (Łubinka) HE XIII; 156
 Elk HE XIX; 37, 43
- Fabryczny HPol; 103
 Fantazja HE XV; 90
 Fatynia (Szkłarka) HE XVII; 116
 Figa HE XV; 90
 Figura HPol; 89
 Flader HE XVII; 71
 Folszyny HE XIII; 103
 Folszowy (Folszowy Potok) HE XIII; 190–191
 Fos (Kostrzecki, Potok) HE XII; 110
 Fosa HE III, XIII, XV, XVI; 85
 (Kościelnicki Potok) HE XVI; 85
 Foszczyna HE XV; 156
 Furczański Potok HPol; 189
- Gacia (Gać) HW nr 751; 223
 Gaćna (Chojnatka) HE XIV; 103
 Gacisko HE XVII; 163
 Gacka (Gać) HW nr 468; 226
 Gać HE VI, X, XIV, XVI, HPol, HW nr 468, 751;
 88, 226
 (Luciaża) HE XIV; 88
 (Nida) HE XIV; 88
 Gać Antiqua (Gać) HW nr 468; 88, 226
 Gaik HE XIX; 81
 Gaj HE X, XVII, XIX; 81
- Gajniak HE XIII; 160
 Gajówka HE XII, XIX; 87
 Garbka HE III; 119
 Garbowy HE XII; 100
 Gardlica (Garliczka) HE XVI; 134
 Garka HE X; 111
 Garzki (Gorzki) HE XIV; 100
 Gatka (Hatka) HE XIX; 120
 Gatki HE IX; 88
 Gatny HE XV; 103
 Gawron HE XVII; 82
 Gawroni HE IX; 102
 Gawroniec HE X; 83, 155
 (Kałuska) HE X; 83, 155
 Gawronka HE XIII; 120
 Gazdżownice (Gozdawnica) HW nr 581; 145
 Gąbia HE XII; 71
 Gągolina (Pisia) HE XIV; 225
 Gąszcz HE XII, XIII; 81
 Gbot (Chobot) HE XV; 87
 Gemincza (Jamnica) HE XV; 138
 Gęsia Szyja HE XII; 196
 Gęsty HE XIII; 99
 Gielnica (Gielczanka) HW nr 470; 81–82
 Gielcz (Gielczewka) HE VI; 228
 Gielczew (Gielczewka) HE VI; 46, 54, 55, 109, 228
 Gielczewka HE VI; 54, 109, 228
 Gielczewski (Gielczewka) HE VI; 228
 Gielczówka (Gielczewka) HE VI; 228
 Gielczwianka (Gielczewka) HE VI; 228
 Gielczwica (Gielczewka) HE VI; 54, 109, 228
 Gilaty (Hylaty) HE XVII; 104
 Glibiączka SHGKr; 47, 106, 124
 Glemieniec (Glemieński) HE IX; 47, 151, 227
 (Glimieniec) HE III; 47, 151
 Glemieński HE IX; 151, 227
 Glibiąca HW nr 516; 105, 125
 Glibiący Stok HW nr 518; 106, 125, 197
 Glibiączka HE XV; 106, 125
 Glinczany Potok HE XV; 189
 Glinianiec HE XVII; 153
 Glinianka HE XVII; 77
 Gliniany Potok (Glinny Potok) HE XVII; 189, 226
 Gliniasty HE XII; 96
 Gliniec HE XII; 152, 155, 221
 Glinik HE XII, XIII, XV; 77
 Gliniki HE XV; 77
 Glinka (Ujsolska, Woda) HE IX; 77
 Glinki HE XII, XIX; 77
 Glinna HE IX, XII; 96
 Glinne HE XVII; 96, 222
 (Glinna Rzeka) HE XVII; 96, 222

- (Glinny) HE IX; 222
 Glinnik HE XII, XVII; 77
 (Glinik) HE III, XII; 77
 Glinny HE IX, XVII; 96, 222
 (Glinna) HE IX; 96
 (Glinna Rzeka) HE XVII; 222,
 (Glinny Potok) HE XVII; 226
 Glinny Potok HE XII, XVII; 189, 226
 Glinny Stoczek HE VI; 193
 *Glinny Stok (Glinny Stoczek) HE VI; 193
 Glińce(Gliniec) HE XII; 221
 Głaza HE XII; 77
 *Głabia (Gąbia) HE XII; 71
 Głębczański HE IX; 176
 Głębiczek HPol; 162, 210
 Głębiec HE IX, XIII; 152, 210
 (Głębiczek) HE IX; 152
 Głębiecka HE IX; 174
 Głębiniec (Głębiniec) HE XIII; 154
 Głębczanka HE XIII; 217
 Głębczana (Głębczyna) HE IX; 71
 Głębczka HE XII; 110, 210
 Głębczyczna HPol; 71, 164
 Głęboka HE XV, XVI, XVII, XIX, HW nr 560; 94
 (Janoszka) HE IX; 94, 219
 (Olszanka) HE XVII; 221
 (Rudnia) HE XVIII; 94
 Głęboka Debrz HE XII, XIII, XV; 194, 210
 Głęboka Dolina HE VI; 194
 Głęboka Paryja HE XIII; 194
 Głęboka Snoga HE IX; 194
 Głęboka Struga HE XIV, HW nr 559; 192
 Głęboka Woda HE XIII; 193
 Głęboki Dół (Tatyna) HE III; 194
 Głęboki HE III, IX, IX, XII, XIII, XV, XVII; 94,
 214
 (Ganek) HE XV; 94
 (Głębokie) HE III, XIII; 94
 (Łówczanka) HE XVII; 94, 225
 (Olszanka) HE XVII; 94, 221
 (Sopotnia) HE IX; 94
 (Wielki Głęboki Potok) HE XIII; 94
 Głęboki Potok HE III, IX, XII, XIII, XIII, XV,
 XVI, XVII, HPol; 56, 189, 209, 210, 214,
 222, 226
 (Duży Potok) HE XV; 189
 (Głęboki) HPol; 189
 (Głębokie) HE XIII; 189
 (Gołębiówka) HE III; 189
 (Granicznik) HE III; 189
 (Łówczanka) HE XVII; 225
 (Stachurski) HE IX; 189
 (Zelina Jurkowska) HE XIII; 189
 Głęboki Rów HE XIX; 195
 Głęboki Strumień HE XVII; 194, 226
 Głębokie HE XII, XIII, XV, XVII, HPol; 94
 (Głębczanka) HE XIII; 94, 217
 (Głęboki Potok) HE III; 94, 222
 Głęborzec HE XVI; 152
 Głębowiec HE XII; 153
 Głębowski Potok HE XII; 189
 Głębówka HE VI; 125
 (Janoszka) HE IX; 219
 Głogówka HE XII, HW nr 561; 122
 Główna Fosa HE XIII; 196
 Główna Rzeka HE VI, XVII; 191
 Głównik (Kanał Główny) HW nr 748; 215
 Główny Kanał Św; 196
 Główny Rów HE IX; 195
 (Główny, Kanał) Św; 195
 Głucha (Przybyłka) HE IX; 99
 Głuchy Dół pod Kobyłką HE III; 200
 Głuchy HE IX, XVII; 99
 Gminny (Gminny Potok) HE XIII; 103
 Gnilszczyzna HW nr 648; 164
 Gniła HE XVII, XIX; 106
 Gniłe HPol; 106
 Gniłka HE XIX; 124
 Gniły HE XVII; 106
 Gniły Rów HE VI; 198
 Gnojnik HE XVII; 85
 Gnojno HE XIX; 99
 Gnojski HE XII; 174
 Gnojski Potok (Gnojski, Potok) HE XII; 191
 Gogolina (Pisia) HE XIV; 156, 225
 Gogolna (Pisia) HE XIV; 225
 Gogulina (Pisia) HE XIV; 225
 Golinka (Golionka) Św; 129
 Golionka Św; 129
 Goławiczka HE XIV; 129
 Gołda HE XIX; 36, 43
 *Gołębiówka (Niegłoszcz) HE XV; 126
 Gołka (Zelwianka) HE XIX; 122
 Goraj HE XIII; 78
 Gorąca (Dłubnia) HE XVI; 214
 Gorąca Rzeka (Dłubnia) HE XVI; 191, 214
 Gorzki HE XIV; 100
 Gorzki Potok HE XII; 189, 226
 Gostkówka (Gozdkówka) HE XVI; 126
 *Gostwica (Gostwiczanka) HE XIII; 135
 Gosuiz (Gostwiczanka) HE XIII; 135
 Gościny HE XVII; 104
 Gośnica HE XV; 143
 (Dorzyk) HE XII; 143

- (Gwoźnica) HE III; 143
 Gozdawica (Gozdawnica) HW nr 581; 145, 225
 Gozdkówka HE XVI; 126
 *Gozdnica (Gośnica) HE XV; 143
 (Gwoźnica) HE III; 143
 (Dorzyk) HE XII 143
 Gozdownica (Gozdawnica) HW nr 581; 145, 225
 Goździenica (Gozdawnica) HW nr 581; 145, 225
 Góra HE XII; 78
 (Górowa) HE IX; 78
 Górka HE XIII; 78
 (Górkowski) HE XIII; 78
 Górki HE III; 78
 Górkowski Potok HE XIII; 189
 Górkowy HE XII; 100
 Górna HE XVII; 100
 (Olszyny) HE IX; 100
 (Szysia) HE X; 100
 Górna Krzypopa HE IX; 196
 Górna Rzeczka HE XIX; 192
 Górna Rzeka HE XV; 191
 Górny HE III, IX, XIII; 100
 Górny Potok HE XVII, HPol; 189
 (Zalesie) HE XVIII; 189
 Górny Stawek HE XVI; 196
 Górny Stok HE XIX; 193
 Górska Rzeka HE III; 191
 Górski HE IX, XII, XIII; 100
 Górski Potok HE XIII; 189
 Góry HE VI; 78
 Górzeński HE XII; 100
 Górznik HW nr 549; 149
 Góздеk HPol; 81
 Grabarski Rów HE X; 195
 Grabiec HE XVII; 152
 Grabina HPol; 79
 Grabnik HE XVII; 79
 Grabniki (Grabnik) HE XVII; 79
 Grabowa HPol; 101
 Grabowia HE IX; 166
 Grabowiec (Grabowski Potok) HE XIII; 153
 Grabownia HE XII; 159
 Grabowski HE IX, XIII; 101
 Grabowy Potok HE XII; 190
 Grabówka HE VI, XII, XVI, XIX; 79
 Graby HPol; 79
 Granica HE III, VI, IX, XII, XIII, XV, XVII,
 HPol; 87–88
 Granice HE III, XIII, XVII; 87, 102
 Graniczna HE III, XII, XIII, XV; 102–103
 (Graniczny Potok) HE III, XVII; 102–103,
 222, 226
 (Pisarzówka) HE IX; 102–103
 (Szewnica) HE X; 227
 (Trzebiocha) HE I; 103
 Graniczna Paryja HE XII; 194
 Graniczna Rzeka HE III, XIV; 191
 Graniczna Struga HW nr 706; 192
 Granicznik Św; 159, 160
 Granicznica (Szewnica) HE X; 140, 227
 Granicznik HE III, VI, IX, XII, XIII, XVI, XVII,
 XIX, HPol, Św; 148
 (Raków Potok) HE XVIII; 148
 (Słotwina) HE XVIII; 148
 (Stempne) HE XV; 148
 Graniczny HE III, IX, XII, XIII, XVII; 102–104
 (Czemerów) HE XVII; 102–103
 (Granice) HE XIII; 102–103
 (Graniczny Potok) HE XVII; 222
 (Laskowy, Potok) HE III; 102–103
 (Na Granicach) HE XII; 102–103
 Graniczny Potok HE III, IX, XII, XV, XVII, HPol;
 190, 222, 226,
 (Graniczny) HE III; 190, 214
 Graniczny Rów HPol; 195
 Granska (Nitka) HE X; 174, 176
 Grapa HE XII; 70
 Grąbka HE XII; 78
 (Gróbką) HE XII; 78
 Grądy HE XV; 78
 Grąпка (Gróbką) HE XII; 78
 Grob(ija) HE XIV; 88
 Grobelka HE X; 88
 (Lebiedzianka) HE XIX; 88
 Grobla HE XV, XVII; 88
 (Wólka) HE XV; 88
 Groble HE XII; 88
 Groblica HW nr 636; 136
 Grobnica (Groblica) HW nr 636; 136, 144
 Grodec (Grodarz) HE VI; 152
 Grodecka Rzeka HE XVI; 191
 Grodeczna HE III; 172
 (Grodno) HE III; 172
 Grodna HE XII; 103
 Grodnia (Horodnianka) HE XIX; 158, 219
 Grodzanka (Czechówka) HE VI; 128
 Grodziska (Różanka) HE III; 220
 Grodzisko HE XIII, XV, XVII; 88,
 (Różanka) HE III; 88, 220
 Grodziszczanka (Różanka) HE III; 220
 Grodziszczka (Grodziska) HE XIX; 120, 132
 Gromacki Jarok (Dubnik) HE XIII; 194
 Gromacki Potok (Gromadzki) HE XIII; 191
 Gromadnica HE XII; 140

- Gromadzki HE XV; 103
 Groniczek HE IX, XII; 78
 Gronik HE IX, XIII; 78
 (Groniki) HPol; 78, 221
 Groniki HPol; 221
 Gronikowy HE IX; 177
 Groniowa Woda HE IX; 193
 Groniski Potok (Groński Potok) HE XIII; 189
 Gródek HPol; 88
 (Słomianka) HE XIV; 88
 Gródza (Trzebośnica) HE XVII; 85
 Gródź HE X, XIX; 85
 Grudówka HE X; 125
 Gruń (Groń) HE XVII; 78
 Gruszec HE XVII; 152
 Gruszniec (Gruszec) HE XVII; 108
 Gruszówka HE XIX; 126
 Grzemiczna (Grzymiczna) HE IX; 171
 Grzęska HE III; 96
 Grzmiąca HW nr 643; 106
 Grzymiczna HE IX; 171
 Grzywda (Hwoźna) HE XIX; 42, 90
 Gwiazda HPol; 75
 G(w)ozdnica (Gwoźnica) HE III; 143
 Gwoździec HE III, XII; 81, 155
 Gylobenicz (Hłownica) HE I; 144

 Haczyska HE XVII; 72
 Hanka HE X; 35, 43
 Hanna (Hanka) HE X; 35
 Hatka HE XIX; 120
 (Groń) HE XVII; 91
 Hawran HE XIII, XVII; 91
 Hawrani (Gawroni) HE IX; 102
 Hluboki HE XVII; 94
 (Głęboki Potok) HE XV; 94
 Hlubokie (Głęboka) HE XIII; 105
 Hlubokij (Głęboki) HE XIII; 94
 Hnyła HE XVII; 107
 Hnylec (Hnilec) HE XVII; 154
 Hnyliszcze HE XVII; 90
 Hoczew (Hoczewka) HE XVII; 27, 108, 216
 Hoczewka HE XVII; 27, 216
 Hodwisznia (Lubaczówka) HE XVII; 47
 Hołobia (Hołubla) HE XVII; 167
 Hołubla HE XVII; 167
 Horaj HE XVII; 91
 Horbek HE XVII; 91
 Horodnia (Horodnianka) HE XIX; 158
 Horodnianka HE XIX; 219
 Horodysko (Grodzisko) HE XVII; 91
 Horynka HE XVII; 131

 Horz (Orz) HW nr 538; 53, 55, 83
 Hotarny (Kotarne) HE XIII; 172
 Hozanna HE I; 89
 Hradówka HE XIX; 131
 Hranycznyj Potik (Graniczny Potoczek) HE XVII;
 197
 Hruska (Horuska) HE XIX; 104
 Hruska Rzeka (Mielnica) HE X; 197
 Hrywda (Hwoźna) HE XIX; 42, 90
 Huciańska Woda HE XIII; 193
 Huczek HE XVII; 90
 Huczew (Huczwa) HE X; 223
 Huczki HE XVII; 90–91
 Huczow (Huczwa) HE X; 27, 223
 Huczwa HE X; 27, 46, 108, 223
 Huczwia (Huczwa) HE X; 223
 Hudynia (Cetynia) HE X; 117
 Humeńka HE XV; 130
 Huty HE XVII; 87
 Hwozdna (Hwoźna) HE XIX; 171
 Hwozna HE XIX; 171
 Hwoźna HE XIX; 42
 (Ruda) HE XIX; 171

 Idźwinka (Dębówka) HE XV; 219
 Iгла HE XIV; 167
 Iława (Hłownica) HE III; 114, 224
 Iłczysty HE XVII; 181
 Hłownica HE I, III; 144, 224
 (Marcinek) HE III; 144
 *Iłsna (Leśna) HE X; 28
 Iłża (Iłzanka) HE XVI; 216
 Iłzanka HE XVI; 28, 46, 216
 Iłzczka (Iłzanka) HE XVI; 216
 Isepnica HE IX; 142
 Isepnice (Isepnica) HE IX; 142
 Iskra HE XIX; 75
 Iskrzyż HE XIX; 169
 Iśła (Zawadka) HE XV; 28, 43, 213
 Iślża (Iłzanka) HE XVI; 28, 216
 Ispina HE XII; 80
 Istok HE XVII; 64
 Iwina HE XV; 80
 Izdebница HE IX; 140
 Izibor (Izdwor) HE XIII; 91
 Izwor (Izdwor) HE XIII; 91
 (Izwór) HE III; 91
 Izwór HE III; 91
 (Izwor) HE III; 91

 Jabłona HE XIV; 93
 (Jabłonka) HW nr 469; 218

- Jabłonia (Jabłonka) HW nr 469; 218, 223
 Jabloniec HE XV; 152
 Jabłonka HE VI, XII, HW nr 469; 53, 119, 218
 Jabłonna (Jabłonka) HW nr 469; 218
 Jabłonów (Jabłonka) HE IX; 178
 Jabłonówka (Jabłoniówka) HE XIX; 122
 Jabłoń (Jabłonka) HW nr 469; 53, 55, 80, 218, 223
 Jabreczka HE XVI; 130
 Jagielna HE VI; 101
 Jagielnica HE XVI; 140
 (Sztola) HE IX; 140
 Jagielnik HE XIV; 87
 Jagielny Potok HE XII; 190
 Jaglna HW nr 351; 172
 Jagódka HPol; 81
 Jakać HW nr 520; 36, 43
 Jałowa SHGsk; 97
 Jałowy HE XVII; 97
 Jałówka HE XIX, HPol; 131, 220
 Jałówki (Jałówka) HE XIX; 131, 220
 Jama HE XII, XVII; 67
 Jamiolka (Ślina) HE XIX; 119
 Jamiska HE III; 227
 Jamki HPol; 67
 Jamna HE XIII; 92, 94,
 (Jamninka) HE XVII; 94, 218
 Jamne HE XIII; 94
 Jamnenka (Jamninka) HE XVII; 218
 Jamnica HE XV; 138
 (Jamniczka) HE XIII; 138, 228
 (Jamninka) HE XVII; 218
 (Trześniówka) HE XV; 138
 Jamnicka (Jamniczka) HE XIII; 228
 Jamnicki Potok (Jamniczka) HE XIII; 228
 Jamniczka HE XIII; 228
 Jamniczny HE XVII; 171
 Jamnik HE XII; 148
 Jamninka HE XVII; 218
 Jamy HE XVII; 67
 (Jamiska) HE III; 67, 227
 Jan(i)ja (Janka) HE I; 28, 216
 Jandula HE III; 191
 Janka HE I; 26, 28, 43, 216
 Jarek HE XV, XVII; 65
 Jarocho (Sieniocha) HE X; 91
 Jaruga HE XVII; 74
 Jaruha HE XV; 91
 Jarzębczy Potok HE XIII; 190
 Jarzębnik HE XIII; 149
 Jarzębówka HE XIII; 126
 Jarzębówki (Branica) HE XIV; 126
 Jarzyska HPol; 162
 Jasielnik HE XIII; 149
 Jasiel (Jasiolka) HE XV; 28, 216
 Jasienica HE IX, XV, XVII, XIX; 56, 135, 228
 (Jasielnica) HE XVII; 135
 (Jasieniczanka) HE XII; 135
 (Jasionka) HE XVII; 135, 217
 (Rosielna) HE III; 135
 Jasienicki (Jasienica) HE IX; 228
 Jasieniczanka (Jasienica) HE IX; 228
 Jasieniec HE XIV; 152
 (Kraska) HE XIV; 225
 Jasienicki (Jasienica) HE IX; 228
 Jasienik (Jasiennik) HE III; 149
 Jasieniki HE III; 149
 Jasienna (Jasienianka) HE XIII; 219
 Jasienowy (Jaworzyna) HE XIII; 101
 Jasinowa (Jasienowa) HE XVII; 101
 Jasiolka HE XV; 28, 46, 216
 Jasiona HE III; 93
 (Jasienianka) HE XIII; 93, 219
 (Siedliszczanka) HE XIII; 93
 Jasionka HE VI, XV, XVI, XVII, HW nr 559, 707;
 120, 217
 Jasionowiec HE XVII; 80, 155, 178
 Jasionów HE XVII; 178
 (Kraska) HE XIV; 178, 225
 Jasiony (Jasienne Rzeki) HE XV; 80
 Jasionówka (Łojewski Rów) HE X; 125
 Jaskółczany HE XII; 102
 Jaskółka (Bukowa) HE X; 82
 Jaskrzanka HE XIX; 99, 217
 Jasna HE XIV; 99
 Jastrib HE XVII; 91
 Jastrzabka HE XIII; 101
 *Jastrząb (Jastrzębianka) HE XIX; 82
 Jastrząbek HW nr 548; 161
 Jastrząbki HE XV; 83
 Jastrzębi HE IX; 102
 (Jastrzębi Potok) HE XIII, XVII; 102, 214,
 229
 Jastrzębi Potok HE XIII, XVII; 190, 214, 229
 (Skalny Potok) HE XV; 190
 Jastrzębia Debrz HE XIII; 194
 Jastrzębia HE I; 102, 219
 (Jastrząbka) HE XIII; 102
 Jastrzębianka HE XIII; 172
 Jastrzębice (Jastrzębiec) HE XIII; 152
 Jastrzębie (Jastrzębi Potok) HE XIII; 229
 Jastrzębiec HE XIII; 152
 (Jastrząbek) HW nr 548; 161
 (Kasinianka) HE XII; 152
 (Jastrzębi Potok) HE XIII; 229

- Jastrzębina HE XIII; 156
 Jastrzębnik HE XII; 150
 Jaszczce HE XIII; 161
 Jaszczurówka (Jaszczurówka) HE IX; 123
 Jaszczurka HPol; 82
 Jaśnianka HE XIII; 128
 Jawor HE XIII, XVI; 79
 (Błonie) HE XVII; 79
 Jaworka HE VI, XIV; 120, 224
 Jaworniczek (Jawornik) HE XVII; 218
 Jawornik HE IX, XVII; 79, 162, 218
 (Łęg) HE III; 79
 Jaworowiec HE XIII; 153
 Jaworowy Potok HE IX, XIII, XVII, HPol; 188,
 190, 209, 223
 Jaworów HPol; 178
 Jaworów Potok (Jaworowy Potok) HE XVII; 223
 Jaworówka HE XIX, HW nr 468; 122
 Jaworski HE IX, XII; 101
 Jaworzanka (Jaworka) HE VI; 128, 224
 Jaworzec HE XVII; 152
 Jaworzniak HE IX; 79
 (Jawornik) HE XVI; 220
 Jaworzniaki (Jawornik) HE XVI; 79, 220
 Jaworzyna HE IX, XIII; 79, 218
 (Jaworzynka) HE XIII; 79
 (Jaworowy Potok) HE XIII; 79
 Jaworzynka HE XVII, HPol; 120
 (Jaworzyna) HE XIII; 218
 Jaworzyny (Jaworowy Potok) HE XIII; 79
 Jaz HE XV, XVI; 85
 Jaziorówka (Łojewski Rów) HE X; 125
 Jazowa Rzeka HE XVI; 191
 Jazownica (Wiązownica) HE XVI; 145
 Jazówka HE XII, XVI; 124
 Jaźwice HE XIII; 82
 Jaźwin Potok HE XVII; 189
 Jaźwina HE XV; 155
 Jaźwinka (Dębówka) HE XV; 219
 Jaźwiny HE VI; 157
 (Dębówka) HE XV; 157
 Jedlanka HE XVI; 128
 Jedlecznik HE XII; 149
 Jedliczki HE XII; 79
 Jedlicznik HPol; 149
 Jedlina HE XII, XVII; 79
 Jedlna HE XVII; 101
 (Chojnik) HE XIII; 101
 (Jedlnia) HE XV; 101
 Jedlnica HPol; 135
 Jedlniczany Potok HE III; 190
 Jedlonka HE XVI; 129
 Jedłowy HE XIII; 101
 Jegłowy Rowek (Jegłowy Rowek) HE XIX; 195
 Jegłówka HE XIX; 122
 Jelanka (Orłówka) HE XIX; 131
 Jelarka (Orłówka) HE XIX; 131
 Jeleń HE XVIII; 83
 Jelna (Jelonka) HE XIX; 171
 Jelnia HE XVII; 79
 Jelnica HE XIX; 135
 Jemielnica (Leniwa) HE I; 139
 Jesiona (Elszka) SHGCh; 93
 (Jesionka) HW nr 626; 120
 Jesionka HW nr 626; 120
 Jesionki HE XV; 120
 Jesionkówka HE XIII; 125
 Jesionna (Jasionna) HE XV; 171
 Jesionów Wielki (Jasionów) HE XVII; 178
 Jeskra (Jaskrzanka) HE XIX; 99, 217
 Jesny (Jasna) HE XIV; 99
 Jessina (Elszka) SHGCh; 93
 Jestrzębnica (Jastrzębia) HE I; 219
 Jezgrznia (Jegrznia) HE XIX; 158
 Jeziernik (Jeziornik) HE XIII; 149
 Jezierwa Biała HPol; 194
 Jezierzyska HE XII; 72
 Jeziora HE III, XII, XVI; 72
 (Jeziorka) HE XIV; 53, 72, 218
 (Kamienica) HE XV; 72
 Jeziorek HE XIII, XV; 72
 Jeziorka HE XIV; 53, 92, 218
 (Żupawka) HE XV; 119
 Jezioro HE IX; 72
 Jeziorna (Kotodziejka) HE X; 94
 (Jeziorka) HE XIV; 46, 218
 Jezioro HE IX, XII, XV, XIX, HPol; 72
 Jeźówka HE X, XII, HPol; 123
 Jodła HE XIV; 79
 Jodłowa (Jodłówka) HE XV; 101, 217
 Jodłowie HE XII; 161
 Jodłowy Potoczek HE XII; 191
 Jodłówka HE XV, XVII; 122, 217
 Jonka (Janka) HE I; 216
 Jzwiny (Dębówka) HE XV; 157

 Kacanka HE XVI; 128
 Kacówka (Kaczówka) HE XIII; 126
 Kacynka (Wierzycza, Mała) HE I; 130
 Kaczanka HE XII; 128
 Kacze Doły HE XVII; 195
 Kaczorówka HPol; 123
 Kaczówka HE XV; 126
 Kadłub HE IX; 85

- Kadłubki HE IX; 85
 Kadzielnia (Libuszanka) HE XV; 100
 Kaława HE XII, XVII; 114
 Kaławy HE XII; 114
 Kałczna HE XIII; 170
 Kalenica (Kalnice) HE III; 134, 221
 Kalina HE XVII; 81
 (Kalinka) HE XII; 81, 217
 Kalinka HE XII; 217
 Kalinówka HE XIV, XVI, HW nr 468; 122
 (Kalinówka Mała) HE XIX; 122
 Kalisz HE XVI; 168
 Kałna HE IX; 96
 Kałnaczka (Grabar) HE X; 131
 Kałnica HE III, XVII; 138, 221
 (Czerwonka) HE I; 138
 Kałnice HE III; 221
 Kałnitz (Czerwonka) HE I; 138
 Kaługa HE XIX; 74
 Kaługi HE XV; 74
 Kałabania HE XVII; 91
 Kałamanka (Grabar) HE X; 131
 Kałatkowski HE III; 175
 Kałuża HE X; 72
 Kałuże HPol; 73
 Kamenity (Kamieńska) HE IX; 225
 Kamera HE XII, XV; 87
 Kamesznica HE XVI, HPol; 142
 Kamianka HE X, XVII, XIX, HW nr 518; 77–78
 (Cetna) HE XIX; 77–78
 Kamiański Potok (Biały Potok) HE XV; 189
 Kamienica HE XII, XIII, XV, XVI, XIX; 77–78, 229
 (Kamieniczanka) HE IX; 77–78
 (Kamionka) HE I; 217
 (Porębianka) HE XII; 77–78
 (Roztockie Potoczki) HE XIII; 77–78
 (Kamienicka, Struga) HW nr 582; 77–78
 Kamienica Nawojowska (Kamienica) HE XIII; 229
 Kamienie HE XII; 77
 Kamieniec HE III, IX, XII, XIII; 77, 78
 (Kamienny Potok) HPol; 77, 78
 (Kamionka) HE XVII; 220
 Kamienista HE III; 95, 181
 Kamienna HE IX, XIII, XVI, XIX; 46, 53, 95, 218
 (Jachówka) HE XII; 95
 (Kamienica) HE XIII; 229
 (Kamienny) HE IX; 95
 (Kamieńska) HE IX; 225
 (Kmiczynka) HE X; 227
 Kamienna Rzeczka HE XIX; 192
 Kamienna Struga PMT XV; 192
 Kamiennie HE XVII; 95
 Kamiennica (Kamienica) HE XIII; 229
 Kamienny HE III, IX, XII, XVII; 95
 Kamienny Mostek HPol; 196
 Kamienny Potok HE III, XII, XIII; 189
 (Dobryński) HE XV; 189
 Kamienny Stok HW nr 518; 193
 Kamień HE XV; 77
 (Kmiczynka) HE X; 77, 227
 Kamieńska HE IX; 225
 Kaminia (Kamieniec) HE III; 91
 Kamiona (Kamionka) HE I, HW nr 547; 46, 53, 93, 219, 227
 (Kamienica) HE XIII; 229
 (Kamienna) HE XVI, XIX; 46, 53, 93
 Kamiona Struga HE XIV; 192
 Kamionka HE I, III, IX, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XIX, HPol, HW nr 410, 547; 53, 77–78, 217, 220, 227
 (Barbarka) HE XIV; 77–78
 (Brda) HW nr 655; 77–78
 (Kamienica) HE I, XIII; 229
 (Kamienna) HE XIX; 77–78, 218
 (Kamieńska Woda) HE XIII; 77–78
 (Klukówka) HE X; 77–78
 (Kołodziejka) HE X; 77–78
 (Kuniniana) HE X; 77–78
 (Pisia Tuczna) HE XIV; 77–78
 (Psarka) HE XVI; 77–78
 (Sucha Kamionka) HE XIII; 77–78
 (Wierzyca, Mała) HE I; 77–78
 Kamionna (Zimna Woda) HE XIII; 95
 Kamiony (Kamionka) HE XVII; 93, 220
 Kamiony Bród (Kamienny Bród) HE XIX; 194
 Kamiony Rów HE XIV; 195, 196
 Kamiony Stok (Kamienny Stok) HE XIX; 193
 Kamyk HE XII; 77
 Kanalik HE XIX; 84
 (Swobodzka Rzeka) HE XIX; 84
 Kanał HE X, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XIX, HPol; 84
 (Barcówka) HE XVII; 84, 226
 (Budziszanka) HE XV; 84
 (Mrowla) HE III; 84
 (Skodzierska) HE XV; 84
 Kanał Bagienny HW nr 541; 196
 Kanał Boczny HE XVI; 196
 Kanał Burzowy HPol; 196
 Kanał Dolny (Dolny Kanał) HPol; 196
 Kanał Domowy HPol; 196
 Kanał Energetyczny HPol; 196
 Kanał Główny HPol, HW nr 748, Św; 196

- (Rudnia) HE XVIII; 196
 Kanał Górny (Górny Kanał) HPol; 196
 Kanał Granicznik HPol; 199
 Kanał Jadownicki XII; 85
 Kanał Jasionowy HE XV; 196
 Kanał Kaczor HPol; 199
 Kanał Kopanka HPol; 199
 Kanał Łęg HE XIX; 199
 Kanał Młyński HPol; 196
 Kanał Nawadniający (Wielki Kanał Brdy) HE I; 198
 Kanał Niedźwiedzie HE XVII; 199
 Kanał Nowa Ulga HPol; 199
 Kanał Południowy HPol; 196
 Kanał Stary HW nr 553; 196
 Kanał Ulgi HE VI, HPol; 199
 Kanał Więzienny (Więzienny Rów) HE X; 196
 Kanał Wystawowy HW nr 356; 196
 Kanał Zadni HE VI; 196
 Kanałek Drw II, HE XVII; 84
 Kanałówka HE XIX; 126
 Kanar HPol; 84
 Kania HE I, XV, XVI, HPol; 82
 (Koprzywianka) HE XII; 82
 Kaniowiec HE IX; 153
 Kapuśnik HE XII; 81
 Karasie HE XV; 82
 Karasiówka HE VI, XII; 126, 132
 Karczewka HE VI; 129
 Karczmyska HE XVII; 87
 Karczowana HE XIX; 106
 Karczunek HE XIV; 85
 Karpa HE XIX; 85
 Kasina (Kasinianka) HE XII; 35, 43, 217
 Kasinianka HE XII; 35, 43, 217, 218
 Kasinka (Kasinianka) HE XII; 217, 218
 Kawalek HE XVI; 88
 Kawenka (Żółkiewka) HE VI; 131
 Kawi Potok HE III; 190
 Kawki HE XVI; 83
 Kawna Wielka (Kawna) HE XVII; 199
 Kawny HE XVII; 104
 Kazanice HE III; 87
 Kazub HE XVI; 90
 Kąciny HE XII; 77
 Kąpaczka HE XVI; 124
 Kąpalnia HE XVI; 87
 Kąpielniczna HE XII; 172
 Kąśna (Jastrzębianka) HE XIII; 172
 Kąty HE III, XIII, XVII; 77
 Kejstówka (Skiejtów Stok) HE XIX; 215
 Kemmenicz (Kamionka) HE I; 217, 219
 Kępica (Wolbórka) HE XIV; 134
 Kępny HE IX; 170
 Kęsica HE XV; 138
 Kęt HE XVII; 77
 Kicz HE I; 81
 Kiczonki HE XIII; 129
 Kiczurka HE XVII; 91
 Kielbasówka HPol; 127
 Kielczewka (Gielczewka) HE VI; 228
 Kiernica HE XVII; 91
 (Prutnik) HE X; 91
 Kierniczne HE XVII; 171
 Kierzek HE XIV; 82
 (Małyszyniec) HE XVI; 82
 Kimakowski HE XVII; 175
 Kineta HPol; 85
 (Kanał Jadownicki) HE XII; 85
 Kiniański Potok HE XVII; 197
 Kiński HE XVII; 174
 Kipielska HW nr 559; 174–175
 Kieselina HE XII; 225
 Kieselna (Kieselina) HE XII; 170, 225
 Kieselnica HW nr 471; 144
 Kieselny HE XVII; 170
 Klecanka (Kaczanka) HE XII; 128
 Kleine Bistra (Bysterka) HE IX; 197, 217
 Klembetz Bach (Głębiczek) HE IX; 152
 Kleniów (Kleniów Potok) HE XIII; 178
 Klenowa HE XIII; 177
 Klewianka (Boberka) HE XIX; 129
 *Klikawa (Klikawka) HE XVI; 114, 217
 Klikawka HE XVI; 114, 217
 Klin HE VI; 77
 Klince (Klińce) HE XIII; 77
 Klinik HPol; 77
 Kliniska HE XVII; 77
 Klinkowski HE III; 175
 Klonowski HE XIII; 101
 Klonówka HE I; 122
 Klucznicza HE XII; 142
 Kluczok HPol; 160
 Kluczwoda (Wierzchówka) HE XVI; 186
 Klupocz HE IX; 164
 Kładki HE XIX; 88
 Kłodnik HE XIII; 150
 Kłokuczków HE XVII; 178
 Kłopotnica HE XV; 142
 Kłotyńnia HW nr 651; 117
 Kłykowa HE XIV; 177
 Kniejówka HE XVI; 125
 Kobiernik HE XVII; 149, 225
 Kobierów (Kobiernik) HE XVII; 225

- Kobyla HE IX; 102
 (Wodząca) HE XIV; 202
 Kobyla Rzeka HW nr 336; 191
 Kobyla Szyja HE VI; 196
 Kobylak HE XII; 81, 160
 Kobylanka HE X, XV, XIX; 128, 148
 Kobyli Potok HE XIII; 190
 Kobyli SHGsk; 102
 (Kobyli Potok) HE XIII; 102
 Kobylniak HE XII; 160
 Kobylnica (Zbęcka) HE XIII; 144
 Kobyla Magna (Łostówka) HE XII; 197
 Kobylka HE XVI; 120
 Kocanek HE XV; 81
 Kocielina (Jawornik) HE XVI; 225
 Kocielnia (Jawornik) HE XVI; 158, 225
 Kocieniec HPol; 154
 Kocierz HE XII; 154
 (Kocierzanka) HE IX; 154
 Kociołek HPol; 90
 Kolawa HE XII; 114
 Kolejowy Kanał (Łojewski Rów) HE X; 196
 Kolembiówka (Niegłoszcz) HE XV; 126
 Kolna HE XII, XVII, HW nr 560; 96
 Kolne Jezioro HE XII; 194
 Kolnica HE XIV, HW nr 558; 140
 Koluśnica HPol; 142
 Koło Mocedliska (Koło Moczydliska) HE IX; 185
 Kołodziazny (Kołodzialny) HE XVII; 171
 Kołodziądż HW nr 351; 65
 Kołomyja HE XV, HPol; 72–73
 Kołona SHGsk; 173
 Kolonica HE XVII; 90
 Kołonna HE XIX; 173
 Kołowa (Płytnica) HE III; 96
 Komar HW nr 351; 83
 Komarowy (Mokry Potok) HE XVII; 102
 Komornia HE XIX; 158
 Komorzyniec HE XIV; 154
 Komosicha (Pilnica) HE XIX; 165
 Koni HE XV; 102
 Koniecpole HE XVII; 186
 Konietopy (Kaszowski, Potok) HE XVI; 221
 Konik HE X; 83
 (Bączalka) HE XV; 83
 Koniotopia (Kaszowski, Potok) HE XVI; 187, 221
 Koniowiec HPol; 154
 Koniówka HE XV; 123–124
 Konopata (Konopatka) HPol; 101, 217
 Konopatka HPol; 217
 Konopianka HE XIX; 128
 Konotop HE I; 187
 Konotopa HE VI, XV; 187
 Kopaliny HE XIII, HPol; 85
 Kopalniówka HE IX, XVI; 126
 Kopanina HPol; 85
 Kopanka HE X, XII, XVII; 124
 (Liwiec) HE X; 124, 132
 Kopany Rów HE XVII, HPol; 198
 Kopań HE XII; 85
 Kopia (Świder Wschodni) HW nr 351; 166
 Kopienny HE XV; 106
 Kopliny HE XIII; 78
 Koprzywianka (Pokrzywianka) HE XVI; 46, 224
 Koprzywiska HE XIII; 162
 Koprzywna HE XIV, XV; 171
 Koprzywnica HE I, XII, XIX, HW nr 538, 761;
 19, 139
 (Pokrzywianka) HE XVI; 139, 224
 (Przemsza, Biała) HE IX; 19, 139, 224
 (Strawa) HE XIV; 19, 139
 Korab HE XVI; 87
 Korciepczany Potok HE XIII; 190
 Korhany HE X; 87
 Koryczna HE XIV; 172
 Korytnia (Bród) HE XIV; 158, 227
 Korytniak HE XVI; 159, 160
 Korytnica HE XII, XIV, HPol; 133, 138
 (Bród) HE XIV; 138, 227
 (Krztynia) HE XIV; 138
 Korytnicki Potok (Szyszła) HE X; 188
 Korytnik HW nr 352; 148
 Korytno HE IX; 94
 Korzeczek HE XV; 82
 Korzenica HE IX; 224
 Korzenicha HE XIX; 165
 Korzeniec (Korzenica) HE IX; 152, 224
 Korzenna HE XVI; 101
 Korzeń HE XV; 82
 Korzyniec (Korzenica) HE IX; 224
 Kosarki (Koszarski Potok) HE XIII; 87
 Kosiczanka (Kasinianka) HE XII; 129
 Kosieniec (Narutówka) HE XVI; 154
 Kosina HE III; 81
 Kosionek HE XVI; 162
 Kosodka HE XIX; 120
 Kossowy Rów HE X; 195
 Kossówka (Kosodka) HE XIX; 127
 Kostrewka HE III; 120
 Kostrzyn (Kostrzyń) HE X; 179, 221, 223
 Kostrzyna (Kostrzyń) HE X; 221
 Kostrzynek HE X; 162
 Kostrzynia (Mościenica) HE XIV; 117
 Kostrzyń HE X; 54, 55, 162, 223

- Kosutka HE XIX; 120
 (Kosodka) HE XIX; 120
 Koszanka HE XV; 128
 Koszarki HE IX; 87
 Koszaryszcza HE XVII; 91
 Kościany HE XV; 103
 Kościelny Potok (Pyszenka) HE XVIII; 191
 Kościelny Rów HE XV; 195
 Kościółkowa Rzeka (Kościółkowa Woda) HE III;
 191–192, 226
 Kościółkowa Woda HE III; 226
 Kośna HE X; 96
 Kośnica HE XIV; 144
 Kotarka HE XII; 120
 Kotarnia HE IX; 158
 Kotarny HE IX; 172
 Koterka HE X; 36, 43
 Kotlina HE IX, XII; 70
 Kotliny HE IX, XII; 70
 Kotłowy Potok HE XIII; 191
 Kotownica HW nr 558; 146
 Kotra (Koterka) HE X; 36, 43
 Kotylniczy Potok HE XIII; 189
 Kotyska (Kotyzki) HE XVI; 81
 Koza (Kosarzewka) HE VI; 83
 Kozi (Uszewka) HE XII; 102
 Kozi Bród HE IX; 194
 Kozi Potok HE XIII; 190
 Kozi Przeskok HE XIX; 194
 Kozia HW nr 350; 102
 Kozia Rzeczka HE XIX; 192
 Kozia Rzeka (Kłonicznica) HE I; 191
 Koziany (Koziany) HE XVII; 180
 Kozielce HE XIII; 81
 Kozielnik HE XVII; 150
 Kozieniec HE XII, XV; 85–86, 155
 Kozinka HE XVI; 124
 Koziny Potok HE XIII; 190
 Kożuszek HE XIX; 75
 Kożusznia HE XIX; 158
 Krajna Rzeczka HE XIX; 192
 Krajowy (Krajowy Potok) HE XIII; 103
 Kraska HE XIV; 122
 Krasna HE XIV; 98
 (Bryniczanka) HE XVI; 98
 (Krasna Rzeczka) HE XIX; 98, 225
 Krasna Rzeczka HE XIX; 225
 Kraśnica HE XII; 138
 Kremiany HE III; 104
 Kręcica (Drybok) HE I; 141
 Kręgiel HE I; 167
 Krępa HE I, VI, XIV, HW nr 543; 77
 (Klimontówka) HE XVI; 77
 (Krępianka) HE XVI; 77, 217
 Krępianka HE XVI; 217
 Krępiarka HE XIII; 130
 Krępiec HE XVI; 152
 Krępna (Krempna) HE XV; 170
 Krośnica HE XV; 139
 Krowia Rzeczka HE XVII; 192
 Krótki HE IX; 95
 Krówka HE I; 120, 132, 137
 Krzynia (Krzynia) HE XIV; 49, 116
 Kruchynia HE XII; 81, 117
 Kruczek HE XIX; 82
 Kruhle HE XIX; 104
 Kruk Rzeka HE XIX; 199
 Kruszenica (Kruszelnica) HE XVII; 145
 Kruszyna HE XV; 222
 Kruszynie (Kruszyna) HE XV; 160, 222
 Krwawa HE XVII; 98
 Krwawy Potok HE XII; 189
 Krymianec HE XVII; 154
 Kryniczka HE XIX; 62
 Krynica HE X, XVII, XIX; 62
 (Kryniczanka) HE XIII; 62
 (Łosiniecki Potok) HE XVII; 62
 (Żyłka) HE X; 62
 Krynice HE XIX; 62
 Kryniczanka HE VI; 224
 Kryniczka (Kryniczanka) HE VI; 62, 224
 (Kryniczki) HE X; 62, 220
 Kryniczki HE X; 62, 220
 Kryniczny Potok HE XVII; 189
 Kryniczysko (Marciszewski) HE III; 162
 Krypianka HE XVI; 128
 Kryte HPol; 106
 Krywe (Dołżyczka) HE XVII; 104
 Krywec HE XVII; 154
 (Krzywczanka) HE XIX; 154
 Krywy (Krzywy Potok) HE XV; 222
 Krywyj HE XVII; 104
 Krywyj Potok HE XVII; 197
 Krzaczysty HE IX, XII; 101
 Krzakawa HW nr 539; 114
 Krzaki HE XVII; 82
 Krzakówka HE IX; 126
 Krzanka HE XII; 120
 Krzemianka HE XIX; 77
 (Krzywianka) HE X; 77
 Krzemienica HE XV; 77
 (Babulówka) HE XV; 77, 224
 (Zarównieński, Kanał) HE XV; 77
 Krzemieniec (Babulówka) HE XV; 77, 224

- Krzemionka HE XII, XV; 77
 (Krzemianka) HE XIX; 77
 Krzepianka (Krzywianka) HE X; 129
 Krzepopa (Krzypopa) HE III; 84
 Krzewianka (Więzienny Rów) HE X; 128
 Krzna HE X; 28
 Krztał HE XIII; 116, 169
 Krztówka HE XVII; 116, 169
 Krztynia HE XIV; 26, 49, 54, 116, 169
 Krzykopa HE III, XV; 84
 Krzynowłoga (Ulatówka) HW nr 542; 47, 54, 187
 Krzypok HE XII; 110
 Krzypopa HE IX, XIII; 84
 Krzypopki HE XV; 84
 Krzywa HE IX, XV, XVII, XIX, HW nr 469; 95
 (Krzywy Potok) HE XV; 95, 222
 (Krzywica) HE XII; 229
 Krzywa Noga HPol; 196
 Krzywa Struga HW nr 351; 192
 (Krzywastuga) HW nr 696; 192
 Krzywa Rzyczka (Krzywa Rzeczka) HE XVII; 192
 Krzywacki HE IX; 175
 Krzywaniec HE IX; 154
 Krzywczyk (Krzywczanka) HE XIX; 218
 Krzywe HE XIII, HPol; 95
 (Krzywy Potok) HE XV; 222
 (Tryputnik) HE XVIII; 95
 Krzywianka (Więzienny Rów) HE X; 128
 Krzywica HE XII; 138, 229
 Krzywie HE XVII; 166
 Krzywiec (Krzywczanka) HE XIX; 152, 218
 (Krzywica) HE XII; 138, 229
 Krzywka (Krzywula) HE X; 224
 Krzywoń HE XII, XV; 168
 Krzyworzeka HE VI; 187, 209
 Krzywula HE X, XVII; 167, 224
 (Krzywulka) HE X; 167
 Krzywulka (Zuśnianka) HE XIX; 130
 Krzywy HE VI, IX, XII, XIII, XV, XVII; 95
 (Krzywy Potok) HE IX; 214
 (Krywy) HE XVII; 104
 (Sołotwina) HE XVII; 214
 Krzywy Dąb HE XIX; 195
 Krzywy Potok HE IX, XII, XVII, HPol; 189, 222
 (Krzywy) HE XV; 189
 (Sołotwina) HE XVII; 189, 214
 Krzywy Róg HPol; 196
 Krzywy Stok 193
 Krzyżnik HE XVI; 150
 Krzyżowa Struga HE XIV; 192
 Krzyżowy Potok (Krzyżowy) HE XII; 191
 Kubra (Przytulanka) HE XIX; 36, 216
 Kubrzanka (Przytulanka) HE XIX; 216
 Kubrzenica (Przytulanka) HE XIX; 216
 Kucieszka (Kamienna) HE XIX; 131
 Kukawka HE X; 82
 Kukułkowy Potok HE III; 190
 Kulas(z) (Kulaszny) HE XVII; 91, 227
 Kulaszny HE XVII; 227
 Kulaszny Potok (Kulaszny) HE XVII; 227
 Kulikówka HE XIX; 126
 Kumornik HE IX; 150
 Kupna (Kopija) HE XVII; 171
 Kurzyna (Wierzbica) HE XIV; 156
 Kut HE XVII; 91
 Kutec HE XVII; 154
 Kutny HE XVII; 172
 Kuzlatyniec HE XVII; 154
 Kuźnianiec HE XV; 154
 Kuźniczka HE XVI; 120
 Kwaszenina HE XVII; 76
 Kwaśnik HE XV; 148
 Lachnica (Marianka) HW nr 581; 142
 Łądówka HE XIX; 122
 Laktoza HPol; 87
 Lasanka HE XIX; 128
 Lasek HE IX, XII; 81
 Laski HE XV; 81
 Laskowa HE XII; 100
 Laskowiec HE IX, XVII, HPol; 80, 155
 Laskowski HE XIII; 101
 Laskowski Potok HE XIII; 190
 Laskowy HE XII; 100–101
 Laskówka HE XVI; 122
 Lasowa (Bednarka) HE XV; 101
 Lasowa Rzeka HE XIII; 222
 Lasowska Rzeka HE XII; 191
 Lasowy HE III; 101
 (Lasowa Rzeka) HE XIII; 101, 222
 Lasy HE X; 81
 Leniwa (Leniwka) HE X, XVI; 99, 219
 Leniwka HE X, XVI; 219
 Lepietnica HE XIII; 145
 Lepietucha (Lepitucha) HE X; 165
 Lesiska HE XIV; 81
 Leskowiec HE IX; 153
 Leśna HE X, XVI, XIX; 28, 101
 (Leszczka) HE X; 101
 (Leśnianka) HE IX; 219
 (Leśniówka) HE IX; 215
 (Roztoczka) HE XVIII; 101
 (Żarnówka) HE IX; 101
 Leśna Rzeczka HE VI; 192

- Leśna Woda (Leśniówka) HE IX; 193, 215
 Leśnianka HE IX; 219
 Leśnica HE IX, XII, XIII, HW nr 470; 139–140
 (Luboczanka) HE XIV; 139–140
 Leśnik (Mordarka) HE XIII; 148
 Leśniówka HE IX; 215
 Leśny HE XII; 101
 Leszcz HE XII; 82
 Leszczak HE XII; 159
 Leszcze HE XII, XIII; 82
 Leszczka HE X; 219
 (Pelchówka) HE X; 120
 Leszczna (Leszczka) HE X; 101, 219
 Leszcznica (Leśnica) HW nr 469; 139
 Leszczynka HPol; 120
 Leszczyny HE XIII, XVII; 80
 Lewa Ręka HPol; 196
 Lewenka HE XII; 130
 Lezaje HE IX, XIII; 78
 Lichnia HE XIII; 158
 Lichy HE XIII; 104
 Lichyj Potik (Lichy Potok) HE XV; 197
 Lidzino HE XIX; 179
 Limierzyska (Lemierzysko) HE XIII; 220
 Limierzysko (Lemierzysko) HE XIII; 220
 Limirzyska (Lemierzysko) HE XIII; 85
 Liniawa (Wełnianka) HE X; 114
 Linica (Struga) HW nr 644; 224
 Linowa (Struga) HW nr 644; 177, 224
 Lipa HE XVII, XIX; 79
 Lipczy Rów (Żylawa) HE X; 195
 Lipica (Cyranka) HE XVI; 135
 Lipień (Bystry) HE XIII; 82
 Lipienica Św; 135
 Lipietucha (Lepitucha) HE X; 165
 Lipinki (Kujawski Potok) HE XV; 80
 (Lipianka) HE XV; 80
 Lipka HE XV, XVI, HPol; 79
 Lipki HE IX, XVII; 79
 Lipna HPol, HW nr 559; 101
 Lipnica HE XII, XVI; 140
 (Dąbrówka) HE XV; 140
 (Pomarancka) HE X; 140
 Lipnik HE III, XVII; 79–80
 Lipowa HE XV, XVI; 101
 (Leśnianka) HE IX; 101
 Lipowa Woda HE XIV; 193
 Lipowica HE XV; 140
 Lipowiec HE IX, HPol; 153
 (Bielcza) HE XV; 153
 Lipowska HE IX; 101
 Lipowy HE XIII; 101
 Lipska Debrz HE XII; 194
 Lisi HE IX; 102
 Lisi Potok HE XIII; 190
 Lisi Rowek HE XIX; 195
 Lisiowiec HE XIII; 154
 Lisówka Św; 124
 Lissowski Potok (Lisowski Potok) HE III; 190
 Liszcze HE XIII; 80
 (Leszcz) HE XIII; 80
 Liszczyna (Leszczyna) HE IX; 80
 Liszka (Liska) HE I; 124
 Liszki (Liska) HE I; 124
 Litowiczny HE XVII; 172
 Littuna (Łydynia) HW nr 555; 29
 Litworowy Potok HE XIII; 190
 Liw (Liwiec) HE X; 28, 33, 216
 Liwiec HE X; 26, 28, 216
 Liwa (Czarna) HE III; 65–66
 Liwona (Struga) HW nr 644; 177
 Liza HE XIX; 36
 Lompnich (Łomniczanka) HE XIII; 138
 Lopnitz (Wapienica) HE IX; 138
 Loskowy (Laskowy) HE IX; 101
 Lsna (Leśna) HE X; 28
 Lubaczówka HE XVII; 46, 47
 Lubędzka HW nr 539; 169
 Lubień (Hermańówka) HE III; 168
 Lubienia HE XVII; 117
 (Lubianka) HE XVI; 116
 Lubnica (Wirowa) HE XVIII; 145
 Lubówka HE XVII; 127
 Lubownica HW nr 651; 146
 Lubynia (Lubenia) HE III; 116
 (Lubianka) HE XVI; 117
 (Lubienia) HE XVII; 117
 Luci(a)za (Luciąża) HE XIV; 28–29
 Luciąża HE XIV; 26, 28–29, 43
 Lucioza (Luciąża) HE XIV; 29
 Lucica (Łużyca) HE XIV; 135
 Luk (Ełk) HE XIX; 37
 Lúpka (Lípka) HE X; 80
 Luśnia (Kamieński) HE XV; 90
 Luta HW nr 553; 99
 Lutcisa (Luciąża) HE XIV; 28
 Lutnia HE X; 116
 Lutobrok (Prut) HW nr 546; 41
 Lutryna HW nr 757; 40, 43
 Lutynia (Lutnia) HE X; 116
 Lybyanka (Lubianka) HE XII; 121
 Łabędzia Struga HE XIX; 192
 Łach (Łacha) HE XVI; 67–68

- (Zagożdżonka) HE XVI; 67–68
 Lacha HE VI, XV, XVI, HPol, HW nr 267; 67–68
 (Sanka) HE XVI; 67–68
 Lachy HPol, HW nr 655; 68
 Łada HE XVII; 29, 43
 Łajków HE XVII; 178
 Łan HE XV, XVII; 86
 Łanecki Potok HE XII; 191
 Łaniówka HPol; 126
 Łanny Potok HE XIII; 191
 Łanów HE XII; 178
 Łańcuch HE XVII; 90
 Łasia HW nr 540; 102
 Łasicowa Woda HPol; 193
 Łastawka HE XII; 82
 Ława HE XIX, HPol; 88
 Ławeczna Debrz HE XV; 194
 Ławeczny Potok (Ożarówicki, Potok) HE IX; 191
 Ławka HE XII; 88
 Ławki HE XII; 88
 Ławny HE IX; 103
 Łaz HE XVII; 86
 Łazanka HE XVII; 128
 Łazek HE XVII; 86
 Łaziska HE XII, XIII; 86
 Łazki HE XIII, XVII; 86
 Łazowa HE XV; 103
 Łazowna HE XVII; 172
 Łazowy HE IX; 103
 Łazy (Łaziska) HE XV; 86
 Łażna HE XV; 103
 Łażnica HE XVI; 138
 Łażnie Rzeki HE XV; 192
 Łażnik HE XII, XIII; 148
 Łąceń HE XII; 81, 168
 Łączka HE XII; 76
 (Golcówka) HE III; 76
 Łączki HE XVII; 76
 Łączkowy Rów HE VI; 195
 Łącznica (Wierzycza, Mała) HE I; 143
 Łącznik HE XII, XIII; 148
 Łączny HE XII; 101
 Łączyny HE XVII; 157
 *Łąg (Luciąża) HE XIV; 76
 Łągi HE XVII; 76
 Łąg (Luciąża) HE XIV; 76
 Łąka HW nr 651; 76
 Łąkawa HPol; 114
 Łąkawiec HE XVI; 154
 Łąki HE XIII; 76
 (Łęki) HE XVII; 76
 Łąkiecki Potok HE XII; 188
 Łąkowy Potok HE III; 189
 Łąkta HE XIII; 76
 Łąski HE IX; 175
 Łązek (Bystrz) HE XVII; 76
 Łążki HE IX; 76
 *Łbina (Łubinka) HE XIII; 156
 Łęg HE III, XV, XIX; 46, 76
 (Łęg Rokietnicki) HE XVII; 76
 (Łęgówka) HE XIII; 76
 Łęgi (Łęg) HE III; 76
 Łęgowiec HE IX; 153
 Łęgowy Potok HE XII; 189
 Łęka HE XV; 76
 Łękawa HE XIII; 76
 Łękawiec (Mysłachówka) HE XVI; 152
 Łękawka HE IX; 119
 Łęki HE XV; 76
 (Żabnik) HE XV; 76
 *Łękórz (Łękórz, Duży) HE XII; 169
 Łętowienka (Łętowianka) HE XVII; 217
 Łętownianka HE XVII; 217
 Łętowina (Uszewka) HE XII; 225
 Łętownia HE VI; 158, 224
 (Łętowianka) HE XVII; 158, 217
 (Uszewka) HE XII; 158, 225
 Łętówka (Łętownia) HE VI; 224
 Łężysko HE XIII; 162
 Łochaczka HE XII; 120
 Łodzina HE XVII; 91
 Łokietnica HE XIV, HW nr 708; 88
 Łoknica HE XIX; 135
 Łokusza (Łąkusza) HE XVI; 168
 Łomna HPol; 99
 Łomówka (Rudawka) HE XIX; 125
 *Łompnica (Łomniczanka) HE XIII; 138
 Łomżyca (Łomżyczka) HW nr 470; 41–42, 47
 Łoński HE IX; 175, 176
 Łopianka HE XVI; 120, 132
 Łopienica (Sufraganiec) HE XVI; 135
 Łopień (Łopa) HE VI; 81
 Łopusza HE XVII; 167
 Łopuszanka HE VI; 128
 Łopuszna (Łopuszanka) HE XIII; 171
 Łosia (Łoś) HE XV; 102
 Łosiczka HE XII; 129
 Łosieniec HE XVI; 152
 Łosina HW nr 546; 156
 Łosinica HE XIX; 144
 Łosiniec HE XVII; 154
 Łosiny HE XV; 157
 Łoska (Łozka) HE XVII; 120
 Łososińska (Łososina) HE XIII; 219

- Łososina HE XIII; 54, 55, 156, 219
 (Wierna Rzeka) HE XVI; 54, 55, 156, 157
- Łososinka (Łososina) HE XIII; 219
- Łostrzyszowski HE XII; 175
- Łotownia (Łutownia) HE XIX; 159
- Łowisko (Żyłka) HE XVII; 86
- Łozica HE X; 135
- Łozkowiec HE IX; 153
 (Leskowiec) HE IX; 153
- Łozkowy HE IX; 101
- Łozowski Rów HE XIX; 195
- Łozowy Rów HE XIX; 195
- Łożyska HE XV; 70
- Łubianka HE XII, XV, HW nr 474; 121
 (Lubiany) HE XIX; 215
- Łubiany HE XIX; 215
- Łubiany Stok (Lubiany) HE XIX; 193, 215
- Łubienka HE XVII; 121
- Łubinka HE XIII; 120
- Łubnica HE XV; 138
- Łubowa HE XVI; 101
- Łuch HE X; 91
- Łuczek HE XV; 161
- Ług HE XV, XVI, XVII, HPol; 76
- Ługi HE XV; 76
- Ługowa (Czarna) HE XIV, XVI; 96
- Łuh HE XVII; 91
- Łukawica HE XVII; 137
 (Dyrbek) HE XVII; 137
 (Kałuska) HE X; 137
 (Łukawiec) HE XVII; 224
 (Świnka) HE X; 137
- Łukawiec HE XV, XVII; 152, 224
- Łukowiec HE XVI; 154
- Łukowski (Łukowski Potok) HE XVII; 175, 176
- Łukowy Potok SHGSK; 189
- Łukówka HW nr 340; 122
- Łup(i)a (Skierniewka) HE XIV; 26, 44, 49, 111, 213
- Łupiana HE XV; 106, 107
- *Łupianka (Łuplanka) HE XIX; 129
- Łupka HE VI; 124
- Łuplanka HE XIX; 44, 129
- Łuśnia (Kamieński) HE XV; 90
- Łutownia HE XIX; 159
- Łuża HE XIX; 70
- Łużnik HE IX; 149
- Łużycza HE XIV; 135
- Łydynia HW nr 555; 26, 29, 43, 117
- Łysce HE XIII; 77
- Łysy HE XVII, HW nr 239; 100
- Macica HE XV; 62
- Maciczna (Urszulewka) HW nr 580; 94
- Maciczny Rów HPol; 195
- Maciora HPol; 83
- Macocha HE IX, 63, IX, HPol; 62, 166
- Magnum Potok (Wielki Potok) HE XV; 197
- Magnus Brok (Brok) HE X; 229
- Maior Głęboki (Głęboki) HE III; 199
- Maior Strużnik (Wielki Stróżnik) HE XV; 197
- Maius Głobnica (Głobnica Maius) HE III; 145
- Makotra HE XVII; 91
- Makowa HE XVI; 101
 (Makówka) HE XVII; 101, 228
- Makowiska HE XIII; 81
- Makowski (Makówka) HE XVII; 228
- Makówka HE XVII, XIX; 122, 228
- Malenianka (Malinianka) HE XVII; 224
- Malenie HE XVI; 81
 (Malina) HW nr 545; 81
- Malennik HE XV; 81
- Malina HE XIV; 81
- Maliniak HE XII; 81, 160
- Malinianka HE XVII; 224
- Maliniczek (Malinianka) HE XVII; 224
- Malinka HE IX; 81
- Malinowiec HE XVII; 153
 (Malinowski) HE XVII; 153
- Malinowiska HE XVII; 81
- Malinowski HE XII; 175
- Malinowy Potok HPol; 190
- Malinówka HE XII; 122
 (Wolica) HE VI; 122
- Mallien (Omulew) HW nr 522; 37
- Malnica (Molnica) HE XIV; 144
- Mała HPol; 95
- Mała Czerna (Czerna) HE IX; 226
- Mała Debrza HE XV; 194
- Mała Dolina HE IX; 194
- Mała Ossa (Lutryna) HW nr 757; 40
- Mała Rowa HE XV; 195
- Mała Rzeczka HE XVI, XVII; 192
- Mała Rzeka HE XIX; 191
 (Merla) HE III; 191
- Mała Struga HE IX, XV; 192, 193
- Mała Suchołda (Czarna) HE XIX; 38
- Mała Woda HE XII; 193
- Małe Stoki (Mały Stok) HW nr 469; 194, 220
- Małka HE III; 122
- Małowica Św; 145
- Mały Głęboki Potok HPol; 199
- Mały HE IX, XVII; 95
 (Czaszyński Potok) HE XVII; 95

- (Mały Potok) HE IX; 95
 Mały Kanał HE XV, XVI, XVII; 196
 Mały Olszowy HE XII; 199
 Mały Potoczek HE XVII, HW nr 238; 191
 Mały Potok HE XV; 189
 Mały Stok HW nr 469; 220
 Mały Suchy HE IX; 199
 Mały Suchy Potok HE XIII; 199
 Mały Zielony Potok HE III; 199
 Małyj Bystryj HE XV; 199
 Małynka HE XIX; 130
 Marchawa SHGWy; 114
 Marchwiany (Robów) HE XIII; 101
 Martwa Woda HE XIV; 193
 Martwica HE VI; 66
 Maślanki HE XVII; 75
 Maślanka (Krasna) HE XIV; 75
 (Maślanka) HE XII; 75
 Mateczny Rów HE VI; 195
 Mathloczka (Mokluczka) HE III; 130
 Matka HE III, X; 62
 Matlak HE XIX; 51
 Matnia HE III, XV; 86
 Matonogów HE IX; 178
 Matownik HPol; 150
 Matyca HE XV; 62
 Mącznianka HE X; 129
 Mąkowiec HPol; 153
 Mątawa HE I; 54, 115
 Mątnówka (Malinówka) HE XII; 127
 Mątny Potok HPol; 189
 Mątawica (Motwica) HE VI; 134, 146
 (Mutwica) HE XVII; 134
 Medwedziw HE XVII; 178
 Medwedże HE XIII, XV; 91
 Medweży (Medwedzy) HE XVII; 104
 Medze Potoki HE XV, XVII; 185
 Meglewy (Sławka) HE VI; 29
 *Mełgiew (Sławka) HE VI; 29, 108
 Mentula HE VI; 167
 Meszenka (Mesznianka) HE IX; 217, 218
 Meszna (Mesznianka) HE IX; 101, 217
 Mesznianka HE IX; 217, 218
 Meszynka (Mesznianka) HE IX; 217
 Meta (Netta) HE XIX; 34
 Meże Potoki HE XV; 185
 Męcina (Męcianka) HE XV; 156
 Mętna HE X; 100
 Mętny HE III, XII; 100
 Miałka HE XVI; 119
 Mianka HE X; 29, 216
 Miąsza (Miazga) HE XIV; 95
 Miedziany Potok HE XII; 189
 Miedźwiada (Niedźwiedna) HE XIV; 93
 Miejscowy Potok HE III; 191
 *Mielczyca (Liska) HE I; 137
 Mielnica HE X; 142
 Mienia HW nr 352; 29
 (Minina) HE VI; 29
 Mienina (Minina) HE VI; 29
 Mień HW nr 594; 29, 43
 (Mianka) HE X; 29, 216
 Mieńka HE XIX; 124
 Mierzawa (Mierzawka) HE XVI; 35, 43, 218
 Mierzawka HE XVI; 218
 Mieszy Dąb HE XV; 195
 Międzybrodzie HE XIII; 161
 Międzydroże HE XIX; 78
 Międzygórski Potok HE XIII; 189
 Międzygórze HE XIII; 78
 Międzygroń HE XIII; 184
 Międzykłody HE XIV; 184
 Międzypotocze HE XIII; 161, 209
 Międzypotoki HE IX, XII, XIII; 184, 209
 Międzyrowy HE XIX; 184
 Międzysnoże HE IX; 161
 Międzywodzie HPol; 161
 Miękinia HE XVI; 74, 117
 Miękiniów HE XII; 178
 Miętus HPol; 82
 Migrąd HE XIII; 184
 Milerz HE III, XIII; 86
 Milerzyska HE XII; 86
 Milutka HE VI; 104
 Miła HPol; 104
 Miłka (Szewnia) HE XVIII; 122
 Minina HE VI; 29
 Minor Pelty (Pelta) HW nr 544; 223
 Miodowce (Miodowiec) HE IX; 153
 Mirzawa (Mierzawa) HE XVI; 35, 113
 Mleczka HE III; 46, 54, 55, 56, 119, 132
 Mleczna HE IX, XVI; 63, 98
 Mleczny Worek HE XII; 196
 Młaka HE XVII; 91
 Mława (Mławka) HW nr 553; 40, 113, 216
 Mławka HW nr 553; 40, 113, 216
 Młodawa HW nr 351; 93, 113
 Młynarka HPol; 130
 Młynarska (Młynarski Potok) HE XVII; 103
 Młynarska Rzeka HE XIII; 192
 Młynarski HE IX, XVII; 103, 225
 Młynarski Potok HE XVII; 225
 Młynarski Rów HE III; 195
 Młynek HE XII, XVI, XIX; 87

- (Opocznianka) HE XIV; 87
 Młynica HE XIX; 87
 Młyniska HE XIII; 87
 (Młyńska) HE III; 87
 Młynisko HE XIII, XVII; 87
 Młynka HE IX, XIV, XVI, HPol; 84
 (Białka) HE XVII; 84
 Młynki HE III, IX; 84
 Młynkowiec HE XIII; 154
 Młynkowska (Młynkowska Rzeka) HE XIV; 175
 Młynna HE XV, XVI; 103
 Młynna Przekopa HE XV; 196
 Młynne HE XIII; 103
 Młynnica HE IX; 87
 Młynny Potok HE XIII; 191
 Młynowy Rów HE VI; 195
 Młynówka HE III, VI, IX, X, XII, XIII, XV, XVI,
 XVII, XIX, HPol; 84
 (Czernicki Rów) HE I; 84
 (Gielczewka) HE VI; 84
 (Gróbka) HE XII; 84
 (Maławka) HE III; 84
 (Młynówka Czaniecka) HE IX; 84
 (Młyńska, Struga) HW nr 599; 84
 (Sołokija) HE X; 84
 (Wążeńska) HE X; 219
 Młynówka Górna HPol; 196
 Młyńczyska HE XII, XVI; 163
 Młyńska HE IX, XII, XVI, HPol; 103
 (Młynówka Czaniecka) HE IX; 103, 219
 (Młyńska, Struga) HE I; 225
 Młyńska Przypopa HE XV; 196
 Młyńska Rzeka (Świnka) HE VI; 192
 Młyńska Struga HE I, XIX, HPol, Ostr, Św; 226
 Młyński HE XII; 103
 (Młynne) HE XIII; 103
 (Młyńska) HE XIII; 103
 (Młyńska, Struga) HE I; 225
 (Wążeńska) HE X; 103
 Młyński Potok HE III; 191
 (Nowa Grobla) HE X; 188
 Młyński Rów HE IX, HPol, HW nr 784; 195
 *Mniejsza (Miazga) HE XIV; 95
 Moczarysko (Moczaryzsko) HE XII; 74
 Mochnacki HE XVII; 175
 Mochnate HE III; 104
 Mocker (Mukrz) HE I; 95
 Moczalki HE XIX; 130
 Moczar (Moczarnik) HE XV; 229
 Moczarec HE XVII; 154
 (Moczarnik) HE XV; 152, 229
 Moczarka HE IX; 74
 Moczarne HE XVII; 170
 Moczarnik HE XV; 229
 Moczary HE III, XII; 74
 Moczarze HE XV; 160
 Moczarnik (Struga) HE XV; 86
 Moczydlca HPol; 135
 Moczydło HE IX, XII, XVI, HPol; 86
 Moczydłowy HE XIII; 103
 Moczyłki HE XVI; 120
 Moczyska (Mokrzyska) HE III; 162
 Modra HE XIII; 98
 Modrzewie (Modrzewina) HE XVI; 80
 Modrzewska Rzeka (Kłonicznica) HE I; 191
 Mogilna HW nr 518; 103
 Mogilnica (Mogilka) HE XII; 140, 224
 Mogilka HE XII; 224
 *Moklaczka (Mokluczka) HE III; 130
 Moklak HE XVII; 91, 160
 *Mokra (Mukrz) HE I; 95
 Mokradl (Mokradło) HW nr 580; 74
 Mokradło HW nr 580; 74
 Mokradzina HE XIX; 155
 Mokry HE XII; 95
 (Mokry Potok) HE XIII; 225
 Mokry Potok HE XIII, XVII; 189, 225
 Mokry Rów Św; 195
 Mokrzca HE XII; 222
 Mokrzec (Mokrzca) HE XII; 153, 222
 Mokrznia HPol; 158
 Mokrzowa (Pacynka) HE XVI; 74
 Mokrzyc (Mokrzca) HE XII; 153, 222
 Mokrzyska HE III; 162
 Mołtawa HW nr 575; 29, 113
 Montau (Mątawa) HE I; 54, 115
 Morawica HE XVI; 135
 (Morawka) HE XVI; 135, 217
 (Nida, Czarna) HE XVI; 135
 Morawiec HE XVI; 152
 Morawka HE XII, XVI; 119, 217
 Morgi HE XIX; 88
 Mosteczna HE XIII; 103
 Mostek HE IX, XV, XIX; 88
 (Struga) HE XIV; 220
 Mostki HE III, IX, XII, XV; 88
 (Łukawica) HE XVII; 88
 (Struga) HE XIV; 88, 220
 Mostkowy HE XIII; 103
 Mostkowy Potok HE XIII; 191
 (Mostowy Potok) HE XV; 191
 Mostków HE IX; 178
 Mostkówka HE XV; 126
 Mostownica HE XII; 145

- Mostowy HE IX; 103
 Mostów HE XII; 178
 Mostów Potok HPol; 191
 Mostówka HE X; 124
 Mosty HE IX; 88
 Mostycki HE XVII; 175
 Moszczaniec (Surowica) HE III; 153
 Moszczanka HE XV; 217
 Moszczenica HE III, VI, XIII, XIV; 54, 55, 141–142
 (Moszczanka) HE XIV, XV; 141–142, 217
 (Mościenica) HE XIV; 141–142
 (Wolbórka) HE XIV; 141–142
 Moszczona HE X; 106
 Mościca (Mostysza) HE XIII; 136
 Mościlka HE XV; 130
 Mościska HE XIII, XVI; 88
 Mościsko HE IX, XIX; 88
 Mościskowa HW nr 558; 177
 Motława HE I; 42
 Mozgawa HE XVI; 49, 113–114
 (Mozgawka) HE XVI; 49, 113–114, 227
 Mozgawka HE XVI; 49, 114, 227
 Mrażnica HE XII, XIII, HPol; 86
 Mroga HE XIV; 26, 29, 227
 Mrowa (Mrowla) HE III; 93
 (Utrata) HE XIV; 30
 Mrowla HE III; 93, 219
 Mrożyca (Mroga) HE XIV; 227
 Mrówka (Mrowla) HE III; 219
 (Węgierka) HW nr 543; 33, 83
 Mrówla (Mrowla) HE III; 219
 Mszana (Mszanka) HE XV; 101, 217
 Mszanka HE XV; 217
 Mszanki HE XVII; 123
 Mszena (Mszanka) HE XII; 101
 Mtawa (Mołtawa) HW nr 575; 29, 113
 Mucha HE XVI, XVII, XIX; 83
 Muchawiec HE XIX; 154, 155
 Muchawka HE X; 129
 Mukrz HE I; 95
 Muława HE X; 114
 Murowaniec HE IX; 87
 Murynia HE XV; 91
 Muszka (Siemiechowianka) HE XIII; 83
 Mutne (Mutnik) HE IX; 105
 Mutnik HE III; 220
 Mutny (Mutnik) HE III; 104, 220
 Muttawa (Muława) HE X; 114
 Mutwica HE XVII; 146
 Muzgawa (Mozgawa) HE XVI; 47, 113
 Myszolowiec HE XVII; 152
 Myśla HE X; 49, 54, 55, 169
 Na Białisku HE XIII; 185
 Na Dolinie Rowek HE XIX; 200
 Na Dolinkę HE XIII; 185
 Na Granicy (Na Granicy, Potok) HE XV; 185
 Na Kamieniu HE XII; 185
 Na Kąty (Kadecki Potok) HE XIII; 184
 Na Piaski (Turbacz) HE XII; 184
 Na Podbrzeżu HE XII; 185
 Na Przygórzu HE XII; 185
 Na Przykopie HE XVI; 185
 Na Stawki (Żłobki) HE IX; 184
 Na Stocz(zech (Brzozówka) HE XIX; 185
 Na Środku HE VI; 185
 Na Wapiennicy HE IX; 185
 Na Węgorzach (Krasna) HE XIV; 185
 Na Zagrodach HE XV; 185
 Naborowska (Naborówka) HE XII; 175
 Naborówka HE X, XII; 127, 175
 Nad Drągiem HE XVII; 185
 Nad Kobylą Wodą HE XIV; 185
 Nad Lesowski (Nadlasowski) HE XIII; 175
 Nadolny (Czerwonka) HE X; 100
 Nadolski HE XIII; 175
 Nagórski (Nagórski, Potok) HE XIII; 175
 Nakiel (Rosochatka) HE XII; 72
 Nakle HE XIII; 110
 Nalewka (Bełcząca) HE XIV; 124
 Namasterka HE XVII; 130
 Narew HE XIX; 26, 29, 43, 168, 223
 Naritz (Orzyc) HW nr 540; 37
 Narosie HE XIII; 110
 Narożny (Naroże) HE XII; 100
 Narożynka HE XV; 130
 Narty HE XV; 81
 Narwa HW nr 581; 81
 Nary (Narew) HE XIX; 223
 Nasielna HW nr 560; 173, 223, 225
 *Nasiedlna (Nasielna) HW nr 560; 173, 223
 Nasilina (Nasielna) HW nr 560; 225
 Nawiejski Potok HE XII; 191
 Nawiesiak (Nawieśnik) HE IX; 225
 Nawieśnica HE XII; 144
 Nawieśnik HE IX; 150, 225
 Nawrocie HE XVII; 86
 Nawsie HE III, XII, XIII; 88
 (Naprawka) HE XII; 88
 (Połomianka) HE XV; 88
 (Rudzanka) HE XIII; 88
 Neresna (Nereśl) HE XIX; 49, 55, 93
 Nereśl HE XIX; 49, 54, 55
 Netecza (Wirowa) HE XVIII; 62
 Netta HE XIX; 34

- Nawatcza (Niewarcza) HE XVI; 110
 Nędznica HE VI; 138
 Nida HE XVI, HW nr 551; 26, 30, 43
 Niechrebka (Niehrebka) HE XVII; 132, 205
 Niechwarszcz (Niechwaszcz) HE I; 49
 Niechwarcz (Niechwaszcz) HE I; 49, 55, 111
 Niechwaszcz HE I; 49, 54, 55
 Nieciecz HE XVI; 62
 (Plewka) HE XVI; 62
 Nieciecza HE XVI, XIX; 62
 Niedzica (Niedziczanka) HE XIII; 41
 Niedzielska HE XIII; 175, 176
 Niedźwiadek HE XII; 83
 Niedźwiadna Rzeka (Sucha) HE XIV; 191
 Niedźwiednica HPol; 143
 Niedźwiedny Potok HE III; 190
 Niedźwiedzi HE IX, XIII, XVII, HPol; 102, 214
 (Niedźwiedź) HE XVII; 215
 Niedźwiedzi Potok HPol; 190
 (Niedźwiedź) HE XVII; 190, 215
 Niedźwiedzi(a) HE XII, XVII; 102
 Niedźwiedzica HE XII, XIX; 135
 Niedźwiedzik HE IX; 147
 (Niedźwiedź) HE XVII; 215
 Niedźwiedź HE XIII, XVII; 83, 215
 (Niedźwiedzia) HE XVII; 83
 Nieradka HPol; 122
 Nietecz HE III; 62
 Niewarcza HE XVI; 110
 Niewiadomka HPol; 124
 Niewodnica HE XIX; 138
 (Czaplinianka) HE XIX; 138
 Nieznana HE XIV; 106
 Níger Torrens (Czarny Potok) HE XVI; 197
 Nigra Kempnica (Kamionka) HE XIII; 197
 Nitka HE X, XVII, HPol; 90
 Niwa HE XIII; 77
 Niweczka (Smudzówka) HPol; 120
 Niwka HE IX, XIV; 77
 (Kalinówka) HE XIV; 77
 Níwy HE IX; 77
 Nizia (Mogielanka) HE XIV; 166
 Niżny HE IX, XVII; 100
 Niżny Potok HE XV; 189
 Nosilina (Nasielna) HW nr 560; 173, 225
 Nosilnia (Nasielna) HW nr 560; 223, 225
 Nowa Grobla HE X; 196
 Nowa Rzeka HE VI, X, XVI, XVII, HPol; 191, 209
 (Bachorka) HE XVII; 191
 (Czarna, Nowa) HE XIV; 191
 Nowieśnik (Nawieśnik) HE IX; 225
 Nowinisko HE XIII; 163
 Noworycie (Skorcza) HE XIV; 187
 Nowy HE IX; 96
 Nowy Kanał HE XVII, HPol; 196
 (Barcówka) HE XVII; 226
 Nowy Rów HE VI, XV, XIX; 195
 Nozdrzec HE XVII; 152
 (Nozdrzeczek) HE XVII; 152, 218
 Nozgryce HE XIII; 152, 154
 Nozgrycia HE XIII, XV; 152, 167
 Nur (Nurzec) HE X; 26, 49, 55, 218
 Nrowa (Utrata) HE XIV; 26, 30
 Nurka HE XIX; 82
 Nurzec HE X; 26, 49, 54, 218

 Oblaziec HE IX; 152
 Oblazny HE XII; 170
 Obornik HE XII; 76
 Obręczna HE III; 96
 Obrocna HE XIII; 103
 Obrowiec HE XII; 153
 Obrzydka Dolna (Bogusława) HE XII; 195
 Obrzydka HE XII; 119
 Obszana Woda HW nr 151; 193
 Obszar HE XV; 77
 Obszarski HE XII; 175
 Obszary HE XVII; 77
 Ochnia HE XIV; 26, 34, 43
 Ochodnik (Ochotnica) HE XIII; 150, 228
 Ochotnica HE XIII; 228
 Ochotnicka (Ochotnica) HE XIII; 228
 Ochotniczanka (Ochotnica) HE XIII; 228
 Oczka HE X; 73
 Od Dolisk HE XVII; 185
 Od Lasu HE XV, XVII; 185
 Od Polany HE XVII; 185
 Od Smrecznej Polanki HE XII; 185
 Od Szkoły HE XV; 185
 Odewsianki (Odewsiański Potok) HE XIII; 129
 Odnoga HE XIII, HPol; 68
 Odrzjów HE XII; 178
 Odrzewnik (Ciekaczka) HE XIV; 148
 Odstawek HE XVI; 184
 Ogrodzonka HPol; 124
 Oklejna (Kobylak) HE XII; 171
 Okleśna (Regulka) HE XVI; 110
 Okniska (Aczyska) HE XVII; 163
 Okno HPol; 73
 (Czarna Łada) HE XVII; 73
 Okolna HE XIX; 96
 Okonnica HW nr 638; 143
 Okrawki HE XVII; 89
 Okrąg HE IX; 89

- Okrzeja (Okrzejka) HW nr 340; 54, 55, 166
 Okrzejka HW nr 340; 54, 166
 Okrzesza HE XIV; 168
 Olchowa HE III, XV; 101
 Olchowate (Olchowaty) HE XVII; 101
 Olchowiec (Olechowiec) HE XVII; 153
 Olchowy (Olchowy, Potok) HE III; 101, 225
 Olcza (Olczycki Potok) HE XIII; 80
 Olejowiec HE XII; 153
 Oleśnica HE XV, XVI; 142
 Olsza (Olczycki Potok) HE XIII; 80
 Olszana (Jastrząbka) HE XIII; 101, 217
 Olszanica HE XVI; 140
 Olszanicer Bach (Olszanica) HE XII; 176
 Olszaniński (Olszanica) HE XII; 176
 Olszaniec (Przyrwa) HE XV; 153
 Olszanka HE III, XIX, HPol; 123
 (Czermianka) HE XV; 123
 (Jastrząbka) HE XIII; 217
 (Olszówka) HE XVII; 123, 224
 (Olszynka) HE XVII; 123
 (Zambrzyca) HW nr 469; 123
 Olszewka (Raciążnica) HW nr 555; 38, 122, 132
 Olszowa HE XII; 101
 (Olszowianka) HE XIII; 101, 217
 Olszowianka HE XIII; 217
 Olszowiec HE XV; 80
 (Olszówka) HE XIV; 80
 Olszowy HE IX, XII; 101, 219
 (Koninka) HE XII; 101
 Olszowy Potok HE XII, XIII; 190
 (Olszowy) HE XII; 219
 Olszówka HE XII, XIV, XV, XVI, XVII, HPol;
 122, 225
 (Olszowy) HE XII; 122, 219
 (Raciążnica) HW nr 555; 38, 122, 132
 Olszyna HE IX, XII, XV, XVII, XIX; 80
 (Olszyny) HE IX; 80, 221
 Olszyniska HE XV; 162
 Olszynka HE XV, HPol; 80
 Olszyny HE III, IX, XV; 80, 221
 (Rada) HE XVIII; 80
 Ołuczka (Żebrówka) HE XIV; 34
 *Ołudza (Żebrówka) HE XIV; 34
 Omulew (Omulew) HW nr 522; 37
 Omulew HW nr 522; 37, 108
 Omywaczka HE XV; 129
 Opaka HE XII; 77
 Opalenica HW nr 644; 141
 Opary HE XIX; 74
 Oprełka HE XIX; 130
 Opusta HE XII, XV, HPol; 77
 *Orana (Oronka) HE XVI; 98, 106, 107
 Oranka (Oronka) HE XVI; 106
 Orla HE I, XV, HPol; 102
 (Orlanka) HE XIX; 46, 102
 Orla Struga HE I; 192
 Orlikowo HE XIX; 178
 Orłówka HE XIX; 124
 Oronka HE XVI; 98, 106
 Orz HW nr 538; 53, 54, 83, 92
 Orzechówka (Wel) Ostr; 123
 Orzyc HW nr 540; 37,
 Osa HE XV, HW nr 751, HPol; 26, 53, 54, 55, 93
 Osada HE XVII; 88
 Osetnica HE XIV; 54, 55, 140
 Osicze HE XV; 160–161
 Osiczka HE XII; 120
 Osiczna Debrz HE XII; 194
 Osiczynka HE XVI; 120
 Osiek HE IX; 87
 Osiki HE XII; 80
 Osikowiec HE XII; 153
 Osików HE III, IX; 178
 (Osikówka) HE XIII; 178
 Osina HE III; 80
 Osiny HPol; 80
 Oslawa HE XVII; 30, 113
 Osobnica (Będkówka) HE XVI; 138
 Osowianka HPol; 129
 Osownica (Bednarka) HE XV; 144
 Ostatni HE IX; 100
 Ostowata HE XIX; 101
 Ostra HE XIII, XV, XVII; 95
 Ostracha HPol; 165
 Ostre HE XVII; 95
 Ostrężny HE IX; 81
 *Ostrężyny (Ostrężny) HE IX; 81
 Ostrowica (Ostrownica) HE XVI; 135, 225
 Ostrowiec HE XII; 152
 Ostrownica HE XVI; 225
 Ostrów (Kozówka) HE XIV; 77
 Ostrówek HE XV, HPol; 77
 Ostrówka HE XIII; 119
 Ostrózek HE XVI; 81
 Ostrusza (Ostruszanka) HE XIII; 168, 217
 Ostruszanka HE XIII; 217
 Ostruszka (Ostruszanka) HE XIII; 217
 Ostry HE IX, XII, XVII; 95
 Osusznica HE I; 142
 Oś HE XV; 89
 Ośnica HE XIV; 80
 Otnoga HE III; 68
 (Wysoka) HE III; 68

- Otocz HW nr 654; 166
 Otoka (Sipurka) HE X; 86
 Otwiernica HE XVII; 145
 Owadnica (Struga) HE X; 140
 Owies HE IX; 81
 Ozierce HE XIX; 154
- Pachniączka HE III, XV; 124
 Paciepnica (Pociepnica) HE XII; 138
 Paciorka HE VI; 86
 Padołki HE XII; 70
 Padoły HE XII, XIX; 70
 Pagor HE IX; 78
 Pagorzany HE XII; 180
 Palczawka (Gilówka) HE XVII; 81
 Palecznica (Paleśnianka) HE XIII; 81
 Paleniska HE XIII; 86
 Pancerniak HPol; 159, 160
 Papiernia HE XVIII; 87
 (Glinianka) HE XVII; 87
 Paportny (Paprotny) HE XVIII; 101
 Paportyna HE XVIII; 91
 Paprotka (Przystań) HE XIX; 81
 Papry (San, Stary) HE XVIII; 75
 Par HE XV; 77
 Parcianka HE XIII; 87
 Pareisty Potok HE III; 189
 Parner (Parny) HE XIII; 99
 *Parny HE XIII; 99
 Parny Potok HE XVIII; 189
 Parowa HE XIV, XIX, HPol; 68
 (Brzeźnica) HW nr 217; 68
 Parszywka HE IX, XII, HPol; 121
 Pary HE XV; 74
 Paryja HE III, XIII, XV, XVI; 68
 Pasica HE XIX; 141
 Pasieczny HE XVIII, SHGSK; 103
 Pasięka HE XII, XV, XVIII, HPol; 86
 (Piesiec) HE XIX; 86
 Pasieki HE XIII; 86
 Pasionek HE IX; 86
 Pasternak HE XII; 81, 160
 Pasternik (Niebocki Potok) HE III; 86
 Pastewnik HE XIII, XIX; 86
 Pastornik HE XIII; 86
 Pastrug HPol; 70
 Pastruga HE XII; 110
 Pastwiska HE IX; 86
 Pastwisko HE XV; 86
 Pasy HE XV; 77
 Paszczor HE XVI; 168
 Paśny (Pasny) HE IX; 103
- Patoka (Sechlański Potok HE XIII; 63
 Pazuchy HE IX; 71
 Pele (Pielnica) HE III; 30
 Pelvenissa (Plewnica) HE I; 143
 Pełch (Pełchówka) HE X; 53, 55, 63, 217
 Pełchówka HE X; 53, 54, 217
 Pelta HW nr 544; 31, 108, 223
 Pelty (Pelta) HW nr 544; 31, 223
 Peredelna (Peredzielna) HE XIX; 172
 Perednyj Potok HE XVIII; 197, 205
 *Pewel (Pewlica) HE IX; 216
 Pewel Wielka (Pewlica) HE IX; 30, 216
 Pewlica HE IX; 30, 43, 216
 Pęcznik (Sanica) HE XVI; 148
 Pędzenica (Parzenica) HE I; 141
 Pianka HE XIX; 75
 Piaróżny HE XIII; 100
 Piaseczna HW nr 522; 96, 227
 (Tatarka) HW nr 558; 96, 219
 Piasecznica HE XIV; 138
 (Lubochenka) HE XIV; 138
 (Tatarka) HW nr 558; 219
 (Piaseczna) SHGMz; 138, 227
 Piaseczny HE XVIII; 96
 (Piaseczyn) HE XVIII; 96
 Piaski HE XIV, XV; 77
 (Kobylanka) HE XVI; 77
 Piaskowa HE XII; 96
 Piaskowiec HE IX; 153
 Piątница HE XVI; 145
 Piecznik (Zadybka) HW nr 336; 150
 Pieczynia (Czyżówka) HE X; 76
 Piekielnik HE IX; 89
 Piekielny HE XVIII; 103
 (Piekielny Potok) HE IX; 103, 227
 Piekielny Potok HE IX; 227
 Piekiełki HE XIII, XV; 89
 Piekiełko HE XII, XIII; 89
 Piekło HE XIII, XV, HPol; 89–90
 (Piekielny Potok) HE IX; 227
 Pielica (Pielnica) HE III; 227
 Piella (Pielnica) HE III; 30, 227
 Pielnica HE III; 30, 227
 *Pielwel (Pewlica) HE IX; 30, 43
 (Pielnica) HE III; 30
 Pierwszy HE IX; 105
 Pierwszy Kanał HE XV; 198
 Pierwszy Potoczek HE XVIII; 198
 Pierwszy Potok HPol; 198
 Pierwszy Rów HE XVI, XIX; 198
 Pierzchanica (Rdzawka) HE XII; 145
 Pierzwy (Pierzwa) HE XIII; 105

- Piesi Potok HE XIII; 190
 Piesiec HE XIX; 152
 Pijawka (Plewica) SHGMz; 145–146
 Pijawka HE XVIII; 129
 Pijewica (Plewica) SHGMz; 145–146
 Pilca (Pilica) HE XIV; 30
 Pilica HE XIV; 26, 30, 43
 (Trzebiocha) HE I; 136
 Pilnica HE XIX; 144
 Pilny (Pilny Potok) HE XII; 103, 225
 Pilny Potok HE IX, XII; 189, 225
 Piłśnianka (Pierzchnianka) HE XVI; 128
 Pirsna HE XIV; 56, 170, 174
 Pisa HW nr 471; 37
 Pisia HE XIV, HW nr 638; 66
 Pisiak HPol; 160
 Piskornia HE XII; 158
 Piskornica HE VI, X; 143
 Piskornik HE XVI, HPol; 130
 (Węgorzyn) HE III; 150
 Piskorowie HPol; 161
 Piskorzeniec HE XV; 154
 Piskorzówka HPol; 126
 *Pisz (Pisa) HW nr 471; 37
 Piszczanka HE X; 131
 Piszczel HE XVI, HPol; 90, 116
 Piwny HE XVIII; 98
 Pkielnik (Piekielnik) HE XIII; 89
 Plessen (Pszczynka) HE IX; 156–157
 Plevnisse (Plewnica) HE I; 143
 Plewica SHGMz; 146
 *Plewina (Matlak) HE XIX; 156
 *Plewnica HE I; 143
 Plewnina (Matlak) HE XIX; 156
 Płoska (Płoska) HE XIX; 130, 206
 *Płuszczyna (Pszczynka) HE IX; 156–157
 Plugacz Św; 164
 Pluskawa (Przeginia) HE XII; 227
 Pluskawka (Przeginia) HE XII; 129, 227
 Plutocha HPol; 165
 Plutwica (Krówka) HE I; 132, 137
 Płachta (Pierzchnianka) HE XIV; 86
 Płaszczyna HPol; 156
 Pławie HE XII; 166
 Pławina HE IX; 156
 Pławna (Czarna Kamionka) HE XIII; 172–173
 Pławnicza HW nr 555; 143
 Płodownia HW nr 543; 159
 Płona (Płonka) HW nr 557; 53, 55, 97, 219, 223
 Płonia (Płonka) HW nr 557; 219, 223
 Płonka HE X, HW nr 557; 53, 219, 223
 Płonna (Płonka) HW nr 557; 223
 Płony HE IX; 97
 Płosa (Czarna Woda) HE XIII; 86
 Płoski HE XV; 104
 Płuczka HE IX; 86
 Płyćwa (Uchanka) HE XIV; 47, 50, 52, 54, 55, 93, 95, 108
 Płytki Potok HE IX; 189
 Płytnica HE III; 144
 *Płytwica (Krówka) HE I; 47, 137
 Pniówka HE XII; 126
 Pobiednik (Laskowska Rzeka) HE XVII; 150
 Pobocznica HE XVI; 138
 (Bobrówka) HE XIV; 138
 Pobożka (Rudawka) HE XIX; 89
 Pocieszna Woda HE XII; 193
 Pod Brzeszki (Pod Brzeżki) HE IX; 185
 Pod Dilem HE XVIII; 185
 Pod Grabnikami HE III, XVIII; 185
 Pod Grapa (Pod Grapą) HE IX; 184
 Pod Hale HE XIII; 185
 Pod Jaworzynę HE XIII; 185
 Pod Kamień HE XVIII; 185
 Pod Kopaniami HE XII; 185
 Pod Kopaniem HE XII; 185
 Pod Łazem HE XVIII; 185
 Pod Mastercem HE XVIII; 185
 Pod Olesie HE XVIII; 185
 Pod Olszanką (Kopija) HE XVII; 185
 Pod Płaziną HE XVIII; 185
 Pod Polanką HE XII; 185
 Pod Posuchą HE XV; 185
 Pod Sihla (Sichlański Potok) HE XIII; 185
 Pod Sosnami HE XVIII; 185
 Pod Suchym Działem HE XVIII; 185
 Pod Trześnią HE IX; 185
 Pod Uboczą (Ubocz) HE XVIII; 185
 Pod Zimną Wodę HE XIII; 185
 Podbrzezie HE XII; 161
 Podbrzeziem (Siedliszczanka) HE XIII; 185
 Podchełmie (Kamyk) HE XII; 161
 Podchylne HE XIII; 161
 Podcichanie HE XV; 161
 Poddębie (Podybie) HE XII; 79
 Poddębina HE XIV; 156
 Podepczarze HE XIII; 161
 Podgaje HE XII; 161
 Podgórki HE XII; 184
 Podgórkówka (Antałowski Potok) HE XIII; 127
 Podgórny Potok HPol; 189
 Podgórowy HE XIII; 178, 179
 Podgórzanki (Podgórzański Potok) HE XIII; 128
 Podgrabie HE XII; 161

- Podgrabna HE XII; 173
 Podhajny HE XVIII; 173
 Podjeziorze (Dunajczysko, Stare) HE XIII; 72
 Podkopalina HE VI; 184
 Podlasie HE XII; 81
 Podlądzie HE XV; 161
 Podlesie (Korzenianka) HE XIII; 81
 Podleśna HE XII; 100
 (Olszowiecki, Strumyk) HE VI; 100
 (Ślepla) HE X; 100
 Podleśne Potoki HE XII; 190
 Podlipie HE VI; 161
 Podłączonka (Podłączanka) HE IX; 129
 Podłużny HE XIX; 96
 Podmrasznicze HE XII; 184
 Podoly HE XII, XIII; 70
 Podół HE XII, XVI; 70
 Podpodziałem HE XVIII; 185
 Podrzeczka (Prosty Rów) HE XIX; 184
 Podseredni Potok HE XVIII; 197
 Podskalnianka HPol; 128
 Podskalny Potok HE XII; 189
 Podstaw (Podstawie) HE XVIII; 184
 Podwałówka HE XIII; 126
 Podzaręba HE XVIII; 184
 Pogniłówka HE XIX; 127
 Pogorzałka HPol; 124
 Pogorzelną HW nr 546; 172
 Pogórzanek HE XII; 162
 Pograniczny HE III; 103
 Pograniczny Potok HE X; 188
 Pohanica (Poganica) HE XIX; 146
 Pohyblica HE XVIII; 146
 Pokrzywianka HE IX, XVI, HPol; 128, 139, 224
 (Szewnianka) HE XVI; 128
 (Przemsza, Biała) HE IX; 224
 Pokrzywka HE XII, XVI, HPol; 120
 (Kisielina) HE XII; 120
 (Pokrzywianka) HE XVI; 120, 224
 (Szewnianka) HE XVI; 120
 Pokrzywnica (Pokrzywianka) HE IX, XVI; 139, 224
 (Przemsza, Biała) HE IX; 224
 Polana HE XVIII; 77
 Polaniec HE IX; 152
 Polanka HE IX, XII; 77
 Polanki HE XV; 77
 Polany HE IX; 77
 Polańska Woda (Surowiczny Potok) HE III; 193
 Polenica (Wąglanka) HE XIV; 138
 Polkawa HE XVI; 114
 Polna Rzeczka HE XIX; 192
 *Polnica (Wąglanka) HE XIV; 138
 Polny Potok HE XIII; 189
 Polaniec (Polaniec) HE IX; 152
 Poławne (Poławny) HE XVIII; 170, 222
 Poławny HE XVIII; 170, 222
 Połęźny HE IX; 173
 Połom (Rzeka) HE XII; 78
 Połomna HE XV; 170
 Połomnik HE XVIII; 149
 Połomny HE XVIII; 171
 Połonki HPol; 70
 Połtew (Pełta) HW nr 544; 30–31, 223
 Ponik HE XVI; 66
 Ponikiew HW nr 558; 109, 223
 (Ponikiewka) HE XII; 109, 217
 (Ponikwa) HE IX; 109, 223
 Ponikiewka HE XII; 109, 217
 (Ponikwa) HE IX; 223
 Ponikła HE XIX; 106
 (Psarka) HE XVI; 105
 (Zambrzyca) HW nr 469; 106
 Ponikły Stok HE XIX, HW nr 516, 520; 198
 Ponikwa HE IX; 223
 Ponikwica (Byczynka) HE IX; 134
 Ponikwy (Ponikiew) HW nr 558; 223
 Poniwiec HE IX; 153
 Poprad HE XIII; 31, 43
 Poprzecznicza HE XVIII; 138
 Poprzeczny Rów HE XIX; 195
 Por (Pór) HE VI; 26, 31
 Porąbka HE XVI; 81
 Porąbki HE III; 81
 Poręba HE XIII; 86
 Porębowy Potok HE XVIII; 189
 Portki HE XVIII; 90
 Porzyczny HE III; 171
 Pos(t)rzedni (Pośredni) HE IX; 100
 Posechl HW nr 538; 106
 Pospółka HE XIX; 124
 Postawne HE XIII; 173
 Pośredni (Wieśnik) HE IX; 100
 Pośrednia HE XIII; 100
 Potas HE XIII; 86
 Potasówka HPol; 126
 Potoczanka HE III; 126, 209
 Potoczańska HE XIII; 176, 209
 Potoczek HE III, XII, XIII, XV, XVI, XVIII,
 HPol; 63, 209
 (Głęboka Debrz) HE XV; 63
 (Rusawa) HE XVIII; 63
 (Złocki Potok) HE XIII; 63
 Potoczek Graniczny HE XVII; 191
 Potoczek pod Borami HE XIII; 199

- Potoczka (Potok) HE XVI; 218
 Potoczki HE XII, XIII, XV, XVIII; 63, 209
 Potoczna HE XII; 173
 Potoczny (Potoczyny) HPol; 173, 209
 Potok HE III, VI, IX, X, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVIII, HPol; 56, 62–63, 218
 (Bechy) HE XVII; 62–63
 (Jaroszkówka) HE XII; 62–63
 (Jaworzynka) HE XIII; 62–63
 (Kobylecki Potok) HE XII; 62–63
 (Łapczycki Potok) HE XII; 62–63
 (Miłkowieńska) HE XVI; 62–63
 (Pławianka) HE XIII; 62–63
 (Ryjak, Mały) HE III; 62–63
 (Rzepianka) HE XIII; 62–63
 (Stanianka) HE VI; 62–63
 Potok Baniskowy HE XIII; 189
 Potok Bański HPol 4; 189
 Potok Baranie (Baranie) HE XV; 220, 222
 Potok Bliźni (Bliźni Potok) HE IX; 189
 Potok Bukowy HE IX; 222
 Potok Cegielny (Cegielny) HE XIII; 191, 214
 Potok Czarny HPol; 189
 Potok Czerwony (Czerwonka) HE XIII; 189, 215
 Potok Działowy (Banasiówka) HPol; 191
 Potok Głęboki HPol; 209
 (Głęboki) HE IX, XVII; 209
 (Głęboki Potok) HE III; 226
 Potok Gorzki (Gorzki Potok) HE XII; 189, 226
 Potok Górski HE XIII, XV; 189
 Potok Grabowy (Grabowy Potok) HE XVII; 190
 Potok Graniczny HE IX, XII, HPol; 190
 (Graniczny Potok) HE III, XVII; 190
 Potok Gromacki (Dubnik) HE XIII; 191
 Potok Jaworowski (Jaworowski) HE XVIII; 190
 Potok Jaworski HE XII; 190
 Potok Jodłowy (Jodłowy Potok) HE XVII; 190
 Potok Kałowski HPol; 189
 Potok Kątny HE III; 189
 Potok Kępkowy HPol; 189
 Potok Kozi HE XII; 190
 Potok Krzywy HPol; 189
 Potok Laskowy HE III, XIII; 190
 Potok Leśny HE XIII, HPol; 190
 Potok Makowy HE XVII; 190
 Potok Malinowy HPol; 190
 Potok Mały HE IX; 189
 Potok Młyński HE XIII, Św; 191
 (Korzkieвка) HE XVI; 191
 Potok Moczurawy HE XIII; 190
 Potok Mostkowy (Mostkowy Potok) HE XVII; 191
 Potok na Bagnach HE XII; 199
 Potok na Podoły HE XII; 199
 Potok Niedźwiedzi (Niedźwiedzi) HPol; 190, 214
 (Niedźwiedzi Potok) HE IX; 190
 Potok od Gaja HPol; 199
 Potok od Lasu HE XIII; 199, 209
 Potok od Szluzu HE XVIII; 199
 Potok Olchowy HE III; 225
 Potok Osi (Osi Potok) HE XVII; 190
 Potok Osinny HE XII; 190
 Potok pod Cyrlą HPol; 199
 Potok pod Jawory HPol; 199
 Potok pod Kosarzyska (Lewa Ręka) HPol; 199
 Potok pod Łąki HPol; 199
 Potok pod Olszynki HPol; 199
 Potok pod Studnię HE XIII; 199
 Potok Południowy HE XVI; 189
 Potok Porębowy (Porębowy Potok) HE XVIII; 189
 Potok Przedni (Przedni Potok) HE XVIII; 189
 Potok Rakowy HE IX; 226
 Potok Rybi (Rybi Potok) HE XIII; 190, 226
 Potok Sosnowy HE XIII; 190
 Potok spod Góry HE XVIII; 56, 199
 Potok Stary HE XIII; 189
 Potok Stawiski HE XII; 190
 Potok Stawowy (Stawowy) HPol; 190
 Potok Studzienny HPol; 190
 Potok Suchy HE III, IX; 189, 222
 Potok Szeroki HE IX, XVIII; 190
 (Szeroki Potok) HE XVIII; 215
 Potok Średni HE XV, HPol; 190
 Potok Śrzedni (Śrzedni Potok) HE XVIII; 190
 Potok Torkowy (Torkowy Potok) HE IX; 190
 Potok Wielki HE IX, XVIII; 190
 (Wielki) HE XII; 190
 Potok Wzorowy HPol; 191
 Potok z Grunia (Beskidek) HE XV; 190
 Potok za Górą HE XII; 199
 Potok za Kopce (Nickulina) HE IX; 199
 Potok Zerowy HPol; 198
 Potok Zimny (Zimne) HE XIII; 222
 Potok zza Skałki HE XIII; 199, 209
 Potok Żurawiński HE XIII; 190
 Potoka (Sechlański Potok) HE XIII; 63
 Potoki HE III, XIII, XIV, XV, XVI, XVIII; 62
 Powojno HE XII; 171
 Pożarnicki HE XII; 176
 Pożoga HE XII; 86
 Pólko HE XVI; 77
 Pólków (Jasienna) HE XII; 178
 Pór HE VI; 31
 Pracz HPol; 87
 Praczka HE XVI, XVIII; 87

- Pradlin (Pradła) HE XVI; 179
 Pradła (Wierzchówka) HE XVI; 179
 Pradło HE XVI; 87
 Pradnia HE XV; 158
 Prantenitz (Wólka) HW nr 635; 143
 Praszczka (Braszczka) HE XIX; 110
 Praszzywka HE IX; 121
 Prądnik HE XVI, HW nr 469; 54, 55, 149
 (Nida, Czarna) HE XVI; 149
 (Promnik) HW nr 340; 149
 *Prądzona HE I; 106, 228
 Prądzonna (Prądzona) HE I; 228
 *Prątnica (Wólka) HW nr 635; 142–143
 Pręcza HW nr 764; 115
 Profundum (Głębok) HE XVII; 94
 Promiec (Promnica) HE XV; 153, 224
 Promnia (Promnica) HW nr 580; 158
 Promnica HE XV, HW nr 580; 158, 224
 Promnice (Promnica) HE XV; 224
 Promniec (Promnica) HE XV; 224
 Promnik HW nr 340; 149
 Prosty Rów HE XIX; 195
 Prowal (Prował) HE XVIII; 91
 Prowały (Przewały) HE XVIII; 70
 Prowina (Fryba) SHGCh; 157
 Próchnica HPol; 91
 Prudka HE XIV; 119
 Prusina HE I; 157
 Pryczny (Przeciwny Potok) HE XIII; 225
 Pryska HE XIX; 110
 Przechodnia HE XIX; 158
 Przecznicza HE III; 138
 Przeczny HE IX; 96
 Przeczny Potok HE XIII; 226
 Przedmieście (Drohobyczka) HE XVII; 88
 Przedni HE IX, XIII, XVIII; 100
 Przedni Potoczek HE XVIII; 191
 Przedni Potok HE XVIII; 189
 Przednia HE XVIII; 100
 Przedpolna (Lubienka) HE XIV; 173
 Przedzielna HE XV; 173
 (Przedzielnia) HE XIX; 173, 225
 Przedzielnia HE XIX; 225
 Przegibek HE IX; 78
 Przegini(a) (Rudno) HE XVI; 47, 50, 54, 55, 117
 Przeginia HE XII; 47, 50, 55, 117
 Przegon HE XIV; 86
 Przegon Szalaśny HPol; 196
 Przegonina (Sękówka) HE XV; 156
 Przejazdek HE XVI; 88
 Przejmicia HE XII; 135
 Przekopa Borowa (Borowa Krzypopa) HE IX; 196
 Przekopa Graniczna (Graniczny Potok) HE III; 196
 Przekopa HE XIII, XVI; 84
 (Kopalniówka) HE IX, XVI; 84
 Przekopana HE XVIII; 106, 107
 Przekopek HE XIX; 162
 Przekopy HE XII, XV; 84
 Przemieszew HE XIII; 109
 Przemsza HE IX; 26, 54, 55, 109
 *Przemszew (Przemsza) HE IX; 54, 55, 109
 Przepaść HE XVI; 71
 Przeporowiec HE XII; 153
 Przepusta HE XII; 70
 Przerie (Krępianka) HE XVI; 166
 Przerwa HE VI, XII, XVIII; 68–69
 Przerwanica HW nr 784; 143
 Przerwaniec HE VI; 68, 155
 *Przeryja (Krępianka) HE XVI; 166
 Przerywka HE XII, XVI; 124
 Przeschły HE XVIII; 106
 Przesieka HE X; 86
 (Szysia) HE X; 86
 Przetok HE VI; 66
 Przewały HE XVIII; 70
 Przeweczwe (Przemsza) HE IX; 109
 Przewłoka HE X; 72
 (Piwonia) HE VI; 72
 Przewoźna Rzeczka HE XIX; 192
 Przewrotny Potoczek HE IX; 191
 Przeździeń (Robotna) HE XVI; 71
 Przeźno HE XVI; 173
 Przęźna HE XVI; 173
 Przy Drodze HE XV; 185
 Przybęda HE IX; 169
 Przycznikówka HE XII; 125
 Przygony HE XII; 86
 Przykopa Druga HE XII; 198
 Przykopa Graniczna (Graniczny Potok) HE III;
 196, 226
 Przykopa HE III, IX, XII, XIII, XV, XVIII, HPol; 84
 (Frydrychówka) HE XII; 84
 (Lubienia) HE XVII; 84
 (Trybska Rzeka) HE XIII; 84
 Przykopa Młynarska HE XIII; 196
 Przykopa Pierwsza HE XII; 198
 Przykopic HE XII; 152
 Przykopy HE XVIII; 84
 Przykre HE XIII; 104
 Przyłasek HE XII, XIII; 81
 Przyłaskowy (Trzciański, Potok) HE XII; 178, 179
 Przylepnicza HW nr 554; 141
 Przyłęga (Siekierczanka) HE XIII; 184, 221
 Przyłęgi (Siekierczanka) HE XIII; 221

- Przypopa HE XV; 84
 Przyporniak HE XIII; 160
 Przyporowy HE IX; 177
 Przypór HE XIII; 78
 Przyrwa (Gogołówka) HE XV; 68–69
 (Graniczna) HE III; 68–69
 Przyrytka (Przerytka) HE VI; 124
 Przyrzecka HE XIV; 175
 Przysłop HE IX; 78
 Przysłań HE XIX; 87
 Przyszużnik HE XIV; 150
 Przysucha HE XII; 110
 Przysypka HE IX; 124
 Przytulanka HE XIX; 36
 Przywirza HE XVI; 184
 Psi HE XII; 102
 Pstrążnik HE XIII, HPol; 150
 Pszczółka HE XIX; 83
 Pukawka HE X; 129
 Pulwa HE X; 111
 Punikła HE XVI; 106, 219
 Punikułka (Punikła) HE XVI; 219
 Pusta HE XIII; 97
 Pusta Rzeka HE XVI; 191
 Pustki HE IX, XII; 77
 Pustkowiec HPol; 153
 Pusty HE IX, XII, XIII; 97
 Puzistok (Puzów Stok) HW nr 518; 186
 Pyrgieska HE IX; 130
 Pytlocha HW nr 340; 165
- Raba HE XII; 26, 31, 43
 Rabe (Rabiański Potok) HE XVIII; 104
 Rabowa Struga HE VI; 197, 206
 Raciążnica HW nr 555; 38, 43
 Raczka Św; 120
 Racznia HE IX; 158
 Racznica (Jaworka) HE XIV; 143
 Raczy (Raczy Potok) HE XIII; 225
 Raczy Potok HE XIII; 226
 Raczyna HE XII; 156
 *Radawa (Radawka) HE XVIII; 31, 43, 113, 216
 Radawka HE XVIII; 31, 43, 113, 216
 Radomirza (Radomka) HE XVI; 47
 Radomka HE XVI; 46, 47
 Radła HE XVIII; 70
 Rajtawka HE IX; 129
 Rakieta HE XVI; 75
 Raknica (Rakownica) HE I; 225
 Rakownica HE I; 144, 225
 Rakowy (Rakowy, Potok) HE IX; 102, 226
 Rakówka HE I; 124
 (Bobrek) HE IX; 124
 (Krzywulka) HE X; 124
 Rasocha (Rosocha) HE XVIII; 69
 Rastiw Potik HE XV; 197
 Rastoka HE IX; 69, 221
 (Rasztoka) HE IX; 69
 (Rasztoki) HE IX; 69, 221
 (Roztoka) HE IX; 69
 Rastoki (Rasztoka) HE IX; 69
 Rata HE X; 31
 Rawa (Rawka) HE XIV; 26, 216
 Rawka HE XIV; 26, 43, 216
 Rasztoka HE IX, HPol; 69
 Rasztoka Oraczyny HE IX; 199
 Rasztoki HE IX; 221
 Rączy (Raczy Potok) HE XIII; 99
 Rządza (Rządza) HW nr 549; 50
 Rdzawa (Rdzawka) HE XII; 98
 Rdzawianka (Rdzawka) HE XII; 217, 218
 Rdzawka HE XII; 98, 217, 218
 Rdzawy HE XII; 98
 Rdzyska HE XII; 162
 Rechta HW nr 712; 110
 Rejczyki HE IX; 148
 Reknica (Rakownica) HE I; 144, 225
 Relska (Rylka) HE XIV; 175
 Rena (Rynia) HW nr 549; 50–51
 Rędzina HE III, XII; 77
 Rędzina HE XII; 96
 Rędzinny HE XII; 96
 Rędziny HE XII; 77
 Riczka (Rzeczka) HE XVIII; 91
 Riwa HE XV; 85
 Robotna HE XVI; 104
 Rogoźna HE XII; 171
 Rogoźnik (Rogoźnik, Wielki) HE XIII; 149, 151
 Rogoż HE XIX; 81
 Rohatinka (Lachawka) HE XVII; 131
 Rohożow HE XVIII; 178
 Rokicina HE XV; 156
 Rokita HE XIV, HPol; 80
 (Rokitnica) HE XIX; 227
 Rokitka HE XII; 80
 Rokitna HE XIII, XIV; 171
 (Rokitnica) HE XIX; 227
 Rokitniak HE IX; 159
 Rokitnica HE XIX, HW nr 556, 638; 139, 227
 (Łęg Rokietnicki) HE XVII; 139
 Rokitnik HE XIX; 149
 Rokitowy HE IX; 101
 Rokitówka HE XIV; 123
 Ropa HE III, XV, XVIII, HPol; 46, 51, 54, 55, 76,

- 219, 227
 Ropianka HE XVIII, HPol; 76,
 (Ropa) HE III; 219
 Ropiany Potok HE XVIII; 189
 Ropica (Ropa) HE XV; 227
 Ropienka HE XVIII; 76
 Ropka (Ropa) HE XVIII; 119, 227
 Ropnik HE XIII; 149
 Ropny Potok (Radkow Potok) HE III; 189
 Ros(z)uszki (Rososzki) HE XVIII; 69
 Rosica HW nr 577; 141
 Rosielna HE III; 172
 Rosocha HE XII, XVI; 69, 227
 (Pyszenka) HE XVIII; 69
 (Rozoga) HPol; 69
 Rosochacz HE XVI; 164
 Rosochaczka HE XIII; 129
 Rosochaniec HE XIII; 154
 Rosochatka HE XII; 122
 Rosochaty HE XVIII; 94
 Rosochna (Rosocha) HE XII; 171, 227
 Rosochy HE XVIII; 69
 Rososzka (Rosuszka) HE XVIII; 69
 Rososzki HE XVIII; 69
 Rosówka HE X; 127
 Rostoczka HE XVIII; 69
 Rostoczki (Roztoczki) HE XVIII; 69
 Rostok (Roztoka) HE XIII; 69, 221
 Rostoka HE XIII, XV; 69, 221
 (Kamienica) HE XIII; 69
 (Roztockie Potoczki) HE XIII; 69
 (Roztoczka) HE XVIII; 69, 221
 (Roztoka) HE IX, XIII, XV, XVIII; 69, 220
 (Rytrzanek) HE XIII; 69
 (Składziszczanski Potok) HE XIII; 69
 (Zaborowski, Kanał) HE XIV; 69
 Rostoka Wielka HE IX; 194
 (Sucha Roztoka) HE IX; 194, 226
 Rostoki HE IX, XIII; 69
 (Roztoka) HE XVIII; 69, 220
 (Roztoki) HE XIII; 69
 Rowa HE XV; 110
 Rowczak HE XIX; 159, 160
 Rowenicz (Rówienica) Św; 138
 Roweniec (Borowiec) HE XVII; 154
 Rowiec HE VI; 152
 *Rowienica (Rówienica) Św; 138
 Rowki HE XIX; 84
 Rowy HE XIX; 84
 Rowy Melioracyjne HE XV; 195
 Rozdolanka HE XV; 127
 Rozdołka HE XV; 119
 Rozdzielny (Młynówka) HE XVII; 103
 Rozgnoje HE XIX; 110
 Rozkopna (Przekopna) HE XIX; 173
 Rozpucie HE XVIII; 91
 Roztockie (Składziszczanski Potok) HE XIII; 229
 Roztoczka HE XVIII; 69, 221–222
 (Składziszczanski Potok) HE XIII; 229
 Roztoczki HE III, XV; 69
 Roztoczny HE IX; 171
 (Roztoczni) HE IX; 171
 Roztok (Roztoczka) HE XVIII; 221
 Roztoka HE IX, XIII, XVIII, HPol; 69, 220
 (Rostoka) HE XII; 69
 (Roztoczka) HE XVIII; 69, 221, 229
 (Roztoki) HE XVIII; 69, 220
 (Maniówka) HE XVII; 69
 Roztoka Mała HPol; 194
 (Składziszczanski Potok) HE XIII; 229
 Roztoki HE XII, XIII, XVIII, HPol; 69, 220, 221
 Rożaniec (Różaniec) HE XVIII; 153
 Rożniki HE XVI; 89
 Rów Drw, HE VI, X, XII, XIII, XIV, XV, XVI,
 XVIII, HPol; 84
 (Garbutka) HE XVI; 84
 (Kurzynka) HE XVII; 84
 (Wielki Rów) HE XV; 84
 (Wygnanów) HE XVI; 84
 (Zarównieński, Kanał) HE XV; 84
 Rów Główny HE XVI; 195
 Rów Graniczny HE XV; 195
 Rów Komasaacyjny HE XVI; 195
 Rów Kryniczny HE VI; 195
 Rów Leśny HE XV; 195
 Rów Maciczny HE XIV; 195
 Rów Mateczny HPol; 195
 Rów Melioracyjny HE XIII, XV, XVI; 195
 Rów Mokry HPol; 195, 196
 Rów pod Polami (Potok) HE XV; 199
 Rów pod Wsią HE XV; 199
 Rów Potok (Potok) HE XV; 199
 Rów przez Krzywe HE VI; 200
 Rów Skośny HE III; 195, 226
 Rów spod Górnych Łąk HE XV; 200
 Rów Stary HE XV; 195
 Rów Tartaczny HE XIX; 195, 226
 Rów Wschodni HPol; 195
 Rów Zatyli HE XVIII; 195
 Rów Źródłowy HE XV; 195
 Równa (Równy) HE XV; 96, 222
 Równia HE XV; 78
 Równy HE XV; 222
 (Równa) HE XV; 96

- Róziec (Ruziec) HW nr 645; 218
 Różana HE XVIII; 101
 Różanka HE XIX; 123
 Różany HPol; 101
 Różany Potok HE IX; 190
 Rózec (Ruziec) HW nr 645; 218
 Różowy Potok (Różowy) HW nr 203; 189
 Rubinek HPol; 75
 Rublony Potok (Rublony) HE XVIII; 197
 Ruchlin (Żernicki Potok) HE XVIII; 179
 Ruciana HPol; 101
 Ruczaj HPol; 66
 Ruczajna HE XIX; 171
 Ruda HE I, VI, XII, XIV, XV, XVIII, XIX; 73
 (Stążka) HE I; 73
 (Zgórska Rzeka) HE XV; 73
 Ruda Rzeczka (Bartoszycha) HE XIX; 192
 Rudawa HE III, XII, XVI; 53, 54, 55, 73, 115
 (Rudawka) HE XVI; 73
 Rudawiec HE IX; 153
 Rudawka HE VI, IX, XIV, XIX; 75, 119
 (Rudka) HE X; 75, 224
 Rudawy HE XII; 98
 Rudawy Potok HE XVIII; 189
 Rudka HE VI, X, XIV, XVI, XVIII, HPol; 73, 221,
 224
 Rudki HE VI; 73, 221
 Rudkownica (Rutkownica) HE I; 144
 Rudna HE XVI; 98
 Rudnia HE XVI, XIX; 73
 Rudnicha HPol; 165
 Rudniczanka (Młynówka) HE XII; 127
 Rudnik HE XV, XVI, XIX, HPol; 86
 (Pieczęwka) HE XII; 86
 Rudno HE XVI; 50, 54, 223
 Rudnyk (Rudnik) HE XIII; 91
 Rudocha HE XVIII; 165
 Rudy HE XV; 98
 Rudzianka HE XII; 127
 Rudzieniec HE III; 154
 Rudziennia HE XIV; 159
 Rudzinka HE III; 130
 Rufa HE XII; 111
 Runki HE XIII; 81
 Rusawa HE XVIII; 93
 Rutka HE XV; 73
 (Rudka) HE XVI; 73
 Rutny HE XVIII; 171
 Ruty HE XVIII; 81
 Ruz (Ruziec) HW nr 645; 37, 38, 218
 (Ruż) HW nr 520; 37, 38
 Ruzica (Ruziec) HW nr 645; 218
 Ruziec HW nr 645; 37, 218
 Rybi (Rybi Potok) HE XIII; 226
 Rybi Potok HE XIII; 190
 Rybianka HE XVIII; 128
 Rybie HE XIII; 161
 Rybieniec HW nr 708; 154
 Rybina HE XV; 156, 225
 Rybna HE XVI, XVIII; 96
 (Rybina) HE XV; 96, 225
 (Rybny Potok) HE XII; 96, 226
 Rybne (Rybny Potok) HE IX; 96, 222
 Rybnica HE XIII, XIV, XV; 140
 Rybniczek HE XVIII; 84
 Rybnik HE XVIII, XIX; 84
 Rybny HE XIII; 214
 (Rybny Potok) HE IX; 222
 Rybny Potok HE IX, XII; 190, 222
 (Rybny) HE XIII; 214
 Rybnym HE XVIII; 104
 Rybnyk (Rybnik) HE XVIII; 91
 Rychłów (Ratulowiec) HE XII; 178
 Ryczek (Lecka) HE III; 162
 Ryj HE XV; 110
 Ryja HE XIII, HPol; 76
 Ryjak HE XV; 159
 (Strug) HE III; 159
 Rylka HE XIV; 47
 Rylsk (Rylka) HE XIV; 217,
 Rylska (Rylka) HE XIV; 175, 217, 221
 Rylski (Rylka) HE XIV; 217, 221
 Rynia HW nr 549; 50–51, 54
 Rynny Potok HPol; 190
 Rynwy HE VI; 70
 Rypa (Łętówka) HE X; 70
 Rypnicz (Rybnica) HE XIII; 140
 Ryty (Ryta) HE XII; 106
 Rywa HE XII; 70
 Rywna HE XVIII; 104
 Rzawka HE XIII; 75
 Rządza HW nr 549; 50, 54, 93
 Rzeczka HE III, VI, X, XII, XIII, XV, XVI, XVIII,
 XIX, HPol; 63, 209
 (Bliznica) HE XIX; 63
 (Kamienica) HE XIX; 63
 (Kania) HE XVI; 63
 (Kumiałka) HE XIX; 63
 (Łowiniana) HE XVI; 63
 (Mleczna) HE IX; 63
 Rzeczka Graniczna (Graniczny Potok) HE III; 226
 Rzeczki HE IX, XII, XVI, XVIII; 63, 209
 Rzecznianka HE XIII; 128
 Rzeczulka HE XII; 63

- Rzeczyca HE III, X, XVIII, HPol; 63, 187, 210
 (Bukowa) HE XVII; 63
 (Karasiówka) HE VI; 63
 (Radoń) HE IX; 63
 Rzeczycha (Błotnia) HE XVII; 209
 Rzeczyna HE I, XV; 63, 209, 210
 Rzeczyska Stare (Zatoka) HE III; 192
 Rzeczysko HE III, XV, XVI, HPol; 63, 209
 Rzeczysko Młyńskie HE XII; 192
 Rzeka HE III, IX, XII, XIII, XV, XVI, XVIII; 63, 209, 210
 (Brzeźnica) HE XVI; 63
 (Futomka) HE III; 63
 (Gładyszówka) HE XV; 63
 (Gnojski, Potok) HE XII; 63
 (Jodłówka) HE XVII; 63
 (Kamionka) HE XVII; 63
 (Kniejówka) HE XVI; 63
 (Mleczna) HE IX; 63
 (Mozgawka) HE XVI; 63
 (Olszyna) HE XVII; 63
 (Przyrwa) HE III; 63
 (Pstrągówka) HE III; 63
 (Rada) HE XVIII; 63
 (Słotówka) HE XV; 63
 (Sokołda) HE XIX; 63
 (Stopnica) HE III; 63
 (Strachocka, Rzeka) HE VI; 63
 (Stróżanka) HE XVIII; 63
 (Szczębrza) HPol; 63
 (Świerkowiec) HE III; 63
 Rzeka Glinna (Glinna Rzeka) HE XVII; 222
 Rzeka Graniczna (Graniczna Rzeka) HE III, XIV; 191, 226
 Rzeka Leśna (Ruczkałka) HE XVIII; 191
 Rzeka Mała (Merła) HE III; 191
 Rzeka na Granicy HE XIII; 199
 Rzeka od Małego Młyna HE VI; 200
 Rzeka Pasterniczna (Pasterniczna Rzeka) HE XVIII; 191
 Rzeka pod Kaczorem HE XV; 200
 Rzeka Półwiejska HE XII; 192
 Rzeka Prądyńska (Prądzona) HE I; 106, 228
 Rzeka przez Wieś HE XIII; 199
 Rzeka Wsiowa (Wsiowa Rzeka) HE III; 192, 226
 Rzeki HE III, XII, XV, XVI, XVIII; 63, 209
 Rzekta HE XVI; 110
 Rzepiennik (Merła) HE III; 149
 (Rzepianka) HE XIII; 149
 Rzepka HPol; 81
 Rzepna HE XIX; 101
 Rzepnik HE XII; 81
 Rzewny HPol; 104
 Rzezewnica HE XVI; 146
 Rzeżucha HE XIX; 81
 Rzęsawa (Krasna) HE XIV; 114
 Rzęsawka HW nr 351; 129
 Rzoska (Rząska) HE XVI; 81
 Rzycka Woda HE XII; 193
 Rzycki HE III, XII; 63
 Rzykielka HE XVI; 130
 Rzytnica (Żytnica) HE I; 143
 Rżanka HW nr 350; 123
 Rżona (Czarna Struga) HW nr 549; 101
 Rżyska (Babulówka) HE XV; 86
 Sachetnik HE XII; 149
 Sady HE XVIII; 81
 Sałna HE XV; 100
 Samica HE VI, XII, XV, XVI, HPol; 63
 (Kosarzewka) HE VI; 63
 (Wszachowianka) HE XVI; 63
 Samocieczka HE VI; 125
 San HE XVIII; 26, 32, 43, 206,
 Sarni Potok HE III; 190
 Sawa HE III; 32, 43
 (Sawka) HE XII; 32, 43, 216
 Sawka HE XII; 32, 43, 216
 Sączenica HE XVI; 145
 Sąpolna (Lipczyńska) HE I; 172
 (Sępolna) HE I; 54, 55, 172
 Sąpolnia (Troszyński, Kanał) HE XIV; 158
 Sąsiecznica (Słomianka) HE XIV; 144
 Sbritze (Zbrzyca) HW nr 675; 184
 Scarde (Skroda) HW nr 517; 51
 Schodn(i)a (Wschodnia) HE XVI; 53, 100
 Schudnica (Schodnica) HE IX; 66
 Szczemielnik HW nr 520; 149
 Szkło (Szkło) HE XVIII; 54
 Sedlanka HE XVI; 128
 Serniakówka HE XVIII; 131
 Seroczanka (Biała Woda) HE VI; 128
 Serwatówka HPol; 125–126
 Sękowy (Siedluszczanka) HE XIII; 101
 Sępia Struga HE XIV; 192
 Sianożątka HE XVI, XIX; 120
 Siara (Siarka) HE XV; 76, 217
 Siarczanka HE XIII; 122
 Siarczysty HPol 251; 100
 Siarka HE XV; 217
 (Szarka) HE XVIII; 122
 S(i)arnowa HW nr 559; 177
 Sidra HE XIX; 32
 Siedliska HE III; 81

- (Rzeczka) HE XVIII; 88
 Siedlisko HE XV; 88
 Siedlnica (Sidzinka) HE XII; 144
 Siekierka HE XVI, HPol; 90
 Sielski Potok HE XIII; 191
 Sieniawka (Werbina) HE X; 129
 Sienica (Krzymosza) HE X; 140
 (Siennica) HE X; 140
 Sieniocha HE X; 165
 Sieniucha (Sieniocha) HE X; 165
 Siennica HE X, HW nr 470; 140
 Sierpia HE XVI; 167
 Sietnica (Sitniczanka) HE XV; 229
 Sietniczanka (Sitniczanka) HE XV; 229
 Sigła HE XVIII; 74
 Sikawka HE XVIII; 75
 Sikława (Hopkie, Kanał) HPol; 66
 Sikorcza (Sikorczy) HE IX; 180
 Sikorczy HE IX; 180
 Sikorka HPol; 82
 Sikornica HE XII; 143–144
 Sikornik HE XIII; 150
 Sikorówka HE XII, HW nr 30; 126
 Silna HE X; 99
 Silska HE XVIII; 104
 Silski HW nr 201; 104
 Sinaw(a) (Sinowa Struga) HE I; 93, 219
 Siniucha HE X; 165
 Sinowa (Sinowa Struga) HE I; 219
 Sinowa Struga HE I; 219
 Sinówka (Sinowa Struga) HE I; 219
 Sipor (Sipurka) HE X; 168
 Sirszeniówka (Łęg) HE III; 126
 Sita HE XV; 81
 Sitanka (Sitniczanka) HE XV; 229
 Sitna (Mitręga) HE IX; 101
 Sitnica (Sitniczanka) HE XV; 144, 229
 Sitniczanka HE XV; 229
 Sitówka HE XIX; 120
 Siwa (Dunajec) HE XIII; 215
 Siwa Woda (Dunajec) HE XIII; 193, 215
 Siwianka (Dunajec) HE XIII; 215
 Siwka (Rzeka) HE XIII; 122
 Siwy (Dunajec) HE XIII; 215
 Siwy Dół HE XVI; 194
 Sjan (San) HE XVII; 32
 Skalaniec (Skaleniec) HE XVIII; 154
 Skalanka HE IX; 127
 Skalany HE IX; 100
 Skaliste HE XII; 181
 Skalisty HE XII, HPol; 100, 181
 Skality HE IX; 100
 Skalnity HE IX; 100
 Skalny HE IX, XIII; 100
 Skalny Potok HE XIII, XV, HPol; 190
 Skalski HE XIII; 100
 (Skalskie) HE XIII; 100
 Skała HE XV, XVI; 78
 Skalka HPol; 78
 Skarbnia HE VI; 158
 Skarpa HE IX, XIII; 78
 (Jaworzynka) HE XIII; 78
 Skarpiel HE XVI; 111
 Skarzyna (Kamionka) HE XVI; 157
 Skawa HE XII; 46, 51, 93, 218
 Skawina (Skawa) HE XII; 218
 (Skawinka) HE XII; 157
 Skępnica HW nr 645; 145
 Skiejstowica (Skiejtów Stok) HE XIX; 215
 *Skiej(s)tów Stok HE XIX; 197, 215
 Skierniewka HE XIV; 26, 49, 213
 Sklec (Ścielec) HE XVI; 152, 155
 Składny HE IX; 172
 Skomielna (Bogdanówka) HE XII; 173
 Skoradnica (Ulanówka) HE X; 143
 Skorodne (Skorodny) HE XVIII; 226
 Skorodny HE XVIII; 171, 226
 Skorodny Potok HE III; 197
 Skorodnyj Potok (Skorodny) HE XVIII; 226
 Skorosiówka HE XV; 126
 *Skorzycza (Szoryca) HW nr 784; 138
 Skośna Przykop HE XV; 196
 Skośny Rów HE XIX; 195
 (Skośny, Rów) HE III; 195, 226
 Skotnia HE XV; 86
 Skotnica HE XII, HPol; 86
 (Jastrząbka) HE XII; 86
 Skowyrka (Skowierka) HE III; 122
 Skrajnia HE XVIII; 166
 Skroda HW nr 517, 543; 51, 54, 55
 Skrodnica (Ulanówka) HE X; 143
 Skrwa HE XIV; 26, 32, 43, 108
 Skrzyńka HPol; 62, 90
 Skrzywnica HE XVIII; 141
 Skrzywnik HE IX; 149
 Skrzywny HE XVIII; 101
 Skrzywnia HE XII; 168
 Skupka HE XIX; 124
 Sławiszca (Słonica) HE IX; 138
 Sływanietz (Iłownica) HE IX; 154
 Słanica (Soła) HE IX; 146
 Słapny Potok HE XV; 190
 Słatwiny HE XIII; 76
 Słaka HE XIII; 82

- Słocinna (Słocina) HE XV; 171
 Słoćwina XIII; 76
 Słodew (Słudwia) HE XIV; 51, 55, 109, 223
 Słodka HE XIV; 100
 Słodowia Struga (Słudwia) HE XIV; 223
 Słoja HE XIX; 51, 54, 55
 Słomianka HE XIX; 122
 (Słonianka) HE XIII; 219
 Słomka HE XII, XV; 82
 Słona (Słomka) HE XIII; 100
 (Słona Woda) HE XII; 100, 226
 (Słonianka) HE XIII; 100
 (Słonka) HE XII; 100, 219
 (Słony) HE XV; 100, 222
 Słona Woda HE XII, XV, XVI; 193, 226
 (Słupianka) HE XVI; 193
 Słonianka HE XIII; 219
 Słonica HE IX; 138
 (Kromparek) HE IX; 138
 Słonica (Słanica) HE IX, XVI; 146
 Słonka HE XII; 122, 219
 Słonne (Słona) HE XVIII; 100
 (Słonny Potok) HE XVIII; 100, 222
 Słonny Potok HE XVIII; 222
 Słonówka HE XVI; 127
 Słony HE XV, XVIII; 100
 (Słonianka) HE XIII; 219
 Słony Potok HE XVIII; 190, 222
 (Słony) HE XV; 222
 Słopica HPol; 136
 Słotwina HE X, XII, XIII, XVIII; 75, 76, 206, 205
 (Glinianka) HE XVII; 75
 Słotwinka (Lubcza) HE III; 75
 Słotwiny HE XII; 75
 Słucz (Matlak) HE XIX; 51, 223
 Słuczka (Matlak) HE XIX; 51, 166, 223
 Słuczanka (Matlak) HE XIX; 223
 Słuczka (Matlak) HE XIX; 223
 Słudwia HE XIV; 46, 47, 51, 54, 55, 109, 223
 Słupny Potok HE XVIII; 190
 Smarkata HE XV; 222
 Smarkata Rzeka (Smarkata) HE XV; 222
 Smarkate (Smarkata) HE XV; 100, 222
 Smarkawa (Smarkówka) HE XII; 114, 219
 Smarkowa (Smarkówka) HE XII; 219
 Smarkówka HE XII; 219
 Smarza HE XII; 110
 Smereczek HE XIII; 179
 Smereczny HE III; 171
 (Smereczek) HE XIII; 179
 Smereczyn (Smereczek) HE XIII; 179
 Smerek HE XVIII; 80
 Smolarki (Smolarka) HE XIII; 86
 Smolnik HE XIII, XVIII; 148
 Smółka HE XV; 75
 Smółki HE XV; 75
 Smreczyna HE XIII; 80
 Smrekowy HE IX; 101
 Smrokowiec (Smerekówka) HE XV; 153
 Smródka HE XIV; 119
 Smug HE XIV, XV, XVI; 76
 Smuga HE III, VI, XVI, HPol; 76, 219
 Smugawa (Smugawka) HE XII; 114, 219
 Smugawka HE XII; 219
 Smugi HE XVI, HPol; 76
 Smukawa (Smugawka) HE XII; 219
 Smuszka (Smuzka) HE XVIII; 119
 Smuzka (Smuga) HE VI; 219
 Smyrek HE XIII; 80
 Snowaniec HE IX; 154
 Snoza HE IX; 63, 64
 (Snózki) HE XIII; 63
 Snozny HE XII; 171
 Snozowy HE XII; 177
 Snozy HE XII; 64
 Snózka HE IX, XIII; 64
 Snózka Bukowa HE IX; 194
 Sobińska Struga (Sobina) HE I; 102
 Sobótki HE XV; 89
 Sochaty HE XII; 94
 Sokola HPol; 102
 Sokolicha (Dzierzbia) HW nr 518; 165, 167
 Sokółda HE XIX; 38, 63
 Solina (Solinka) HE XVIII; 54, 55, 156
 Solinka HE XVIII; 54, 55
 Soliska HE IX, XIII; 86
 Solna HE XVI; 100
 Solniczki HE XII; 129
 Solniczyk SHGSK; 151
 Solnisko HE XII; 76
 Solny HE IX; 100
 Solski HE XVIII; 175
 Soła HE IX; 26, 54, 55, 93
 Sołokija HE X; 46, 84, 166
 Sołotfina (Słotwina) HE XVIII; 76
 Sołotwa HE XVIII; 76
 Sołotwina HE XVII, XVIII; 76
 (Panna) HE XV; 76
 Sołotwiński (Słotwina) HE XVIII; 175, 176, 205
 Somna (Słomianka) HE X; 172
 Sona HW nr 557; 32, 47
 Sopna HE XII; 171
 Sopot HE XVIII, HPol; 66
 Sopotnia HE IX; 66

- Sopotnica (Sopotnicki Potok) HE XIII; 143
 Sopotnik HE XVIII; 149
 Sosenka (Sosna) HE X; 80, 227
 Sosna HE X, HPol; 80, 227
 Sosnowy HE XII, XIII; 101, 225
 (Ochotnica) HE XIII; 101
 Sosnowy Potok (Sosnowy) HE XIII; 225
 Sosnówka HE XVI, XIX; 123
 Soślina (Rolny) HE XIII; 80
 Sośnica HE XII; 80
 Sośnina HE XVII; 80
 Sowieniec HE XII; 154
 Spadnik HPol; 150
 Spadowiec HE XIII; 153
 Spaleniska HE III; 86
 Spilkowski HE XVIII; 175
 Spława (Pukawka) HE X; 110
 Spławie HE XV; 86
 Spławy HE XIX; 66
 Spod Bryszcza HE XVIII; 185
 Spod Kadłuba HE III; 185
 Spod Leszczynek HE IX; 185
 Spod Przegibu HE IX; 185
 Spokojna HE XVI; 99
 Spólnik HE XIII; 149
 Spólny HE XVIII; 103
 Sprawnik HE XIX; 148
 Sprząśła (Supraśl) HE XIX; 38
 Spusna HE IX; 172
 Spust HE XVIII; 87
 Strawa (Serafa) HE XII; 114, 115
 (Strawa) HE XIV; 114, 115
 Srebrna HW nr 352; 98
 Sridnie HE III; 104
 Sroczyńiec HE XII; 154
 Srybny (Srebrnik) HE III; 98
 Szreniawa (Szreniawa) HE XVI; 51–52, 55, 93,
 113
 Stadniczny HE III; 172
 Stanowiski HE XVIII; 89
 Stara HE XIV, XVIII, SHGKr; 96
 Stara Gać (Gać) HW nr 468; 88, 226
 Stara Gajka (Gajka, Stara) HE IX; 195
 Stara Piwonia HE VI; 136
 Stara Potoka HE XVIII; 190
 Stara Ruda HE XIX; 196
 Stara Rzeczką HE XIX, HPol; 192
 Stara Rzeka HE I, III, VI, X, XII, XV, XVI, XVII,
 XVIII, XIX, HPol, HW nr 685; 191, 201, 209
 (Bystrzyca) HE XV; 191, 201, 209
 (Gróbka) HE XII; 191, 201, 209
 (Jankówka) HE VI; 191, 201
 (Kukułkowy Potok) HE III; 191, 201, 209
 (Stawidza) HE XV; 191, 201, 209
 (Struga) HE VI; 191, 201, 209
 Stara Struga HPol; 192
 Stara Strużka PMT XV; 193
 Stara Wiśnia (Wiśnia, Stara) HE XV; 80, 195
 Stare Koryto HE XVI; 194
 Stare Rzeczysko HE XII, XV, XVI, HPol; 192, 209
 Starowi(e)zna (Starowizna) HE XIX; 164
 Starówka HPol; 127
 Stary HE IX; 96
 (Olszanka) HE XVII; 96
 (Stary Potok) HE XIII; 96, 226
 Stary Bród HE XVI; 194
 (Kumiałka) HE XIX; 194
 Stary Kanał HE XV, XVI, HW nr 278; 196
 Stary Młyński (Młyńska, Struga) HE I; 225
 Stary Potok HE XIII; 226
 Stary Rów HE X, XVIII, XIX, HW nr 554; 195
 (Łasica) HE XIV; 195
 Stary Stok HE XIV, XVI; 193–194
 Stary Wał HE XV; 196
 Stary Wątok (Wątok, Stary) HPol; 194
 Starycz HE XVIII; 164
 Staryj Potik HE XVIII; 197
 Starzec HE VI; 153
 Starzynka HE XIX, XIX; 130
 Staw HE IX, XVIII; 72
 Stawarka HE XII; 74
 Stawarzec HE XII; 152–153
 Staw Krzytyni 116
 Stawek HE VI; 72
 (Sławka) HE VI; 72
 Stawia Rzeka HE XVIII; 191
 Stawiarka (Kotłanka) HE XV; 74
 Stawiczanka HE XIX; 127
 Stawik HE XVI; 72
 Stawiska HE III, III, XII, XIII, XIV, XV, XVI,
 XVIII, XVIII, XIX, HPol; 72
 (Gwoźnica) HE III; 72
 (Jaworowski) HE XVIII; 72
 (Łaziska) HE XV; 72, 220
 Stawiski HE XVI, XIX; 72
 Stawisko HE VI, XII, XVI, XVIII, XIX; 72,
 (Łaziska) HE XV; 220
 (Stawiska) HE XII; 72, 221
 (Szyszła) HE X; 72
 Stawiskowa HE XII; 177
 Stawka (Zwoleńka) HE XVI; 119
 Stawki HE IX, XII, XVIII; 72
 (Skoszewka) HE XIV; 72
 (Stawki) HE III, XVIII; 72

- Stawkowa (Szcawianka) HW nr 558; 177
 Stawkowski HE XVIII; 175
 Stawliniec HE XV; 154
 Stawnica (Stawnica) HPol; 143
 Stawowy Potok HE XII, XVIII; 190
 Stawówka (Stawonka) HE IX; 126–127
 Stawy HE IX, XVIII; 72
 (Sołotwina) HE XVII; 72
 Stążki (Stążka) HE I; 220
 Stążka HE I; 220
 Stemzeń (Przytulanka) HE XIX; 168
 Stępka HE IX; 120
 Stępna HW nr 544; 172
 Stępne (Stempne) HE XV; 172
 Stępnik SNGŚI; 150
 Stępny HE IX; 172
 Stobienicz (Opalenica) SHGCh; 142
 *Stobienica (Opalenica) SHGCh; 142
 Stobnica HE III; 54, 55, 142
 Stoczek HE VI, X, XVI, XIX, HW nr 351, 472; 64
 (Studczek) HE XVIII; 64
 Stodołczany HPol; 180
 Stog HE XV; 86
 Stok Grzmiącki HE IX; 226
 Stok HE XIV, XVI, XVIII, XIX, HPol, HW nr
 352, 470, 545; 64
 (Grzmiącki, Stok) HE IX; 64, 226
 (Popławka) HE XIV; 64
 (Złote Stoki) HW nr 518; 64
 Stoki HE VI, HPol; 64
 (Kownaciska) HW nr 538; 64
 (Sławka) HE VI; 64
 Stokowa HE XVI; 94
 Stokowe Błoto HE XIX; 194
 Stokowy (Grodarz) HE VI; 94
 Stokówki (Stokówka) HE XVI; 126
 Stoliczny Potok HE XIII; 191
 Stolka (Sztolnia) HE IX; 120
 Stoła (Sztolnia Ponikowska) HE IX; 85
 (Sztoła) HE IX; 85
 Stołówka (Chrobaczy) HE IX; 127
 Stoły (Myślachówka) HE XVI; 85
 Stopienie HE XIII; 89
 Stos HE XIII; 86
 Strabelka HE XIX; 38, 216
 Strabla (Strabelka) HE XIX; 38, 216
 Stracenia (Straceniec) HE IX; 141, 224
 Straceniec HE IX; 224
 Stracona (Straconka) HE IX; 106
 Stracony (Stracony Potok) HE XII; 215
 Stracony Potok HE XII; 198, 215
 Strasznica HE XII; 138
 Strasznowiec HE XII; 154
 Straszny HE XII, XVIII; 104
 Straszny Potok HE XIII; 190
 Strącze HE XII; 82
 Strągi HE XIII; 86
 Stromy HE XIII; 96
 Stronak HE XIII; 159
 Stronie HE XIII; 78
 Stronik (Bachorz) HE XII; 147, 224
 Stronka (Bachorz) HE XII; 224
 Stróża HE XVI; 89
 Strug HE III, XV, HPol; 64, 222
 (Pradła) HE XVI; 64
 (Stróżanka) HE XIII; 64
 (Malawka) HE III; 64, 221
 Struga HE I, III, VI, IX, X, XII, XIII, XIV, XV,
 XVI, XVI, XVIII, XIX, HPol, HW nr 644,
 SHGPI; 64
 (Bielica) HW nr 651; 64
 (Brzezinka) HE XIV; 64
 (Drzężna) HE XIV; 64
 (Górny Kanał) HPol; 64
 (Groblica) HPol; 64
 (Jaciązka) HPol; 64
 (Jakubówka) HE XVI; 64
 (Klaskawska Struga) HE I; 64
 (Kotomierzycza) HE I; 64
 (Krzymosza) HE X; 64
 (Łukawka) HE XVI; 64
 (Malawka) HE III; 221
 (Młyńska Struga) HPol; 64, 226
 (Ojrzanka) HE XIV; 64
 (Rudawka) HE XIV; 64
 (Rudnik) HE XVI; 64
 (Rumienica) HPol; 64
 (Rutkownica) HE I; 64
 (Rybieńec) HW nr 708; 64
 (Rządza) HW nr 549; 64
 (Stobianka) HE XIV; 64
 (Strug) HE III; 222
 (Strużynka) HE X; 64
 (Sugajnica) HW nr 636; 64
 (Wissa) HE XIX; 64
 (Włoszczowicki, Potok) HE XVI; 64
 (Zaborowski, Kanał) HE XIV; 64
 Struga Młyńska (Młyńska Struga) HE I, XIII,
 HPol, 103, 192
 Struga Podłęska HE XVI; 48
 Struga Tęczowa (Tczówka) HE XVI; 192
 Struganiec HE X; 154
 Strugi HE III, XII, XIII, XV, XVI; 64
 Struha (Strug) HE III; 222

- Strumień HE VI, IX, XII, XVI, XVIII, XIX, HPol;
64–65, 168, 197, 205
(Błędowski, Strumień) HE IX; 64–65, 168
(Budne) HE XV; 64–65, 168
(Kości Bród) HE IX; 64–65, 168
(Studwia) HE XIV; 64–65, 168
- Strumień Głęboki HE XVII; 226
- Strumy HE III; 65
- Strumyk HE XIV, XVI; 65
(Bibiczanka) HE XVI; 65
- Strumień (Przytulanka) HE IX; 168
- Strunżana HE XIII; 180, 205
- Strużanka HE XVI; 127
- Strużek HE IX; 56, 110
- Strużka HE VI, XVI, XIX, HPol, HW nr 496, 633,
Św; 64
(Struga) HE VI, XIX; 64
- Strużka podle Kaplicy Św; 199
- Strużki HE XV; 64
- Strużynka (Gielżówka) HE XIV; 130
- Strzemeszna HE XIV; 171
(Strzemesznica) HW nr 538; 171, 219
- Strzemesznica HW nr 538; 171, 219
- Stuczanka HE XIX; 129
- Studenne (Studzianne) HE XVIII; 94
- Studnica HE IX, XVIII; 135
- Studnik HE XV; 65
- Studniska HE IX; 65
- Studzianczany (Studziański) HE IX; 180
- Studzianica (Studzienica) HE XVIII; 138
- Studzianka HE X, XII; 65
(Studzienna) HE XVI; 219
- Studzianki HE IX, XV; 65
(Strzegów) HE XVI; 65
- Studzianne HE XVIII; 94
- Studziany HE XII; 94, 220
- Studzienica (Słomianka) HE XIV; 138
(Studzieniec) HE XVIII; 138, 224
- Studzienice (Studzieniec) HE XVIII; 224
- Studzieniec HE XVI, XVIII; 153; 224
(Babulówka) HE XV; 153
(Gilówka) HE XVII; 153
(Tasza Struga) HE XIV; 153
- Studzienka HE III, XIII, XVI; 65
- Studzienki HE XV, XVI, XVIII; 65
- Studzienna HE XVI; 94, 219
- Studziennik (Studziany) HE XII; 94, 220
- Studzienny Potok (Studzienny) HE IX; 190
- Studzionka HE XII, XVI; 65
(Kanał) HPol; 65
- Studzionki HE XII; 65
- Studzona (Studzienna) HE XVI; 219
- Stunnyk HE XV; 65
- Stupne HE XIII; 173
- Stupnica HE XVIII; 146
- Stupny HE IX; 105
- Styna HE I; 42
- Sucha Dolin HE IX; 194
- Sucha HE IX, XIII, XIV, XVI, HPol; 95, 225
(Korabiewka) HE XIV; 95
(Suchy Potok) HE IX; 95, 215,
(Suchy, Potok) HE IX; 95, 222
(Suszanka, Wielka) HE XII; 95, 220
(Śmierdziucha) HE X; 95
- Sucha Olszówka HE XIII; 195
- Sucha Rostoczka (Sucha Roztoczka) HE XVIII;
194
- Sucha Rostoka (Roztoki) HE XVIII; 194, 221
- Sucha Roztoka HE IX; 226
- Sucha Rzeczka HE XIX; 192
- Sucha Rzeka HE VI, X, XV; 191
- Sucha Struga HW nr 562; 192
(Sucha) XIV; 225
- Sucha Strużka Św; 193
- Sucha Woda (Cicha Woda) HE XIII; 193
- Sucha Żłobina HE IX; 194
- Suchania HE XV; 167
- Suche (Rafaczański Potok) HE XIII; 95, 226
- Suchodoły HE III; 187
- Suchodół (Sudół) HE XVI; 187
- Suchodółka HPol; 225
- Suchorzeczka (Sucha Rzeczka) HE XIX; 187, 209
- Suchowianka (Wszachowianka) HE XVI; 130
- Suchy HE III, IX, XIII, SHGSK; 95
(Suchy Potok) HE XIII, XVIII; 95, 189, 215
(Suchy, Potok) HE IX; 222
(Suchy, Wielki) HE IX; 95
- Suchy Jar HE XVI; 192
- Suchy Potok HE IX, XII, XIII, XV, XVIII, HPol;
189, 215
(Rafaczański Potok) HE XIII; 226
- Suchy Rów HE X; 195
- Sudół HE XIII; 187
- Suganica (Sugajnica) HW nr 636; 42
- Suka (Urzędówka) HE VI; 83
- Suleniec (Szkleniec) HE IX; 154
- Sumnik (Sumniki) HE XII; 150, 221
- Sumniki HE XII; 221
- Superata HE XIX; 89
- Supraśl HE XIX; 38, 46
- Surowica HE III; 138
- Surowy HE IX, XIII; 96
- Susek (Suszek) HE XII; 162
- Suszanka (Suszanka, Wielka) HE XII; 220

- Suszonka (Suszanka, Wielka) HE XII; 220
 Suszyca HE XII; 138
 Suszyskie HE XVIII; 176
 Swarzynka (Swarzyna) HW nr 336; 130
 Świślina (Świślina) HE XVI; 156
 Swnocza (Żmiączka) HE XIII; 106, 228
 Swoja Rzeka HE XIX; 192
 Swornica HPol; 138, 143
 (Siarnica) HE XII; 143
 Swynoryja (Rzeczyca) HE X; 187
 Syhła HE XVIII; 74, 205
 Syhły HE XIII; 91
 Syroczanka HE VI; 128
 Szachty HE XII; 70
 Szadokierz HE XVI; 187
 Szadykierz HE XVI; 186
 Szalażyska HE III; 87
 Szantów HE XVIII; 178
 Szarka HE XVIII; 122
 Szatani Potok HE XII; 191
 Szatrycha Głęboka HE XIX; 196
 Szatrycha pod Słomianką HE XIX; 200
 Szczawa HE XIII, XV, HPol; 76
 Szczawniczek HE XIII; 162
 Szczawiczny (Szczawiczny Potok) HE XIII; 171
 Szczawinka HE XVIII; 119
 Szczawnica (Szczawny, Potok) HE XIII; 143
 Szczawniczek (Szczawnik) HE XIII, HPol; 162
 Szczawniczny (Kryniczanka) HE XIII; 171
 Szczawnik HE XIII, HPol; 149, 162
 Szczałknica HE XIV; 143
 Szczerbnica (Biała) HE XIV; 143
 Szczkwa (Szkwa) HW nr 521; 38
 *Szczmielnica (Golonka) HE XIV; 144
 Szczyp HE XVI; 80
 Szczytowczany HE IX; 180
 Szczytowiec HE XV; 153
 Szczytowy Potoczek HPol; 191
 Szeroka HE XIII, HW nr 260; 96
 (Szeroki Potok) HE IX; 96
 Szeroka Łąka HE III; 195
 Szeroka Łoza HE III; 195
 Szeroka Olszyna HE IX; 195
 Szeroka Rzeka HE VI; 191
 Szeroka Struga HE XIX; 192
 Szeroka Woda HE X, XV; 193
 (Graniczny Potok) HE III; 193
 (San, Stary) HE XVIII; 193
 Szeroki HE IX, XVIII; 96
 (Szeroki Potok) HE XV; 96, 215, 226
 Szeroki Potok HE XV, XVIII, HPol; 190, 215, 226
 Szeroki Rów HPol; 195
 Szerokie Błotko HE X; 194
 Szewna (Szewnia) HE XVIII; 173, 225
 Szewnia HE XVIII; 225
 Szewnica HE X; 142
 Szkarpa HE XIII, XV; 78
 Szkarpie HE XIII; 160
 Szklanówka HE XII; 127
 Szklarka HE XIII; 130
 Szklarski HE IX; 103
 Szkleniec HE IX; 154
 Szkło HE XII, XVIII; 54
 Szkotnia HE XV; 86
 Szkwa HW nr 521; 38, 108
 Szkwa (Raciążnica) HW nr 555; 38, 43
 Szlazówka HPol; 126
 Sz(n)ur HE X; 75
 Szoryca HW nr 784; 138
 Szpakówka (Libuszanka) HE XV; 124
 Szpera HE XIII; 110
 Szpęgawa (Młyński, Kanał) HE I; 42
 Szpiklerny HE IX; 172
 Szpłopotok HE XVIII; 186, 209
 Szreniawa HE XVI; 46, 47, 51–52, 55, 93
 Szrenka (Przylepnica) HW nr 554; 98, 219
 *Szrona (Przylepnica) HW nr 554; 98, 219
 Szronka (Przylepnica) HW nr 554; 47, 98, 219
 Sztolnia HE IX; 86
 Szubienice HE XII; 89
 Szubieniczny Potok HE XIII, XVIII; 191
 Szum HE XVIII; 75
 Szumiąca (Szumionka) HE I; 105, 106, 219
 Szumiąca Woda HPol; 198
 Szumiący (Szumiaczy) HE XVIII; 106
 Szumionka HE I; 105, 219
 Szumlaczy HE XVIII; 107
 Szumne HE XII; 222
 Szumny (Szumne) HE XII; 99, 222
 Szumówka HE XIX, HPol; 127
 Szuty HE XVIII; 104
 Szuwarka HE III; 120
 Szwamy HE XIII; 104
 Szwonica HE IX; 141
 Szybowiec (Szybówka) HE IX; 215
 Szybowy Potok (Szybówka) HE IX; 190, 215
 Szybówka HE IX; 215
 Szychta (Warężanka) HE X; 86
 Szydława (Sidława) HE XV; 114
 Szyja HE XII, XII, XIX, HPol; 90, 116
 Szydłów HE XVIII; 178
 Szynek HE XVI; 130
 Szybowaty HE XVIII; 180
 Szyrocemica (Szyroczenica) HW nr 539; 145

Szyroka Łąka (Szeroka Łąka) HE XVIII; 195

Ściekleniec HE XII; 154

Ścieklec HE XVI; 152

Ściekły Potok HE XIII; 198

Ścierniówka HE XIII; 86

Ścięgno HPol; 90

Ścisła (Rzeczyca) HE X; 96

*Ścklec (Ścieklec) HE XVI; 152

Ścielnica (Golonka) HE XIV; 144

Śklec (Ścieklec) HE XVI; 152

Śkleniec (Szkleniec) HE IX; 154

Ślepa Śluza HE XIII; 196

Ślepla HE X; 167

Ślepotka HE XVI; 130

Ślepy Potok HE XV; 190

Ślezieja (Krasna) HE XIV; 166

Ślina HE XIX; 52, 55, 75

Śliwowa (Śliwie) HE XII; 101

Śliwowiec (Śliwowiec) HE XIII; 153

Śliwowiec HE XIII; 153

Śloznówka HE XII; 130

Śluza HE XIII, XV, XVI; 85

Śluzna Rzeka HE VI; 192

Śmierząca HE IX; 106, 219

(Sanka) HE XVI; 105, 106

Śmierząchew (Śmierzączka) HE XVI; 169

Śmierzący Potok HE IX; 198

Śmierzący Rów HE X; 198

Śmierzączka HE III, XVI; 169

Śmierdziuch (Śmierdziucha) HE X; 165, 221

Śmierdzionka (Matylda) HE IX; 129

(Śmierząca) HE IX; 219

Śmierdziuch HE XII; 165

Śmierdziucha HE X; 165, 221

Śmietaniak HPol; 159

Średni (Średnia) HE III; 100, 221

Średni Potoczek HE XIII; 191

Średni Potok HE III, XII, XIII, XV, HPol; 190

(Średni) HE III; 190

Średni Rów HE XVI; 195

Średni Wątok HE XV; 194

Średnia HE III, XV, XIX; 100, 214, 221

Średnia Przykopa HE XIII; 196

Średnia Rzeczka (Średnia) HE XIX; 192, 214

Średniak HE XIII; 159

Średnica HE XIV, XV, XVIII; 138

Średnik (Weśrednik) HE XVI; 148

Śrzadni (Średni) HE IX, XII; 100, 190

Śrzadni Potok HE XVIII; 190

*Śrzona (Przylepnica) HW nr 554; 219

Świątelkowy HE XII; 177

Świder HW nr 350; 26, 32

Świdnica HE X, XVIII; 140, 220

Świdnice (Świdnica) HE X; 220

Świdnik HE XIII, XVIII; 150

Świdnik Mały HE XIII; 149–150

Świdnik Wielki HE XIII; 149–150

Świdry HE XVIII; 90

Świepietnik HE XII; 150

Świerczynowski HE IX; 175

Świerkówka HE IX; 123

Świerza (Pławnica) HW nr 555; 99

Święconka (Gozdkówka) HE XVI; 124

Święta HE XII; 103

(Święta Struga) HE I; 103, 226

Święta Struga HE I; 226

Święte HE XVIII; 103

(Łapczycki Potok) HE XII; 103

Święty Strumień HPol; 195

*Świna (Suina) HE III; 102

Świnia (Świniobródka) HE XIX; 227

Świnia Gać HW nr 663; 196

Świnia Woda HE XVI; 193

Świniarski Potok HE XIII; 190

Świniobródka HE XIX; 227

Świnka HE VI, X, XVIII, HPol; 83, 137, 145

(Stara Rzeka) HE XVII; 83

(Świerszcz) HE VI; 83

Świnna (Dzierżązna) HE XIV; 172

(Przyłękówka) HE IX; 172

(Struga) HE XIV; 172

Świno (Świnno) Św; 172

Świnobródka (Świniobródka) HE XIX; 125, 227

Świnoryja HE X; 187

Świński Potok HE IX, XIII; 190

Świrek HE XVIII; 80

*Świrklina (Świerklina) HE IX; 156

Świrkowiec (Świerkowiec) HE III; 153

Świrków (Świerków) HE IX; 178

Świślana (Świślina) HE XVI; 224

Świślanka (Świślina) HE XVI; 224

Świślina HE XVI; 224

Tamka HW nr 541; 52, 54

Tamy HE XV; 85

Tana (Tamka) HW nr 541; 52, 55, 93

Tanew HE XVIII; 26, 47, 52, 54, 55, 93, 108, 206

Tarasówka HE XIII; 127

Tarnawiec HE XVIII; 154

Tarnica HE XVIII; 135

Tartaczny HE III; 103

Tartaczny Rów (Tartaczny, Rów) HE XIX; 195,

- Tartaków (Tartakówka) HE XVIII; 178
 Tarty Mostek HE XIX; 198
 Tatarka HE XVI, HPol; 81, 96
 Tatra (Rzeczyca) HE X; 78
 Tążyna HE XIV; 157, 224
 Teliczanka (Cieliczanka) HE XIX; 131
 Teplica (Cieplica) HE IX; 91
 Teplicznij HE XV; 171
 Terebowi(e)c HE XVIII; 154
 Ternawa (Tarnawka) HE III; 114, 206
 Tężyca (Tążyna) HE XIV; 224
 Tisna HE XV; 171
 Tnew (Tanew) HE XVIII; 52
 Toczna HE X; 54
 Topielica HW nr 555; 135
 Topielisko HE XIX; 71
 Topis(z) (Konotopa) HE XV; 168
 Topola HE XIV; 80
 Topolowa (Lubcza) HE III; 101
 Topór (Zagożdżonka) HE XVI; 90
 Trawny HE XIII, XVIII; 171
 Trciana HE III; 101
 Trestka (Struga) HE XIV; 120
 Trębierz (Hanka) HE X; 86
 Trłoga (Tryłoga) HW nr 542; 40, 43
 Tromska HE XIII; 163
 Trostiwij HE XVIII; 181
 Trościanica HE XIX; 146
 Trójkąt HE XVIII; 89
 Trupienie HE XVI; 89, 155
 Trupieniec (Bobrza) HE XVI; 89
 Trupieńka HE VI; 121
 Tryb (Trybówka) HW nr 536; 89, 227
 Trybówka HW nr 536; 89, 227
 Tryłoga HW nr 542; 40, 43
 Trzaskaniec HE IX; 154
 Trzaskonki (Trzaskanki) HE XIII; 124
 Trzcianka HE III, X, XVI; 123
 (Gawroniec) HE X; 123
 (Jakać) HW nr 520; 36, 123
 (Kałuska) HE X; 123
 (Kamiński) HE XV; 123
 (Sztolnia) HE IX; 123
 Trzcienica (Młynówka) HE XV; 135
 Trzcieniec HE III, ZDM VI; 153
 Trzciniec (Czerwonka) HE XIV; 152, 155
 Trzciny HE XV; 81
 Trzcionki HE XII; 81
 Trzebierz (Hanka) HE X; 86
 Trzebinka (Trzebinka) HE XIV; 130
 Trzebiocha HE I; 165
 Trzebnik (Górna) HE XVII; 150
 (Turka) HE XVIII; 150
 Trzebuńka (Trzebinka) HE XIV; 130
 Trzebyczka HE IX; 129
 Trzeci Potok HPol; 198
 Trzeci Rów HE XIX; 198
 Trzemaszny (Trzemeszna) HE XVI; 171
 Trzemeszna (Strzemesznica) HW nr 538; 171
 Trzemeślanka (Trzemeślańka) HE III; 128
 *Trzemeśnianka (Trzemeślańka) HE III; 128
 Trześcianiec (Trostyniec) HE XIX; 154
 Trześnia (Trześniówka) HE XV; 80
 (Werynia) HE XV; 80
 Trzoń (Trzonia) HE IX; 110
 Trzywody HE XV; 186
 Tuczna (Toczna) HE X; 54, 158, 223
 Tucznia (Toczna) HE X; 54, 158, 223
 Tuczyn HE VI; 221
 Tuczyzna (Tuczyn) HE VI; 156, 221
 Tulejówka HPol; 126
 Tur HE XX; 83
 Turka HE XV, XVI, XVIII, HW nr 557; 123
 (Piskornica) HE VI; 123
 Turna HE X; 172
 Turnica HE XVIII; 144
 Turoń HE XII; 89
 Turośna (Turośnianka) HE XIX; 171
 Turośl HW nr 517; 111
 Turzałaka (Ludwigówka) HE XIX; 186
 Turzański HE XVIII; 228
 Turze (Turzański) HE XVIII; 102, 228
 Turzy Potok HE XVIII; 190
 (Brzezinka) HE III; 190
 Turzyk HPol; 147
 Twarda HE XIV; 95
 Twardorzeczka HE IX; 187, 209
 Twardorzyczka (Twardorzeczka) HE IX; 187
 Twardosz HPol; 168
 Tychy HE XVIII; 104
 Tyczyna HE XII; 156
 Tymianka HE X; 119
 (Złotoria) HE X; 119
 Tymiany (Tymianka) HE XVI; 74
 Tyrawa (Tyrawka) HE XVIII; 33, 113, 216
 Tyrawka HE XVIII; 33, 113, 216
 Tysi HE XIII; 104
 Tysowiec HE XVIII; 154
 Tysowy Potok (Cisowy) HE XVII; 225
 Tyśmienica HE VI; 26, 54, 55, 119, 146

 U Gościńca HE III; 185
 Ubiadek HE XIII; 42
 Ubiedrza (Jasienica) SHGP; 110

- Ubocz HE XVIII; 78
 Uboczańska HE XIII; 176
 Uboczny HE XIII; 100
 Uchanka HE XIV; 50, 54
 Uchód HE XVI; 71
 Uczow (Huczwa) HE X; 223
 Ugówka HE VI; 122
 Ujście (Trześniówka) HE XV; 71
 Uklejna (Kobylak) HE XII; 171
 Ulatówka HW nr 542; 54, 187
 Ulewnica HW nr 538; 141
 Ulga HE XII; 85
 Ulica (Słupianka) HPol; 89
 Upust HE XV, HPol; 71
 Urwa HE IX; 69
 Urwisko HE IX, XII, HPol; 69
 Urwisty HE IX; 96
 Urwiz (Urwis) HE XII; 110
 Urwychwist HE XVIII; 91
 Urwychwost HE XVIII; 91
 Ustrzyk (Ochotnica) HE XIII; 91
 Uszczawne (Uszczawny) HE IX; 173
 Uszczawny HE IX; 173
 Uszew (Uszwica) HE XII; 216, 223
 Uszwa (Uszwica) HE XII; 26, 33, 223
 Uszwia (Uszwica) HE XII; 223
 Uszwica HE XII; 26, 33, 43, 216, 223
 Uście (Sona) 32, 71
 Uwałowa HE XIII; 177
- W Ciemnym (W Ciemnym, Potok) HE IX; 185
 W Jamie HE XVIII; 185
 W Kale HE XVI; 185
 W Rudym HE XIX; 185
 W Smugach HE XIX; 185
 W Solniskach HE XIII; 185
 Wałówka HPol; 127
 Wapenik (Wapiennik) HE XIII; 220
 Wapenna HE III; 104
 Wapielnica HE XVIII; 139
 Wapienica HE IX; 138
 Wapienik (Wapiennik) HE XIII; 220
 Wapiennik HE XIII; 220
 Wapienny HE XVIII; 96
 (Wapiennik) HE XIII; 96, 220
 Wapienny Potok HE III, XII; 190
 (Wapenny) HE XVIII; 190
 Wapnik HE XVIII; 147
 (Wapiennik) HE XIII; 220
 Wapniska HE XVIII; 163
 Wara (Warzyca) HE XVIII; 110, 227
 Warkocz HE XVI; 90
- Wartopnik HE X; 47, 150
 Waruża (Świnno) Św; 169
 Warzyca HE XVIII; 110, 227
 Wądołek HE XIII; 70
 Wągroda HE X; 85
 (Jasionka) HE X; 85
 Wągromadisa (Węgiernuca) HE I; 52
 *Wągromadnica (Węgiernuca) HE I; 52, 54
 Wąkop HE XVIII; 70
 Wąska Rzeczka HE XIX; 192
 Wąski HE XII; 96
 (Lubań) HE XIII; 96
 Wąsosz HE X, XV; 70
 Wątok HE III, XIII, XV; 84
 Wątoka HE III, XIII; 110
 Wątoki HE III, XV; 84
 Wąwelnica (Wąwolnica) HE IX; 143
 Wąwoźna HE XIV; 171
 Wąwóz HE IX; 70
 Wda HE I; 26, 33, 43, 97
 Wedonka (Wędonka) HE XVI; 129
 Wel HW nr 629; 33, 43,
 Welmówka (Welcza) HE XII; 126
 Welnica HW nr 660; 135
 Welyki Most HE XVIII; 197
 Welykyj Bystryj HE XV; 199
 Werbia HE X; 163, 167
 Werbicz (Werbycz, Wielki) HE III; 165
 Werbka HE VI; 131, 224
 Werbowec (Wierzbowiec) HE III; 154
 Werchowina (Rata) HE X; 91
 Werenia (Werynia) HE XV; 116
 Werynia HE XV; 116
 Wędzno HE XVI; 173
 Węgiernka HW nr 543; 33
 Węgiernuca HE I; 52, 54, 134
 Węgorówka HE XIX; 126
 Węgorzyn HE III; 179
 Węgra (Węgiernka) HW nr 543; 33
 Węgrówka (Węgorówka) HE XIX; 126
 Węsówka (Wężówka) HE III; 124
 Wężówka HE III, XV; 124
 Wężyk HE XVI; 90
 Wiagr (Wiar) HE XVIII; 34, 205
 Wiar HE XVIII; 34, 205, 206
 Wiartodół HE III; 187
 Wiązownica HE X, XVI, XIX; 144
 (Kacanka) HE XVI; 144
 (Sucha) HE XIV; 144
 Wiązówka HE XIX, HW nr 563; 123
 Widelka HE XV; 70
 Widelki (Widelka) HE XV; 70

- Widlacz HE III; 164
 Widłok (Widlak) HE IX; 160
 Widłowa HPol; 94
 Widłowa Parowa HE XIX; 194
 Widły HE IX, X, HPol; 70
 (Hupan Wielki) HE X; 70
 Wiechciówka (Gorzyczanka) HE XVI; 127
 Wiejska HE XII; 103
 Wiejski Potok HE XVIII; 191
 W(i)el (Wel) HW nr 629; 33
 Wieląca (Wieluńcz) HE X; 105, 106
 Wieladebrza (Wielebrza) HE XII; 187
 Wielenia (Wielonka) HE IX; 168
 Wieleni (Wielonka) HE IX; 168
 Wielga HE XVIII; 95
 Wielga Rzeka (Wielka Rzeka) HE XVI; 191
 Wielgi Bełk HE XVI; 194
 Wielgi Brok (Brok) HE X; 229
 Wielgi Rów HE XVIII; 195
 Wielgi Wzdroy (Wielki Wzdroy) HE XIX; 194
 Wieli HE IX; 95
 Wielka HE XII, XV; 95
 (Cicha) HE XVI; 95
 Wielka Debrza HE XV; 194
 Wielka Dolina HPol; 194
 Wielka Fosa HE XIII; 196
 Wielka Krzykopa HE XV; 196
 Wielka Krzypopa HE XV; 196
 Wielka Łąka (Łakta) HE XIII; 195
 Wielka Przekopa (Wróblówka) HE XII; 196
 Wielka Rostoka (Sucha Rostoka) HE IX; 226
 Wielka Rowa HE XV; 195, 200
 Wielka Rzeka HE XV; 191
 (Kleczanka) HE XII; 191
 (Krzna) HPol; 191
 (Złota) HE XVIII; 191
 Wielka Rzyczka (Wielka Rzeczka) HE III; 192
 Wielka Struga HE XIV; 192, 193, 201
 (Brzożówka) HE XIX; 54, 192
 Wielka Sucha (Suszanka, Wielka) HE XII; 220
 Wielka Suszanka (Suszanka, Wielka) HE XII; 220
 Wielki HE IX, XII, XVIII; 95
 (Sabatówka) HE XVIII; 95
 Wielki Brok (Brok) HE X; 229
 Wielki Bród HE X; 194
 Wielki Groń HE XII; 194
 Wielki Grud HE XIX; 194
 Wielki Kanał HE XV, XVIII, XIX; 196
 Wielki pod Brzezinami HE IX; 200
 Wielki Potok HE XII; 190
 (Wielki) HE XVIII; 190
 (Wiewióczanka) HE XV; 190
 Wielki Przekop (Wróblówka) HE XII; 196
 Wielki Rów HE XV; 195
 (Wielgi Rów) HE XVIII; 195
 Wielki Stok HW nr 469; 194
 Wielki Strużnik HE XV; 197
 Wielki Suchy Potok (Suchy Potok) HE XIII; 199
 Wielnianka (Welnianka) HE X; 127
 Wieluńcz HE X; 105
 Wieprz HE VI; 26, 54, 83, 92
 (Wieprzczanka) HE XII; 83
 Wieprznica HE XVIII; 144
 Wieprzyk; 83
 Wierch Rzeki HE XIX; 199
 Wierchowina HE XIII; 71
 Wierna Rzeka HE XVI; 54
 Wierny HE XIII; 104
 Wierzba (Kniejówka) HE XVI; 80
 Wierzbianka HE XIX; 128
 Wierzbica HE XVI, HW nr 580; 135
 Wierzbienka HE XIV; 130
 Wierzbinka (Wierzbienka) HE XIV; 130
 Wierzbka (Werbka) HE VI; 120, 224
 Wierzbowiec HE III; 153
 Wierzbówka HE VI, XII, XV; 123
 (Werbka) HE VI; 224
 Wierzchniowska HE XII; 175
 Wierzchowina HE XII, XIII, XVIII; 71
 Wierzchowiny HE IX; 71
 Wierzchówka HE XVI; 126
 Wierzycza HE I; 26, 34, 43
 *Wierzysa (Wierzycza) HE I; 34
 Wierzysko HE XVIII; 66
 Wieski HE XII; 103
 Wieś HE XV; 88
 Wieśnik HE IX; 148
 Wieśny HE IX; 103
 Wietcisa HE I; 52, 169
 Wietwca (Wietcisa) HE I; 52, 169
 Więciernica HE XV; 144
 Więcierza HE XII; 110
 *Więc(z)ęta (Wincenta) HW nr 515; 39
 Więzienny Rów HE X; 195
 Wilchy HE XV; 91
 Wilcza (Brzożówka) HE XIV; 102
 Wilcza Jama HE IX; 194
 (Waradoki) HE XV; 194
 Wilcza Struga (Łasica) HE XIV; 192
 Wilczaniec HE IX, HPol; 154
 Wilcze HPol; 102
 Wilczek HE XIII; 162
 Wilczenica (Niestępówka) HW nr 546; 145
 Wilczy HE IX; 102

- Wilczy Dół HE XVI; 194
 Wilczy Łuk HPol; 194
 Wilczy Pasiek HE IX; 196
 Wilczy Potok HE IX; 190
 (Wilków Potok) HE XIII; 190
 Wilczyniec HE IX; 83
 Wilga HE XII, HW nr 350; 46, 52–53, 54, 55, 63, 93
 Wilgowiec HE IX; 154
 Wilicza (Brzozówka) HE XIV; 102
 Wilka (Wilga) HW nr 350; 53, 93
 Wilkołaczy HE IX; 103
 Wilkowina HE VI; 157
 Wilków HE XII; 178
 Wilków Potok HE XIII; 190
 Wilżanka HE X; 127–128
 Wiła HE X; 71
 Wincenta HW nr 515; 39
 Winina (Wszachowianka) HE XVI; 156
 Wir(z)bowa (Wierzbienica) HE XII; 101
 Wirek HE XV, XIX; 66
 Wirowa HE XVIII; 62, 94
 Wirtel HE XII; 89
 Wirzbica (Wierzbica) HE XIV; 135
 Wirzbówka HE XII; 123
 Wirzbska Struga HE XII; 192, 193
 Wirzchowisko (Psarka) HE XVI; 71
 Wisa (Wissa) HE XIX; 34
 Wisetka HE III; 119
 Wiska HE XV; 120
 Wisłoczek (Wapienny Potok) HE III; 162
 Wisłok HE III; 26, 41
 Wisłoka HE XV; 26, 41
 Wissa HE XIX; 34
 Wistła (Wiśla) HE I, 34
 Wiśla HE I, IX, XV; 26, 34, 43, 80, 204
 Wisznia (Wiśnia) HE XV; 80
 Wisznianka (Wiszniażka) HE XIII; 128
 Wiszniówka (Wiśniówka) HE XV; 123
 (Wyżnica) HE VI; 123
 Wiszowatka HE XV; 122
 Wiszowaty Stok (Wiszowate) HW nr 518; 194
 Wiślina HE XV, HPol; 157
 Wiślisko HE VI, XII, XVI; 163
 Wiśnia (Wiśnia, Stara) HE XV; 80
 (Wisznia) HE XVIII; 80
 Wiśniażka (Wiszniażka) HE XIII; 128
 Wiśniówka HW nr 351; 123
 Wkra HW nr 550; 39, 43
 Włodawa (Włodawka) HE X; 35, 113, 216
 Włodawka HE X; 35, 216
 Włosacica HE XVIII; 139
 Włosianka HE XVI; 120
 (Bereznica) HE XVII; 120
 Włosienica (Młyńska, Struga) HE I; 81
 (Włosanka) HE XII; 81
 Włosień HE XII; 81
 Wodąca HE XVI; 66
 Woda Żelazna (Żelazna Woda) HE IX; 226
 Wodna HE XVI; 94
 Wodnica HE III, XV, XVI, HW nr 260; 70
 Wodnik Św; 148
 Wodny HE IX; 94
 Wodny Wieśnik HE IX; 196
 Wodomcza HE XII; 66
 Wodonica HE XVI; 66
 Wodończa HE XII; 66
 Wodospady HE XIII; 66
 *Wodynia (Wodynka) HW nr 351; 117
 Wodyńcza HE VI; 66
 Wodząca HE XIV; 106
 Wodzienica HE XVI; 145
 Wodzieniec HE XVI; 154
 Wojborza (Wolbórka) HE XIV; 47
 Wolborzyca (Wolbórka) HE XIV; 47
 Wolbórka HE XIV; 46, 47
 Woli HE XVIII; 102
 Wolna (Wolny) HPol; 99
 Wolnica HE XII; 139
 Wolny HE IX, HPol; 99
 Wolny Potok HE XII; 190
 Wołczy HE XVIII; 104
 Wołczyniec HW nr 175; 154
 Wołosianka (Wołoszanka) HE XVIII; 131
 Wołosiec HE XV; 152
 Wołówka HE XII; 124
 Woniąca HE XV; 106
 Worotni HE XVIII; 172
 Wostry (Ostry) HE XIII; 95
 Wódki (Prądnik) HE XVI; 66
 Wrotki (Krzywy Potok) HE XII; 71
 Wróblak HE XVIII; 147
 Wróblina (Wroblina) HE VI; 156
 Wróblówka HE XII; 124
 Wrząca HPol; 106
 Wrzączka HE XIX; 124
 Wschodnia HE XVI; 53
 Wsiowa HE XVIII; 103
 (Wiejska) HE XII; 103
 (Wsiowa Rzeczka) HE XVIII; 103
 Wsiowa Rzeka (Wsiowa Woda) HE III; 192, 226
 Wsiowa Woda HE III; 226
 Wsiowy Potok (Skawa) HE XII; 191
 (Wsiówka) HE XII; 191
 Wsiówka HE XIII; 124

- Wspólny HE XII; 103
 Wstążki (Stążka) HE I; 90, 220
 Wszerzec(z) HW nr 520; 39, 43
 Wycieka HE III; 110
 Wyczyszczon HE IX; 106
 Wydartuch HE XV; 165
 Wydernik (Wadernik) HE XV; 150
 Wydra HE XVIII; 83
 Wydrnik (Wadernik) HE XV; 150
 Wydrzyna HE XII; 156
 (Uszewka) HE XII; 156
 Wydziałówka HPol; 127
 Wygon HE III, XV; 86
 (Zagórski, Potok) HE XIII; 86
 Wygoniska HE XIII; 86
 Wykap HE IX; 66
 Wykapek HE IX; 161
 Wykrętowski HE IX, XII; 175
 Wylewna HE III; 106
 Wymokracz (Wymakracz) HPol; 164
 Wyrkowina HE XII; 157
 Wyrumbaniec (Wyrąbaniec) HE IX; 86, 155
 Wyrwa HE I, XII, XVIII; 70
 Wyrwanica HE XII; 143
 Wyrwisko HE XII; 70
 Wyspa HE XV; 71
 Wysza HE XII; 71
 Wysznia (Wisznia) HE XVIII; 54, 80
 Wysznicz (Wiśnicz) HE XIII; 165
 Wyszulec HE XII; 82, 155
 Wywierzysko HPol; 71
 Wyżar HE XIX; 74
 Wyżny HE IX; 100
 Wyżnia Jama (Olchowaty) SHGSk; 194
 Wyżnica HE VI; 46
 Wyżny Potok HE XV; 190
 Wyżówka (Świlcza) HE III; 126
 *Wzlecza (Zwlecza) HE XIV; 184
 Wzdroje HE XIV; 65
 Wzor HE XVIII; 77
- Z Bani HE XII; 185
 Z Budziny HE IX; 185
 Z Gaju HE XIX; 185
 Z Lasu HE III; 185
 Z Leszczyn HE III; 185
 Za Dworem HE XVIII; 185
 Za Horbem HE XVIII; 185
 Za Karczmą HE XVIII; 185
 Za Młyńskiem HE IX; 185
 Za Mostem (Szpilpotok) HE XVIII; 185
 Za Pasieki HE XIII; 185
- Za Potik (Za Potok) HE XIII; 185
 Za Stawka HE XII; 184
 Za Tynią HE XVIII; 185
 Za Wodu HE XV; 185
 Za Zastawy HE XV; 185
 Zabagnisko HPol; 163
 Zabłoczanka HE XIX; 129
 Zachodnia Woda HE XII; 193
 Zadkowy HE XII; 100
 Zadni HE IX, XII, XIII; 100
 Zadni Lipnik HE III; 195
 Zadni Potok HE XVIII; 190
 Zadni Potuczek (Zadni Potok) HE IX; 191
 Zadnik HE IX; 148
 Zadudnierski HE XIII; 176
 Zady HE XIII; 71
 Zadział HE IX, XVIII; 184
 Zadziele (Bednarka) HE XIII; 107, 161
 Zagacie HE XII; 86
 Zagłówki HE VI; 71
 Zagórni HE XIII; 100
 (Zagórni Potok) HE XIII; 100
 Zagórnik HE XII; 148
 Zagówni Rów (Kącikówka) HE III; 195
 Zagrodny HE IX; 103
 Zagrodziec HPol; 152
 Zahrabnik HE XVIII; 185
 Zajemna (Biała) HE XVII; 171
 Zakącie HE III; 77
 Zakępnny HE IX; 173
 Zakłęty Potok (Kosiczne) HE XII; 191
 Zakopcowy HE IX; 178, 179
 Zakopiec HE IX; 152
 Zakrążek HE XV; 161
 Zakrążki HE XIII; 124
 Zakręcielka (Zuśnianka) HE XIX; 130
 Zakręt HE XII; 71
 Zakręty (Krzyszkwianka) HE XII; 71
 *Zalewianka (Zelwianka) HE XIX; 129
 Załamaniec SHGSk; 153
 Zamagura HE XVIII; 184
 Zambrzyca HW nr 469; 135
 Zamiło HE XVIII; 111
 Zamost HE XII; 184
 Zamościsko HE XIII; 163
 Zapad HE XV; 70
 Zapadliska HPol; 70–71
 Zapadła HE XIX; 106
 Zapadzisko HE IX; 71
 Zapat (Zapad) SHGWy; 70
 Zapłocie HE XV; 86
 Zapłotnica HE XVI; 145

- Zaprzelina HE IX; 157
 Zarebczany (Zarębki) HE XII; 180, 219
 Zarebczański HE XII; 176
 Zarębki HE XII; 219
 Zaroślak HE IX; 159
 Zarynok HE XVIII; 91
 Zarywka (Zarębianka) HE XIII; 66
 Zarywy HE XII; 66
 Zasiki HE XVIII; 91
 Zastajowy HE XVIII; 177
 Zastawa HE I; 85
 (Parzenica) HE I; 89
 Zastawek HE XVIII; 162
 Zaszronin HE XVI; 179
 Zatoka HE III, HPol; 71
 Zatoki HE XIX; 71
 (Ryszka) HE I; 71
 Zatwór HE XIX; 89
 Zawadka HE XV; 28, 43, 213
 Zawalanka HE XVI; 128
 Zawale HE XII; 78
 Zawaliny (Wyrwa) HE XVIII; 157
 Zawalna HE XVIII; 171
 Zawałówka HE XIII; 126
 Zawoja HE XIII, XV; 310
 Zawonia HE XIX; 110
 Zawynnyj HE XVIII; 107, 206
 Ząza HPol; 74
 Zbieżek (Krępianka) HE XVI; 162
 Zbożawa (Bojewka) HE X; 114, 226
 Zbożowa Struga (Bojewka) HE X; 226
 Zbójna 104
 Zbójniczak HE IX; 160
 Zbrza HE XVI; 184
 Zbrzyca HW nr 675; 184, 185
 Zdolinak (Zdoliniak) HE XIII; 159–160
 Zdolski Potok (Raclawka) HE XVI; 190
 Zdroik HE XIX; 65
 Zdroje HE XIX; 65
 (Stawiska) HE XIV; 65
 Zdrojek HPol; 65
 Zdrojowa (Wieczfnianka) HW nr 541; 94
 Zdrojowa Woda HE XIII; 193
 Zdrój HE X, XIX; 65
 (Olszanka) HE XIX; 65
 Zdźnia HE XV; 116
 Ze Stawisk (Łaziska) HE XV; 220
 Zebrze (Zębrze) HE XII; 83
 Zeleny HE III; 104
 Zeleny Potok HE III; 197
 Zelwianka HE XIX; 129
 Zembrza HE XIII; 110
 Zesilny (Czarny Potok) HE XVII; 173
 Zgłowiączka HE XIV; 35, 46, 216–217
 Zgniłka HPol; 124
 Zgniły HE XVIII; 106
 Zgniły Potok HPol; 198
 Zgoda HPol; 90
 *Zgowiądz (Zgłowiączka) HE XIV; 35, 216
 Zgowiądza (Zgłowiączka) HE XIV; 216
 Zgowiątka (Zgłowiączka) HE XIV; 216
 Zgórna SHGMz; 173
 Zgórska (Zgórska Rzeka) HE XV; 175, 176
 Zgórska Rzeka HE XV; 175, 176
 Zielona HE XIV; 98
 (Zielona Struga) HE XIV; 98
 Zielona Kryniczka HE XVIII; 197
 Zielona Kyrniczka (Zielona Kryniczka) HE XVIII;
 197
 Zielona Rzeczką HE XVIII; 192
 (Narewka) HE XIX; 192
 Zielony Potok HPol; 190
 Ziemniaczany HE XII; 101
 Ziemiak HE IX; 148
 Zimna HE XVI, HPol; 99
 Zimna Rostoka (Zimna Rasztoka) HE IX; 194
 Zimna Rzeczką HE XV, XVI; 192
 Zimna Rzeka (Zimna Woda) HE XVI; 226
 Zimna Woda HE IX, XII, XIII, XIV, XV, XVI,
 XVIII, HPol, HW nr 538, 547, SHGWy; 193,
 226
 (Ciosenka) HE XIV; 193
 (Krzeszowska Struga) HE XIV; 106, 193
 (Przecznica) HE III; 193
 (Rakówka) HE XIV; 193
 (Zimny Wody) HE XII; 193
 Zimna Wódka HE IX, XVI, HPol; 193
 Zimne HE XIII; 99, 222
 Zimne Wody HE XVI; 193
 Zimnik HE IX, XIII, HPol; 148
 Zimnodółka HE IX; 125
 Zimnowiec HE XII; 154
 Zimnowoda (Zimnawoda) HE VI; 187
 Zimny HE IX, XIII; 99
 (Kluska) HE XIII; 99
 (Zimne) HE XIII; 99, 222
 Zimny Bród (Zimny Brodek) HE XVI; 194
 Zimny Dół HE XIII; 194
 (Struga) HE XIV; 194
 Zimny Kanał HE XV; 196
 Zimny Potoczek HE IX; 191
 Zimny Potok HE IX, XII, XIII; 190
 Zimny Stok HPol, HW nr 545; 194
 Zjawienie HE XVI; 89

- Zlatna (Bystra) HE IX; 105
 Zleczka (Zwleczka) HE XIV; 184
 Zlewak HE IX; 159
 *Zliwaniec (Hownica) HE IX; 154
 Złocki Potok (Niedźwiedz) HE XII; 190
 Złodziejka HE XVIII; 121, 172
 (Sanna) HE VI; 121
 Złota HPol; 98
 (Brzoza) HE XIV; 98
 (Radlanka) HE XIII; 98
 Złota Krzywula (Krzywula) HE X; 194
 Złota Nitka HE XVIII; 196
 Złota Rzeka (Złota) HE XVIII; 191
 Złota Ryczka (Złota) HE XVIII; 192
 Złota Rzyka (Złota Rzeka) HE XVIII; 191
 Złota Struga HPol; 192
 Złotka HE XIII; 122
 (Babulówka) HE XV; 122
 Złotne HE XIII; 98
 Złotnik HE IX, XII; 150
 (Szklarka) HE XVII; 150
 Złotny Potok HE XII, HPol; 190
 Złotopolnica (Świnka) HW nr 584; 145
 Złotula HE XIV; 167
 Złoty HE IX; 98
 Złoty Potok HE IX, XII, XIII, XV; 190
 (Złotny Potok) HE XIII; 190
 Zmarły Potok HE XIII; 198
 Zmiączka (Zmiączka) HE XIII; 105, 228
 Zmiączki (Zmiączka) HE XIII; 228
 Zmienniczka HE III; 217
 Zminica (Zmienniczka) HE III; 141, 217
 Zminnica (Zmienniczka) HE III; 217
 Zmornica (Zmornica) HE XVI; 145
 Zmyślona HPol; 106
 Znojnica HE XVI; 139
 Zołokia (Sołokija) HE X; 166
 Zubrza HE III; 102
 Zwadłówka (Zwadływka) HE XV; 127
 Zwadływka HE XV; 127
 Zwara HE XVIII; 66
 Zwierzyniec (Zwierzyniec) HE X; 91
 Zwierzyniec HE XII; 83, 155
 Zwina HE III; 110
 Zwiniacz HE XVIII; 164
 Zwir HE XVIII; 91
 Zwirklina (Świerklina) HE IX; 156
 Zwniaca (Zmiączka) HE XIII; 105, 228
 Zwodnica HE IX; 66
 Zwodzie (Bolina) HE IX; 161
 Zwolne HE XIII; 106
 *Zwonica (Szwonica) HE IX; 141
 Zwor HE XVIII; 91
 (Izwor) HE III; 91
 Zworec HE XVIII; 91
 Zwór HE XVIII; 91
 (Zwor) HE XVIII; 91
 Zwrotnica HE XII; 71
 Zyrstantnica (Dzierżęznica) HE I; 143
 Żródlanka HE III; 128
 Żródlany Staw HE XVI; 196
 Żródliska HE VI; 66
 (Rylka) HE XIV; 66, 220
 Żródliśko (Rylka) HE XIV; 220
 Żródła HE XVI; 66
 Żaba HE XVI; 82
 Żabieniec HE IX, HPol; 83, 155
 Żabiniec HE IX, XV; 83, 155
 Żabiny HE XVIII; 91
 *Żabna (Sobina) HE I; 102
 Żabnica HE XIII, XVIII; 104
 (Żabniczanka) HE IX; 104, 228
 Żabnicka Rzeka (Żabniczanka) HE IX; 228
 Żabnicka Woda (Żabniczanka) HE IX; 228
 Żabniczanka HE IX; 228
 Żabnik HE IX, XV, XVI; 83
 Żabowy HE XIII; 177
 Żarnica HE X; 136
 (Piskorzanka) HE VI; 136
 Żarnowa HW nr 546; 103
 Żarnowiec HE IX; 86, 155
 Żarnówka HE IX, XVI; 120
 Żarowy HE XIII; 103
 Żeglarka HE XIII; 130, 132
 Żebrówka HE XIV; 34
 Żelazna Woda HE IX; 193, 226
 Żelazny Mostek HE XIX; 196
 Żelazny Rów HPol; 195
 Żelazówka HE XV; 122
 Żeleźnianka (Kamionka) HE XVI; 128–129
 Żeleźnica HE XII; 139
 Żeleźnik HE IX; 148
 Żernica (Grabarka) HE X; 144
 Żłabina HE IX; 71
 Żłobina HE IX; 71
 Żłobiska HE XIII; 163
 Żmiącki Potok (Zmiączka) HE XIII; 228
 Żmiączka HE XIII; 105, 228
 Żmijowaty HE IX; 102
 Żmijówka HE VI; 124
 Żółkiew (Żółkiewka) HE VI; 35
 Żołwina HE IX; 156

Żorawnik (Żórawnik) HE XVIII; 150
Żorowy HE IX; 103
Żółkiew (Żółkiewka) HE VI; 108, 216
Żółkiewianka (Żółkiewka) HE VI; 216
Żółkiewka HE VI; 35, 216
Żółta Woda HE XIV; 193
Żółty Potok HE XIII; 190
Żurawia (Dzieża) HE X; 102
 (Tłoczewka) HE X; 102
Żurawianka HW nr 557; 128
Żurawica (Żurawianka) HE XVIII; 139
Żurawinka HE XVI; 120

Żurawnik HE XVI; 150
Żylca (Żylica) HE IX; 169, 224
Żylica HE IX; 169, 224
Żyława HE X; 114
 (Żyława) HE X; 114
Żyłka HE X, XVII; 90
*Żyr(z)awica (Żurawianka) HE XVIII; 139
Żyrmica (Grabarka) HE X; 144
Żytnia (Muchawka) HE X; 101
Żytnówka HE XVIII; 126
Żywiczka HE XIV; 119
Żywiłka HE XV; 130

SUMMARY

HYDRONYMS OF THE VISTULA RIVER BASIN: APPELLATIVE-DERIVED POTAMONYMS

Hydronymy occupies an important position within the realm of geographical names. The works of many researchers have been combined into a complex and coherent (but still incomplete) methodological study of Polish water objects' names. Within this very monograph, there has been an attempt to synthesize a significant fragment of the hydronymic system using the example of the appellative-derived potamonyms of the Vistula basin, which are differentiated chronologically, structurally and semantically. The source material comes from the most complete computer database to date, which is found in the Toponomastic Department of The Institute of Polish Language at The Polish Academy of Sciences in Krakow. This book presents an analysis of over 6,000 names of rivers that emanate from the Vistula basin (within the limits of contemporary Poland except the Warmia and Mazur regions as well as the Vistula delta) whose origin can be found in common words. The research method combines a philological method with structuralism, elements of stratigraphy, statistics and a cognitive paradigm as complementary approach. Hydronyms were divided into three distinct layers: archaic Pre-Slavic hydronyms, Proto-Slavic Hydronyms, and Polish Hydronyms. Studies of Slavic names have adopted an incentive framework for genetic-motivational classification which refer to the concept used in Polish hydronomastic research and to the concept applied in the Czech and Slovak onomastic school. Isolated hydronyms have resulted from both pure onymisation (semantic derivation) and so called extended onymisation processes (paradigmatic, suffixal and compounding).

The oldest layer of hydronyms concerning the Vistula Basin, called "archaic" or "Old-European", contains 87 river names. These macrohydronyms have longstanding historical records (with the longest object – *Vistula* river). These are mainly names of the feminine ending *-a*, also with consonants that can be either masculine or feminine. Some potamonyms can contain old suffixes (like *-awa*, *-ew*), which were used to adapt archaic words into the Polish language system. The motivational foundations have their source in the semantic field "*river, water, flow*". So-called, "Old European" names represent a small percentage of appellative-derived hydronyms in the Vistula basin (1.3%).

The layer of Proto-Slavic hydronyms is very difficult to separate. Any successful extraction of these Archaic Slavic hydronyms owes its credit to the proven theses of renowned

researchers and the verification of pre-existing hypotheses. The present set of 81 names is only a proposal, in which the linguistic criteria were employed alongside extra-linguistic criteria. When choosing this set of water names, the following was taken into account: the recorded date (XIII–XV century), the determined size of the object (exceeding 30 km), and the stability of the recorded names over the centuries. When comparisons between Pre-Slavic and Proto-Slavic names are made, one can observe the semantic development (widening of semantic fields) according to characteristics such as the colour of water, taste, acoustics, dimensions of the trough, the nature of the ground (in which the body of water flows), flora and fauna, as well as culturally determined conditions. These selected Proto-Slavic Hydronyms represent 1.2% of all appellative-derived names in the Vistula basin and can illustrate both the nouns' and adjectives' formation. One can label them as another layer of water names following Old European hydronymy.

The analysis of a younger layer of potamonyms precede theoretical considerations regarding the process of onymisation which is defined as the proprialization of Appellatives without the usage of formatives and with the usage of paradigmatic, suffixal formatives, and composition, that are accompanied by the loss of appellative meaning while gaining a single point of reference. This process of individualization, which ties together names and referents as well as includes the appropriate onomastic category, becomes an integral part of every act of nomination.

When grouping hydronyms of this subcategory, one can distinguish two types: one as a result of pure onymisation (from nouns, adjectives, numerals, participles) and the other as a result of extended onymisation processes.

Hydronyms that come from nouns (including pluralia tantum) and arise from pure onymisation comprise of a collection of about 1,000 names for 2,394 referents (36%). Most of these names (76%) have their source in the substantives of topographic characteristics while the remaining 24% have a cultural source. The highest density of such names appears in the upper-right bank of the Vistula River basin to San (especially above the Duna-jec), which is not surprising, since there the hydrographic network is very dense. Many of these names can equally be found on the left bank of the river between the rivers Przemsza and Pilica.

A group of 549 potamonyms, which relate to 1,058 referents, come mostly from adjectives and in some cases, from participles and numerals. The adjective bases have mostly topographic characteristics (about 89%). The concentration of such names can be observed in the upper basin of the Vistula up to the Sola and Przemsza rivers as well as in the San basin.

The second most frequent class after Hydronyms that result from pure onymisation are suffixal derivatives. The group of 1,159 names for 1,508 referents are hydronyms with noun suffixes. The bases have predominately a topographic meaning while around 11% share a cultural meaning. Next, the group of 230 names for 249 referents are hydronyms in which the suffixes are typical for adjectives. The majority of bases have a topographic meaning while only 10% have a cultural meaning.

For compound formations there are 739 names for 1,176 referents. Only 26% of these names were first recorded between the 13th and 18th century. However, the most extensive increase of records occurred in the 20th century (about 60%). The majority of compound hydronym bases have a topographic meaning, while 25% contain at least one part that indicates cultural meaning.

Potamonyms that have been paradigmatically derived from nouns and verbs are only a marginal type within hydronymy. There have only been 47 names for 60 referents recorded. Another insignificant type is derivatives from prepositional phrases which is typical for microtoponymy (recorded 107 potamonyms for 114 referents).

In each of the three productive ways of creating hydronyms, one can differentiate predominant subtypes. The first subtype contains names that are products of pure onymisation (semantic derivation) of feminine nouns ending in *-a* (36%). The second subtype are suffixal derivatives – potamonyms with suffix *-ka* (31%) and the last one are compounds of adjectives and nouns (76%). Feminine hydronyms that contain one or two components make up more than half of the entire class (51%). Meanwhile, masculine hydronyms are a slightly smaller group (37%) and only 4% are neutral hydronyms. A relatively high percentage of hydronyms come in plural form (around 6%). The presentation of potamonyms of different types of name-forming also includes more than 200 names that contain other Slavic (East Slavic, Czech and Slovak) phonetic and lexical features.

An analysis of the appellative-derived names of the rivers demonstrated that the most common method of forming potamonyms is the pure onymisation (50.6%). The second and third most common processes respectively are the suffixal derivation (27%) and composition processes (20.4%). Compared to the previous processes, paradigmatic derivation is insignificant (0.7%).

The common names rooted in the foundations of hydronyms are a part of a chronologically diverse and systemically heterogeneous appellative lexis. Appellatives that are “congealed” in potamonymy are for the most part native words documented in dictionaries, ranging across different time periods, and coming from different registers of Polish language. A small part belongs to the archaic vocabulary – Indo-European and Proto-Slavic. Hydronymic vocabulary is based on the lexis connecting with topography, characteristics of aquatic objects, features of surrounding area as well as flora and fauna. To a lesser degree, hydronymic vocabulary is also based on appellatives relating to material and spiritual culture.

Chronologically, the name *Vistula* is the first hydronym to be recorded. In the 11th century, there are 6 archaic names. In the 12th century, there are 12 new hydronyms that, in addition to the group representing the archaic names, there are three sets being actively used in the following centuries (these are names that come from nouns and adjectives that have emerged as a result of suffixal and semantic derivation). Only 36% of the names are documented from before the end of the 18th century. Meanwhile, 19% of the names have been recorded from the 19th century and 45% from the 20th century. However, this high percentage of names recorded in the 20th century only indicates the limited material as well as a lack of documenting smaller streams.

There is a weaker and relatively less stable level of archiving of hydronyms (except for macrohydronyms) in relation to oiconyms. The records attest to the existence of large amount of polionymy in hydronyms, which manifests itself in the presence of lexical and morphological variants. Presented and outlined in this work is the transformation of hydronyms: univerbation, differentiation, replacement of suffixes, changes of gender, paradigm, order of elements, changes from the singularity to the plurality of words and vice versa and other mutations. Typical for appellative-derived hydronymy are bi-directional transformations between single- and multi-component hydronyms. With regards to suffixal variance,

typical is the expansion of the suffix *-ka* (including extensions). Name changes in hydronymy are proof of continuous verification of name forms by the system in reaction to an onomastic context and the change in the hierarchy of local components.

This summary description of appellative-derived names has not exhausted the comprehensive analysis of the potamonymic system in the Vistula basin. Research on onymic-derived names of rivers within a geographic distribution of different naming types (which will be continued) will present a larger picture of the names in the Vistula basin.

Translated by David Kwasniewski



ISBN 978-83-62275-67-0